

STARI GRAD BARILOVIĆ
10 GODINA ARHEOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA

STARI GRAD BARILOVIĆ

10 GODINA ARHEOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA

Izdavač:

Hrvatski restauratorski zavod

Urednice:

dr. sc. Ana Azinović Bebek i dr. sc. Marijana Krmpotić

Tekstovi:

Služba za arheološku baštinu, Hrvatski restauratorski zavod:

dr. sc. Ana Azinović Bebek, mr. Lea Čataj, Mihael Golubić, Andrej Janeš, dr. sc. Marijana Krmpotić, Petar Sekulić, Maša Vuković Biruš

Služba za nepokretnu baštinu, Hrvatski restauratorski zavod:

Vladanka Milošević, Edita Šurina

Zavodu za anatomiju, histologiju i embriologiju, Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu:

Agata Kučko, dr. sc. Tajana Trbojević Vukičević

Recenzenti:

dr. sc. Krešimir Filipec, izv. prof., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

dr. sc. Katarina Katja Predovnik, izv. prof., Filozofska fakulteta Univerza v Ljubljani

dr. sc. Tihomila Težak-Gregl, red. prof., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Lektura:

Ivona Filipović Grčić

Prijevod na engleski:

Tamara Levak Potrebica

Crteži tabli:

Anja Bendeković, dr. sc. Marijana Krmpotić

Digitalna obrada fotografija i tabli:

mr. Lea Čataj, Ljubo Gamulin, dr. sc. Marijana Krmpotić, Petar Sekulić

Geodetske izmjere i nacrtna dokumentacija:

Vektra d. o. o., Hrvatski restauratorski zavod

Restauriranje i konzerviranje nalaza:

Petra Dinjaški, Mihael Golubić, Matija Krklec, Marko Nemeth, Maša Vuković Biruš

Obrada životinjskih osteoloških ostataka:

Agata Kučko, dr. sc. Snježana Kužir, Dora Novak, dr. sc. Tatjana Trbojević Vukičević

Laboratorijska analiza:

dr. sc. Domagoj Mudronja, Prirodoslovni laboratorij, Hrvatski restauratorski zavod

Grafičko uređenje:

Ljubo Gamulin

Tisak:

Denona d.o.o.

Naklada:

400 kom.

Zagreb, 2014.

Sva prava pridržana. Nijedan dio ove knjige ne smije se umnažati ili prenositi u bilo kojem obliku i bilo kojim elektroničkim, mehaničkim ili drugim putem bez pismenog odobrenja vlasnika autorskih prava te nakladnika.

SADRŽAJ

PREGOVOR 9

1. UVOD 10

2. POVIJEST 12

- 2.1. Uvod 13
- 2.2. Stari grad pod Barilovićima 13
- 2.3. Stari grad pod vojnom upravom 18
- 2.4. Stari grad nakon vojne uprave 23

3. KONZERVATORSKA ISTRAŽIVANJA I RADOVI IZMEĐU 1998. I 2012. GODINE 24

- 3.1. Zatečeno stanje 25
- 3.2. Provedeni radovi 26

4. ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA 34

- 4.1. Uvod 35
- 4.2. Metodologija 35
- 4.3. Stratigrafija 35
- 4.4. Rezultati 37
- 4.5. Feudalna faza 37
- 4.6. Faza Vojne krajine 44
- 4.7. Faza civilne uprave 47
- 4.8. Umjesto zaključka 49

5. PRAPOVIJESNI NALAZI 50

- 5.1. Prapovijesni nalazi 51
- 5.2. Nepokretni nalazi 51
- 5.3. Pokretni nalazi 52
- 5.3.1. Lasinjska kultura 52
- 5.3.2. Kasno brončano doba 59
- 5.4. Zaključak 62

6. METALNI NALAZI 64

- 6.1. Uvod 65
- 6.2. Predmeti građevinske namjene 65
- 6.3. Kućni uporabni predmeti 65

6.4. Oruđe i alat 66

- 6.5. Konjska i konjanička oprema 67
- 6.6. Oružje i vojna oprema 67
- 6.7. Numizmatički nalazi 69
- 6.8. Trgovački pečat 69
- 6.9. Predmeti nepoznate namjene 69
- 6.10. Kameni brusovi 69

7. STAKLENI I KOŠTANI NALAZI 70

- 7.1. Stakleni nalazi 71
- 7.2. Koštani nalazi 74

8. KASNOSREDNJOVJEKOVNO I NOVOVJEKOVNO KERAMIČKO POSUĐE 76

- 8.1. Stolno posuđe 77
- 8.1.1. Talijanska majolika 77
- 8.1.2. Engobirana keramika 80
- 8.1.3. Porculan 80
- 8.1.4. Ostalo stolno posuđe 81
- 8.1.4.1. Vrčevi 81
- 8.1.4.2. Čaše 82
- 8.1.4.3. Tanjuri i zdjele 84
- 8.2. Kuhinjsko posuđe 84
- 8.2.1. Posude na nožicama 84
- 8.2.2. Lonci 85
- 8.2.3. Poklopci 90
- 8.3. Ostali keramički predmeti 90

9. PEĆNJACI 92

- 9.1. Razvoj peći i pećnjaka 93
- 9.2. Pećnjaci sa Staroga grada Barilovića 93

10. TEHNOLOGIJA IZRADE SREDNJOVJEKOVNOG I NOVOVJEKOVNOG POSUĐA 96

- 10.1. Uvod 97
- 10.2. Nabava sirovina i priprema gline 97

10.3. Oblikovanje 98

- 10.4. Dekoriranje prije glazure 99
- 10.5. Glazure i glaziranje 100
- 10.6. Dekoriranje na glazuri 101
- 10.7. Peć i pečenje 102
- 10.8. Zaključak 103

11. KONZERVIRANJE I RESTAURIRANJE ARHEOLOŠKIH NALAZA 104

- 11.1. Uvod 105
- 11.2. Keramika 105
- 11.3. Metalni predmeti 106
- 11.4. Stakleni predmeti 108
- 11.5. Predmeti od kosti i kamena 108
- 11.6. Umjesto zaključka 109

12. PROCJENA PREHRAMBENIH NAVIKA TEMELJEM ARHEOZOOLŠKE ANALIZE 110

- 12.1. Uvod 111
- 12.2. 1. Faza – feudalna faza 112
- 12.3. 2. Faza – Vojna krajina 114
- 12.4. 3. Faza – civilna uprava 114
- 12.5. Poredbeni prikaz kroz faze 116

13. MALAKOLOŠKI NALAZI 118

- 13.1. Uvod 119
- 13.2. Školjke i puževi 119
- 13.3. Zaključak 120

14. SAŽETAK 122

- 14.1. Uvod 123
- 14.2. Povijest 123
- 14.3. Arheološka istraživanja 124
- 14.4. Prapovijesni nalazi 124
- 14.5. Feudalna faza 124
- 14.6. Faza Vojne krajine 125

- 14.7. Faza civilne uprave 126
- 14.8. Zaključak 126

15. SUMMARY 128

- 15.1. Introduction 129
- 15.2. History 129
- 15.3. Archaeological exploration 130
- 15.4. Prehistoric finds 130
- 15.5. Feudal phase 131
- 15.6. Military frontier phase 131
- 15.7. Civilian administration phase 132
- 15.8. Conclusion 132

16. KATALOG 134

17. TABLE 164

18. POPIS KORIŠTENIH IZVORA I POVIJESNIH KARATA 222

- 18.1. Popis literature 222
- 18.2. Arhivska građa 237
- 18.3. Arhiv HRZ-a 237
- 18.4. Popis povijesnih karata 238
- 18.5. Popis elektroničkih izvora 238

PREDGOVOR

Ova je publikacija rezultat šesnaestogodišnjeg rada stručnjaka Hrvatskog restauratorskog zavoda na integralnom istraživanju i zaštiti Staroga grada Barilovića, odnosno njegova desetgodišnjeg arheološkog istraživanja. Kako je HRZ ustrojen kao ustanova koja se bavi različitim zahvatima, od kopnenog ili podvodnog arheološkog istraživanja do sanacija građevnih struktura ili restauriranja pokretne građe (materijala), tako su i istraživanja Staroga grada Barilovića vršena kao integralni zahvat, što znači da se na Bariloviću istovremeno odvija građevna sanacija zidina i građevina, koja je posljednjih deset godina nadopunjena arheološkim istraživanjima.

Radove su potaknuli Konzervatorski odjel u Karlovcu i Općina Barilović, a njihov su kontinuitet i rezultate podržali Ministarstvo kulture, sustavnim financiranjem HRZ-ove redovite djelatnosti, te Karlovačka županija i lokalna zajednica povremenom participacijom, na čemu im svima posebno zahvaljujemo. Svoj je doprinos Općina Barilović davala i čišćenjima terena unutar Staroga grada i oko njega te osiguranjem infrastrukturnih uvjeta za obavljanje istraživanja. Ukupno je za sve zahvate, uključujući i ovu knjigu, tijekom proteklih 16 godina osigurano 5,195.000 kuna, od čega je za građevinsku sanaciju Staroga grada utrošeno 4,850.000, a za arheološka istraživanja 345.000 kuna.

Iako plemićki grad Barilović još uvijek skriva dijelove svoje povijesti, rezultati dosadašnjih arheoloških istraživanja pokazuju da na lokalitetu i u njegovoj okolici postoje kulturni slojevi od prapovijesti (lasinjske kulture) preko brončano-dobnih kultura, rimske civilizacije, srednjovjekovnog života, perioda Vojne krajine sve do danas. Istraživanja u potpunosti mijenjaju dosadašnje spoznaje o važnosti i povijesti grada. Relativno male i skromne kampanje arheoloških istraživanja pokazale su kontinuitet naseljavanja i izbacile velik broj nalaza vezanih uz život u Bariloviću. No istraživanja nisu završena, pa će tek ona buduća pokazati cjelovitost grada i podgrađa, koje nažalost za sada nije istraženo.

Ni konzervatorsko-restauratorski radovi nisu gotovi, štoviše još su daleko od završetka, stoga su i u monografiji skromnije zastupljeni. Njihov se obim i složenost svakodnev-

no dodatno povećavaju zbog smještaja grada na stijeni, novih oštećenja i nesaniranih razaranja tijekom zračnog bombardiranja u Drugome svjetskom ratu. Do sada je saniran tek dio zidina i kula plemićkoga grada pa se, usprkos tome što su radovi posljednjih godina ponešto usporeni i manjeg opsega zbog ekonomske situacije, i dalje kontinuirano odvijaju te nadamo se da će se u idućim godinama proširiti uključivanjem i drugih izvora financiranja.

S druge strane arheološka su istraživanja dala brojne nalaze koji ne govore samo o kronološkim fazama već i o svakodnevnom životu na ovome lokalitetu. Upravo su prepoznavanje nalaza kao predmeta iz svakodnevnog života Ana Azinović Bebek i suradnici s posebnim afinitetom i vještinom pročitali i interpretirali te tako vizualizirali svakodnevni život grada u svim njegovim fazama i aspektima.

Stoga vjerujemo da će izdavači (Općina Barilović i HRZ) ovom monografijom uspjeti zainteresirati širu publiku i ukazati joj na važnost Staroga grada Barilovića. Držimo također da je to dobar put prema promociji i arheologije i kulturne baštine, ali i još jedan pokušaj osiguravanja dodatnih sredstava za dovršenje radova i primjerenu prezentaciju. Jednako tako vjerujemo da će bolje poznavanje baštine senzibilizirati i potaknuti sve generacije na bolju brigu o nacionalnoj baštini.

Isto tako smatramo da ovom monografijom "velikim slovima" upisujemo Barilović u kartu turističkih znamenitosti Hrvatske te da će obavljena istraživanja i konzervatorsko-restauratorski radovi dodatno oploditi i ojačati turističku ponudu lokalne zajednice. Prirodne ljepote i kulturne znamenitosti barilovičkoga kraja posebne su i iznimne, a prezentacijom i istraživanjem kulturnu baštinu želimo učiniti još atraktivnijom. Želja nam je da ova knjiga ne bude samo znanstveno-konzervatorski doprinos dr. sc. Ane Azinović Bebek i suradnika već i pokušaj i poticaj kojim će općina Barilović i Hrvatski restauratorski zavod obogatiti i lokalnu zajednicu i hrvatske građane, ali i sve posjetitelje Barilovića.

Mario Braun, ravnatelj Hrvatskog restauratorskog zavoda
U Zagrebu, 25. kolovoza 2014. godine.

1. UVOD

ANA AZINOVIĆ BEBEK

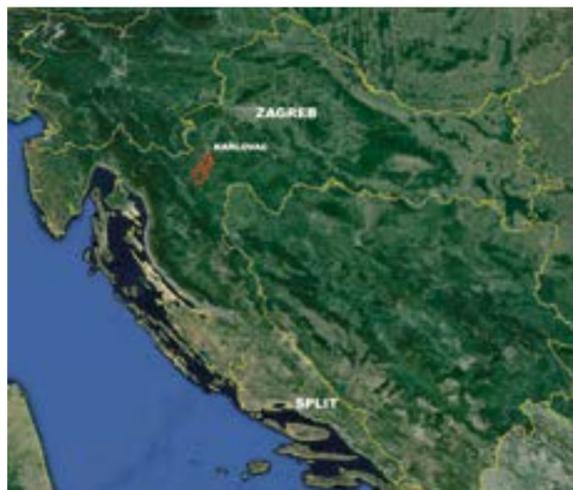
Stari grad Barilović nalazi se u Općini Barilović u Karlovačkoj županiji u središnjoj Hrvatskoj (slike 1, 2).

Središnja Hrvatska dio je panonskog prostora u širem smislu dok njeni rubni prostori imaju peripanonska obilježja. Takva obilježja ima i Karlovačko Pokuplje te Kordun kojem pripada općina Barilović. To je prijelazni kraj između Središnje i Gorske Hrvatske te između najzapadnijeg dijela Panonske nizine i Hrvatskog primorja. Prostor Korduna omeđen je rijekama Koranom, Kupom, Mrežnicom i Glinom. Ime je nastalo u vrijeme Vojne krajine i povezano je sa strateškim značenjem kraja. Dolazi od francuske riječi *cordons militaire* koja znači „vojni pojas“. U ovom slučaju to se odnosi na niz povezanih stražarnica i utvrda prema izbačenom osmanlijskom području zapadne Bosne. Naziv Kordun danas se odnosi na samo mali dio nekadašnje Vojne krajine (Šašek 1974, 183). Karlovačko Pokuplje i Kordun prostor je kojim prolaze glavne prometnice koje povezuju sjevernu Hrvatsku s Hrvatskim primorjem. Tijekom 18. st. izgrađene su prve dvije glavne prometnice: Karolinska cesta, koja vodi od Karlovca do Rijeke i Bakra (1726. godine) i Jozefinska cesta od Karlovca do Senja (1779. godine). One su, kao i i Lujzinska cesta preko Delničkih vrata do Rijeke (1809. godine), omogućile transformaciju karlovačkog kraja iz vojnog u prometno-trgovačko središte (Šašek 1974, 205).

Općina Barilović prostire se između rijeke Korane i Mrežnice, a sjedište joj je u mjestu Barilović. Korana izlazi iz Plitvičkih jezera, a ulijeva se u Kupu. Područje Općine većinom je nizak, izrazito kraški brežuljkasti kraj, osobito oko rijeke Korane i Mrežnice, omeđen nešto istaknutijim vrhovima, ponajprije Martinščakom (346 mnv.) i Skradskom gorom, Kestenjkom, Perjasičkom kosom i Vinicom (Šašek 1974, 187-188). Općina Barilović sastoji se od 44 naselja, ima oko 3.000 stanovnika od kojih je oko 300 naseljeno u Bariloviću (URL 1).

Mjesto Barilović je od Karlovca, središta Karlovačke županije, udaljeno 15 km u pravcu jugozapada i nalazi se u samom porječju rijeke Korane.

Prema Konzervatorskoj studiji “Elaborat stanja kulturnih dobara na Području Općine Barilović 2005. godine”, koja je prethodila izradi prostornoga plana Općine Barilović 2006. godine, na prostoru općine ima preko 60 arheoloških loka-

Slika 1. Karta RH s prostorom Općine Barilović.
Fig. 1. Map of the Republic of Croatia with the municipality of Barilović indicated.

Slika 2. Karta Općine Barilović.
Fig. 2. Map of the municipality of Barilović.

Slika 3. Pogled na položaj Staroga grada Barilovića iznad rijeke Korane i prometnice Karlovac-Barilović-Perjasica, 2006. godine (foto: Arhiv HRZ-a).
Fig. 3. A view of Barilović Castle's position above the River Korana and the Karlovac-Barilović-Perjasica road, 2006 (photo: CCI Archives).

liteta i područja. Općina Barilović je na prvome mjestu po brojnosti i vrijednosti arheoloških nalazišta u Karlovačkoj županiji, a samo je Stari grad Barilović registrirano kulturno dobro.¹ Na poticaj karlovačkog Konzervatorskog odjela odnosno Općine Barilović, Stari grad Barilović ušao je u redoviti program Hrvatskog restauratorskog zavoda 1998. godine. Od tada se na Starome gradu kontinuirano provode radovi zaštite. Radove redovito financira Ministarstvo kulture RH, povremeno Karlovačka županija, a Općina Barilović organizira čišćenje terena za potrebe radova u Starome gradu i oko njega te osigurava nužne energente.

Stari grad Barilović smješten je na samome rubu kamenog živca iznad lijeve obale rijeke Korane, jugozapadno od Karlovca, na važnoj geostrateškoj točki nad starom prometnicom koja preko Ozlja i Dubovca povezuje Kranjsku i stara feudalna središta u porječju Kupe i Korane (slika 3).

Problem financiranja arheoloških istraživanja starih gradova velik je i složen i ne može ga se izložiti u jednoj rečenici, no potrebno je redovito ukazivati na njegovo postojanje i ponuditi neka rješenja. Osnovni problem je izostanak osmišljenije državne politike zaštite starih gradova. Najčešće su voditelji istraživanja prepušteni vlastitoj kreativnosti i snalažljivosti (što nije nužno loše, ali ostavlja prostora „svaštarenju“ i nepromišljenim odlukama) te naklonosti i razumijevanju lokalne zajednice (što je poželjno i pohvalno, ali najčešće

nedostatno za dugoročne i skupe radove obnove). Dodatni problem postaje bezidejnost u revitaliziranju starih gradova tj. njihovoj konačnoj namjeni. Omjer uloženog (novca, rada i truda) i konačnog rezultata najčešće nije u ravnoteži, međutim postavlja se pitanje parametara vrednovanja. Je li važnije mjeriti rad isplativošću ili je ipak potrebno više raditi na prihvaćanju i vrednovanju vlastite kulture i povijesti, tj. vrednota koje pruža kulturna baština?

Drugi neizostavan problem u istraživanju starih gradova je smisljena koordinacija radova. Radovi na Starome gradu Bariloviću osmišljeni su tako da se nakon svake sezone arheoloških istraživanja i provedenog dokumentiranja metodom 3D-laserskog skeniranja obavljaju radovi zaštite istraženih zidova. Zato je iznimno važno svake godine bilježiti i analizirati zidnu građu. U protivnom zidovi nakon dersanja postaju nečitki te je nemoguće bilježiti faze i pregradnje. Zbog toga je neophodna dobra i koordinirana suradnja u odlučivanju faza i načina istraživanja. Odjel za interventni pristup graditeljskom nasljeđu i Odjel za kopnenu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda dobro surađuju kako bi što bolje i skorije predstavili Stari grad Barilović. Na inicijativu Općine Barilović razmišlja se i o načinu revitalizacije Staroga grada. Jedna od zanimljivih ideja je smještanje prostorija lokalne samouprave i uredjenja muzeja kamene plastike iz šire okolice Barilovića.

Svjetsni svih ovih problema i neizvjesne budućnosti Staroga grada Barilovića, ne gubimo entuzijazam i nadu u njegov ponovni život na dobrobit lokalne zajednice, ali i kulturne baštine Republike Hrvatske. ■

¹ Stari grad registriran je kao kulturno dobro rješenjem Ministarstva kulture, klasa UP-1-612-08/02-01/607, ur. br. 532-10-1/8(JB)-02-2 od 4. srpnja 2004. godine. Oznaka dobra je Z-295.

2. POVIJEST

PETAR SEKULIĆ

Slika 4. Karta okolice karlovačke utvrde M. Stiera (ÖNB Cod.8608, fol. 74, prema Krmpotić 1997, 89).
Fig. 4. Map of the environs of the Karlovac fortification by M. Stier (ÖNB Cod.8608, fol. 74, based on Krmpotić 1997, 89).

2.1. UVOD

Prve informacije o prošlosti Staroga grada Barilovića iznio je J. Fras u svojem djelu *Topografija karlovačke vojne krajine – Mjestopis iz 1835. godine*. Znatno opširniji pregled povijesti donosi R. Lopašić u svojem radu *Gradovi oko Kupe i Korane* iz 1895. godine. Podatke R. Lopašića prenose u svojim radovima i E. Laszowsky (*Hrvatske povijesne gradjevine*, 1902.) i G. Szabo (*Sredovječni gradovi Hrvatske i Slavonije*, 1920.).

2.2. STARI GRAD POD BARILOVIĆIMA

Prvi spomen Staroga grada Barilovića potječe iz sredine 16. st. Među sačuvanim pisanim vrelima nisu poznati podaci koji spominju izgradnju Staroga grada Barilovića. Već je J. Fras u svome djelu naveo kako je obitelj Barilović izgradila grad navodno prije 300 godina (Fras 1988, 233). Temeljeći svoje podatke na radu R. Lopašića, E. Laszowsky navodi kako je grad izgrađen u 15. st. (Laszowsky 1902, 220). Prema M. Kruheku i Z. Horvatu, izgradnja Staroga grada Barilovića može se datirati u prvu polovinu 16. st., najvjerojatnije nakon prvih ozbiljnijih prodora osmanske vojske (Kruhek, Horvat 1983, 135). Prema njegovu položaju i graditeljskim sadržajima, Stari grad Barilović smatraju tipičnim primjerom krajiškog obrambenog graditeljstva 16. st., iako ostavljaju otvorenim mogućnost kako je postojala ranija faza (Kruhek, Horvat 1983, 135). U svome kasnijem radu Z. Horvat suzio je razdoblje izgradnje na period između osmanskog pustošenja okolice Skrada 1524. godine i sredine 16. st., kao tipične utvrde nižega plemstva poput Zimića i Otmića (Horvat 1993, 181). Arheološkim je istraživanjima utvrđeno kako je Stari grad Barilović nastao nešto ranije – vjerojatno sredinom 15. st.

Pripadnici obitelji Barilović u sačuvanim se vrelima prvi put spominju sredinom 15. st. Barilovići su pripadali nižem plemstvu, a njihovi su se posjedi nalazili oko Staroga grada uz rijeku Koranu na području srednjovjekovne županije Gorica. Kao i ostali plemićki rodovi s područja županije, Barilovići

su nosili pridjevnik Gorički² (*de Goricza*) (Lopašić 1895, 36). Srednjovjekovna županija Gorica prostirala se na području današnje Petrove gore, između tokova rijeka Korane na zapadu, Gline na jugu te Kupe i Mrežnice na sjeveru.³ Relativno brojno niže plemstvo na području županije Gorica može se promatrati u svijetlu društvenih promjena iz 13. st. Prema mišljenju N. Klaić, srednjovjekovne županije Gorica i Gora u razdoblju vladavine Arpadovića bile su od iznimne vojne važnosti kao pogranična područja (Klaić 1976, 258-260). Sredinom 13. st. u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu, usporedo s ustupanjem kraljevskih posjeda kao nasljednih dobara svojim velikašima, uočljiv je proces razgradnje sloja *jobagiona* kraljevskih županijskih utvrda⁴ (lat. *Iobagiones*), odnosno njihovo uzdizanje u red slobodnog plemstva (Kekez 2012, 38-39). Jedan od takvih primjera na području županije Gorica je potvrda kralja Bele IV. plemićkom rodu Klokočana, kojom 1244. godine „sinovima jobagiona svetog kralja iz Gorice“ (*fili jobagionum sancti regis de Gorica*) potvrđuje povlastice i oslobađa ih obveza prema županijskoj utvrdi Gorica (Smičiklas 1905, 238-239; Klaić 1976, 259-260; Kekez 2012, 39).

Plemstvo Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva bilo je organizirano u plemićke rodove koji svoju povezanost iskazuju korištenjem zajedničkog imena (Karbić 2005, 48). Pod pojmom roda podrazumijeva se oblik obiteljske strukture temeljen na podrijetlu od stvarnog ili izmišljenog zajedničkog

2 Jedan od načina identifikacija plemića utemeljen je na njegovoj pripadnosti određenoj županiji (comprovinciales), odnosno određene pravne i upravne funkcije (Karbić 1999, 107).

3 Zapadna granica županije Gorica tekla je otprilike tokom rijeke Korane od prostora između rijeka Mrežnice i Kupe (na području današnjeg Karlovca) na jug prema području oko Blagaja (i Veljuna). Južna granica pratila je tok rijeke Gline prema istoku (uz Otmić, Klokoč i Krstinju) do područja sjeverno od Velike Kladuše. Prateći istočne obronke Petrove Gore te prolazeći istočno od Perne, istočna je granica skretala u smjeru sjeverozapada prema rijeci Kupi.

4 *Jobagioni* ili gradokmetovi društvena je skupina vezana uz kraljevsku utvrdu koja je, u zamjenu za privilegije, nasljedno obnašala vojne obveze (Kekez 2012, 20).

pretka, koji, osim krvnih veza, povezuje zajednička imovina, središte, kulturna mjesta te simboli (Karbić 2005, 48). To je bio tipičan oblik organiziranja poljskog, ugarskog i hrvatskog plemstva,⁵ a u hrvatskom je slučaju preživio kao prevladavajući oblik formalne organizacije plemstva do početka osmanskih osvajanja, kada se plemićki rodovi raspadaju pod utjecajem gubitka starih domicilnih posjeda. Riječ je o plemićkim rodovima tipa *consorteria* (*generationes* ili *genera*), koji je u hrvatskoj historiografiji poznat pod arhaičnim i za sadašnje pojmove pomalo zbunjujućim starohrvatskim nazivom *pleme*.⁶ Taj je model omogućavao veću trajnost⁷ pojedinih rodova, ali i relativno slabljenje njihova gospodarskog temelja. Od 13. st. ovaj je rodovski sustav organiziranja zamijenjen (nadopunjen i osporen) teritorijalnim načelom utjelovljenim u plemićkim općinama⁸ i sličnim teritorijalnim udruženjima (plemičke župe i sl.). Istodobno se odvijao raspad rodova na manje jedinice (obitelji) koje će ostati temeljna jedinica kasnijih razdoblja (Karbić 2006, 20). Kojom su se dinamikom spomenuti procesi odvijali u slučaju Barilovića, za sada nije moguće utvrditi na temelju sačuvanih podataka.

Plemićki rodovi formirali su svoje posjede oko rodovskog (utvrđenog) središta, pa su tako na području srednjovjekovne županije Gorica nastali Kremen-grad (rod Ladihovića), Klokoč (rod Klokočana), Otmić-grad (rod Otmića), Gorica⁹ (rod Goričana), Vojković-grad (rod Vojkovića), Vojnović-grad (rod Vojnovića), Hojsić-grad (rod Hojsića), Tušilović (rod Tušilovića), Belaj (rod Tomašića) itd.¹⁰ (Lopašić 1895, 18-19).

Primjerom takvog razvoja organizacije rodovskog posjeda može se smatrati i Stari grad Barilović.

Pretpostavka M. Kruheka i Z. Horvata o postojanju starije faze Staroga grada iz razdoblja 15. st. potvrđena je rezultatima arheoloških istraživanja prema kojima najstarija faza grada potječe iz sredine 15. st. (Kruhek, Horvat 1983, 135). Prema svemu sudeći Stari grad Barilović uklapa se u potpunosti u širu sliku društvenog razvoja i organizacije posjeda sredinom 15. st. O ranijoj organizaciji rodovskog posjeda nije moguće donositi zaključke na temelju postojećih podataka. Iako je Stari grad Barilović izgrađen na strateškom položaju iznad gaza preko rijeke Korane, na temelju sačuvanih podataka čini se kako se u njegovoj okolini nije razvilo trgovište. Kao moguće objašnjenje može se uzeti postojanje dvaju trgovišta

u Belaju i Skradu udaljenih unutar pet kilometara zračne linije od Barilovića (Lopašić 1895, 48, 265). Trgovište u Skradu¹¹ smatra se najvećim srednjovjekovnim trgovištem na području današnjeg Korduna, koje se razvilo na važnoj prometnoj vezi od Kranjske prema Pounju i Bihaću (Lopašić 1895, 265-266). U poznatim se sačuvanim vrelima ne spominje ni crkva koja bi se mogla pripisati vlastelinstvu Barilović. U blizini okolici poznata je crkva sv. Trojstva u Čevićima, koja se spominje u popisu župa Zagrebačke biskupije 1501. godine te crkva Blažene Djevice u Velemeriću.¹² U Čevićima, odnosno današnjem Cerovcu Barilovićkom,¹³ u popisu iz 1588. godine spominje se crkva sv. Nedjelje, dok se u kasnijim vizitacijama Zagrebačke biskupije od 1792. godine nadalje navode crkve u Cerovcu Barilovićkom i Barilovićkom Leskovcu koje su izdvojene iz sv. Petra Mrežničkog (Lopašić 1895, 262; Hrg, Kolanović 1989, 216).

Iako je većina autora prihvatila tvrdnju R. Lopašića kako je Stari grad Barilović stradao prilikom osmanskoga napada na frankopanske posjede 1524. godine, Barilović se ne navodi u sačuvanim pisanim vrelima koja spominju navedeni događaj. Riječ je o dva pisma pripadnika obitelji Frankopan iz 1524. i 1525. godine. U prvome pismu Krste Frankopana Ivanu Antunu Dandolu od 15. studenoga 1524. godine navodi se kako su nekoliko dana ranije osmanske postrojbe poharale posjede njegova oca oko gradova Skrada i Dubovca (Mesić 1996, 327). Isti događaj opisuje i knez Bernardin Frankopan u svome pismu papi Klementu VII. od 20. veljače 1525. godine. Prema njemu, osmanske su postrojbe krajem listopada 1524. godine opustošile frankopanske posjede oko Senja, Brinja te Dubovca i Skrada (Mesić 1996, 325). Unatoč činjenici kako je spomenuta osmanska provala vrlo vjerojatno zahvatila i barilovićko vlastelinstvo, ako uzmemo u obzir taktiku osmanskih postrojbi koje su izbjegavale sve potencijalne točke vojnog otpora, čini se malo izglednim da bi se upustili u napad na utvrđeni grad.

Prvi u sačuvanim vrelima poznati pripadnici obitelji Barilović su Petar, Andrija i Gjurko Barilović od Gorice, koji se spominju u ispravi 1453. godine. Oni kao povjerenici bana Fridrika Celjskog uvode sinove ozaljskoga kaštelana i gackoga plemića Fabijana Doljanskog u posjed Tomašnicu na Dobri (Lopašić 1895, 36). Petar Barilović spominje se među prisutnim plemstvom prilikom uvođenja pavlina iz samostana u Kamenskom u posjede darovane od koranskog i strelačkog plemstva 1462. godine (Dočkal 1953, 27-31). Andrija Barilović stupio je u službu knezova Frankopana 1481. godine te mu je darovan posjed Erjavac kod Ozlja (Lopašić 1895, 39; Kaptolski arhiv Zagreb, *Locus credibilis* B-143). Mihajlo i Ivan Barilović prisutni su prilikom uvođenja bana Ladislava Egervárskog u posjed Stjeničnjaka 1492. godine, dok se Mihajlo Barilović kao kraljev povjerenik spominje pri-

likom predaje Okića kardinalu Tomi Erdödyu 1494. godine (Lopašić 1895, 36-37). Kao svjedok prilikom uvođenja Ivana Hojsića u dobivene posjede 1552. godine među plemstvom je prisutan Nikola Barilović, dok se 1558. prilikom uvođenja Gašpara Gušića Turanjskog u posjed kaštela Mriežnice spominju Gašpar, Krsto i Makso Barilović (Lopašić 1895, 37; Laszowsky 1917, 409). Kao što možemo vidjeti, u sačuvanim se pisanim vrelima pripadnici obitelji Barilović od sredine 15. do sredine 16. st. spominju gotovo isključivo u svojstvu svjedoka ili povjerenika prilikom uvođenja novih vlasnika u posjed. Institucija susjeda (lat. *vicinus* ili *commetaeneus*, hrv. *sused* ili *mejaš*) kao način identifikacije plemića u srednjem je vijeku iznimno važna prilikom uvođenja novoga vlasnika ili prilikom istraga o posjedovnim pravima (Karbić 1999, 107).

U nešto drugačijem kontekstu pripadnik obitelji Barilović pojavljuje se u razdoblju građanskog rata između pristaša Ferdinanda Habsburškog i Ivana Zapolje, koji je trajao u razdoblju od 1527. do 1538. godine te duboko podijelio plemstvo srednjovjekovne Hrvatske i Slavonije.¹⁴ Ime Pavla Barilovića (*Paul Barylouitsch*) koje se spominje među hrvatskim postrojbama pod zapovjedništvom Nikole Thurna 1530. godine može se smatrati potvrdom potpore Ferdinandu Habsburškom.¹⁵ Kako je popis sastavljen 1. lipnja 1530. godine u Metlici, može se pretpostaviti kako se Pavao Barilović našao u pratnji Nikole Thurna¹⁶ na putu prema Brežicama, gdje je vrhovni kapetan kraljevske vojske Ivan Katzianer sazvao sastanak s hrvatskim i slavonskim plemstvom 3. lipnja (Laszowsky 1914, 373; Klaić 1981, 120).

Sredinu 16. st. obilježili su sukobi u obitelji Barilović. Prema sačuvanim podacima, do prvoga spora došlo je 1549. godine kada su Makso i Krsto Barilović optužili svoje rođake (bratiće) Nikolu i Gašpara zbog nasilnog preotimanja grada Barilovića koji im je vraćen tek nakon kraljevske intervencije (Lopašić 1895, 38). Iz 1564. godine sačuvana je vijest kako je Stjepan Frankopan Ozaljski zauzeo grad Barilović i veći dio posjeda. Prilikom napada razorene su dvije kuće pod gradom te je ubijen gradski kaštelan Blaž Đuričić, dok su Uršula Barilović i njena kći Ana zatočene. Zbog navedenih nasilja Stjepan Frankopan je osuđen na smrt i gubitak posjeda, no spor je riješen nagodbom 1575. godine¹⁷ (Lopašić 1895, 39).

14 Hrvatski sabor u Cetinu izabrao je 1. siječnja 1527. godine austrijskoga nadvojvodu Ferdinanda Habsburškog za kralja, dok je slavonski sabor u Dubravi 6. siječnja 1527. godine izabrao za kralja Ivana Zapolju (Klaić 1981, 82-88).

15 Iako se među hrvatskim plemstvom na saboru u Cetinu ne spominju poimence Barilović, navodi se veliki broj plemstva iz bliže okolice Barilovića (Klaić 1981, 82).

16 Grof Nikola Thurn obnašao je 1529. godine dužnost vrhovnog kapetana kraljevske vojske u hrvatskoj i slavonskoj krajini. Sredinom 1529. godine vodio je obranu Gradeca koji su opsjedali pristaše Ivana Zapolje pod vodstvom biskupa i bana Šimuna Erdödy te opasdu biskupskoga Zagreba, koju je morao prekinuti kako bi krenuo prema Beču kojemu se približavala velika osmanska vojska sultana Sulejmana Veličanstvenog (Klaić 1981, 112-115; Mandušić 2009, 54-56). Je li Pavao Barilović sudjelovao u nekom od navedenih vojnih djelovanja, nije nam poznato na temelju poznatih sačuvanih pisanih vrela.

17 Nakon što je Gašpar Barilović uhvatio Frankopana u Brezovici 1575. godine, prisilio ga je za odštetu u iznosu od 12.000 forinti (*Neo Registrata Acta*, fasc. 483 br.20). Kako bi isplatio naknadu, Stjepan Frankopan založio je Slunj i Ledenice svojim nećacima Nikoli, Jurju i Krsti Zrinskom (Lopašić 1895, 39).

Iako se vijest kako su majka i sestra Gašpara Barilovića zarobljene u gradu 1564. godine ne može smatrati jasnom potvrdom da je Gašpar stekao kontrolu nad gradom, parnica iz 1565. godine to potvrđuje. Te godine Helena (udovica Grgura Barilovića) i Antun Gerec¹⁸ prosvjeduju pred zagrebačkim kaptolom jer su Gašpar i Ivan Barilović zauzeli grad (Lopašić 1895, 38; Šišić 1916, 164-165). Kralj Maksimilijan potvrdio je Gašparu pravo na grad 1567. godine, a iz potvrde je vidljivo kako je vlastelinstvo obuhvaćalo mjesta Zapačnik, Vinicu, Leskovac, Gregoriće, Skrljevo, Petnik, Brdaricu, Skaljevo selo, Podosoje, Prikoranje, Mejpotoce te vinograde u Ponikvama¹⁹ (Lopašić 1895, 38). Iz sačuvanih saborskih spisa vidi se da su Barilović među hrvatskim plemstvom koje sudjeluje u obvezama organizacije obrane kraljevstva.²⁰ Zanimljivo je da se u spomenutim popisima Barilović redovito navode zajedno s Antunom Gerecom (*nobilium Barylouychy et Anthonus Gereczy*), što nam sugerira kako je ipak došlo do nekakve podjele posjeda. U tom svijetlu može se promatrati i podatak o parnici iz 1576. godine kojom Gašpar Blažević potražuje svoj dio grada ili izuzeće posjeda od Gašpara Barilovića (Šišić 1916, 495).

Gašpar Barilović ušao je u službu knezova Zrinskih te od 1575. godine obnaša funkciju kaštelana grada Ozlja i upravitelja ozaljskog posjeda Zrinskih²¹ (Lopašić 1895, 39). Ispravom od 1. studenog 1576. godine izdanom u Čakovcu knezovi Nikola i Juraj Zrinski darovali su ozaljskom upravitelju Gašparu Bariloviću od Gorice nekoliko sela u okolini Ribnika (Kukuljević Sakcinski 1863, 277-278). Gašpar je kao upravitelj sudjelovao u nizu sporova vezanim uz pavlinski posjed Šenkovac²² kod Ozlja. Sačuvane su čak tri tužbe generalnog vikara pavlinskog reda, ujedno i remetskog vikara, Nikole Hižacića protiv ozaljskog upravitelja Gašpara

18 Antun Gerec, podrijetlom slavonski plemić iz okolice Virovitice, bio je drugi muž Barbare Barilović (u prvom braku bila je s Jurjem Budačkim) (Lopašić 1895, 38). Kao zet Helene Berislavić, Antun Gerec se pojavljuje kao vlasnik dijela posjeda Mlaka i *Lochlymnyca* 1566. godine, koje je otkupio od kvarte Ane Vidović (rod. Berislavić) (Jurković 2003, 176). Osim već spomenutih sporova s Barilovićima, čini se kako su sporni bili i odnosi s Berislavićima od Male Mlake. Tako je prema sačuvanim vrelima vidljivo kako su njegovi sinovi Petar i Franjo izgubili spor sa Stjepanom Berislavićem oko posjeda Mlaka, Odra, Buzin, Čehi, Lužje, Lučnica i Novaki (Jurković 2003, 148, 174). Antun Gerec spominje se kao zapovjednik postrojbi u Karlovcu u kontekstu neredovite isplate plaća (Lopašić 1879, 224).

19 Gašparu Bariloviću darovao je i neka selišta koja su smrću Mihajla Barilovića pripala kruni (Lopašić 1895, 38).

20 1559., 1562., 1567., 1568., 1573., 1574. godine (Šišić 1916, 59, 61, 92, 160-165, 217, 394, 412, 429). U spomenutim popisima navodi se velik broj plemstva iz bliže okolice (Klokočani, Ladihovići, Vojnovići, Gorički, Tušilovići itd.), tako da se njihov doprinos može smatrati uobičajenim obvezama spomenutog razdoblja (Lopašić 1895, 146). Tako na primjer Barilović 1567. godine za obranu daju konjanika i dva puškara (*Nobiles Barylouychy equitem I, pixidarios II*) (Šišić 1916, 161).

21 U sačuvanim ispravama Gašpar se navodi kao predstavnik Jurja Zrinskog 1584. godine u sporu s Krstom Mrnjavićem od Brezovice (Šišić 1917, 125-126).

22 U Spomenicama *svetičkog samostana* u HDA-u je sačuvana darovnica Mavra Nolingera koji je 1473. godine darovao posjed Šenkovac (Fratrovi kod Ozlja) samostanu u Kamenskom (Dočkal 1953, 48-50). Kako u to vrijeme samostan u Kamenskom više nije postojao, a onaj u Sveticama još nije osnovan, za Šenkovac je bio nadležan samostan u Remetama (Dočkal 1953, 88; Kruhek 1989, 74, 84-86).

5 Tijekom 13. i 14. st. u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu takav oblik obiteljske strukture nalazimo i među velikašima i među sitnim plemstvom (Karbić 2005, 48).

6 Za plemićki su se rod u hrvatskim vrelima koristili i pojmovi *hiža* i *koljeno* (Karbić 2005, 48).

7 Kao što možemo vidjeti na primjeru Klokočana – u spomenutoj ispravi navodi se čak devet loza sredinom 13. st. (Smičiklas 1905, 238).

8 Slobodne plemićke općine na području srednjovjekovne goričke županije nestale su, kao i velik broj plemićkih rodova, uslijed ratova s Osmanlijama tijekom 16. i 17. st. (Lopašić 1895, 19).

9 Unatoč tradicionalnom tumačenju kako je Gorica u 16. st. preimenovala u Budački prema novim vlasnicima, u svojoj doktorskoj disertaciji H. Kekez iznio je mišljenje kako je riječ o Stjeničnjaku (Kekez 2012, 376).

10 Plemićki rodovi najčešće nose ime zajedničkog pretka, a nije neuobičajen niti naziv prema glavnom središtu, no u ovim slučajevima to nije moguće ustanoviti (Karbić 2005, 48).

11 Skrad na Korani bio je središte velikog vlastelinstva u posjedu obitelji Frankopan (uz kraće prekide), koji se protezao na sjever preko rijeke Korane te na zapad do rijeke Mrežnice. Pod Skradom se razvilo veliko podgrađe s trgovištem koje je uslijed osmanskih napada potpuno napušteno 1588. godine. Sam grad napušten je 1585. godine (Škiljan F. 2007, 52).

12 „...ecclesie sancte Trinitatis in Chewizy.“ te „...ecclesie beate virginis in Velemerych.“ (Buturac 1984, 87).

13 Područje Čevica prema sačuvanim vrelima pripadalo je vlastelinstvu Skrada (Lopašić 1895, 262).

Slika 5. Tlocrt Staroga grada Barilovića koji je izradio M. Stier (Krpmotić 1997, 93).

Fig. 5. Ground plan of Barilović Castle made by M. Stier (Krpmotić 1997, 93).

Barilovića iz 1584. i 1586. godine zbog brojnih nasilja nad šenkovečkim kmetovima te prisvajanja posjeda. Sve tri tužbe presuđene su u korist pavlina te je Gašpar globljen s ukupno 75 maraka srebra ili 150 forinti (Dočkal 1953, 70-83). Pavlini su se kmetovi u Šenkovcu 1596. godine pobunili protiv povećanja tlake (što je bila opća pojava krajem 16. st., no najizraženija na malim posjedima) te uskratili desetinu, pa ih je kaznio i sam general reda Šimun Bratulić (Dočkal 1953, 87-88; Adamček 1980, 338; Adamček 1989, 57). U sačuvanim je vrelima Gašpar Barilović svakako najzastupljeniji predstavnik obitelji zahvaljujući razmjerno velikom broju sačuvanih isprava iz druge polovine 16. st.

Bogatstvo sačuvanih vrela omogućava nam uvid u ženidbene veze i ženske članice obitelji Barilović. Prve ženske članice obitelji koje se spominju su Gašparova majka Uršula i sestra Ana koje su zarobljene prilikom napada Stjepana Frankopana na grad. Kao jedna od stranaka u parnici oko podjele posjeda 1565. godine pojavljuju se udovica Grgura Barilovića Helena i njezina kći Barbara. Ženidba Grgura Barilovića i Helene Berislavić od Male Mlake²³ potvrđuje nam ženidbene veze Barilovića s turopoljskim plemstvom. Iz spomenutoga braka poznato nam je troje potomaka - sinovi Petar i Nikola te kći Barbara (Jurković 2003, 146). U vrelima je sačuvan i spomen Gašparove druge sestre Dore koja je zbog navodnog čedomorstva izgubila svoj dio posjeda Barilović koji je kralj Rudolf darovao Jurju Budačkom (Lopašić 1895, 40).

Razdoblje 16. st. u čitavoj je Hrvatskoj obilježeno porastom osmanskih napada koji su doveli do temeljitih političkih, gospodarskih i društvenih promjena. Do sredine 16. st. ne može se govoriti o organiziranoj obrani jer se otpor temeljio na feudalnim utvrdama i zastarjelom banderijalnom sustavu neprilagođenom novim taktičkim i strateškim izazovima osmanske prijetnje (Jurković 2000, 71). Visoko mobilne

postrojbe *martoloza* i *akindžija*, koje su se potpuno neočekivano i nenajavljeno pojavljivale duboko u pozadini prvih linija borbenih djelovanja, bile su neuhvatljive hrvatskom plemstvu (Jurković 2000, 66, 71). Takve akcije dovele su do općeg porasta nesigurnosti te postupnog uništavanja gospodarske osnove koje rezultira depopulacijom zahvaćenih područja. Gospodarsko i financijsko iscrpljivanje predstavljalo je goleme terete krupnom plemstvu, no njihov utjecaj je bio još razorniji za srednje i niže plemstvo. Brojno sitno rodovsko plemstvo, kojemu pripadaju i Barilovići, vezano uz mali posjed i raštrkano po svojim kurijama na relativno velikim područjima srednjovjekovnih županija, bilo je iznimno ranjivo na prepade manjih martloških postrojbi (Jurković 2000, 71). Zbog postupnog propadanja ili gubitka matičnih posjeda, srednje i sitno plemstvo osuđeno je na razne strategije preživljavanja među kojima je najučestalija preuzimanje različitih vojno-upravnih službi, kao što možemo vidjeti u slučaju Gašpara Barilovića koji prelazi u službu Zrinskih.

Prvi zabilježeni osmanski pohodi na okolice Barilovića datiraju s početka 16. st. Već spomenuto pustošenje okolice Skrada i Dubovca 1524. godine nije bilo prvo jer su osmanske postrojbe opustošile posjede Bernardina Frankopana oko Dubovca već 1511. godine (Lopašić 1895, 63). Pod gradom Belajem, nedaleko od Barilovića, postrojbe pod zapovjedništvom bana Karlovića te Vuka i Krste Frankopana 1528. godine nanijele su težak poraz osmanskim postrojbama koje su se vraćale iz pljačkaškog pohoda (Lopašić 1895, 48). Do znatnog pogoršanja situacije došlo je nakon pada Kostajnice 1556.²⁴ i Novigrada 1560. godine i raspada obrambene linije na Uni. Područje između rijeka Une i Kupe ostalo je nezaštićeno te je postalo poprište neprekidnih osmanskih vojno-pljačkaških pohoda. Tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina 16. st. opustošena je okolica Skrada 1576. godine te je zabilježeno nekoliko napada (1574., 1576., i 1581. godine) na okolice Belaja (Lopašić 1895, 48-49, 265-266). Iz izvještaja kapetana Ivana Lenkovića te povjerenstva kralja Ferdinanda iz 1563. godine doznaje se kako je velik broj utvrda napušten. Ostale su zapuštene i slabo opskrbljene te međusobno nepovezane (Kruhek 1995, 192-194, 200). Pokušaji reorganizacije sustava obrane, koji su obuhvaćali napuštanje i rušenje neperspektivnih utvrda koje predstavljaju stratešku opasnost, nailazili su na otpor Hrvatskog sabora koji je branio feudalne interese. U sačuvanoj odluci Hrvatskog sabora o molbi za pomoć kralju Maksimilijanu 1574. godine, među pokupskim plemstvom kojemu je potrebna pomoć navodi se i Gašpar Barilović (Šišić 1916, 431-432). Padom Cazina, Bužima, Gvozdanskog, Zrina i Kladuše u razdoblju od 1576. do 1578. godine stanje u krajevima južno od Kupe postalo je bezizlazno. Ruševne utvrde s malobrojnim, slabo opskrbljenim posadama duboko u opustošenom području između rijeka Mrežnice, Korane i Kupe postale su strateški beskorisne te su kroz zadnja dva desetljeća padale u osmanske ruke ili, češće, napuštene. Tako su osamdesetih godina 16. st. izgubljeni Kremen, Blagaj, Cetin, Krstinja, Stjeničnjak i Skrad te početkom devedesetih Drežnik, Klokoč i Otmič (Lopašić 1895, 56, 266; Škiljan F. 2007, 18, 27, 75, 111, 113, 121).

²⁴ U godinama nakon pada Kostajnice osmanske postrojbe više su puta opustošile područje između Mrežnice, Korane i Kupe (Lopašić 1879, 10).

Slika 6. Prikaz Staroga grada Barilovića u djelu *Slava Vojvodine Kranjske* J. W. Valvasora iz 1689. godine (izvor: Hrvatska mjesta u grafičkoj zbirci HDA).

Fig. 6. Portrayal of Barilović Castle in the book *Slava Vojvodine Kranjske (Glory of the Carniola Duchy)* by J. W. Valvasor from 1689 (source: Croatian locales in the graphics collection of the Croatian State Archives).

Stoljetno oblikovanje ranijih krajina u Hrvatsko-Slavonskom Kraljevstvu dovršeno je tek 1578. godine oblikovanjem Hrvatsko-slavonske vojne krajine kao cjelovite vojne institucije. Razvoj Vojne krajine tekao je postupno. Počeci njezine organizacije sežu u razdoblje vladavine kralja Matije Korvina koji je nakon pada Bosne 1463. godine organizirao Jajačku i Srebreničku banovinu te Senjsku kapetaniju (Holjevac, Moačanin 2007, 12). Od dvadesetih godina 16. st. započeo je intenzivan priljev plaćenih habsburških vojnika u pogranične utvrde te organizacija prvih kapetanija (Moačanin 1960, 114; Holjevac, Moačanin 2007, 13). Odlukom kralja Ferdinanda 1553. godine sve stalne plaćene postrojbe na području Hrvatsko-slavonske krajine stavljene su pod zajedničko zapovjedništvo, pod kojim su bile do razdvajanja zapovjedništva za Hrvatsku i Slavonsku krajinu 1569. godine. Pokušaji stvaranja učinkovita obrambenog sustava doveli su do brojnih sukoba između vojnih zapovjednika i hrvatskog plemstva koje je svoje interese branilo s pomoću staleškog sabora Hrvatske i Slavonije koji je ujedinjen 1558. godine (Holjevac, Moačanin 2007, 13). Odlukama sabora u Brucku na Muri 1578. godine staleži austrijskih pokrajini Štajerske, Kranjske i Koruške preuzeli su obvezu financiranja Hrvatske i Slavonske vojne krajine pod upravom Dvorskog ratnog vijeća u Grazu (Moačanin 1992, 158). Hrvatska krajina sa zapovjedništvom u Karlovcu (početkom 17. st. počinje se koristiti naziv Karlovački generalat) obuhvaćala je područje od sjevernog Jadrana do rijeke Kupe. Nakon gubitka bihačke i hrastovačke kapetanije na prijelazu 16. u 17. st. osnovane su nove kapetanije u Bariloviću, Slunju (obuhvaća i Žumberak), Tounju i Turnju (Holjevac, Moačanin 2007, 16).

Barilović se kao dio sustava obrane na rijeci Korani od Slunja preko Blagaja i Skrada do njezina utoka u rijeku Kupu kod Dubovca spominje prije izgradnje karlovačke utvrde u planovima potpukovnika Ivana Ferenberga u prosincu 1578.

godine (Lopašić 1884, 75). Na temelju sačuvanih vrela može se zaključiti kako je krajem 16. st. Barilović bio zapušten, što je vjerojatno posljedica nestanka gospodarske osnove vlastelinstva uslijed osmanskih pustošenja. Iako se razmatralo rušenje grada kako ne bi postao uporište osmanskih snaga, zbog iznimna strateškog položaja uključen je u sustav graničnih utvrda Hrvatske krajine (Lopašić 1895, 40). Tako se u kontekstu vojne uprave Barilović prvi puta spominje u odredbi nadvojvode Ferdinanda o obrani Karlovca i manjih okolnih utvrda od 1. svibnja 1602. godine. U spomenutoj ispravi navodi se kako je u *Warilawitscgradt* potrebno smjestiti 50 vojnika s vojvodom kako bi nadzirali područje između Stjeničnjaka, Kamenskog i Tounja (Lopašić 1884, 307). Prema svemu sudeći, vojna posada iz Karlovca zauzela je napušteni Barilović početkom 17. st.²⁵ Iako se obitelj Barilović u zadnjim desetljećima 16. st. uslijed osmanske opasnosti preselila na svoje posjede oko Ribnika i Ozlja²⁶ (koje im je novim darovnicama potvrdio Juraj Zrinski 1591. i 1594. godine), nije se pomirila s gubitkom grada (Lopašić 1895, 41). Uz podršku Hrvatskog sabora Grgur Barilović i njegov brat nekoliko su puta od 1603. do 1606. godine uložili prigovore na postupak vojske te molbama nadvojvodi Ferdinandu i kralju Rudolfu pokušali osigurati povratak grada (Šišić 1917, 441, 447, 473). Sačuvano je pismo generala Vida Kisela nadvojvodi Ferdinandu od 1. lipnja 1604. godine, koje sadrži odgovor na optužbe plemića Barilovića te otkriva niz zanimljivih in-

²⁵ Prema jednoj sačuvanoj ispravi Hrvatskog sabora moguće je kako je vojska zaposjela grad 1602. godine (Kruhek, Horvat 1983, 131).

²⁶ Prilikom podjele ozaljskog vlastelinstva između Nikole i Petra Zrinskog 1638. godine članovi obitelji Barilović navode se i dalje kao vazali Zrinskih. Tako je Jure Barilović s pet sela pripao Petru Zrinskom, dok je udovica Stjepana Barilovića s pet sela pripala Nikoli Zrinskom (Lopašić 1894, 208).

²³ Helena Barilović neuspješno je tužila braću koja su joj uskratila selišta malomlačkog vlastelinstva, koja joj pripadaju temeljem prava djevojačke kvarte oko 1558. godine (Jurković 2003, 146).

formacija o stanju Barilovića (Lopašić 1884, 331). U pismu Kisel navodi kako Barilovići više nisu bili sami sposobni braniti grad te su ga zapustili i prepustili opasnosti da ga zauzmu osmanske postrojbe. Optužio je Bariloviće da su sami zapalili grad da ga ne bi zauzeli vojni zapovjednici te je neko vrijeme stajao napušten. Kada je vojska trebala preuzeti grad, popravili su vrata i neke manje dijelove te postavili nekog seljaka koji je čuvao grad u njihovo ime. Kisel navodi da su grad opet napustili nakon što je odbio postaviti haramije pod njihovim zapovjedništvom (Lopašić 1884, 331). Spomenute optužbe ponavljaju se u odbijeničnici molbe Franje Barilovića (*Franjo Barylowyth de Goricza*) nadvojvodi Ferdinandu 1615. godine²⁷ (Lopašić 1885, 62-63). Kisel je tada zauzeo grad i u njega postavio haramije koji su do tada službovali u čardacima oko Korane i Mrežnice (Lopašić 1884, 331). U svojim prigovorima kralju Rudolfu Barilovići su opovrgavali navode Kisela i tvrdili kako su ga kao zakonski vlasnici djelomično popravili te održavali straže (Šišić 1917, 633-634). Iako je teško prosuđivati tvrdnje suprotstavljenih strana u sporu, vrlo je vjerojatno kako Barilovići nisu imali kapacitete za održavanje i obranu grada na prvoj liniji ratnih djelovanja. Nadalje, prilikom arheoloških istraživanja potvrđen je paljevinski sloj unutar Staroga grada, koji se na temelju rezultata dobivenih metodom radiokarbonskog datiranja može datirati u razdoblje 16. st. Kako je uočljiva različita struktura pokretnih arheoloških nalaza u starijim i mlađim stratigrafskim jedinicama razgraničenih navedenim paljevinskim slojem, uz određeni oprez spomenuti se nalaz može interpretirati kao potvrda Kiselovih navoda o požaru. U svakom slučaju, Stari se grad Barilović od početka 17. st. našao pod vojnom upravom koja je trajala sve do razvojačenja Vojne krajine krajem 19. st. Unatoč pokušajima pripadnika obitelji Barilović, do izumiranja obitelji smrću posljednjeg muškog člana Gašpara Barilovića 1672. godine,²⁸ nisu uspjeli dobiti grad nazad u svoje vlasništvo (Lopašić 1895, 41). Posljednji neuspješan pokušaj povrata oduzete imovine zabilježen je 1710. godine kada je odbijena molba podbana Stjepana Jelačića, sina Katarine Barilović (Lopašić 1895, 41).

2.3. STARI GRAD POD VOJNOM UPRAVOM

Početkom 17. st. obrambeni sustav Hrvatske krajine formirao se duž obala rijeke Kupe, Korane i Mrežnice. Stari grad Barilović, sada u ulozi vojne utvrde, služio je kontroli lijeve obale rijeke Korane na području jugozapadno od novoizgrađene karlovačke utvrde. Velika strateška važnost Vojne krajine za Habsburšku Monarhiju razlog je relativno velikog broja karata izrađenih od kraja 16. st. (Lazanin 2000, 399). Barilović je kao dio obrambenog sustava ucrtan u veliki broj

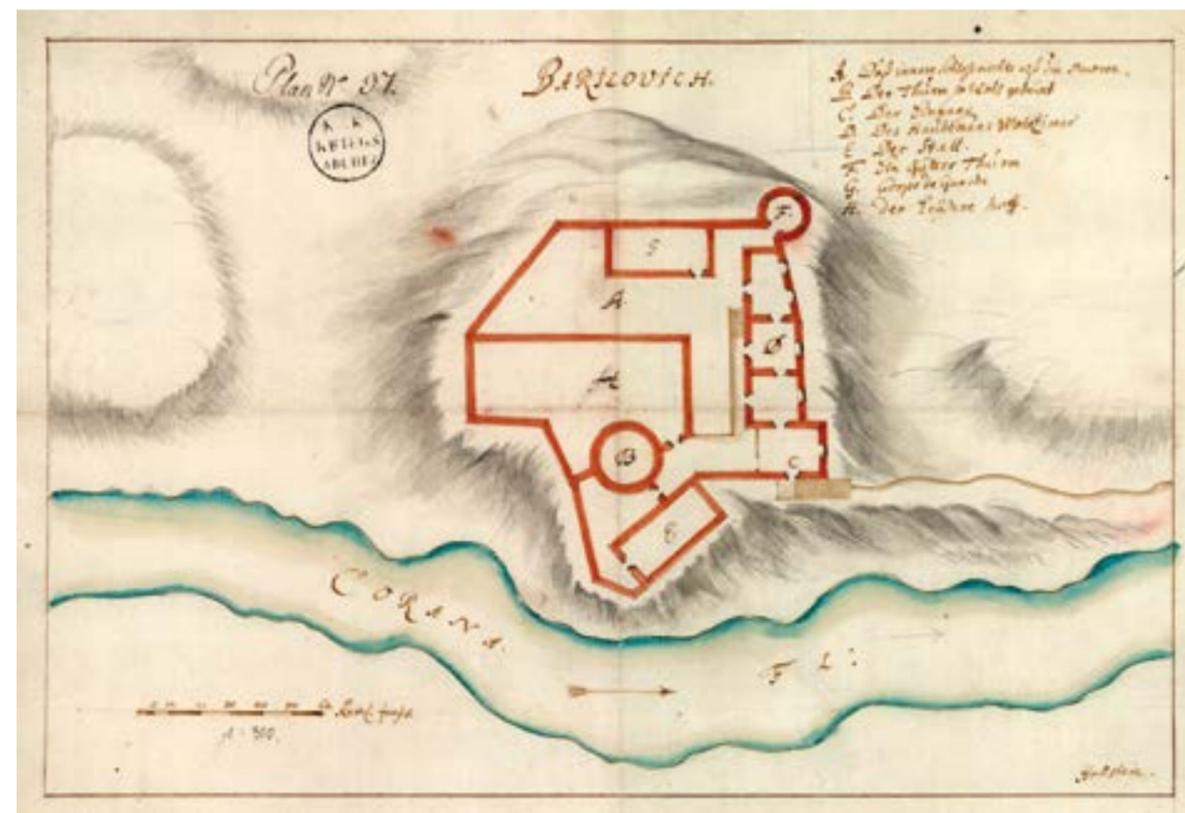
njih, a prvi kartografski prikaz Barilovića potječe iz 1573. godine, kada je na karti A. Hirschvogela i A. Orteliusa prikazan kao Warilovicz (vidi popis povijesnih karata). U skladu s novim vojnim potrebama, Barilović je pod vojnom upravom tijekom 17. i 18. st. doživio brojne građevinske preinake. Osim vojne posade, o utvrdi sada brinu i vojne institucije karlovačkog zapovjedništva te Dvorsko ratno vijeće u Grazu putem svog ureda za graditeljstvo, komisija i nadzora inženjera i graditelja (Kruhek, Horvat 1983, 131). Tako se Barilović (*Warilouitsch*) spominje u prijedlogu mjera organizacije obrane koje kranjski staleži predlažu nadvojvodi Ferdinandu 1613. godine (Lopašić 1885, 50). U navedenom izvještaju kao i u izvještaju krajiške građevne komisije iz 1638. godine te izvještaju inženjera I. Pieronia iz 1639. godine (Laszowsky 1898, 17-18) spominje se loše stanje utvrde, naslijeđeno s kraja 16. st. Komisija je zaključila kako je utvrda u lošem stanju – obrambenim zidovima potrebni su popravci, a na samim objektima unutar utvrde nema čitavih krovista i podova. Komisija je predložila najnužnije popravke čiju je vrijednost procijenila na oko 300 forinti te izgradnju ograde koja bi zaštitila kuće naseljenih Vlaha u okolici grada tj. neku vrstu palanke (Kruhek, Horvat 1983, 132).

U spomenutom *Izvještaju komisije o stanju utvrda na Hrvatskoj i Primorskoj krajini*, sastavljenom u Rijeci 20. srpnja 1638. godine, navodi se kako su u utvrdu smještena dva vojvodstva vojnika koji drže stražu izvan grada samo na čardaku Skalićevo (Kruhek, Horvat 1983, 132). No već iz ranijeg izvještaja poznato je kako je 1615. godine u Bariloviću bilo smješteno 80 haramija pod zapovjedništvom kapetana Jakova Zemlića (Lopašić 1885, 62-63; Lopašić 1889, 468). U drugoj polovini 17. st. Barilović je postao zapovjedno mjesto 6. kapetanije koja je obuhvaćala okolne čardake Skalićevo, Skrad, Skradinac i Jamu (*Schkalieuo, Skhrad, Sckhradinacz und Jama (Schednikh)*) (Lopašić 1885, 373, 406). Kapetan Barilovića i Skrada (*Hauptman von Warillouitsch und Scrat*) imao je pod svojim zapovjedništvom oko 80 ljudi te organiziranu vojnu poštu²⁹ (Lopašić 1885, 297, 406). Opsežni izvještaj M. Stiera³⁰ izrađen oko 1660. godine pruža nam dobar uvid u obrambeni sustav na području kapetanije Barilović. Sa sjeveroistoka Barilović štiti obrambeni sustav formiran na desnoj obali rijeke Korane oko Križanić-Turnja, dok ga sa sjeverozapada zatvara sustav utvrda na lijevoj obali rijeke Mrežnice. Na temelju priložene karte (slika 4) vidi se kako je na desnoj strani rijeke Korane izgradnjom čardaka osigurana kontrola svih deset prirodnih gazova preko rijeke na području kapetanije Barilović. Od sjeveroistoka prvi čardak zvao se Markušić (*Markoschüt*)³¹ te su ga do Barilovića (*Warillowitsch*) uz obalu rijeke Korane slijedili čardaci Popolski (*Popolsky*), Budački

29 R. Lopašić navodi kneza Mihajla Heimana kao poštara i vojnog pisara u Bariloviću 1653. godine (Lopašić 1895, 42).

30 Prema nalogu Dvorskog ratnog vijeća u Grazu vojni inženjer Martin Stier obišao je u razdoblju od 1657. do 1660. godine pogranična mjesta Štajerske, Kranjske, Hrvatske i Furlanije te sastavio temeljite izvještaje s priloženim planovima i kartama (Krpmotić 1997, X).

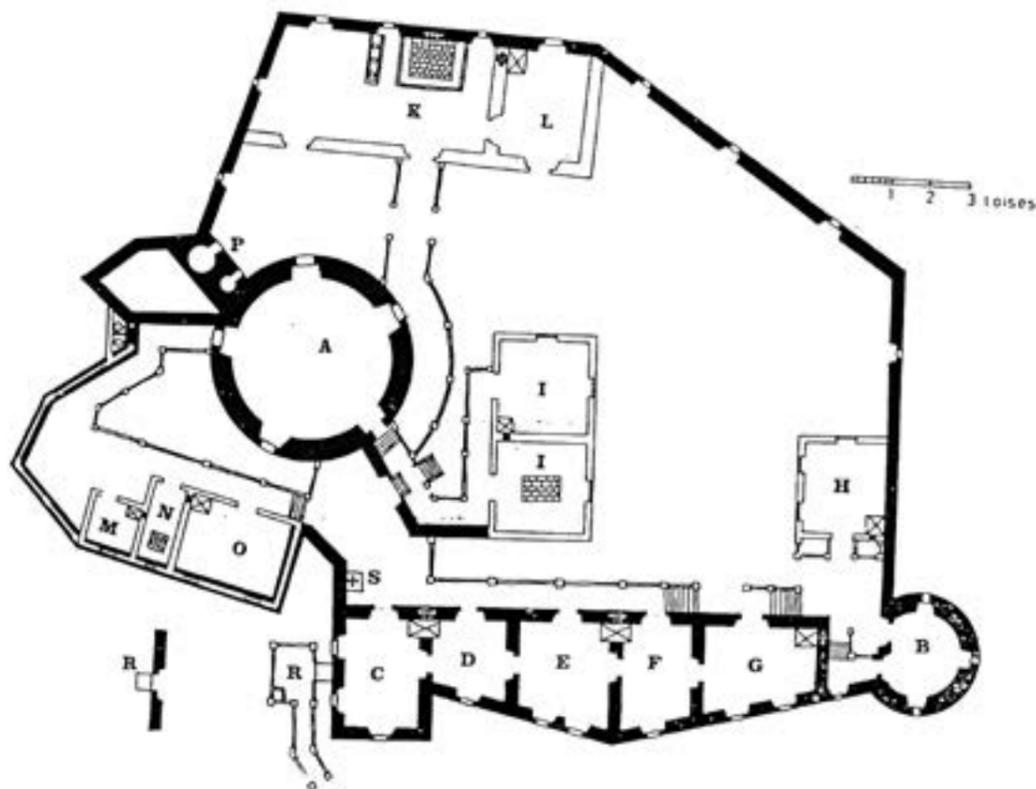
31 Iznad Markušića nalaze se ruševine grada Velemerića u kojem je smještena vojna posada. U izvještaju I. Pieronia navodi se posada od 44 vojnika pod zapovjedništvom žumberačkog kapetana baruna Rudolfa Paradajzera (*collonelo Paradais*) (Laszowsky 1898, 17). U svome izvještaju M. Stier donosi crtež ruševina i iznosi prijedloge nužnih popravaka (Krpmotić 1997, 91).

Slika 7. Hollsteinov tlocrt iz 1701. godine (Österreichisches Staatsarchiv; GLA0102 Pl.Nr.37 Barilovich).
Fig. 7. Hollstein's ground plan from 1701 (Österreichisches Staatsarchiv; GLA0102 Pl.Nr.37 Barilovich).

Slika 8. Veduta Barilovića, detalj karte inženjera J. A. Schillingera iz 1746. godine (Österreichisches Staatsarchiv; BIXa851 sect.04).
Fig. 8. View of Barilović, detail from a map by engineer J. A. Schillinger from 1746 (Österreichisches Staatsarchiv; BIXa851 sect.04).

Slika 9. Nacrt Barilovića Antuna Scherndinga iz 1790. godine (Kruhek, Horvat 1983, 126). Tumač: A – velika kula (prizemlje tamnica, gornji katovi izvan uporabe); B – mala kula, moguća kapelica; C – soba za blagovanje; D – soba za spavanje; E – predsoblje; F – pisarnica; G – soba za poslugu; H – kancelarija; I – stara kuhinja; K – nova kuhinja; L – soba kuhara; M – soba kurira ili sluge; N – mala kuhinja; O – soba poručnika pobočnika; P – krušne peći; R – ulaz u grad; S – oltar kapelice na hodniku.

Fig. 9. Scheme of Barilović by Antun Schernding from 1790 (Kruhek, Horvat 1983, 126). Legend: A – large tower (ground floor dungeon, upper floors out of use); B – small tower, possibly chapel; C – dining room; D – bed room; E – lobby; F – clerical room; G – servants' quarters; H – office; I – old kitchen; K – new kitchen; L – cook's room; M – room for courier or servant; N – small kitchen; O – room for lieutenant adjutant; P – bread oven; R – castle entrance; S – altar of hallway chapel.

(Budaschky) i Stiničić (Stinitisch). Uzvodno od Barilovića stajali su čardaci Kušinat (*Kussinath*), Šulat (*Sculat*), zatim veća drvena utvrda Vražić (*Vratschütz*) pa Brod (*Brodar*) te posljednji veliki čardak Skrad³² (Skrath).

Kako je u razdoblju između velikih ratova trajao tzv. mali rat, odnosno neprekinuti sukobi niskog intenziteta, sustav čardaka osmišljen je kako bi smanjio mogućnost neopaženog kretanja osmanskih postrojbi. Iako je takav sustav gusto postavljenih stražarskih mjesta ograničio osmanska borbeno djelovanje, nije ih u potpunosti spriječio. Već je Stier u svome izvještaju ukazao na nekoliko propusnih točaka između pojedinih čardaka u sustavu oko Barilovića (Krpmotić 1997, 91). Potvrda tome izvještaj je Vuka Frankopana Dvorskom ratnom vijeću gdje iznosi kako je 1642. godine 80 konjanika opustošilo područje oko Hojsića i Barilovića (Lopašić 1885, 257).

U izvještaju M. Stiera sačuvan je prvi poznati nacrt Staroga grada Barilovića popraćen kratkim tekstom. Stier navodi kako je riječ o ruševnim ostacima na iznimnu stra-

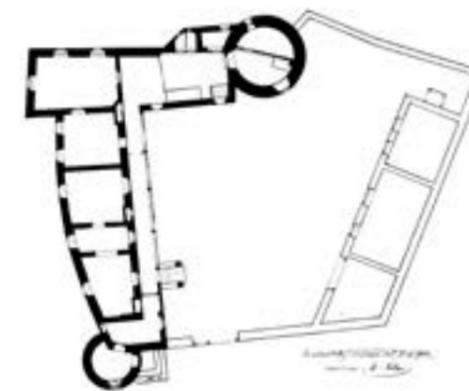
teškom položaju u kojem su smještene dva vojvodstva. Iako je položaj pogodan za izgradnju veće utvrde, u trenutnoj je situaciji predložio samo nužne zahvate - uz popravke zidova na nekim mjestima prijeko je potrebno izvesti proboje za puškarnice, nadkroviti objekte za stanovanje posade te iznutra dužinom zidova podići drveno postolje (obrambenu platformu) s kojega bi se posada mogla braniti (Krpmotić 1997, 91). Na svome crtežu Stier je tlocrtno naznačio vanjske zidove s dvije polukule i ulazom sa sjeveroistočne strane, središnju kulu i unutarnji zid, no ne i očekivanu stambenu arhitekturu unutar obrambenih zidova (slika 5). Iz nacrtu je vidljivo da je jugoistočni dio Staroga grada odvojen unutarnjim zidom od ostatka grada te da se ulaz u taj dio nalazi kraj središnje kule.

U isto se razdoblje može datirati i grafika s prikazom Staroga grada Barilovića koji potječe iz djela *Slava Vojvodine Kranjske* (*Die Ehre dess Hertzogthumus Crain*)³³ kranjskog

plemića J. W. Valvasora iz 1689. godine.³⁴ U dvanaestom poglavlju četvrtog sveska uz kratak opis povijesti priložena je grafika koja prikazuje Stari grad Barilović, čardak Novi Skrad i ruševine Staroga grada Skrada preko rijeke Kupe (slika 6) (Valvasor 1689, 69-70). Sama grafika prikazuje pojednostavljenu geografsku perspektivu te su sva tri objekta prikazana u istom kadru unatoč znatno većim udaljenostima u stvarnosti. Prikaz Barilovića znatno odstupa od sačuvanih tlocrta iz 1660. i 1701. godine te se mora uzeti u obzir umjetnička sloboda prilikom prikazivanja objekta.

Drugi sačuvani nacrt Barilovića koji je Hollstein izradio 1701. godine potpuniji je te pokazuje neke građevinske izmjene (slika 7). Osim manjih promjena linija obrambenih zidova, koji mogu biti i posljedica različitog pristupa dokumentiranju Stiera i Hollsteina, bitna razlika ovog nacrtu je to da su na njemu ucrtani objekti unutar Barilovića. Na istočnom obrambenom zidu označeni su otvori vjerojatno obrambenog karaktera te su s njegove unutrašnje strane dograđena tri objekta od kojih je jedan označen kao stan zapovjednika (na tlocrtu označen slovom D). Uz sjeverni zid vidljiv je dograđeni objekt pravokutnog tlocrta koji je korišten kao vojarna (na tlocrtu označen slovom G) za posadu, dok je objekt na južnoj strani grada iznad rijeke Korane korišten kao staja (na tlocrtu označen slovom E). Stari grad Barilović u fazi prikazanoj na nacrtu iz 1701. godine poprimio je izgled funkcionalne vojne utvrde koja zadovoljava potrebe smještaja veće posade koja održava stražu u okolnim čardacima.

Izbijanje Bečkog rata 1683. godine³⁵ imalo je značajne posljedice na daljnji razvoj barilovičke kapetanije. Ubrzo nakon izbijanja rata s područja pod osmanskom kontrolom prebjegao je velik broj vlaških obitelji koje su se počele naseljavati na području Karlovačkog generalata. Tako se već 1686. godine na područje oko Barilovića i Skrada naselilo oko 200 kuća vlaških obitelji, no odredbom generala Herbersteina 1689. godine njihovo je naseljavanje ubrzo ograničeno na desnu obalu rijeke Korane (Lopašić 1895, 42, 267). Barilovički kapetan Jakov Hallerstein naselio je 1711. godine novih 158 vlaških obitelji nasuprot gradu, na području Koranskog briega, Kosirskog sela te Malog i Velikog Kozinca (Lopašić 1895, 42, 267). Novo vlaško stanovništvo bilo je većinski pravoslavne vjeroispovijesti, pa se u popisu vjernika koji je biskup Martin Brajković proveo 1700. godine na području Barilovića spominje pravoslavna vjerska organizacija (*parochia schismaticorum*) (Lopašić 1889, 191). Novodoseljeno vojno sposobno stanovništvo naselilo je pusto područje između nekadašnje granice na rijekama Kupi, Korani i Mrežnici te nove granice na rijekama Glini i Uni.³⁶ Neujednačena uprava i zemljišno-posjedovni pravni sustav doveo je do nezadovoljstva i neima-

Slika 10. Nacrt Barilovića ing. Martina Pilara iz 1912. godine (Arhiv Ministarstva kulture RH, snimio Gjuro Szabo, 1912. godine; inv. br.: 6897; neg.: VI-232).

Fig. 10. Scheme of Barilović by engineer Martin Pilar from 1912 (Croatian Ministry of Culture Archives, photographed by Gjuro Szabo, 1912; inv. no.: 6897; neg.: VI-232).

štine koji su rezultirali odseljavanjem stanovništva. U izvještaju povjerenstva za istraživanje iseljavanja iz Krajinje 1715. godine navodi se kako je zbog neimaštine s područja kapetanije Barilović otišlo 26 vojnika (i 15 kuća) iz Perjasice, više od 50 vojnika (i 25 kuća) iz Budačkog, 18 vojnika (i 11 kuća) iz Skrada te svi Vlasi osim 6 kuća iz Klokoča,³⁷ što zajedno iznosi 94 vojnika (Lopašić 1889, 311). Iz popisa je vidljivo kako su kapetanu u Bariloviću³⁸ bila podčinjena vojvodstva³⁹ u Perjasici, Budačkom, Skradu te Klokoču.

Prestankom opasnosti od osmanskih upada većih razmjera u 18. st. vojna je krajina izgubila vojnu važnost i bila je nužna njezina reorganizacija. Kako je u Europi došlo do promjena u organizaciji i načinu ratovanja, krajiške postrojbe sa svojom zastarjelom organizacijom, manjkom stege i taktičke uvježbanosti nisu bile dorasle suvremenim ratnim izazovima (Holjevac, Moačanin 2007, 30). Postrojbe koje su bile sposobne samo za sukobe niskog intenziteta, odnosno pogranične čarke, trebalo je podići na razinu carske vojske spremne za vođenje suvremenih ratova diljem Europe. U prvoj polovini 18. st. provedena je centralizacija zapovjedne strukture tako što je Dvorsko ratno vijeće u Grazu podvrgnuto Dvorskom ratnom vijeću u Beču te su Karlovačkom

32 Novi Skrad je izgrađen na desnoj obali rijeke Korane početkom 17. st. kako bi zamijenio napušteni grad Skrad. Od Skrada prema rijeci Mrežnici izgrađen je niz čardaka koji zatvaraju područje između rijeke Mrežnice i Korane, koje je prema izvještaju M. Stiera nenaseљeno i neobrađeno (Krpmotić 1997, 91).

33 U izradi *Slave vojvodine Kranjske* sudjelovali su Valvasorovi suradnici crtači Pavao Ritter Vitezović i J. Koch te bakroresci A. Trost, P. Werex, M. Greyscher i P. Mungersdorff. Dio bakroreza, izrađenih za neko od Valvasorovih ranije objavljenih izdanja (poput *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna* iz 1679. godine) korišteno je u *Slavi Vojvodine Kranjske* (Melem Hajdarović 2011, 162).

34 Poglavlje XII koje obuhvaća područje Hrvatske pripremljeno je 1686. godine.

35 Veliki turski ili bečki rat između Osmanskoga Carstva i Svete lige započeo je osmanskom opsadom Beča 1683. godine, a završio Mirrom u Srijemskim Karlovcima 1699. godine kojim su vraćeno područje Slavonije, Banovine, Like i Krbave (Holjevac, Moačanin 2007, 24).

36 Temeljiti opis granice donosi u svom izvještaju nakon redovne vizitacije 1719. godine zapovjednik Karlovačkoga generalata Josip Rabatta (Lazanin 2000, 404). Tom prilikom general Rabatta posjetio je Barilović, Klokoč i Krstinju u barilovačkoj kapetaniji (Roksandić 2003, 195).

37 Klokoč je general Herberstein zauzeo i obnovio 1681. godine te priključio kapetaniji Barilović kao graničnu utvrdu na rijeci Glini (Lazanin 2000, 406; Nadilo 2003, 44).

38 Na temelju sačuvanih vrela R. Lopašić sastavio je popis poznatih kapetana Barilovića (Lopašić 1889, 468): Jakov Zemlič (1615.), Juraj Zemlič (1620.), grof Petar Erdödy (1625.), Vuk Čolnić (1630.), Pavao Čolnić (1562.-1664.), Ivan Franjo Oršić (1664.), grof Adam Purgstall (1679.), barun Vilim Kušl(j)an (1689.), grof Ferdo Herberstein (1889.), grof Otto Herberstein (1698.), Janko Fridrich Budački (1701.), barun Ivan Jakov Hallerstein (1711.-1717.), grof Franjo Josip Turn (1719.-1732.).

39 U krajiškim postrojbama od kraja 16. st. kao časnički i dočasnički kadar spominju se kapetani, vojvode, zastavnici i desetari (u nekim dokumentima kapetani i vojvode nisu jasno određeni termini). Osim časnika kao vojnih zapovjednika, krajišnici su imali svoje narodne glavare, odnosno seoske knezove, koji su bili posrednici između svoje tradicionalne zajednice i vojnih vlasti (Sućević 1953, 43-44). Reformom 1746. godine dužnosti narodnih vođa su ugašene te su postali dio vojnoga sustava (Holjevac, Moačanin 2007, 46).

Slika 11. Pogled na Stari grad Barilović s druge obale rijeke Korane 1912. godine (Arhiv Ministarstva kulture RH, snimio: M. Pilar, 1912. godine; inv. br.: 6898; neg.: III-644).

Fig. 11. View of Barilović Castle from the other bank of the Korana in 1912 (Croatian Ministry of Culture Archives, photographed by M. Pilar, 1912; inv. no.: 6898; neg.: III-644).

generalatu pripojene Lika i Krbava, no važnije su reforme ostale na razini planova (Holjevac, Moačanin 2007, 35). Pomicanjem granice prema jugu smanjena je strateška vrijednost rijeke Korane tako da je već 1713. godine razmatrano premještanje zapovjedništva iz Barilovića u Skrad, a posade u Klokoč i Trupinjak. Kako plan nije proveden, Skrad je 1732. godine napušten kao i ostali čardaci koji su izgubili vojnu važnost (Lopašić 1895, 267).

Tek je vanjskopolitički pritisak, odnosno izbijanje Rata za habsburško nasljeđe (1741.-1748.), i potreba za brojnijim vojnim snagama ubrzao potrebu za preustrojem koji je Marija Terezija povjerala generalu Hildburghausenu (Holjevac, Moačanin 2007, 45). Reforme su obuhvaćale reorganizaciju i ujedinjavanje uprave, ujedinjavanje zemljišnoposjedovnih prava, teritorijalizaciju te osnivanje krajiških pukovnija (Holjevac, Moačanin 2007, 43-44). Kako stare kapetanije nisu odgovarale potrebama stajaće vojske, ukinute su 1746. godine te zamijenjene pukovnijama i satnijama kao vojno-upravnim i teritorijalnim cjelinama (Holjevac, Moačanin 2007, 45). Provedena je potpuna militarizacija društva jer su zemljišni posjedi postali vojna lena čiji su korisnici postali profesionalni vojnici. Iako je ujedinjavanje unutar Vojne krajine potrajalo čitavu drugu polovinu 18. st., preustrojena krajina već sredinom stoljeća osiguravala je monarhiji 60.000 vojnika organiziranih u 18 krajiških pješačkih pukovnija (Holjevac, Moačanin 2007, 48).

Karlovački je generalat reformom 1746. godine podijeljen na Ličku, Otočku, Ogulinsku i Slunjsku pukovniju od kojih je svaka imala po 12 satnija (Holjevac, Moačanin 2007, 44-45). Nakon preustroja, Barilović⁴⁰ je postao zapovjedni-

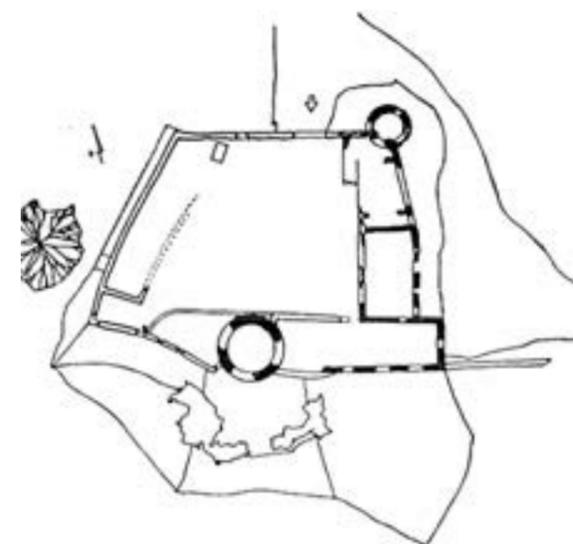

Slika 12. Pogled na Stari grad Barilović iz 1949. godine (Arhiv Ministarstva kulture RH, snimila: G. Jurišić, 1949. godine; inv. br.: 7052; neg.: II-694).

Fig. 12. View of Barilović Castle from 1949 (Croatian Ministry of Culture Archives, photograph by G. Jurišić, 1949; inv. no.: 7052; neg.: II-694).

tvo satnije (broj 8)⁴¹ Slunjske graničarske pukovnije (*Szluiner Grenz Infntrie Regiment Nr. 4*) (Fras 1988, 233). Iz tog razdoblja, odnosno iz 1746. godine, potječe veduta Barilovića – detalj karte inženjera J. A. Schillingera. Veduta se, unatoč nespretnoj perspektivi, više-manje poklapa sa sačuvanim nacrtom grada iz 1790. godine te svjedoči o izgledu grada u drugoj polovini stoljeća (slika 8).

Na nacrtu Barilovića koji je 1790. godine izradio Antun Schernding (slika 9) uočljive su brojne prilagodbe grada novim vojnim zahtjevima. Na detaljnom nacrtu obilježeni su sadržaji pojedinih dijelova arhitekture, pa je stoga uočljivo kako je grad prilagođen prihvatu većeg broja vojnika (vojna kuhinja, krušne peći, zatvor) i novoj organizaciji (uredi zapovjedništva, sobe nižih časnika). Na temelju nacrtu i ranije vedute uočljivo je kako istočni i jugoistočni dio grada sa središnjom kulom čine zatvorenu graditeljsku cjelinu, dok je zapadni dio vjerojatno bio dvorište uz otvorenu mogućnost privremenih dograđenih objekata. Također je uočljiva drvena ulazna rampa oslonjena na stijene iznad padine, koju je bilo moguće naslutiti u ranijim sačuvanim nacrtima. Prema tvrdnjama J. Frasa, koji je Barilović posjetio oko 1835. godine, na središnjoj kuli nalazio se drveni čardak koji se srušio 1817. godine (Fras 1988, 233). Na prikazu J. V. Valvasora prikazana je neka vrsta „čardaka“, dok je na veduti iz 1746. godine prikazan samo drveni tornjić – osmatračnica iznad krova kule. Ako bi se oba prikaza prihvatila kao vjerodostojna, uz određeni oprez moglo bi se govoriti o još jednoj građevinskoj preinaci u skladu s novim vremenima. Prema J. Frasu, u prvoj polovini 19. st. barilovička satnija obuhvaćala je 34 sela sa 434 kuće sa sveukupno 5038 stanovnika. U gradu je bilo

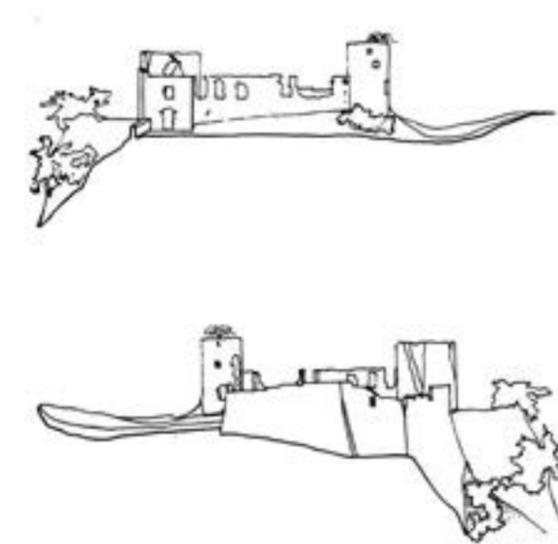

Slika 13. Tlocrt i pogledi na Stari grad Barilović S. i V. Gvozdanović iz 1967. godine (prema Gvozdanović, Gvozdanović 1967, 87).
Fig. 13. Ground plan and views of Barilović Castle by S. and V. Gvozdanović from 1967 (based on Gvozdanović, Gvozdanović 1967, 87).

zapovjedništvo i skladište žita, a podno grada selo sa 17 kuća i 192 katolika (Fras 1988, 233).

2.4. STARI GRAD NAKON VOJNE UPRAVE

Nakon ukinuća Vojne krajine 1871. godine, u Bariloviću je bilo sjedište kotarske oblasti do 1876. godine kada je premješteno u Rakovac kod Karlovca (Lopašić 1895, 42). Krajem stoljeća u gradu je smješten općinski ured i pučka škola, dok je u samome selu živjelo 414 katolika (Lopašić 1895, 36). Arhitektonske promjene izazvane prenamjenom grada za civilne potrebe vidljive su na nacrtu iz 1912. godine (slika 10). U rujnu 1912. godine kotarska oblast u Vojniču javila se Zemaljskom povjerenstvu za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji vezano uz popravke Staroga grada Barilovića. Povjerenstvo je nakon izlaska na teren 18. rujna 1912. godine dopustilo radove jer ne mijenjaju vanjski izgled grada osim što su probijeni veći prozori. Tom prilikom naručena je izrada točnog nacrtu grada, koji je učinio inženjer Martin Pilar (Szabo 1914, 322). Iz nacrtu je uočljivo da je napušten dio uz rijeku Koranu te da je nestala većina gospodarskih objekata unutar grada. Zazidan je stari ulaz te je novi probijen kroz zapadni obrambeni zid, dok su uz južni zid ostali objekti nepoznate namjene. U funkciji je ostao istočni i južni dio grada, odnosno objekti povezani s obrambenim zidom i središnjom kulom (Kruhek, Horvat 1983, 125). Vanjski izgled Staroga grada vidi se na fotografiji koju je M. Pilar snimio prilikom posjeta Bariloviću 1912. godine (slika 11). Izgled grada koji je stradao u požaru za vrijeme Drugoga svjetskog rata⁴² i stanje arhitekture vidljivo je i na temelju sačuvanih fotografija iz arhiva Arheološkog muzeja u Zagrebu, koje u svome radu donose M. Kruhek i Z. Horvat (Kruhek, Horvat 1983). Velik

broj fotografija grada prije i nakon razaranja 1943. godine (slika 12) čuva se u fototeci kulturne baštine Arhiva ministarstva kulture RH.

Nakon Drugoga svjetskog rata tlocrt i pogled ruševnog stanja izradili su Srebrenka i Vladimir Gvozdanović 1967. godine. Nacrti se ugrubo poklapaju s Pilarovim nacrtom iz 1912. godine (slika 13). Tijekom Domovinskog rata Stari grad Barilović korišten je kao izvidnički položaj zahvaljujući svom strateškom položaju pogodnome za nadzor linije razdvajanja na rijeci Korani. O tome svjedoče nalazi streljiva i ostataka tromblonskih mina pronađeni prilikom istraživanja Staroga grada.

Arheološka istraživanja potvrdila su povijesni razvoj grada Barilovića u tri najznačajnije faze – feudalnog posjeda, vojne uprave te civilne uporabe. Stari grad Barilović izgrađen je u 15. st., što je arheološki potvrđeno na jugoistočnome dijelu grada. Riječ je o dijelu grada sa središnjom kulom omeđenom vanjskim obrambenim zidom s jugozapadne strane te s istoka i sjevera unutarnjim zidom koji je vidljiv na najranijim sačuvanim nacrtima. Uslijed osmanskih napada i opće nesigurnosti čini se kako je krajem 16. st. Stari grad zapušten i napušten, a njegovi su se vlasnici povukli na sigurnije posjede oko Ozlja. Unatoč otporu vlasnika, vojna je uprava u prvim godinama 17. st. preuzela grad u lošem stanju te ga počela prilagođavati svojim potrebama bez bitnih intervencija u dispoziciji vanjskih obrambenih zidova. U razvoju Staroga grada pod vojnom upravom ocrtavaju se promjene koje je i sama Vojna krajina proživljavala od svoga osnutka krajem 16. st. do ukidanja krajem 19. st. Odlaskom vojske Stari je grad preuzela civilna vlast te ga prilagodila mirnodopskim potrebama. Zahvaljujući svojoj povijesnoj vrijednosti, Stari grad Barilović već je početkom 20. st. privukao pozornost Zemaljskog povjerenstva za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji. Nakon razaranja u Drugome svjetskom ratu tek su krajem 20. st. započeli zaštitni radovi na Starome gradu Bariloviću kao vrijednom spomeniku kulturne baštine Republike Hrvatske. ■

40 U Bariloviću je 1775. godine kratkotrajno bilo zapovjedništvo slunjske pukovnije pod pukovnikom Waizmannom (Fras 1989, 233).

41 Satnije slunjske pukovnije rednim brojevima su bile: 1. Slunj, 2. Vališ selo, 3. Krstinja, 4. Vojnić, 5. Veljun, 6. Krnjak, 7. Perjasica, 8. Barilović, 9., Vukmanić, 10. Švarča, 11. Kostaševac, 12. Kalje.

42 Prema usmenoj predaji Miroslava Perakovića u razdoblju od 1941. do 1943. godine u Starome gradu bili su smješteni talijanski vojnici koje su kratkotrajno zamijenile domobranske postrojbe, a grad je stradao u savezničkom bombardiranju.

3. KONZERVATORSKA ISTRAŽIVANJA I RADOVI IZMEĐU 1998. I 2012. GODINE

VLADANKA MILOŠEVIĆ, EDITA ŠURINA

Slika 14. Unutrašnje dvorište Barilovića, pogled na dio sjeveroistočnog zida i ugaonu sjevernu kulu, stanje prije požara 1943. godine (snimljeno 26.4.1943.(?), inv. br. 47738, Ministarstvo kulture – Uprava za zaštitu kulturne baštine).

Fig. 14. Inner courtyard of Barilović, view of part of the north-east wall and northern corner tower, condition prior to fire in 1943 (photographed on 26 Apr.1943(?), inv. no. 47738, Ministry of Culture – Department for the Protection of Cultural Heritage).

Slika 15. Stari grad Barilović, pogled na sjeveroistočni zid i sjevernu kulu, stanje nakon požara 1943. godine (snimila G. Jurišić, 1949., inv. br. 7053, br. neg. II-695, Ministarstvo kulture – Uprava za zaštitu kulturne baštine).

Fig. 15. Barilović Castle, view of north-eastern wall and northern tower, condition after fire in 1943 (photograph by G. Jurišić, 1949, inv. no. 7053, no. neg. II-695, Ministry of Culture – Department for the Protection of Cultural Heritage).

3.1. ZATEČENO STANJE

Stari grad Barilović stradao je u požaru 1943. godine tijekom Drugoga svjetskog rata. Tada su uništeni drveni dijelovi, krovništa i pokrov od šindre, a ostala je čvrsta kamena grada. Grad otada nije više u funkciji (slike 14-16). Od nekoć moćne utvrde, početkom 90-ih godina 20. st., kada je počela njegova sustavna obnova, ostali su samo ruševni zidovi, arhitektura je propadala, a dvorište je služilo za povremena mjesna događanja (Kruhek, Horvat 1983, 121).

Ostaci Staroga grada Barilovića nepravilnog su četvrtastog tlocrta s dvije kružne kule: manja je u sjevernom uglu, dok se tlocrtno veća kula debljih zidova nalazi u južnom dijelu grada. Danas mu se pristupa strmom mjesnom cestom koja vodi do ulaza u sjeverozapadnom zidu. Glavni ulaz u grad izvorno je bio sa sjeveroistočne strane zidina, no zatvoren je u 19. st.⁴³ Sačuvani obodni zidovi različitih su visina (najviše 6 m) i relativno tanki (od 0,8 do 1 m). Građeni su vapnenačkim kamenom lomljencem⁴⁴ raznih dimenzija, bez sačuvanih arhitektonskih detalja. Iako je do danas od grada sačuvano vrlo malo, zahvaljujući povijesnim planovima, crtežima i fotografijama mogu se donekle rekonstruirati promjene i pregradnje koje su se događale tijekom stoljeća i koje svjedoče o njegovoj fortifikacijskoj i stambenoj funkciji (vidi poglavlje Povijesni pregled). U rujnu 1912. godine ing. Martin Pilar radi tlocrt Barilovića u svrhu popravaka koje

je odobrilo Zemaljsko povjerenstvo za očuvanje spomenika (slika 10). Popravci su odobreni jer nisu mijenjali postojeći vanjski izgled grada niti visinu krovništa (Szabo 1912, 317-334). Ti su izrađeni nacrti ujedno i posljednja arhitektonska snimka stanja grada prije stradavanja u požaru sredinom 20. st., a već ruševno stanje snimili su (i tlocrtno i u pogledima) Srebrenka i Vladimir Gvozdanović te ih objavili 1967. godine (slika 13). Tijekom druge polovine 20. st. na Starome gradu Bariloviću nije bilo zaštitnih radova iako je struka upućivala apele za rješavanje njegovog ruševnog stanja (Kruhek, Horvat 1983, 121-136).⁴⁵

Tek početkom 1991. godine, na poziv zagrebačkog Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture, B. Uršić, d. i. a., pregledava spomenik utvrđujući vrlo loše stanje teško oštećenih zidova koji ugrožavaju sigurnost lokalnog stanovništva, osobito školske djece i prometa. U svom izvještaju B. Uršić navodi sljedeće: „Danas burg Barilovića pruža žalosnu sliku ruine kojoj je očuvano perimetralno ziđe s dvije okrugle kule i jednom pravokutnom (vjerojatno prvobitni palacij) te nešto poprečnog zida. Na hridini južno od veće okrugle kule nalaze se i ostaci vanjskog bastiona. Od stropova sačuvan je samo svod sjeverne okrugle kule kojoj se dio istočnog zida veličine cca 5 m² nedavno urušio prema lokalnoj cesti. Taj urušeni dio je vjerojatno bilo ziđe iznad prozorskog lučnog otvora. Sačuvano ziđe je zidano lomljenim kamenom s nešto oblutaka (dolomit i vapnenac) te nešto tragova opeke u vapnenom mortu koji je napravljen od dolomitne sipine i gašenog vapna s dosta glinovitih sastojaka. Debljina zidova je od 60 do 90 cm zidanih na način 'dva lica' i bili su obostrano žbukani. Stropne konstrukcije nisu sačuvane, no vide se tragovi drvenih greda. Sačuvan je samo jedan svod sjeverne kule koji je zidan sjekomično sлагanim kamenom i jako je oštećen. Ziđe sjeverne kule puno je vertikalnih pukotina i sačuvani svod svojim bočnim potiskom još više ugrožava teško oštećeno i degradirano ziđe, a time i promet na lokalnom

43 To se vjerojatno dogodilo nakon ukinuća Vojne krajine. Odlaskom vojske nestala je potreba za većinom prostorija grada. Također je napušten i njegov južni dio nad Koranom čije su vanjske zidine propale (Kruhek, Horvat 1983, 124-125).

44 Tijekom konzervatorskih istraživanja pod vodstvom HRZ-a, godine 1999. obavljena su mineraloško-petrografska ispitivanja kojima je utvrđeno da je Stari grad izgrađen pretežno od dvije vrste vapnenca: tamnosivi oospirit i svijetlosivi boundstone, vjerojatno jurske starosti. Radi se o dvjema vrstama vapnenca za koje je vjerojatno da se nađu u istom nalazištu jer su moguće njihove genetske veze. Ispitivanja su obavljena u Geološkom odsjeku Mineraloško-petrografskog zavoda Prirodoslovno-matematičkog zavoda Sveučilišta u Zagrebu (Arhiv Hrvatskog restauratorskog zavoda (dalje: AHRZ), dosje 1351/1999, Bermanec).

45 Autori članka upozoravaju na propadanje i nedopustiv zanemarujući odnos prema ostacima Staroga grada.

Slika 16. Unutrašnje dvorište, velika kula, stanje nakon požara 1943. godine (snimila G. Jurišić, 1949. godine, inv. br. 7053, br. neg. II-695, Ministarstvo kulture – Uprava za zaštitu kulturne baštine).

Fig. 16. Inner courtyard, large tower, condition after fire in 1943 (photograph by G. Jurišić, 1949, inv. no. 7053, no. neg. II-695, Ministry of Culture – Department for the Protection of Cultural Heritage).

putu uz kulu. Južna okrugla kula ima sačuvane samo dijelove obodnog zida u obliku vertikalnih stupaca među nekadašnjim otvorima te je očigledno da će se uskoro i oni urušiti. Tu postoji opasnost da dijelovi zida padnu na regionalnu cestu s visine cca 30 m, što predstavlja poseban problem“ (AHRZ, 1351/1991, Uršić).

No ratna su zbivanja spriječila ikakve radove i mjere sanacije. Nekoliko godina kasnije (1997. godine) ustanovljeno je da se stanje grada znatno pogoršalo,⁴⁶ što je bila posljedica dugogodišnje napuštenosti i zapuštenosti, razgradnje i propadanja te razornog djelovanja atmosferske vode i vlage na vezivni materijal i kamen (AHRZ, 1351/1998, Geoexpert EKG d.o.o.) (slike 17-21). Osobito kritično bilo je stanje sjeverne kule čiji su zidovi bili ugroženi i zbog odnošenja kamene građe. U istoj se kuli u međuvremenu srušio kameni svod koji je 1991. godine već bio znatno oštećen (AHRZ, 1351/1991, Uršić; AHRZ, 1351/1997, Veršec) (slika 22).

⁴⁶ Stari grad pregledan je od strane HRZ-a 10. rujna 1997. na poziv Uprave za zaštitu spomenika kulture i prirodne baštine. Konzervatorski odjel Karlovac, odnosno Općina Barilović zatražila je od iste Uprave utvrđivanje posebnih uvjeta zaštite grada koji bi obnovili tijekom radova obnove na osnovnoj školi u njegovoj neposrednoj blizini (AHRZ, 1351/1997, Spudić). Temeljem obavljenog uviđaja izrađeno je mišljenje i preporuka za sanaciju grada (AHRZ, 1351/1997, Veršec).

3.2 PROVEDENI RADOVI

Na poticaj karlovačkog Konzervatorskog odjela, odnosno Općine Barilović, 1998. godine Stari grad Barilović ušao je u redoviti program Hrvatskog restauratorskog zavoda koji od tada na njemu u kontinuitetu izvodi zaštitne radove.⁴⁷ Dugogodišnji radovi izvode se u okviru redovitog programa zaštite kulturnih dobara Ministarstva kulture RH, uz financijsku potporu Karlovačke županije te povremenu organizaciju čišćenja terena u Starome gradu i oko njega za potrebe radova i osiguravanje nužnih energenata (struje i vode), koje provodi Općina Barilović.

Dosadašnji radovi obuhvatili su konzervatorska i arheološka istraživanja, izradu dokumentacije, potom konzerviranja, konsolidaciju i na kraju konstruktivnu sanaciju ostataka Staroga grada, čime je zaustavljeno njegovo daljnje propadanje iako mu spomenutim zahvatima oblik do sada nije znatno vizualno promijenjen. Zbog svoje složenosti radovi su podijeljeni i izvođeni u fazama, prema odobrenim projektima i dokumentaciji⁴⁸ te pod stalnim nadzorom nadležno-

⁴⁷ Od samog početka radova voditeljica programa je V. Milošević, d. i. a., konzervator savjetnik.

⁴⁸ AHRZ, 1351/1998, Geoexpert EKG d. o. o.; AHRZ 1351/2002 Geoexpert GTB d. o. o.; AHRZ 1351/2002 Geoexpert projekt d. o. o.; AHRZ 1351/2003 Geoexpert projekt d. o. o.; AHRZ 1351/2005 Geo-

Slika 17. Pogled na sjeveroistočni zid s četvrtastom, nekad ulaznom kulom, stanje zatečeno 1998. godine (fototeka HRZ-a, snimio J. Škudar).
Fig. 17. View of northeast wall with rectangular, former entry tower, condition as of 1998 (CCI photo archives, photograph by J. Škudar).

Slika 18. Pogled na sjeverozapadni zid iz dvorišta (postojeći ulaz u grad), stanje zatečeno 1998. godine (fototeka HRZ-a, snimio J. Škudar).
Fig. 18. View of north-western wall from the courtyard (existing entrance to the castle), condition as of 1998 (CCI photo archives, photograph by J. Škudar).

Slika 19. Sjeverna kula, pogled na jugoistočni dio pročelja, stanje zatečeno 1998. godine (fototeka HRZ-a, snimila V. Milošević).

Fig. 19. Northern tower, view of south-eastern section of façade, condition as of 1998 (CCI photo archives, photograph by V. Milošević).

Slika 20. Sjeverna kula, istočno pročelje, stanje zatečeno 1998. godine (fototeka HRZ-a, snimila V. Milošević).

Fig. 20. Northern tower, eastern façade, condition as of 1998 (CCI photo archives, photograph by V. Milošević).

Slika 21. Ostaci južne, velike kule, stanje zatečeno 1998. godine (fototeka HRZ-a, snimio J. Škudar).

Fig. 21. Remains of the southern, large tower, condition as of 1998 (CCI photo archives, photograph by J. Škudar).

Slika 22. Kameni svod u sjevernoj kružnoj kuli snimljen 1984. godine. Svod je srušen između 1991. i 1998. godine (fototeka HRZ-a, snimio D. Miletić).

Fig. 22. Stone vault in the northern circular tower photographed in 1984. The vault collapsed between 1991 and 1998 (CCI photo archives, photograph by D. Miletić).

Slika 23. U pozadini se vidi sjeveroistočni dio grada, fotografija je snimljena 1926. godine (privatno vlasništvo).

Fig. 23. North-eastern wall visible in the background, photograph taken in 1926 (privately owned).

ga Konzervatorskog odjela iz Karlovca. Izrađena je detaljna arhitektonska dokumentacija jer je posljednje arhitektonske snimke grada 1912. godine izradio M. Pilar. Izrađena je i sva potrebna dokumentacija prema kojoj su radovi izvođeni. Zavod za fotogrametriju Geodetskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu započeo je geodetsko i fotogrametrijsko snimanje Staroga grada u ožujku 1998. godine snimanjem i kartiranjem ruševina i sjeverne kule. Zatim je isti izvođač 2000. godine izradio rekonstrukciju visina i fotogrametrijski snimak sjeverne kule prema arhivskoj fotografiji iz 1926. godine koja je u tom trenutku jedina bila na raspolaganju i pružala potrebne informacije (slika 23). Vanjski zidovi, odnosno jugozapadna i jugoistočna strana grada snimljene su i kartirane tijekom 2002. i 2003. godine, nakon razminiranja desne obale Korane. Godine 2006., nakon arheoloških istraživanja unutrašnjosti, izvedeno je detaljno terestičko fotogrametrijsko snimanje grada. Tvrtka Geoexpert EKG d. o. o. izvela je geomehanički pregled temeljnog tla, statičku obradu sjeverne kule i konsolidaciju temelja njezinih zidova.

Preuzevši program, HRZ je započeo s raščišćavanjem ruševina i okoliša od raslinja i svih vrsta nasipa, čemu su se dobrovoljno priključili i mještani. Potom je pregledano stanje ruševnih ostataka zidova, koje se pokazalo puno lošijim od pretpostavljenoga. Podignuta je skela oko sjeverne kružne kule, koja je detaljno pregledana. Ustanovljeno je da su zidovi bili u potpunosti uništeni raslinjem, a vezivni je materijal mjestimično u potpunosti nestao tako da je ostao samo su-

expert projekt d. o. o.; AHRZ 1351/2007 Geoexpert projekt d. o. o.

Slika 24. Sjeverna kula, unutrašnjost, tijekom radova sanacije. Na zidovima su vidljivi ležajevi drvenih greda, 2008. godine (fototeka HRZ-a, snimila N. Vasić).

Fig. 24. Northern tower, interior, during repair works. Bunks made of wooden beams are visible on the walls, 2008 (CCI photo archives, photograph by N. Vasić).

Slika 25. Sjeverna kula, nakon sanacije zidova i tijekom radova rekonstrukcije i dozidavanja, 2009. godine (fototeka HRZ-a, snimila N. Vasić).

Fig. 25. Northern tower, after repair of walls and during reconstruction and additional wall construction, 2009 (CCI photo archives, photograph by N. Vasić).

Slika 26. Pogled na sjeverni zid nakon sanacije i prije rekonstrukcije, 2012. godine (fototeka HRZ-a, snimila N. Vasić).

Fig. 26. View of northern wall after repair and prior to reconstruction, 2012 (CCI photo archives, photograph by N. Vasić).

Slika 27. Pogled na sjeverni zid nakon rekonstrukcije, 2013. godine (fototeka HRZ-a, snimio J. Kliska).

Fig. 27. View of northern wall after reconstruction, 2013 (CCI photo archives, photograph by J. Kliska).

Slika 28. Četverokutna sjeveroistočna kula tijekom radova sanacije i rekonstrukcije otvora, 2006. godine (fototeka HRZ-a, snimio D. Čikara).

Fig. 28. Rectangular north-eastern tower during work on repair and reconstruction of its opening, 2006 (CCI photo archives, photograph by D. Čikara).

Slika 29. Četverokutna sjeveroistočna kula nakon sanacije i rekonstrukcije otvora, 2008. godine (fototeka HRZ-a, snimila N. Vasić).

Fig. 29. Rectangular north-eastern tower after repair and reconstruction of opening, 2008 (CCI photo archives, photograph by N. Vasić).

Slika 30. Pogled na Barilović s juga, 2008. godine (fototeka HRZ-a, snimila N. Vasić).

Fig. 30. View of Barilović from the south, 2008 (CCI photo archives, photograph by N. Vasić).

Slika 31. Pogled na zapadni zid grada, vidljiva su znatna oštećenja lica zida, 2003. godine (fototeka HRZ-a, snimila V. Milošević).

Fig. 31. View of castle's western wall, considerable damage to wall face is visible, 2003 (CCI photo archives, photograph by V. Milošević).

Slika 32. Pogled na Barilović sa zapada (snimio M. Pilar 1912. godine, inv. br. 6899, br. neg. IV-202, Ministarstvo kulture – Uprava za zaštitu kulturne baštine).

Fig. 32. View of Barilović from west (photograph by M. Pilar 1912, inv. no. 6899, no. neg. IV-202, Ministry of Culture – Department for the Protection of Cultural Heritage).

Slika 33. Pogled na sjevernu kulu i dio sjevernog zida (snimio M. Pilar 1912. godine, inv. br. 6899, br. neg. IV-202, Ministarstvo kulture – Uprava za zaštitu kulturne baštine).

Fig. 33. View of northern tower and part of northern wall (photograph by M. Pilar 1912, inv. no. 6899, no. neg. IV-202, Ministry of Culture – Department for the Protection of Cultural Heritage).

hozid te je postojala opasnost od potpunog urušavanja. Stoga se pristupilo hitnoj konsolidaciji i dozidavanju cijeloga vanjskog zida grada. Kameni zidovi mehanički su čišćeni od trave i raslinja metalnim četkama kako bi se u potpunosti uklonio stari materijal. Potom je izvedeno zidanje oštećenih dijelova, pranje zidova vodom pod pritiskom s unutrašnje i vanjske strane, dersanje produžnom žbukom i injektiranje vapneno-cementnom smjesom (AHRZ, 1351/1999, Milošević). Zidanje se izvodilo vapnenačkim kamenom lomljenjem vrste „Belaj“ produžnom žbukom. Zanimljivo je spomenuti da je korištena i kamena grada nabavljena otkupom od strane vlasnika porušanih starih objekata iz okolice Staroga grada. Radovi su bili znatno opsežniji od procijenjenog zbog loše kvalitete izvorne građe (AHRZ, 1351/2001, Milošević).

Kao što je već rečeno, nakon izrade potrebne dokumentacije, započeli su radovi na najugroženijem dijelu: sjevernoj kuli čiji je istočni dio bio gotovo potpuno porušen. Temelji⁴⁹ i kameni zidovi kule konsolidirani su injektiranjem, a nakon toga se pristupilo zidanju dijelova zida koji su nedostajali. Usporedo s radovima kojima je otklonjena opasnost od urušavanja, provedena su i konzervatorska istraživanja koja su na ovom dijelu dala najviše rezultata i potvrdila stanja zabilježena na arhivskim nacrtima i fotografijama. Prema navedenim izvorima, ustanovljeno je da su na sjevernoj kuli izvedena brojna preoblikovanja otvora i prilagodavanja, ovisno

49 Kula je sagrađena na izdanku stijene i nije bilo potrebno raditi dnažu.

Slika 34. Pogled na sjeverni i zapadni zid nakon rekonstrukcije njihovih visina, 2008. godine (fototeka HRZ-a, snimila N. Vasić).
Fig. 34. View of northern and western walls after reconstruction of their original height, 2008 (CCI photo archives, photograph by N. Vasić).

o potrebama vremena i funkcije. Sjeverna je kula imala tri etaže. Međukatne konstrukcije nisu sačuvane, ali su između prizemlja i prvoga kata ostali sačuvani ležajevi drvenih greda, što upućuje na zaključak da je prizemlje bilo zaključeno drvenim grednikom i vjerojatno drvenim podom. Između prvog i drugog kata bio je kameni svod koji se srušio tijekom posljednjeg rata. Nakon što su sanirani, zidovi kule rekonstruirani su sa svim otvorima (puškarnicama) do visine krovnog vijenca, prema nalazima istraživanja. Na vijencu je izveden armirano-betonski serklaž (slike 24-25). Kasnije je izrađen i izvedbeni projekt rekonstrukcije sjeverne kule prema starijim fotografijama i projekt stubišta te projekt rekonstrukcije drvenog krovišta i pokrova od šindre prema fotografijama iz vremena prve polovine 20. st., no do njihove realizacije još nije došlo jer namjena grada još uvijek nije definirana, zbog čega nije moguće dobiti građevinsku dozvolu.⁵⁰

Zatim se nastavilo s konsolidacijom temelja (injektiranjem) i prezidavanjem ostalih vanjskih obrambenih zidova. Izvedena je konsolidacija i injektiranje sjeveroistočnog zida grada te njegovo dozidavanje do najviše sačuvane razine uz sjevernu kulu (slike 26-27).

Nakon montaže skele na četverokutnoj, nekadašnjoj ulaznoj kuli na jugoistočnoj strani grada, obavljeno je prezidavanje i injektiranje zidova. Prezidan je i lučni otvor nekadaš-

njeg prozora na istočnom pročelju kule (AHRZ, 1351/2003, Milošević). U svrhu sanacije u njezine su zidove ugrađene i zatege (slike 28-29).

Kao poseban problem pokazalo se stanje jugozapadnog ugla zidina grada čija je sanacija bila vrlo zahtjevna. Provedena su geomehanička i geološka istraživanja te su izrađeni fotogrametrijski nacrti stijene uz kartiranje slojnica terena (slika 30).⁵¹ Naime, dio stijene na kojoj je podignut grad vrlo je loše strukture, pa se razgrađuje i pada zajedno s degradiranim zidom na prometnicu predstavljajući stalnu opasnost (AHRZ, 1351/2003, Milošević). Stijena je visoka oko 30 m i pruža se u pravcu istok-zapad. Građena je od jako raspucalih i slabo uslojenih sivih i sivosmedih vapnenaca jurske starosti (AHRZ, 1351/2009, Geoexpert GTB. d. o. o.). Zidovi jugozapadnoga dijela grada sačuvani su do visine od 0,5 m do 2,7 m s unutarnje strane u odnosu na zatečeni nivo terena, dok je nivo vanjskog terena (stijena), na kojem su zidovi temeljeni, u odnosu na dvorišni niži oko 2,3 m. Južni je zid izgrađen vertikalno i, s obzirom na plitko temeljenje i povišenu poziciju grada te prirodnu ventilaciju, nije primijećena povećana vlažnost zidova. U tom dijelu grada tijekom

istraživanja nisu utvrđeni tragovi mogućih zazidanih otvora. Zid se blago rotirao u zoni temelja, jednako kao i zapadni, uslijed čega je došlo do raspadanja vezivne žbuke i pojave sustava manjih pukotina na vanjskoj strani južnog zida (AHRZ, 1351/2003, Geoexpert projekt d.o.o.). Na zapadnom zidu površinska oštećenja bila su manja, osim u središnjem dijelu gdje je nedostajalo lice zida (slika 31). Bili su vidljivi i ostaci nadvoja pravokutnog otvora u jugozapadnome dijelu zida. Sanacija tog dijela zidova rađena je parcijalno: prvo su izvedeni radovi na jugozapadnom dijelu, potom su nastavljene na vanjskome licu središnjeg dijela južnog zida i na zapadnom zidu. Da bi se ti zidovi mogli sanirati, bilo je potrebno raščistiti stijenu od raslinja i podići skelu na posebnim nosačima na strmoj litici uz njegovo vanjsko lice i izvoditi radove na visini od oko 30 m iznad prometnice. Oslabljena kamena struktura zida dijelom je prezidana vapnenom žbukom, a dijelom fugirana i injektirana (AHRZ, 1351/2004, Milošević). Prema stanju zabilježenom na fotografijama M. Pilara s početka 20. st., zapadni je zid kasnije i nadograđen u visini od oko 1,6-1,8 m.

Sjeverozapadni zid grada bio je sačuvan do visine od 0,5 m do najviše 3 m (od zatečenog nivoa terena). Na preostalim dijelovima lice zida bilo je vrlo oštećeno i s unutarnje i s vanjske strane. Zbog već spomenutog povišenog položaja grada i prirodne ventilacije, bilo je otežano procijeniti povećanje vlage i njezin utjecaj na strukturu zida. Oborinska voda skuplja se u unutarnjem dijelu grada ili slijeva sa slivnog područja vanjske strane koje razinom gravitira prema zidu, natapa zidove ispirajući ih i razarajući uslijed procesa smrzavanja (AHRZ, 1351/2007, Geoexpert projekt d. o. o.). Radovi konsolidacije izvedeni su sa skele podignute uz vanjsko i unutarnje lice zida. Kamena grada je očišćena, dijelom prezidana

vapnenom žbukom i injektirana. Visina ovog te rekonstruirana visina zapadnoga zida određene su najvišom sačuvanom točkom pojedinog zida te arhivskim fotografijama iz 1912. godine (slike 32-34). U sjeverozapadnom dijelu zida, uz ugaonu kružnu kulu zadržan je ranije spomenuti ulaz u širini od približno 3,5 m, zabilježen na nacrtima iz 1912. godine. Ulaz služi za potrebe izvođenja radova. Kao što je već rečeno, za rekonstrukciju visine ugaone kružne kule poslužila je fotografija iz 1926. godine (slika 23).

Zidovi okrugle kule uz južni zid, sačuvani do visine od približno 2 m, također su konsolidirani. U svrhu statičke sanacije kule izrađeno je detaljno izvješće o alpinističko-geotehničkom pregledu stijene ispod južnog zida fortifikacije (AHRZ, 1351/2009, Geoexpert GTB d. o. o.).

S obzirom na stanje u kojem je Stari grad dočekao kraj 20. st., sačuvavši samo obodne zidove, ukazala se potreba za arheološkim istraživanjima kojima bi se utvrdio točan tlocrtni raspored unutrašnjeg dijela grada, inače vidljiv samo na starijim nacrtima. Sustavna arheološka istraživanja započela su 2002. godine i također se provode u fazama.⁵²

Opisani zaštitni radovi na Starome gradu Bariloviću su, kao što je već rečeno, vrlo zahtjevni i složeni te traju i dalje. Jednako tako i dalje se promišlja o otvorenom pitanju njegove namjene. Njegov smještaj unutar naseljenog mjesta i neposredna blizina osnovne škole nude niz mogućnosti kojima bi se mogla osigurati njegova budućnost i revitalizacija.⁵³ ■

52 Arheološka istraživanja izvode se pod vodstvom dr. sc. Ane Azinović Bebek, Služba za arheološku baštinu HRZ-a.

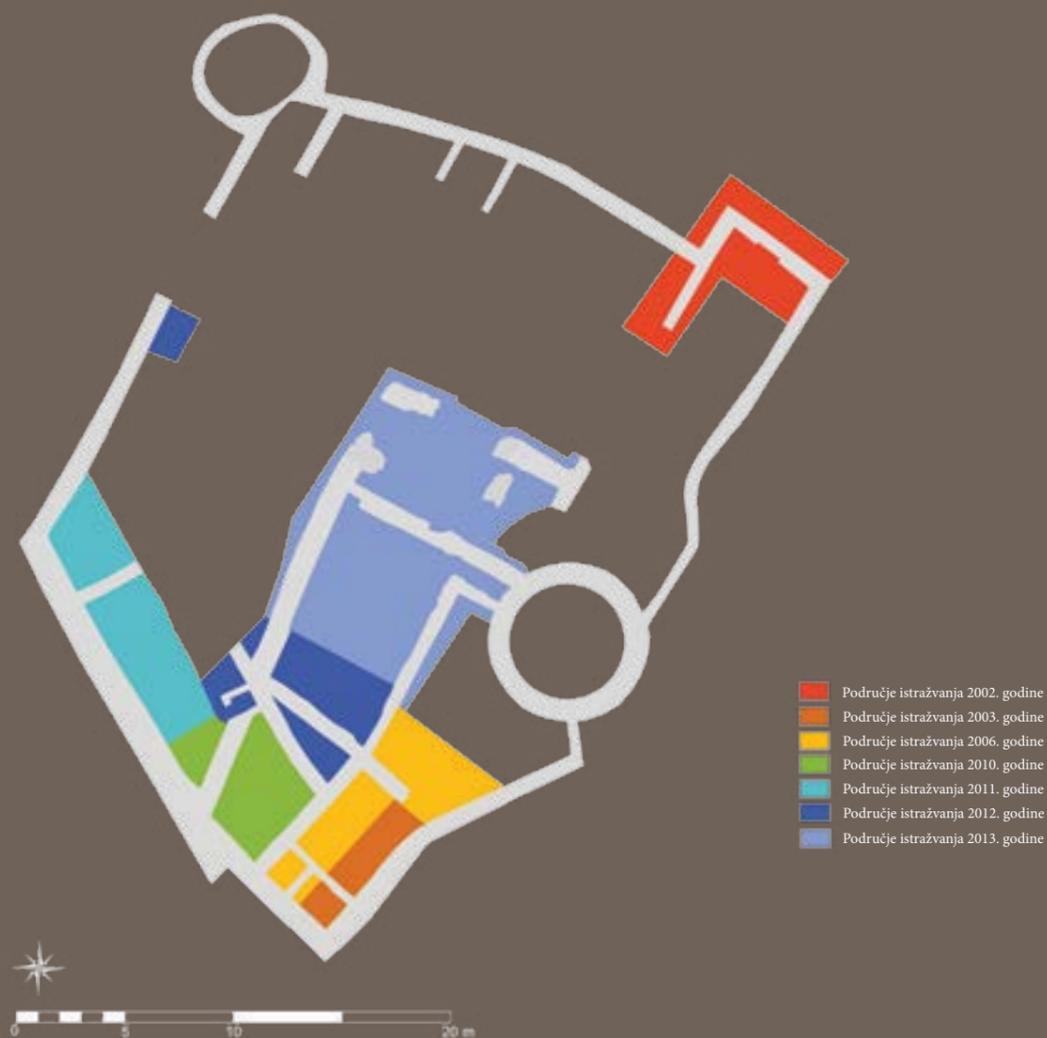
53 Jedna od zanimljivih ideja je smještanje prostorija lokalne samouprave i uređenja muzeja kamene plastike sa šireg područja okolice Barilovića.

50 Projekti su izrađeni 2009. i 2010. godine (AHRZ, 1351/2012, Milošević).

51 Geotehnička istraživanja izvela je tvrtka Geoexpert GTB d. o. o. tijekom 2003. godine. Iste je godine Zavod za fotogrametriju Geodetskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu obavio fotogrametrijsko snimanje sjevernog i zapadnog zida Staroga grada i izradio situaciju ispod južnog zida.

4. ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA

ANA AZINOVIĆ BEBEK

Slika 35. Nacrt arheološki istražene površine Staroga grada Barilovića po godinama (izradio A. Janeš).
 Fig. 35. Scheme of the archeologically researched surface of Barilović Castle by years (made by A. Janeš).

4.1. UVOD

Arheološka istraživanja Staroga grada Barilovića provode se, uz prekide, od 2002. godine.⁵⁴ Istraživanja se obavljaju u sklopu konzervatorsko-restauratorske obnove Staroga grada. Radove financira Ministarstvo kulture Republike Hrvatske u okviru redovnih programa zaštite kulturne baštine. Voditeljica obnove Staroga grada Barilovića je Vladanka Milošević, d. i. a. iz Hrvatskog restauratorskog zavoda. Nadzor nad radovima provodi Konzervatorski odjel u Karlovcu.

Radovi su izvođeni 2002., 2003., 2006., 2010. do 2013. godine, sukladno dobivenim sredstvima koja su najčešće bila dovoljna za otvaranje godišnjih sondi veličine od oko 50 m² (slika 35). Tako je do sada istraženo oko 500 m² prostora, što je oko 1/2 površine grada (slika 36). Sukladno tome, radovi na Starome gradu Bariloviću trajat će još sljedećih desetak godina. Iz tog razloga, ali i zbog velike količine pokretnog arheološkog materijala proizašlog iz dosadašnjih istraživanja, odlučili smo se objaviti rezultate prvih 10 godina istraživanja. Osim velike količine nalaza, istraživanjima smo dokazali

54 U radovima su sudjelovali dr.sc. Ana Azinović Bebek, voditeljica istraživanja, dr. sc. Tajana Pleše, mr. Lea Čataj, Andrej Janeš, Ivana Hirschler Marić, Petar Sekulić i Marijana Krmpotić, svi iz Odjela za kopnenu arheologiju Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Na restauriranju i konzerviranju arheoloških nalaza radili su djelatnici Odjela za restauriranje kopnenih arheoloških nalaza Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda: Mihael Golubić, Marko Nemeth, Maša Vuković Birus, Petra Dinjaški i Matija Krklec. Na istraživanjima su sudjelovali brojni vanjski suradnici: Boris Bukovčak, Dalibor Capan, Hrvoje Cvitanović, Mario Dobrinić, Nebojša Đerić, Igor Humjan, Danijel Kralj, Pavle Kraljik, Dubravko Kostadinović, Davor Krivačić, Nevinko Kunović, Jadran Lindić, Goran Luketić, Helena Mahović, Antonio Mihalić, Zoran Mirilović, Miroslav Peraković, Zlatko Peraković, Ivan Petančić, Dinko Požar, Petar Protić, Vedran Protić, Krešimir Raguž, Višnja Šporer Maljković, Neven Šuica, Filip Terzić i Bornja Vulelija. Svima koji su na bilo koji način sudjelovali u ovom projektu ovom prilikom najtoplije zahvaljujem. Posebno zahvaljujem Općini Barilović na entuzijazmu, dobroj volji i svakoj podršci koju nam pružaju tijekom svih ovih godina.

osnivanje Staroga grada Barilovića u 15. st., što je ranije nego se do sada pretpostavljalo.

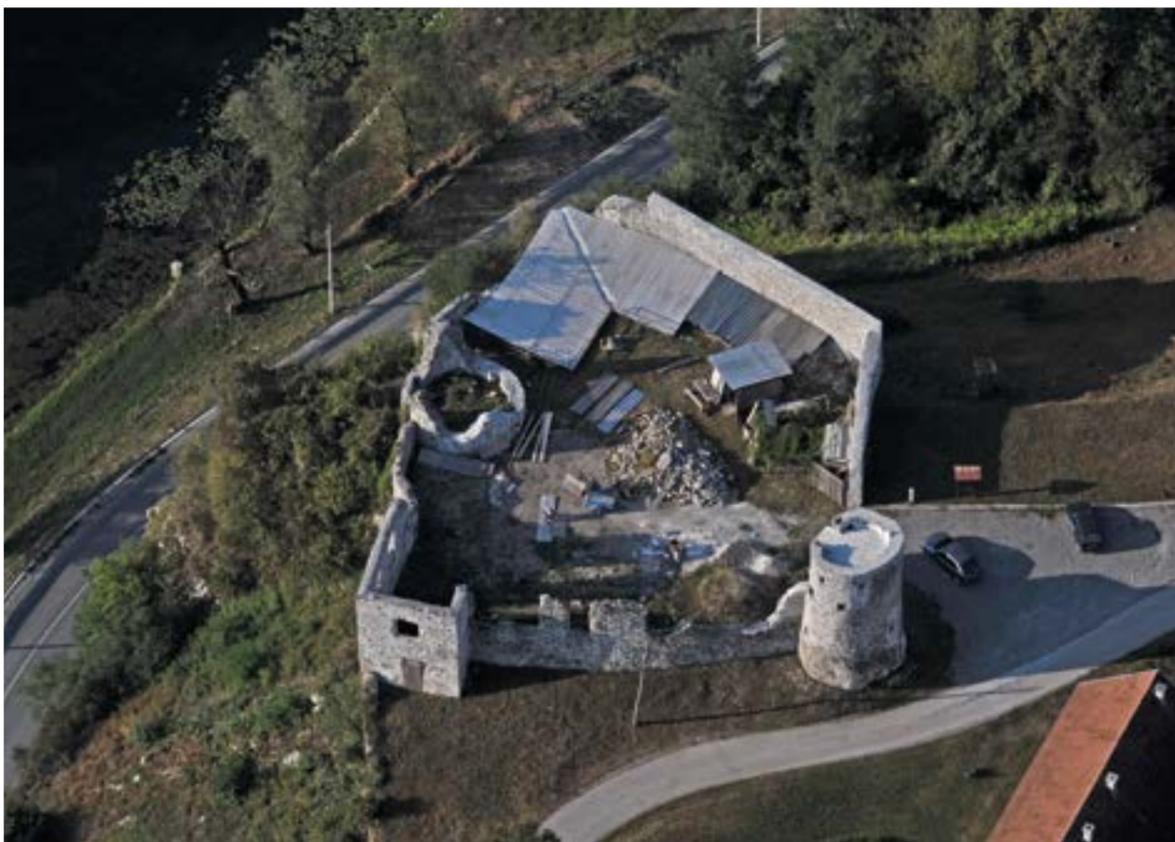
4.2. METODOLOGIJA

Kao što je već rečeno, godišnje sonde iznosile su oko 50 m² što je predstavljalo problem u metodologiji rada. Istraživanja su rađena metodom stratigrafije, sve faze su iscrpno fotodokumentirane, snimane metodom 3D laserskog skeniranja, izrađen je i 3D model Staroga grada (slika 37). Radove dokumentiranja i izrade nacrtava obavili su tvrtka Vektra d. o. o. iz Varaždina i Odjel za kopnenu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda.

Radene su analize žbuke (Prirodoslovni laboratorij Hrvatskog restauratorskog zavoda), radiokarbonske analize (Christian-Albrechts-Universität zu Kiel, Leibniz-Labor für Altersbestimmung und Isotopenforschung i Beta Analytic, AMS Dating) i osteozoološke analize (Zavod za anatomiju, histologiju i embriologiju, Veterinarski fakultet sveučilišta u Zagrebu). Analize žbuke pomogle su u razdvajanju građevinskih faza, tj. potvrđena je razlika u omjerima punila i veziva u žbukama korištenim u različitim građevnim fazama. Radiokarbonske analize dale su apsolutne datume za pojedine stratigrafske jedinice (tablica 1) čime smo, u kombinaciji s tipološkom analizom materijala, dobili jasno razgraničavanje triju faza života na Starome gradu Bariloviću. Osteozoološke i malakološke analize omogućile su interpretaciju načina ishrane u određenim razdobljima.

4.3. STRATIGRAFIJA

Najveći problem u interpretiranju rezultata istraživanja i danas nam predstavlja ujednačavanje stratigrafskih jedinica (slika 38). One su davane sukcesivno, međutim ponekad se pokušalo prepoznati stratigrafske jedinice iz ranijih godina te ih pratiti pod istim brojem (Profili 1-3). Najčešće je tek

Slika 36. Zračna fotografija Staroga grada Barilovića iz 2011. godine (Arhiv HRZ-a, snimio J. Kliska).
Fig. 36. Aerial photograph of Barilović Castle from 2011 (CCI Archives, photograph by J. Kliska).

Slika 37. 3D model Staroga grada Barilovića (izrada Vektra d. o. o.).
Fig. 37. 3D model of Barilović Castle (made by Vektra d. o. o.).

Tablica 1. Rezultati provedenih radiokarbonskih analiza (Beta - Beta Analytic, AMS Standard analysis; KIA - Leibniz Labor für Altersbestimmung und Isotopenforschung, Christian-Albrechts-Universität).
Table 1. Conducted radiocarbon analyses (Beta - Beta Analytic, AMS Standard analysis; KIA - Leibniz Labor für Altersbestimmung und Isotopenforschung, Christian-Albrechts-Universität).

SLOJ	ANALIZE	2 sigma kalibracija (95% vjerojatnost)	1 sigma kalibracija (68% vjerojatnost)	Cal 611 – naknadna 1 sigma kalibracija
SJ 14	Beta – 284735 ugljen	Cal AD 1540 to 1540 (Cal BP 420 to 400) and Cal AD 1630 to 1680 (Cal BP 320 to 270) and Cal AD 1740 to 1810 (Cal BP 210 to 140) and Cal AD 1930 to 1950 (Cal BP 20 to 0)	Cal AD 1650 to 1670 (Cal BP 300 to 280) and Cal AD 1780 to 1800 (Cal BP 170 to 150) and Cal AD 1950 to 1950 (Cal BP 0 to 0)	Cal AD 1635 to 1677 55% vjerojatnost
SJ 18	Beta – 284736 ugljen	Cal AD 1450 to 1650 (Cal BP 500 to 300)	Cal AD 1460 to 15400 (Cal BP 490 to 420) and Cal AD 1540 to 1630 (Cal BP 400 to 320)	Cal AD 1516 to 1595 75% vjerojatnost
SJ 39	Beta – 284737 ugljen	Cal AD 1450 to 1650 (Cal BP 500 to 300)	Cal AD 1480 to 1640 (Cal BP 470 to 310)	Cal AD 1516 to 1595 75% vjerojatnost
SJ 56	KIA 45722 drvo	Cal AD 1415 – 1447 (BP 477 ± 22)	Cal AD 1425 – 1442 (BP 477 ± 22)	
SJ 58	KIA 45723 ugljen	Cal AD 1260 – 1298 (BP 715 ± 25)	Cal AD 1271 – 1288 (BP 715 ± 25)	
SJ 62	Beta – 328299 ugljen	Cal AD 1440 to 1520 (Cal BP 510 to 430) and Cal AD 1590 to 1620 (Cal BP 360 to 330)	Cal AD 1450 to 1480 (Cal BP 500 to 470)	Cal AD 1447 to 1497 79% vjerojatnost
SJ 72	Beta – 328300 ugljen	Cal AD 1440 to 1520 (Cal BP 510 to 430) and Cal AD 1570 to 1590 (Cal BP 380 to 336) and Cal AD 1590 to 1630 (Cal BP 360 to 320)	Cal AD 1450 to 1490 (Cal BP 500 to 460) and Cal AD 1600 to 1610 (Cal BP 350 to 340)	Cal AD 1447 to 1497 79% vjerojatnost
SJ 82	Beta – 328301 ugljen	Cal AD 1460 to 1650 (Cal BP 490 to 300)	Cal AD 1490 to 1600 (Cal BP 460 to 350) and Cal AD 1610 to 1640 (Cal BP 340 to 310)	Cal AD 1466 to 1522 58% vjerojatnost
SJ 89	Beta – 328302 ugljen	Cal AD 1300 to 1360 (Cal BP 640 to 590) and Cal AD 1380 to 1420 (Cal BP 570 to 530)	Cal AD 1320 to 1350 (Cal BP 630 to 600) and Cal AD 1390 to 1410 (Cal BP 560 to 540)	Cal AD 1320 to 1350. 58% vjerojatnost

obrađa arheoloških nalaza potvrdila ili opovrgnula ove naše pretpostavke.

poznata jer postoje nacrti s opisima koji sugeriraju razmještaj, broj i namjenu prostorija. Taj rad nam tek predstoji.

4.4. REZULTATI

Na današnjem stupnju istraženosti možemo s velikom vjerojatnošću pretpostaviti tri glavne faze u razvoju Staroga grada Barilovića (slika 39):

- feudalna faza Staroga grada Barilovića, 15. i 16. st.
- faza Vojne krajine, 17. do 19. st.
- faza civilne uprave, kraj 19. do sredine 20. st.

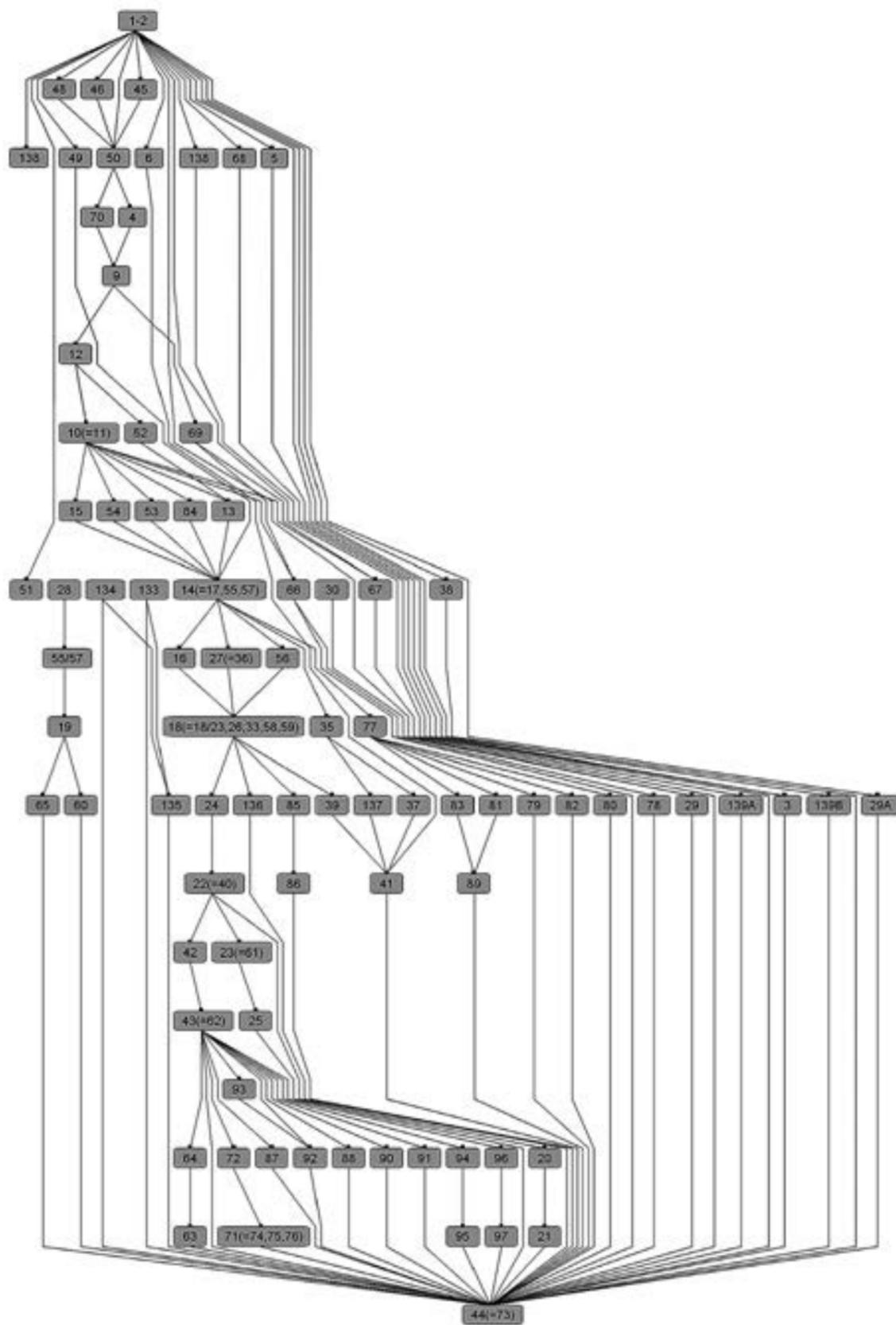
Osim načelno jasne razlike u arhitektonskim ostacima, istu je podjelu lako pratiti i u pokretnim arheološkim nalazima. Posebno se izdvaja i prapovijesni sloj identificiran u jugozapadnom dijelu grada, gdje su izdvojeni eneolitički i kasno-brončanodobni nalazi, čime je potvrđena pretpostavka o postojanju prapovijesne gradine na ovom strateškom položaju nad rijekom Koranom. Ova se interpretacija odnosi na istraženi južni, jugozapadni i u manjem obimu središnji dio grada (slika 35). Sjeveroistočna ulazna kula istražena je u manjem obimu 2002. godine. Ova istraživanja dala su podatke o geološkoj strukturi položaja na kojem je smješten grad. Tako je zaključeno da teren pada od sjevera prema jugu, sjeverni, istočni i jugoistočni zidovi leže na kamenom živcu, dok je sjeverozapadni, zapadni i jugozapadni dio grada smješten na kamenom živcu i glinenoj podlozi. Središnja okrugla kula nalazi se na najvišoj geološkoj točki. Ovi podaci bili su važni za planiranje istraživanja. Iskopi u dubljem dijelu grada bili su do 4 m, dok su oni na plićem dijelu grada iznosili oko 0,4 m. Sjeverna polovina grada još je neistražena, ali je i relativno

4.5. FEUDALNA FAZA

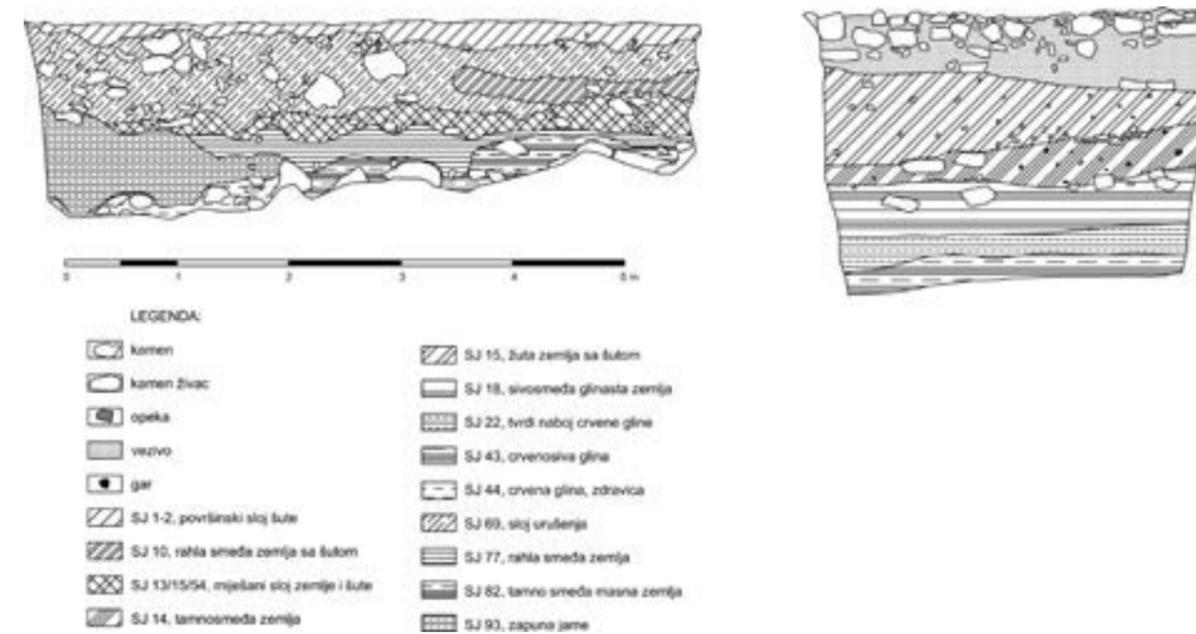
Iako se u izvorima Stari grad Barilović spominje od sredine 16. st. (Lopašić 1895, 38), arheološka su istraživanja potvrdila postojanje Staroga grada Barilovića i u 15. st., kada se po prvi puta spominju i pripadnici obitelji Barilović (Lopašić 1895, 36). Radiokarbonska analiza drveta iz sloja urušenja SJ 56, nastalog vjerojatno kao posljedica pregradnji u vrijeme Vojne krajine, stratigrafski vezanog uz slojeve 17. st., datira gradnju unutarnjeg zida dvorišta SJ 3 u prvu polovinu 15. st. (tablica 1). U sadašnjem stanju istraženosti možemo zaključiti kako je južni dio Staroga grada njegova najstarija, feudalna, faza (slika 39). Arheološki materijal jasno se razlikuje od kasnijih faza te se može datirati u razdoblje od druge polovine 15. do kraja 16. st. Najzastupljenije je luksuzno, uvozno keramičko i stakleno posuđe te metalni nalazi tipični za vojnu opremu tog razdoblja.

Za razliku od kasnijih faza, zidanje u feudalnoj fazi Staroga grada Barilovića vrlo je uredno uz obilato korištenje veziva te zaglačeno žbukom (slike 40, 41).

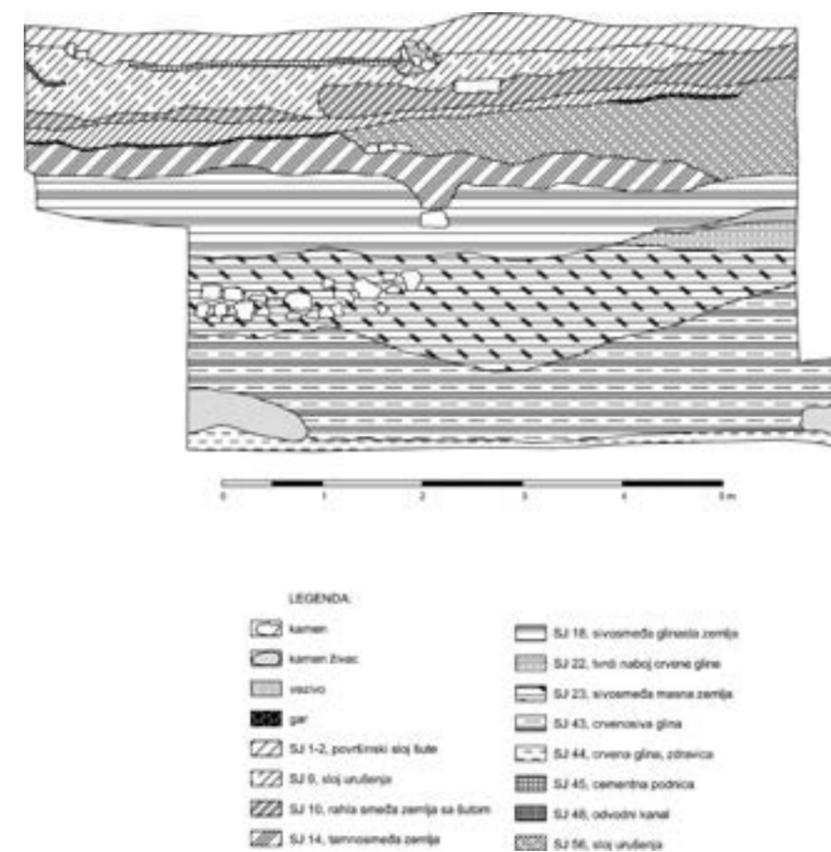
Ovoj fazi grada Barilovića pripisujemo i dvije vapnene podnice (SJ 135 i 136) u južnom kutu grada (slika 39). Obje su vezane za prostor omeđen jugozapadnim obrambenim zidom i zidom SJ 29. Podnica SJ 135 omeđena je zidom SJ 133 i zapunom praga SJ 30, ali nije istovremena s ovom dogradnjom. Dogradnja SJ 133 i SJ 30 dogodila se vjerojatno u vrijeme Vojne krajine, a nasjela je na podnicu SJ 135 (slika 42) i na drveni dovratnik koji je propao te je danas na tome mjestu vidljiva rupa. Podnica SJ 136 (slika 43) omeđena je zidom SJ

Slika 38. Harrisova matrica stratigrafskih jedinica Staroga grada Barilovića (izradile A. Azinović Bebek i M. Krmpotić).
 Fig. 38. Harris matrix of stratigraphic units at Barilović Castle (made by A. Azinović Bebek and M. Krmpotić).

Profili 1, 2. Profil 1: istočni profil sonde iz 2012. godine; profil 2: kontrolni profil između zidova SJ 3 i SJ 6, pogled s juga.
 Profiles 1, 2. Profile 1: eastern profile of the 2012 test trench; profile 2: control profile between walls SJ 3 and SJ 6, view from south.

Profil 3. Istočni profil sonde istraživane 2011. godine.
 Profile 3. Eastern profile of the test trench researched in 2011.

Tablica 2. Stratigrafske jedinice feudalne faze Staroga grada Barilovića.
Table 2. Stratigraphic units of Barilović Castle's feudal phase.

SJ	OPIS	INTERPRETACIJA
3	Zid smjera SI-JZ	Zid unutarnjeg dvorišta Staroga grada.
18(=18/23,26,33,58,59)	Sloj sivo-smeđe glinene zemlje s garom, kostima i kasnosrednjovjekovnom keramikom	Kulturni sloj feudalne faze Staroga grada, vjerojatno nastao prilikom devastiranja krajem 16. st.
19	Popravljeni dio JZ obrambenog zida ispod katne konstrukcije SJ 55/57	
20	Zapuna rupe od stupa ukopa SJ 21	
21	Ukop rupe od stupa, sjeverno od zida SJ 3	
22(=40)	Tvrđi glineni naboj crvene boje	
23(=61)	Sivo-smeđa masna zemlja	
24	Glineni sloj s komadićima bijele žbuke	
25	Tamnocrvena glinena zemlja s keramikom i garom SZ od zida SJ 3	
29	Zid smjera SI-JZ	Zidovi SJ 29 i 29A zatvaraju prostoriju u JZ kutu Starog grada
29A	Zid smjera SZ-JI, okomit na zid SJ 29	
35	Sloj zemlje s pećnjacima i keramikom JI od zida SJ 29	Kulturni sloj vjerojatno nastao prilikom devastiranja krajem 16. st.
37	Sloj crveno-smeđe zemlje između zidova SJ 133 i 134	
39	Ostaci poda od drvenih dasaka i nabijene zemlje SZ od zida SJ 29	Ostaci poda stradalog vjerojatno prilikom devastiranja krajem 16. st.
41	Sloj tamnosmeđe zemlje uz JI obrambeni zid	
42	Pjeskoviti žučkasti sloj uz JI obrambeni zid	
43(=62)	Sloj crveno-sive gline uz JI obrambeni zid	
44(=73)	Crvena glina	Zdravica
60	Najdonji dio JZ obrambenog zida, ožbukani	
63	Ukop jame uz spoj zidova SJ 3 i SJ 60 sa SZ strane	
64	Zapuna jame ukopa SJ 63	
65	Urušenje kamena uz JZ obrambeni zid	Urušenje nastalo vjerojatno prilikom devastiranja krajem 16. st.
71(=74,75,76)	Ukop jame uz JZ obrambeni zid	Tijekom kasnog srednjeg vijeka prebačeni prapovijesni slojevi.
72	Zapuna jame ukopa SJ 71	
77	Smeđa rahla zemlja s garom, keramikom i kostima SI od zida SJ 67	
78	Kameni pod uz zid SJ 66 sa SZ strane	Vjerojatno ostatak popločenja unutarnjeg dvorišta feudalne faze Staroga grada.
79	Gorena sipka zemlja s puno šute i gara te dosta nalaza uz zidove SJ 66 i 67	
80	Crvena sipka zemlja s JI strane zida SJ 3 uz spoj sa zidom SJ 67	
81	Žuta masna glina, koja se djelomično miješa sa SJ 80	
82	Sloj tamnosmeđe masne zemlje uz ostatke poda SJ 78	
83	Pravilno slagani kameni obluci u SJ 81	
85	Smeđa zemlja sa srednjovjekovnom keramikom uz SZ obrambeni zid	
86	Crvenkasta glina s keramikom uz SZ obrambeni zid	
87	Rupa od stupa sjeverno od zida SJ 67	
88	Tamna masna zemlja bez nalaza uz rupe od stupova	Vjerojatno je poslužila za učvršćivanje stupova SJ 87, 90, 91, 92 i 93.
89	Sloj gara s južne strane SJ 83 do zida SJ 67	
90	Rupa od stupa sjeverno od rupe SJ 91	
91	Rupa od stupa sjeverno do rupe SJ 87	
92	Rupa od stupa između zidova SJ 67 i SJ 6	
93	Srednjovjekovna jama u prapovijesnoj jami s istočne strane zida SJ 3	
94	Zapuna jame ukopa SJ 95	
95	Ukop jame uz spoj zidova SJ 67 i SJ 6	
96	Zapuna rupe od kolca s dosta gara	
97	Ukop rupe od kolca uz spoj zidova SJ 67 i SJ 6	
135	Podnica između zidova SJ 133, 134 i 30	
137	Sloj gorenja	Sloj nastao vjerojatno prilikom devastiranja krajem 16. st.
139A	Zid okomit na zid SJ 3	Vjerojatno se radi o devastiranom zidu koji je zatvarao unutarnje dvorište Staroga grada.
139B	Nastavak zida SJ 139A prema istoku	

Slika 39. Tri faze u razvoju Staroga grada Barilovića (izradili A. Azinović Bebek i A. Janeš).
Fig. 39. The three phases of Barilović Castle's development (made by A. Azinović Bebek and A. Janeš).

Slika 40. Struktura zidova u feudalnoj fazi Staroga grada Barilovića, jugozapadni obrambeni zid, pogled sa sjeveroistoka. Gornji dio zida konzerviran je 2009. godine (Arhiv HRZ-a, snimila A. Azinović Bebek).

Fig. 40. Structure of the walls in the feudal phase of Barilović Castle, southwest rampart, view from northeast. The upper part of wall underwent conservation works in 2009 (CCI Archives, photograph by A. Azinović Bebek).

Slika 41. Struktura zidova u feudalnoj fazi Staroga grada Barilovića, zid SJ 29, pogled s jugoistoka (Arhiv HRZ-a, snimila L. Čataj).

Fig. 41. The structure of the walls in the feudal phase of Barilović Castle, wall SJ 29, view from the southeast (CCI Archives, photograph by L. Čataj).

Slika 42. Podnica SJ 135, ožbukana pregradnja SJ 30, utor za dovratnik i rupa na njegovom mjestu (Arhiv HRZ-a, snimila L. Čataj).

Fig. 42. Floor SJ 135, plastered partition wall SJ 30, slot for lintel and hole in its place (CCI Archives, photograph by L. Čataj).

Slika 43. Podnice SJ 135 i SJ 136 u jugozapadnom kutu grada (Arhiv HRZ-a, snimila A. Azinović Bebek).

Fig. 43. Floor SJ 135 and SJ 136 in southwest corner of the castle (CCI Archives, photograph by A. Azinović Bebek).

Slika 44. Jugozapadni obrambeni zid, SJ 60 – najdonji, žbukani dio, feudalna faza grada, SJ 19 – srednji dio, popravljane krajem 16. st., utor za katnu konstrukciju SJ 55/57 te SJ 28 – zid iznad katne konstrukcije iz vremena Vojne krajine, gornji dio tog zida konzerviran je 2010. godine (Arhiv HRZ, snimio A. Janeš).

Fig. 44. Southwest rampart, SJ 60 – lowest, plastered section, feudal phase of the castle, SJ 19 – middle section, fixed at the end of the 16th century, slot for upper-story structure SJ 55/57 and wall SJ 28 – above the upper-story structure from the Military Frontier phase, the upper section of this wall underwent conservation work in 2010 (CCI Archives, photograph by A. Janeš).

29 i zidom SJ 29A te je vjerojatno istovremena s podnicom SJ 135.

Različite faze gradnje zidova najlakše se čitaju na jugozapadnom obrambenom zidu (slika 44). Najniži dio zida SJ 60 identično je građen kao i zid SJ 29 te predstavlja najstariju, feudalnu fazu gradnje Staroga grada Barilovića. Središnji dio zida SJ 19 predstavlja brzo i nemarno popravljane zida, a stratigrafski je vezano za utor za katnu konstrukciju SJ 55/57. Taj sloj vezan je uz slojeve SJ 17, 56 i 14, od kojih je SJ 14 radiokarbonskom analizom datiran u 17. st. (tablica 1). Ostatak zida SJ 28 interpretiramo kao zid iznad katne konstrukcije iz vremena Vojne krajine. Zid SJ 28 konzerviran je 2010. godine.

Proučavajući izvore i uspoređujući povijesne podatke sa stanjem na terenu, pretpostavljamo kako se ovaj popravak zida SJ 19 mogao dogoditi krajem 16. ili početkom 17. st. U to je vrijeme grad napušten, Barilovići su ga na brzinu popravili te uposlili nekog seljaka da ga čuva, sve s namjerom da ga ne preuzme vojska. Optužbe generala V. Kisela s početka 17. st. na račun obitelji Barilović kako su sami zapalili grad da ga vojska ne preuzme (Lopašić 1884, 331) čine se točne. Palež je očito prethodio ovom popravljaju. Gorenje, tj. palež grada evidentirali smo na više dijelova grada koji se stratigrafski datiraju u 16. st. Radi se o sloju SJ 137 (slika 45) uz jugoistočni obrambeni zid i ostacima gorene podnice SJ 39 (slika 46) vezane uz zid SJ 29. Radiokarbonska analiza potvrdila je dataciju SJ 39 u 16. st. (tablica 1). U 16. st. možemo datirati i nekoliko stratigrafskih jedinica: SJ 18 (datirana radiokarbon-

skom analizom u 16. i početak 17. st. - tablica 1), 18/23, 26, 33, 58,⁵⁵ 59, a neposredno su vezani uz slojeve koji potvrđuju paljenje grada (tablica 2).

Stratigrafske jedinice datirane radiokarbonskom analizom u 15. st. su SJ 62, 72, 82 i 89 (tablica 1). Radi se o slojevima čiji pokretni materijal potvrđuje ovu dataciju te predstavlja najstariju fazu grada koja je nasjela na prapovijesni sloj. SJ 72 ispunjena je originalno prapovijesnog ukopa SJ 71, ali u kojoj ima i kasnosrednjovjekovnog materijala. Slična situacija zabilježena je i na primjeru jame SJ 93. Sloj SJ 89 predstavlja sloj gara nađen jugozapadno od SJ 83 i istovremen je s njim. Radiokarbonskom analizom datiran je u 14. st. (tablica 1). SJ 83 čini pravilno slagano kamenje bez veziva, kao da se radi o suhozidnoj konstrukciji (slika 47) za sada nejasne namjene.

Podnica od kamenih ploča SJ 78 vjerojatno predstavlja popločenje najstarijeg dvorišta Staroga grada Barilovića (slika 39). Ona nije istovremena sa zidovima SJ 67 i 66 (slika 39) koji predstavljaju građevne intervencije vremena Vojne krajine.

⁵⁵ SJ 58 radiokarbonskom analizom je datiran u kraj 13. st. (tablica 1). Većina materijala proizašla iz tog sloja tipološki je određena u 16. st. i nijedan predmet ne bismo mogli datirati ranije od 15. st. Jedan datirani uzorak ugljena nije dovoljan dokaz za datiranje čitave stratigrafske jedinice. Potrebno je u obzir uzeti i druge datacijske argumente (pokretni nalazi, prostorni odnosi s drugim stratigrafskim jedinicama i sl.). Za radiokarbonske analize najbolje je odabirati tzv. kratkotrajne uzorke (kosti, organske naslage na keramici), jer drvo (pa tako i ugljen) može biti puno starije od stratigrafskog konteksta u kome je bilo pronađeno (tzv. *old-wood effect*).

Slika 45. Goreni sloj SJ 137 u jugoistočnom dijelu grada (Arhiv HRZ-a, snimila A. Azinović Bebek).
Fig. 45. Charred layer SJ 137 in the south-eastern section of the castle (CCI Archives, photograph by A. Azinović Bebek).

Slika 46. Gorena podnica SJ 39 uz zid SJ 29, s njegove zapadne strane (Arhiv HRZ-a, snimila L. Čataj).
Fig. 46. Charred floor SJ 39 along wall SJ 29, from its western side (CCI Archives, photograph by L. Čataj).

Slika 47. Pravilno slagano kamenje SJ 83 i sloj gara SJ 89 jugozapadno od kamenja (Arhiv HRZ-a, snimio A. Janeš).
Fig. 47. Regularly stacked stones SJ 83 and charred layer SJ 89, west of stones (CCI Archives, photograph by A. Janeš).

Pokretni arheološki nalazi koje pripisujemo feudalnoj fazi Staroga grada ničim ne odstupaju od standardne opreme burgova, plemićkih gradova i utvrda. Zastupljeni su koštani predmeti ukrasne (dekorativne pločice), svakodnevnne (drška noža) i vojne namjene (oplate samostrela) te stolno stakleno posuđe kao dio inventara viših slojeva kasnosrednjovjekovnog feudalnog društva (čaše, pehari, boce). Metalni kućni uporabni predmeti (noževi, škare, svijećnjak), konjanička oprema (ostruge, zvjezdice, konjske potkove), oružje i vojna oprema (koplje, vrhovi strelica samostrela), novac (ugarski denar Ferdinand I iz 1558. godine i *marcello* dužda Pietra Moceniga iz 1474.-1476. godine) kao i trgovački olovni pečat za tkaninu, potvrđuju iznesene pretpostavke o jasno razgraničenoj feudalnoj fazi grada od faza koje slijede. Keramičke nalaze predstavljaju uglavnom luksuzni majolički proizvodi (vrčevi i tanjuri) dopremljeni s područja Italije, dok je kuhinjska keramika (lonci i poklopci) znatno manje zastupljena nego u kasnijim fazama.

4.6. FAZA VOJNE KRAJINE

Posada Vojne krajine zaposjeda grad na samom početku 17. st. Iz izvora znamo da je 1615. i 1690. godine u gradu bilo smješteno 80 vojnika (Lopašić 1889, 62-63; Lopašić 1895, 42). U arheološkom materijalu jasno je vidljiva razlika u odnosu na prethodnu fazu. Nedostaje luksuzno keramičko i stakleno posuđe, mijenja se oružje, obavljene su pregradnje kojima se Stari grad prilagodio novoj namjeni.

Prvi nacrt Staroga grada Barilovića iz 1660. godine (M. Stier) ne prikazuje ništa osim vanjskih zidova i zida unutarnjeg dvorišta. Preklapanjem nacrtu s današnjim stanjem istraženosti možemo zaključiti kako je zid unutarnjeg dvorišta (slika 48, SJ 3) potvrđen istraživanjima.

Na nacrtu iz 1701. godine (Hollstein) imenovane su prostorije koje koristi vojska, a za najstariji dio grada kaže da stoje samo zidovi. Vojska koristi sjeverni i istočni dio grada. Preklapanjem Hollsteinovog nacrtu i rezultata dosadašnjih istraživanja možemo potvrditi orijentaciju zida unutarnjeg dvorišta (slika 49, SJ 3) kao i razmještaj prostorija uz sjeverni zid.

Preklapanjem nacrtu iz 1790. godine (A. Schernding) i rezultata dosadašnjih istraživanja nismo dobili konkretne podatke jer taj nacrt očito nije točan (ne odgovaraju dužine i kosine zidova itd.). Analizom Scherdingova nacrtu moguće je međutim identificirati neke prostorije. I dalje ostaje jasno kako je koncepcija života na gradu bazirana uz sjeverni i istočni zid, međutim uz jugozapadni zid se smješta nova kuhinja sa sobom za služinčad, a na središnjem dijelu grada bila je stara kuhinja koje nema na nacrtu iz 1701. godine. Možda zato jer autor Hollstein navodi samo glavne prostorije, a možda je kuhinja izgrađena nakon izrade nacrtu. Istraživanja 2013. godine obavljena su baš na tom mjestu te su pronađeni zidovi koji bi mogli odgovarati staroj kuhinji. Čini se da i stara i nova kuhinja prate zidove ranije faze. Zapadni zid stare kuhinje vjerojatno leži na zidu unutarnjega dvorišta (slika 50, SJ 3), a zid SJ 67 (slika 50, SJ 67) mogao bi biti sjeverni zid nove kuhinje i sobe za služinčad.

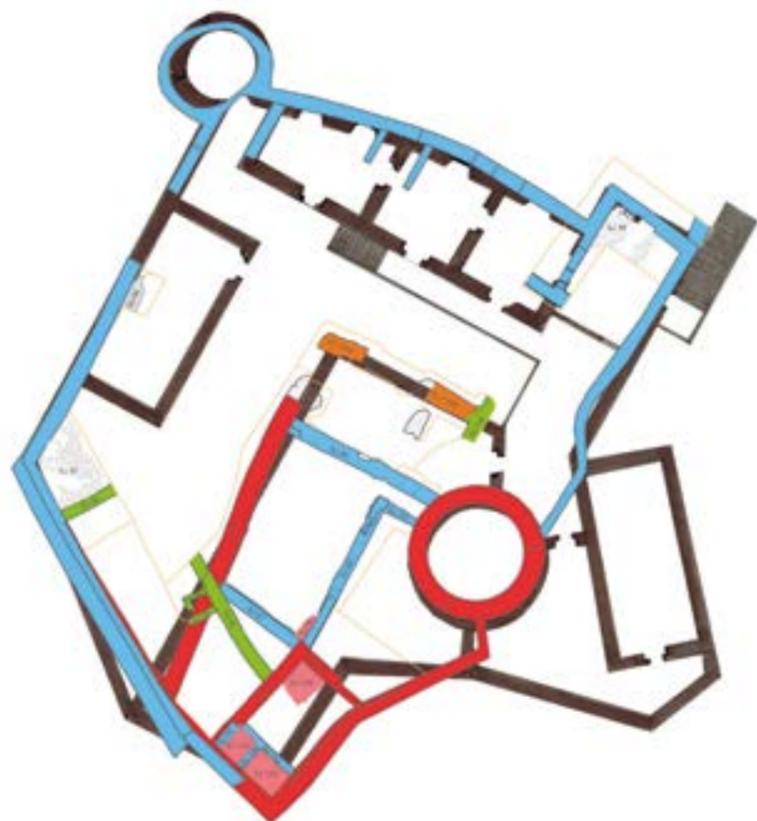
Ovoj fazi mogli bi pripisati i zidove SJ 133 i 134 u samom južnom kutu grada (slika 39) te podnice SJ 38 u sjeveroistočnoj ulaznoj kuli, SJ 51 u zapadnom kutu grada i SJ 84 uz

Tablica 3. Stratigrafske jedinice faze Vojne krajine.
Table 3. Stratigraphic units of the Military Frontier phase.

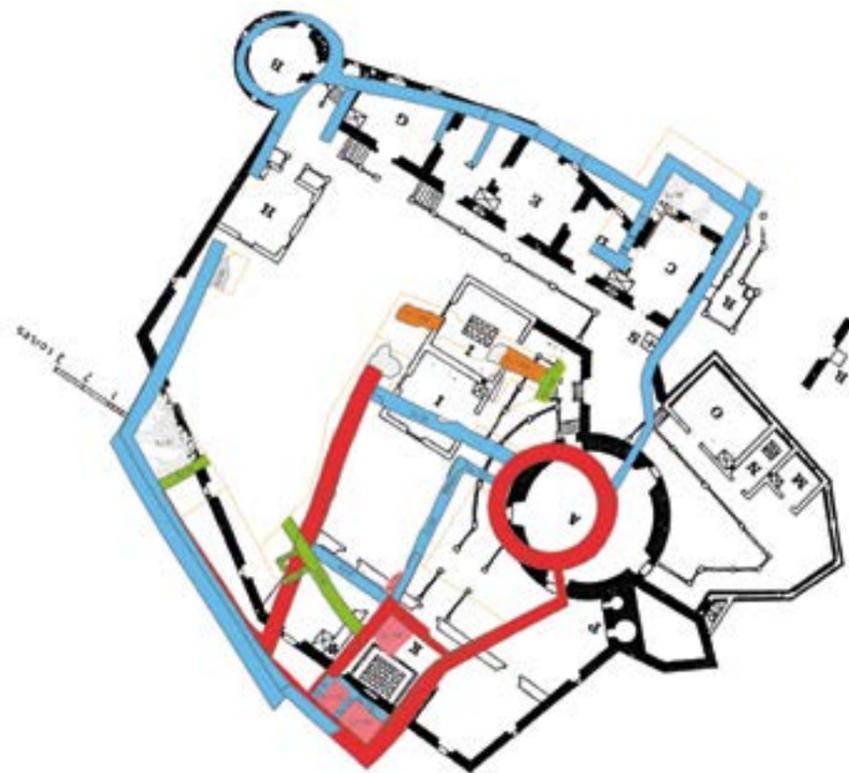
SJ	OPIS	INTERPRETACIJA
10=11	Sloj rahle smeđe zemlje s malo šute, puno keramike i životinjskih kostiju, sadrži prebačeni stariji materijal, uglavnom rasprostranjen sa SZ strane zida SJ 3 te djelomično i s njegove JI strane	Vjerojatno se radi o sloju nivelacije prilikom koje su zahvaćeni i stariji, kasnosrednjovjekovni slojevi.
13	Sloj zemlje s puno kamenja i žbuke s JI strane zida SJ 3	
14 (= 17, 55, 57)	Sloj tamnosmeđe zemlje s dosta gara, rasprostranjen na središnjem dijelu istraženog područja, s jako puno keramičkog posuda datiranog u 17. i 18. st.	Kulturni sloj iz razdoblja Vojne krajine.
15	Sloj žute zemlje s dosta šute i kamenja, gotovo bez nalaza, JI od zida SJ 3	
16	Sloj svjetlo smeđe zemlje, u kutu između zidova SJ 3 i SJ 6	
27 (=36)	Urušenje JI i SZ od zida SJ 29	
28	Gornji dio JZ obrambenog zida	Radi se o zidu iznad utora za katnu konstrukciju u JZ obrambenom zidu, kada dolazi do intervencija potaknutih smještanjem posade Vojne krajine.
30	Zapuna u zidu SJ 29	Zazidana vrata zida SJ 29.
38	Pod od kamenih ploča u SI ulaznoj kuli	
51	Pod od kamenih ploča u SZ kutu grada, SZ od zida SJ 49	
52	Prosloj gara u SJ 10	
53	Urušenje s JI strane zida SJ 49	Urušenje vjerojatno nastalo pri intervenciji podizanja katne konstrukcije u JZ obrambenom zidu.
54	Šuta s dosta kamenja i malo nalaza uz JZ obrambeni zid	
55/57	Utor za katnu konstrukciju u JZ obrambenom zidu	
56	Sloj urušenja žute boje	
66	Zid smjera SI-JZ, paralelan sa zidom SJ 3, naslonjen na zid SJ 29A	
67	Zid smjera SZ-JI, okomit na zid SJ 66	Zid se poklapa sa zidom nove kuhinje na nacrtu A. Scherdinga iz 1790. godine.
69	Urušenje zidova SJ 66 i 67	
84	Vapneni estrih uz zapadni obrambeni zid	Podloga za pod u prostoriji vezanoj za SZ obrambeni zid. Prema nacrtu iz 18. st. vjerojatno se radi o štali za konje ili stražarnici.
133	Zid smjera SI-JZ, okomit na JZ obrambeni zid, paralelan sa zidom SJ 29	Pregradni zid.
134	Zid smjera SZ-JI, okomit na zidove SJ 29 i SJ 133	Pregradni zid.

Slika 48. Preklapljeni nacrt M. Stiera iz 1660. godine i nacrt sa stanjem istraženosti 2013. godine (izradio Lj. Gamulin).
Fig. 48. Folded scheme by M. Stier from 1660 and scheme showing status of research as of 2013 (made by Lj. Gamulin).

Slika 49. Preklopljeni nacrt Hollsteina iz 1701. godine i nacrt sa stanjem istraženosti 2013. godine (izradio Lj. Gamulin).
Fig. 49. Folded scheme by Hollstein from 1701 and scheme showing status of research as of 2013 (made by Lj. Gamulin).

Slika 50. Preklopljeni nacrt A. Scherndinga iz 1790. godine i nacrt sa stanjem istraženosti 2013. godine (izradio Lj. Gamulin).
Fig. 50. Folded scheme by A. Schernding from 1790 and scheme showing status of research as of 2013 (made by Lj. Gamulin).

Slika 51. Način zidanja za vrijeme faze Vojne krajine, pogled na zid SJ 67 (Arhiv HRZ-a, snimila A. Azinović Bebek).
Fig. 51. Masonry method during the Military Frontier phase, view of wall SJ 67 (CCI Archives, photograph by A. Azinović Bebek).

Slika 52. Katastar iz 1863. godine s prikazom Barilovića (URL 2).
Fig. 52. Cadastre from 1863 with depiction of Barilović (URL 2).

današnji ulaz u grad (slika 39). Zid SJ 29 (slika 39) vjerojatno pripada feudalnoj fazi grada Barilovića. Otvor vrata toga zida zazidan je i ožbukani (slika 39, SJ 30) te čini jedinstveni prostor sa zidovima SJ 133 i 134 u južnome kutu grada. U vrijeme dok je vojska bila smještena u gradu vjerojatno je bilo lako obaviti sitne pregradnje i prenamjene, ali je zato zidanje nemarno. Zidovi koji su zidani u fazi Vojne krajine rađeni su od kamena lomljenca, relativno uredno obrađenog, uz korištenje veziva (slika 51).

Vremenu Vojne krajine pripisujemo zidove SJ 30, 66, 67, 133 i 134 (slika 39). To nam sugeriraju njihovi odnosi sa zidovima mlađe i starije faze te sličan način zidanja. Radiokarbonskom i tipološkom analizom u vrijeme Vojne krajine datiran je sloj SJ 14 (tablica 1), za koji smo analizom nalaza i prostornih odnosa utvrdili identičnost sa slojevima SJ 17, 55 i 57. Sloj SJ 55/57 predstavlja ostatak katne konstrukcije vezane uz zapadni obrambeni zid (slika 44). Slojevi SJ 13, 14, 54, 56 i 69 predstavljaju različita urušenja iz vremena Vojne krajine (tablica 3). Urušenje SJ 69 na osnovu arheološkog materijala možemo datirati u 18. st., dok su urušenja SJ 13/14/54 nalazima određena u 17. st. Sloj SJ 10 najrasprostranjeniji je do sada istražen sloj. Prostire se uz jugozapadni obrambeni zid i uz zid unutarnjeg dvorišta SJ 3, s njegove zapadne strane. Očito predstavlja neku vrstu hodnog sloja iz vremena Vojne krajine u kojem se nalazi razni otpad, šteta, životinjske kosti, ulomci keramičkih posuda, ali i dosta prebačenog materijala iz starijih slojeva. Taj je sloj pružio obilje podataka o prehrani u Starome gradu za vrijeme Vojne krajine. Sloj je datiran nalazom novca s početka 18. st. (poltura iz 1706. godine). U njemu je nađeno dosta prebačenoga materijala koji prema analogijama s materijalom iz slojeva feudalne faze grada, a na osnovu radiokarbonske i tipološke analize, možemo datirati u 16. st.

Karakteristični keramički nalazi iz vremena Vojne krajine su kuhinjski lonci te velike oslikane ili glazirane zdjele, koje se prvi put javljaju u ovoj fazi. Posebno zanimljiv nalaz su ke-

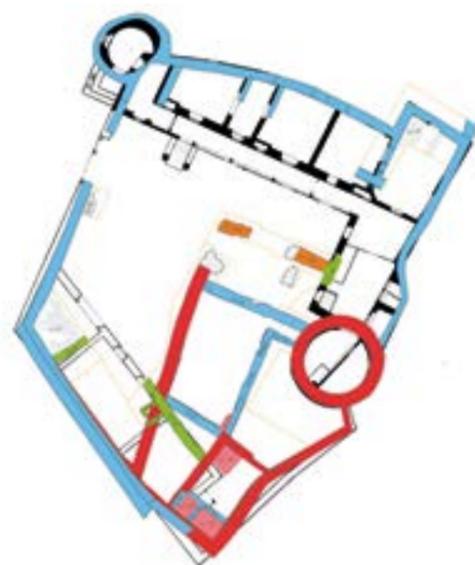
ramičke posudice tintarnice. Laboratorijske analize⁵⁶ ostataka sadržaja bočica potvrdile su tragove tinte i sredstva za omekšavanje papira. Očito je pisar prenio to sredstvo perom u tintarnicu, gdje se pomiješalo s tintom. U tom smislu se zgodno uklopio i nalaz držala za pisaljku. Staklenoga posuda više ne nalazimo jer se potrebe krajiških vojnika znatno razlikuju od potreba feudalnog načina života. Dva primjerka ljekarničkih ampula i ulomci prozorskih stakala za sada su jedini stakleni nalazi koje pripisujemo fazi Vojne krajine. Karakteristični metalni nalazi ove faze su razni tipovi jedačega pribora. Uporabni predmeti kao ključevi, držalo pisaljke i razna metalna oruđa imaju dulji vijek trajanja te su datirani ovisno o sloju u kojem su nađeni. Konjanička oprema i oružje postaju uobičajeni nalazi na Starome gradu Bariloviću od 16. st. To je vrijeme kada se na gradu događa niz sukoba koji rezultiraju preuzimanjem grada od Vojne krajine. Shodno tome, nalazi kliješta za lijevanje streljiva, kremenja i olovne žice potvrda su uporabe vatrenog oružja manjeg kalibra kakvo vjerojatno koriste krajišnici.

4.7. FAZA CIVILNE UPRAVE

Nakon odlaska Vojne krajine (1873. godine), grad dolazi pod civilnu upravu. Bio je sjelo kotarske oblasti do 1876. godine, a po R. Lopašiću u njemu su 1895. godine bili smješteni škola⁵⁷ i općinski uredi (Lopašić 1895, 42). Na katastru iz 1863. godine prikazan je bez južnog kuta i bez dijela zapadnog zida gdje je danas ulaz u grad. To vjerojatno znači da je bio u lošem građevinskom stanju (slika 52).

⁵⁶ Analize su provedene u Prirodoslovnom laboratoriju HRZ-a, a tu-maćenja nalaza dala je Marijana Mimica Tkalčec, dipl. ing. kem., konzervator restorator u Središnjem laboratoriju za konzervaciju i restauraciju Hrvatskog državnog arhiva. Ovom prilikom joj najtoplije zahvaljujemo na pomoći.

⁵⁷ Nova škola izgrađena je na mjestu današnje 1904. godine. Stradala je u Domovinskom ratu kad je porušena, a zatim je izgrađena nova.

Slika 53. Preklapljeni nacrt M. Pilara iz 1912. godine i nacrt sa stanjem istraženosti 2013. godine (izradio Lj. Gamulin).
Fig. 53. Folded map by M. Pilar from 1912 and scheme showing status of research as of 2013 (made by Lj. Gamulin).

Slika 54. Način zidanja u fazi civilne uprave, zid SJ 6 (Arhiv HRZ-a, snimila A. Azinović Bebek).
Fig. 54. Masonry method in the civilian administration phase, wall SJ 6 (CCI Archives, photograph by A. Azinović Bebek).

Tablica 4. Stratigrafske jedinice faze civilne uprave.
Table 4. Stratigraphic units of the civilian administration phase.

SJ	OPIS	INTERPRETACIJA
1-2	Površinski sloj šute na cijelom istraživanom prostoru	Površinski sloj šute SJ 1-2 nastao je intervencijama nakon Drugog svjetskog rata. Lokalno stanovništvo povremeno je raščišćavalo Stari grad od urušenog kamenja, ali su i koristili površinu za odlaganje otpada.
4	Sloj urušenja s dosta kamenja i žbuke, nešto keramike, uz JZ obrambeni zid, između zidova SJ 3 i SJ 29	
5	Zid smjera JZ-SI, leži na zidu SJ 3	Zid vidljiv na nacrtu M. Pilara iz 1912. godine. Vjerojatno se radi o pregradnom zidu staje koja se naslanjala na JZ obrambeni zid.
6	Zid smjera SZ-JI, leži na zidu SJ 3, naslanja se na zid SJ 29, paralelan s JZ obrambenim zidom	Zid staje vidljiv na nacrtu M. Pilara iz 1912. godine.
9	Sloj urušenja JI od zida SJ 3	
12	Vapneni sloj između zidova SJ 3 i SJ 6	Sloj vjerojatno nastao izlivanjem vapna prilikom gradnje staje vidljive na nacrtu M. Pilara iz 1912. godine.
45	Cementna podnica južno od zida SJ 49	Vjerojatno podnica staje vidljive na nacrtu M. Pilara iz 1912. godine.
46	Odvodni kanal oborinskih voda, smjera JZ-SI, vodi do otvora u JZ obrambenom zidu	
48	Odvodni kanal oborinskih voda, smjera SZ-JI	
49	Zid smjera SI - JZ, uz pod od kamenih ploča SJ 51	Zid staje vidljiv na nacrtu M. Pilara iz 1912. godine.
50	Nabijena tvrda siva zemlja, podloga za kanale SJ 46 i 48	
68	Ostaci konstrukcije zahoda na zidu SJ 3	
70	Vatrište	
138	Zid smjera SI-JZ	Ostatak kuće, vidljive na starim fotografijama, prislonjene na okruglu kulu.

Na nacrtu M. Pilara iz 1912. godine vidljiv je kompleks zgrada koji spaja sjevernu kulu i veliku središnju kulu. Vidljivo je i spomenuto probijanje na zapadnom zidu, koje je i danas komunikacija za ulaz u grad. Preklapanjem nacrtu potvrđene su neke prostorije 19. i 20. st., vezane uz sjeverni kao i uz jugozapadni zid (slika 53). Prostorije uz sjeverni zid ostaci su iz faze civilne uprave koja je tu bila smještena, a prostorije uz jugozapadni zid vjerojatno su pomoćne prostorije.⁵⁸

58 Prema pričanju lokalnog stanovništva tu su poslije Drugoga svjetskog rata bili svinjci.

Fazi civilne uprave Staroga grada Barilovića pripisujemo zidove SJ 5, 6, 49, 68 te 138 (slika 39). Ti su zidovi vrlo nemarno građeni, najčešće od kamenja koje je tek malo priklesano da bi tvorilo zid, uz obilato korištenje veziva (slika 54). U temeljnoj je zoni očito samo slagano u iskopane otvore. Statički su vrlo nesigurni te predstavljaju problem kod istraživanja jer ih je potrebno dodatno osiguravati. Fazi civilne uprave pripisani su slojevi SJ 1, 2, 4 i 9 (tablica 4). Najčešće se radi o slojevima urušenja (šuta, žbuka, zemlja i nalazi koje sa sigurnošću možemo datirati u kasno 19. i 20. st.). U njima smo nalazili i prebačenog materijala iz starijih faza, što je i lo-

gično, s obzirom na dug život i brojne pregradnje na Starome gradu Bariloviću. U slojevima koji su zasigurno pripadali fazi civilne uprave bilo je nalaza novca od 1897. godine (1 heller, PN 1/2011, S1, SJ 2) do vremena SFRJ (dinari – PN 2 i 3/2011, S1, SJ 2; PN 4/2011, S1, SJ 50).

Keramiku iz faze civilne uprave predstavljaju uglavnom ulomci kuhinjskih lonaca te glaziranih tanjura i zdjela. U ovoj su fazi Staroga grada Barilovića najzastupljeniji metalni nalazi. Možda zato što je nakon Drugoga svjetskog rata Stari grad neko vrijeme služio kao odlagalište otpada. Stanovnici su povremeno samoinicijativno raščišćavali prostor Staroga grada, pa su nalazi iz gornjih slojeva, koje pripisujemo fazi civilne uprave, poremećeni i nemaju znanstveno prihvatljivi kontekst. Tako smo pronašli aluminijsku žlicu, uteg za vagu, šarke i okove vrata i prozora, čavle, čahure od streljiva od kraja 19. st. do Domovinskog rata, ostatak tromblonske mine, zvono za stoku, veterinarsku oznaku za registriranje pasa, dijelove motornih vozila, metalnu noćnu posudu itd. U znanstvenu obradu uključeni su nalazi do prije Drugoga svjetskog rata.

4.8. UMJESTO ZAKLJUČKA

Arheološka istraživanja Staroga grada Barilovića traju i dalje. Godine 2013. prema planu je istraženo unutarnje dvorište Staroga grada iz 15. st. Otvorena je sonda veličine oko 6 x 7 m istočno od unutarnjeg zida dvorišta iz 15. st., a zapadno od središnje okrugle kule. Izdvojeni su posebni nalazi (njih 51) i keramički ulomci srednjovjekovnih i prapovijesnih posuda, koji se obrađuju u Odjelu za restauriranje arheoloških kopnenih nalaza Hrvatskog restauratorskog zavoda. Analizirano je i 6 uzoraka žbuke. Od arheoloških slojeva dominantni su oni koji pripadaju kasnom srednjem vijeku. Izdvojeni su nalazi životinjskih kostiju, koji su predani na analizu na Veterinarski fakultet.

Čini se da je u dvorištu Staroga grada moguće pretpostaviti neku vrstu metalurške aktivnosti. Osim pronađene željezne šljake te odbačenih željeznih predmeta, pronađena je i posuda za taljenje olova koja je vjerojatno dokaz vojne aktivnosti. Tome u prilog idu i raniji nalazi sirovina (olovne žice) i kliješta-kalupa za izradu streljiva te nalazi olovnog streljiva pronađeni 2013. godine. Vojnim aktivnostima može se pripisati i nalaz 11 željeznih vrhova strelica samostrela pronađenih također 2013. godine. Keramički nalazi uklapaju se u do sada interpretirane nalaze. Dominira keramika iz feudalne faze Staroga grada Barilovića. Radi se o majoličkom posudu, kuhinjskoj keramici i luksuznom staklenom posudu. Obradom i interpretacijom nalaza nadamo se upotpuniti dosadašnja saznanja o načinu života na Starome gradu Bariloviću.

Novopronađeni zidovi SJ 99, SJ 101 (slika 39) mogli bi se interpretirati kao zidovi stare kuhinje na nacrtu A. Scherndinga iz 1790. godine (slika 50). Zidovi SJ 139A i 139B mogli bi se interpretirati kao nastavak zida SJ 3 kojima je zaključen najstariji dio grada (slika 39). Zid SJ 138 ostatak je zida kuće vidljive na nacrtu M. Pilara iz 1912. godine (slika 53) i na fotografijama snimljenim nakon Drugoga svjetskog rata (slika 16).

Pokazalo se kako su arheološka istraživanja nužna u pokušaju interpretiranja života na starim gradovima. Spoznaje koje smo imali iz do sada poznatih izvora (arhiva, stare karte i nacrti) nisu dovoljna za sintetiziranje i determiniranje starih

gradova. Donedavno se smatralo da je Stari grad Barilović primjer krajiške utvrde 16. st. Arheološkim istraživanjima, interpretiranjem pokretnih nalaza i odnosa građevnih struktura izdvojili smo međutim tri faze života na Starome gradu te potvrdili njegovu gradnju u sredinu 15. st.

Prvu, feudalnu fazu obitavanja u srednjem vijeku na položaju Staroga grada predstavljaju ostaci koji obuhvaćaju južni dio uzvisine iznad rijeke Korane. Ovoj fazi možemo pripisati i unutrašnju kružnu kulu, čime Barilović predstavlja rijetkost u hrvatskoj fortifikacijskoj arhitekturi. Naime, do sada su kružne branič-kule bile pripisivane kaštelima građanim u 16. st. (Horvat 1993, 160). Iako rijetko, kružne kule se pojavljuju u srednjoeuropskom prostoru još od 14. st. (npr. Kollmitz II u Austriji gdje se na stariju jezgru 13. i 14. st. nadograđuje kružna kula u 14. st., Daim et al. 2009, 394-397; ili Vízmburk u Češkoj, datiran u 13. na 14. st., Košťál 2013, 35). Na prostoru srednjovjekovne Požeške županije nalazi se burg Viškovci jajolikog tlocrta, koji ima kružnu branič-kulu, a datiran je u 13.-14. st. (Horvat 1996, 184; Horvat 2007, 35). Na prostoru Korduna nalazi se nekoliko starih gradova s kružnim branič-kulama, koje možemo pripisati nižem i srednjem plemstvu. Kako se u pisanim izvorima svi vlasnici pojavljuju već tijekom 15. st., može se pretpostaviti kako su ti gradovi već izgrađeni. U tu skupinu ubrojili smo frankopanski grad Furjan, Drežnik-grad, Otmič-grad, Zvečaj i Velemerić (Škiljan F. 2007, 16, 26-28; Lopašić 1895, 320).

Iako je život nižeg i srednjeg plemstva 15. i 16. st. do sada relativno nepoznat, na temelju nalaza skupocjenog uvoznog keramičkog i staklenog materijala, na temelju nalaza školjki kamenica (dopremene su s jadranske obale vjerojatno do obližnjeg velikog frankopanskog trgovišta Skrada) i na temelju analize prehrane (bazirana na mesu goveda, malih preživača, svinje i divljači) možemo zaključiti kako način života nije nimalo odstupao od života visokog plemstva (Švenda 2013, 63). Tome u prilog ide i nalaz trgovačkog olovnog pečata, kakve nalazimo u velikim srednjoeuropskim gradovima 16. st. Nedostatak nalaza kamene plastike možemo protumačiti kao osnovnu razliku koja odvaja visoko od nižeg plemstva. Vjerojatno niže plemstvo nije bilo u mogućnosti platiti skupe klesarske radove, ali je to nadoknađivalo imitiranjem luksuznoga načina života visokog plemstva.

Arheološki nalazi iz vremena Vojne krajine upotpunjuju još uvijek siromašnu sliku novovjekovnog materijala 17. i 18. st. Zaslugom inženjera angažiranih za popisivanje utvrda obrambenog sustava Vojne krajine, sačuvani su nam prvi tlocrti Staroga grada.

Tlocrti starih gradova, iako dragocjeni, samo su naznaka aktivnosti i života na njima. Povijesni izvori ne pružaju dovoljno podataka. Najvažnijima u rekonstruiranju života i građevnih faza starih gradova pokazala su se arheološka istraživanja (Tkalčec 2008, 99). Vrednovanje pokretnog arheološkog materijala daje bolji uvid u svakodnevni život burgova, dok pravilno dokumentiranje i interpretiranje stratigrafije nalazišta omogućuje pravilno razumijevanje arhitektonskog razvoja i namjene prostorija (Predovnik 2012, 421).

Ovom publikacijom pokušali smo prikazati rezultate višegodišnjeg rada na jednom srednjovjekovnom starom gradu kao i potaknuti multidisciplinarni pristup istraživanjima i obnovi starih gradova. ■

5. PRAPOVIJESNI NALAZI

LEA ČATAJ

Slika 55. Sonda uz jugozapadni zid utvrde, pogled sa sjeverozapada (snimio A. Janeš).

Fig. 55. Test trench along southwest wall of fortress, view from southwest (photograph by A. Janeš).

5.1. PRAPOVIJESNI NALAZI

Prapovijesni nalazi na Starome gradu Bariloviću otkriveni su tijekom arheoloških istraživanja 2010., 2011. i 2012. godine, čime je ovaj lokalitet po prvi puta zapisan na arheološku kartu prapovijesnih kultura. Najstariji zabilježeni tragovi obitavanja potječu iz razdoblja eneolitičke lasinjske kulture te kasnoga brončanog doba. Tendencija zaposjedanja uzvisina u vremenskim razdobljima lasinjske kulture, kasnoga brončanog/ranoga željeznog doba i srednjeg/novog vijeka uočena je na brojnim lokalitetima u široj okolici poput Dubovca (Čučković, Čučković 2011; Tkalčec et al. 2011), Ozlja-Starog grada (Čučković 1992; Težak-Gregl 1994), Crkvišća-Bukovlja (Karavanić, Kudelić 2011; AHRZ, 2216/2014, Azinović Bebek, Sekulić; AHRZ, 2216/2014, Azinović Bebek), Gline-Brekinjove kose (Madiraca 2011), Cazina (Raunig 2001), Kostela (Velušček 1996).

5.2. NEPOKRETNI NALAZI

Na prostoru na kojem su krajem 5. i početkom 4. tisućljeća pr. Kr. obitavali nosioci lasinjske kulture pojavljuju se i nalazi kasnoga brončanog doba s kraja 2. tisućljeća pr. Kr. Potom se, u kasnome srednjem vijeku, ovaj položaj nivelira i na njemu gradi utvrda, posljedica čega su poremećeni najstariji slojevi na cijelu zasad istraženom području.

Prilikom arheoloških istraživanja nije pronađena nijedna stratigrafska jedinica s isključivo prapovijesnim nalazima, već su oni uvijek bili pomiješani s nalazima kasnog srednjeg i novog vijeka. To, naravno, otežava interpretaciju podataka te pripisivanje određenih slojeva i struktura pojedinom razdoblju. Zanimljivo je napomenuti da se prapovijesni horizont javlja samo sjeverozapadno od zidova SJ 29 i 66 te da se prapovijesni nalazi mogu očekivati i na prostoru van Staroga grada (slika 39).

Najveća koncentracija prapovijesnih nalaza zabilježena je u sondi iz 2011. godine, sjeverozapadno od zida SJ 3, a uz jugozapadni zid Staroga grada (slika 55). Na ovom je pro-

storu pronađeno nekoliko slojeva⁵⁹ s velikom količinom prapovijesnih nalaza, među kojima je najzastupljeniji materijal lasinjske kulture, a javljaju se i kasnobrončanodobni i novovjekovni nalazi.⁶⁰ Istražena je i jama (SJ 74) velikih dimenzija, s nalazima uglavnom lasinjske kulture. Stratigrafija jame je, posebice u njenom gornjem dijelu (SJ 72), poremećena, ali u njezinu jugoistočnom dijelu javlja se zapuna (SJ 75) s isključivo lasinjskim nalazima. Jama je istražena samo djelomično jer je izlazila van gabarita sonde te se prostire dalje na istok. Za sada je istražena u širini od 2 m i dužini od 7 m, a u krajnjem južnom dijelu jame uočeno je kako su preko nje sagrađene srednjo- i novovjekovne strukture. Povrh navedenih stratigrafskih jedinica, koje izlaze i van zidova Staroga grada, sagrađen je jugozapadni zid utvrde. U vrijeme njegove gradnje prostor je bio niveliran, što je za posljedicu imalo promjenu stratigrafskih odnosa i miješanje arheoloških nalaza iz različitih razdoblja.

Jugoistočno od zida SJ 3 otkriveno je nekoliko, uglavnom glinastih slojeva⁶¹ s miješanim prapovijesnim te srednjo- i novovjekovnim nalazima, koje također možemo protumačiti kao sloj nivelacije terena prilikom gradnje Staroga grada.

Između zidova SJ 3, 6, 29, 66 i 99 istraženo je nekoliko rupa od stupova⁶² koje se protežu u nizu u smjeru jugozapad-sjeveroistok te svojevrsna podnica od pravilno slaganih kamenih oblutaka (SJ 83, slika 47). Ove je nalaze za sada nemoguće sa sigurnošću pripisati određenom razdoblju jer u njima nisu pronađeni pokretni nalazi, a u slojevima oko njih miješaju se nalazi iz različitih razdoblja.

59 SJ 58/59, 61, 62, 71, 72.

60 Radiokarbonska analiza uzoraka iz SJ 58 i SJ 62, na žalost nije dala prapovijesne, već kasnosrednjovjekovne rezultate (za uzorke KIA45723 i Beta-328299 vidi ranije poglavlje Arheološka istraživanja).

61 SJ 33, 40, 43, 77, 79, 81, 82, 93.

62 SJ 87, 90, 91, 92, 97.

5.3. POKRETNI NALAZI

S obzirom na nepovoljnu stratigrafsku situaciju, bez zatvorenih cjelina i sigurne atribucije pojedinih nalaza određenom prapovijesnom objektu ili sloju, datiranje prapovijesne keramike temeljit će se prije svega na tipološko-kronološkoj analizi.

Od prapovijesnih je pokretnih nalaza pronađena keramika, čiji je postotak u odnosu na novovjekovne nalaze malen. Ukoliko ulomak nije imao ukras ili bio referentni dio posude, bilo je teško odrediti je li eneolitičke ili kasnobrončane provenijencije.

5.3.1. Lasinjska kultura

Lasinjska je kultura rasprostranjena u sjevernoj te sjevernim rubnim dijelovima Gorske Hrvatske, u sjevernoj Bosni, Sloveniji, Štajerskoj i Koruškoj u Austriji te u mađarskoj Transdanubiji, a uočena je i u južnom Srijemu u Vojvodini (Dimitrijević 1979, 139-142; Simon 1990, 54-55; Petrović, Jovanović 2002, 59; Balen 2010, 23). Danas je na prostoru Hrvatske poznato više od 150 lasinjskih lokaliteta, od kojih je velik broj pronađen prilikom zaštitnih arheoloških istraživanja posljednjih desetak godina (Dimitrijević 1979, Karta 3; Marković 1994, 219, Karta 9; Registar 1997; Balen 2010, Sl. 5).

Smatra se da je lasinjska kultura u osnovi nastala na podlozi lendelskog kulturnog kruga, kojeg slijedi u zapadnoj Mađarskoj, Sloveniji i središnjoj Hrvatskoj. U sjeverozapadnoj Hrvatskoj i zapadnoj Slavoniji javlja se nakon stupnja Seče sopotske kulture, u istočnoj Slavoniji nakon sopotske kulture, a u sjevernoj Bosni nakon stupnja D3 vinčanske i kasne butmirske kulture (Raczky 1974, 209; Marković 1986, 20-22; Kalicz 1995, 38; Težak-Gregl 2005; Balen 2010, 24).

Prema radiokarbonskim datumima, lasinjska se kultura okvirno datira između 4350. i 3900. godine pr. Kr. (Ruttkay 1996; Bekić 2006, 22, 95, 184; Balen 2008, Sl. 3). Datumi s nekoliko hrvatskih (Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, 128; Čakovec-Gornji Pustakovec: Bekić 2006, 184) i slovenskih (Ivankovci pri Lendavi: Kavur 2011, 124-127; Sodolek i Malečnik: Guštin 2005, Sl. 3) nalazišta malo odstupaju od predloženog kronološkog okvira. Time se otvara pitanje trajanja lasinjske kulture, ali i njezina odnosa s kulturama koje slijedi i koje ju nasljeđuju, možda i o pripadnosti pojedinih lokaliteta ovoj kulturi.

Nositelji lasinjske kulture svoja su naselja uglavnom podizali na prirodnim uzvišenjima u blizini izvora, rjeđe u nizinskim predjelima. Osim zemuničko-jamskih objekata, na priličnome broju lokaliteta pronađeni su i oni nadzemni, a poznate su i sojeničarske i špiljske nastambe (Vuković 1954, 135-137; Dimitrijević 1961, 37-38; Dimitrijević 1979, 147; Marković 1994, 39; Balen 2009; Kalafatić 2009; Minichreiter, Marković 2009). Načinom života lasinjska kultura nastavlja neolitičku tradiciju, a stanovništvo se uglavnom bavi zemljoradnjom i stočarstvom (Dimitrijević 1979, 164; Balen 2010, 23, 39).

Kao odraz različitih supstratnih kultura, neki autori vide različite regionalne tipove lasinjske kulture, a na prostoru Hrvatske južno od Save pretpostavlja se postojanje tipova Beketinec u središnjoj Hrvatskoj i krajevima nešto južnije od Save, Koška u istočnoj Hrvatskoj te tipa Čakovac ili Josipdol u dijelu Gorske Hrvatske i Pokuplju (Marković 1994, 92-94). Potonjemu bi geografski pripadao i Barilovići.

U široj okolici Barilovića, odnosno Pokuplju i rubnim dijelovima Gorske Hrvatske, za sada je poznato 13 lokaliteta lasinjske kulture. Veća zaštitna istraživanja obavljena su tek na lokalitetu Glina-Brekinjova kosa (Madiraca 2011), a lasinjski nalazi prikupljeni tijekom višegodišnjih istraživanja potječu s eponimnog lokaliteta Lasinje (Balen u tisku), Crkvišća-Bukovlja (Karavanić, Kudelić 2011; AHRZ, 2216/2012, Azinović Bebek, Sekulić; AHRZ, 2216/2014, Azinović Bebek) i Barilovića (AHRZ, 1351/1/2010, Azinović Bebek; AHRZ, 1351/1/2011, Azinović Bebek; AHRZ, 1351/1/2012, Azinović Bebek). Na većini lokaliteta obavljena su manja istraživanja: u Ozlju (Čučković 1992; Težak-Gregl 1994; Grandić 2001; Težak Gregl 2005), na Dubovcu (Čučković, Čučković 2011; Tkalčec et al. 2011) te na dva položaja u selu Hrsina: Gorica⁶³ (Dimitrijević 1961, 33) i špilja Boduli (Perkić 2004; Perkić 2006). Na većini je navedenih lokaliteta stratigrafija poremećena, pa nalazi iz zatvorenih, neporemećenih cjelina potječu tek s lokaliteta Crkvišće-Bukovlje (AHRZ, 2216/2014, Azinović Bebek) i Lasinja-Talijanovo brdo (Balen u tisku).

Nalazi lasinjske kulture bez stratigrafskih pokazatelja prikupljeni su na Malom Kučeru (Bekić 2007, 290-293), u Čakovcu (Dimitrijević 1961, 34), Vrlovcima⁶⁴ (Dimitrijević 1961, 33; Težak-Gregl 1994; Težak-Gregl 2007), Rudinama kod Hrsine i Rudinama kod Josipdola (Perkić 2004, 9-16).⁶⁵

Većina je keramičkih ulomaka sa Staroga grada Barilovića rađena od gline s primjesama kamenčića. Dio keramike ima vidljive pravilne sitne rupice u fakturi od primjesa koje su nestale. Dio ulomaka rađen je od pjeskovite gline s jedva vidljivim primjesama kamenčića.

Prevladavaju oker, narančaste i crvene nijanse posuda, ponekad s presjekom sive boje. Nešto su rjeđi tamni tonovi posuda koje može imati presjek crvenih tonova. Na nekim su ulomcima zamijećeni tragovi gorenja sive ili crne boje, a sporadično je pronađena keramika koja je od gorenja poprimila svijetlooker boju.

Najveći broj pronađenih ulomaka ima zagladenu površinu, dok manji postotak posuda ima grubo ili fino zagladenu površinu.⁶⁶ Mali broj ulomaka fine je fature gotovo bez primjesa. Keramika s grubom, kao i ona s poliranom površinom, javlja se rijetko. Sporadično je zabilježena poja-

⁶³ U novije su vrijeme na položaju Gorica poduzeta geofizička snimanja (usmeno priopćenje dr. sc. H. Potrebiće).

⁶⁴ Sondiranja su u špilji provedena 1983., 2007. i 2008. godine, ali nema podataka o atribuciji nalaza pojedinoj kulturi (Čučković 2008; Čučković 2009).

⁶⁵ Na ovom se prostoru spominju još dva lasinjska lokaliteta: Kiringrad i Gorička. Iako se Kiringrad navodi kao lasinjski lokalitet, za sada su objavljeni samo nalazi kasnog brončanog i ranog željeznog doba, koje je S. Dimitrijević (1961, 30-33, T. XIV/98-100, T. XV-XVI, T. XVII/123-129) pogrešno pripisao lasinjskoj kulturi (Balen-Letunić 1987). Za sigurnu atribuciju ovog nalazišta, potrebno je revidirati arheološki materijal koji se čuva u Arheološkom muzeju u Zagrebu. Gorička u općini Dvor samo se navodi na karti koju donosi S. Dimitrijević, bez dodatnih pojašnjenja o nalazištu ili nalazima (Dimitrijević 1979, Karta 3).

⁶⁶ Za stupnjevanje u obradi površine korišteni su termini gruba (neravna površina obrađena oblikovanjem posude), grubo zagladena (ovlaš zagladena površina s vidljivim neravninama na površini), zagladena (dobro zagladena površina gotovo bez neravnina na površini), fino zagladena (fino doručena glatka površina) i polirana (površina koja je fino polirana do sjaja).

Slika 56. Ulomak bikoničnog lonca ukrašen otiskivanjem tanke alatke na prijelomu (snimio J. Kliska).
Fig. 56. Fragment of biconical pot decorated by imprinting with thin tool fracture point (photograph by J. Kliska).

Slika 57. Ulomak posude zaobljena trbuha ukrašene žlijebljenjem i ubadanjem (snimio J. Kliska).
Fig. 57. Fragment of vessel with rounded belly decorated by furrowing and stippling (photograph by J. Kliska).

va glinenog premaza crvene⁶⁷ boje na površini. Samo jedan pronađeni ulomak ima barbotinom ogrubljenju površinu (T. 09/98).

Prilikom obrade keramike u obzir su se uzimali ukrašeni ulomci ili referentni dijelovi posude na temelju kojih se mogao odrediti njezin oblik.⁶⁸ Većina keramike ostala je tipološki neidentificirana. Od osnovnih oblika posuda prepoznati su lonci, vrčevi, zdjele, žlice i minijaturne posude (tablica 5).

Lonci su zastupljeni s velikim brojem ulomaka, iako većinu ne možemo pobliže definirati. Prema oblikovanju tijela prepoznata su dva osnovna oblika: bikoničnog i zaobljenog trbuha. Velik broj ulomaka gornjih dijelova posuda više ili manje izvijenog te cilindričnog ruba (T. 01) pripadao je vjerojatno upravo loncima, dio možda i vrčevima. Problem njihove točne atribucije često se javlja na lasinjskim lokalitetima (Pahić 1975, T. 4.B; Pahić 1983, 91; Balen 1998, 16). Dio ovih posuda možda je pripadao vrčevima ili loncima cilindričnog vrata i bikoničnog trbuha, jednom od vodećih oblika lasinjske keramografije (Dimitrijević 1961, 42-45; Dimitrijević 1979, 153, T. XVIII/3-4, T. XIX/2, 4).

Bikonični lonci česta su pojava na lasinjskim lokalitetima, a do sada je prepoznato nekoliko različitih tipova (Dimitrijević 1961, 42-43; Pahić 1975, T. 5/A,B; Dimitrijević 1979, Sl. 5; Balen 1998, 16; Okroša Rožić 2004, Sl. 7/C1). I na Bariloviću je ovaj oblik lonaca također prisutan u nekoliko sličnih izvedbi. Bikonični lonci s konveksnim vratom imaju konkavan ili ravan donji dio tijela (T. 02/17-20, slika 56).

⁶⁷ Na jednom je ulomku metodom rendgenske fluorescentne spektroskopije (XRF) u laboratoriju Hrvatskog restauratorskog zavoda (I. Šolić, D. Mudronja) napravljena analiza pigmenta crvenog sloja premaza i analiza keramike iz mikropresjeka te je uočeno da je premaz načinjen od crvenog okera, dok se keramika u presjeku sastoji od uobičajenih minerala glina i velikog postotka željeza (Lab. Izvješće br. 57/2014).

⁶⁸ Od ukupno 169 referentnih ili ukrašenih ulomaka, prema sačuvanim obodima posuda pronađene su minimalno 72 posude i 2 žlice.

Rjeđe se javljaju bikonični lonci s konkavnim gornjim i ravnim ili konveksnim donjim konusom (T. 02/21-22). Ovaj tip lonaca često nosi ukras na prijelomu (T. 02/17-18, slika 56), a ponekad na gornjem dijelu posude (T. 02/21). Mogu imati manju trakastu ručku iznad prijeloma (T. 02/20). Bikonični lonci manjih dimenzija mogu imati ušice na prijelomu (T. 02/22).

Za ulomak gornjeg dijela posude (T. 02/24) s trakastom ručkom, odnosno ušicom za vješanje postavljenom uz obod, određene paralele nalazimo u loncima s četiri ušice uz obod kakve su poznate s Beketinca-Imbralovca (Okroša Rožić 2004, 37, Sl. 7/C1c, T. 17/3). Lonci cilindričnoga vrata s ušicama za vješanje pronađeni u Ozlju pripisani su lendelskoj kulturi (Težak-Gregl 1994, T. 2/6), od koje ih je lasinjska vjerojatno preuzela (Koštuřík 1972, T. 18/7, T. 19/13; Marković 1994, 95).

Lonci zaobljenog trbuha (T. 02/23, T. 09/93) u pravilu su ukrašeni, a zabilježeni su u manjem broju. Možemo ih pratiti od kruga moravske slikane keramike (Koštuřík 1972, T. 7/20, T. 11/11, 18), a uobičajena su pojava na lasinjskim lokalitetima (Dimitrijević 1961, 43; Pahić 1975, T. 5/C; Balen 1998, 16; Okroša Rožić 2004, Sl. 7/C2). Za neke ulomke posuda zaobljenog trbuha (T. 08/82, 87-88, slika 57) ne možemo sa sigurnošću reći radi li se o loncima ili vrčevima.

Lonci s trakastim ručkama postavljenima u gornjem segmentu posude (T. 02/25-26, slika 58), poznati su s mnogih lasinjskih lokaliteta (Grandić 2001, T. 5-6; Pahić 1983, T. 5/1-5; Dimitrijević 1961, T. VII/45d-e; Horváth, Simon 2003, Abb. 21/4-5 i dr.), a točan im oblik zbog fragmentiranosti ne možemo odrediti. Najbliže analogije za trakastu ručku proširenu na bazama (T. 02/25) nalazimo na Starom gradu u Ozlju (Grandić 2001, T. 8/2-3).

Vrčevi s trakastom ručkom značajka su lasinjske kulture, ali i bakrenog doba općenito (Horváth, Simon 2003, 112). U najvećem su broju slučajeva ukrašeni, javljaju se u nekoliko sličnih oblika, a trakasta ručka često izlazi iz obo- da (Dimitrijević 1961, 42; Pahić 1975, T. 4A; Okroša Rožić

Slika 58. Ulomak lonca s trakastom ručkom ukrašen žlijebljenjem (snimio J. Kliska).
Fig. 58. Fragment of pot with ribbon-like handle decorated by furrowing (photograph by J. Kliska).

Slika 59. Ulomak vrča ukrašen žlijebljenjem i ubadanjem (snimio J. Kliska).
Fig. 59. Fragment of jug decorated by furrowing and stippling (photography by J. Kliska).

Slika 60. Ulomak bikonične zdjele ukrašene žlijebljenjem, s tragovima inkrustacije (snimio J. Kliska).
Fig. 60. Fragment of biconical bowl decorated by furrowing, with traces of incrustation (photograph by J. Kliska).

Slika 61. Ulomak bikonične zdjele ukrašene žlijebljenjem (snimio J. Kliska).
Fig. 61. Fragment of biconical bowl decorated by furrowing (photograph by J. Kliska).

2004, Sl. 7/B1). Primjerci s Barilovića u pravilu su ukrašeni, a oblik im poblizje ne možemo odrediti (T. 03/27-35, **slika 59**). Ulomci trakastih (T. 03/34) i ručaka trokutastog presjeka (T. 03/35) vjerojatno su također pripadali vrčevima.

Jedan od najzastupljenijih oblika posuda lasinjske kulture su bikonične zdjele, kod kojih pratimo i najveću raznovrsnost tipova. Preuzete iz sopotske i lendelskih kultura u kojima se često javljaju, a u velikom su broju prisutne na gotovo svim lasinjskim lokalitetima (Dimitrijević 1961, 39, 44; Dimitrijević 1968, T. 21/B; Dimitrijević 1979, 151-161; Pahić 1975, T. 2; Marković 1994, T. 19/4, 9, 13, 14; Kalicz 1995, 75, Abb. 1/1, 5, 8; Abb. 3/11-13 i d.; Horváth, Simon 2003, 111; Okroša Rožić 2004, Sl. 7/A1 i dr.).

Prema oblikovanju konusa, primjerke s Barilovića možemo podijeliti u nekoliko podtipova. Ukoliko je gornji ko-

nus ravan (T. 04/38-39), donji je izveden ravno (T. 04/40-43, **slika 60**) ili konveksno (T. 04/44-45). Kod zdjele s konveksno oblikovanim gornjim konusom, donji je konus najčešće izveden ravno (T. 05/49-56), a rjeđe konveksno (T. 04/46, 48, **slika 61**) ili konkavno (T. 04/47). Zdjele s konkavno oblikovanim gornjim konusom mogu imati donji dio oblikovan ravno (T. 06/59-61, **slika 62**) ili konveksno (T. 05/57-58). Dva konusa zdjele mogu biti postavljena pod različitim kutovima.

Bikonične zdjele često nose mehanički izveden ukras (T. 04/39, 43, 46, 48, T. 05/49, 51, 58, T. 06/59, 60, T. 08/87, **slike 60-62**), rjeđe plastičnu aplikaciju (T. 04/44, T. 05/53), a pronađeno je i nekoliko primjeraka s funkcionalnom ušicom postavljenom uz obod (T. 04/41) ili trakastom ručkom (T. 06/61).

Tablica 5. Pregled keramičkih oblika lasinjske kulture s lokaliteta Barilović-Stari grad.
Table 5. Overview of Lasinja Culture pottery forms from the site of Barilović Castle

LONCI	BIKONIČNI LONCI KONVEKSNOG GORNJEG DIJELA				
	BIKONIČNI LONCI KONKAVNOG GORNJEG DIJELA				
	LONCI ZAobljenog TRBUHA				
	LONCI S UŠICOM ISPOD OBODA				
	LONCI NEODREĐENOG OBLIKA STRAKASTIM RUČKAMA U GORNJEM SEGMENTU POSUDE				
VRČEVI					
ZDJELE	BIKONIČNE ZDJELE KONKAVNOG GORNJEG DIJELA				
	BIKONIČNE ZDJELE KONVEKSNOG GORNJEG DIJELA				
	BIKONIČNE ZDJELE RAVNOG GORNJEG DIJELA				
	ZAobljene ZDJELE				
	ZDJELE NA ŠUPLJOJ NOZI				
RUBOVI					
DNA					
MINIJATURNE POSUDE		ŽLICE		PRŠLJENOVII	

Slika 62. Ulomak bikonične zdjele ukrašene žlijebljenjem (snimio J. Kliska).
Fig. 62. Fragment of biconical bowl decorated by furrowing (photograph by J. Kliska).

Slika 63. Ulomak posude ukrašene žlijebljenjem (snimio J. Kliska).
Fig. 63. Fragment of vessel decorated by furrowing (photograph by J. Kliska).

Bikonične zdjele konveksno oblikovana vrata vodeći su oblik zdjele za cijelog trajanja lasinjske kulture (Dimitrijević 1961, 39, 44; Pahić 1975, T. 2/C; Dimitrijević 1979, 153, Sl. 5/8-9; Okroša Rožić 2004, Sl. 7/A1a-d). Zdjele konkavno oblikovana gornjeg dijela nešto su slabije zastupljene u lasinjskoj keramografiji (Okroša Rožić 2004, 30-31, Sl. 7/A1e), a javljaju se i na obližnjim lokalitetima u Hrsini (Dimitrijević 1961, T. XVII/133) i Dubrancu (Balen 1998, T. 2/2). Konkavno oblikovanje donjeg dijela recipijenta kod zdjela i lonaca javlja se za cijelog trajanja lasinjske kulture, a smatra se da je taj trend preuzet iz kasnovinčanske i lendelskih kultura (Dimitrijević 1979, 152; Koštuřík 1972, T. 12/15; Regenye 2007, Pl. 1/2, 4, Pl. 3/7 i d.).

Zaobljene zdjele (T. 06/62-66) na Bariloviću su neukrašene. Jedan su od karakterističnih oblika lasinjske keramike, javljaju se na velikom broju lokaliteta, ali u odnosu na bikonične zdjele ipak su sporedna pojava (Dimitrijević 1961, 39-40; Pahić 1975, T. 3/C; Balen 1998, 15; Horváth, Simon 2003, 111-112; Okroša Rožić 2004, Sl. 7/A2a). Jednostavno zaobljene zdjele, kakve se javljaju na Bariloviću, vežu se uz one poznate iz horizonta D-2 Vinče (Dimitrijević 1979, 153), a uobičajen su inventar nalazišta sopotske kulture (Marković 1985b, 44-47; Krznarić Škrivanko 1997, T. 3/3; Mihaljević 2006, 31/4-6; Marković, Botić 2008, 18-19).

Zdjele na šupljim nogama dio su ustaljena repertoara lasinjske keramografije, a javljaju se u nekoliko varijanta, najčešće s trbušastom nogom, dok se cilindrične noge javljaju rjeđe. Predstavljaju poveznicu sa sopotskom i lendelskim kulturama u kojima su karakterističan oblik (Dimitrijević 1968, 31-52; Koštuřík 1972, T. 2/5, 7, T. 3/6, 14 i d.; Dimitrijević 1979, 154-156). Pronađen je jedan ukrašeni ulomak (T. 03/36) koji bi, zbog širine stjenki i malog radijusa, mogao pripadati cilindričnoj nozi posude te tri ulomka dna zdjele sa šupljom nogom neidentificirana oblika (T. 03/37).

Žlice s tuljcem za nasad drške (T. 07/68-69), na Bariloviću neukrašene, zaštitni su znak lasinjske kulture, koja ih je preuzela iz kruga lendelskih kultura. Javljaju se na gotovo svim lokalitetima, a u upotrebi su za cijelog trajanja lasinjske

kulture (Dimitrijević 1961, 43-45, T. VIII/51, T. XVIII/149, 150; Dimitrijević 1979, 160, 169; Marković 1994, T. 24/7-8; Horváth, Simon 2003, Abb. 22/4-5, 11 i d.; Barna 2007, 367, Pl. 7/2, 4-7; Minichreiter, Marković 2009, 34).

Posude malih dimenzija (T. 07/70-71) često se interpretiraju kao igračke, a sporadično se javljaju na lasinjskim lokalitetima (Dimitrijević 1961, 43, T. XIII/90).

Ulomci dna posuda (T. 07/72-76) pokazuju jednostavno oblikovanje, bez naglašena prijelaza stajace plohe u tijelo posude.

Na Bariloviću⁶⁹ su najzastupljenije tehnike mehaničkog ukrašavanja (tablica 6), od kojih se najčešće javlja žlijebljenje (T. 01/7-8, 16, T. 02/18, 21, 26, T. 03/28-31, 33, T. 04/39, 47-48, T. 05/49, 52, 58, T. 06/59-60, T. 08/77-84, 90, T. 09/97, slike 58, 61, 63), ponekad u kombinaciji s urezivanjem (T. 03/36, 38, T. 05/51), otiskivanjem (T. 04/46), ubadanjem (T. 03/27, T. 08/88, slike 57, 59), ubadanjem i urezivanjem (T. 08/87), inkrustacijom⁷⁰ (T. 04/43, slika 60), ubadanjem i inkrustacijom (T. 08/85) ili plastičnim aplikacijama (T. 02/23). Potom slijede otiskivanje prsta ili tanke alatke (T. 01/9-14, T. 02/17, slika 56), urezivanje (T. 09/91-92) i ubadanje (T. 01/6). Tehnike plastičnog ukrašavanja poput plastičnog rebra (T. 03/32), malih jezičastih (T. 05/53), čepastih (T. 09/93, 95) i nosolikh držaka (T. 04/44) te koničnih izbočina na obodu posude (T. 09/94, 96) slabije su zastupljene. Glavni nositelj ukrasa svih oblika posuda je njihov gornji segment, dok su kod bikoničnih oblika ukrasom često naglašeni prijelomi posuda. Zaobljeni oblici ponekad nose ukras na truhu, dok se donji segment posude veoma rijetko ukrašava. Sve navedene tehnike ukrašavanja uobičajene su u lasinjskoj keramografiji (Dimitrijević 1979, 151-160; Okroša Rožić 2004).

⁶⁹ Do sada je na Bariloviću prikupljeno minimalno 69 ukrašenih posuda.

⁷⁰ Analiza sastava mase za inkrustacije, koju su obavili K. Kos i H. Posilović iz Zavoda za geologiju Hrvatskog geološkog instituta, pokazala je da je osnovni sastojak drobljeni i spaljeni jelenji rog (usmeno priopćenje dr. sc. H. Posilovića).

Tablica 6. Tehnike i motivi ukrašavanja prema oblicima posuda s lokaliteta Barilović-Stari grad.
Table 6. Decoration techniques and motifs based on vessel shapes from the site of Barilović Castle

	LONCI	VRČEVI	ZDJELE	NEODREĐENOG OBLIKA
ŽLIJEBLJENJE				
ŽLIJEBLJENJE I UBADANJE				
ŽLIJEBLJ. I UREZIVANJE				
ŽLIJEBLJ. I UBADANJE				
ŽLIJEBLJENJE I PLASTIČNE APLIKACIJE				
ŽLIJEBLJ. I INKRUST.				
ŽLIJEBLJ. I UBADANJE I INKRUST.				
ŽLIJEBLJ. I OTISKIV.				
UREZIVANJE				
UBADANJE				
OTISKIVANJE				
PLAŠTIČNO UKRAŠAVANJE				

Kao vodeći motiv ukrašavanja na Bariloviću ističe se žlijebljena jelova grančica (T. 04/43, 48, T. 05/49, T. 08/77-78, 80-81, 84, T. 09/97, **slika 61**), postavljena na gornjem ili srednjem dijelu recipijenta. Može se javiti i u kombinaciji s kratkim linijama koje teku iznad jelove grančice (T. 08/80, **slika 63**), s vodoravnim linijama koje ga obrubljuju (T. 04/43, T. 08/81), a na jednom je ulomku (T. 04/43, **slika 60**) ostala sačuvana inkrustacija.

Žlijebljenim paralelnim, horizontalno postavljenim linijama ukrašeni su gornji dijelovi vrča (T. 03/31) i vjerojatno lonaca (T. 01/7-8). Vertikalne žlijebljene linije mogu biti postavljene na srednjem segmentu lonaca (T. 02/18, 21) te gornjem (T. 03/28) i donjem segmentu vrčeva (T. 03/29). Ukoliko su linije postavljene koso (T. 04/47, T. 05/52), mogu tvoriti V- (T. 02/26, T. 04/39, T. 06/60) ili A-motiv (T. 03/33, T. 08/83), šrafirane trokute (T. 06/59, **slika 62**) ili biti metopno postavljene na tijelo posude (T. 05/58, T. 08/82). Motiv bodljikave žice (T. 06/59, **slika 62**) i ljestvičasti uzorak (T. 03/36, T. 05/51, T. 08/87) postavljeni su na gornje dijelove posuda i kombinirani s drugim ukrasnim motivima, a sporadično se javlja i cik-cak uzorak (T. 08/79). Paralelne žlijebljene linije obrubljene nizom uboda javljaju se na vrčevima (T. 03/27, T. 08/86, **slika 59**) dok iznad kosih paralelnih linija može teći dvostruki niz uboda (T. 08/88).

Svi navedeni motivi karakteristični su za lasinjsku kulturu i javljaju se na velikom broju lokaliteta (Dimitrijević 1961, 47-50; Dimitrijević 1979, 151-160; Marković 1994, T. 20-24, Raunig 2001, T. I-VI; Šavel 2006; Žižek 2006; Balen 2010, T. 1-10), a motiv bodljikave žice i ljestvičasti motiv češće su prisutni u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (Marković 1994, 93). Iako analogije ovako ukrašenim posudama s Barilovića nalazimo na velikom broju lasinjskih lokaliteta, najveće su sličnosti uočene na nalazištima Pokuplja i Gorske Hrvatske, gdje se svojom učestalošću ističe motiv jelove grančice, a neke posude imaju jednak i ukras i oblik ovima s Barilovića (Lasinja, Hrsina-Gorica i Čakovac: Dimitrijević 1961, T. XII/77-80, T. XIII, T. XIV/96-97, T. XVIII; Dubranec: Balen 1998; Ozalj-Stari grad: Grandić 2001; Hrsina-Boduli: Perkić 2006; Vinski vrh-Mali Kučer: Bekić 2007; Dubovac-Stari grad: Čučković, Čučković 2011, T. 1/2; Crkvišće-Bukovlje: Karavanić, Kudelić 2011, Sl. 5; AHRZ, 2216/2014, Azinović Bebek; Glina-Brekinjova kosa: Madiraca 2011).

Jedan ulomak keramike, vjerojatno dio vrča, nosi žlijebljeni mrežasti ukras (T. 08/89), a paralele nalazimo na Crkvišću-Bukovlju (AHRZ, 2216/2014, Azinović Bebek) i slavonskim lokalitetima (Marković 1994, T. 20/1, T. 21/3). S. Dimitrijević (1979, 159) ovaj tip ukrasa datira u treću fazu lasinjske kulture, a N. Kalicz ga povezuje s Balaton II grupom u kojoj se miješaju lasinjski i utjecaji kulture Retz-Gajary (Kalicz 1973, 140). Na lokalitetu Gorice kod Turnišča, u slovenskom Prekmurju, pronađen je sličan ulomak vrča s mrežastim ukrasom u jami koja je apsolutnokronološki datirana između 4325. i 4235. godine pr. Kr. (1 σ), na početak lasinjske kulture (Plestenjak 2010, 35-38, G27), čime se ranija razmišljanja o unutarnjoj kronologiji ove kulture još jednom pokazuju zastarjelima.

Krivolinjski žlijebljeni ukrasi višestrukih girlanda (T. 01/16, T. 05/51, T. 08/90) na Bariloviću su zastupljeni sporadično, a na obližnjim se lokalitetima javljaju na Crkvišću-Bukovlju i u Lasinji (Dimitrijević 1961, T. XII/78,80).

Girlandama je često ukrašena lasinjska keramika u Slavoniji, a prema novim radiokarbonskim datumima ovakav se ukrasni motiv javlja od početka lasinjske kulture te je uočeno da ga ne treba vezati samo uz njezinu finalnu fazu, kao što je prije bio slučaj (Dimitrijević 1961, T. VII/45c; Dimitrijević 1979, 158, T. XX/10-11; Težak-Gregl 1981, Abb. 1, 5; Balen 2010, 34-35, T. 3/5, T. 4/1; Balen u pipremi).

Iako je ubadanje jedna od najzastupljenijih tehnika ukrašavanja lasinjske keramike, rijetko se javlja samostalno (Dimitrijević 1961, 48, T. VIII/52, T. X/65, T. XII/76; Marković 1994, T. 20/8, 9, 12; Balen 1998, T. 1/6; Balen 2010, T. 5/6, T. 9/1), što je slučaj i kod keramike s Barilovića (T. 01/6).

Urezivanje,⁷¹ inače često upotrebljavana tehnika ukrašavanja lasinjske keramike, samostalno se na keramici s Barilovića javlja veoma rijetko, u obliku paralelnih linija (T. 09/91-92) kakve su zamijećene i na drugim lokalitetima (Dimitrijević 1979, 151-160; Marković 1994, 92-93; Balen 1998, T. 2/3).

Kružni ili ovalni otisci mogu biti postavljeni ispod oboda (T. 01/13-14), na obodu (T. 01/9-12) ili na prijelomu posude (T. 02/17, **slika 56**). Analogije nalazimo kroz cijelo vrijeme trajanja lasinjske kulture (Dimitrijević 1979, 151-160; Homen 1990, Sl. 6/7; Minichreiter, Marković 2013, T. 1/1-2), pa i na obližnjim lokalitetima Crkvišće-Bukovlje, Čakovac (Dimitrijević 1961, T. XVIII/137) i Dubovac (Čučković, Čučković 2011, T. 1/2).

Plastična horizontalna rebra (T. 03/32) te kružne ili ovalne plastične aplikacije (T. 09/93, 95) možemo pratiti na keramici lasinjske kulture, ali ne predstavljaju njezinu osobitost (Dimitrijević 1979, 151-160; Marković 1994, T. 23/1-2; Balen 2010, T. 6/1, 3-5).

Male jezičaste aplikacije na prijelomu posude (T. 05/53) na Bariloviću se javljaju rijetko, a jedan su od tipičnih ukrasa lasinjske kulture, često prisutan na brojnim nalazištima (Dimitrijević 1979, 155, Sl. 5/8), pa tako i na onim u široj okolini Barilovića (Ozalj: Grandić 2001, T. 12/5; Čakovac i Lasinja: Dimitrijević 1961, T. XIII/92, T. XVIII/137; Moverna Vas: Budja 1992, Sl. 4/7; Cazin: Raunig 2001, T. I/3).

Male konične istake postavljene na obod posude (T. 09/94, 96) nisu strane u lasinjskoj keramografiji (Korošec 1962, T. 7/2; Marković 1983, T. 2/5; Horváth, Simon 2003, Abb. 24/2 i d.; Virág 2005, T. 2/5; Žižek 2006, br. 18, 20; Tomanić-Jevremov et al. 2006b, br. 7). Na slovenskom nalazištu Gradec pri Mirni javljaju se u horizontu Gradec III u kojem se miješaju elementi lasinjske kulture Retz-Gajary i horizonta Boleraz (Dular et al. 1991, 84-90, T. 26/11, T. 28/8).

Nosoliki dršci uz obod posude (T. 04/44) pronađeni su na nekoliko lasinjskih lokaliteta (Crkvišće-Bukovlje; Dubranec: Balen 1998, T. 7/1; Beketinec: Dimitrijević 1961, T. XI/69; Brezje: Pahić 1975, T. 2C/B5526 i dr.). Javljaju se na širokom prostoru od Tesalije, Trakije, Pelagonije i Makedonije preko Banata, Oltenije i Srbije do kontinentalne Hrvatske, istočne

71 U ovom se radu pod terminom urezivanje podrazumjeva ukrašavanje povlačenjem predmeta oštrog ruba po posudi, koji ostavlja presjek u obliku slova V, za razliku od žlijebljenja koje se izvodi predmetom zaobljenog vrha koji čini presjek ukrasa u obliku slova U (Horvat 1999, 30-31).

i jugozapadne Mađarske. Smatra se da su nastali na vinčanskom području te se širili Murom i Dravom do prostora koje je zaposjedala lendelska kultura, a balkanskim rijekama do Egeje (Bánffy 2002, 48-54).

Za ulomak ukrašenog pršljena (T. 09/97) najbliže analogije nalazimo na slovenskim nalazištima (Ormož-Škoršičev vrt: Tomanić-Jevremov et al. 2006b, Sl. 10, kb. 69-70).

Kao što je već napomenuto, keramika lasinjske kulture s Barilovića oblikovanjem i ukrašavanjem ne odudara od uobičajene keramografije ove kulture. Ipak, nešto veće sličnosti uočene su s lokalitetima u okolici poput Crkvišća-Bukovlja, Čakovca, Hrsine, Lasinje, Ozlja te Moverne Vasi u Sloveniji i Cazina u Bosni i Hercegovini (Dimitrijević 1961, T. XII/77-80, T. XIII, T. XIV/96-97, T. XVIII; Tomaž 1999, T. MV37-38; Grandić 2001; Raunig 2001; AHRZ, 2216/2014, Azinović Bebek).

Neke tehnike i motive ukrašavanja (paralelne žlijebljene linije vodoravno postavljene ispod oboda, motiv jelove grančice, otiskivanje uz obod ili na samom obodu posude, otiskivanje alatkom na prijelomu posude, dvostruki red uboda ispod oboda posude), kao i oblike posuda (bikonične zdjele, konkavno oblikovanje donjeg dijela recipijenta, lonci s ušicom uz obod, lonci zaobljenog trbuha, zdjele na šupljim nogama, žlice) možemo pratiti u širem krugu lendelskih kultura, unutar lendelskih horizonata prve polovine 5. tisućljeća pr. Kr. na Movernoj Vasi te u krugu savske skupine lendelske kulture, kao i u horizontu lendelske kulture na lokalitetu Ozalj-Stari grad (Koštuřfk 1972; Budja 1992, Sl. 4; Težak-Gregl 1994; Tomaž 1999, T. MV1-MV36; Guštin 2005; Težak-Gregl 2005; Žibrat Gašparić 2008, Pri. 9.2/6).

Neki od oblika (bikonične i zaobljene zdjele, zdjele na nozi) i ukrasa (otiskivanje uz obod ili na samom obodu posude, male jezičaste aplikacije na prijelomu posude) predstavljaju poveznicu sa sopotskom kulturom, a zamjećuje se i tradicija vinčanske kulture (konkavno oblikovanje donjeg dijela recipijenta, zaobljene i bikonične zdjele, zdjele na nozi, nosoliki dršci) (Dimitrijević 1968; Dimitrijević 1979; Marković 1994, T. 19a/6).

Porast broja lokaliteta lasinjske kulture i objavljenih nalaza te sve veći broj kalibriranih radiokarbonskih datuma promijenili su sagledavanje ove kulturne pojave. S obzirom na različite supstratne kulture i utjecaje koji su dolazili do nositelja lasinjske kulture, ne čudi činjenica da se neke razlike uočavaju u pokretnom arheološkom materijalu različitih regija koje su pripadale arealu ove kulture. Zamijećeno je kako je razlika u keramografiji uvjetovana više geografskim položajem pojedinih nalazišta, a manje razvojem oblika i ukrasa kroz čitavo vrijeme trajanja kulture (Marković 1994, 92-96).

5.3.2. Kasno brončano doba

Sudeći prema priličnom broju poznatih lokaliteta, hrvatskoje Pokuplje u kasno brončano doba bio zanimljiv kraj za naseljavanje. Nalazišta su najčešće ubicirana terenskim pregledima, dok su arheološka istraživanja, sondažna, sustavna ili zaštitna, provedena na manjem broju lokaliteta.

Geografske značajke ovog brdovitog i vodenim tokovima bogatog kraja uvjetovale su podizanje brojnih gradinskih naselja upravo iznad većih rijeka: Barilović-Stari Grad, Barilović-Osovlje i Končalovići iznad Korane, Crkvišće-Bukovlje iznad Mrežnice, Ozalj-Stari grad i Dubovac-Stari

grad iznad Kupe (Čučković 1993, 163-164; Težak-Gregl 1994, 165-167; Karavanić, Kudelić 2011, 83-84; AHRZ, 2216/2012, Azinović Bebek, Sekulić; AHRZ, 2216/2014, Azinović Bebek).

Blizu Barilovića gradina je Belaj te mogući zbjeg na brdu Vožić (Majnarić-Pandžić 1986, 29-33; Čučković 1993, 164). Nešto dalje na istok gradine su Kiringrad, Samograd u selu Pecka, Nikolino brdo u Topuskom, Klinac južno od Petrinje te Brekinjova kosa kod Gline (Čučković 1986, 9; Majnarić-Pandžić 1986, 33-38; Balen-Letunić 1987, 1-11; Čučković 1993, 163; Madiraca 2011; AHRZ, 2155/2/2012, Krmpotić 2012). Kasnobrončanodobni utvrđeni lokaliteti s umjetnim humkom na pristupnoj strani zabilježeni su na Turskoj kosi u Velikoj Vranovini, Točku kod Veljuna i Dubovcu kod Karlovca te Gradišću kod Grduna (Čučković 1986, 12; Čučković 1993, 169; Čučković, Čučković 2011, 101; Perkić, Ložnjak Dizdar 2005, 42; Čataj 2007).

Kasnobrončanodobni nalazi potječu s gradine Orišje-Gradišće, Staroga Grada Bosiljeva, Rizina kod Bosiljeva, Rebinke i Trsišta kod Trošmarije, Jakšić brda kod Duge Gore te s dvojne gradine Velike i Male Viničice u Carevom polju kod Josipdola (Balen-Letunić 1986, 45-54; Balen-Letunić 2000, 24-25; Perkić 2004; Olujić 2005; Olujić 2006; Bekić, Čataj 2007; Osterman 2008; Olujić 2009; Osterman 2009; Olujić 2010; Osterman 2010).

Visinska se naselja, prema nalazima keramike, uglavnom datiraju od stupnja Ha B, kada počinje intenziviranje naseljavanja gradinskih položaja i u većem dijelu središnje Europe i panonskog prostora (Čučković 1986; Majnarić-Pandžić 1986; Teržan 1990, 152; Harding 1994, 305; Perkić, Ložnjak Dizdar 2005.).

Nizinska naselja iz kasnog brončanog doba otkrivena su na položaju Gradac u Karlovcu (Čučković 2004, 188) i u Kamenskom kod Karlovca (Perkić 2005; Azinović Bebek 2006).

U Ozlju i obližnjem Treščerovcu, kao i Krupačama kod Krašića te Žamariji kod Žumberačke Kupčine otkrivena su groblja sa žarama, koja pripadaju mlađoj fazi kulture polja sa žarama (Ljubić 1885, 64-68; Ljubić 1887, 29; Brunšmid 1898, 137-143; Vinski-Gasparini 1973, 181; Balen-Letunić 1981).

U široj okolini Barilovića otkriveno je i nekoliko kasnobrončanodobnih ostava, koje su na području južno od Save malobrojne, a pripadaju radioničkom krugu međurječja Drave, Dunava i Save (Perkić, Ložnjak 2005, 85). Od njih je najbliža Bariloviću, a ujedno i najstarija, ostava Siča-Lučica (Br D/Ha A) (Perkić, Ložnjak Dizdar 2005), a Malička kod Gvozda (Ha A1) pripada istom horizontu (Balen-Letunić 1985, 42). Nešto su mlađe ostave Lisine (Ha A) (Vinski-Gasparini 1973, 140, T. 97) i Krnjak⁷² (Ha B) (Perkić, Ložnjak Dizdar 2005, 42) kod Vojnića. One su zanimljive zbog odnosa kasnobrončanodobnih zajednica s prostora Like i kulture polja sa žarama jer ukazuju na prostor Korduna kao onaj kojim se odvijala komunikacija između južnopanonskih i ličkih zajednica (Ložnjak Dizdar 2011, 31-32).

Lokaliteti kasnog brončanog doba oko srednjeg toka Kupe pripisuju se kulturi polja sa žarama (Vinski-Gasparini 1973, Tab. 132-135; Karavanić 2009, Fig. 1, 32, 52). No, neki autori oko početka 1. tisućljeća pr. Kr. pretpostavljaju posto-

72 Radi se o slučajnim nalazima koji vjerojatno da potječu iz razorene nekropole (Perkić, Ložnjak Dizdar 2005, 42).

Slika 64. Ulomak zdjele uvučenog oboda ukrašenog kosim kaneliranjem (snimio J. Kliska).

Fig. 64. Fragment of bowl with inwardly drawn rim decorated by diagonal fluting (photograph by J. Kliska).

Slika 65. Ulomak bikonične šalice s trakastom ručkom (snimio J. Kliska).

Fig. 65. Fragment of biconical cup with ribbon-like handle (photograph by J. Kliska).

janje grupe Karlovac, istovremene s grupom Velika Gorica, koja bi se nalazila između kulturnih grupa kulture polja sa žarama i ilirskih plemena. Ona bi ujedno predstavljala početni stupanj razvoja plemenske zajednice Kolapijana, koja je zauzimala prostor oko rijeke Kupe, a na čije je formiranje utjecala kultura polja sa žarama (Čučković 2004, 174-176; Čučković, Čučković 2011, 103).

Lika i Ogulinsko-plašćanska udolina činili su od kasnog brončanog doba središnji dio japodskog prostora, a Gorski je kotar bio prometna poveznica prema Beloj krajini, Notranjskoj, Hrvatskom primorju, Istri i Italiji (Olujčić 2007, 107). Pretpostavlja se da lokaliteti Trošmarija, Hrsina, Bosiljevo, Duga Gora, Josipdol, Čakovac i Munjava pripadaju sjevernim rubnim prostorima japodskog teritorija (Drechsler-Bižić 1970, 243).

U fakturi kasnobrončanodobne keramike s Barilovića zamjećuju se dodaci kamenčića, ponekad i keramike, koji su umiješani u glinu. Kod ulomaka prijenosnih ognjišta, nekoliko lonaca i većih ručki koje su možda pripadale pekama taj je postotak nešto veći, a više dolazi do izražaja zbog slabije obrade površine. Tek malen udio zdjela pokazuje bolju fakturu, gotovo bez vidljivih primjesa.

Kod obrade površine zamjećuje se veliki postotak posuda s fino zaglađenom,⁷³ sjajnom površinom te se, općenito uzevši, može zaključiti da je na ovom lokalitetu veća pažnja poklonjena obradi površine kasnobrončanodobne nego lasinjske keramike. Grubo zaglađena površina javlja se sporadično, a zaglađena nešto češće. Keramika s poliranjem površinom za sada nije zamijećena na lokalitetu.

Među keramikom ovog horizonta naseljavanja s Barilovića prevladava ona narančastih do crvenih tonova, ponekad s presjekom tamno sive boje. Manji postotak ulomaka tamnih je tonova u presjeku i na površini.

Od osnovnih su oblika prepoznati lonci, zdjele i šalice.⁷⁴ Lonac izvijenog, iznutra fazetiranog oboda (T. 09/99) najslič-

niji je tipu A6b prema S. Karavanić, a pripada široko rasprostranjenom tipu S-profiliranih lonaca koji se nalaze na mnogim naseljima i grobljima (Vrdoljak 1995, 27, Sl. 5, T. 2/2).

Ulomke gornjih dijelova posuda slične onima s Barilovića (T. 09/100-101) M. Črešnar naziva tipom oboda U2g, navodeći njihovu veliku sličnost s oblikom lonca tipa L5 zaobljenog tijela i ravno izvučenog oboda, koji se datiraju u stupnjeve Ha A i Ha B (Črešnar 2010, 35-42, Fig. 15/G416, Fig. 19). Isto oblikovan obod imaju lonci s naselja Kalnik-Igrišće, datiranog u Ha A (Vrdoljak 1995, 24, T. 32/1) i Starog Čiča-Gradišća, datiranog u Ha B (Balen-Letunić 1996, 15, T. 8/1) te iz nekropole u Krupačama datirane u Ha B (Vinski-Gasparini 1973, T. 100/4).

Loncima pripada vjerojatno i ulomak tijela posude s trakastom ručkom (T. 11/112) te ulomci tijela posuda ukrašeni plastičnim trakama (T. 10/109-110).

Među zdjelama najzastupljenije su one uvučenog, koso kaneliranog oboda, tzv. *turbanastog oboda* (T. 10/102-104, slika 64), tipa B3d prema S. Karavanić (Vrdoljak 1995, Sl. 6, T. 23/2). Ovako ukrašene zdjele javljaju se od sredine Ha A, najčešće u Ha B, a mogu se pratiti i do stupnja Ha C (Patek 1968, 102, T. VI/31). Paralele nalazimo na brojnim srednjoeuropskim lokalitetima (Novotná 1956, T. 3/3; Pittioni 1954, Abb. 359/1, 2; Dušek 1957, T. 4/5-6, T. 5/5 i d.; Patek 1961, T. 1/4, T. 2/4, T. 6/4 i d.; Říhový 1965, T. 38/12, T. 46/2, T. 47/2; Říhový 1968, T. 17/Aa, T. 20/Aa; Lamut 1989, T. 2/4, T. 7/12 i d.; Velušček 1996, T. 34/29-30). Javljaju se i na nalazištima stupnja Ha B u široj okolini Barilovića (Vinski-Gasparini 1973, T. 101/9; Majnarić-Pandžić 1986, Sl. 3/3; Balen-Letunić 1987, T. 1/1-2; Balen-Letunić 1996, T. 6/4, T. 8/2; Madiraca 2011, T. 7/5, T. 12/1-2). Za ulomak bikonične zdjele fazetiranog oboda (T. 10/105), najbolje paralele nalazimo na slovenskom lokalitetu Kostel, unutar trećeg naseobinskog horizonta datiranog u stupnjeve Ha A i Ha B kasnog brončanog doba (Velušček 1996, 66-67, T. 34/32).

Bikonične zdjele izvučenog, iznutra fazetiranog oboda (T. 10/106), tip B6c prema S. Karavanić, mogle su imati jednu ili dvije ručke ispod oboda, a javljaju se u ranijoj fazi kulture polja sa žarama (Vrdoljak 1995, 30-31, Sl. 6). Porijeklo im se veže uz kraj ranog brončanog doba srednjeg Podunavlja

Slika 66. Restaurirana šalice s trakastom ručkom iznad oboda (snimio J. Kliska).

Fig. 66. Restored cup with ribbon-like handle above rim (photograph by J. Kliska).

i podunavsku kulturu grobnih humaka srednjeg brončanog doba (Pittioni 1954, Abb. 271/4; Patek 1968, T. L/3; Vinski-Gasparini 1973, 39; Vrdoljak 1995, 30-31). Česta su pojava u grobljima virovitičke (Vinski-Gasparini 1973, T. 8/2, 9, T. 9/3, T. 10/3-4, T. 14/4; Majnarić-Pandžić 1989, T. 2/1; Sokol 1989, Sl. 2-3) i grupe Barice-Gredani (Minichreiter 1983, 7, T. 17/1, T. 25), a analogije nalazimo i u naseljima (Horvat-Šavel 1989, T. 3/2, T. 5/1; Vrdoljak 1995, T. 13/1; Karavanić et al. 2002, 54, T. 3/7).

Bikonične šalice s ručkom smještenom na obodu (T. 10/107, slika 65), tip C5a prema S. Karavanić, u srednjem su Podunavlju najkarakterističniji oblik šalice ranije kulture polja sa žarama (Vrdoljak 1995, 33-34, Sl. 7). Najstarije primjerke nalazimo unutar kulture grobnih humaka srednje Europe (Pittioni 1954, Abb. 268, Abb. 273/3-5; Doneus 1991, 125, 127, Abb. 8/1-3, Abb. 13/1 i d.; Říhový 1982, T. 10/2,8; T. 11/2, 4, 7, 11-13, T. 68/4-7). Javljaju se na brojnim lokalitetima tzv. mješovitog kulturnog horizonta u Moravskoj, u kojem se uz elemente kulture grobnih humaka javljaju i mlađi elementi te tako potvrđuju tezu o autohtonom razvoju iz kulture grobnih humaka u kulturu polja sa žarama (Vrdoljak 1995, 33). Ove su šalice predstavnik prijelaznog horizonta Br C/D na širokom području srednjeg Podunavlja i jugoistočnih Alpa (Vrdoljak 1995, 34). U Sloveniji i Hrvatskoj datiraju se u početak kulture polja sa žarama (Br C/D), a na području Mađarske u Br D i Ha A (Kószegi 1960, T. 79/5; Patek 1968, 106, T. 7/8, T. 48/7-8; Majnarić-Pandžić 1989, Sl. 3, Sl. 4/1; Horvat-Šavel 1989, T. 5/2, 6; Strmnčnik-Gulić 1989, T. 2/1-2; Plestenjak 2010, 43, G115; Karavanić 2009, Fig. 21). Primjerak iz Barilovića najsličniji je jednoj od šalice ovog tipa s lokaliteta Kalnik-Igrišće (Vrdoljak 1995, T. 27/3).

Šalice s trakastom ručkom koja ide preko oboda (T. 11/111, slika 66) odgovara šalicama tipa V, varijante 4, prema E. Patek, koje se u Transdanubiji koriste od sredina Ha A i u Ha B stupnju (Patek 1968, 108, T. VII/38). Primjerak s Barilovića ima ovalno oblikovan otvor, a trakasta ručka koja ide iz oboda ima plitko rebro na sredini. Najbliže analogije nalazimo u nekropolama faze IV kulture polja sa žarama (Ha B1 i dijelom Ha B2) u Krupačama i Velikoj Gorici (Vinski-Gasparini 1973, 181, 186, T. 100/7, T. 105/7).

Za ulomak gornjeg dijela bikonične posude izvučenog oboda (T. 10/108, slika 67) paralele nalazimo u tipu šalice C5b prema S. Karavanić (Vrdoljak 1995, Sl. 7). Ona je tipičan predstavnik baierdorfsko-velatičke kulture, koja se u fazi II kulture polja sa žarama širi u međuriječje Drave, Dunava i Save. Javlja se od prijelaza Br D/Ha A, a najviše je zastupljena u stupnju Ha A (Říhový 1958, Sl. 2/1-3, Sl. 3/2, 8, 9; Patek 1968, T. 7/9-10; Lochner 1986, T. 5/3; Vrdoljak 1994, 34-35). Na naselju Kalnik-Igrišće najzastupljeniji je tip šalice, a paralele nalazimo i na drugim lokalitetima (Vinski-Gasparini 1973, 66; Homen 1982, T. 1/4,6; Vrdoljak 1995, T. 28; Madiraca 2011, T. 4/3).

Trakasta ručka s rebrom na sredini (T. 11/113) i ručka trokutastog presjeka (T. 11/114), uklapaju se u inventar kasnobrončanodobnog posuda (Črešnar 2010, Fig. 21/R2g, R3f). Jedna pronađena trakasta ručka grube izrade vjerojatno je pripadala peki.

Najzastupljenije tehnike ukrašavanja⁷⁵ su već spomenuto koso kaneliranje oboda zdjela (T. 10/102-104, slika 64) i

73 Za stupnjevanje u obradi površine korištena je ista terminologija kao i za lasinjsku keramiku.

74 Prema sačuvanim obodima, možemo izdvojiti minimalno 17 posuda.

75 Minimalno je 13 posuda ukrašeno.

Slika 67. Ulomak bikonične šalice izvučenog oboda (snimio J. Kliska).

Fig. 67. Fragment of biconical cup with inwardly drawn rim (photograph by J. Kliska).

fazetiranje unutarnje strane oboda lonaca (T. 09/99) ili zdjela (T. 10/105-106). Ulomci ukrašeni plastičnim trakama (T. 10/109-110) manje su zahvalni po pitanju datiranja.

Ukrašavanje posuda fazetiranjem javlja se u srednjem Podunavlju još u kasnoj kulturi grobnih humaka (stupanj Br B), a u razdoblju kulture žarnih polja uobičajen je način ukrašavanja, karakterističan prije svega za starija razdoblja ove kulture (Kószegi 1960, 150-155). Predstavlja tipični ukras na naseobinskoj keramici grupe Baierdorf-Velaticice (Vinski-Gasparini 1973, 67), a nalazimo ga na širem području u srednjem i kasnome brončanom te starijem željeznom dobu (Benac 1959, 43; Dular 1979, T. 3/1, T. 7/6; Drechsler-Bižić 1980, 42, T. 28/1-2; Majnarić-Pandžić 1986, 33, Sl. 6/1; Dular et al. 1991, T. 11/3-4, 10; Velušček 1996, T. 9/12, T. 32/8).

Plastična rebra na loncima ili pitosima (T. 10/110) javljaju se u krugu kasne bronce (Karavanić 2009, Pl. 32/7, Pl. 33/1; Balen-Letunić 1996, Sl. 2/2, 3/3; Ložnjak 2002, T. 3/3, 5 i d.). Datirani su prema obliku posude koju ukrašavaju, što na Bariloviću nije moguće ustvrditi. Za ukras trostruke plastične trake na ulomku posude zaobljenog tijela (T. 10/109), analogije nalazimo na lokalitetu Glina-Brekinjova kosa (Madiraca 2011, T. 1/3).

Pronađena su dva ulomka prijenosnog ognjišta, grube izrade. Uobičajen su nalaz na brončanodobnim nalazištima, pa tako i na lokalitetima Pokuplja (Majnarić-Pandžić 1993, 1, Sl. 1; Vrdoljak 1996, 180, T. 4; Ložnjak 2002, T. 1/7; Azinović Bebek 2006; Bekić, Čataj 2007, T. 6/8, T. 14/5).

5.4. ZAKLJUČAK

Najstarija prapovijesna nalazišta šire okolice Bosiljeva, Ozalj-Stari grad i špilje Vrlovka kod Ozlja i Boduli u Hrsini, pripadaju lendelskoj kulturi ranog eneolitika (Čučković 1993; Težak-Gregl 1993; Perkić 2006; Težak-Gregl 2007). Iako je broj lokaliteta ove kulture na prostoru Hrvatske malen, njezine su tekovine nastavile živjeti u keramografiji lasinjske kulture koja je u zapadnoj Mađarskoj, Sloveniji i središnjoj Hrvatskoj naslijeduje u zadnjoj četvrtini 5. tisućljeća pr. Kr. (Dimitrijević 1979, 347-349; Kalicz 1995, 38).

Lasinjski lokaliteti u Pokuplju često su smješteni na povišenim položajima iznad rijeka: Barilović-Stari grad iznad Korane, Mali Kučer nad rijekom Dobrom (Bekić 2007), Crkvišće-Bukovlje nad Mrežnicom (Karavanić, Kudelić 2011, 83), Dubovac-Stari grad i Ozalj-Stari grad iznad Kupe (Težak-Gregl 1993; Čučković, Čučković 2011). Poznata su i naselja na prirodnim bregovima ili platoima uzvišenja poput Lasinje (Dimitrijević 1961, 29) i Gline-Brekinjove kose (Madiraca 2011). Na rubnim dijelovima Gorske Hrvatske, lasinjska su naselja smještena u nizinskom području: Gorica (Dimitrijević 1961, 33) i Rudine (Perkić 2004, 16) kod Hrsine te Čakovac (Dimitrijević 1961, 34) i Rudine (Perkić 2004, 9) kod Josipdola. Nalazi lasinjske kulture potječu i iz špilje Vrlovke kod Ozlja (Dimitrijević 1961, 33) te dvije špilje u Bodulima kod Hrsine (Perkić 2006).

Kao što je već navedeno, lasinjska keramika s Barilovića uklapa se u repertoar oblika i ukrasa Pokuplja te rubnih dijelova Gorske Hrvatske, Dolenjske i sjeverozapadne Bosne, koji opet veće sličnosti pokazuje s materijalom lasinjske kulture u sjeverozapadnoj Hrvatskoj nego u Slavoniji i Srijemu (Dimitrijević 1961; Budja 1992; Marković 1994, 92-93, T. 20-24; Balen 1998; Grandić 2001; Perkić 2006). Ove regionalne razlike uočavaju se u većoj ili manjoj zastupljenosti pojedinih oblika posuda i motiva ukrašavanja, a uvjetovane su različitim supstratnim i susjednim kulturama. Kao odlike lasinjske keramografije s Barilovića možemo navesti bikonične zdjele kao najzastupljeniji oblik, a žlijebljenje kao najčešće upotrijebljavanu tehniku ukrašavanja. Omiljeni ukrasni motivi su onaj jelove grančice te horizontalne, vertikalne ili kose paralelne linije te A- i V-motiv, a nešto manje su zastupljeni motiv višestruke girlande, bodljikave žice, ljestvičasti i mrežasti motiv te šrafirani trokuti. Kao rubni motiv oko paralelnih linija ponekad se postavljaju nizovi uboda, a samostalno ubadanje ili urezivanje rjeđe je zastupljeno. Otiskivanje prsta ili tanke alatke postavljeno je na ili ispod njega ili na prijelomu posude. Plastični ukrasi poput malih jezičastih oboda ili glomaznijih čepastih te nosolikih držaka ili koničnih istaka na obodu posuda nisu zastupljeni u velikom postotku. Glavni nosilac ukrasa je gornji segment posude ili prijelom kod bikoničnih oblika. Većina navedenih karakteristika porijeklo vuče upravo iz lendelskih kultura, što najbolje možemo pratiti na keramičkom materijalu Moverne Vasi (Budja 1992; Tomaž 1999).

Na Bariloviću je, kao i na brojnim drugim lokalitetima Pokuplja (Ozalj-Stari grad: Čučković 1993; Dubovac-Stari grad: Čučković, Čučković 2011; Bukovlje-Crkvišće: Karavanić, Kudelić 2011), zamijećen hijatus od srednjeg eneolitika do kasnog brončanog doba, kada se intenzivira život na gradinskim naseljima (Karavanić 2009; Ložnjak Dizdar 2011, 14).

Kasnobrončanodobna keramika s Barilovića predstavlja uobičajen repertoar oblika i ukrasa kulture polja sa žarama. Analogije nalazimo na ne tako udaljenim lokalitetima poput Belaja (Majnarić-Pandžić 1986), Kiringrada (Balen-Letunić 1987), Klinca (Majnarić-Pandžić 1986; AHRZ, 2155/2/2012, Krmpotić), Gline-Brekinjove kose (Madiraca 2011), Dubovca (Čučković, Čučković 2011), Starog Čiča (Balen-Letunić 1996), Kostela (Velušček 1996). Keramografija kulture polja sa žarama pokazuje velike sličnosti na cijelom području rasprostranjenosti, pa tako paralele nalazimo i na brojnim lokalitetima

sjeverne Hrvatske (Vinski-Gasparini 1973; Vrdoljak 1996; Karavanić 2009) i srednje Europe (Pittioni 1954; Rihovský 1958; Patek 1968; Lochner 1986; Črešnar 2010).

Prema tipološko-kronološkoj analizi malobrojnog keramičkog materijala, kasnobrončanodobni nalazi s Barilovića većinom pripadaju razdoblju Ha A i Ha B, iako nekoliko ulomaka možemo datirati i ranije, u razdoblje Br C/D i Br D. Dakle, odgovarao bi cijelom vremenu trajanja kulture polja sa žarama, od oko 1300. do oko 800. godine pr. Kr. (Ložnjak Dizdar 2005). Kako na Bariloviću nisu pronađene zatvore-

ne cjeline iz ovog razdoblja, ne možemo pobliže definirati točno razdoblje njegovog korištenja u kasnom brončanom dobu. S obzirom na nekoliko mlađih ulomaka, s velikom dozom rezerve možemo pretpostaviti dva horizonta zaposjedanja: jedan u razdoblju Br C/D, a drugi u razdoblju Ha A ili Ha B.

Tek će nam daljnja istraživanja možda otkriti točniju dinamiku naseljavanja u prapovijesnim razdobljima i otkriti u koliko se vremenskih horizonata i kojim intenzitetom odvijao život na ovome visinskom položaju. ■

6. METALNI NALAZI

PETAR SEKULIĆ

Trgovački pečat s natpisom GVILHELMVS ALMANDETEE (snimio J. Škudar).
Lead cloth seal with inscription GVILHELMVS ALMANDETEE (photograph by J. Škudar).

6.1. UVOD

Metalni nalazi s lokaliteta Stari grad Barilović relativno su bogato zastupljeni te se mogu podijeliti u nekoliko funkcionalnih skupina – predmeti građevinske namjene, predmeti kućne uporabne namjene, predmeti iz skupine oruđa i alata, dijelovi konjske i konjaničke opreme te nalazi oružja i vojne opreme. Metalni se nalazi strukturom i prostornom dispozicijom u potpunosti uklapaju u povijesni kontekst lokaliteta Stari grad Barilović. Najveći dio obrađenih metalnih nalaza pronađen u jugozapadnom, najstarijem dijelu Staroga grada Barilovića pripada razdoblju druge polovine 15. i 16. st. Manji broj metalnih nalaza može se pripisati fazi Vojne krajine od 17. do 19. st. te fazi civilne uprave od kasnog 19. do sredine 20. st.

6.2. PREDMETI GRAĐEVINSKE NAMJENE

U metalne predmete građevinske namjene ubrajamo čavle, klinove, spojke (T. 12/117), kuke (T. 12/116) te šarke vrata, prozora ili ograda (T. 12/115, 118). Brojčano najzastupljenije predmete građevinske namjene predstavljaju željezni čavli. Oni neće biti tema ovog rada jer kao uporabni građevinski elementi nisu pogodni za preciznije vremensko određivanje. Iako su metalni nalazi građevinske namjene sami po sebi teško vremenski odrediti, na temelju arheološkog konteksta šarka oblika slova T (T. 12/118) i željezna šipka svijena u kuku (T. 12/116) mogu se datirati u razdoblje kraja 15. te 16. st. Za spomenute nalaze također je teško odrediti jesu li bili dio vrata, prozora ili kakve ograde.⁷⁶ Željeznu šarku razvijenog oblika nije moguće datirati s obzirom na to da je pronađena u recentnu zasipu građevinskog otpada.

6.3. KUĆNI UPORABNI PREDMETI

U skupinu kućnih uporabnih predmeta uvršteni su noževi, vilice, škare, ključevi te dijelovi brave. Noževi, kao višenamjenski uporabni predmeti, pokazali su se najbrojnijom skupinom

kućnih uporabnih predmeta na Starome gradu Bariloviću. Pronađeni primjerci pripadaju skupini noževa s trakastom drškom, koji se pojavljuju od 14. st. te koji tijekom 15. st. prevladavaju nad noževima s trnom za nasad (Predovnik 2003, 84). Trakasta drška omogućava veću stabilnost sječiva te je zapravo njegov produžetak. Drška se najčešće širi prema kraju te je obložena koštanim ili drvenim oplatama. Oplate su pričvršćene metalnim zakovicama i obujmicom na prijelazu, najčešće od mjedi. Ovaj tip drške pružao je veće dekorativne mogućnosti, posebno njegov metalni ili koštani završetak (Cowgill et al. 1987, 26; Predovnik 2003, 84).

Skupini noževa blago zaobljena sječiva trokutastog presjeka s ravnim hrptom pripada nekoliko noževa⁷⁷ (T. 13/126, 128-129, 131, 133). Na temelju konteksta, rezultata dobivenih metodom radiokarbonskog datiranja te analogijama mogu se datirati u razdoblje druge polovine 15. i 16. st. (Nekuda 1985, 159; Benkö et al. 1997, 121; Tkalčec 2010, 91). S obzirom na očuvanost, blago širenje prema kraju drške noža uočljivo je samo na dva primjera (T. 13/126, 128). I primjerak noža sa sječivom trokutastog presjeka te blago zaobljenog hrpta s trakastom drškom (T. 13/132) može se datirati u isto razdoblje (Holl 1990, 204, 7. kóp/2). Na dva primjerka sačuvana je ukrašena mjedena obujmica na prijelazu drške u sječivo noža (T. 13/126, 136). Dok je obujmica noža T. 13/126 ukrašena urezanim krugom te plitkim uzdužnim kanalom, drugi je primjerak ukrašen kombinacijom urezanoga kruga i kosih paralelnih linija (T. 13/136). Primjerak dekorativne brončane zakovice pete drške noža u obliku štita (T. 13/137) također se smatra tipičnim za noževe iz razdoblja 15. i 16. st. (Holl 1990, 203, 6. kóp/10-13; Benkö et al. 1997, 121, 34. kóp/5; Čimin 2008, 222, T. 3/13,14; Tkalčec 2010, 186). Drška željeznog noža na kojoj su ostale sačuvane obje koštane oplatne pločice pričvršćene mjedenim zakovicama te izdanak za dekorativni završetak (T. 13/135) može se datirati u razdoblje 16. i 17. st.

Nabolje sačuvani nalaz predstavlja nož s ravnim hrptom te željeznom trakastom drškom koja se trapezoidno širi

⁷⁶ Na temelju dimenzija može se pretpostaviti kako je šarka (T. 12/118) bila dio prozora.

⁷⁷ Iako su samo dva noža bolje sačuvana (T. 13/126, 128), na temelju analize brojnih analogija djelomično sačuvani ulomci (T. 13/129, 131, 133) također se mogu svrstati u istu kategoriju.

Slika 68. Drška nožića iz 18. st. (snimio J. Škudar).
Fig. 68. Handle of small knife from 18th century (photograph by J. Škudar).

prema kraju na kojemu je sačuvana koštana peta (T. 13/140). Koštana peta ukrašena je uz rub trakom ispunjenom paralelnim kosim linijama izvedenim urezivanjem. Sačuvana mjedena obujmica ukrašena je plitkom uzdužnom urezanim linijom uz rub sječiva dok su na dršci sačuvana tri para mjedena obujmica te djelomično sačuvani dijelovi drvene oplate drške. Slični primjerci iz Čakovca i Ružice grada datiraju se znatno šire, u razdoblje od 15. do 17. st. (Vidović 1996, 159, T. 5/3-8; Radić, Bojčić 2004, 97, kat. 84). Tipološki gotovo istovjetan nož, no bez sačuvane koštane pete, pronađen na lokalitetu Opatovina u Zagrebu datira se u prvu polovinu 16. st. (Demo 2007, 95, kat. 26.2). Nalaz s Barilovića može se datirati na temelju arheološkog konteksta u razdoblje druge polovine 15. i 16. st. Unatoč lošem stanju očuvanosti, omeve tipu noža vrlo vjerojatno pripada i nešto mlađi primjerak (T. 13/130) datiran u 17. st.

Vrlo loše očuvan primjerak željeznog noža široka sječiva trokutastog presjeka s izraženom petom sječiva te uskim oblikom prijelazom u dršku (T. 13/127) može se na temelju analogija s lokaliteta Čanjevo datirati u razdoblje 17. i 18. st. (Čimin 2008, 226, T. 7/6). Slični se nalazi s područja današnje Mađarske i Austrije datiraju u vrlo širokom rasponu od 16. do 19. st. (Benkő et al. 1997, 121, 34. kép/7; Bajc 2005, 162). Među mlađe nalaze pripada i luksuzno ukrašena drška nožića pronađena u sloju datiranom u 18. st. (slika 68).

Željezna drška koja se širi prema kraju obložena je drvenom oplatom koja je presvučena mjedenom oplatom ukrašenom floralnim motivima, pričvršćenom s tri mjedene zakovice i mjedenom obujmicom (T. 13/138). Iz istog razdoblja potječe i sklopivi nožić s drškom izrađenom od željeza, koja se trapezoidno širi prema dekorativno izvedenoj peti, a na donjoj strani ima otvor predviđen za sklapanje sječiva (T. 13/134).

Osim noževa, od pribora za jelo pronađena je jedna dvo-kraka vilica krakova četvrtastoga presjeka, sa željeznom šipkom koja se širi prema zadebljanom kraju (T. 13/139). Drška je obložena koštanom oplatom, ukrašenom s dvije uzdužne paralelne kanelure. Na temelju analogija takav tip vilica može se datirati u 17. te početak 18. st. (Bajc 2005, 169, 187; Čimin 2008, 227, T. 8/2; Rudorfer 2011, 26, kat. 23).

Prilikom istraživanja Staroga grada Barilovića pronađena su dva ulomka željeznih škara datiranih, prema arheološkom kontekstu, u razdoblje druge polovine 15. i 16. st. Zbog stanja očuvanosti nije ih moguće preciznije tipološki odrediti (T. 14/144, 145). U kućne uporabne predmete ubrajaju se i nalazi dva željezna ključa. Prvi ključ jednostavnog je tipa s pločasto raskovanom kružnom glavom s perforacijom i dugom nogom (T. 12/121). Iako peta nije sačuvana, može

se zaključiti kako je riječ o ključu koji se na temelju analogija može datirati u 17. st.⁷⁸ (Kovács 2002, 115, kat. 24; Radić, Bojčić 2004, 130, kat. 103). Drugi ključ (T. 12/124), pravokutnog presjeka, čija je glava raskovana u petlju, nešto je stariji te se datira u razdoblje od 15. do 16. st. (Radić, Bojčić 2004, 103, kat. 104, Minić, Vukadin 2007, 112, Sl. 71/12). Dio unutarnjeg mehanizma lokota ili brave (T. 12/123), koji funkcionira na principu skupljanja lamela prilikom uvlačenja ključa u prerez cilindra brave, može se datirati u razdoblje 16. i 17. st. (Benkő et al. 1997, 122; Predovnik 2003, 86, 235, T. 75/743, 744; Minić, Vukadin 2007, 112, Sl. 71/8-11). Umjetnički vrlo vrijedan nalaz jest ukrašena brončana zaštitna pločica braviće (T. 12/122). Riječ je o pločici pravokutnog oblika, bogate floralne dekoracije, koja sa stražnje strane ima okov za mehanizam. Na temelju malih dimenzija može se zaključiti kako je vjerojatno riječ o bravi škrinje. Pločica potječe iz stratigrafske jedinice koja se može datirati u 18. st. (Slika 69).

U istoj stratigrafskoj jedinici pronađen je i šuplji brončani tuljac poligonalnoga presjeka, uz rub ukrašen s dva reda četvrtastih perforacija, koji se tumači kao dio pisaljke (T. 12/125). Poznate analogije datiraju slične predmete u razdoblje 16. i 17. st. (Kovács, Rózsás 1998, 99, 11. kép/5a; Radić, Bojčić 2004, 79, kat. 27).

U sloju datiranom u razdoblje druge polovine 15. i 16. st. pronađen je i donji dio željeznog svječnjaka sa četiri noge (T. 12/120) čije su analogije poznate s područja Engleske i Mađarske (Egan 1998, 140, Fig. 106; Kvassay 2005, 340, Fig. 9/2). Iz istog razdoblja potječe i nalaz željeznog lanca (T. 12/119) koji na oba kraja ima kariku raskovanu u kuku. Iako se njegova namjena ne može odrediti, moguće je da je riječ o dijelu kuhinjske opreme, odnosno da je lanac korišten za vješanje posuda iznad vatrišta.

6.4. ORUĐE I ALAT

Metalni nalazi oruđa i alata relativno su malobrojni na Starome gradu Bariloviću, no ukazuju na uobičajene djelatnosti kasnosrednjovjekovne i novovjekovne utvrde. Riječ je o stolarskom alatu potrebnom za svakodnevno održavanje, kožarskom i poljoprivrednom alatu. Skupini nalaza oruđa i alata pripada željezna stolarska alatka zaobljena sječiva s dva usporedna usadnika za drške (T. 14/146). Riječ je o stolarskom strugaču, jednom od osnovnih stolarskih alata tijekom vrlo

⁷⁸ Ključ pronađen na Čanjevu (T. 5/5) može se svrstati u isti tip, no kod njega noga četvrtastog presjeka s otvorom na kraju preuzima ulogu brade (Čimin 2008, 224).

duga razdoblja. Primjerak pronađen na Ružici gradu datiran je u široko razdoblje od 14. do 17. st. (Radić, Bojčić 2004, 106, kat. 112), dok se primjerak s Barilovića na temelju arheološkog konteksta može datirati u razdoblje kraja 15. i 16. st.

Skupini kožarskih alatki pripadaju dva predmeta pronađena na Starome gradu Bariloviću: željezna alatka s raskovanim krajem, koji je vjerojatno ležište za kotačić (T. 14/141) i nož zakrivljena sječiva (T. 14/142). Nalazi s Barilovića mogu se datirati u razdoblje 16. i 17. st., što se u određenoj mjeri poklapa s datacijama analogija u rasponu od 14. do 16. st. (Radić, Bojčić 2004, 113; Stare 2006, 23, T. 2/6-8).

Veliki željezni srp (T. 14/143), s oštricom dužine 31 cm, prema analogijama s Ružice grada, Beograda i Bajcs-Vára može se datirati, u našem slučaju, u razdoblje druge polovine 15. i 16. st. (Kovács 2002, 239, kat. 362; Radić, Bojčić 2004, 104, kat. 106; Špehar 2007, 28-29).

6.5. KONJSKA I KONJANIČKA OPREMA

Predmeti koji se vežu uz konje predstavljaju prepoznatljivu skupinu arheoloških nalaza u koju ubrajamo potkove, žvale, razvodnike za remenje, stremenje te ostruge.

Nalazi konjaničke opreme sa Staroga grada Barilovića pripadaju razdoblju druge polovine 15. i 16. st. Nalaz željezne ostruge (T. 15/147) s ravnim trakastim krakovima i izrazito dugim ravnim trnom raskovnim u obliku slova V (na čijim se krajevima nalaze dobro očuvana kupolasta ispupčenja) pripada skupini ostruga s kotačićem. Unatoč činjenici da nije sačuvan kotačić na trnu ostruge, a završeci krakova su sačuvani samo djelomično, ostruga se može datirati u razdoblje druge polovine 15. i 16. st., kako na temelju rezultata dobivenih metodom radiokarbonske analize tako i na temelju brojnih analogija (Vrsalović 1963, 168, T. 10/36,37; Radić, Bojčić 2004, 140, kat. 236; Jakovljević 2009, 117, 127, T. 8/18). Istom se razdoblju može pripisati i nalaz zvjezdasta kotačića ostruge s osam krakova (T. 15/148) (Radić, Bojčić 2004, 140; Popović 2012, 178, Sl. 122/151). Iz istog sloja potječe i nalaz željezne psaljke s ravnim metalnom jednostrukom žvalom (T. 15/149) koja se prema analogijama može datirati u razdoblje kraja 15. i 16. st. (Kovács 2002, 160, kat. 158, 159; Radić, Bojčić 2004, 132, kat. 213; Štular 2009, 100; Tkalčec 2010, 95, 190, T. 32/498, 501). I nalaz željezne karike razvodnika remena za sedlo (T. 15/150) također pripada istom razdoblju (Kovács 2002, 157, kat.151; Radić, Bojčić 2004, 136, kat. 221-223; Kvassay 2005, 339, Fig. 8/2; Čimin 2008, 202, 223, T. 4/4; Tkalčec 2010, 95, T. 32/502, 503; Popović 2012, 179, Sl. 124/169).

Prilikom istraživanja Staroga grada Barilovića pronađena su tri različita primjerka željeznih konjskih potkova (T. 15/153, 154, 155) koje se na temelju brojnih analogija te rezultata dobivenih metodom radiokarbonske analize mogu datirati u razdoblje 16. i 17. st. (Holl, Parádi, 1982, Abb. 105/8, Abb. 124/7-12; Nekuda 1985, 134, Sl. 190; Guštin et al. 2001a, 266-268; Predovnik 2003, 81, 231, T. 74/716; Radić, Bojčić 2004, 130, kat. 203,204; Žákovský 2011, 500, 502, Obr. 7/b).

Konjaničkoj opremi pripadaju i ulomak kraka ostruge s dvije kružne perforacije (T. 15/152) te ulomak tjemena s korijenom trna ostruge (T. 15/151). Zbog lošeg stanja očuvanosti nije ih moguće preciznije odrediti, no na temelju arheološkog konteksta pripadaju razdoblju kraja 15. i 16. st.

Slika 69. Brončana zaštitna ploča brave, 18. st. (snimio J. Kliska).
Fig. 69. Bronze protective casing for lock, 18th century (photograph by J. Kliska).

6.6. ORUŽJE I VOJNA OPREMA

S obzirom na povijesni kontekst, ova je skupina, koja obuhvaća nalaze oružja, streljiva te ostale vojne opreme, zastupljena u očekivanoj mjeri.

Ipak, samo jedan nalaz se sa sigurnošću može protumačiti kao predmet koje pripada kategoriji oružja za blisku borbu. Riječ je o željeznom vrhu dvobridna koplja s naglašenim grebenom i tuljcem za nasad (T. 16/160), koji se može datirati u razdoblje druge polovine 15. i 16. st. Slična koplja pronađena kod Đakova i Đurđevca datiraju se u razdoblje od 14. do 16. st. (Šercer 1972, 89, 93, T. 29/257, T. 30/273). Među nađenim predmetima nisu pronađeni ostaci mačeva ili drugih većih oružja sa sječivom, no jedan bi nalaz noža mogao pripadati kategoriji oružja. Unatoč lošem stanju očuvanosti, u kategoriju oružja sklon sam ubrojiti i ulomak masivna željeznog noža s trnom za nasad koji je obložen mjedenom oplatom, koji nažalost nije moguće preciznije odrediti (T. 16/157).

Učestale nalaze s kasnosrednjovjekovnih starih gradova predstavljaju vrhovi strelica samostrela kao uobičajenog oružja većeg dometa. Vrh strelice samostrela s kratkim piramidalnim vrhom i tuljcem za nasad (T. 16/156) može se datirati u razdoblje 16. st. na temelju konteksta i brojnih analogija (Brišnik, Ravnikar 1999, 41; Krnčević 2000, 494; Guštin et al. 2001a, 242, 261-262; Predovnik 2003, 96, 235; Radić, Bojčić 2004, 145, kat. 254, 146, kat. 255-259; Šturl 2007, 372, 374; Čimin 2008, 198-199; Jakovljević 2009, 114, 121, T. 2/4-9; Tkalčec 2010, 98, 191, T. 33/519, 520). Nalaz je moguće pripisati tipu 9 prema K. Predovnik, odnosno tipu Bressan N (Predovnik 2003, 94, 96). Prilikom istraživanja 2013. godine u sloju koji kronološki odgovara razdoblju 16. st. pronađeno je još 11 željeznih vrhova strelica za samostrel koji će se preciznije moći odrediti tek nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova. U razdoblju prije pojave

Slika 70. Skupni nalaz željeznih kugli za vatreno oružje (snimio J. Kliska).
Fig. 70. Consolidated find of iron balls for a firearm (photograph by J. Kliska).

vatrenog oružja ovaj tip oružja može se smatrati osnovnim obrambenim oružjem posade Staroga grada Barilovića.

Vatreno se oružje na području Europe koristilo od 14. st., no u široku je primjenu ušlo tek tijekom 16. st. Zahvaljujući razvoju drvenog kundaka koji je strijelcu omogućio ciljanje te razvoju jednostavnog mehanizma paljenja fitiljem koji je omogućio otvaranje vatre u željenom trenutku, tijekom prve polovine 16. st. u većini je europskih vojski vatreno oružje istisnulo uporabu luka i samostrela. Daljnji napredak u odnosu na fitiljače predstavljao je izum mehanizma na kolo početkom 16. st. (tzv. puška kolašica) koji je omogućio skraćivanje te prilagođavanje konjaničkoj uporabi (Šercer 1980, 25). Početkom 17. st. u Francuskoj je razvijen znatno jednostavniji i pouzdaniji mehanizam tzv. kremenjače koji se brzo proširio europskim vojskama te zagospodario bojištima idućih 200 godina. Kako organizirana državna proizvodnja vojne opreme nije postojala, ona je bila različita u europskim vojskama te se teško može govoriti o standardizaciji oružja i opreme do duboko u 18. st. (Homann 2013, 212). Tek su tijekom 19. st. glatke cijevi vatrenog oružja zamijenjene užlijebljenima, čime je povećana stabilnost streljiva te preciznost vatre.

Uvođenje vatrenog oružja uočljivo je u opremi vojnika čiji sastavni dio postaju klijesta (kalup) za izradu streljiva. Na Starome gradu Bariloviću pronađena su tri⁷⁹ primjerka željeznih kalupa u obliku klijesta koji su služili za lijevanje olovnih kugli manjega kalibra za vatreno oružje (T. 16/158, 159). S obzirom na relativno mali promjer kalupa, uz određeni se oprez mogu pripisati olovnome streljivu korištenome za arkebuzne ili pištolje, te se na temelju analogija mogu datirati u razdoblje 16. i 17. st. (Kovács 2002, 170/182). Iako olovno streljivo nije pronađeno, u ovome kontekstu mora se promatrati i nalaz olovne žice (T. 16/161) koja je vjerojatno korištena kao sirovina za izradu streljiva.

Uporabu oružja većeg kalibra sugerira skupni nalaz 35 željeznih kugli za vatreno oružje te nekoliko samostalnih nalaza željeznih kugli (slika 70).

Promjer željeznih kugli varira od 17 do 21 mm (težine između 13 i 33 grama), što se poklapa s dimenzijama onodobna pušcanog streljiva, kao što možemo vidjeti na primjeru Ružice grada (16 do 22 mm), utvrde Čanjevo (19 do 22 mm) te Bajcs-Vára (13 do 23 mm) i grada Smlednik (19 mm)

(Radić, Bojčić 2004, 153, kat. 282; Kovács 2002, 152; Čimin 2008, 199-200; Štular 2013, 56, 165). Iako sa sigurnošću nije moguće utvrditi je li riječ o streljivu korištenom za bedemske puške ili pješačke muškete, može se datirati u razdoblje kraja 16. i 17. st. Tijekom istraživanja 2013. godine pronađen je i primjerak olovnoga zrna koničnog vrha (tzv. *minnie ball*) koji je u uporabi od 19. st.

U razdoblje 17. st. možemo datirati nalaz kremenca za vatreno oružje (T. 16/162). Vatreno oružje na kremen (tzv. kremenjače) funkcionira na principu mehaničkog stvaranja iskrenja koje pali barut. Kremen se umeće u čeljust mehanizma, koji pritiskom okidača, tjeran oprugom, udara u čeličnu površinu i baca iskre na tzv. tavicu. Iskrene pale primarno barutno punjenje koje prenosi plamen dalje u cijev do glavnog punjenja, koje ispaljuje projektil. Uzevši u obzir činjenicu kako se uporabom kremen troši, postavlja se pitanje iskoristivosti odnosno pouzdanosti, što je iznimno važno u borbi.

Trošenje kremenca ovisi o brojnim čimbenicima, poput vrste i kvalitete sirovine, proizvodnom procesu, vrsti oružja te kutu udara, pa je tako eksperimentalno utvrđeno kako kremen nakon 50 hitaca postaje gotovo neupotrebljiv ukoliko se ne pripremi ponovno, odnosno retušira (Quinn 2004, 67; Carvalhaes 2011, 19). O važnosti iskoristivosti, odnosno pouzdanosti, svjedoči zabilježeni propis američke vojske iz 1846. godine prema kojemu se jedan kremen dužio na svakih 20 naboja (Carvalhaes 2011, 18). Puščani kremen moguće je lako zamijeniti s prapovijesnim kamenim izrađevinama poput klina ili strugala, ali isto tako i s kremenom korištenim za paljenje vatre (Williams 2010, 13). Na temelju litičke analize te eksperimentalne arheologije utvrđeno je kako se prema tragovima uporabe može raspoznati je li riječ o kremenu za vatreno oružje (Williams 2010, 17). Tragovi uporabe koji ukazuju na kremen za vatreno oružje su jednostrana gruba stepenasta obrada na radnome rubu te široki ravni tragovi na donjoj strani radnoga ruba, zaglađenost ventralne strane te rjeđe tragovi lomova ili zatupljenosti radnog ruba (Williams 2010, 14-15; Carvalhaes 2011, 18). Za razliku od kremenca za paljenje vatre, koji odlikuje konkavni rub, obostrani tragovi uporabe te dojam mrežaste površine kao posljedica uporabe (Carvalhaes 2011, 19).

Ustanovljena su četiri osnovna tipa kremenca za vatreno oružje: 1. krhotine (*chips*), 2. bifacijalni, 3. odbojci (*spall*), 4. sječiva (*blades*) (Williams 2010, 6). Prvi tip nastaje odbašom krhotina nastalih razbijanjem oblutaka koji pristaju određenom oružju, nisu uniformni te su klinastog presjeka (Williams 2010, 6). Drugi tip nastaje obostranom obradom te ga karakteriziraju simetrične, a ne zakošene bočne stranice (Williams 2010, 5-6). Puščani kremen koji nastaje cijepanjem odbojaka (*gunspalls*, *wedge gunflints*) najčešće ima oblik klina, dvije glatke ventralne strane, izbočinu (*bulbus*) te retuširane rubove (Williams 2010, 7).

Posljednji tip nastaje tehnologijom izrade sječiva – iz pripremljene jezgre proizvode se sječiva iz kojih nastaje više pušćanih kremenca (Williams 2010, 8-9). Njihova je karakteristika četvrtast ili pravokutan oblik trapezoidna presjeka te mogu imati jedan (dodatno obrađena peta daje izgled slova D) ili dva ruba (Williams 2010, 8-9). Nalazi kremenca za vatrena oružja s područja Hrvatske do sada nažalost nisu temeljito obrađeni.

6.7. NUMIZMATIČKI NALAZI

Kako je Stari grad Barilović bio u civilnoj uporabi sve do sredine 20. st. (1875. godine u Starome gradu smješten je općinski sud te pučka škola), brojni su nalazi novca s kraja 19. i iz 20. st. Iz razdoblja vojne uprave potječe i nalaz ugarske polture (T. 17/172) kovan u Košicama 1706. godine u vrijeme transilvanijskog princa Franje II. Rakoczyja (1704.-1711.), vođe pobune protiv Habsburgovaca. U SJ 10 pronađen je ugarski denar Ferdinanda I. (T. 17/173) kovan 1558. godine u Kremnici, dok je najstariji numizmatički nalaz srebrni mletački novac (*marcello*) dužda Pietra Moceniga (1474.-1476.) (T. 17/174) koji nažalost ne potječe iz zatvorene stratigrafske jedinice.

6.8. TRGOVAČKI PEČAT

Iznimno je zanimljiv nalaz olovna trgovačkog pečata, odnosno plombe s prikazom cvijeta ruže te natpisom *GVILHELMVS ALMANDETEE* koji teče uz njezin rub (T. 17/170). Pečati poput ovoga korišteni su kao jamstvo kakvoće sukna koje je njima bilo označeno.

Razvojem srednjovjekovnoga suknarstva, u 12. i 13. st. došlo je do nastanka prvih centara industrijske proizvodnje sukna na području zapadne Europe, koji su započeli izvoz diljem Europe (Rodenburg 2011, 6). Sustav kontrole proizvodnje i kakvoće doveo je do nastanka trgovačkih pečata koji su kupcima jamčili kvalitetu. Grad Leiden u srednjovjekovnoj pokrajini Holandiji (današnja Nizozemska) prvi je grad koji je izdavao trgovačke pečate već u zadnjoj četvrtini 13. st. (Rodenburg 2011, 31). Pečati su izrađivani od olova koje je zbog svojih karakteristika bilo najpogodnije – dovoljno je mekano za utiskivanje pečata te dovoljno izdržljivo da se ne uništi u transportu.

Primjerak pečata s Barilovića tipološki odgovara tipu 4 (tip *Bulla*) prema tipologiji G. Egana, koji je karakterističan za Englesku (Rodenburg 2011, 52). Pečat je funkcionirao na principu provlačenja trake između dvije pločice koje su prilikom pečaćenja stisnute te se mogao koristiti za označavanje bala ili vreća (Rodenburg 2011, 52). Sadržaj prikaza na pečatu ukazuje na to da, prema tipologiji R. Eberstadta (Rodenburg 2011, 32),⁸⁰ pripada kategoriji zaštitnih znakova (*Verkehrszeichen*), podgrupi znakova podrijetla (*Herkunftszeichen*) koji su kupcu ukazivali na podrijetlo proizvoda (Rodenburg 2011, 32-34). Prikaz tzv. tudorijanske ruže ukazuje na Englesku kao zemlju podrijetla te razdoblje 16. st., dok se natpis *Gvillhelmus Almandetee* (koji se najčešće tumači kao Vilim Nijemac) najvjerojatnije može pripisati osobi, i to njemačkoga podrijetla (Rodenburg 2011, 60). Upravo je u 16. st. Engleska preuzela primat u proizvodnji sukna, što objašnjava pojavu ovakvih pečata diljem Europe (Rodenburg 2011, 16-17). Uz šire ekonomske i političke promjene koje su zahvatile Europu, jedan od najvažnijih razloga engleske dominacije smatra se pojava nove vrste jeftinije i lakše tkanine sredinom 16. st. (Rothband 2006, 222). Ova vrsta lakše tkanine pogodnija je za toplije klimatske uvjete te se brzo proširila tržištem središnje i južne Europe. Prema N. M. Rodenburg, zajednička pojava elemenata na pečatu koji ukazuju na Englesku i Njemačku može se pro-

tumačiti na više načina. Moguće je kako je riječ o njemačkom suknaru koji se preselio u Englesku ili pak njemačkom trgovcu tekstilom koji je distribuirao englesko sukno diljem Europe⁸¹ (Rodenburg 2011, 71). Kako niti jedan primjerak nije pronađen na području Engleske, najizglednijom se čini mogućnost kako je ipak riječ o njemačkom distributeru engleskog sukna (Mordovin 2013, 276). Slični ili identični pečati pronađeni su diljem Europe, o čemu svjedoče nalazi iz Lunda (Švedska), Amsterdama (Nizozemska), Hamburga (Njemačka), Prostějov-Brna (Češka), Vilnusa (Litva), Kijeva (Ukrajina), St. Petersburga i Novgoroda (Rusija), s lokaliteta Pápa i Bajcs-Vára (Mađarska) te iz Poljske, no niti jedan nije poznat iz same Engleske (Ropmann 1878, 19; Kovács 2002, 179, kat. 207; Rodenburg 2011, 64; Mordovin 2013, 274, 276). Na temelju poznatih nalaza, spomenuti se pečati datiraju u razdoblje između 1558. i 1603. godine (Mordovin 2013, 276).

Nalaz trgovačkog pečata sa Staroga grada Barilovića može se smatrati potvrdom izvršene transakcije, odnosno kupovine neke vrste tkanine u zadnjim desetljećima 16. i samom početku 17. st. Kako je riječ o organskom materijalu koji se nije sačuvao, na temelju pečata nije moguće ustanoviti o kakvoj se vrsti tkanine radilo te je li kupovina izvršena u vrijeme feudalne faze ili faze Vojne krajine.

6.9. PREDMETI NEPOZNATE NAMJENE

Tanki svijeni brončani lim ovalna oblika, uz rub ukrašen paralelnim utiskivanjem oštra uskog predmeta (T. 16/165) vjerojatno je dekorativne naravi. Kao i nekoliko ulomaka tankog neukrašenog brončanog lima nepravilna oblika (pronađenih u SJ 10 i SJ 17), može se protumačiti kao dio oplata nepoznata predmeta. Ulomak olovne žice (T. 16/161), pronađen u sloju koji se datira u 17. st., može se interpretirati kao sirovina za izradu streljiva za vatreno oružje. Nepoznate namjene je željezni predmet s tuljcem za nasad koji se na drugom kraju račva u tri dijela (T. 16/163). Takav predmet iz Celja protumačen je kao vrh strelice za veliki samostrel ili neko oružje većih dimenzija (Guštin et al. 2011, 241, 263, kat. 98). U predmete nepoznate namjene ubrojit ćemo i olovni okrugli predmet s prikazom Bogorodice s djetetom, koji se s oprezom može interpretirati kao poklopac hodočasničke bočice (*ampullae*) za svetu vodu ili sveto ulje (T. 16/171).

6.10. KAMENI BRUSOVI

Iako je riječ o predmetima izrađenima od kamena, u ovome su radu obrađeni s metalnim nalazima jer se njihova uporaba može usko povezati. Kamene brusovi učestao su nalaz zbog svoje široke uporabe u vrlo dugačkom razdoblju. U srednjem i novom vijeku korišteni su kao alat za održavanje odnosno oštrenje oružja, oruđa te alata. Na Starome gradu Bariloviću pronađena su četiri primjerka kamenih brusova od pješćenjaka, koji se kronološki mogu odrediti samo na temelju konteksta na dva starija datirana u 15. i 16. st. (T. 16/167, 169), jedan datiran u razdoblje 17. i 18. st. (T. 16/168) te jedan recentni, iz 19. ili 20. st. (T. 16/166). ■

⁷⁹ Jedan kalup pronađen je tijekom istraživanja 2013. godine, no na njemu još nisu objavljeni konzervatorsko-restauratorski radovi.

⁸⁰ Tipologiju je krajem 19. st. razvio njemački povjesničar R. Eberstadt (Rodenburg 2011, 32).

⁸¹ N. M. Rodenburg nudi i mogućnost kako je riječ o njemačkom suknaru koji je kupovao neobojeno sukno iz Engleske te ga nakon bojanja plasirao dalje (Rodenburg 2011, 71).

7. STAKLENI I KOŠTANI NALAZI

ANDREJ JANEŠ

Slika 71. Donji dio čaše na nozi s prstenastom stajaćom bazom (snimio J. Kliska)
Fig. 71. Lower section of cup on foot with ring-shaped standing base (photograph by J. Kliska).

7.1. STAKLENI NALAZI

Ulomci stakla nađeni na Starome gradu Bariloviću dijelovi su ili stolnih posuda ili je riječ o fragmentima prozorskoga stakla. Zbog velike fragmentiranosti materijala teško je odrediti tipološke karakteristike pronađenih primjeraka. Većinu staklenih nalaza moguće je pripisati dvjema skupinama posuda: čašama i peharima (za konzumiranje tekućina) te bocama (za čuvanje i posluživanje tekućina). Većinu se pronađenog materijala može datirati stratigrafijom istraženog dijela nalazišta. Neki su primjerci, unatoč fragmentiranosti, datirani metodom tipološke klasifikacije. Većina staklenog posuda pripada razdoblju kasnog 15. i 16. st.

Ulomci čaša potječu iz stratigrafskih jedinica SJ 10 i 18. Na osnovu radiokarbonskih datuma te materijalnih nalaza SJ 18 datirana je u razdoblje kasnog 15. i 16. st. Za SJ 10 treba napomenuti da je sam sloj nastao u 18. st., no dio je materijala starijeg datuma, odnosno riječ je o prebačenome materijalu 16. st.

Na području jugoistočne Europe nalazi su staklenih predmeta općenito poznati iz ranog i razvijenog srednjeg vijeka. Nalazi iz kasnog srednjeg vijeka brojniji su od onih iz prethodnih razdoblja. Tijekom ranog srednjeg vijeka među staklenim nalazima prevladavaju predmeti korišteni kao nakit, jednostavnih i skromnih oblika (Han 1975, 126), ali ima i primjeraka staklenog posuda (Perović 2010). Od kraja 13. st. i početka 14. st. bilježi se naglo povećanje količine staklarskih proizvoda te spominjanja staklarske djelatnosti u pisanim izvorima (Bikić 2006, 202). Od 14. st., uz crkvene institucije, privilegirani laici koriste stakleno posuđe u svakodnevnom životu (Han 1975, 118; Han 1978, 174). Staklo je postalo sastavni dio stolne opreme plemstva i bogatijih pripadnika društva toga razdoblja (Lazar 2003, 81).

U 14. st. te u prva tri desetljeća 15. st. staklarski se proizvodi u jugoistočnu Europu većinom uvoze iz radionica s prostora Bizanta, Murana i Dubrovnika (Han 1975, 120). Tijekom 15. st. ugarske su zemlje preplavili staklarski proizvodi lokalnih radionica te uvozi iz srednje Europe. Razlog tome je embargo na uvoz mletačke robe koji je proglasio

Sigismund Luksemburgovac, hrvatsko-ugarski i češki kralj te rimsko-njemački car, 1417. godine. Lokalna proizvodnja potaknuta je dovođenjem majstora staklara iz Italije. Tek se za vladavine kralja Matije Korvina tržište Ugarskoga Kraljevstva ponovno otvara mletačkim proizvodima (Sedláčková 2007, 203). Kao važan staklarski centar 15. st. razvila se ugarska prijestolnica Budim, u kojemu su djelovali talijanski staklari, a kasnije i domaći majstori (Han 1978, 174, prema Gerevich 1971, 99, 134-135; Šimek 2010, 308). Nema pisanih podataka o staklarskim radionicama u srednjem vijeku na području srednjovjekovne Slavonije. Kao najbliža radionica u pisanim se izvorima tek u 16. st. spominje Ljubljana (Kos, Žvanut 1994, 15; Lazar 2003, 81).

Primjerke T. 18/175 i T. 18/179 možemo sa sigurnošću pripisati čašama na nozi s prstenastom stajaćom bazom. Čaše i pehari na nozi pojavljuju se od kraja 13. i u 14. st., ali najveću popularnost dostižu u 16., a raširene su i tijekom 17. st. (Lazar 2003, 84). Oblik noge T. 18/175 u Sloveniji je datiran u razdoblje od 1600. do 1650. godine (Lazar 2003, Fig. 5/40). Pehari sa šupljom nogom iz Staroga Bara pronađeni su u kontekstu druge polovine 16. st. te predstavljaju venecijanski uvoz, dok se forma datira u 16. i 17. st. (Ferri 2011, 89). Nalazi sličnih čaša na nozi iz Brna potječu iz tirolske staklarske radionice u Hallu. Izrađene su krajem 1530-ih godina prema venecijanskim uzorima (Sedláčková 2006, 222). Pehari na nozi iz budimske utvrde i kraljevske palače u Višegradu datirani su u 15. i 16. st. (Mester 2010, 649, 651, Fig. 6/4-5, Fig. 8). Velik broj primjeraka pehara na šupljom nozi nađen je prilikom arheoloških istraživanja samostana sv. Krševana u Zadru. Smatra ih se venecijanskom uvoznom robom, a usporedbom s nalazima s brodoloma kod Gnalića datirani su u 16. st. (Pešić 2006, 116). Nalazi staklenih pehara iz Ljubljane i Mengeša proizvodi su lokalne ljubljanske staklarske radionice koja je djelovala u 16. st. (Kos, Žvanut 1994, kat. št. 11, 41; Kos 2007, kat. 97, T. 1/8). Dva navedena primjerka, T. 18/175 i T. 18/179 (slika 71), potječu iz stratigrafski datiranih slojeva 15. i 16. st. Teško je odrediti pripadaju li ulomci prstenastih baza T. 18/182-188 čašama ili

Slika 72. Donji dio čaše ukrašene rebrenjem (snimio J. Kliska).
Fig. 72. Lower section of cup decorated with ribbing (photograph by J. Kliska).

bocama. Primjerke T. 18/182, T. 18/185-188 zbog zelene boje stakla možda možemo pripisati njemačkom tipu čaša iz 15. st. (Han 1975, 125). Čaše s prstenastim konveksno uvučenim dnom, kakvo imaju svi primjerci nađeni na Bariloviću, nađene su u prostoriji 8 u Starome Baru u slojevima 15. st. (Ferri 2008, 62). Boce s jednako izvedenom bazom javljaju se od sredine 15. st. (Ferri 2011, 87). Dno bikonične boce iz Višegrada, vrlo slično ulomku T. 18/185, datirano je u široko vremensko razdoblje od 13. do 15. st. (Mester 2010, Fig. 11/10). Nalazi čaša s cjevastom stajaćom bazom s moravskih nalazišta Brno i Kutna Hora datirani su nešto ranije, u razdoblje od 1350. do 1420. godine (Sedláčková 2006, 208). Ulomci čaša s ovako izvedenim dnom i stajaćom plohom na burgu Vrbovcu potječu iz slojeva s kraja 15. ili prijelaza na 16. st. (Tkalcćec 2010a, 85, kat. br. 401). Primjerak T. 18/183 nađen je u sloju datiranom radiokarbonskom analizom u drugu polovinu 15. st. i predstavlja najraniji primjerak. Većina čaša ovog tipa potječe s kraja 15. i iz 16. st. Ulomci T. 18/184 i T. 18/185 nađeni su u sloju nastalom početkom 18. st., ali tipološki pripadaju staklarskoj produkciji kasnog srednjeg vijeka.

Ulomci T. 18/190-193 i T. 19/194-195 pripadaju čašama kojima je tijelo ukrašeno rebrenjem. Ukrašavanje čaša okomitim rebriima poznato je od antičkih vremena, u bizantskoj produkciji 11. i 12. st. te na staklenim proizvodima 12. i 13. st. iz Apulije (Delonga 1987, 100). Ovako ukrašene čaše nađene su na moravskome burgu Šternberku te su datirane od 14. st. do prve četvrtine 15. st. (Sedláčková 2006, 208). U Češkoj su ovakve čaše poznate od druge polovine 15. st., od vladavine Matije Korvina, a predstavljaju venecijanski uvoz (Sedláčková 2007, 202-203). Primjerci iz Opave ukazuju na popularnost rebrastih čaša do kraja 15. st. (Sedláčková 2004, 248). Nalazi čaša s rebrastim ukrasom iz Bribira datirani su na kraj 14. i u prvu polovinu 15. st. (Delonga 1987, 102). Ulomak ovako ukrašene čaše na burgu Vrbovcu stratigrafski je datiran kasnije, u drugu polovinu 15. i početak 16. st. (Tkalcćec 2010a,

85, kat. br. 404).⁸² Ulomci T. 18/191 i T. 19/195 nađeni su u sloju s kraja 15. i 16. st., dok je ostatak rebrenih čaša nađen u sloju s početka 18. st. Među njima, T. 18/190 (slika 72) ima analogiju u materijalu nađenome u franjevačkom samostanu u Osijeku, datiranom u prvu polovinu 18. st., a smatra se češkim ili njemačkim uvozom (Horvat, Biondić 2007, 172, kat. 53, 56/1, 2). Kako je vidljivo kod osječkoga materijala, rebrene su čaše proizvedene i tijekom 18. st.

Na utvrdi Čanjevo na Kalniku nađeno je slično dno čaše kao T. 18/189 te je datirano u 15. st. (Ćimin 2008d, 244). Ovaj primjerak nađen je u sloju nastalom početkom 18. st.

Ulomak čaše T. 18/177 ukrašen je plavim staklenim nitima i okomitim rebriima. U prostoriji 8 u Starome Baru čaše ovoga tipa javljaju se od najranijih slojeva datiranih u 13. st., a pretpostavlja se da je taj način ukrašavanja korišten i tijekom cijelog 15. st. (Ferri 2008, 60). U radionicama na Muranu ovaj način dekoracije upotrebljavan je od kraja 13. st., a svoj je vrhunac doživio u 14. i 15. st. (Delonga 1987, 99; Pešić 2006, 118). Ovakve čaše visoke kvalitete nađene u Moravskoj predstavljaju uvoz iz Venecije, koji je stigao posredstvom Ugarske. Pojavljuju se tijekom cijelog 16. st. (Sedláčková 2006, Fig. 11.2, Fig. 11aa). Čaša s dvije plave staklene niti nađena prilikom arheoloških istraživanja tvornice Šumi u Ljubljani datirana je u prvu polovinu 16. st. (Kos 2007, kat. 138, T. 11/6). Identično su ukrašavane i boce puhane u kalupu. Proizvodile su se na području sjeverne Italije, točnije u regiji Monte Leco, od druge polovine 14. st. i tijekom cijelog 15. st. (Lazar 2003, 86). Primjerak sa Staroga grada Barilovića pronađen je u sloju datiranom u prijelaz 15. u 16. st. te ga se može smatrati uvozom iz Venecije.

Ulomci T. 18/180 i T. 18/181 oprezno se mogu pripisati tipu bikoničnih boca, važnom tipu srednjoeuropske staklarske proizvodnje. Karakterističan oblik bikonične boce s gornjim dijelom koji prelazi donji formira se tijekom 14. st. Robusnije primjerke, poznate od 14. st., u 16. st. zamjenjuju vitkiji i tanji oblici čija je karakteristika uža stajaća noga i još manji prsten unutar noge (Lazar 2003, 87). Navedeni ulomci predstavljaju prstenove koji su dijelili gornji od donjega dijela posude. Bikonične su boce čest nalaz s njemačkog područja, a proizvodili su ih u šumskim staklarnama (njem. *Glashüte*) od 14. st. Proizvodnja ovih boca doživjela je procvat tijekom 15. st. (Kahsnitz 1984, 50; Šimek 2010, 308). Zbog velikog broja nalaza bikoničnih boca na panonsko-podunavskom prostoru može se pretpostaviti da je Budim predstavljao centar proizvodnje tijekom 15. st. (Han 1978, 173; Šimek 2010, 308). Primjerke iz Srbije, Vojvodine, Mačve, Bosne i Slovenije smatra se uvozom iz radionica srednjeg Porajnja ili Ugarske (Budima) (Han 1975, 124; Han 1978, 173). Nalazi bikoničnih boca u Moravskoj, točnije na burgu Cvilín, povezuje se s boravkom vojske Matije Korvina 1474. godine. Na području Slovačke, Mađarske, Slovenije, Hrvatske i Srbije ovakve su boce raširene u razdoblju od druge polovine 15. do prve polovine 16. st. (Sedláčková 2007, 211, Fig. 34/Cvi-002). Nalazi bikoničnih boca iz srednjovjekovnoga groblja na Dolu i franjevačkoga samostana u Bribiru datirani su od druge polovine 14. do početka 16. st. (Delonga 1987, 105). U kontinentalnoj Hrvatskoj ulomci ovog tipa boca nađeni

su na burgu Vrbovcu u slojevima druge polovine 15. ili prijelaza 15. u 16. st. (Tkalcćec 2010a, 84). Bikonične su boce korištene za konzumiranje i spremanje tekućina, u apotekarskoj trgovini, ali prije svega za spremanje žestokih pića (Kos 2007, 26). Njihova je proizvodnja trajala do 17. st. (Lazar 2003, 87). Ulomci pronađeni na Bariloviću u sloju s početka 18. st. vjerojatno predstavljaju prebačeni materijal iz starijih slojeva.

Jedini primjerak staklene posude očuvan u cijelosti, T. 19/197, je ampula (slika 73). Nalaz sličnih karakteristika nađen u francuskoj četvrti u Southamptonu datiran je u 18. st. (Willmott 2009, GL39). Ampuli se može pripisati i ulomak dna T. 19/199. Prvi je primjerak nađen u sloju datiranom u 17. st., dok je drugi nađen u sloju nastalom početkom 18. st. Nalazi bočica manjih dimenzija u Hrvatskoj potječu iz franjevačkoga samostana u Koprivnici, a datirani su u razdoblje od druge polovine 17. do sredine 18. st. Interpretirane su kao ljekarničke bočice (Ćimin 2010, T.13/2-5).

Obod boce ravnoga gornjeg ruba T. 19/198 ima paralele u nalazima loptastih boca ili boca *angastara* iz budimske utvrde, koje se datiraju od 13. do 15. st. (Mester 2010, Fig.11/10). Ovaj tip boca pronađen je u samostanu sv. Krševana u Zadru, a proizveden je u muranskim radionicama. Poznate su iz izvora 13. i 14. st., ali ih nalazimo i u prvoj polovini 15. st. (Pešić 2006, 119). Gotovo identičan ulomak vrata i oboda boce nađen je u sjedištu bosanskih vladara, na utvrdi Bobovac, a datiran je u 14. i 15. st. (Andelić 1973, 130).

Ulomak gornjeg dijela boce prema van izvučenog oboda, T. 19/202, analogijama iz kraljevske palače u Višegradu datiran je u razdoblje od 14. do 16. st. (Mester 2010, Fig. 13/2-3).

Ulomci boce ravno odrezanog oboda s konkavno uvučenim dnom T. 19/203 (slika 74) u Starome Baru nađeni su u slojevima druge polovine 16. st. Nalazi istog tipa boca s olupine mletačkoga broda nađenog kod Gnalića datirani su u kraj 16. st. (Ferri 2011, Fig. 5.8/8-9). Obodi boca ruba uvučenog prema unutra iz Ljubljane, iako deblji od barilovičkog primjerka, datirani su u 16. st. (Kos 2007, kat. 202, T. 16/3). Zanimljivost predstavlja podatak da gore navedeni barilovički fragmenti boca potječu iz sloja nastalog početkom 18. st., ali ih tipološki pripisujemo razdoblju prijelaza srednjeg u novi vijek.

Specifičan ulomak vrata boce tipa *Kuttrolf* T. 19/206 (slika 75) nađen je u sloju površinske šute. Iako se radi o tipu boce, nije bila korištena za spremanje i posluživanje tekućine, već za konzumiranje. Specifičnost ovih boca je malo trbušasto tijelo, uvučeno dno i vrat koji se sastoji od jedne, ili najčešće, od više isprepletenih cijevi te završava ljevkastim ili trolisnim otvorom (Šimek 2010, 312). Ovaj tip boca je tipičan primjerak proizvoda njemačkih kasnosrednjovjekovnih šumskih staklarni. Od kraja 15. do u 17. st. poznati su primjerci s vratom od pet uvijenih cijevi. Tipičan je razmještaj četiriju cijevi oko jedne središnje. *Kuttrolfe* su proizvodili i u austrijskim staklarnama u 16. i 17. st. Primjerci s vratom od jedne uvijene cijevi u Slovačkoj su datirani u 15. i 16. st. Isti primjerci u Mađarskoj datirani su nešto kasnije, u 16. i 17. st. (Hoššo 2003, 102; Šimek 2010, 313). Nalazi ovog tipa staklenog posuda na području Moravske pripisuju se razdoblju vladavine Matije Korvina i Jagiellovske dinastije, tj. od 1470./1480. do 1526. godine (Sedláčková 2010, 364-365, Obr. 5). Primjerci ovog tipa boce pronađeni u Varaždinu datirani su od kraja

Slika 73. Staklena ampula (snimio J. Kliska).
Fig. 73. Glass ampoule (photograph by J. Kliska).

Slika 74. Gornji dio boce ravno odrezanog oboda (snimio J. Kliska).
Fig. 74. Upper section of bottle with rim cut straight (photograph by J. Kliska).

⁸² Autorica ukazuje i na dulji vijek korištenja ovog tipa čaša te da su kao takve dospjele u spomenute slojeve (Tkalcćec 2010, 85).

Slika 75. Ulomak vrata boce tipa *Kuttrolf* (snimio J. Kliska).
Fig. 75. Fragment of *Kuttrolf*-type bottle neck (photograph by J. Kliska).

15. do 17. st. (Šimek 2010, 314). Nalazi boca *Kuttrolf* iz franjevačkoga samostana u Koprivnici kontekstom su datirani u kraj 17. i prvu polovinu 18. st. (Čimin 2010, 100). Primjerci iz druge franjevačke zajednice, one u Osijeku, datirani su u drugu polovinu 17. st., a proizvedeni su u Njemačkoj (Horvat, Biondić 2007, 218-219, kat. 96-98). U 18. st. datirani su nalazi grla ovakvog tipa boca nađeni u Velikom Taboru (Škiljan I. 2007, 88).⁸³ Boce zelenog stakla proizvođile su se na prijelazu 15. u 16. st. ili tijekom prve polovine 16. st. u njemačkim radionicama. Nalazi boca od plavozelenog stakla u Brnu iz istog razdoblja smatraju se njemačkim uvozom (Sedláčková 2007, 212). Barilovički bi se primjerak mogao datirati u isto razdoblje te vjerojatno predstavlja njemački uvoz.

Ulomak oboda s očuvanom narebrenom drškom T. 19/196 nađen je u sloju SJ 10. Nalaz identično izvedene ručke iz franjevačkoga samostana u Osijeku pripada vrču, datiran je u prvu polovinu 18. st., a definiran je kao uvoz s područja Alpa (sjeverne Italije ili Austrije) (Horvat, Biondić 2007, 258, kat. 118).

⁸³ Ovu dataciju velikotaborskih nalaza treba uzeti s oprezom s obzirom na to da su kasnija arheološka (Hirschler, Madiraca 2011) i konzervatorsko-restauratorska istraživanja (Čikara, Čurić 2011) utvrdila nastanak utvrde u 15. st. te se navedene nalaze može datirati i u ranije razdoblje.

Ulomci prozorskog stakla nalaženi su u slojevima šute SJ 2, sloju urušnja nastalom u 19. st., sloju SJ 10 nastalom početkom 18. st. te sloju SJ 14 radiokarbonski datiranom u 17. st. S obzirom na to da su ulomci jako fragmentirani, ne može ih se preciznije datirati niti pretpostaviti njihov oblik.

Iako poprilično fragmentirani, nalazi stakla omogućili su pregled oblika stolnoga posuđa korištenog na Starome gradu Bariloviću. Najzastupljeniji su primjerci čaša iako taj podatak treba uzeti s oprezom jer bi dio pronađenih ulomaka dna mogao pripadati i bocama. Dva ulomka T. 18/175 i T. 18/179 pripadaju peharima. Ulomke T. 18/180-181, T. 19/198, 200-203, 206 sa sigurnošću možemo pripisati bocama. Jedan se ulomak, T. 19/196, s oprezom može pripisati vrču. Zahvaljujući dobro provedenim stratigrafskim istraživanjima i tipološkoj analizi pronađenoga staklenog materijala, možemo zaključiti kako većina staklenih nalaza pripada razdoblju prijelaza kasnoga srednjeg vijeka u novi vijek. Samo je 10 primjeraka nađeno u stratigrafski definiranim cjelinama s kraja 15. i 16. st. Ostali su nalazi ovom razdoblju pripisani na osnovu tipološke analize. Ti su nalazi uslijed kasnijih intervencija i pregradnji završili u mlađim slojevima. Razmjerno je malo nalaza stakla koje se tipološki može datirati u kasnija stoljeća. Samim time nameće se zaključak kako velika većina nalaza pripada repertoaru stolnoga posuđa obitelji Barilović. Baš u njihovo doba stakleno posuđe postaje dio inventara kuhinja viših slojeva kasnosrednjovjekovnoga feudalnog društva. Različite oblike čaša možemo tumačiti i činjenicom da tada nisu poznavali servise te je na stolu prilikom objeda bilo više različitih posuđa, bilo metalnih ili keramičkih, a od druge polovine 15. st. i sve više staklenih (Kos 2007, 26). Iz analogija je vidljivo da je stakleni materijal uvožen iz drugih zemalja i regija. Za sada ni arheološka ni povijesna znanost nisu potvrdile postojanje staklarskih radionica na području Hrvatske. Stakleno je posuđe uvoženo iz Venecije, kao glavnog proizvođača luksuznog stakla u Europi, i Budima koji se afirmirao kao staklarsko središte tijekom prve polovine 15. st. Nalazi boce tipa *Kuttrolf* upućuju i na mogući uvoz iz udaljenije porajnske oblasti.

Kao izvor staklarskih proizvoda koji su dospjeli u Barilović ne treba isključiti ni staklarnu u Ljubljani, čiji se majstor staklar spominje 1510. godine (Kos, Žvanut 1994, 15). Izostanak većeg broja staklenih nalaza koje se može pripisati razdoblju 17. i 18. st. treba gledati u svjetlu dolaska carskih vojnika i ulaska Staroga grada Barilovića u sastav Vojne krajine. Na izrazito malom uzorku nalaza 17. i 18. st. zamjećuje se izostanak venecijanske uvozne robe. Zastupljen je isključivo materijal srednjoeuropske provenijencije (Austrija, Češka, Njemačka). Tada je luksuz plemićkog doma zamijenjen potrebama krajiških vojnika. Nastavak istraživanja te novi nalazi staklenog posuđa potvrdit će ili opovrgnuti ova razmišljanja.

7.2. KOŠTANI NALAZI

Zbog lagane dostupnosti i obradivosti, kost kao sirovinu za izradu raznovrsnih alatki pratimo od osvita ljudske civilizacije. Iako su prilikom istraživanja Staroga grada Barilovića nađene velike količine životinjskih kostiju, pronađeno je tek nekoliko ulomaka obrađenih koštanih predmeta. Obradeni koštani predmeti nađeni su u slojevima SJ 10, 33, 77 i 79, a možemo ih podijeliti na ukrasne i funkcionalne.

Slika 76. Ulomak koštane svirale ili zviždaljke (snimio J. Kliska).
Fig. 76. Fragment of bone musical instrument or whistle (photograph by J. Kliska).

Među predmete ukrasne namjene možemo uvrstiti okruglu pločicu koja na gornjoj strani ima urezan motiv cvijeta, T. 19/207. Nađena je u sloju SJ 33 datiranom u kraj 15. i 16. st. Ulomak dvostranog češlja, T. 19/209, na središnjoj je osi imao rupu za pričvršćivanje. Da češljevi nisu nepoznati u kontekstima kasnosrednjovjekovnih i ranonovovjekovnih utvrda, pokazuje i primjerak s Čanjeva (Višnjic 2008, 108, T. 2/1). Barilovički primjerak pripada skupini dvostranih jednodijelnih češljeva prema podjeli P. Galloway (Egan, Pritchard 1991, 366). Sastoji se od čvrste središnje zone s čije su obje strane modelirani zupci. S jedne strane ima bolje obrađene i gušće posložene zupce, dok su na drugoj strani zupci izvedeni grublje i sa širim razmakom. Kraj je ravno izveden. Slični primjerci iz Londona izrađeni su od drva, a pripadaju jeftinijim varijantama. U Londonu se češljevi ravnog završetka ne pojavljuju prije kraja 14. st. (keramička faza 11), kada su potisnuli prethodne, ukrašenije oblike češljeva (Egan, Pritchard 1991, 374). Iako je nađen u sloju SJ 10 nastalom u 18. st. kada je Barilović bio dio Vojne krajine, ovaj nalaz možemo pripisati srednjovjekovnom horizontu nalazišta jer se radi o dekorativnome predmetu svakodnevne uporabe u civilnom društvu.

Od funkcionalnih predmeta oblikom se izdvaja ulomak svirale ili zviždaljke, T. 19/208 (slika 76). Na njoj je uočljiv otvor s jednim ravno odrezanim i drugim zaobljenim krajem. Gotovo identičan primjerak svirale nađen je na burgu Vrbovcu u zasipu cisterne, koji je radiokarbonskom analizom datiran u kraj 15. i početak 16. st. (Tkalcic 2010a, 87, kat. br. 415). Poznat je nalaz koštane svirale i s utvrde Čanjevo (Višnjic 2008, 110, T. 2/8). Oba autora donose podatke kako su takvi instrumenti izrađivani od dugih ptičjih kostiju. Identičan je primjerak iz Njemačke koji je nađen na burgu Rodenberg u Hessenu, korištenom od 12. do 14. st. (Michl 2008, Abb. 7.6). Nalaz zviždaljke izvan vojnoga konteksta za bilježen je u istraženom dvoru u nestalom srednjovjekovnom

selu Mstěnice u Češkoj (Nekuda 1985, 166, Obr. 222/f) i gradištu s naseljem Šakvice kod Břeclava iz 13. i 14. st. (Unger 1981, 78, Obr.16/16). Zviždaljke su korištene kao sredstvo u lovu, ali ne treba zanemariti i njihovu ulogu u izdavanju zapovjedi prilikom postrojavanja vojnika. Na to bi upućivalo njihovo često nalaženje u kontekstima utvrda.

Ulomak pločice pravokutnog oblika sa zaglačanom gornjom stranom i donjom izbrazdanom, T. 19/210, može se pripisati oplati samostrela. Vrlo slične pločice nađene su na čanjevačkoj utvrđi, gdje su kontekstom datirane u 17. ili 18. st. (Višnjic 2008, 109, 111, T. 2-4, 6). Primjerak s Barilovića potječe iz sloja SJ 77 koji je datiran u prijelaz 15. u 16. st. Samostrel nije samo korišten u borbene svrhe već je upotrebljavan kao lovačko oružje (Štular 2009, 108). Kao oružje postaje popularan i široko rasprostranjen tijekom 14. st., a u upotrebi ostaje do kraja 16. st. U lovu se ponekad koristio i u kasnijim stoljećima. Na osnovi obrade površine, oplati samostrela možemo pripisati i ulomak T. 19/211. Oblikom bi imao i dekorativnu namjenu.

U sredini izdubljeni ulomak roga, T. 19/212, može se pripisati dršci noža ili britve s trnom za nasad. Noževi s trnom za nasad pripadaju starijim tipovima, pa ih se tako nalazi u ranosrednjovjekovnim kontekstima, a najmlađi su primjerci datirani u 13. st. (Štular 2009, 76). S druge strane, u Engleskoj se noževi s trakastom drškom ne pojavljuju prije prve polovine ili sredine 14. st. (Cowgill et al. 1987, 25), tako da se noževi s trnom za nasad pojavljuju i u mlađim horizontima, na što ukazuje i nalaz noža na trn u lončarskoj peći u srednjovjekovnom naselju Bentež kod Beketinaca, datiranog olovnom bulom pape Grgura XI. u drugu polovinu 14. st. (Minichreiter, Marković 2013, T. 50/6). Na primjeru Londona, od kraja 14. do ranog 15. st. vidljiv je pad broja noževa s trnom za nasad, sa 66% na 33% pronađenih primjeraka (Cowgill et al. 1987, Table 7). Barilovički je primjerak pronađen u sloju SJ 10 nastalom početkom 18. st., ali se pretpostavlja da je tamo dospio iz starijeg sloja prilikom građevinskih radova na Starome gradu Bariloviću.

Repertoar koštanih nalaza sa Staroga grada Barilovića ničim ne odstupa od standardne opreme burgova, plemićkih gradova i utvrda. Zastupljeni su nalazi ukrasne namjene (češalj i pločica), dijelovi alata svakodnevne upotrebe (drška noža/britve) i vojne/lovačke opreme (oplate samostrela i zviždaljka). ■

8. KASNOSREDNJOVJEKOVNO I NOVOVJEKOVNO KERAMIČKO POSUĐE

MARIJANA KRMPOTIĆ

Slika 77. Rekonstruirani majolički tanjur, strogi stil, porodica cvjetne gotike (snimio J. Kliska).
Fig. 77. Reconstructed majolica plate, strict style, Gothic floral family (photograph by J. Kliska).

8.1. STOLNO POSUĐE

8.1.1. Talijanska majolika

Terminom majolika označava se keramika prevučena olovnom glazurom u koju je dodan kositreni oksid čime se dobiva neprozirna, bijela, sjajna majolička glazura (*smalto*). Ovisno o količini dodanoga kositra, glazura je više ili manje prozirna. Ova je tehnika na područje Europe stigla s istoka, iz islamskog svijeta. U Španjolskoj se javlja u 10. st., da bi se do 13. st. proširila na Italiju i dijelove južne Francuske. Osnovna stilaska i kronološka klasifikacija majolike s područja Italije, koju je dao G. Ballardini, uz manje je izmjene u upotrebi još i danas (Ballardini 1938a, 1938b).

Relativno brojni ulomci majoličkih posuda na Starom su gradu Bariloviću dokumentirani unutar stratigrafskih jedinica SJ 2, 10, 14, 15, 18, 22, 23, 61/62, 77, 79 i 82. Usljed perturbacija slojeva uzrokovanih građevinskim i drugim intervencijama na gradu, došlo je do miješanja materijala različite vremenske pripadnosti unutar istoga sloja, što je posebno uočljivo kod stratigrafske jedinice SJ 10 u okviru koje se nalazi 18. st. miješaju s onima kasnog 15. i 16. st.

Najstariji majolički ulomci sa Staroga grada Barilovića pripadaju strogom stilu (*stile severo*) koji obilježava prijelaz iz gotičkog u renesansno razdoblje. Dijeli se na dvije faze, od kojih svaka na nekoliko porodica (*famiglia*). Prvoj fazi pripadaju zelena porodica (*famiglia verde*), porodica kobaltnog reljefa (*famiglia a zaffera in rilievo*) i talijansko-maurska porodica (*famiglia italo-moresca*). Drugu fazu strogog stila čine porodica cvjetne gotike (*famiglia gotica, famiglia gotico-florenale*), porodica oka paunova pera (*famiglia a penna di pavone*) te porodica perzijske palmete (*famiglia a palmeta persiana*).

Majoličke posude u stilu cvjetne gotike proizvode se od oko 1425. godine sve do sredine 16. st. Prvotno se pojavljuju u Laciju i Kampaniji, a nešto kasnije u pokrajinama Emilia Romagna i Marche (Bojani 1997, 3; Gusar 2010, 127). Na osnovu skale boja upotrijebljenih pri oslikavanju mogu se razlikovati dvije podskupine unutar porodice cvjetne gotike: *tavolozza fredda* koju karakterizira slikanje hladnom paletom

boja (tamnoplava, zelena, žuta i smeđa) i *tavolozza calda* kojoj je obilježje upotreba toplih boja (svijetloplava, jarko žuta i sjajna zelena, a u renesansnoj fazi i još neke boje) (Zagarčanin 2004, 47). Karakterističan dekorativni element čini medaljon koji se proteže od vrata pa gotovo do dna posude, obrubljen ljestvičastim motivom (*a scaletta*). Unutar medaljona izvedenog kobaltno plavom bojom mogu biti prikazani motivi različitog karaktera – vegetabilni, zoomorfni, antropomorfni (poprsja), geometrijski, religiozni ili heraldički. Omiljen je trokutasto oblikovan stilizirani motiv brdašca (*monticelli a triangolo*) te motivi gotičkog lišća. Medaljoni *a scaletta* najčešće su oivičeni polupalmetama (motiv *a ciuffo*) ili pojasevima ispunjenim ukošenim, odnosno prekrštenim kraćim linijama, redovito izvedenim plavom bojom. Najomiljeniji oblik porodice cvjetne gotike svakako je vrč trolisno oblikovana otvora s trakastom ručkom i blago naglašenom stajaćom stopom, no prisutni su i drugi oblici poput zdjelica, tanjura itd. Osobito su omiljeni faetinski vrčevi koje imitiraju i druge radionice regije. Ulomci keramičkih posuda porodice cvjetne gotike potvrđeni su na Starome gradu Bariloviću u okviru stratigrafskih jedinica SJ 10, 14, 15, 18, 22, 23, 77 i 79 (T. 20/213-215, T. 21/216-231, T. 22/232-245). Brojni su među materijalom kasnoga 15. i 16. st., a osim jednog tanjura (T. 20/213), zastupljeni su isključivo ulomci vrčeva trolisno oblikovana otvora. Spomenuti je tanjur oslikan kombinacijom plave i oker boje. Centralni motiv predstavljaju stilizirana brdašca izvedena unutar kvadrata (*monticelli a triangolo*), oko njih oslikane su paralelne linije koje teku uokrug oko središta posude, dok je uz obod niz radijalno položenih kraćih linija (slika 77). Prema stilu ukrašavanja spomenutom tanjuru bliške su zdjelice nađene na području Zadra (Gusar 2010, kat. 410-411, 413-414) te ulomak tanjura iz Rijeke (Višnjic u tisku, T. 19/13). Među vrčevima cvjetne gotike nađenima na Starome gradu Bariloviću svojom se cjelovitošću ističe jedan primjerak (T. 20/214). Riječ je o vrču manjih dimenzija, trolisno oblikovana otvora, s neukrašenom trakastom ručkom i tek blago naglašenim dnom (slika 78). Tijelo, odnosno trbuh posude lagano je izdužen te time ukazuje na nešto starije raz-

doblje s obzirom na to da vremenom trbusi vrčeva postaju sve loptastiji (Bradara 2012, 95). Unutar medaljona *a scaletta* oslikani su motivi *monticella* oko središnjeg uzorka kruga sa zrakastim radijalnim linijama, dok su uz njegov rub izvedene male spiralne linije. Izvan medaljona oslikane su dvije polupalmete, svaka s jedne strane. Drugi primjerak vrča također karakterizira trolisno oblikovan otvor, no ima nešto izduženiji trbuh (T. 20/215). Unutar medaljona *a scaletta* izveden je prikaz ptice, dok su izvan medaljona oslikani geometrijski motivi i stilizirane vitice. Osim kobaltno plave boje, prilikom oslikavanja korištene su i svijetloplava, smeđa, žuta i zelena boja. Tematski blisku analogiju ovom vrču predstavljaju primjerci nađeni na području Zadra (Petrić 1966, 50, Sl. 5; Gusar 2010, kat. 430-431). Najčešći su na Starome gradu Bariloviću ulomci vrčeva porodice cvjetne gotike koji su na sačuvanim dijelovima ukrašeni isključivo kobaltno plavom bojom (T. 21/217, 223-224, 226, 228-231, T. 22/232-235, 238-245). Radi se o ulomcima na kojima je vidljiv prikaz dijela medaljona *a scaletta*, odnosno vodoravnih i okomitih linija, pojaseva ispunjenih ukošenim crticama ili križićima te motivi polupalmeta ili stiliziranih vitica.

Unutar sloja bogatog materijalom cvjetne gotike evidentirana su dva ulomka majolike skupine *alla porcellana* (*famiglia alla porcellana*), odnosno porodice koja oponaša porculan, vjerojatno dijelovi jedne te iste posude (T. 23/257-258). Ulomke karakterizira bijeli majolički premaz visokoga sjaja na kojemu je crtež izveden kobaltno plavom bojom. Majolika *alla porcellana* porodice razvija se krajem 15. st. te proizvodi tijekom prve polovine 16. st. na području Veneta, Emilie Romagne i Toscanne (Zagarčanin 2004, 49; Bradara 2006, 48; Gusar 2007, 182; Gusar 2010, 147). Inspiriranu kineskim porculanom, obilježava je izvođenje raznih vegetabilnih motiva, ponajčešće girlandi načinjenih od vitica i cvijeća, kobaltno plavom bojom na sjajnoj bijeloj podlozi. Uz vegetabilne, prisutni su i drugi motivi poput pejzaža, ptica, brodova i sl.

Svoj puni procvat majolika doživljava u vrijeme renesanse. Tijekom druge polovine 15. st. majolička glazura postaje sve sjajnija te postupno gubi sivkastu nijansu, pri oslikavanju se upotrebljava više boja, dekoracija je sve bogatija te se postupno počinje oslikavati čitava površina posude (*horror vacui*) (Zglav-Martinac 2004, 63). Pojavljuju se renesansni motivi poput rozeta, motiva *a calza* i dr. te vlada veća raznolikost oblika. Oblik tanjura koji se javio tijekom prve polovine 15. st., u 16. st. postaje omiljen, dok su vrčevi oblikom vrlo slični onima iz porodice cvjetne gotike. Renesansna se majolika proizvodi do druge polovine 16. st. (Zagarčanin 2004, 48). Ulomci keramičkih posuda renesansne majolike na Starom su gradu Bariloviću utvrđeni u stratigrafskim jedinicama kasnog 15. i 16. st. Svi pripadaju posudama zatvorenog oblika, najvjerojatnije vrčevima. Na ulomcima donjeg dijela vrča s blago izvučenim, naglašenim dnom majolički se premaz ne vidi uslijed bogatog oslikavanja nijansama plave, oker, žute i tamnosmeđe boje (T. 23/249). Sudeći prema sačuvanome dijelu, vrč je bio ukrašen stilom *a quartieri*, odnosno po isječcima. Majolika ovog stila, za koji je svojstveno dijeljenje površine posude na različito obojana polja unutar kojih se pojavljuju razni motivi, proizvodi se tijekom prve polovine 16. st. i podjednako je prisutna na zatvorenim i otvorenim oblicima (Gusar 2010, 161). Jedan je ulomak oslikan plavom, žutom, oker i smeđom bojom te ukrašen motivom ribljih

ljuski, također karakterističnim za renesansnu majoliku (T. 23/250).

Majolika ukrašena geometrijsko-cvjetnim stilom (*geometrico-fiorito*), koja također pokazuje renesansne karakteristike, javlja se tijekom druge polovine 16. st. na prostoru Emilie Romagne (Gusar 2010, 164). Svojstven joj je bogat ukras koji čine različiti geometrijski prepleti kombinirani s vegetabilnim motivima, pri čemu se upotrebljavaju plava, žuta i narančasta boja. Veći dio tijela posuda prekrivaju tamnoplavo oslikani rombovi ispunjeni raznim motivima poput crtica, spirala, točkica i sl., a oslikava se i ručka (Bradara 2012, 105-106). Ulomci majoličkih posuda ukrašenih geometrijsko-cvjetnim stilom evidentirani su na Starome gradu Bariloviću unutar stratigrafskih jedinica kasnog 16. odnosno početka 17. st. (T. 23/246, 251, 254-256). Najreprezentativnije nalaze ovog stila predstavljaju ulomci dvaju vrčeva trolisno oblikovana otvora (T. 23/246, 251). Na fragmentima jednoga od njih unutar središnjeg okvira vjerojatno romboidna oblika prikazan je brod, dok su izvan središnjeg okvira plavo oslikani rombovi ispunjeni stiliziranim viticama i točkicama (T. 23/246). Prilikom oslikavanja korištene su plava, narančasta i žuta boja, obod je naglašen žuto-narančasto oslikanom trakom, a ručka ukrašena geometrijskim motivima izvedenim kombinacijom plave i žute boje. Dekoracija drugog primjerka vrča nemarnije je izvedena (T. 23/251). I kod njega je obod oslikan žutom trakom upotpunjenom tankom narančastom linijom. Središnji okvir na ovom je primjerku, čini se, ovalnog oblika, no prikaz unutar okvira ne može se razaznati zbog fragmentiranosti nalaza. Površina izvan okvira ispunjena je geometrijskim i stiliziranim vegetabilnim motivima.

Majolika *berettina* proizvodi se od prve polovine 16. do 17. st. Karakterizira je sivkastoplava neprozirna glazura čija se boja postiže dodavanjem kobalta. Prema bojama glazure i oslikane dekoracije, majolika *berettina* dijeli se na nekoliko podgrupa: obilježje prve je sivoplava glazura s tamnoplavim (modrim) crtežom, druge modra glazura s plavim crtežom, a treće plava glazura oslikana bijelom bojom (Gusar 2012, 152). Sa Staroga grada Barilovića potječu ulomci posude otvorena oblika na nožici dekorirani vegetabilnim motivima tako da je svijetla sivkastoplava podloga oslikana kombinacijom svijetlo- i tamnoplave boje unutar crno izvedenih okvira (T. 23/259).

Nekoliko ulomaka posuda zatvorenog oblika, vjerojatno vrčeva s trolisno oblikovanim otvorom, ukrašenih motivom listova evidentirano je na Starome gradu Bariloviću u slojevima s kraja 16. i početka 17. st. (T. 24/261-263). Dekoracija je izvedena tako da su konture listova naslikane tamnoplavom bojom, a ispuna zelenom, dok su u jednom slučaju (T. 24/263) vidljivi i dijelovi crteža cvijeta izvedeni u crvenkasto-smeđim nijansama. Načinom oslikavanja dekorativnih motiva ovi ulomci podsjećaju na majoliku s ukrasom u obliku listova masline (*a foglia d'ulivo*), koja se inače uglavnom javlja na otvorenim oblicima posuda, čestu krajem 16. i početkom 17. st., premda se sigurno javlja već sredinom 16. st. (Zagarčanin 2004, 52-53; Zglav-Martinec 2004, 85), a prema Bojaniju pojavljuje se još u sklopu lijepog stila (*stile bello*) što bi odgovaralo prvoj polovini 16. st. (Bojani 1997, T. 35/354-356). Produkcija ovog majoličkog stila posvjedočena je na području Veneta, Emilie Romagne i Marche (Zglav-Martinec 2004, 85; Gusar 2010, 180).

Unutar stratigrafske jedinice SJ 14 datirane u 17. st. registriran je ulomak visoke noge posude s proširenom stajaćom površinom (T. 24/273). Noga je oslikana potezima plave, žute i narančaste boje, dok je na dnu vidljiv dio natpisa, vjerojatno oznake radionice, od kojeg je čitljivo samo prvo slovo („B“).

Osim spomenutih ulomaka majoličkih posuda, u okviru mladih novovjekovnih slojeva dokumentirani su fragmenti kojima u dostupnoj literaturi nisu nađene analogije. Vjerojatno je riječ o kasnim majoličkim produkcijama, u koje se može uvrstiti rekonstruirani tanjurić na niskoj prstenastoj nozi oslikan plavom bojom (T. 24/278). Evidentirane su i neoslikane šalice na niskoj prstenastoj nožici, vanjske strane stjenke dekorirane okomitim plastičnim rebrima (T. 24/279), a zabilježena su i dva ulomka konične zdjelice s izvučenim obodom, vanjske stjenke ukrašene kombinacijom oslikavanja i plastično oblikovanih detalja (T. 24/280). Na spomenutoj su posudi prikazani vegetabilni i zoomorfni motivi, pri čemu je mliječnobijela glazura oslikana zelenom, žutom i crnom bojom. Također je nađen manji neukrašeni majolički poklopac perforiran u svrhu montiranja zglobom na otvor posude (T. 24/275).

Može se zaključiti da većinu majoličkih nalaza sa Staroga grada Barilovića čini materijal strogog stila, odnosno porodice cvjetne gotike. Javlja se i renesansna majolika, nalazi tipa *alla porcellana*, kao i oni geometrijsko-cvjetnog stila. Majolički predmeti navedenih stilova odnosno porodica mogu se pripisati kasnom 15. i 16. st., tj. feudalnoj fazi grada. Početkom 17. st. karlovačka vojna posada zaposjela je grad te je on ostao pod vojnom vlasti do dokinuća Vojne krajine 1873. godine. Kraju 16. st. vjerojatno treba pripisati ulomke koji podsjećaju na majoliku s ukrasom u obliku lista masline te ulomke posude majolike *berettina*. U početak 17. st. mogu se datirati već objavljeni nalazi triju keramičkih ulomaka s Barilovića koje karakterizira shema ukrašavanja oslikavnja lista žutom bojom, uokvirena i razdijeljena narančastom linijom (Čimin 2008a, 108, T. 6/18-20). U 18. st. majolički se importi gube, mjesto stolnog posuda preuzima keramika prevučena olovnom glazurom (*invetriata*), ponekad i oslikana, premda su prisutni još rijetki majolički primjerci kasne produkcije.

Analogije importima talijanske majolike evidentirani na Starome gradu Bariloviću mogu se naći na širokom potezu istočnojadranske obale te u kontinentalnome dijelu Hrvatske i Slovenije, pa i šire. Vrčevi porodice cvjetne gotike na području Hrvatske najčešći su u priobalju, dok se u kontinentalnome dijelu pojavljuju uglavnom na nalazištima sjeverozapadne Hrvatske (Širec 1984-1985, T. IV, T. V/2; Bradara 2001, Sl. 1, 3-4, 8, 10-11; Zglav-Martinac 2004, kat. 167-169, 172-173; Bradara 2006, Fig. 8; Gusar 2007, 181-182, T. III/1-2; Čimin 2008a, 106-107, T. 1/1-4, 6-12, T. 2/1-5, T. 3/1-4, T. 4/11-25, 27, T. 5/1-6, 8-16; Čimin 2008b, 133, T. 17/1, 3, 4, 6, 23; Čimin 2009, 349, T. 9/11-22; Gusar 2010, kat. 399-400; Bradara 2012, kat. br. 287-293; Višnjić u tisku, T. 19/4-14). Evidentirani su također na prostoru Slovenije (Cunja 1999, 131 i d., T. X/2; Ravnik Toman 1999, 151-152, T. XIX/6; Žbona Trkman 1999, 139-142, T. XII/3, T. XIII/1; Cunja 2001, 109, kat. št. 6) te duboko u unutrašnjosti na području Bosne i Srbije, s najvećom koncentracijom nalaza uz rudnike i na glavnim prometnicama koje vode od jadranske obale prema unutrašnjosti (Bikić 2006, 205-207, Fig. 7, Fig.

Slika 78. Rekonstruirani majolički vrč, strogi stil, porodica cvjetne gotike (snimio J. Škudar).
Fig. 78. Reconstructed majolica jug, strict style, Gothic floral family (photograph by J. Škudar).

8/2, 4, Fig. 9/4, 6, 8, 10). Renesansna majolika na hrvatskom se prostoru uglavnom javlja na istom području kao i importi posuda porodice cvjetne gotike, pa je tako nalazimo i na obali i u unutrašnjosti, uključujući i područje Slavonije (Radić, Bojčić 2004, kat. 415-415; Zglav-Martinac 2004, kat. 165, 166; Čimin 2008a, 107, T. 1/5, T. 3/5, T. 6/22; Čimin 2009, 340-342, T. 9/5, 13, T. 10/9-10, 15; Gusar 2010, kat. 447-466; Zglav-Martinac 2010, 231, Sl. 8, Sl. 9/1-3; Babin 2013, 16, kat. br. 9). Majolika *alla porcellana* evidentirana je do sada u Hrvatskoj gotovo isključivo uz istočnojadransku obalu (Bradara 2001, 36, Sl. 11; Zglav-Martinac 2004, 85-86, kat. 170, 178, 352-353; Zglav-Martinac 2006, 138, 140, kat. 59-63; Gusar 2007, 182, T. III/3; Gusar 2010, kat. 476-502; Bradara 2012, kat. br. 339-346; Višnjić u tisku, T. 20/1-5), dok bi se u kontinentalnome dijelu ovom stilu mogao, uz nalaze s Barilovića, pripisati tek jedan ulomak s utvrde Čanjevo (Čimin 2008a, 106, T. 4/9; Čimin 2008b, T. 17/7). Slična je situacija i s majoličkim posudama geometrijsko-cvjetnog stila čiji su importi do sada bili registrirani samo u priobalnom pojasu (Zglav-Martinac 2004, kat. 174-177; Gusar 2010, kat. 549-566; Višnjić u tisku, T. 20/6-7). Nalazi majolike s ukrasom u obliku listova masline s prostora Hrvatske također uglavnom potječu s jadranske obale, a tek su rijetki primjerci zabilježeni u kontinentalnom dijelu (Zglav-Martinac 2004, 85, kat. 345-351; Čimin 2008b, 133, T. 17/22; Čimin 2009, 344, T. 10/13-14; Gusar 2007, 182-183, T. III/4; Gusar 2010, kat. 609-616; Višnjić u tisku, T. 24/1-4). Očigledno je talijanska majolika do Barilovića stizala s istočnojadranske obale, prometnim pravcima koji spajaju obalu s unutrašnjosti (Petrić 1993, 25, 26; Čoralčić 1997, 207, 229).

8.1.2. Engobirana keramika

Engobiranu keramiku karakterizira potpuno ili djelomično prekrivanje površine biskvita engobom, tj. tankim slojem bijele gline (kaolina). Nakon nanošenja engobe, posuda je mogla biti ukrašena slikanjem ili graviranjem te je potom prevučena olovnom glazurom. Prema načinu izvođenja ukrasa, engobirana se keramika može podijeliti na monokromnu glaziranu engobiranu keramiku, običnu slikanu engobiranu keramiku te graviranu koja može biti i doslikana.

Monokromnoj glaziranoj engobiranoj keramici zapravo je jedini ukras njezina, ponekad kolorirana, glazura. Na Starom je gradu Bariloviću nađen jedan ulomak posude zatvorenog oblika kojeg je moguće pripisati ovoj vrsti keramike s obzirom na to da na sačuvanom ulomku nije vidljiv nikakav ukras. Riječ je o gornjem dijelu vrča s trakastom ručkom (T. 25/283), nađenom unutar stratigrafske jedinice SJ 23, datirane u kasno 15. odnosno rano 16. st. Obje strane posude bile su prekrivene tankim slojem engobe na koju je nanescena žućkasta olovna glazura. Proizvodnja monokromne glazirane keramike prilično je jednostavna i jeftina pa je nalazimo u širokoj upotrebi tijekom duljeg razdoblja.

Oslikanu engobiranu keramiku sa Staroga grada Barilovića predstavljaju dva ulomka evidentirana unutar stratigrafskih jedinica SJ 10 i 18 (T. 25/282, 285). Ulomak zdjelice prevučene engobom s unutarnje strane te s vanjske uz obod oslikan je smeđom i zelenom bojom, a potom je nanescena bezbojna olovna glazura (T. 25/282). Zbog fragmentiranosti nalaza nije moguće zaključiti koji su motivi prikazani niti je li posuda bila dodatno ukrašena urezivanjem. Fragment trbuha posude zatvorenog oblika oslikan je vegetabilnim motivima izvedenim jarko žutom i zelenom bojom te prevučen s vanjske i unutarnje strane žućkastom olovnom glazurom (T. 25/285).

Za graviranu keramiku (*ceramica graffita*), kao vrstu engobirane keramike, svojstveno je izvođenje ukrasa urezivanjem, odnosno uklanjanjem dijela engobe sa stjenke posude. U Italiji se počinje proizvoditi tijekom 13. st. na venecijanskom prostoru (Zglav-Martinac 2004, 39). Na graviranoj se keramici javlja nekoliko tehnika urezivanja: tehnika finog ureza (*a punta sottile*), kombiniranje finog urezivanja i urezivanja alatkom proširenog vrha (*a punta e a stecca*) te izvođenje ukrasa uklanjanjem većih dijelova površinskog sloja (*a fondo abbassato*) (Zglav-Martinac 2004, 40). Nakon izvođenja ukrasa urezivanjem, keramika može biti doslikana, najčešće zelenom i žutom bojom. Rijetki ulomci gravirane keramike evidentirani su na Starome gradu Bariloviću u okviru slojeva kasnog 16. odnosno početka 17. st. (T. 25/284, 286-287). U sloju SJ 18 nađen je loše očuvan fragment tanjura na kojem je dekoracija izvedena kombinacijom urezivanja šiljatom i tupom alatkom (*a punta e a stecca*) (T. 25/284), tehnikom koja se javlja još tijekom 15. st., a posebno je popularna u drugoj polovini 16. st. (Gusar 2010, 91). Vidljivi su i tragovi doslikavanja žutom i zelenom bojom, a vegetabilni motivi prikazani na tanjuru omiljeni su na kasnoj ili postrenesansnoj *graffiti* druge polovine 16. i 17. st. (Gusar 2010, 98). Jedan ulomak posude otvorenog oblika s Barilovića pripadao bi jednostavnoj varijanti gravirane keramike, ukrašenoj geometrijskim motivima i premazanoj bezbojnom olovnom glazurom (T. 25/287). Dekoracija je izvedena kombinacijom tehnika urezivanja šiljatom alatkom (*graffita a punta sottile*) i odstranjivanja dijela engobe (*graffita a fondo abbassato*). Slična keramika

nađena je na području srednje i južne Dalmacije, Primorja i Istre i vjerojatno predstavlja venetski proizvod 16. st., odnosno njegove druge polovine (Zglav-Martinac 2006, 133, kat. 18; Gusar 2010, 91, kat. 238-239; Bradara 2012, kat. br. 165-181; Višnjić u tisku, 11, T. 15/11-14 i dr.). Ulomak ramena posude zatvorenog oblika, vjerojatno vrča, ukrašen je urezivanjem šiljatom alatkom, doslikan žućkastom oker i zelenom bojom te prevučen sjajnom olovnom glazurom (T. 25/286). Zbog fragmentiranosti nalaza nemoguće je rekonstruirati prikazane motive, no vidljivo je da su oni smješteni unutar medaljona čija je pozadina barem djelomično ispunjena nizom paralelnih okomito urezanih linija. Kružni motivi vidljivi na dnu ulomka mogli bi predstavljati kosu na andeoskoj glavi, što se može pretpostaviti na osnovu načina njezina prikazivanja na drugim posudama ovog stila (Petricioli 1968, 75, Sl. 15-17).

Ulomci četiriju zdjela nađeni u najvišem sloju Staroga grada Barilovića predstavljaju najmlađe nalaze ovog tipa (T. 25/288-291). Engobom je premazana samo unutarnja strana posude, odnosno njezin dio namijenjen dekoriranju (T. 25/289-290), a u jednom slučaju i dio vanjske površine uz obod (T. 25/288). Bezbojna olovna glazura prekriva ili cijelu unutrašnjost i dio vanjske površine uz obod (T. 25/288-289, 291) ili samo nešto malo veću površinu od engobirane (T. 25/290). U tri slučaja radi se o zdjelama blaže ili jače uvučena oboda (T. 25/289-291), dok jednu zdjelu karakterizira naglašavanje loma konusa plastičnim rebrom te okomit položaj gornjega dijela stjenke do oboda (T. 25/288). Od navedenih zdjela dvije su ukrašene urezivanjem češljastim instrumentom (T. 25/289-290).

Očigledno je engobirana keramika na Starome gradu Bariloviću znatno manje zastupljena od majolike, što je primjetno i na ostalim nalazištima sjeverne Hrvatske (Čimin 2008a, 109-110, T. 7/1-2, T. 8/1-7; Radić, Bojčić 2004, kat. 410-413). Kao i majoličko posuđe talijanske proizvodnje, i kvalitetna je engobirana keramika stizala do Barilovića posredstvom istočnojadranske obale.

8.1.3. Porculan

Porculan, izrađen od mješavine kaolina, kvarca i vapnenca i pečen na izrazito visokoj temperaturi, predstavlja najfiniju vrstu keramike. Njegova proizvodnja potječe iz Kine, a u Europi postaje popularan tijekom 16. i 17. st., u vrijeme vladavine dinastije Ming u Kini. Od početka 17. st. uvoz azijskog, ponajviše kineskog, porculana postaje brojniji, pri čemu je posebno omiljena varijanta tzv. plavo-bijelog porculana kojeg karakterizira slikanje kobaltno plavih motiva na bijeloj podlozi.

Ulomak azijskog porculana evidentiran je na Starome gradu Bariloviću u sloju 17. st. (T. 25/281). Riječ je o dijelu šalice ili zdjelice čija je unutarnja strana ispod glazure oslikana kobaltno plavim vegetabilnim motivima tako da su tamnijom linijom iscrtani obrisi potom ispunjeni svjetlijom nijansom kobaltno plave. Vanjska površina šalice smeđe je boje, dok je s unutarnje strane vidljiv blijedi plavkasti odsjaj. Stjenke posude su tanke, a izrada kvalitetna, što su odlike azijskog (uglavnom kineskog) porculana (Heege 2010, 57-59, Abb. 40).

Nalaz s Barilovića može se usporediti s primjercima kineskog porculana nađenima na Ružici gradu i pripisanima

kasnom 16. st. odnosno početku 17. st. Radi se o nekoliko ulomaka zdjelica na niskoj prstenastoj nozi, također ukrašenih vegetabilnim motivima izvedenim kobaltno plavom bojom (Radić, Bojčić 2004, kat. 434-436).

8.1.4. Ostalo stolno posuđe

8.1.4.1. Vrčevi

Vrčevi s olovnom glazurom (*invetriate piombifere*) predstavljali su jeftiniju varijantu stolnog posuđa od onih oslikanih i prevučeni majoličkom glazurom. Na Starom su gradu Bariloviću vrčevi premazani olovnom glazurom, najčešće zeleno pigmentiranom, zabilježeni unutar stratigrafskih jedinica SJ 2, 10, 14 i 18 (T. 27/328-333).

Najstariji primjerak predstavlja vrč kuglastog tijela, kratkog ljevkastog oblikovanog i blago rebrasto profiliranog vrata s jednostavnim obodom te trakastom ručkom koja spaja obod s ramenom posude na kojem je smješten i cjevasti izljev (T. 27/333). Vrč je glaziran s obje strane tako da je na vanjsku površinu nanescena zeleno pigmentirana olovna glazura, a na unutarnju žućkasto smeđa (slika 79). Ulomak sličnog zeleno glaziranog vrča potječe s Ružice grada, a datiran je u razdoblje 15.-16. st. (Radić, Bojčić 2004, kat. 369).

U okviru stratigrafske jedinice SJ 10 datirane u 18. st., koja međutim sadrži i prebačeni stariji materijal (16. st.), evidentirano je nekoliko ulomaka vrčeva prevučeni zelenom olovnom glazurom s vanjske (T. 27/328, 330) ili s unutarnje strane (T. 27/329). Prema obliku mogu se razlikovati dvije varijante: prvu predstavljaju vrčevi blago ljevkastog profiliranog vrata s jednostavnim ojačanim obodom i ovalno oblikovanim trbuhom (T. 27/328, 330), dok druga varijanta vrčeva ima nizak cilindrični vrat s jednostavnim obodom ojačanim s unutarnje strane te naglašen prijelaz vrata u rame (T. 27/329).

Paralelno s glaziranim vrčevima, prevučeni majoličkom ili samo običnom olovnom glazurom, upotrebljavaju se i neglazirani primjerci, najčešće ukrašeni crvenim slikanjem, rjeđe otiskivanjem kotačića. Slikanje crvenom bojom na keramičkim posudama svijetle oker ili žućkaste boje javlja se tijekom 15. st. u Budimu i drugim proizvodnim središtima srednjoeuropskoga kulturnog kruga. Vrčevi oslikani crvenom bojom na ovom su prostoru jedna od najčešćih vrsta stolnog posuđa, a ponekad se crveno slikanje kombinira s nepravilnim glazurnim mrljama (Cech 1987, 190-192, C28-C57; Bikić 2003, 114; Holl 2005, 322-327, Abb. 13). Crveno oslikani vrčevi poznati su ponajviše po materijalu iz Moravske i Češke, odakle potječe i nalaz vrča iz Čivica datirana novcem u prijelaz 14./15. st. (Tkalcic 2010b, 466). U Budimu se pojavljuju od druge polovine 15. st., a proizvode se sve do sredine 17. st. Sudeći prema nalazima iz Austrije, slični se vrčevi proizvode i u tamošnjim radionicama (Cech 1987, 261-262 T. 57/C18-19, T. 58/c19). V. Bikić na primjeru nalaza s područja Beograda razlikuje dvije faze proizvodnje crveno oslikanih vrčeva. Primjerke iz druge polovine 15. st. karakterizira jednostavnije izvedeno ukrašavanje slikanjem izravno na površini posude, dok bi složeniji proces izrade odlikovao vrčeve iz 16.-17. st., kada se, umjesto debljih pravokutno ukriženih linija, javljaju linije koje se sijeku stvarajući rombove, pri čemu je cijeli motiv uokviren okomitim linijama (Bikić 1994, 83-85, Sl. 32/1-8; Bikić 2003, 114-115).

Slika 79. Rekonstruirani vrč prevučen koloriranom olovnom glazurom (snimio J. Kliska).
Fig. 79. Reconstructed jug coated with coloured lead glaze (photograph by J. Kliska).

Sa Staroga grada Barilovića poznati su uglavnom manji ulomci crveno oslikanih vrčeva, evidentirani u okviru slojeva SJ 10, 13, 14, 15, 18 i 23 (T. 26/292-312). Na nekoliko primjeraka oslikana dekoracija upotpunjena je urezivanjem (T. 26/298) odnosno ubadanjem (T. 26/296, 312). Oslikani su vrčevi gotovo redovito fine fature, tankih stjenki i keramike oker boje. Oslikani su različitim kombinacijama geometrijskih motiva poput okomitih, vodoravnih ili kosih linija, mreža, valovnica i sl. Prema sačuvanim ulomcima otvora vrčeva, primjetno je da su imali trolisno oblikovan izljev (T. 26/292-294), a stajaće su im stope najčešće blago proširene i prstenasto oblikovane (T. 26/308-312). Vrčevi su vjerojatno imali trakaste ručke, ponekad oslikane ili dekorirane na drugi način (T. 26/296). Najstariji crveno oslikani vrčevi na Starom se gradu Bariloviću javljaju tijekom 16. st., a možda i nešto ranije, kada se oslikavanje ponekad kombinira s drugim dekorativnim tehnikama poput urezivanja i ubadanja. Brojniji su tijekom 17. st., a također su evidentirani u sloju SJ 10 koji datira iz 18. st., međutim sadrži brojne prebačene starije nalaze. Nađen je ulomak vrča izrazito naglog prijelaza iz vrata u široko, naglašeno rame (T. 26/295) te se može pretpostaviti da je zapravo riječ o boci s ručkom (Horvat 1999, 86-87; Gaisbauer et al. 2010, 59-60). Nađeni ulomak podsjeća na vrčeve tipa III/21 po V. Bikiću, koji su na području Beograda odraz ugarskog utjecaja u razdoblju 16.-17. st. Ove vrčeve karakterizira široko rame, kuglasto oblikovano tijelo i prilično uzak vrat, bogato su ukrašeni crvenim slikanjem, ponekad u kombinaciji s nepravilno nanesenim mrljama zelene olovne glazure (Bikić 2003, 55-56). Na Starome gradu Bariloviću evidentiran je i dio posudice trbušastog oblika s vidljivim tragom korijena ručke na najširem dijelu (T. 26/299). Vjerojatno se radi o nekoj varijanti minijaturnoga vrča, kakvi su zabilježeni i na drugim nalazištima, primjerice u Sarvalyu (Holl,

Paradi 1982, 99-101, Abb. 48, Abb. 161/5). Ulomci vrčeva odnosno boca dekorirani crvenim slikanjem slični primjercima s Barilovića upotrebljavani su tijekom 15.-16. st. na Ružiči gradu (Radić, Bojčić 2004, kat. 360-366).

Neglazirani i neoslikani vrčevi sa Staroga grada Barilovića ukrašeni su otiskivanjem kotačića (T. 26/313-317, T. 27/320, 322), ubadanjem (T. 26/318-319), kombinacijom kotačića i ubadanja (T. 27/321) ili kombinacijom otiskivanja, ubadanja i žlijebljenja (T. 27/323), a rjeđe su nedekorirani (T. 27/324-327). Većinom su osrednje fature, površine najčešće u nijansama oker ili narančaste boje. Evidentirani su u slojevima SJ 10, 14, 15, 18, 23, 77 i 79. Svi vrčevi ukrašeni kotačićem, uz iznimku jednog ulomka dna nađenog u sloju 17. st., mogu se pripisati kasnom 15. ili 16. st. Otvor im je trolisno profiliran, rame široko, stajaća stopa blago naglašena, a profilirane trakaste ručke, često dekorirane kotačićem, teku od područja ispod oboda do ramena posude. Svi su pečeni u oksidacijskoj atmosferi te im boja varira u nijansama narančaste. Komparativni primjerak vrča, datiran u razdoblje 16.-18. st., evidentiran je na Velikom Taboru (Škiljan I. 2007, kat. 29), a slični se primjerci upotrebljavaju i na području Beograda tijekom 16.-17. st. (Bikić 2003, 51, Tip III/8). Jedan primjerak vrča ukrašen je kombinacijom otiskivanja, ubadanja i žlijebljenja, fine je fature i sive boje (T. 27/323). Podsjeća na vrčeve s obodom tzv. tipa *Kragen* kojima su ručke ukrašene izduženim zarezima, kakvi se javljaju na austrijskom području tijekom 15. i 16. st. Ovi su vrčevi redukcijски pečeni, što je inače značajka proizvoda bečkih radionica (Cech 1985, 257-258; Cech 1987, 190-192; Tkalčec 2010b, 466). Ulomci nedekoriranih vrčeva evidentirani su u slojevima 17.-18. st. SJ 10, 14 i 15 (T. 27/324-327). Redovito su pečeni oksidacijski te im je površina oker boje, dok im fatura varira od fine do srednje. Otvor je ljevkasto oblikovan, ponekad s kljunastim izljevom, a profilirana trakasta ručka spaja vrat s najširim dijelom trbuha. Ulomak vrča široko izvučenog ljevkasto oblikovanog otvora s jedva naznačenim obodom i jajoliko oblikovanog tijela (T. 27/325) svojom formom slični jednostavnim vrčevima kakvi se od druge polovine 16. st. javljaju na širem srednjoeuropskom području (Gross 2003, 3, T. 4/2).

Očigledno su na Starome gradu Bariloviću, uz luksuzne majoličke vrčeve, tijekom 16. st. upotrebljavane i jeftinije varijante, poput vrčeva prevučeni zeleno pigmentiranom olovnom glazurom i onih neglaziranih, crveno oslikanih ili dekoriranih na neki drugi način (otiskivanje kotačića, ubadanje i sl.). Vrčevi s olovnom glazurom nisu osobito brojni, a njihova se upotreba nastavlja i u kasnijim stoljećima. Dominantna tehnika ukrašavanja neglaziranih vrčeva tijekom 16. i 17. st. je oslikavanje geometrijskih motiva crvenom bojom. Crveno oslikani vrčevi u ovom su razdoblju jedna od najčešćih vrsta stolne keramike na srednjoeuropskom prostoru. Usporedo s oslikanim vrčevima, na Starom se gradu Bariloviću upotrebljavaju oksidacijski pečeni neglazirani vrčevi trolisnog otvora dekorirani s pomoću kotačića, odnosno ukrašeni drugim tehnikama poput žlijebljenja i ubadanja te oni neukrašeni.

Najveći dio pronađenih vrčeva pripada feudalnoj fazi Staroga grada Barilovića. Od početka 17. st. grad postaje sjedište vojne posade, što se u materijalnoj kulturi odražava smanjenjem količine luksuznih proizvoda te upotrebom jednostavnijih i jeftinijih tipova stolnog posuđa.

8.1.4.2. Čaše

Ulomci keramičkih čaša utvrđeni su na Starome gradu Bariloviću u brojnim stratigrafskim jedinicama: SJ 1-2, 10, 14, 13/15/54, 18, 22, 23, 43, 69, 77, 79 i 82 (T. 28/334-349, T. 29/350-366). Gotovo svi evidentirani primjerci pripadaju razdoblju od druge polovine 15. st. do kasnog 16. odnosno početka 17. st. Nekoliko primjeraka nađenih u mlađim slojevima ima obilježja starijih tipova i vjerojatno predstavljaju prebačen stariji materijal. Nije zabilježen niti jedan cjelovit primjerak, već se uglavnom radi o donjim dijelovima, odnosno nožicama, čaša ili ulomcima gornjeg dijela recipijenta, pa je stoga teško odrediti njihove oblike.

Fatura posuda za piće dokumentiranih na Starome gradu Bariloviću kreće se u širokom rasponu od izrazito fine do grube. Čaše fine fature izrađene su od kvalitetno pročišćene gline s malo primjesa finog kvarcnog pijeska, često su vrlo tankih stjenki, uglavnom oker ili sive odnosno sivo-narančaste boje. Gotovo svi primjerci posuda fine fature ukrašeni su crvenim slikanjem, često kombiniranim s drugim dekorativnim tehnikama poput otiskivanja kotačića ili druge alatke, ubadanja, izuzetno i urezivanja. Čaše ovih karakteristika na Starom su gradu Bariloviću najbrojnije tijekom 16. st., premda se moguće javljaju već i ranije (T. 28/334-346, 349). Dekoracija čaša tehnikama otiskivanja kotačića ili drugog instrumenta, ubadanja, urezivanja ili žlijebljenja uglavnom se javlja na primjercima srednje do grublje fature izrade koji u sastavu sadrže sitne kamenčiće, odnosno krupni kvarcni pijesak, ponekad i sitno drobljenu keramiku (T. 28/347-348, T. 29/350-364). Površina im je najčešće u nijansama sive i narančaste boje, ponekad mrljasta, a prisutni su i primjerci oker boje. Čaše ovih obilježja javljaju se na Bariloviću od druge polovine 15. st. te se kontinuirano upotrebljavaju tijekom 16., moguće još i u 17. st.

Kasnosrednjovjekovne keramičke posude za piće podijeljene su na nekoliko tipova. Jednostavne čaše ravnih do konično oblikovanih stjenki, bez naglašene noge, često grube fature, ukrašene su uglavnom urezivanjem ili rebrenjem, ponekad pečaćenjem. Na osnovu oblikovanja oboda i profilacije stjenki M. Guštin je izdvojio dvije varijante ovog tipa koji je bio u upotrebi ponajviše tijekom 14. i 15. st., mada su poznati i mlađi primjerci (Guštin 1998, 256, Sl. 1/6, Sl. 2/8, Sl. 3/1-7; Guštin 2001, 143-144, 156, Sl. 1-3). Sa Staroga grada Barilovića po svojem bi se obliku ovom tipu čaša mogao pripisati tek jedan ulomak (T. 29/363) evidentiran, međutim, s materijalom 17. st.

Čaše konkavnog oblika, odnosno profilirane u obliku pješčanog sata, tzv. tipa Celje, omiljene su krajem 14. i tijekom 15. st., no javljaju se i kasnije, vjerojatno kao jeftinije imitacije proizvoda od zlata i srebra (Cech 1985, 256, B1-B14; Cech 1987, 189, B13-B14). Uglavnom su fine fature i kvalitetne izrade, glatke ili narebrene površine, ukrašene pečaćenjem, crvenim slikanjem, otiskivanjem kotačića ili urezivanjem odnosno žlijebljenjem (Guštin 1998, 256, 259, Sl. 1/1-5, Sl. 2/9-14, Sl. 3/10-11; Guštin 2001, 147-148, 156-158, Sl. 5/2-4; Sekelj Ivančan, Tkalčec 2002, 177-178, T. 5/4-5). Sudeći prema činjenici da je poznat velik broj čaša ovog tipa, a da među njima ne postoje dvije identične, pretpostavlja se da nisu proizvedene serijski, kao što je slučaj s ostalim tipovima keramičkih posuda za piće. Čaše konkavnog oblika rasprostranjene su na širem području sjeverozapadne Hrvatske, izrazito su

Slika 80. Rekonstruirana oslikana i glazirna zdjela (snimio J. Kliska).
Fig. 80. Reconstructed painted and glazed bowl (photograph by J. Kliska).

brojne na teritoriju Slovenije, a slični primjerci evidentirani su i na austrijskom prostoru (Cech 1985, 256, Abb. 35-36, B1-B14; Cech 1987, 189, 257, T. 53, B13-B14; Guštin 2001, 157, Sl. 8; Gutjahr, Tiefengraber 2004, 455-457, Abb. 30, kat. 71; Čimin 2008b, 129-130, T. 16/1, 8, 9; Tkalčec 2010a, 70-71, kat. 257, 259-260, 263-266, 273, 275-283, 287; Tkalčec 2010b, 465, T. 4/kat. 98-103). Ovom tipu čaša vjerojatno pripada nekoliko ulomaka registriranih na gradu Bariloviću unutar stratigrafskih jedinica SJ 10, 13/15/54, 18, 22, 23, 23/43, 69 i 77 (T. 28/334-346, T. 29/350-351, 354-358, 361), premda postoji mogućnost da su neki od njih zapravo dijelovi trbušastih čaša na visokoj nozi. U svakom se slučaju čini kako su konkavne čaše predstavljale omiljeni oblik posuda za piće u feudalnoj fazi Staroga grada Barilovića. Uglavnom su izrazito fine fature, svjetlosive ili oker boje površine, ukrašene najčešće kombinacijom crvenog oslikavanja i otiskivanja kotačića ili ubadanja, no javljaju se i primjerci dekorirani isključivo crvenim slikanjem ili samo otiskivanjem.

Čaše trbušastog oblika s izraženom nogom predstavljaju zaseban tip posuda za piće u okviru kojeg se, ovisno o visini noge, mogu razlikovati dvije varijante – čaše s višom i one s nižom nogom. Često su ukrašene crvenim slikanjem, otiskivanjem kotačića ili kombinacijom navedenog, također ubadanjem ili pečaćenjem (Sekelj Ivančan, Tkalčec 2002, 176, T. 1-4). Javljaju se već od 14. st. u Budimu, tijekom 15. st. rasprostranjene su diljem srednje Europe, a upotrebljavaju se i u 16. st. (Holl, Paradi 1982, 101-104; Cech 1985, 256, B21-B51, B53-B54; Cech 1987, 189, B16-B17; Prister 1998, kat. 23; Sekelj Ivančan, Tkalčec 2002, 177; Sekelj Ivančan, Tkalčec 2002-2003, 31-32). Ulomci čaša trbušastog oblika s izraženom nogom zabilježeni su na Starome gradu Bariloviću u slojevima SJ 1-2, 18 i 79 (T. 28/349, T. 29/359-360, 364). Čaše su fine do srednje fature, pečene u oksidacijskoj atmosferi, ponekad narebrene površine. Dekorirane su otiskivanjem kotačića, ubadanjem ili njegovom kombinacijom s otiskivanjem i crvenim slikanjem.

Čaše izduženog oblika, čije je vitko tijelo tek blago trbušasto oblikovano, a noga samo naznačena, često s tzv. obo-

dom *Kragen*, u upotrebi su uglavnom tijekom 15. st. (Cech 1985, 256, B15-B20; Cech 1987, 189, B6-B12; Tkalčec 2001, 219 i d.; Sekelj Ivančan, Tkalčec 2002, 177). Nekoliko ulomaka s grada Barilovića, iz slojeva kasnog 15. i 16. st., vjerojatno treba pripisati ovom tipu čaša (T. 29/352-353). Fine su ili srednje fature, površina im je mrljasta u nijansama narančaste i sive boje, a ukrašene su kombinacijom otiskivanja i žlijebljenja.

Kao zasebnu skupinu keramičkih posuda za piće M. Guštin izdvaja tzv. ljubljanske čaše. Zapravo je riječ o različitim tipovima čaša odnosno pehara, poput primjerice specifičnih „ježevki“, koji se javljaju krajem 15. i tijekom 16. st. (Guštin 1998, 257, Sl. 3/12-15; Guštin 2001, 154-156, 158, Sl. 7). Vjerojatno bi se ovoj raznovrsnoj skupini mogli pripisati ulomci visokih uskih nogu čaša evidentirani u slojevima kasnog 15. odnosno ranog 16. st. (T. 28/347-348). Jedan primjerak profilirane noge čaše dekoriran je gustim otiscima izvedenim kotačićem (T. 28/347), dok je ulomak donjega dijela drugog primjerka čaše ukrašen dubokim vodoravnim žljebovima čime je postignut dojam narebrenosti (T. 28/348).

Funkciju čaše mogu imati i mali trbušasti lončići koji svojim oblikom ponekad podsjećaju na čaše na niskoj nozi. Na susjednom slovenskom prostoru javljaju se najčešće u neukrašenoj varijanti čiju jedinu „dekoraciju“ predstavljaju rebra nastala tijekom njihova oblikovanja na lončarskom kolu (Guštin 1998, 257, Sl. 3/7-9; Guštin 2001, 145-146, Sl. 4). Zdepasti lončić ukrašen kotačićem evidentiran na Starome gradu Bariloviću u sloju iz vremena prijelaza 15. u 16. st. (T. 29/362) moguće je, sudeći prema njegovu obliku i dimenzijama te dekoraciji (kakva se uglavnom ne javlja na loncima registriranim na ovom lokalitetu), služio kao posuda za piće, premda je mogao imati i kakvu drugu namjenu, primjerice za pohranu ili posluživanje začina.

Ulomak čaše prevučeno zeleno pigmentiranom olovnom glazurom s vanjske strane (T. 29/366) ističe se kao jedini nalaz ovog tipa. Čaša je ukrašena gustim nizovima otisaka izvedenih kotačićem. Na gornjem dijelu konično oblikovanog re-

Slika 81. Rekonstruirana crveno oslikana zdjela s izljevom (snimio J. Škudar).
Fig. 81. Reconstructed red painted bowl with spout (photograph by J. Škudar).

cipijenta vidljivo je blago profilirano rebro, dok je na donjem dijelu naglašen prijelaz u nogu posude. Analogiju za ukras i donekle oblik predstavlja ulomak također zeleno glazirane čaše evidentiran u sloju iz druge polovine 15. st. na Graščini u Polhovem Gradcu (Železnikar 2002, 325, T. 6/1).

U vrijeme kasnog 15. i ranog 16. st. na feudalnom su gradu Bariloviću upotrebljavane čaše raznih tipova – izdužene gotičke, ljubljanske te one tipa Celje. Ukrašene su gotovo isključivo tehnikama otiskivanja (kotačića ili druge alatke) ili žlijebljenjem. Tijekom 16. st. omiljene su čaše tipa Celje na kojima je dekoracija izvedena slikanjem crvenom bojom kombiniranim s drugim ukrasnim tehnikama (otiskivanje kotačića ili drugog instrumenta, ubadanje, rjeđe urezivanje ili žlijebljenje). Ove se čaše odlikuju kakvoćom izrade: često su izrazito fine fakture i tankih stjenki, a ukras je precizno izveden. Iz horizonta 16. st., kojemu pripada daleko najveći broj ulomaka čaša, potječu i brojni nalazi vrčeva s majoličkim premazom te onih jednostavnijih, prevučeni samo olovnom glazurom, odnosno neglaziranih. Vojno zauzimanje grada početkom 17. st. dovelo je do važnih promjena u materijalnoj kulturi, pa su tako u slojevima iz faze Vojne krajine ulomci fine stolne keramike znatno rjeđi. Čak se ni ti rijetki ulomci međutim najčešće ne mogu sa sigurnošću pripisati vremenu iz kojeg slojevi potječu zbog poremećaja arheoloških slojeva uslijed kasnijih intervencija na Starome gradu Bariloviću.

8.1.4.3. Tanjuri i zdjele

Tanjuri i zdjele iznimno su rijetko zastupljeni među materijalnim ostacima feudalne faze Staroga grada Barilovića. Među ulomcima koji svojim oblikom podsjećaju na zdjele izdvajaju se dva primjerka (T. 30/367-368). Vjerojatno se radi o dijelovima keramičkih peka na kojima su aplicirana plastična rebra imala praktičnu funkciju zadržavanja žara prilikom pečenja. Slične peke zabilježene na nalazištu u zagrebačkom Stenjevcu potječu iz nešto starijeg razdoblja (Bunčić 2010, 77-78, kat. 15, 89), što svjedoči o dugovječnosti ovakvih jednostavnih oblika. U fazi Vojne krajine zdjele su češće zastupljene. Tijekom 17.-18. st. glazirane zdjele oblikom slične tanjuru,

međutim veće i dublje od običnog tanjura, postale su dominantan oblik stolnog posuđa (T. 32/393-394, T. 33/395-397, T. 35/401-404, 409-412). Ove su zdjele najčešće dekorirane engobom kojom se oslikavaju jednostavni stilizirani vegetabilni ili geometrijski motivi, poput stiliziranih listova, valovitih i ravnih linija, spirala, točaka i sl. U nekim se slučajevima prije oslikavanja dio posude premazao drugom bojom, uglavnom crvenom ili smeđom. Nakon izvođenja ukrasa dekorirana (unutarnja) strana posude bila je prevučena olovnom glazurom (slika 80). Slične zdjele upotrebljavane su od 17. do 19. st. i na Velikom Taboru (Škiljan I. 2007, kat. 38-40).

Istovremeno sa spomenutim glaziranim zdjelama koristile su se velike konične zdjele profiliranog izljeva (T. 30/371-377). Dekorirane su jednostavnim crveno oslikanim geometrijskim motivima: uobičajeno je ukrašavanje da rubom oboda teče jedna linija, tri paralelne vodoravne linije oslikane su na ramenu posude, dok je unutarnja strana dna ponekad dekorirana ukrštenim linijama (slika 81).

Zabilježeni su ulomci tek nekoliko tanjura u slojevima 18. st. Javlja se primjerica ukrašeni urezivanjem i prevučeni zeleno pigmentiranom olovnom glazurom (T. 35/405-407), a evidentiran je i ulomak tanjura dekoriran urezanim valovnicama, doslikan mrljama zelene boje i premazan olovnom glazurom (T. 35/408).

Tijekom 19. i ranog 20. st. zdjele i tanjuri ponovno su rjeđi te se uglavnom radi o manjim glaziranim primjercima (T. 31/381, 383-385, T. 34/400), dok se velike zdjele, karakteristične za fazu Vojne krajine, više ne upotrebljavaju.

8.2. KUHINJSKO POSUĐE

8.2.1. Posude na nožicama

Ovaj tip predstavljaju otvoreni oblici posuda, ponajviše plićih ili dubljih zdjela, na čije su dno aplicirane po tri nožice, a na stjenku najčešće neki oblik ručke ili drške. Premda su ove posude mogle služiti i za posluživanje hrane, što se u prvome redu odnosi na glazirane primjerke, na nekima su s donje strane vidljivi tragovi izlaganja vatri, pa su stoga posu-

Slika 82. Rekonstruirana posuda na tri noge, glazirana s unutarnje strane (snimio J. Škudar).
Fig. 82. Reconstructed vessel on three small legs, glazed from interior (photograph by J. Škudar).

de na nožicama uvrštene pod kuhinjsko posuđe. Neki autori smatraju da su služile za kuhanje krute hrane te ih nazivaju tavama (Gusar 2010, 41; Bradara 2012, 39).

Na Starom se gradu Bariloviću posude na nožicama pojavljuju sporadično tijekom 17. st., prilično su brojne u 18. st., a ostaju u upotrebi i kasnije. Unutarnja im je strana uglavnom prevučena olovnom glazurom, najčešće zeleno pigmentiranom, premda se javljaju i u neglaziranoj varijanti. Neglazirani primjerci evidentirani su isključivo unutar sloja 18. st. (SJ 10) (T. 36/413-416). Stjenke su posuda konično oblikovane, ravne ili blago zaobljene, a obod je jednostavan ili malo ojačan s vanjske strane. Na neglaziranim posudama na nožicama zamijećene su samo trakaste ručke, premda se može pretpostaviti postojanje i drugih varijanta ručki ili drški koje su služile za prihvaćanje posude. Na nekim je primjercima s donje strane dna reljefno izvedena oznaka.

Glazirane posude na nožicama prisutne su na Starome gradu Bariloviću u većem broju od neglaziranih, a javljaju se u raznim varijantama od 17. st. Kao i neglazirani primjerci, uglavnom su konično oblikovane, pri čemu stjenke mogu biti ravne, blago zaobljene, ili čak profilirane. Obodi su na nekim posudama uvučeni (T. 37/421, 423), dok su na drugima izvedeni sa žljebom za poklopac (T. 37/422, 424). U jednom slučaju profiliran je izljev (T. 37/421), što sugerira da posuda nije služila za kuhanje isključivo krute hrane (slika 82). Većinom je riječ o dubljim posudama, međutim nađene su i vrlo plitke posude (T. 36/419) koje su vjerojatno imale funkciju tave, kao i one duboke, oblikom slične šalicama (T. 37/422). Neke od posuda imaju apliciranu dužu šuplju cjevastu dršku (T. 36/418, T. 37/421-422), a druge pak po dvije nasuprotno postavljene trakaste ručke (T. 37/424, vjerojatno i T. 36/417).

Posude na nožicama zabilježene su na brojnim nalazištima kako kontinentalnog dijela Hrvatske, tako i u njezinoj priobalju. Zdjele s tri nožice kakve su upotrebljavane na Velikom Taboru tijekom 16.-17. st. oblikovno su različite od

primjeraka s Barilovića, a poznati su samo neglazirani primjerci (Škiljan I. 2007, kat. 1-2). Drugačijeg je oblika i posuda s nožicama zabilježena na Ružici gradu (Radić, Bojčić 2004, kat. 343). Razne varijante ovog oblikovnog tipa zabilježene su i u hrvatskom priobalju gdje se javljaju moguće već od sredine 16. st., premda su tek od 17. st. učestale (Gusar 2010, kat. 26-34; Bradara 2012, 40-41, kat. br. 55-61).

8.2.2. Lonci

Lonci su daleko najzastupljeniji oblik keramičkog posuđa evidentiranog na Starome gradu Bariloviću. Izrađeni su uglavnom na brzrotirajućem lončarskom kolu, redovito tvrde fakture, površine najčešće zaglađene, nerijetko s tamnim mrljama. U fakturi su redovite primjese pijeska, često kvarcnog, kod grublje keramike i sitnih kamenčića, a iznimno i sitno drobljene keramike.

Budući da je keramička produkcija kuhinjskog posuđa novovjekovnog razdoblja na prostoru središnje Hrvatske slabo poznata, a dio kulturnih slojeva Staroga grada Barilovića poremećen, što se u prvome redu očituje kod stratigrafske jedinice SJ 10, unutar pojedinih novovjekovnih slojeva nije bilo moguće jasno odvojiti stariji materijal kao što je učinjeno za stolnu keramiku. Stoga je kuhinjska keramika obrađena po horizontima naseljavanja koji su se mogli detektirati na osnovi stratigrafskog položaja, karakterističnih pokretnih nalaza i radiokarbonskih datuma, a u okviru kojih je obuhvaćen i eventualni prebačeni materijal.

Klasifikacija lonaca sa Staroga grada Barilovića načinjena je, zbog fragmentiranosti nalaza, prema osnovnim karakteristikama oblika oboda. Prema ovom kriteriju lonci su podijeljeni u sedam osnovnih tipova (tablica 7), pri čemu tip 01. predstavljaju lonci s jednostavnim, neojačanim obodom izvučenim prema van, koji neprekinuto teče iz vrata posude, a koji se javljaju u dvije varijante: sa zaobljenim (01.A) i ravnim (01.B) završetkom oboda. Tip 02. obuhvaća lonce s jednostavnim obodom izvučenim prema van, ojačanim s

Tablica 7. Tipološka tabela lonaca prema obliku oboda.
Table 7. Typological plate showing pots based on rim shape

TIP	01. jednostavni neojačani, prema van izvučeni obodi	02. jednostavni ojačani, prema van izvučeni obodi	03. kružni obodi	04. ojačani, dodatno modelirani, prema van izvučeni obodi	05. presavijeni obodi s oštrim završetkom	06. ojačani, prema van uvijeni obo- di sa zaobljenim završetkom	07. ojačani obodi ukrašeni oti- skivanjem
VARIJANTA	A.						
	B.						
	C.						

vanjske (02.A varijanta), unutarnje (02.B varijanta) ili obje strane (02.C varijanta). Lonca tipa 03. predstavljaju primjerci s tzv. kružnim obodom, koji je zapravo vrsta jednostavnog ojačanog oboda kružnog do ovalnog presjeka. Kao tip 04. izdvojeni su lonci s ojačanim, prema van izvučenim i dodatno modeliranim obodom. Kod varijante 04.A obod je konkavno, a kod 04.B dvostruko konkavno oblikovan, dok varijanta 04.C ima konveksno-konkavno modeliran obod. Lonci tipa 05. imaju presavijen obod s oštrim završetkom, a oni tipa 06. ojačani, prema van uvijeni obod sa zaobljenim završetkom. Tip 07. predstavljaju lonci s obodom s vanjske strane ojačanim i ukrašenim otiskivanjem.

Na Starom su gradu Bariloviću najbrojniji lonci tipa 04. koji se sporadično javljaju u kasnom 15. odnosno tijekom 16. st., i to ponajviše u varijanti s konkavno-konveksno profiliranim obodom (04.C) (T. 38/425, 429, 431-432). Tijekom 17. st. lonci tipa 04. dominantan su oblik, što se posebice odnosi na varijantu s konkavno oblikovanim obodom (04.A) (T. 39/453-459, T. 40/460-475, T. 41/476-485), premda su prisutne i preostale dvije varijante (04.B-C). Javljaju se sporadično i u mlađim slojevima, međutim ne može se sa sigurnošću utvrditi radi li se o prebačenom starijem materijalu. Ostali tipovi lonaca primjetno su manje zastupljeni. Od 16. st. javljaju se lonci tipa 06. i 07., tj. s ojačanim, prema van uvijenim obodom sa zaobljenim završetkom (T. 38/435), odnosno s obodom ojačanim s vanjske strane i ukrašenim otiskivanjem (T. 38/433-434). Prilično su malobrojni, a u slojevima iz kasnijih razdoblja zastupljeni su tek iznimno, vjerojatno prebačeni uslijed perturbacije slojeva. Svi preostali tipovi javljaju se tek od 17. st. ostajući u upotrebi do kraja novog vijeka. Najbrojniji su među njima lonci s jednostavnim ojačanim obodom, izvu-

čenim prema van (tip 02.), tijekom 17. st. uglavnom u varijanti 02.C, tj. s obodom ojačanim s obje strane (T. 39/447, 450-451), a od 18. st. s obodom ojačanim samo s vanjske strane (varijanta 02.A) (T. 44/524-525, T. 45/533-542). Lonci tipa 01., s jednostavnim neojačanim obodom zaobljenog ili ravnog završetka, pojavljuju se sporadično tijekom 17. st., a nešto su brojniji od 18. st. (T. 39/445, 448, T. 44/519-523). Usporedo s loncima tipa 01. i 02. upotrebljavaju se oni s presavijenim obodom oštrog završetka (tip 05.) (T. 42/504-506, 508), dok su lonci s kružnim obodima evidentirani isključivo u slojevima 18. st. ili mlađim (T. 45/543-547). Na loncima sa Staroga grada Barilovića primjetna je stanovita tendencija sve jače iskošenosti oboda od kasnoga srednjeg k novom vijeku. Kasnosrednjovjekovni obodi uglavnom su blago izvučeni prema van, u 17. st. su već zakošeniji i izraženije profilirani, da bi od 18. st. ponovno dominirali jednostavniji, prema van izvučeni obodi.

Pri ukrašavanju kasnosrednjovjekovnih odnosno novovjekovnih lonaca sa Staroga grada Barilovića upotrebljavane su različite tehnike, premda po zastupljenosti dominiraju neukrašeni primjerci. Dekoriranje s pomoću kotačića javlja se isključivo na loncima feudalne faze (T. 38/427; T. 38/440 – vjerojatno predstavlja dio vrča). U istom se razdoblju za ukrašavanje lonaca koriste i tehnike urezivanja (T. 38/436-439, 441) te otiskivanja prsta ili drugog instrumenta pri dekoriranju oboda ili plastičnih traka apliciranih na ramenu posude (T. 38/433-434, 437, 439, 442). Plitko žlijebljenje i kaneliranje javljaju se rijetko, a upotrebljavaju se za ukrašavanje tijela lonca u vidu vodoravnih ili zakrivljenih paralelnih linija (T. 38/425, 443-444). Ponekad su primijenjene kombinacije urezivanja i otiskivanja odnosno apliciranja i otiskivanja. U

Slika 83. Rekonstruirani lonac oslikan crvenom bojom (snimio J. Škudar).
Fig. 83. Reconstructed pot painted red (photograph by J. Škudar).

Slika 84. Rekonstruirani lonac, 17. st. (snimio J. Škudar).
Fig. 84. Reconstructed pot, 17th century (photograph by J. Škudar).

17. st. najzastupljenija tehnika dekoriranja lonaca jest oslikavanje crvenom bojom koje se uglavnom izvodi u vidu oslikane linije duž ruba oboda te triju paralelnih linija na ramenu (T. 40/472-475, T. 41/476, 478-481, 483-488). Primjetne su i varijacije pri ukrašavanju ramena, pa se ponekad uz ravne linije javlja i motiv valovnice (T. 40/473, T. 41/477, 482, 491), u jednom slučaju upotpunjene urezivanjem (T. 41/489), odnosno motiv dviju paralelnih linija međusobno spojenih nizom kraćih kosih crta (T. 41/490). Tehnika oslikavanja crvenom bojom primjenjuje se na loncima s najvećom širinom tijela u gornjoj trećini trbuha i po jednom profiliranom trakastom ručkom koja polazi neposredno ispod oboda i završava na najširem dijelu tijela posude (slika 83). Ovi su lonci gotovo redovito fine fakture i oker boje keramike, pečeni u oksidacijskoj atmosferi. Osim oslikavanja, na loncima 17. st. primjenjuje se i urezivanje, najčešće u vidu jedne do tri ravne paralelne linije na ramenu (T. 40/469, 471, T. 42/493, 495-496, 506), ponekad u kombinaciji s ubadanjem (T. 39/445, 448). Kao i u prethodnome horizontu, i tijekom 17. st. upotrebljavaju se lonci dekorirani apliciranim plastičnom trakom ukrašenom otiscima prsta (T. 43/511). Među materijalom evidentiranim u slojevima 18. st. svojom se dekoracijom izdvaja skupina lonaca (T. 44/529, T. 45/532-534, 538, T. 47/563). Riječ je o redukcijски pečnim posudama s jednostavnim obodom izvučenim prema van te ojačanim s vanjske ili s obje strane, srednje većih dimenzija. Bogato su ukrašeni apliciranjem trake s otiscima prsta na rame ili trbuh te urezanim valovnicama i vodoravnim nizovima otisaka. Preostali dekorirani lonci registrirani u slojevima 18.-19. st. jednostavnije su ukrašeni, uglavnom urezanim valovnicom pri prijelazu vrata u rame posude (T. 44/519, T. 45/544, T. 47/562), odnosno samo plastičnom trakom s otiscima apliciranim na ramenu (T. 45/536, T. 47/564) ili uz dno lonca (T. 47/566-567), dok se oslikani lonci, karakteristični za 17. st., sada javljaju izuzetno rijetko (T. 47/565).

Veličina lonaca određena je prema promjeru oboda, tj. razdaljini između vrhova oboda, pri čemu je preuzeta klasi-

fikacija T. Tkalčec (Tkalčec 2010b, 460). Lonci su podijeljeni na male (9-14 cm), srednje (14-18 cm), srednje veće (18-23 cm) i velike (23-30 cm). Među materijalom kasnog 15. i 16. st. sa Staroga grada Barilovića prevladavaju lonci malih dimenzija, nešto su rjeđi primjerci s obodom srednjeg promjera, dok se oni srednjeg većeg i velikog promjera oboda javljaju tek izuzetno. Tijekom 17. st. dolazi do promjene te dominiraju lonci srednjeg promjera otvora, a oni manjeg ili većeg promjera javljaju se rijetko. Od 18. st. dimenzije lonaca još su veće, pa su tako u upotrebi uglavnom lonci srednjeg i srednjeg većeg promjera otvora. Dakle, može se zaključiti kako je na Starome gradu Bariloviću jasno vidljiva tendencija povećanja lonaca tijekom vremena, moguće djelomice uvjetovana promjenom korisnika Staroga grada. Usporedbom veličine promjera oboda s tipovima lonaca nisu uočene nikakve pravilnosti koje bi ukazivale na to da se na posudama određene dimenzije preferiraju stanoviti tipovi oboda.

Faktura lonaca nađenih na Starome gradu Bariloviću, izuzev oslikanih primjeraka fine fakture, uglavnom je srednje kvalitete, što podrazumijeva upotrebu djelomično pročišćene gline s primjesama manjih kamenčića, odnosno krupnijeg ili sitnijeg, često kvarcnog, pijeska. Ove primjese mogle su biti sastavni dio same sirovine, budući je glina u prirodi često pomiješana s kvarcnim pijeskom i vapnencem, ili su naknadno dodane kako bi se poboljšala kvaliteta keramike. Na vanjskoj su površini lonaca nerijetko primjetni tragovi zaglađivanja, tj. „zaravnavanja“ bez upotrebe vode, a zbog primjese površina je blago hrapava.

Analiza načina pečenja keramičkih lonaca prema horizontima naseljavanja Staroga grada Barilovića rezultirala je zaključkom kako su tijekom 16. i 17. st. lonci u podjednakom broju pečeni u oksidacijskoj i redukcijскоj atmosferi, dok je od 18. st. primjetan porast broja primjeraka tamne površine dobivene redukcijским pečenjem.

Usporedo s neglaziranim loncima, od 16. st. se u manjem broju upotrebljavaju i oni prevučeni olovnom glazurom. Najčešće je riječ o posudama čija je unutarnja strana prema-

zana zeleno pigmentiranom olovnom glazurom (T. 48/576, 578-582, 584-592, T. 49/595, 600-601), no evidentirani su i primjerci na kojima su glazirane i unutarnja i vanjska površina lonca (T. 48/583, 593, T. 49/598) odnosno samo vanjska (T. 49/597, 602-603). Osim zelene upotrebljava se, premda znatno rjeđe, i smeđa olovna glazura (T. 48/579, 583, T. 49/594). Prema ostalim karakteristikama glazirani se lonci gotovo u potpunosti uklapaju u repertoar neglaziranih primjeraka sa Staroga grada Barilovića, primjerice prema tipovima lonaca prema načinu modeliranja oboda, dimenzijama itd. Jedina se razlika očituje u načinu ukrašavanja: glazirani su lonci naime vrlo rijetko dodatno ukrašeni, i to isključivo urezivanjem ili plitkim kaneliranjem (T. 48/579, 584, 593).

Može se zaključiti da najstariji ulomci lonaca sa Staroga grada Barilovića datiraju iz kasnog 15. i 16. st. Kod većine primjeraka iz ovog razdoblja faktura je srednje do grube kvalitete, tek se iznimno javljaju lonci fine fakture. Načini pečenja lonaca variraju, pa se tako prakticira pečenje u redukcijskoj atmosferi, redukcijsko pa potom oksidacijsko te oksidacijsko pečenje koje rezultira oker ili narančastom bojom keramike. Prevladavaju lonci malog promjera oboda, premda se javljaju i oni srednjeg, srednjeg većeg i velikog promjera. Lonci su ukrašavani urezivanjem ili otiskivanjem, ponekad izvedenim na apliciranoj plastičnoj traci, rjeđe s pomoću kotačića te kaneliranjem ili plitkim žlijebljenjem. S obzirom na oblikovanje oboda, prisutni su lonci tipa 04.A-C, 06. i 07.

Najbrojniji ulomci lonaca potječu iz slojeva 17. st. Kao posebna kategorija izdvajaju se crveno oslikani lonci fine fakture, pečeni u oksidacijskoj atmosferi, keramike oker boje. Preostali su primjerci uglavnom srednje do grube fakture, podjednako su zastupljeni redukcijski pečeni lonci i oni pečeni u oksidacijskoj atmosferi, dok su primjerci pečeni redukcijom pa oksidacijom znatno rjeđi. Najbrojniji su lonci srednjeg promjera oboda, a javljaju se i primjerci malog, tek iznimno i oni velikog promjera. Osim slikanja kao dominantne tehnike ukrašavanja lonaca ovog horizonta, upotrebljava se i urezivanje, rijetko i ubadanje ili apliciranje. U jednom je slučaju na dnu lonca reljefno izveden motiv (T. 43/510). Najzastupljeniji su lonci tipa 04., uglavnom konkavno ili dvostruko konkavno oblikovanog oboda (slika 84), a javljaju se i tipovi odnosno varijante 01.B, 02.C, 05. i 06. Isti su obodi prisutni na neglaziranim loncima te na onima prevučeni olovnom glazurom koji su tijekom ovog razdoblja nešto brojniji i kod kojih je ponekad primjetno ljuštenje glazure uslijed njezina lošeg vezivanja za biskvit.

U stratigrafskim jedinicama 18. i 19. st. dio materijala prebačen je iz starijih slojeva, što se posebice odnosi na SJ 10. S obzirom na to da se kuhinjska keramika tijekom kasnog srednjeg i novog vijeka malo mijenjala te da je keramička proizvodnja 18.-19. st. na ovim prostorima gotovo neistražena, nije se moglo jasno razlučiti koji su ulomci lonaca prebačeni iz starijih slojeva. Dominiraju lonci srednje do grube fakture, najčešće pečeni redukcijskim postupkom, no javljaju se i primjerci pečeni redukcijom pa oksidacijom te oni pečeni u oksidacijskoj atmosferi. S obzirom na dimenzije oboda, najveći je broj srednjih i srednje većih lonaca, javljaju se i oni malih dimenzija, dok su veliki primjerci prilično rijetki. Lonci ukrašeni crvenim slikanjem, kakvi su česti tijekom 17. st., sada se pojavljuju iznimno rijetko i nisu više fine fakture. Ponovno dominiraju druge tehnike ukrašavanja

poput apliciranja plastičnih traka, otiskivanja prsta ili drugih alatki, ubadanja i urezivanja. Na loncima evidentiranim u okviru slojeva 18.-19. st. nerijetko se na dnu nalaze reljefne oznake redovito kružnog oblika unutar kojeg su izvedene ukrižene linije. Najčešće je riječ o jednostavnom križu (T. 47/568, 570, 572, 574), no prisutne su i oznake u vidu više ukriženih linija (T. 47/573), odnosno one s dodanim malim kružnim (T. 47/571) ili križnim (T. 47/575) izbočenjima. Tipovi lonaca su raznoliki, prevladavaju oni s jednostavnim obodom ojačanim s vanjske strane (02.A) te oni s ojačanim konkavno oblikovanim obodom (04.A). Isključivo u ovom horizontu javljaju se lonci s kružnim obodom, a uz spomenute tipove prisutni su i primjerci varijantni 01.A-B, 02.C, 04.C te tipa 07.

Lonci sa Staroga grada Barilovića pokazuju sličnosti s kuhinjskom keramikom 15.-18. st. s područja sjeverozapadne Hrvatske, zapadne Slavonije te Slovenije. Lonci s ojačanim konkavno ili dvostruko konkavno oblikovanim obodom, kakvi se na Starome gradu Bariloviću pojavljuju od kasnog 15. odnosno 16. st., izrazito brojni tijekom 17. st., mogu se usporediti s primjercima evidentiranim na nalazištima sjeverozapadne Hrvatske i zapadne Slavonije. Na burgu Vrbovu lonci ovog tipa javljaju se od druge polovine 15. st. (Tkalčec 2010a, 68, br. 154; Tkalčec 2010b, 465, T. 1/6, 8, 12). Na srednjovjekovnom selištu Ciglenica kod Varaždinskih Toplica dio lonaca ovog tipa potječe iz sloja datiranog radiokarbonskom metodom u 16. st. (Bekić 2006, 34-35, T. 4/5, T. 6/2, 4, 6, 8, T. 8/9, T. 9/4, T. 10/7, T. 11/8). Analogni primjerci s Velikog Tabora u upotrebi su u razdoblju 16.-18. st. (Škiljan I. 2007, 77-79, kat. 4-9, 14), kao i oni s utvrde Čanjevo (Čimin 2008b, 124-125, T. 2/2, T. 3/6, T. 4/9, T. 5/2-3, T. 6/9-10, T. 7/6-10). Komparativni materijal s Ružice grada predstavljaju lonci konkavno oblikovanog oboda, ponekad dekorirani urezanim ravnim ili valovitim linijama na ramenu (Radić, Bojčić 2004, T. 1/2-3, T. 2/16, 18-20, 23, T. 3/29, T. 5/57, 59, T. 6/62).

Lonci s kružno profiliranim obodom, na Starome gradu Bariloviću evidentirani u slojevima 18.-19. st., kao i oni s jednostavnim neojačanim ili ojačanim obodima, na utvrđi Čanjevo upotrebljavani su tijekom 17. i 18. st. (Čimin 2008b, 125, T. 1/1, T. 2/4, T. 3/8-9, T. 4/3-4, 6).

Lonci s obodom ukrašenim otiskivanjem nađeni su na burgu Vrbovcu unutar cisterne zapunjene tijekom 15. odnosno početkom 16. st. (Tkalčec 2010a, 33, br. 211, 218, 227), a jedan je primjerak evidentiran i na selištu Ciglenica, u sloju 16. st. (Bekić 2006, 34, T. 7/4).

Na prostoru Slovenije također su zabilježeni lonci po svojim karakteristikama slični onima sa Staroga grada Barilovića. Na utvrđi Kostanjevici na Starem gradu nad Podbočjem lonci s višestruko profiliranim obodima javljaju se već početkom 14. st., a općenito ostaju omiljeni više stotina godina (Predovnik 2003, 59). Lonci s ojačanim, dodatno modeliranim obodom izvučenim prema van pojavljuju se na Graščini u Polhovom Gradcu tijekom III. građevinske faze datirane u prvu polovinu 16. st. Krajem 16. i početkom 17. st. primjetna je tendencija jačem izvlačenju oboda (Železnikar 2002, 327, T. 6/17-20, T. 7/1-7, T. 8/8-9), kao i na loncima s Barilovića. Tijekom 17. st. primjerci s ojačanim, konkavno modeliranim obodom s Polhovog Gradca gotovo redovito s unutarnje strane imaju žljebove za poklopce, a javljaju se i

Slika 85. Rekonstruirani poklopac (snimio J. Škudar).
Fig. 85. Reconstructed lid (photograph by J. Škudar).

obodi zadebljanih rubova kakvi se pripisuju loncima ovalnoga tijela tipičnim za ovo stoljeće (Železnikar 2002, 329, T. 9/5, 7, 8, T. 12/1, 2, 5, 10, T. 15/9-15, 16-18, 20, T. 18/1, 3, T. 19/1, 2, 7-8, 11). Lonci s ojačanim višestruko modeliranim obodom brojni su i na Šaleku (Brišnik, Ravnikar 1999, 51, kat. 49, 53, 59-71, 113-117, 121-125, 134-135, 152-155 i d.), a poznati su i sa Staroga grada nad Celjem (Brišnik 1998, 266-267, 269-270, T. 1/5, T. 2/13-25). Na Šaleku su također zabilježeni lonci s kružnim obodom koji se pojavljuju od 12. st. nadalje te oni s jednostavnim neojačanim obodom (Brišnik, Ravnikar 1999, 52, kat. 163, 186).

Stanovite sličnosti primjetne su i s materijalom iz vremena ugarske vlasti s područja Beograda (1427.-1521. godine). To se prvenstveno odnosi na grupe lonaca I i II po V. Bikić koji se javljaju na području Ugarske, odnosno prostoru pod utjecajem ugarske materijalne kulture već od 14. st. (Bikić 1994, 75, 77, Sl. 27-28).

Komparativni materijal za lonce sa Staroga grada Barilovića obzirom na primijenjene tehnike ukrašavanja, kao i za tipove lonaca prema načinu oblikovanja oboda, može se naći među istovremenim nalazima s prostora sjeverozapadne Hrvatske, zapadne Slavonije i Slovenije, pa i šire. Dekoriranje s pomoću kotačića, zabilježeno na Bariloviću isključivo tijekom kasnog 15. i 16. st., prisutno je na loncima s burga Vrbovca od prve polovine 15. st. (Tkalčec 2010a, 67, br. 22, 86-87, 98-101), kao i na onima s Graščine u Polhovom Gradcu iz kasnog 15. st. i prve polovine 16. st. (Železnikar 2002, 327, T. 8/17-18).

Tehnike urezivanja i plitkog žlijebljenja na loncima s Barilovića primjenjuju se tijekom kasnog srednjeg i čitavog novog vijeka, najčešće u vidu jedne ili više vodoravnih linija ili valovnica na ramenu. Ovaj način ukrašavanja lonaca uobičajen je u navedenom razdoblju, pa ga se shodno tome može zapaziti na nizu kasnosrednjovjekovnih odnosno novovjekovnih nalazišta poput burga Vrbovca, Velikog Tabora, Ružice grada, utvrde Čanjevo (Čimin 2008b, 125, T. 2/5-6, T. 4/8, T. 6/7, 10 T. 7/9-10) i selišta Ciglenica (Bekić 2006, T. 2/1, 16, T. 3/4, 8-11, T. 4/1, 4-5, T. 5/2, T. 6/10-13, T. 7/6, 8, T. 8/1, 8-9, T. 9/3, T. 10/1, 11, T. 11/2, 6, 8, T. 12/1, T. 13/1). Na burgu Vrbovcu ovaj se način ukrašavanja javlja već od kraja 12. st., a posebno je čest krajem 15. i početkom 16. st. kada se ova tehnika upotrebljava i pri dekoriranju primjeraka s oja-

čanim profiliranim obodom (Tkalčec 2010a, 64-69, br. 140, 142-143, 154-155, 224-228, 237). Na prostoru Slovenije ovakav način ukrašavanja, čini se, nije toliko čest. Na Graščini u Polhovom Gradcu ramena lonaca ukrašena su najčešće široko žlijebljenim linijama, dok se analogni nalazi sa Staroga grada nad Celjem svode na nekoliko ulomaka iz 3. iskopa (Brišnik 1998, 267, T. 2/75, 78-80; Železnikar 2002, 327).

Apliciranje plastičnih traka ukrašenih otiscima na rame ili, rjeđe, na trbuh lonaca na Starom se gradu Bariloviću primjenjuje od kasnog srednjeg vijeka. D. Brišnik spomenuti način dekoriranja lonaca, koji vjerojatno ima i praktičnu funkciju pri njihovom prihvaćanju, datira od 13. do prve polovine 15. st. (Brišnik 1998, 267). Lonci ukrašeni plastičnim trakama upotrebljavani su na burgu Vrbovcu tijekom 16. st., a javljaju se i na Velikom Taboru, Ružici gradu i drugdje (Radić, Bojčić 2004, T. 6/65; Škiljan I. 2007, 80, kat. 19; Tkalčec 2010a, 68, br. 145, 146, 148). Paralele bogato dekoriranim loncima iz sloja 18. st. (SJ 10) s Barilovića mogu se naći među materijalom s Ružice grada te onom sa selišta Ciglenica (Radić, Bojčić 2004, T. 7/76; Bekić 2006, T. 9/5).

Lonci oker boje ukrašeni crvenim slikanjem, česti na Starome gradu Bariloviću tijekom 17. st., evidentirani su na prostoru Hrvatske u Čanjevu (Čimin 2008b, 125, T. 1/3, T. 2/1, T. 4/10), a javljaju se i u Sloveniji (Brišnik, Ravnikar 1999, 55, kat. 161). Na području južne Njemačke lonci ukrašeni oslikavanjem jedne do tri ravne ili valovite linije na ramenu ili vratu posude prilično su brojni. Ova se moda ukrašavanja na badenskom i bavarskom prostoru javlja tijekom druge polovine 16. st. i traje sve do 19. st., ne samo na loncima, već i na drugim oblicima posuda (Gross 1999, 668-669, Abb. 1-2, Abb. 3/1-6; Gross 2003, 3-7, 9-10, T. 4/3-10, T. 6/1-6, T. 11/1, 9-13, 16-18, 21, T. 13/14, T. 20/1-10, T. 29, T. 30/1-3, T. 36/1-10). Dok se na Starome gradu Bariloviću tehnika crvenog oslikavanja primjenjuje na loncima s ojačanim konkavno ili dvostruko konkavno oblikovanim obodom, na prostoru južne Njemačke međutim upotrebljava se za ukrašavanje drugačije oblikovanih lonaca.

Reljefno izvedeni motivi na dnima lonaca, koji se obično tumače kao radioničke lončarske oznake, na Starom se gradu Bariloviću javljaju u slojevima datiranim u razdoblje od 17. do 19. st. Uglavnom je riječ o krugu unutar kojeg je upisan križ, premda su evidentirani i složeniji motivi. Lončarske se oznake pojavljuju već u ranom srednjem vijeku, tijekom 14.-15. st. su rijetke, da bi ponovno postale učestale krajem 15. i početkom 16. st., a javljaju se i kasnije (Brišnik 1998, 267; Brišnik, Ravnikar 1999, 55-56; Tkalčec 2010a, 69). Oznake slične onima s Barilovića zabilježene su na Vrbovcu, Čanjevu, Ciglenici, Starome gradu nad Celjem te gradu Šaleku (Brišnik 1998, T. 6/84; Brišnik, Ravnikar 1999, 55, kat. 212, 214, 222; Bekić 2006, T. 3/6, T. 5/1, T. 6/14; Čimin 2008b, T. 8/4, 8; Tkalčec 2010a, br. 66-70).

Može se zaključiti kako su kuhinjski lonci sa Staroga grada Barilovića lokalni keramičarski proizvodi koji međutim pokazuju zajedničke karakteristike s istovremenim materijalom iz zapadnog dijela kontinentalne Hrvatske i Slovenije. Premda su kasnosrednjovjekovni i novovjekovni lonci vrlo slični, ipak se na materijalu s Barilovića mogu primijetiti neke različitosti unutar tri izdvojene faze, od kojih najstarija pripada kasnosrednjovjekovnom feudalnom gradu, dok su preostale dvije novovjekovne. Odlazak obitelji Barilović sa

Tablica 8. Tipovi oznaka na keramičkim posudama i poklopcima u sloju SJ 10.
Table 8. Types of designations on ceramic vessels and lids in layer SJ 10.

		TIP OZNAKE			
		Tip 1	Tip 2	Tip 3	Tip 4
O B L I K	Lonci				
	Posude na nožicama				
	Poklopci				

Staroga grada i dolazak vojske obilježavaju kraj kasnosrednjovjekovnog, feudalnog horizonta. Ova promjena reflektira se na pokretnom arheološkom materijalu, pa tako i kuhinjskoj keramici. Naime, od 17. st. kuhinjski su lonci bitno brojniji, prosječno su većih dimenzija te se pojavljuju novi tipovi koji su u prethodnoj fazi bili nepoznati. Većina evidentiranih nalaza kuhinjske keramike sa Staroga grada Barilovića pripada fazi Vojne krajine (17.-19. st.) te predstavlja svjedočanstva o načinu života unutar vojne utvrde.

8.2.3. Poklopci

Poklopci su na Starome gradu Bariloviću evidentirani od najstarijih, kasnosrednjovjekovnih slojeva pa tijekom čitavog novog vijeka. Riječ je bez iznimke o šupljim poklopcima koničnog oblika s dugmetastom ili plosnatom kružnom drškom. Ovaj se oblik poklopca javlja tijekom antike i u širokoj je upotrebi, gotovo nepromijenjen, još stoljećima, sve do u novovjekovno razdoblje (Bajalović-Hadžić-Pešić 1981, 51-52).

Faktura poklopca sa Staroga grada Barilovića varira od fine, preko srednje do grube, a površina im je često mrljasta uslijed izlaganja visokoj temperaturi. Neki primjerci ukrašeni su otiskivanjem direktno u stjenku, odnosno apliciranjem plastične trake dekorirane otiscima (T. 50/604, 619).

Iz najmlađeg sloja (SJ 1-2) potječe jedini zabilježeni glazirani primjerak (T. 50/616) čija je vanjska površina prevučena zeleno pigmentiranom olovnom glazurom.

Rubovi otvora koničnih poklopca mogu biti različito oblikovani, međutim nije primjetna kronološka distinkcija, tj. da bi rubovi profilirani na određen način bili karakteristični za neko vremensko razdoblje.

U okviru sloja SJ 10 evidentirana su dva poklopca na kojima se nalazi reljefno izvedena oznaka (T. 50/606, 612). Spomenuti primjerci predstavljaju zasebnu varijantu poklopca s okruglom, plosnato oblikovanom drškom: drška je primjetno šira u odnosu na donji dio poklopca nego kod ostalih primjeraka sa Staroga grada Barilovića, a na prijelazu tijela u dršku nema zadebljanja, već su stjenke konstantno ravnomjerne debljine (slika 85). Reljefne oznake na ovim poklopcima iste su kao neke na dnima lonaca i posuda na nožicama. Možda bi trebalo razmotriti mogućnost kako su spomenute oznake korištene u svrhu označavanja „setova“

posuda, tj. da poklopci s određenom oznakom odgovaraju jednako označenim posudama. Uz nekoliko iznimaka (T. 43/510, T. 47/574-575), sve keramičke posude i poklopci s reljefnim oznakama nađeni na Bariloviću potječu iz istog sloja (SJ 10). Unutar spomenutoga sloja evidentirana su četiri različita tipa oznaka (tablica 8), od kojih se jedan javlja i na loncima i na posudi na nožicama i na poklopcu (tip 1, T. 36/415, T. 47/568, 570, 572 T. 50/606), jedan na posudi na nožicama i poklopcu (tip 2, T. 36/416, T. 50/612), dok su dva tipa (tip 3 i 4) zabilježeni isključivo na loncima (T. 47/571, 573). Nažalost nijedna od posuda s reljefnom oznakom na dnu nije cjelovita, pa je nemoguće utvrditi je li obod bio oblikovan na način koji predviđa prekrivanje posude poklopcem. Ukoliko su spomenute oznake znakovi lončarskih radionica, tada bi se moglo pretpostaviti da su radionice označavale sve svoje proizvode ili barem one bolje kvalitete. Velika većina, kako lonaca i posuda na nožicama tako i poklopca iz sloja SJ 10 s Barilovića (kao i iz ostalih slojeva), međutim nema nikakve oznake, a navedene oznake na barilovićkim primjercima nalaze se češće na keramici srednje do grube fature odnosno kvalitete izrade, što se posebno odnosi na poklopce. Ukoliko bi svaka oznaka predstavljala jednu radionicu, tada bi se u ovom slučaju radilo o posudama iz četiri različite lončarske radionice. Ne čini se vjerojatnim da je u užoj regiji Barilovića djelovao toliki broj radionica, kao ni to da se kuhinjska keramika dobavljala s daljeg područja, osim u slučaju da su posude služile kao ambalaža za neki vredniji, vjerojatno prehrambeni, proizvod. Stoga se ne može zanemariti ni mogućnost da je na posudama odnosno poklopcima bio označen sadržaj koji se transportirao, tj. da reljefni motivi predstavljaju oznake za određenu trgovačku robu.

8.3. OSTALI KERAMIČKI PREDMETI

Pod ostale keramičke predmete izdvojene su posude specifične namjene i one koje se na Starome gradu Bariloviću izuzetno rijetko pojavljuju, te ostali manji keramički artefakti, ponekad nejasne namjene. Kalup za pečenje s apliciranim dvostrukom perforiranim ušicom za vješanje (T. 51/632) potječe iz faze civilne uprave. Fine je fature, narančaste boje keramike, s tragovima crvenkastog premaza s unutarnje strane.

Relativno su brojni nalazi minijaturnih glaziranih posudica u obliku lončića (T. 51/633-638, 640), na kojima je

Slika 86. Keramičke tintarnice iz faze Vojne krajine (snimio J. Kliska).
Fig. 86. Ceramic inkpot from the Military Frontier phase (photograph by J. Kliska).

zeleno pigmentirana olovna glazura naneseana najčešće i s unutarnje i s vanjske strane (slika 86), rjeđe samo s unutarnje. Spomenute posudice bile su u funkciji tintarnica koje su upotrebljavane tijekom vojne uprave nad gradom. Naime, rezultati analize kemijskog sastava taloga iz ovih posuda pokazuju da je u njima držana željezno-galna tinta koja je na prostoru Europe bila u širokoj upotrebi od srednjeg vijeka pa sve do 20. st. Dio kemijskih elemenata pak potječe od papira, odnosno sredstava za njegovo omekšavanje, te je u tintarnice prenesen pisaljkom (Kolar et al. 2006).

Ulomci dviju keramičkih boca potječu iz 17. st. (T. 51/641-642), dok je fragment posude grube fature s perforiranim obodom izvučenim prema van (T. 51/644) evidentiran u sloju 18. st. Fragment vrlo plitke posude, vjerojatno neke vrste pladnja ili posude za pečenje (T. 51/646), pripada samom kraju novovjekovnog razdoblja. Jedan od ulomaka (T. 51/643), prevučen s vanjske i unutarnje strane smeđe pigmentiranom olovnom glazurom, mogao bi biti dio čaše tipa Ljubljana (Guštin 1998, T. 3/12; Guštin 2001, Sl. 7/3), dok jedan (T. 51/647) vjerojatno predstavlja cjevastu dršku neke posude, moguće tave. U sloju 16. st. evidentiran je ulomak predmeta izrađenog od pročišćene gline i oksidacijski pečenog,

dekoriranog plastičnom trakom s otiscima prsta apliciranom ispod ruba (T. 51/645), nejasne namjene, kao i keramički fragment pločastog oblika zaglađen s jedne strane na kojoj je primjetno kvadratno udubljenje i otisnuti kružić (T. 51/648).

Dio keramičke lule koji potječe iz sloja 18. st. za sada je jedini nalaz ovoga tipa na Starome gradu Bariloviću (T. 51/649). Lula je izrađena od kvalitetno pročišćene gline, narančaste boje keramike sa sivom jezgrom stjenke. Ukrašena je geometrijskim i floralnim motivima izrađenim kombinacijom otiskivanja kotačića, urezivanja i udublivanja. Sačuvan je cijeli tuljac s obručom te donji dio čašice. Čašica je kružnog oblika koji se prema rubu sužava, a tuljac je u odnosu na nju postavljen pod oštrim kutom. Između tuljca i prostora za duhan nalazi se dio za hlađenje dima, što je karakteristika tzv. „lončarskih“ lula iz Padske nizine (Bekić 2000, 253, Sl. 2/C). Za razliku od „lončarskih“ lula koje najčešće nisu ukrašene, barilovićki je primjerak međutim bogato dekoriran. U svakom se slučaju može pribrojiti istočnom (mediteranskom) tipu lula kojeg karakterizira izrada od crvene gline s većom čašicom i malim tuljcem, a kakve su proizvođene u različitim varijantama na širokom prostoru istočnog i južnog Sredozemlja (Bekić 2000, 250; Gusar 2008, 137). ■

9. PEĆNJACI

MARIJANA KRMPOTIĆ

Slika 87. Čašasti pećnjaci iz faze Vojne krajine (snimio J. Škudar).
Fig. 87. Cup-shaped stove tiles from the Military Frontier phase (photograph by J. Škudar).

9.1. RAZVOJ PEĆI I PEĆNJAKA

Do vremena kasnog srednjeg vijeka u upotrebi su bile glinene peći građene od jednostavnih pećnjaka koji su mogli biti različita oblika. Prve kaljeve peći u srednjoj su se Europi pojavile sredinom 14. st. na prialpskom području gornjeg Porajnja i Bodenskog jezera, a u našim su krajevima poznate sigurno od 15. st. (Horvat 1994, 227-228; Škiljan 2011, 163). Kaljeve se peći sastoje od nekoliko dijelova: osnove ili podnožja, središnjeg dijela koji čine ložišni i grijaći dio te kruništa na vrhu. Podnožje, često s nogama, nosivi je dio iznad kojeg se nalaze prostor za pepeo i ložište ponad kojeg je grijaći dio pregrađen u sustav kanala, dok je na najvišem dijelu peći krunište (Bobovec 1994, 24; Gaspari et al. 1994, 49). Krajem 14. i tijekom 15. st. uobičajio se oblik peći kvadratnoga donjeg i izduženoga središnjeg dijela najčešće poligonalnog presjeka s kruništem, kakav će ostati u upotrebi više stotina godina (Mašić 2002, 14-16).

Uz razvoj peći usko je vezan i razvoj pećnjaka. Pojava prvih jednostavnih pećnjaka na području srednje Europe sigurno je posvjedočena za razdoblje kraja 11. i početka 12. st. (Škiljan 2011, 162). Ovi najstariji pećnjaci izrađivani su na lončarskom kolu u obliku posuda, a, ovisno o načinu ugradnje, imali su konkavne ili konveksne stjenke. Naime, konveksni su pećnjaci ugrađivani učvršćivanjem otvorenog dijela u konstrukciju peći, dok se kod konkavnih u konstrukciju ugrađivalo dno. Iz kružnih pećnjaka zatvorenih prema van razvili su se tzv. mamasti ili pećnjaci u obliku lukovice, a iz onih koji su bili otvoreni prema van pećnjaci u obliku lonca odnosno čaše (Tauber 1980; Tomičić et al. 2001, 266). Vremenom pećnjaci posljednje skupine postaju sve plići i nalik zdjelama, otvori im dobivaju pravokutni oblik te se na kraju razvoja zatvaraju ukrašenom pločom čime nastaju pločasti pećnjaci (Gaspari et al. 1994, 57). Prvi pločasti pećnjaci pojavljuju se sigurno već tijekom prve polovine 14. st., moguće i ranije, da bi se tijekom 15. st. njihova proizvodnja dalje razvijala unutar dva radionička kruga – južnonjemačkog i ugarskog (Škiljan 2011, 162-163). Nakon pojave pločastih pećnjaka, stariji obli-

ci jednostavnih neukrašenih pećnjaka polako su počeli izlaziti iz upotrebe, posebno od 16. st., no na selu su se zadržali sve do 20. st. (Tomičić et al. 2001, 266; Škiljan I. 2007, 47; Tkalčec 2010c, 331). Od 14. i posebice 15. st. pećnjaci se počinju prevlačiti pigmentiranom olovnom glazurom, uglavnom zelene, žute ili smeđe boje (Bobovec 2003, 24). Isključivo olovna glazura upotrebljavala se do kraja 15. st., da bi se u 16. st. u nju počele dodavati razne primjese poput kobaltnih ili kositrenih (Kramberger et al. 1994, 73).

9.2. PEĆNJACI SA STAROGA GRADA BARILOVIĆA

Na Starom je gradu Bariloviću evidentirano više tipova pećnjaka: čašasti ili lončasti, zdjelasti s kvadratno oblikovanim otvorom te pećnjaci s punom dekorativno ukrašenom reljefnom pločom (pločasti pećnjaci), neglazirani ili prevučeni olovnom glazurom. Općenito se pećnjaci s Barilovića mogu podijeliti na dvije osnovne skupine, pri čemu bi prvoj pripadali pećnjaci jednostavnog tipa bez ukrasne ploče, poput čašastih ili lončastih i zdjelastih pećnjaka, a drugoj pećnjaci zatvoreni pločom. Čašasti se pećnjaci na Bariloviću javljaju od kasnog srednjeg vijeka, no posebice su brojni u slojevima faze Vojne krajine (slika 87). Iz ove faze potječu gotovo cjeloviti primjerci koje je bilo moguće rekonstruirati (T. 52/650-659, T. 53/662-670). Pojavljuju se u dvije vremenski usporedne varijante: prvu, brojniju, predstavljaju čašasti pećnjaci s blago valovito profiliranim stjenkama (T. 52/650-655, 658-659, T. 53/662-664, 667-670), a drugoj pripadaju oni s izraženim plastičnim rebrom nešto iznad sredine visine pećnjaka (T. 52/656-657, T. 53/665-666). Također se, premda znatno rjeđe, javljaju i zdjelasti pećnjaci kvadratno oblikovanog otvora (T. 53/660-661), koji su u upotrebi tijekom dugog razdoblja od 14. do 20. st. (Tkalčec 2010c, 331).

Pećnjaci zatvoreni reljefno ukrašenom kvadratnom ili izduženom pravokutnom pločom te jedan ulomak kruništa peći uvršteni su u drugu skupinu barilovičkih pećnjaka (T. 54/671-693). Oblici prednjih dekorativnih ploča zapravo

Slika 88. Rekonstruirani pločasti pećnjak iz faze civilne uprave (snimio J. Kliska).
Fig. 88. Reconstructed plate-shaped stove tile from the civilian administration phase (photograph by J. Kliska).

ovise o konstrukciji peći, odnosno o mjestu na peći gdje su ugrađeni, pa se tako oni s kvadratnom pločom koriste za donji dio peći, oni izdužena okomitog oblika za središnji, a pećnjaci najčešće trokutastog ili sedlastog oblika za najviši dio peći (Horvat 1994, 230-231, Sl. 22; Mašić 2002, 16). Čeona je ploča najčešće prevučena zeleno pigmentiranom olovnom glazurom (T. 54/671-673, T. 55/674-683, T. 56/687), u jednom slučaju tamnosmeđom (T. 56/688), a javljaju se i neglazirani primjerci (T. 56/689-693). Gotovo svi pločasti pećnjaci ukrašeni su pliće ili dublje izvedenim reljefom (osim jednog primjerka, T. 56/687), pri čemu dominantne dekorativne motive predstavljaju razni vegetabilni ornamenta poput rozeta, listova vinove loze i sl. (slika 88), a također su prisutni geometrijski motivi među kojima su posebice omiljene različito izvedene girlande.

Na nekoliko pećnjaka dekoracija je religijske tematike, poput prikaza anđela (T. 54/671-672) i motiva križa (T. 56/689). U jednom se slučaju na pećnjaku može naslutiti dio nekog arhitektonskog prikaza (T. 55/674), dok je na ulomku koji vjerojatno predstavlja dio kruništa peći moguće prika-

skih glava na barilovićkim pećnjacima slični su prikazi s nekih pećnjaka evidentiranih na Velikom Taboru i Čanjevu, pripisanih 17. st. (Škiljan I. 2007, 56, 106, kat. 128; Čimin 2008b, 138-139, T. 22/11, 15-16), a ulomku pećnjaka ukrašenom vegetabilnim motivima i prevučenom smeđom glazurom (T. 56/688) dekoracijom je blizak pećnjak također s Čanjeva iz 17. st. (Čimin 2008b, T. 21/5), kao i nalaz iz Celja datiran u vrijeme posljednje četvrtine 15. i početak 16. st. (Bregant 1997, 32-33, Sl. 19). Usporedni materijal za fragment zeleno glaziranog pećnjaka s prikazom listova (T. 55/676) predstavlja nalaz 16.-17. st. sa Susedgrada (Stahuljak, Klobučar 1958, kat. 34), dok je motiv lista na drugom ulomku sa Staroga grada Barilovića

(T. 56/693) vrlo sličan prikazu na pećnjaku s Ljubljanskoga grada (Kramberger et al. 1994, kat. št. 23).

Do sada je istražen tek dio površine Staroga grada Barilovića, pa ne čudi što još nisu nađeni ostaci konstrukcije bilo obične glinene bilo kaljeve peći. Pronađene se pećnjake može protumačiti kao otpad, često evidentiran u slojevima šute. U svakom se slučaju može zaključiti kako su istovremeno u upotrebi bile obične glinene peći sagrađene od jednostavnih neukrašenih pećnjaka i one kaljeve s reljefno dekoriranim pećnjacima. Nađeni pećnjaci uglavnom pripadaju pećima upotrebljavanima u fazama Vojne krajine i civilne uprave. ■

zan zoomorfni motiv (T. 56/686). Geometrijska i vegetabilna ornamentika, prisutna na pećnjacima od samoga početka, od vremena renesanse postaje posebno omiljena, a uobičajena je sve do 20. st. Vegetabilni motivi mogu biti stilizirani ili realistični, mogu biti jedina dekoracija pećnjaka ili pak predstavljati popratni motiv glavnome središnjem prizoru. Religijski prikazi također postaju popularni tijekom 16. st., pa tako i motivi krilatih anđeoskih glava, najčešće prikazanih u kutovima pločastih pećnjaka (Kramberger et al 1994, 73, 75-76; Škiljan I. 2007, 47-50, 58; Štular 2009, 137). Od renesanse sve se češće javljaju i razni heraldički ukrasi, a arhitektonska ornamentika na pećnjacima koja imitira suvremene arhitektonske elemente, u početku samostalna, kasnije postaje samo okvir oko središnjeg motiva. Reljefno neukrašeni pločasti pećnjaci uglavnom su mlađi od ukrašenih te prevladavaju u 19. i 20. st. (Kramberger et al. 1994, 85).

Premda su dijelovi pločastih pećnjaka nađeni na Starome gradu Bariloviću isključivo u mlađim novovjekovnim slojevima (18.-20. st.), neki od njih, s renesansnim obilježjima, moguće su stariji od slojeva u kojima su nađeni. Motivima andeo-

10. TEHNOLOGIJA IZRADE SREDNJOVJEKOVNOG I NOVOVJEKOVNOG POSUĐA

MAŠA VUKOVIĆ BIRUŠ

Slika 89. Jame za pročišćavanje gline (prema Piccolpasso 1857, T. 2/2).
Fig. 89. Clay refining pits (based on Piccolpasso 1857, Pl. 2/2).

10.1. UVOD

Tijekom srednjeg vijeka dolazi do velikih promjena u proizvodnji keramičkih predmeta. Osim što se proizvode jednostavni i uporabni oblici kuhinjske keramike, sve se više ulaže trud u izradu kvalitetnog i lijepo ukrašenog glaziranog stolnog posuđa.

Jedan od važnih izvora koji nam donosi saznanja o izradi majoličkoga keramičkog posuđa sredine 16. st. je djelo *Tre libri dell' arte del vasajo* viteza Cipriana Piccolpassa.⁸⁴ On nas upoznaje s gotovo svim tajnama umjetnosti lončara svoga vremena. Zbog toga ga, kako sam kaže, mnogi optužuju za otkrivanje onoga što je tolike godine bilo skriveno i dijeljeno samo među majstorima neke radionice te s koljena na koljeno (Piccolpasso 1857, 3-4; Cuomo di Caprio 2007, 709).

Osim pisanih izvora, jedan od najboljih danas dostupnih izvora za upoznavanje procesa izrade kuhinjskoga keramičkog posuđa su etnografske analogije (Zglav-Martinac 2004, 29; Rice 2005, 113; Cuomo di Caprio 2007, 380).

10.2. NABAVA SIROVINA I PRIPREMA GLINE

Proces izrade keramičkih predmeta počinje nabavom sirovina. Svi tadašnji keramičarski centri bili su u blizini nalazišta gline. Ona se rijetko dovozila s udaljenijih područja, i to samo za posebnu izradu kao što je na primjer bijela glina iz

Vicenze ili Siene koja je služila za engobiranje (Caruso 1997, 14). Etnoarheološke studije također pokazuju kako se u pravilu koriste lokalne gline s udaljenosti do 50 km, dok se samo sirovine za boje i engobe dopremaju s većih udaljenosti (Rice 2005, 116).

Širi karlovački kraj vrlo je bogat osnovnim sirovinama za lončarstvo, glinom i kvarcnim pijeskom, što se ponajprije odnosi na Baniju i Kordun (Crnički, Šinkovec 1993, 31-32).

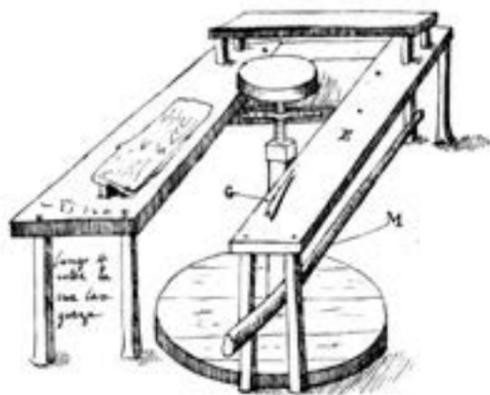
Lončari su skupljali glinu iz korita rijeka ili na kamenolomima u brdima, najviše poslije kišnih razdoblja. Tada voda ostavlja najfinije čestice zemlje koje se talože i stvaraju sloj gline pogodan za sakupljanje. Glinu je nakon sakupljanja trebalo očistiti od svih prirodnih nečistoća. Posebnu pozornost trebalo je posvetiti ostacima vapnenca⁸⁵ koji kasnije u procesu pečenja mogu načiniti veliku štetu.

Nakon sušenja na suncu i usitnjavanja, glina se čistila. Ručno su se uklanjale veće nečistoće te se razrjeđivala s vodom i cijedila kroz sita, za što su mogle biti korištene rijetko i gusto tkane tkanine ili cjedila od perforirane kože. Na nekim je područjima za čišćenje gline vodom rađen sustav kvadratnih jama povezanih kanalom tako da voda može prolaziti kroz njih. U njima se ostavljala glina da po njoj kiši i da se suši, te da se prirodnim procesom finije čestice odvajaju i talože u jamama (slika 89). Nakon takvog čišćenja, glina je bila dovoljno dobra za jednostavno kuhinjsko posuđe (Piccolpasso 1857, 5).

Prema poznatim etnografskim analogijama, glini za izradu jednostavnog kuhinjskog posuđa se nakon čišćenja dodavao mljeveni kamen i/ili kvarcni pijesak. Kamen se tukao batovima i usitnjavao u mlinu. Smjesa gline i kamena se pripremala tako da se potrebna količina gline široko rasprostirala na tlo, komad kože ili platnenu vreću, preko nje se prosula određena količina usitnjenog kamena ili kremenog

⁸⁴ Rođen u Castelduranteu, današnja Urbania, u blizini Urbina u prvoj polovini 16. st., radio je u radionici svoga brata lončara, a kasnije se proslavio kao arhitekt. Smatra se da je ovo djelo napisao 1548. godine (Caruso 1997, 14), nekoliko godina prije nego što se preselio u Perugiu gdje je bio glavni arhitekt pri renoviranju utvrde Rocca Paolina te dobio zadatak utvrditi grad s jadranske strane zbog straha od osmanskih napada. Nije doživio objavu svojeg djela koje je prvi put objavljeno 1857. godine, i to ne u potpunosti. Tek godinu dana kasnije tiskan je primjerak s dodatkom. Original se danas čuva u Victoria and Albert Museum (Cuomo di Caprio 2007, 706). U izdanju iz 1879. godine u djelo su dodani zapisi kanonika Giandree Lazzarinija iz 1764. godine, koji je skupljao tajne zanata i recepture od kojih neke datiraju i iz 16. st. Razlike nisu velike no otkriva nam i recepture za porculan i pozlatu (Piccolpasso, Lazzarin 1879, 51-76; Caruso 1997, 14).

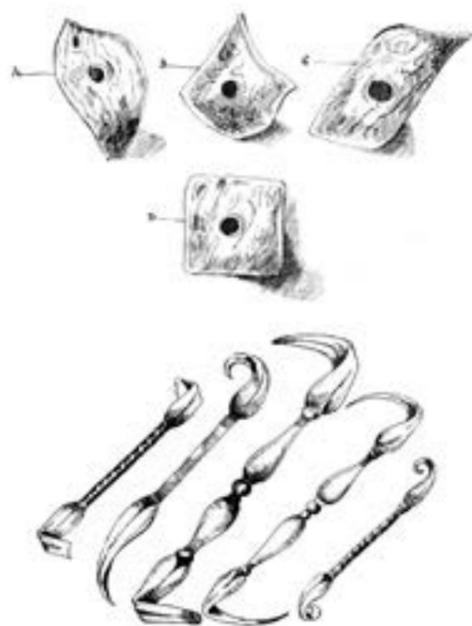
⁸⁵ Vapnenac u glini za izradu keramičkih predmeta može biti samo u prahu. Granule vapnenca se u pečenju pretvaraju u živo vapno koje se u dodiru s vlagom iz zraka širi i lomi stjenku posude (Rice 2005, 98).

Slika 90. Lončarsko nožno kolo (prema Piccolpasso 1857, T. 7/26).
Fig. 90. Foot-operated pottery wheel (based on Piccolpasso 1857, Pl. 7/26).

Slika 91. Prikaz modeliranja na lončarskom kolu (prema Piccolpasso 1857, T. 10/38).
Fig. 91. Depiction of modelling on pottery wheel (based on Piccolpasso 1857, Pl. 10/38).

Slika 92. Drvene i željezne alatke za modeliranje (prema Piccolpasso 1857, T. 8/32, T. 9/33).
Fig. 92. Wood and iron modelling tools (based on Piccolpasso 1857, Pl. 8, Fig. 32, Pl. 9/33).

pijeska te se, gazeći bosim nogama i dolijevanjem vode, ta smjesa miješala i po nekoliko sati (Karlovšek 1951, 92, 96, 101; Miličević 1976, 90-92; Vojnović-Traživuk 2009, 103). Drobljeni silikatni kamen i kvarcni pijesak u strukturi gline služe kao mršavilo (Zglav-Martinac 2004, 30; Cuomo di Caprio 2007, 79) koje se dodaje vrlo plastičnoj glini kako bi se lakše oblikovala i zadržala oblik. Osim toga, pomaže da glina bolje podnosi vatru i nagle promjene temperature (Horvat 1999, 16; Rice 2005, 96) te je time čini pogodnom za paljenje u nekontroliranim uvjetima. Jednako tako i gotov predmet dobro podnosi izlaganje otvorenom plamenu (Cuomo di Caprio 2007, 404).

Glina za majoličko posuđe se nakon čišćenja stavljala na prostran stol te se više puta tukla željeznim batom. Nakon toga ju je lončar mijesio, čisteći je od svih grubosti koje se osjete pod rukom, dok ne bi postala potpuno glatka. Od takve mase su se radile lopte ili veće pravokutne forme za skladištenje, ovisno o tome hoće li se koristiti za izradu posuda na kolu ili u kalupu (Piccolpasso 1857, 6-7).

10.3. OBLIKOVANJE

Na brzrotirajućem lončarskom kolu mogu se izrađivati razni oblici posuda (slika 90). Posude su izrađivane iz spomenutih glinenih lopti (Piccolpasso 1857, 14). Rukama su centrirane na kolu te izvlačene s pomoću modelirki do željenog oblika (slika 91). Postojale su četiri vrste drvenih modelirki za izradu određenih profila (slika 92).

Veliki broj predmeta se nakon modeliranja na kolu doradivao ručno, kao npr. kalup za pečenje kolača (T. 51/632) na kojemu su udubine i izbočine izvlačene prstima, što mnogi keramičari i danas rade (slika 93). Slično su rađeni i zdjelasti pećnjaci s četvrtastim otvorom (T. 53/60-61), modelirani na kolu, a zatim se obod oblikovao ručno ili po šablona. Naknadno su modelirani i izljevi na vrču (T. 20/214-215, T. 22/232), izljevi na zdjelama (T. 30/372-373, T. 31/421) te dodavane nožice (T. 36/413-420, T. 37/421-424) i ručke koje su mogle biti modelirane ručno ili u kalupu. Neki predmeti su se radili iz više dijelova modeliranih na kolu i zatim spajani barbotinom, kao npr. cjevasti izljev na vrču (T. 27/333) ili cjevasta ručka na posudi s tri nožice (T. 36/418, T. 37/421). Nakon lijepljenja, posuda treba odstajati nakon čega su spojevi uređivani željeznim modelirkama (slika 92) (Piccolpasso 1857, 7-11).

Lončarska tradicija u Hrvatskoj uz brzrotirajuće (nožno) kolo poznaje i ručno kolo kojim su rađene grube neukrašene ili jednostavno ukrašene keramičke posude. Ručno se kolo kao arhaičnija inačica lončarskoga pomagala zadržalo uglavnom u jadranskom i dinarskom prostoru (Randić 1999, 11). Već je i na predmetima ranog srednjeg vijeka primijećen takav način izrade posuda. Predmeti izrađeni na ručnome kolu su nepravilniji, debljih i nepravilnijih stjenki od onih izrađenih na brzrotirajućem nožnome kolu te su na njima uočljivi tragovi dorade u vidu zaglađivanja s unutarnje strane posude (Sekelj Ivančan et al. 2005, 154). Iako je vidljivo kako je većina neglazirane keramike sa Staroga grada Barilovića oblikovana na brzrotirajućem kolu, moguće je da je jedan dio predmeta izrađen i na sporotirajućem ručnome kolu. Kolo je bilo drveno, visine 20-40 cm i različitih konstrukcijskih varijacija (Karlovšek 1951, 92; Randić 1999, 17-20;

Vojnović-Traživuk 2009, 103, 105). Neka su kola na ploči za oblikovanje imala urezan znak križa ili kakav drugi motiv uglavnom u krugu, čiji bi otisak bio vidljiv na dnu posude (T. 36/415-416, T. 43/510, T. 47/568, 570-575, T. 50/606, 612). Lončar je prilikom rada sjedio na niskome stolcu, trupcu, na zemlji (Karlovšek 1951, 92; Vojnović-Traživuk 2009, 103) ili je čučao (Randić 1999, 15), jednom je rukom okretao kolo dok je drugom oblikovao posudu kombinirajući više tehnika oblikovanja (Horvat 1999, 20). Kružnu ploču kola posulo bi se usitnjenim kamenom kako se dno posude ne bi zalijepilo. Iz grude gline oblikovalo se dno na koje su dodavane trake ili valjušci gline. Stižući glinu prstima i dlanom te zaglađujući kažiprstom, lončar bi oblikovao posudu do željene visine i oblika te je odmah na kolu i ukrašavao. Prilikom oblikovanja lončar se služio nožem ili drvenom alatkom te vlažnom krpicom ili komadom kože koju je umakao u posudu s vodom (Karlovšek 1951, 92-93; Miličević 1976, 90; Vojnović-Traživuk 2009, 103-106).

Keramički su predmeti mogli biti oblikovani i u kalupima. Gipsani kalupi za plošnu reljefnu keramiku radili su se tako da se reljef, npr. prednja ploča pećnjaka (T. 54/671-673, T. 55/674-663, T. 56/684-693), premazao slojem ulja, svinjske masti ili meda, na što bi se nalio gips otopljen u vodi. Kad se gips stvrdnuo, kalup se odvajao od reljefa i završno obrađivao. Kalupi za okrugle forme moraju biti iz više dijelova koji se izrađuju u više etapa (Biringuccio 1540, 121; Piccolpasso, Lazzarini 1879, 52-54; Cuomo di Caprio 2007, 707). Za izradu predmeta u kalupu blok gline bi se položilo na stol, a sa svake strane gline daščice iste visine koje su služile kao vodilice, dok bi se bakrenom žicom rezala glina. Na taj način dobivena glinena ploča utisnula bi se u kalup. Ako je kalup bio iz više dijelova, glina se u njima lijepila barbotinom, dijelovi kalupa su spajani te dobro stezani (Piccolpasso 1857, 17-18). Kad gips upije dio vode s površine gline, ona se lako odvaja od gipsa (Horvat 1999, 23) te se predmet bez teškoća vadi iz kalupa.

10.4. DEKORIRANJE PRIJE GLAZURE

Predmeti se mogu ukrašavati u sirovom stanju, na još mekanoj glini (Cuomo di Caprio 2007, 400). Mnogi su predmeti ukrašavani odmah na lončarskom kolu jednostavnim otiscima kakvog alata (T. 26/318-319, T. 27/323, T. 28/336, 341, T. 29/351, T. 44/526, T. 45/532-535, 538, T. 47/563, 566-567, T. 50/604, 619, T. 51/643), otiscima kotačića (T. 26/313-317, T. 27/320-322, T. 28/337-340, 342-344, 347, 349, T. 29/354-366, T. 38/427, 440), raznim urezima (T. 26/298, T. 27/323, T. 28/341, 348, T. 29/353, T. 35/405-408, T. 38/428, 436, 438-439, 442, 444, T. 39/445, 448, T. 40/471, T. 42/493, 495-496, 507, T. 44/519, 529, T. 45/532-535, 544, T. 46/553, T. 47/562, T. 48/579, 584, 593), plastičnom trakom s otiskom prsta ili bez njega (T. 30/367-368, T. 31/378, T. 38/433-434, 437, 442, T. 43/511, T. 44/519, 529, T. 45/ 532-534, 536, T. 46/553, T. 50/619, T. 51/644-645) ili kombinacijom navedenih ukrasa. Predmeti mogu biti oslikavani engobama.⁸⁶ Neki su predmeti

⁸⁶ Franc. *engobe* - neproziran, porozan, propustan premaz. Da bi bio funkcionalan, mora biti određene gustoće i viskoznosti te sličnog mineraloškog sastava kao glina od koje je predmet napravljen. Zbog finije granulacije engoba je manje porozna, često sjajnija i

Slika 93. Izrada kalupa za kuglof (prema Rada 1989, Sl. 104-107).
Fig. 93. Crafting of mould for Bundt cake (based on Rada 1989, Fig. 104-107).

prije pečenja oslikavani crvenom engobom⁸⁷ (T. 26/292-312, T. 28/334-346, 349, T. 30/371-377, T. 40/472-475, T. 41/476-491, T. 47/565). Motivi su rađeni jednostavnim potezima kistom po sirovoj glini, bilo da su to vodoravne linije koje su rađene tako da se prisloni kist uz predmet koji se okreće na kolu (T. 25/289-291, T. 26/295, T. 28/334-346, T. 30/371-376, T. 40/472-475, T. 41/476-491, T. 47/565) ili se naizgled nehaičnim potezima slikaju razne okomite i kose linije koje tvore mrežaste i ostale motive (T. 26/292-294, 296-311, T. 28/334, T. 30/377). Bijela engoba⁸⁸ je najčešće služila za prekrivanje crveno pečene keramike i kao podloga za slikanje i ukrašavanje (T. 25/282-291). Nanosila se najčešće kistom ili potapanjem predmeta u njoj (Caruso 1997, 137). Ona se nanosi na predmet određenog stanja tvrdoće, dok je glina još vlažna, ali više nije plastična (*leatherhard*, *durezza cuoio*) kako bi se izbjeglo ljuštenje (Rada 1989, 150; Cuomo di Caprio 2007, 402). Bijela engoba je redovito prevučena prozirnrom bezbojnom ili koloriranom glazurom (Zglav-Martinac 2004, 32). Prije nanošenja glazure, na engobi se mogla raditi *sgraffito* ili *grafitto*⁸⁹ dekoracija (T. 25/284, 286-287). Nakon umakanja

glada. Najčešće su crvena i bijela engoba, koje su različite u sastavu, dok su tehnike rada s njima jednake (Cuomo di Caprio 2007, 305-306; Caruso 1997, 137-139).

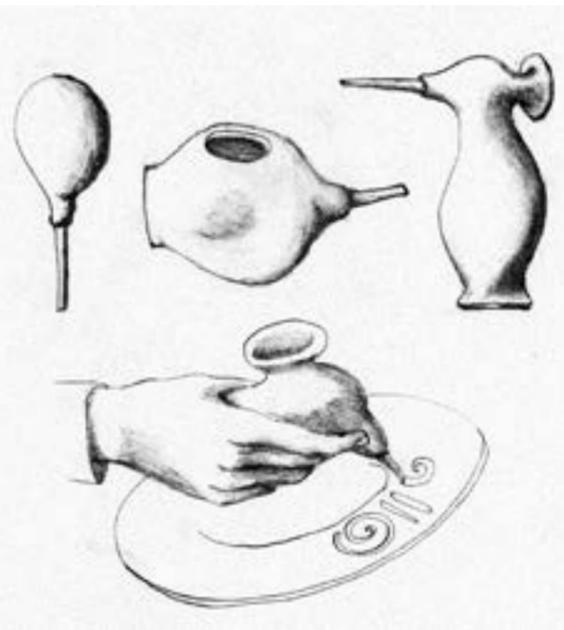
⁸⁷ Crveni oker (mineral željeza, hematit s glinenom komponentom, obično crvene žive boje s manje ili više smeđe nijanse) ili crvena glina s više željeznih oksida siromašna karbonatima koja je prošla duži proces pročišćavanja. Intenzitet boje ovisi o količini oksida i hidroksida željeza i atmosferi pečenja (Cuomo di Caprio 2007, 285-286, 307-309).

⁸⁸ Osnovni sastav su kaolinske gline ili gline koje su nakon pečenja bijele boje. Uglavnom je bijele boje, ali nijanse mogu ići prema žućkastoj, roskastoj ili sivkastoj boji. Razlika u sastavu između kaolinita i glina korištenih za modeliranje predmeta može izazvati različitu dilataciju u sušenju i pečenju pa su česta ljuštenja (Cuomo di Caprio 2007, 310).

⁸⁹ U literaturi se nalazi više naziva za istu tehniku *sgraffito* ili *grafitto*, u našoj literaturi se koriste i nazivi grafita ili gravirana keramika (Zglav-Martinac 2004, 39).

Slika 94. Željezna pisaljka za sgraffito (prema Piccolpasso 1857, T. 20/71).
Fig. 94. Iron writing utensil for sgraffito (based on Piccolpasso 1857, Pl. 20/71).

Slika 95. Keramičke bučice za dekoriranje i način aplikacije (crtež M. Vuković Birus, prema Rada 1989, Sl. 137-139).
Fig. 95. Ceramic gourd for decoration and application methods (sketch by M. Vuković Birus based on Rada 1989, Fig. 137-139).

Slika 96. Kistovi za oslikavanje (prema Piccolpasso 1857, T. 22/86).
Fig. 96. Painting brushes (based on Piccolpasso 1857, Pl. 22/86).

u bijelu engobu, na vlažnome se predmetu crtalo željeznim alatom (slika 94) (Piccolpasso 1857, 41).

Šiljkom alata uklanjala se engoba do tijela posude kako bi nakon prvog paljenja bila vidljiva razlika u boji ureza (Zglav-Martinac 2004, 39). Kromatski efekt, više ili manje taman, ovisi o debljini i koloriranosti cakline (Cuomo di Caprio 2007, 401). Takav se ukras može obogatiti dodavanjem boje kistom prije i nakon biskvitnog pečenja. Nakon toga se nanosi prozirna glazura koja može biti bezbojna ili manje ili više kolorirana (Cuomo di Caprio 2007, 402-403).

Na nekim keramičkim nalazima s lokaliteta Barilović nalaze se ukrasi izvedeni bučicom (T. 32/393-394, T. 33/395-397, T. 35/401-404, 409-412). Bučica ili pumpica je posudica

od keramike glazirana iznutra, a ponekad i izvana, koja ima otvor za ulijevanje smjese i limenu cjevčicu kroz koju teče smjesa za dekoriranje na posudu koja se ukrašava (slika 95) (Rada 1989, 150; Caruso 1997, 229).

Ukrasi su jednostavni, geometrijski ili biljni - valovnice, spirale, krugovi, rozete, linije, točke i dr. (Karlovšek 1951, 108). Tako se može ukrašavati engobom (Rada 1989, 150; Caruso 1997, 229-230; Horvat 1999, 42) ili glazurom, što je rjeđe (Rada 1989, 151; Caruso 1997, 243). Tehnika je bila vrlo popularna od 17. st., a koristi se i danas (Rada 1989, 150; Caruso 1997, 229). Engoba se bučicom nanosi na vlažnu posudu, no mora se paziti da podloga nije previše mokra kako se boje ne bi razlile (Horvat 1999, 42). Posuda se nakon ukrašavanja glazira i peče u monopaljenju ili se može biskvitno peći pa zatim glazirati (Caruso 1997, 230). Glazurna dekoracija bučicom izvodi se posebno pripremljenom glazurnom mješavinom na biskvitno pečenom predmetu, prevučenom prozirnom ili, rjeđe, neprozirnom glazurom. Predmet se nakon toga ponovo pali i nastaje zanimljiv reljefni ukras (Caruso 1997, 243).

10.5. GLAZURE I GLAZIRANJE

Glazure su staklasti premazi⁹⁰ čija je osnovna sastavnica kvarc koji ima svojstvo vetrificiranja prilikom dulje izloženosti visokim temperaturama. Kako je točka fuzije visoka (1710°C), neophodno je dodati topitelje⁹¹ koji spuštaju temperaturu vetrifikacije na temperature prikladnije keramičkim predmetima (Cuomo di Caprio 2007, 377). Najvažniji topitelji su alkali, borati i olovo te prema njima razlikujemo alkalne, borne i olovne glazure. Dok su se u istočnim kulturama više koristile alkalne i borne glazure, u zapadnom su svijetu to bile olovne glazure, a sve zbog materijala koji postoji u okolini u prirodnom stanju i lakše se nabavlja (Cuomo di Caprio 2007, 378). Olovo se u prirodnom stanju najčešće nalazi u obliku galenita⁹² koji je morao proći žarenje⁹³ da bi ga se moglo koristiti za pripremu glazure. Ako se željelo dobiti neprozirnu glazuru, ona je morala sadržavati i zamućivač.⁹⁴ To je bio oksid kositra koji se najvjerojatnije dobivao iz otpadnog materijala drugih zanatlija jer je bio skup i rijedak materijal (Cuomo di Caprio 2007, 379). Bijela boja glazure je više ili manje intenzivna, ovisno o čistoći oksida i veličini granulacije (Cuomo di Caprio 2007, 383).

90 Premazi staklene strukture (ne kristalne), sjajni i nepropusni, prozirni ili pokriveni (neprozirni), koji se pečenjem čvrsto vežu za površinu predmeta postavši njegov sastavni dio (Cuomo di Caprio 2007, 377).

91 Tvari koje izazivaju fuziju drugih komponenti glazure ili gline. Topitelji pri miješanju sa silicijem spuštaju točku taljenja stvarajući s njim prozirnu staklastu masu. Topitelji mogu biti olovo, boraks, soda, kalcij te kalijev i natrijev glinenac (Caruso 1997, 343).

92 Mineral koji se sastoji od olovnog sulfida s malim udjelom srebra, tamnosive sjajne boje i pravilnih kubičnih kristala (Cuomo di Caprio 2007, 381).

93 Žarenjem galenit prelazi u okside koji se ovisno o stupnju oksidacije pojavljuju u različitim oblicima: na 350°C u olovni oksid - žuti prah, iznad 450°C u minij - crveni prah. Oba olovna oksida imaju jaku topiteljsku moć (Cuomo di Caprio 2007, 381-382).

94 Kemijski spoj čiji kristali ostaju netopivi u glazuri radeći ga neprozirnim, najbolji zamućivač je oksid kositra (Caruso 1997, 345).

Svaka glazura zahtjeva posebnu pripremu. Bijelu glazuru za majoliku (T. 20-24) činile su dvije osnovne smjese: *marzacotto*⁹⁵ i *calcino* (ili *piombo accordato* te *stagno accordato*).

Marzacotto se radio od kvarcnog pijeska i pepela vinskog taloga⁹⁶ tako da se njihova smjesa pekla u posebnim posudama u ložištu peći prilikom paljenja keramike (Piccolpasso 1857, 22; Caruso 1997, 149-152).

Calcino je mješavina kositra i olova koja se peče u posebnim pećima građenim od tufa ili vatrostalne cigle. Ta se smjesa žarila kako bi se razgradili karbonati i drugi promjenjivi sastojci te kako bi se dobili čisti oksidi i kemijski stabilna smjesa (Cuomo di Caprio 2007, 383).

Pečen i ohlađen *marzacotto* bio je tvrd kao kamen te se morao usitniti, prosijavati i mutiti vodom. Toj se tekućini dodavala pečena mješavina kositra i olova (*calcino*) pa se sve zajedno mljelo u kamenom mlinu (Piccolpasso 1857, 32-33; Caruso 1997, 149-152; Cuomo di Caprio 2007, 391-392). Glazure su morale biti što čišće i bolje mljevene kako bi se dobila što finija homogena smjesa (Piccolpasso 1857, 31-32; Cuomo di Caprio 2007, 385).

Postoje različiti recepti za glazure i boje, ovisno o razdoblju i o području. Recepti mogu imati i promjenjive udjele sirovina (Piccolpasso 1857, 22-29, 33-41; Piccolpasso, Lazzarini 1879, 57-75; Caruso 1997, 164-173).

Berettina (T. 23/259) se radila od bijele neprozirne glazure kojoj se za plavičastu boju dodavao malen udio silikata kobalta, takozvana *zaffare* (Piccolpasso 1857, 36, 41; Caruso 1997, 166). Prozirne cakline su se sastojale od *marzacotta* i olovnog oksida (Piccolpasso 1879, 37). I za monokromne glazure su postojale razne recepture. Uglavnom su se u smjesu glazure miješali metalni oksidi kao bojila koja u pečenju daju određeni ton. Ako je mješavina olovna, dobiva se transparentna obojena glazura, a ako je olovno-kositrena nastaje neprozirna obojana glazura (Caruso 1997, 164-174; Cuomo di Caprio 2007, 418).

Biskvitno pečeni predmeti izvađeni iz peći čistili su se od prašine lisičjim ili govedim repom kako bi što bolje primili glazuru (Piccolpasso 1857, 44). Glazurni prah koji se dobio mljevenjem miješao se s vodom u određenoj količini. Odgovarajuća gustoća otopina glazure se prije glaziranja provjeravala željeznim alatom. Neki predmeti su se glazirali umakanjem u glazuru, neki polijevanjem zdjelicom te ostavljali na sušenje na poseban stol gdje bi čekali oslikavanje (Piccolpasso 1857, 45).

Zbog jeftinijeg i jednostavnijeg postupka glaziranja, ponekad se na jednostavno kuhinjsko posuđe u sirovom stanju nanosila glazura. Predmeti su pečeni jednom, a taj se postu-

95 U literaturi se može naći i termin *fritta*. Caruso (1997, 149) objašnjava da su za *frittu* umjesto pepela vinskog taloga korišteni natrij karbonat i potaša. Cuomo di Caprio (2007, 392) razliku između *marzacotta* i *fritte* vidi u tome što je *fritta* odmah nakon vađenja iz peći naglo ohlađena polijevanjem vodom zbog lakšeg mljevenja, bez obzira na to kakav je sastav *fritte*. U recepturama koje je sakupio Lazzarini (Piccolpasso, Lazzarini 1879) se naziv *marzacotto* ne spominje već samo *fritta*, a po sadržaju recepture ne vidi se promjena ni u načinu pripreme ni u sastavu.

96 Sediment mošta koji se stvara u vinskim bačvama, sadrži razne soli među kojima prevladava kalij hidrogen tartarat. Nakon sušenja se peče kako bi se uklonili svi organski dijelovi, ostavljajući pepeo bogat kalijem koji služi kao alkalni topitelj (Cuomo di Caprio 2007, 392).

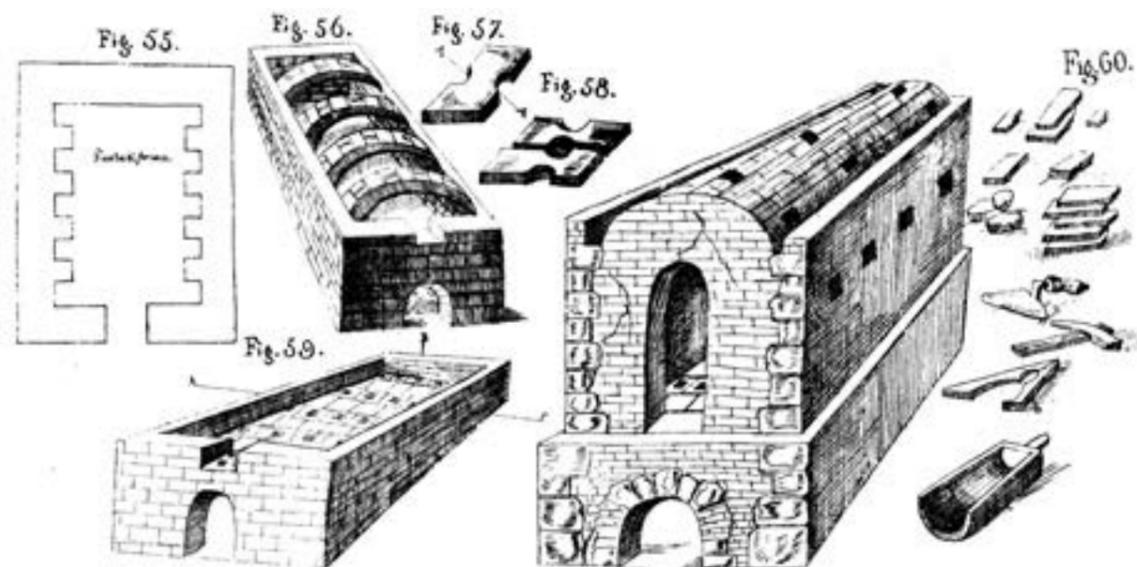
Slika 97. Prikaz oslikavanja posuda (prema Piccolpasso 1857, T. 23/87).
Fig. 97. Portrayal of vessel-painting method (based on Piccolpasso 1857, Pl. 23/87).

pak zove monopaljenje (*monocottura*). Zbog kemijskih promjena koje se pri pečenju odvijaju u glini i glazuri i njihovu međusobnu odnosu, kod monopaljenja dolazi do mnogih grešaka. Najčešće se u glazuri mogu primijetiti mjehurići (T. 48/593) ili sitne rupice, koji su rezultat izlaska plinova iz glinene mase u pečenju, te ljuštenje glazure i pukotine zbog različitog stezanja tijela posude i glazure (Zglav-Martinac 2004, 33-34; Cuomo di Caprio 2007, 397-400).

Olovna se glazura na kuhinjskom posuđu pojavljuje već u 13. st. Upotrebljava se na keramičkim predmetima namijenjenima kuhanju na direktnoj vatri, koji imaju veliku praktičnu uporabu, ali zato manju estetsku vrijednost. Na takve se predmete glazura nanosi samo s unutarnje strane da nije izložena vatri (T. 36/417-420, T. 37/421-424, T. 48/576, 578-582, 584-592, T. 49/594-595, 600-601) (Cuomo di Caprio 2007, 404-406).

10.6. DEKORIRANJE NA GLAZURI

Slaj sirove glazure je praškast i vrlo lako se skida. Za slikanje po tako osjetljivoj podlozi potrebna je sigurna ruka te se boje moraju nanijeti bez promišljanja i ispravaka. Boje za oslikavanje, kao i glazure, miješane su po raznim recepturama (Piccolpasso 1857, 22-29, 33-41; Piccolpasso, Lazzarini 1879, 57-75; Caruso 1997, 164-173). One se sastoje od metalnih oksida pomiješanih s bazom koja olakšava prijanjanje za podlogu (Cuomo di Caprio 2007, 417). Najčešće su se koristili oksidi željeza (žuta, crvenkasto-smeđa, smeđa), bakra (zeleno, plavo-zelena), mangana (ljubičasta, tamnosmeđa, crna), kobalta (plava) te antimona (nijanše žute). Okside željeza i bakra nabavljalo se kao ostatke proizvodnje kovača ili kotlara, oksid mangana se dobivao iz minerala piroluzita, a oksid kobalta iz kamena lapis lazuli. Prije pripreme boja, metalni su se oksidi obično žarili kako bi se uklonili drugi sastojci koji bi mogli utjecati na kakvoću boje. Kako bi se boja što bolje primala za glazuru, oksidi su se mljeli s oksidom olova, pepelom vinskog taloga i kuhinjskom soli te se pekli u neglaziranim keramičkim posudama u ložištu peći i poslije ponovo mljeli

Slika 98. Konstrukcija peći za paljenje keramike (prema Piccolpasso 1857, T. 14/55-59, T. 15/60).
Fig. 98. Structure of ceramic firing kiln (based on Piccolpasso 1857, Pl. 14/55-59, Pl. 15/60).

(Piccolpasso 1857, 22-24, 26-28, 31-33, 46; Caruso 1997, 176-197; Rice 2005, 337; Cuomo di Caprio 2007, 416-419).

Boje su se na sirovu glazuru nanosile kistovima izrađenim od kozjih ili magarećih dlaka, uzetih s određenih dijelova krzna. Dlake su se povezivale s drvenim zašiljenim štapićem pomoću žice premazane voskom (slika 96), a vrh se kista rezao i oblikovao prema potrebi slikara (Piccolpasso 1857, 46).

Boje u prahu stavile bi se u glazirane okrugle zdjelice i pomiješale s vodom. Često se tehnika nanošenja boje na sirovu glazuru uspoređuje s tehnikom akvarela jer popravnici nisu mogući te se boja nanosi u više slojeva, pogotovo želi li se dobiti intenzivnija nijansa (Caruso 1997, 240; Cuomo di Caprio 2007, 407). Oslikavalo se po unaprijed određenim shemama i crtežima (Piccolpasso 1857, T. 25-35) sjedeći i držeći predmet na koljenima na drvenom pladnju (slika 97). Slijedi pečenje u kojemu boje aplicirane na sirovu glazuru postaju sastavni dio glazure (Caruso 1997, 240; Cuomo di Caprio 2007, 414). Nijansa i intenzitet boje ovisio je o stupnju oksidacije i čistoće oksida metala, finoći granulacije, homogenosti mješavine, topiteljima, temperaturi, atmosferi i režimu paljenja te sastavu glazure na koju se nanosi (Rice 2005, 337-339; Cuomo di Caprio 2007, 418-419).

Ponekad se za povećanje sjaja i zaštitu boja na glazuri ona prekriva još jednim slojem tanke prozirne olovne glazure (*coperta, cristalina*) te se predmet pali i treći put (Cuomo di Caprio 2007, 414). Keramičari su često koristili treće paljenje za popunjavanje dekoracije osjetljivijim bojama. Poznato ukrašavanje na već glaziranom predmetu je *lister (lustro)*. To je tanak premaz metalnoga sjaja od posebne mješavine srebrnog i bakrenog oksida s crvenim okerom i cinabaritom. Mješavina razmućena octom nanošena je na glazirani predmet koji je potom pečen u posebnoj peći (*a muffola*) u redukcijskoj atmosferi (Piccolpasso 1857, 57-59; Caruso 1997, 265-270). Radi se o vrlo teškoj i rafiniranoj tehnici u kojoj od sto predmeta često ispadne samo nekoliko dobrih (Piccolpasso 1857, 58; Cuomo di Caprio 2007, 415-416).

10.7. PEĆ I PEČENJE

Prema Piccolpassu, najbolje su peći bile građene od sirovih opeka (slika 98) (Piccolpasso 1857, 29). Peći su bile različitih veličina, a najvažnija im je značajka da su, zahvaljujući komori za pečenje odvojenoj od ložišta, predmeti bili zaštićeni od otvorenog plamena i dima (Caruso 1997, 291). U dno komore peći slagani su predmeti od sirove gline. Zatim su se slagale tzv. kućice (*case, casette*) u kojima su bili zaštićeni glazirani predmeti. U kućicu se stavljaju 3 ili 4 *punte* ili *zampa di gallo*⁹⁷ te na njih predmet (slika 99). Kućice se pažljivo slažu jedna na drugu u redove (slika 99). Potrebno ih je uglaviti da se posude ne bi doticale i slijepile. Između redova kućica je ostavljan razmak koji bi se popunio sitnijim predmetima od sirove gline (Caruso 1997, 260). Nakon punjenja peći, otvor se zazidao komadima opeke.

U ložište se uz zidove slažu posude s *marzacottom*, boja i glazurama te se puni dobro osušenim drvom. Prije paljenja majstor bi se zahvalio Bogu i pomolio se svim srcem (Piccolpasso 1857, 30, 51), što pokazuje koliko je važno da se proces paljenja odvija kako treba jer i mala greška može uništiti višemjesečni trud. Peć se polako zagrijava četiri sata do otprilike 700°C (*piccolo fuoco*), nakon čega se vatra oprezno pojačava do 950°C (*grande fuoco*) i takva održava slijedećih 5-7 sati (Piccolpasso 1857, 29-30; Caruso 1997, 292) (slika 100). Nakon 12 sati paljenja, pečenje bi trebalo biti gotovo nakon čega se vatra ostavlja da sama splasne. Peć se hladi i do dva dana prije nego se vade predmeti (Piccolpasso 1857, 29-31, 50-52).

Neglazirani predmeti su osim u pećima mogli biti paljeni na otvorenome ili u plitkoj jami te bi zbog toga bili tamne boje ili mrljasti. Etnografskim analogijama poznato je da

97 Podlošci kojima se odvajaju glazirani predmeti jedan od drugoga kako se ne bi slijepili u pečenju. *Punta* (tal. šiljak, vrh) je maleni šiljasti stožac od biskvitne keramike koji se slaže u kućicu tako da ih 3-4 sa šiljaste strane pridržava posudu na glaziranoj strani. *Zampa di gallo* (tal. pjetlova noga) su trokraki podlošci od biskvitne keramike kojima je na svakom kraju stožasti šiljak.

Slika 99. Kućice za pečenje glazirane keramike s podlošcima te načinom slaganja predmeta u njih i pripremanja za slaganje u peć (prema Piccolpasso 1857, T. 9/35-36, T. 23/88-89, T. 24/90-91).

Fig. 99. Saggars for firing glazed pottery with pads and the technique for stacking items in them and preparation for placement in kiln (based on Piccolpasso 1857, Pl. 9/35-36, Pl. 23/88-89, Pl. 24/90-91).

se ponegdje nakon pečenja još užarene posude umaću, prskaju ili polijevaju određenom otopinom (voda s čađi, voda pomiješana s brašnom i dr.), što se zvalo *ožiganje* ili *kaljenje*, a služilo je dodatnom učvršćivanju posude i lijepoj boji (Karlovesek 1951, 93; Vojnović-Traživuk 2009, 102, 104, 106).

10.8. ZAKLJUČAK

Na Starome gradu Bariloviću pronađen je široki raspon keramičkih nalaza izrađenih i ukrašenih raznim tehnikama. Ovdje se mogu vidjeti predmeti od tehnološki zahtjevnog luksuznog stolnog posuđa plemićke obitelji, preko jednostavno dekoriranih glaziranih predmeta do običnog kuhinjskog posuđa.

Keramičko posuđe feudalne faze Staroga grada Barilovića je tehnološki najzahtjevnije i najskuplje. Riječ je o posudu ukrašenom engobom, *sgraffitom* i oslikavanjem te glaziranom manje ili više koloriranom prozirnom glazurom za koje je potrebno poznavanje tehnologije i umješnost u izradi (T. 25). Još zahtjevnije i skuplje za izradu je majoličko posuđe (T. 20-24) kod kojeg se mijenja redosljed faza rada. S tehničkog aspekta, promjena tehnike dekoracije iz podglazurne u nadglazurnu je velika i sigurno je tražila prilagodbu u kojoj nije nedostajalo neuspjelih pokušaja (Cuomo di Caprio 2007, 413-414). Uz engobirano i majoličko posuđe, u ovoj se fazi Staroga grada Barilovića u manjoj količini nalazi i tehnološki jednostavnije izvedeno posuđe za svakodnevnu kuhinjsku i stolnu uporabu.

U fazi Vojne krajine i boravka krajiške posade mijenja se izbor keramičkoga posuđa. Nađeni predmeti su manje tehnološki zahtjevni, grublje izrade i jednostavnije ukrašeni te pogodni za široku upotrebu. Naglasak u izradi takvoga posu-

Slika 100. Upaljena peć (prema Piccolpasso 1857, T. 16/62).
Fig. 100. Fired kiln (based on Piccolpasso 1857, Pl. 16/62).

đa je na praktičnosti te jeftinim i pristupačnim materijalima. Riječ je o neukrašenim predmetima ili onima jednostavno ukrašenim raznim urezima, otiscima i plastičnim aplikacijama, oslikavanjem engobom nanošenom bučicom ili jednostavnim potezima kista rađenim na kolu. Mnogi predmeti nisu glazirani. Glazure koje se koriste prozirne su i eventualno kolorirane metalnim oksidima bakra i željeza koji su i lako dostupni. Predmeti po svojoj izradi ukazuju na lokalnu produkciju. Najstariji ceh u Karlovcu je bio lončarski ceh (Lopašić 1879, 42) te da su lončari među prvim obrtnicima radili za potrebe krajiške vojske i karlovačke posade (Lopašić 1879, 41).

I u fazi civilne uprave primjećuje se da je posuđe jednostavnije tehnološke izrade, lokalne proizvodnje. Pokazuje sličnost s današnjim tradicionalnim lončarskim proizvodima. Kod kuhinjskog je posuđa najvažnija funkcionalnost. Uporabne kuhinjske posude vezane su uz tradicionalne standarde i vrlo malo se mijenjaju. Tehnološke promjene i uporabne karakteristike takvoga posuđa vezane su najviše uz ishranu i pripremu tradicionalnih jela te ono pokazuje dulji kontinuitet produkcije (Rice 2005, 464-465).

Radilo se o jednostavnim grubim loncima ili finom glaziranom i dekoriranom posuđu, izrada keramičkih predmeta je dugotrajan proces koji zahtjeva da se svakoj njegovoj fazi posveti puna pozornost. Konačan rezultat ovisi o mnogim čimbenicima kao što su sastav materijala koji se koristi, način oblikovanja i ukrašavanja te način i režim paljenja keramičkih predmeta.

Zahvaljujući Ciprianu Piccolpassu i tome što nam je otkrio tajne lončarskog zanata svog vremena, možemo mnogo lakše razumjeti procese i promjene u proizvodnji srednjovjekovne i novovjekovne keramike. Etnografske analogije također pružaju dobru osnovu za proučavanje tehnologije izrade srednjovjekovnog i novovjekovnog posuđa te bismo se na njih mogli slobodno osloniti prilikom budućih istraživanja. ■

11. KONZERVIRANJE I RESTAURIRANJE ARHEOLOŠKIH NALAZA

MAŠA VUKOVIĆ BIRUŠ I MIHAEL GOLUBIĆ

Slika 101. Majolički tanjur kojem se ljuštila glazura, prije i poslije restauratorskog postupka (snimio J. Škudar).
Fig. 101. Majolica plate on which glazed flaked off, before and after restoration (photograph by J. Škudar).

11.1. UVOD

Arheološka istraživanja Staroga grada Barilovića od samog su početka pratili konzervatorsko-restauratorski radovi na pokretnim nalazima, koji su obavljani u radionici Odjela za restauriranje kopnenih arheoloških nalaza Hrvatskog restauratorskog zavoda. Kroz restauratorsku radionicu prošlo je najviše keramičkih, željeznih te predmeta od bakrene slitine. Osim njih, konzervirani su i predmeti od stakla, kamena i organskog materijala.

Svakom se predmetu pristupilo individualno poštujući njegova obilježja, koristeći reverzibilne materijale i postupke. Nalazi su prvo detaljno pregledani kako bi se uvidjele njihove značajke i utvrdila oštećenja temeljem čega se određivao konzervatorsko-restauratorski postupak (Cronyn 2005, 6-7, 147-148). Prije započinjanja bilo kakvog postupka, nalazi su fotografirani u svome početnom stanju.

11.2. KERAMIKA

Tijekom godina konzervirano je i restaurirano više od četrdeset keramičkih predmeta. Među keramičkim predmetima obrađena su svega dva prapovijesna predmeta: pršljenak i šalica, dok je većina nalaza pripadala kasnom srednjem i novom vijeku.

Prapovijesni predmeti (T. 09/97, T. 11/111) su slabije strukture i lako lomljivi zbog nižih temperatura paljenja te su stoga strukturalno učvršćeni 5% otopinom polivinilacetatnog (PVA) konsolidanta Mowilith 50 u acetonu (Cronyn 2005, 151).

Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna keramika je čvrste strukture, rađena na lončarskom kolu, kvalitetno pečena u više ili manje kontroliranim uvjetima, dovoljno čvrsta i otporna te nije bila potrebna intervencija u strukturi (Vuković Biruš 2009, 248). Jedino je na ponekim glaziranim predmetima primijećena ispučanost i ljuštenje glazure (T. 20/213, T. 27/333, T. 32/393-394, T. 33/395-397, T. 34/398-400, T. 37/421-424), a na pojedinim mjestima i njezin potpuni izostanak (slika 101). Stoga se na tim predmetima konsolidirala

samo glazura premazivanjem pukotina i tapkanjem kistom navedenim konsolidantom po osjetljivijim dijelovima koji bi se po procjeni konzervatora-restauratora mogli oljuštiti (Cronyn 2005, 151).

Neki od predmeta, neglazirani čašasti (slika 87) i četvrtasti pećnjaci (T. 53/660-661), su na svojoj površini imali nakupine kalcifikata koje je trebalo očistiti. Predmeti su čišćeni prvo mehanički skalpelom, a zatim i 10% otopinom klorne kiseline (HCl) kako bi se skinule i najmanje čestice kalcifikata. Taj postupak nije preporučljiv za glazirane predmete jer se olovo iz glazure u dodiru s kiselinama vrlo lako otpušta te se time može narušiti stabilnost glazure (Cronyn 2005, 148; Buys, Oakley 2007, 100-102). Predmeti su nakon čišćenja kiselinom potopljeni u posudi i dugo ispirani tekućom vodom.

Kako su konzervatorsko-restauratorski radovi na nalazima sa Staroga grada Barilovića trajali godinama prateći arheološka istraživanja, kroz godine su se promijenili i neki postupci lijepljenja. Predmeti s početka radova su lijepljeni polivinilacetatnim emulzijama (PVA), što je nakon nekog vremena promijenjeno. Napuštena je uporaba polivinilacetatnih emulzija, koje su zadnjih desetljeća najčešće korištene, zbog slabljenja u dodiru s vodom i ugrožavanja daljnjeg postupka restauriranja. Polivinilacetatne emulzije s godinama postaju netopive, mijenjaju boju i lako se ljušte, stoga se više preporučuje uporaba nitroceluloznih, akrilnih i polivinilacetatnih ljepila topivih u organskim otapalima, dok se epoksi i cijanoakrilatna ljepila trebaju izbjegavati (Cronyn 2005, 152; Buys, Oakley 2007, 106-118). Nakon polivinilacetatnih emulzija, za lijepljenje ulomaka počelo se koristiti ljepilo Mecosan L-TR koje je posebno razvijeno za lijepljenje arheološke keramike (URL 3). Pravilno je lijepljenje moguće samo ako su bridovi loma potpuno čisti od ostataka zemlje i kalcifikata. Ulomci se spajaju na lomovima što je bliže i točnije moguće kako bi se izbjegle kasnije deformacije oblika posude i moguće „stepenice“ među ulomcima.

Keramičkim se nalazima rekonstruiraju dijelovi koji nedostaju ne samo zbog čvrstoće, stabilnosti i izbjegavanja daljnjeg oštećivanja nego i zbog estetskih razloga. Time se dobiva

Slika 102. Majolički vrtić s nepotpunom dekoracijom kojem je izljev rađen po tipologiji, prije i poslije restauratorskog postupka (snimio J. Škudar).
Fig. 102. Majolica juglet with incomplete decoration on which spout was made according to typology, before and after restoration (photograph by J. Škudar).

cjelina kojoj se vidi točan oblik, što omogućuje da nalaz bude izložen i razumljiv promatračima (Cronyn 2005, 152). Kada ne postoji dokaz na kojem se može temeljiti rekonstrukcija, nije stručno prihvatljivo „izmisliti“ dijelove koji nedostaju. Ipak, u mnogim je slučajevima moguće pronaći dokaz putem simetrije predmeta, ekstrapolacije, tipologije, ranijih crteža ili fotografije (Buys, Oakley 2007, 119).

Pri odabiru materijala za rekonstrukciju dijelova koji nedostaju treba razmisliti o svojstvima materijala. On treba biti trajan i reverzibilan te ne smije oštećivati keramički materijal (Buys, Oakley 2007, 121–124). U tu je svrhu korišten kvalitetni alabaster gips. Gipsu kao restauratorskom materijalu najveći je nedostatak što upija vlagu iz zraka, čime mu se narušava čvrstoća i stabilnost, no ipak je još uvijek najpogodniji materijal za rekonstrukciju dijelova koji nedostaju (Pešić 2010, 264). On se lako obrađuje vlažan ili suh te ima strukturu sličnu keramičkoj. Ako je potrebna veća tvrdoća, u vodu prilikom pripreme gipsa može se dodati udio polivinilacetatne disperzije kako bi nakon stvrdnjavanja i sušenja gips bio tvrdi i čvršći (Buys, Oakley 2007, 123–124). Prije nanošenja gipsa, površina keramičkih predmeta bila je zaštićena lateks-mlijekom kako gips ne bi ušao u pore keramike i zaprljao površinu. Postoji više načina rekonstrukcije elemenata koji nedostaju na keramičkim predmetima. Korišten je postupak prijenosa otiska plastelinom koji služi kao podloga za nanošenje gipsa. Za pećnjak (T. 54/673) je izrađen poseban kalup od plastelina, pri čemu se služilo tehnikama otiska i modeliranja. Za velik dio predmeta koji su izrađeni na lončarskom kolu i simetrični, a pogotovo ako im je nedostajalo mnogo dijelova, korišten je postupak rekonstrukcije na lončarskom kolu.

Prema tehničkom crtežu predmeta izrađuje se šablona od drvene ploče te se centrira na lončarsko kolo na kojemu se po toj šablona izrađuje kalup od gline. Na glineni se kalup postavlja keramički predmet zaštićen lateksom te se nanosi gips koji se oblikuje prije nego što se stisne. Površina gipsa se nakon sušenja obrađuje kako bi se dobio odgovarajući izgled. Za to se koriste razni specijalizirani ručni i električni alati, kao što su skalpeli i nožići, razne strugalice i turpijice te mikromotor s nastavcima i na kraju brusni papir razli-

čitih granulacija. Spojevi ulomaka se također popunjavaju gipsom ili punilima na bazi kalcijevog karbonata s akrilnim vezivom te obrađuju.

Nakon obrade površine gipsa, slijedilo je njegovo nijansiranje. U tu se svrhu mogu koristiti razne vrste boja i pigmenta. Predmeti s početka konzervatorsko-restauratorskih radova nijansirani su tekućim pigmentom te premazivani akrilne mat boje koje su prihvaćene u restauratorskoj struci jer su postojane i reverzibilne (Pešić 2010, 266). Pri miješanju boja tražen je ton nijansu svjetliji od izvorne boje keramike, tako da predmet ima vizualnu jedinstvenost, a da je intervencija na njemu uočljiva (Hodges 1975, 37–39; Caple 2000, 128; Buys, Oakley 2007, 140). Kako su mnogi glazirani predmeti oslikavani podglazurno ili nadglazurno te je nekim od tih predmeta bilo nemoguće rekonstruirati dekoraciju (T. 20/214, T. 24/278, T. 33/396–397, T. 34/398), rekonstruirana je samo dekoracija za koju se mogao utvrditi točan izgled (slika 102).

11.3. METALNI PREDMETI

Obradeni su predmeti od željeza, bakra i bakrenih slitina, srebra, olova i aluminija. Brojem prevladavaju oni od željeza, a nešto ih je manje od bakra, bakrenih slitina i legura. Predmeti od ostalih metala i slitina su rijetki, uglavnom pojedinačni. Nekoliko željeznih predmeta imalo je ukrase ili dijelove od bakrene slitine ili legure (slika 103). Najviše je oruđa (T. 13/126–136, T. 14/141–146, T. 16/158–159), oružja (T. 16/156–157, 160) (slika 104) te željeznih dijelova vrata (T. 12/115–118, 121–124). Mnogo manje je obradenog novca (T. 17/173–174) i ukrasnih predmeta.

Željezni predmeti se nakon površinskog mehaničkog čišćenja ostataka zemlje pakiraju u polipropilensku mrežicu s pripadajućom signaturom i potapaju u kadu za desalinizaciju, gdje su podvrgnuti aktivnoj stabilizaciji postupkom uklanjanja iona klorida u sulfatnoj kupki ($\text{Na}_2\text{SO}_3 + \text{NaOH} + \text{H}_2\text{O}$). Uvjeti su anaerobni, kada je hermetički zatvorena, kako ne bi došlo do oksidacije sulfita u sulfat koji bi razorio materijal. Otopina u kadi za sulfatni postupak cirkulira na tem-

Slika 103. Brava od bronce i željeza, prije i poslije restauratorskog postupka (snimio J. Škudar).
Fig. 103. Lock made of bronze and iron, before and after restoration (photograph by J. Škudar).

Slika 104. Koplje, prije i poslije restauratorskog postupka (snimio J. Škudar).
Fig. 104. Spearhead, before and after restoration (photograph by J. Škudar).

peraturi od 50°C te se izmjenjuje jednom mjesečno (Maletić 2010, 272). Trajanje odsoljavanja može se kontrolirati dokazivanjem postojanja iona klorida otopinom srebro-nitrata ili empirijskom procjenom, prema iskustvu.⁹⁸ Nakon završene

desalinizacije, predmeti se ispiru u kadi izmjenama destilirane vode, koje mogu trajati i nekoliko mjeseci.

Korozivne naslage su uklanjane pjeskarenjem (agregat korund) te različitim brusovima i čeličnim četkicama pomoću mikromotora. Željezo je većinom bilo slabo sačuvano i jako oštećeno korozijom. Debeli i čvrsti korozivni sloj, pomiješan s kamenčićima i zemljom, otežavao je čišćenje do izvornog sloja površine predmeta. Polomljeni dijelovi su

⁹⁸ Proces može trajati od oko šest mjeseci do godinu dana, a i dulje, ovisno o stanju predmeta.

Slika 105. Pseća registracijska markica iz 1909. godine, prije i poslije restauratorskog postupka (snimio J. Škudar).
Fig. 105. Dog's registration tag from 1909, before and after restoration (photograph by J. Škudar).

međusobno lijepljeni dvokomponentnim epoksidnim ljepilom ili smolom⁹⁹ s dodatkom grafitnog praha, što je korišteno i za popunjavanje pukotina i strukturalno učvršćivanje. Površina željeza premazana je taninom kako bi se ujednačila boja te zbog zaštite od korozije. Za završni zaštitni premaz je korišten Parawax – mješavina termoplastične akrilne smole Paraloid B-72 2% i voska Cosmolloid H80 5% u toluolu (Doračić 2003, 52).

Predmeti od bakra i bakrenih slitina (najvjerojatnije bronca) (T. 12/125, T. 13/137-138, T. 17/172) su većinom dobro sačuvani i strukturalno čvrsti (slika 105).

Na arheološkim predmetima od metala na kojima je izvorna antikna površina u pravilu sačuvana u mineraliziranom stanju preporuča se mehaničko čišćenje pod povećanjem 5-20 puta uz upotrebu ultrazvučnog dlijeta, stroja za mikropjeskarenje i raznih ručnih alata (Doračić 2003, 51; Cronyn 2005, 224). Bronca je tretirana namakanjem u benzotriazol (C₆H₅N₃ 5% u etanolu) koji je parnofazni inhibitor korozije koji, vežući se za kuprit, blokira nastanak nantokita, bazičnog bakrenog klorida, a time i daljnju cikličku korozivnu reakciju (Cronyn 2005, 228-229; Maletić 2010, 272). Površina je zaštićena lakom Paraloid B-72 i mikrokristalinskim voskom Cosmolloid H80.

Predmeti od olova (samo dva predmeta, najvjerojatnije slitina olova i kositra) (T. 17/170-171) su čišćeni vrlo pažljivo mehaničkim putem i ispirani 95% etanolom, a zatim zaštićeni premazom mikrokristalinskog voska Cosmolloid H80. Jedan srebrni novac (T. 17/174) pažljivo je mehanički čišćen pod binokularnom lupom i površinski zaštićen lakom Paraloid B-72 (Cronyn 2005, 228-229). Aluminijska je žlica očišćena mikropjeskarenjem finim staklenim agregatom

(kuglice) te površinski zaštićena mikrokristalinskim voskom Cosmolloid H80.

11.4. STAKLENI PREDMETI

Nalazi staklenih predmeta nisu brojni i većinom su samo ulomci. Jedini čitav predmet je mala bočica, najvjerojatnije za držanje lijekova. Ostalo su ulomci bočica, čaša i prozorskih stakala, nedovoljno sačuvani za restauriranje. Prevladava bezbojno staklo i ono raznih zelenih nijansi, ali ima i nekoliko ulomaka modre i smeđe boje.

Površina staklenih predmeta bila je prekrivena ostacima zemlje i slojem irizacije, vrlo tankim slojem koji je posljedica slojevitog propadanja površine stakla (Cronyn 2005, 131). Ulomci su prvo oprani tekućom vodom i četkicom za zube. Sloj irizacije uklonjen je finom čeličnom četkicom na mikromotoru. Čitava staklena bočica (T. 19/197) (slika 106) je u unutrašnjosti očišćena s 20% kloridnom kiselinom (HCl) i zatim isprana u tekućoj vodi. Pojedini ulomci međusobno su lijepljeni epoksidnom smolom Araldite 2020.

11.5. PREDMETI OD KOSTI I KAMENA

Kameni nalazi pokretnih predmeta su malobrojni brusovi (T. 16/166-169) i ulomci kremena (T. 16/162). Svi su pronađeni brusovi od srednje fino zrnatog silikatnog kamena sive boje. Površinske su nečistoće prvo čišćene mekanom četkicom, a zatim je utvrđivanje silikatnog materijala i kremena provedeno 20% kloridnom kiselinom (HCL), nakon čega su predmeti dobro ispirani u tekućoj vodi.

Koštani predmeti su jedini nalazi organskog materijala. To su npr. koštana drška željezne vilice (T. 13/139), zviždaljka (T. 19/208), ulomak češlja (T. 19/209) i dr. Predmeti su bili u dobrom stanju, prekriveni zemljom i površinskim nečistoća-

ma koje su uklonjene destiliranom vodom i 95% etanolom s pomoću kista i štapića s vatom. Drška vilice je odvojena sa željeznog dijela predmeta pa očišćena te zatim vraćena i zalijepljena epoksidnim dvokomponentnim ljepilom. Nakon sušenja, svi su predmeti konsolidirani natapanjem u 5% otopini Paraloida B-72 u acetonu (Cronyn 2005, 275-282).

11.6. UMJESTO ZAKLJUČKA

Cijeli je konzervatorsko-restauratorski postupak zabilježen u dokumentaciji, za svaki predmet posebno. Svi kemijski i fizički postupci te kemikalije i sredstva koji su korišteni tijekom konzervatorsko-restauratorske obrade nekog predmeta upisani su u dokumentacijski list tog predmeta. Dodane su i fotografije predmeta u početnom stanju, u jednoj od faza rada i nakon završenih radova. Osim toga, u dokumentacijski su list unesena i posebna zapažanja vezana uz predmet te upute za održavanje. Iznimno je važno dobro dokumentirati postupak kako bi se u slučaju potrebe za povratkom u početno stanje ili ponovnim konzervatorsko-restauratorskim postupkom moglo lakše pristupiti predmetu (Vuković Biruš 2009, 250).

Prilikom svih navedenih radova poštivane su suvremene teorije konzervacije koje određuju visoka etička načela, zahtijevaju poštovanje istinske prirode predmeta, minimalnu intervenciju i što više moguću reverzibilnost (Caple 2000; Muñoz Viñas 2005).

Konzervatorsko-restauratorski radovi nikad nisu konačni te predmeti i nakon navedenih postupaka zahtijevaju

Slika 106. Ljekarnička staklena bočica, prije i poslije restauratorskog postupka (snimio J. Škudar).
Fig. 106. Pharmacist's glass vial, before and after restoration (photograph by J. Škudar).

pozornost u vidu odgovarajućih uvjeta u prostoru u kojem se pohranjuju, periodičnih pregleda njihova stanja i pažljivog rukovanja. ■

⁹⁹ Araldite 2020 i Araldite rapid.

12. PROCJENA PREHRAMBENIH NAVIKA TEMELJEM ARHEOZOOLOŠKE ANALIZE

TAJANA TRBOJEVIĆ VUKIČEVIĆ, AGATA KUČKO

Slika 107. Pieter Brueghel mlađi, nakon 1616. godine, Seljanji kolju svinje (URL 5).
Fig. 107. Pieter Brueghel the Younger, after 1616, Peasants slaughtering a pig (URL 5).

12.1. UVOD

Arheozoološke analize na animalnim koštanim ostacima sa Staroga grada Barilovića provode se na Zavodu za anatomiju, histologiju i embriologiju Veterinarskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu od 2010. godine. Prva arheozoološka izvješća za 2010. i 2011. godinu bila su preliminarna, međutim porastom broja kostiju pristupilo se sustavnoj i cjelovitoj analizi koja je rezultirala jednim diplomskim radom (Novak 2013), kongresnim priopćenjem (Novak et al. 2013) te s dva diplomaska rada u pripremi (Gregl 2014; Jurišić 2014).

Završetkom kampanje iskopavanja 2012. godine, životinjski koštani materijal nalazio se u oko 50 kartonskih kutija. Većinu materijala oprali su tijekom nastave predmeta "Arheozoološkija" studenti integriranog preddiplomskog i diplomskog studija veterinarske medicine. Nakon sušenja, pristupilo se primarnoj arheozoološkoj analizi koja je, obzirom na oštećenost materijala, u ovom slučaju podrazumijevala kosturnu i taksonomsku determinaciju (Hilanderand 1955, 327-346; Schmid 1972; Gilbert et al. 1981; Hillson 1986; Prummel, Frisch 1986, 567-577; Hillson 1992; König, Liebich 2009), broj uzoraka NISP (Klein, Cruz-Urbe 1984, 24-32; Lyman 1994a; Reitz, Wing 1999), anatomske odredbe dobi i spola (Hillson 1986; Schmid 1972; König, Liebich 2009) te bilježenje tafonomskih (Rackham 1994; Lyman 1994b) i patoloških promjena (Baker, Brothwell 1980), odnosno modifikacija na kostima. Za pomoć morfološkom prepoznavanju korišteni su dijelovi kostura iz poredbene zbirke recentnih životinja Zavoda za anatomiju, histologiju i embriologiju Veterinarskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Nazivi kostiju usklađeni su s *Nomina Anatomica Veterinaria* (2005). Identifikaciju koštanih ostataka riba obavila je doc. dr. sc. Snježana Kužir sa Zavoda za anatomiju, histologiju i embriologiju Veterinarskog fakulteta.

S obzirom na to da su dobiveni primarni podaci u većini analiza zapravo identifikacija bez veće mogućnosti interpretacije, pomoću njih se, najčešće matematičkim putem, izvode sekundarni podaci koji zahtijevaju objašnjenje i interpretaciju (Reitz, Wing 1999). U ovom su istraživanju, na temelju poda-

taka primarne analize, u sekundarnoj analizi izračunata kosturna frekvencija i relativna učestalost vrsta (% NISP i MNI). Osteometrija, kao i svi podaci koji se izvode iz dobivenih izmjera (npr. konstrukcija dobnih i spolnih omjera i procjena tjelesnih dimenzija), nije se mogla u potpunosti provesti na ovom materijalu zbog znatne oštećenosti većine kostiju.

Analizirani animalni materijal obuhvaća iskopavanja 2010.-2012. godine i sastoji se od 9363 uzoraka kostiju, zuba i rogova životinja. Kosturno i taksonomski determinirano je 3863 fragmenata (41,26%). Od preostalih 5500 uzoraka (58,74%) 45,47% otpada na fragmente kojima se nije mogla odrediti kosturna ni taksonomska pripadnost, dok je ostatak determiniran po većim kosturnim skupinama, ali se nije mogla odrediti pripadnost vrsti:

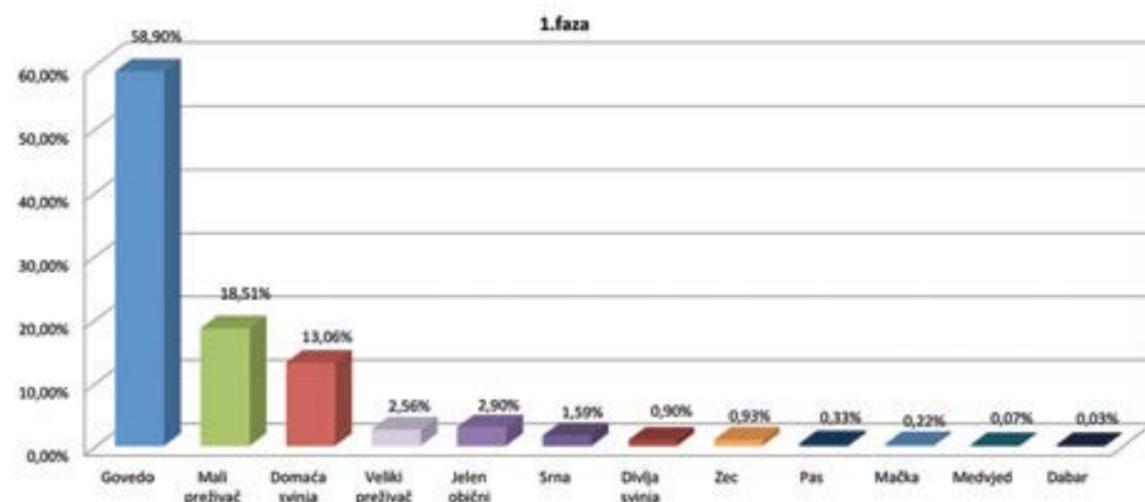
- fragmenti rebara (*costae*) 41,49%
- fragmenti kostiju glave (*neurocranium* i *viscerocranium*) 5,31%
- fragmenti kralježaka (*vertebrae*) 3,38%
- fragmenti plosnatih kostiju (*scapula*, *os coxae*) 4,35%

Od kosturno i taksonomski determiniranih fragmenata 96,40% (3724 fragmenata) pripada sisavcima (*Mammalia*), 2,75% (106 fragmenata) pticama (*Aves*), 0,72% (28 fragmenata) gmazovima (*Reptilia*) i 0,13% (5 fragmenta) ribama (*Pisces*).

Temeljem stratigrafskih jedinica, fragmenti su podijeljeni u 3 razdoblja:

1. faza – feudalna faza (15 i 16. st.): 71,25%
2. faza – Vojna krajina (17-19. st.): 20,08%
3. faza – civilna uprava (kraj 19.-sredina 20. st.): 8,67%.

NISP (broj identificiranih koštanih uzoraka) po vrstama sisavaca u određenoj fazi prikazan je u **Tablici 9**, a po vrstama ptica u **Tablici 10**.

Grafikon 1. Postotni udio (%NISP) identifikiranih uzoraka prema pojedinim vrstama sisavaca s lokaliteta Stari grad Barilović, iz feudalne faze (15. i 16. st.).

Chart 1. Percentage share (%NISP) of identified specimens based on mammal species from the site of Barilović Castle, from the feudal phase (15th and 16th cent.).

škripca ili karakuša (*osteoarthritis tarsi*). Na jednom uzorku roga goveda javlja se polykeratia (povećan broj rogova) što je prirodna degeneracija.

Determinirano je 16 fragmenata kornjače (*Chelonia*): četiri fragmenta lednog dijela oklopa (*carapax*), jedanaest fragmenata trbušnog dijela oklopa (*plastron*) i jedna bedrena kost (*femur*). Ovi ostaci vrlo vjerojatno pripadaju kornjači iz kopnene porodice *Testudinidae*, vrsti *Testudo hermanni* (obična čančara).

Identificirani su kralježak i preoperkularna kost ribe. Daljnja taksonomska identifikacija nije moguća.

Među nedeterminiranim fragmentima najveći broj (46,40%) otpada na fragmente dugih kostiju kojima se nije mogla odrediti približna kosturna pripadnost, ali u većini slučajeva pripadaju kostima ekstremiteta. Sljedeći su po brojnosti fragmenti rebara (44,41%). U ostale fragmente pobrojani su odlomci plosnatih kostiju (lopatice, bočne kosti i kosti glave) i kralježaka koji se nisu mogli detaljnije taksonomski odrediti. Kosturno i taksonomski neidentificiranih uzoraka ima 0,12%.

12.3. 2. faza - Vojna krajina

Od ukupno 1880 uzorka životinjskih ostataka koje pripadaju u fazu Vojne krajine (17.-19. st.), 793 fragmenata (42,18%) je determinirano, a 57,82% fragmenata nedeterminirano. Od determiniranih fragmenata 95,71% pripada sisavcima; 2,52% pticama; 1,39% kornjači i 0,38% ribama. %NISP sisavaca prikazan je u **grafikonu 2**.

Dob je kod svih procijenjena na temelju slijeda nicanja i izmjene zuba i sraštanja epifiza dugih kostiju. U **goveda** u dobi oko 5 mjeseci su 3 uzorka; u dobi oko 1,5- 2,5 godine 3 uzorka; u dobi 3,5-4 godine 2 uzorka i starijih od 2-3 godine je 7 uzoraka. U skupini **malih preživača** u dobi oko 6-9 mjeseci je 7 uzoraka; u dobi oko 1-1,5 godine 8 uzoraka i starijih od 1,5-2 godine je 4 uzorka. Kod **svinja** u dobi oko 4-6 mjeseci su 2 uzorka; u dobi oko 1-1,5 godine 4 uzorka i starijih od 1,5-2 godine je 5 uzoraka. Na temelju očajnika, kod domaćih svinja je identificirano 6 ženki, a kod divljih 4 vepura.

I u ovoj su fazi brojni urezi i prerezi na kostima domaćih životinja. Na kralješcima goveda prerezi su isto vidljivi medijano, paramedijano i lateralno, međutim nema tragova na donjim čeljustima u smislu odvajanja glave od vrata. Na većini rožnih izdanaka nalaze se vidljivi prerezi (kod nekih načinjeni pilom) kod korijena roga. Kod svih domaćih vrsta sisavaca najčešći su urezi na zglobnim površinama kao posljedica izglobljavanja.

Patološke promjene nađene su na kostima jednog zastopalnog zgloba goveda, također kao posljedica škripca ili karakuša (*osteoarthritis tarsi*).

Determinirano je 11 fragmenata lednog i trbušnog dijela oklopa kornjače (*Chelonia*) koja također vrlo vjerojatno pripada kopnenoj porodice *Testudinidae*, vrsti *Testudo hermanni* (obična čančara).

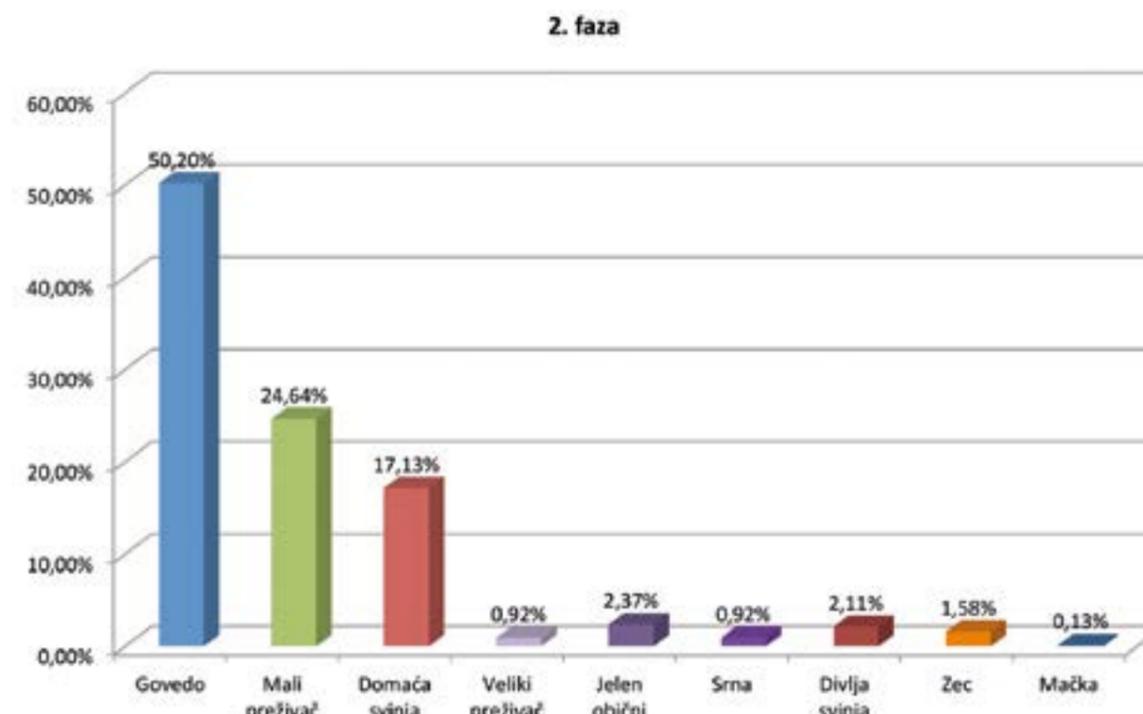
Identificirana je jedna dentalna kost štuke (*Esox lucius*), na temelju koje je procijenjeno da je mogla biti težine oko 2 kg te kralježak i ždrijelni zubi ribe bez mogućnosti daljnje taksonomske identifikacije.

Među nedeterminiranim fragmentima opet je najveći broj (41,49%) fragmenata dugih kostiju koji u većini slučajeva pripadaju kostima ekstremiteta. Po brojnosti slijede fragmenti rebara (29,80%), odlomci plosnatih kostiju (16,28%) i kralježaka (8,46%) koji se nisu mogli detaljnije taksonomski odrediti. Kosturno i taksonomski neidentificiranih uzoraka ima 3,96%.

12.4. 3. faza - civilna uprava

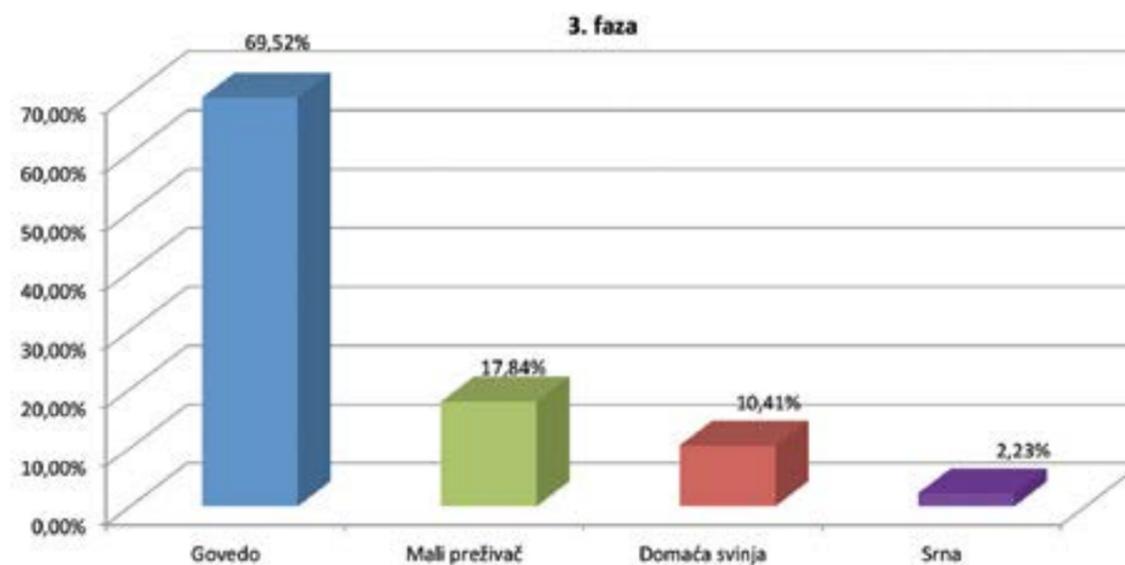
Od ukupno 812 uzorka životinjskih ostataka koje pripadaju u fazu civilne uprave (kraj 19.-sredina 20. st.) 279 fragmenata (34,36%) je determinirano, a 65,64% nedeterminirano. Od determiniranih fragmenata 96,42% pripada sisavcima; 3,23% pticama i 0,35% kornjači. %NISP sisavaca prikazan je u **grafikonu 3**.

Dob je također procijenjena na temelju slijeda nicanja i izmjene zuba i vidljive epifizne linije dugih kostiju. Kod **goveda** u dobi oko 5 mjeseci je 1 uzorak; u dobi oko 1,5- 2,5 godine 3 uzorka; u dobi 3,5-4 godine 3 uzorka i starijih od

Grafikon 2. Postotni udio (%NISP) identifikiranih uzoraka prema pojedinim vrstama sisavaca s lokaliteta Stari grad Barilović, iz faze Vojne krajine (17.-19. st.).

Chart 2. Percentage share (%NISP) of identified specimens based on individual mammal species based on individual mammal species from Barilović Castle, from the Military Frontier phase (17th-19th cent.).

Grafikon 3. Postotni udio (%NISP) identifikiranih uzoraka prema pojedinim vrstama sisavaca s lokaliteta Stari grad Barilović, iz faze civilne uprave (kraj 19.-sredina 20. st.).

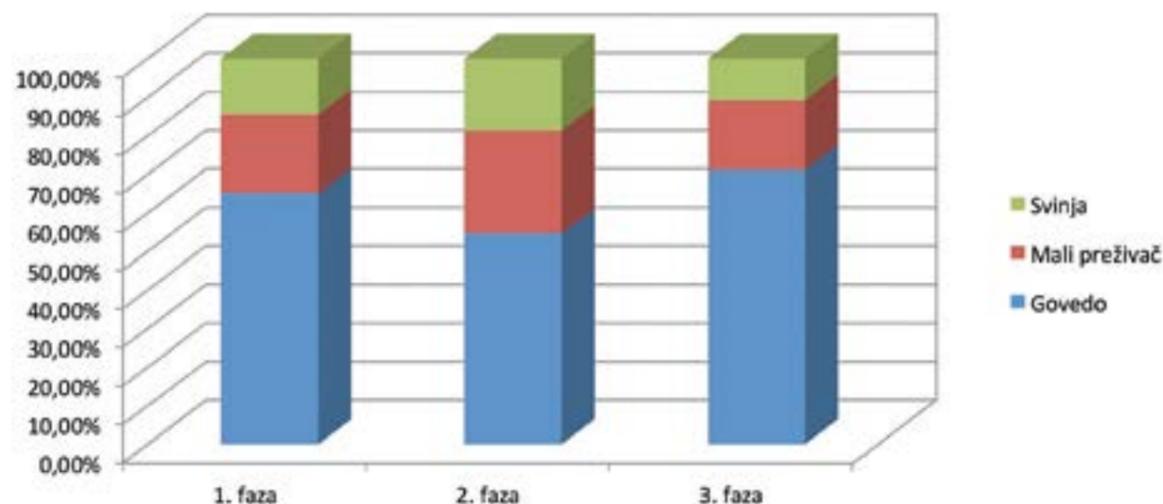
Chart 3. Percentage share (%NISP) of identified specimens based on individual mammal species based on individual mammal species from Barilović Castle, from the civilian administration phase (end of 19th-mid 20th cent.).

2-3 godine je 8 uzoraka. U skupini **malih preživača** u dobi oko 6 mjeseci su 3 uzorka; u dobi oko 1-1,5 godine 2 uzorka i starijih od 1,5-2 godine su 2 uzorka. Kod **svinja** u dobi oko 1-1,5 godine je 8 uzoraka, a starijih od 1,5-2 godine 1 uzorak.

Urezi su prisutni uglavnom na zglobnim površinama dugih kostiju goveda, u znatno manjoj mjeri nego u prethodne dvije faze.

Pronađen je 1 fragment lednog dijela oklopa kornjače obične čančare.

Među nedeterminiranim fragmentima najveći je broj (44,10%) rebara, slijede fragmenti dugih kostiju (31,90%), odlomci plosnatih kostiju (12,38%) i kralježaka (5,63%) koji se nisu mogli detaljnije taksonomski odrediti. Kosturno i taksonomski neidentificiranih uzoraka ima 6,00%.

Grafikon 4. Poredbeni prikaz %NISP najbrojnijih vrsta domaćih životinja kroz različite faze lokaliteta Stari grad Barilović.
Chart 4. Comparative illustration of %NISP of the most numerous types of domesticated animals through various phases of the site of Barilović Castle.

12.5. POREDBENI PRIKAZ KROZ FAZE

Uspoređujući najbrojnije skupine domaćih životinja, koje su bile i glavni izvor mesa stanovništva Staroga grada Barilovića, u svim je fazama izrazita dominacija goveda; od 65% u feudalnoj fazi, preko 55% u fazi Vojne krajine, do 71% u fazi civilne uprave (grafikon 4).

Malih je preživača (podrazumijevaju se ovce, koze i skupina malih preživača) najviše u fazi Vojne krajine (oko 27%), dok ih je u feudalnoj (20,5%) i fazi civilne uprave (18%) nešto manje. Slično je i sa svinjama, kojih je u fazi Vojne krajine gotovo 19%, u feudalnoj fazi oko 14%, da bi ih u fazi civilne uprave bilo malo više od 10%.

Najmanji broj jedinki (MNI) potvrđuje postotne udjele za pojedine vrste domaćih životinja. Njegovo izračunavanje (po koštanom elementu koji se najčešće pojavljuje u uzorku; Klein, Cruz-Urube 1984; Lyman 1994a) ispravlja nedostatke NISP-a, ali ga se ne može interpretirati u apsolutnom smislu jer pojava nekog broja jedinki određene vrste kroz dulje razdoblje zapravo nema većeg značenja (Bartosiewicz 1998). Stoga se ni jedna mjera kvantifikacije ne smije i ne može poistovjetiti sa stvarnim brojem životinja koje su korištene u naselju već kao približna procjena brojčanog stanja populacije jedne vrste (Reitz, Wing 1999). Poseban problem arheozooloških analiza predstavlja identifikacija koštanih ostataka morfološki sličnih vrsta domaćih životinja (npr. ovce i koze) te razlikovanje srodnih divljih i domaćih životinja (svinja i divlja svinja; jelen obični i govedo; srna i domaći mali preživači). U ovim slučajevima od pomoći je ponekad osteometrija i osteometrijski indeksi, koji zbog znantne oštećenosti materijala nisu mogli biti provedeni. Zato je vjerojatno da je divljih životinja u istraživanom uzorku nešto više. Prema dobivenim podacima, u feudalnoj fazi naseljavanja većina ostataka divljih životinja pripada jelenu običnom (*Cervus elaphus* L.) i srni (*Capreolus capreolus* L.), značajan udio je divlje svinje (*Sus scrofa* L.) i zeca (*Lepus europeus* Pall.), a pronađeno je nekoliko ostataka medvjeda (*Ursus arctos* L.) i dabra (*Castor fiber* L.). U fazi Vojne krajine udio jelena

i srna blago pada, a broj kostiju vepra i zeca raste. U fazi civilne uprave pronađene su samo kosti srne. Iz ovoga se može zaključiti da su se s promjenom stanovništva mijenjale i navike lova, a na brojnost određenih vrsta divljači očito su utjecale i promjene u okolišu, posebno nakon 19. st.

Procjenom dobi kod goveda vidljivo je da prevladavaju nalazi adultnih, spolno zrelih jedinki, što upućuje da su, osim mesa, najvjerojatnije korišteni i za sekundarne proizvode. Kod malih preživača, također je veći broj adultnih jedinki (sekundarni proizvodi), ali je i znatan broj juvenilnih u dobi 6 do 9 mjeseci (meso). U svinja najveći dio pripada jedinkama u dobi od 1 do 1,5 godine i starijima, odnosno u dobi kad primitivne pasmine svinja postižu optimalnu masu, pa je za pretpostaviti da su korištene isključivo zbog mesa.

Dobiveni rezultati koji se odnose na prvu, feudalnu fazu naseljavanja, mogu se usporediti s nekoliko arheoloških lokaliteta na području kontinentalne Hrvatske. Kod istraživanja Trbojević Vukičević i Štilinović (2008) s utvrde Čanjevo također prevladavaju koštani ostaci goveda. U arheozoološkoj analizi s drvenih pilota mosta srednjovjekovne nizinske utvrde iz Gradskog parka Virovitica (Trbojević Vukičević, Alić 2008, 39-44), datiranih u 15. i 16. st., izrazito je visok postotni udio koštanih ostataka goveda (78,90%), dok je udio svinja i malih preživača ispod 10%. Za razliku od njih, kod istraživanja Kužir i Trbojević Vukičević (2004), koje je provedeno na području središnje Hrvatske (lokalitet Torčec-Gradić), analiza ostataka životinja ukazuje na gotovo podjednaku zastupljenost svinja i goveda. Analizom koštanih ostataka s lokaliteta Plemički grad Vrbovec (Trbojević Vukičević et al. 2010), na prijelazu 15. u 16. st. i u 16. st. broj koštanih fragmenata goveda raste te je vidljivo da se radi uglavnom o subadultnim i adultnim životinjama. Kod malih preživača više od 60% pripada vrlo mladim jedinkama u dobi od 3 do 6 mjeseci što je dokaz o sezonskom klanju životinja. Kod svih navedenih istraživanja procijenjena dob svinja je slična i najvećim dijelom pripada jedinkama u dobi od 12 do 18 mjeseci. Isto tako, udio divljih životinja, prvenstveno jelena

običnog, srne, divlje svinje i zeca vrlo je sličan istraživanju na Bariloviću i uglavnom ne prelazi 3% od ukupnog broja životinjskih ostataka. Ostaci dabra i kornjača pronađeni su samo na srednjovjekovnoj utvrđi Čanjevo (Trbojević Vukičević, Štilinović 2008, 253-257).

Ptice i perad (pogotovo kokoši i patke) prisutni su na svim navedenim srednjovjekovnim lokalitetima, također u relativno malom postotku, odnosno kao nadopuna prehrani.

Uz procjenu dobi, najviše dokaza o prehrani vidljivo je iz tragova na kostima. Mnoštvo prereza i ureza na svim kostima svih domaćih životinja ukazuje na razne oblike mesarenja. Medijani i paramedijani prerezi kostiju glave i gotovo svih kralježaka, pogotovo kod goveda, upućuju na rasijecanje trupova životinja na polovice nakon evisceracije, a urezi na

acetabulumima i glavama bedrene kosti na odvajanje stražnjeg ekstremiteta. Ovakvi se nalazi ubrajaju u tzv. primarno mesarenje. Urezi se također nalaze na i oko zglobnih površina dugih kostiju što upućuje na tzv. sekundarno mesarenje, odnosno izglobljavanje na manje dijelove prikladne za konzumaciju. Daljnje rasjecanje trupova na manje komade (tercijarno mesarenje) vidljivo je u transverzalnim prerezima kranijalnog ili kaudalnog okrajka svih kralježaka kod svih domaćih vrsta sisavaca (Novak 2013).

S obzirom da u dosad objavljenim arheozoološkim analizama, pogotovo s područja kontinentalne Hrvatske, nije bilo materijala mlađeg od srednjeg vijeka, istraživanja iz faze Vojne krajine i faze civilne uprave Staroga grada Barilovića ne mogu se usporediti. ■

13. MALAKOLOŠKI NALAZI

MIHAEL GOLUBIĆ

Slika 107. Kamenica, *Ostrea edulis* L. i kućica, *Tapes (Ruditapes) decussatus* L. (snimio J. Škudar).
Fig. 107. Oyster, *Ostrea edulis* L. and Grooved carpet shell, *Tapes (Ruditapes) decussatus* L. (photograph by J. Škudar).

13.1. UVOD

Prilikom arheoloških istraživanja Staroga grada Barilovića, pronađeni su brojni nalazi puževa (*Gastropoda*) i školjaka (*Bivalvia*). Iako brojni po količini pronađenih ljuštura (247 komada), u pitanju su samo tri različite vrste, od čega jedna vrsta kopnenog puža *Helix pomatia* (Linnaeus, 1758) i dvije vrste morskih školjaka *Ostrea edulis* (Linnaeus, 1758) i *Tapes (Ruditapes) decussatus* (Linnaeus, 1758). Najviše primjerka kopnenih puževa *Helix pomatia* L. nađeno je u slojevima faze Vojne krajine (posebno su brojni bili u SJ 10). Morske školjke češće su u slojevima feudalne faze Staroga grada Barilovića, poglavito *Ostrea edulis* L., koja je u većim količinama nađena u sloju SJ 18. Ljuštire morskih školjaka pojavljuju se i u slojevima faze Vojne krajine, premda u nešto manjem broju.

Kućice puževa i ljuštire školjaka su najprije oprane od zemlje s tekućom vodom uz pomoć mekih četkica i zubarskog alata. Većina ih je dobro sačuvana, a na pojedinima je vidljiva i boja, dok je manji dio polomljen ili se strukturalno osipao. Odabrano je nekoliko ljepše sačuvanih primjeraka za fotografiranje, koji su zaštićeni premazom 20% laka Paraloid B72 i mikro-kristalinskog voska Cosmoloid 80H. Nakon čišćenja i konzervatorskih radova, pregledane su i međusobno uspoređivane ljuštire kako bi se ustanovilo postoje li parovi koji se međusobno uklapaju. Uklapljene su ljuštire samo jedne kućice (*Tapes decussatus* L.). Čitave ljuštire su izmjerene po najvećem promjeru te im je utvrđena starost prema hvatištu mišića.

13.2. ŠKOLJKE I PUŽEVI

Ostrea edulis L., u narodu poznata kao kamenica¹⁰⁰ (slika 107), najzastupljenija je po pronađenom broju ljuštura.

Ukupno je 119 čitavih polovica i 21 ulomak, od čega 38 komada pripada donjem dijelu kojim su žive školjke pričvršćene za podlogu. Uspoređivanjem polovica ljuštura nije pouzdano pronađen niti jedan par. Velike su od 4,3 do 8,7 cm, a prosječna dimenzija je oko 5 cm. Starost se kreće od 3 do 5 godina, ali ih je najveći broj star 3 godine. Kamenica može izrasti do 13 cm pa ove školjke prema uzrastu spadaju među prosječne primjerke. Na nekoliko je ljuštura vidljivo oštećenje u obliku mnoštva sitnih rupica koje nanosi spužva iz roda *Cliona* (Grant, 1826). Ova je školjka široko rasprostranjena u Jadranskom moru i na cijelome Mediteranu. Živi u plitkom moru, posebno tamo gdje postoji dotok slatke vode. Uzgaja se još od vremena antike. Cijenjena je za jelo, a čak se i smatra afrodizijakom.

Tapes (Ruditapes) decussatus L., u narodu poznata kao kućica¹⁰¹ (slika 107), zastupljena je 21 primjerkom, od čega je jedna školjka cjelovita, dok su ostalo polovice. Dimenzije se kreću od 3,3 do 4,7 cm, a starost od 4 do 6 godina. Kućica naraste do 8 cm, a starost od 6 godina je maksimalna. Kućica je rasprostranjena u Jadranu i na cijelom Mediteranu. Obitava sasvim plitko, tako da zimi, za velikih oseka, ostane na suhom, kad ju se i najčešće lovi kopanjem. Vrlo je ukusna i cijenjena za jelo.

Helix pomatia L., u narodu poznat kao veliki vinogradnjak (slike 108), zastupljen je brojnim kućicama, od čega je 38 čitavih, a 48 je ulomaka. Ulomci su vrlo oštećeni te nisu pogodni za biometrijska mjerenja. Stjenka kućice je vrlo tanka, pa je podložna lomljenju. Kućice puževa su visoke od 3,1 do 4,5 cm, a većinom su 4 cm. Starost nije pouzdano utvrđena, ali se otprilike kreće od 3 do 5 godina. Maksimalni uzrast velikog vinogradnjaka je 5 cm, pa se može reći da su ovo veći primjerci. Ova vrsta puža je rasprostranjena u centralnoj i ju-

¹⁰⁰ Za sve tri vrste su navedeni najčešći narodni nazivi, a oni mogu jako varirati.

¹⁰¹ U literaturi je vrlo čest sinonim *Venerupis Decussata* L.

Slika 108. Veliki vinogradnjak - apikalna strana, *Helix pomatia* L. i Veliki vinogradnjak - operkularna strana, *Helix pomatia* L. (snimio J. Škudar).

Fig. 108. Edible snail – apical view, *Helix pomatia* L. and . Edible snail – opercular view, *Helix pomatia* L. (photograph by J. Škudar).

goistočnoj Europi i česta u Hrvatskoj.¹⁰² Jestiv je i smatra se delikatesom.

13.3. ZAKLJUČAK

Sve su ove tri vrste jestive i cijenjene u kulinarstvu, a njihova se upotreba za ljudsku ishranu može slijediti sve do prapovijesti. Veliki vinogradnjak (*Helix pomatia* L.) je puž koji obitava u bližoj i daljoj okolici Staroga grada Barilovića, pa su pronađeni primjerci mogli biti sakupljeni bilo gdje u okolici lokaliteta. Kamenice (*Ostrea edulis* L.) i kućice (*Tapes decussatus* L.) su zasigurno dopremljene s jadranske obale, a s obzirom na to da spadaju među ukusnije i cjenjenije, a time i skuplje školjke, zasigurno su bile dostupne samo višem staležu. Biometrija ljuštura kamenica (*Ostrea edulis* L.) pokazuje da su školjke vrlo ujednačene prosječne veličine i starosti pa bi se moglo zaključiti da su iz uzgoja¹⁰³ (Grubišić, 1979:187).

Većina je ljuštura od sve tri vrste pronađena pomiješana zajedno, što je tipično kad se upotrebljavaju za prehranu, a zatim prazne ljušture bacaju. Sve do izgradnje željeznice

Rijeka–Karlovac 1873. godine, transport od jadranske obale do Barilovića odvijao se kolima. Poznato je da su školjke cijenjene za jelo transportirane sladokuscima u Beč te na austrovarski dvor (Milišić 1991, 106). Trebalo je preko planina i kroz često nemirna područja transportirati školjke, a da se putem ne pokvare. To je posebno važno za kamenice (*Ostrea edulis* L.), jer se najčešće jedu sirove. Postoje nalazi ljuštura kamenica u kontinentalnoj Hrvatskoj i iz ranijih razdoblja od kraja 19. st., kao što su npr. oni iz Velikog Tabora datirani u 16. st. (Hirschler, Madiraca 2011, 234). Školjke su mogle biti transportirane na konjima. Ukoliko je jahač brzo jahao i na putnim postajama mijenjao konje, a školjke nosio u spremnicima s ledom (bisage ili košare), bilo ih je moguće dopremiti na određite svježe u roku od 2 do 3 dana. Kod tog tipa transporta bilo je bitno i godišnje doba jer bi se školjke ljeti vrlo brzo pokvarile, a zimi je snijeg mogao onemogućiti putovanje. Mogućnost da su školjke bile na neki način konzervirane može se odbaciti jer se ne konzerviraju zajedno s ljušturama. Ovakav je način transporta bio sigurno jako skup, pa je i naručitelj morao biti bogat kako bi sebi mogao priuštiti uživanje u poslasticama iz mora.

Brojni nalazi ljuštura puževa i školjaka sa Staroga grada Barilovića pokazuju da su i delikatese, kao što su kamenice i veliki vinogradnjaci, bile na jelovniku u feudalnoj fazi, ali i u fazi Vojne krajine. Svjedočanstvo je to o visokoj kulturi jela kod plemića ili visokih vojnih časnika koji su to sebi mogli priuštiti. ■

¹⁰² Zanimljivo je da među kućicama *Helix pomatia* L. nije nađena niti jedna vrlo sličnog *Helix aspersa* (Müller, 1774), koji je također jestiva vrsta koja obitava na istim staništima.

¹⁰³ Kad se kamenice slobodno sakupljaju, onda dimenzije ulova često jako variraju, od malih do vrlo velikih, dok se kod uzgoja „beru“ i prodaju kad narastu na prosječnu dimenziju, tj. težinu.

14. SAŽETAK

A. AZINOVIĆ BEBEK, L. ČATAJ, M. GOLUBIĆ, A. JANEŠ, M. KRMPOTIĆ, A. KUČKO, V. MILOŠEVIĆ, P. SEKULIĆ, E. ŠURINA, T. TRBOJEVIĆ VUKIČEVIĆ, M. VUKOVIĆ BIRUŠ

Vojnici ispod Starog grada Barilovića 1914. godine (Arheološki muzej u Zagrebu).
Soldiers resting beneath Barilović Castle, 1914 (Archaeological Museum in Zagreb).

14.1. UVOD

Stari grad Barilović nalazi se u Općini Barilović u Karlovačkoj županiji u središnjoj Hrvatskoj. Općina Barilović prostire se između rijeka Korane i Mrežnice, a sjedište joj je u mjestu Barilović. Na prostoru općine ima preko 60 arheoloških lokaliteta i područja, a samo je Stari grad Barilović registrirano kulturno dobro. Na poticaj karlovačkoga Konzervatorskog odjela, odnosno Općine Barilović, Stari grad Barilović ušao je u redoviti program Hrvatskog restauratorskog zavoda 1998. godine. Od tada se na Starome gradu kontinuirano provode radovi zaštite. Radove redovito financira Ministarstvo kulture RH, povremeno Karlovačka županija, a Općina Barilović organizira čišćenje terena za potrebe radova u Starome gradu i oko njega te osigurava nužne energente.

Zaštitni radovi na Starome gradu Bariloviću osmišljeni su i dobro koordinirani između Odjela za interventni pristup graditeljskom nasljeđu i Odjela za kopnenu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda. Radovi su obuhvatili izradu dokumentacije, konsolidaciju vanjskih obrambenih zidova prezidavanjem i zidova istočne kružne kule injektiranjem te rekonstrukciju zidova sjeverne kružne kule s otvorima do visine krovnog vijenca. Nakon svake sezone arheoloških istraživanja i provedenog dokumentiranja metodom 3D-laserskog skeniranja obavljaju se radovi zaštite istraženih zidova. Zidovi se saniraju i konzerviraju te se stavljaju pod tehničku zaštitu. Cilj zaštitnih radova je što bolja i skorija prezentacija Staroga grada Barilovića.

Stari grad Barilović smješten je na samome rubu kame-noga živca iznad lijeve obale rijeke Korane, jugozapadno od Karlovca, na važnoj geostrateškoj točki nad starom prometnicom koja preko Ozlja i Dubovca povezuje Kranjsku i stara feudalna središta u porječju Kupe i Korane.

14.2. POVIJEST

Prve informacije o prošlosti Staroga grada Barilovića iznio je J. Fras u svojem dijelu *Topografija Karlovačke vojne krajine* –

Mjestopis iz 1835. godine. Znatno opširniji pregled povijesti donosi R. Lopašić u svojem radu *Gradovi oko Kupe i Korane iz 1895. godine*. Prvi poznati sačuvani spomen Staroga grada Barilovića potječe iz sredine 16. st., no arheološkim istraživanjima je utvrđeno kako je izgrađen u 15. st. Sredinom 15. st. po prvi put se u sačuvanim pisanim vrelima spominju pripadnici obitelji Barilović koji se mogu svrstati u skupinu nižega plemstva čiji su se posjedi nalazili u području oko Staroga grada uz rijeku Koranu na području srednjovjekovne županije Gorica.

Razdoblje 16. st. u čitavoj je Hrvatskoj obilježeno intenzivnijim osmanskim napadima koji su doveli do temeljitih političkih, gospodarskih i društvenih promjena. Zbog opće nesigurnosti i uništenja gospodarske osnove, pripadnici obitelji Barilović povukli su se krajem 16. st. na svoje posjede oko Ribnika i Ozlja.

Početak 17. st., unatoč prosvjedima vlasnika, Stari grad Barilović stavljen je pod vojnu upravu pod kojom je ostao do razvojačenja Vojne krajine krajem 19. st. U razvoju Staroga grada pod vojnom upravom ocrtavaju se i promjene koje je čitava Vojna krajina proživljavala od svog osnutka krajem 16. st. do ukidanja krajem 19. st. Stari grad Barilović postao je sjedište kapetanije koja je obuhvaćala niz čardaka na desnoj obali rijeke Korane. Sačuvani nacrti svjedoče kako je feudalni grad postupno poprimio izgled funkcionalne vojne utvrde koja zadovoljava potrebe smještaja veće posade. Pomicanjem granice na jug na rijeku Unu nakon mira u Srijemskim Karlovcima 1699. godine te prestankom veće opasnosti od osmanskih upada, područje Vojne krajine izgubilo je dotadašnju važnost te su započete temeljite reforme. Nakon reformi sredinom 18. st. Barilović je postao zapovjedništvo 8. satnije slunjske graničarske pukovnije te je prilagođen novim vojnim zahtjevima.

Nakon ukinuća Vojne krajine 1871. godine u Bariloviću je bilo sjedište kotarske oblasti do 1876. godine kada je premješteno u Rakovac kod Karlovca, dok su u Starome gradu bili smješteni općinski ured i pučka škola. Tijekom Drugoga

svjetskog rata Stari je grad razoren u savezničkom bombardiranju.

14.3. ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA

Arheološka istraživanja Staroga grada Barilovića izvođena su 2002., 2003., 2006., 2010. do 2013. godine, sukladno dobivenim sredstvima koja su najčešće bila dovoljna za otvaranje godišnjih sondi veličine od oko 50 m² (slika 35). Tako je do sada istraženo oko 500 m² prostora, što je oko 1/2 površine grada (slika 36). Sukladno tome, radovi na Starome gradu Bariloviću trajat će još sljedećih desetak godina. Iz tog razloga, ali i zbog velike količine pokretnog arheološkog materijala proizašlog iz dosadašnjih istraživanja, odlučili smo se objaviti rezultate prvih 10 godina istraživanja. Osim velike količine nalaza, istraživanjima smo dokazali osnivanje Staroga grada Barilovića u 15. st., što je ranije nego se dosad pretpostavljalo. Najveći problem u interpretiranju rezultata istraživanja i danas nam predstavlja ujednačavanje stratigrafskih jedinica (slika 38). Najčešće je tek obrada arheoloških nalaza potvrdila ili opovrgnula ove naše pretpostavke. Na današnjem stupnju istraženosti možemo s velikom vjerojatnošću pretpostaviti tri glavne faze u razvoju Staroga grada Barilovića (slika 39):

- feudalna faza Staroga grada Barilovića, 15. i 16. st.
- faza Vojne krajine, 17. do 19. st.
- faza civilne uprave, kraj 19. do sredine 20. st.

Osim načelno jasne razlike u arhitektonskim ostacima, istu je podjelu lako pratiti i u pokretnim arheološkim nalazima. Posebno se izdvaja i prapovijesni sloj identificiran u jugozapadnome dijelu grada, gdje su izdvojeni eneolitički i kasnobrončanodobni nalazi, čime je potvrđena pretpostavka o postojanju prapovijesne gradine na ovome strateškom položaju nad rijekom Koranom. Ova se interpretacija odnosi na istraženi južni, jugozapadni i u manjem obimu središnji dio grada. Sjeveroistočna ulazna kula istražena je u manjem obimu 2002. godine.

14.4. PRAPOVIJESNI NALAZI

U zadnjoj četvrtini 5. tisućljeća pr. Kr. i početkom 4. tisućljeća pr. Kr. ovaj kraj pripada arealu lasinjske kulture, čiji su lokaliteti u Pokuplju često smješteni na povišenim položajima iznad rijeke: Barilović-Stari grad iznad Korane, Mali Kučer nad rijekom Dobrom, Crkvišće-Bukovlje nad Mrežnicom, Dubovac-Stari grad i Ozalj-Stari grad iznad Kupe. Keramički nalazi lasinjske kulture s Barilovića pripadaju uobičajenom repertoaru ove kulture: lonci, zdjele, vrčevi i žlice. Ipak, najbolje analogije u oblikovanju i ukrašavanju posuda uočene su na lokalitetima Pokuplja (Lasinja, Mali Kučer, Crkvišće-Bukovlje, Glina-Brekinjova kosa), rubnih dijelova Gorske Hrvatske (Hrsina, Čakovac), Dolenske u Sloveniji (Moverni Vas) te krajnjeg sjeverozapada Bosne i Hercegovine (Cazin). Među posudama prevladavaju bikonični oblici lonaca, koje možemo podijeliti u nekoliko podtipova. Najveću raznolikost u oblikovanju pokazuju bikonične zdjele, često ukrašene. Zaobljeni oblici lonaca i zdjela, koje su neukrašene, na Bariloviću se javljaju u malom postotku. Vrčevima ne možemo odrediti točan oblik, a odlikuju se veoma dobrom fak-

turam i raznovrsnošću ukrasa. Zdjele na šupljom nozi pronađene su u malom broju, uglavnom neodrediva oblika, osim jedne cilindrične noge. Još jedan od vodećih oblika lasinjske kulture, žlice s tuljcem za nasad, također su dio keramičkog repertoara s Barilovića. Najzastupljenija tehnika ukrašavanja na Bariloviću je žlijebljenje, ponekad u kombinaciji s drugim tehnikama mehaničkog ukrašavanja ili plastičnim aplikacijama. Potom slijede otiskivanje prsta ili alatke, urezivanje i ubadanje. Tehnike plastičnog ukrašavanja poput plasičnog rebra, malih jezičastih, čepastih i nosolikih držaka te koničnih izbočina na obodu posude slabije su zastupljene. Kao vodeći motiv ukrašavanja na Bariloviću ističe se jelova grančica, postavljena u gornjem ili srednjem dijelu recipijenta posuda. Pravolinijski motivi sastoje se od horizontalnih, vertikalnih i koso postavljenih linija, V- ili A-motiva, šrafiranih trokuta, motiva bodljikave žice, ljestvičastog, mrežastog ili cik-cak uzorka. Paralelne žlijebljene linije obrubljene nizom uboda javljaju se na vrčevima, dok iznad kosih paralelnih linija može teći dvostruki niz uboda. Krivolinijski žlijebljeni ukrasi višestrukih girlanda na Bariloviću su zastupljeni sporadično. Svi navedeni motivi i tehnike ukrašavanja karakteristični su za lasinjsku kulturu.

S obzirom na različite supstratne kulture i utjecaje koji su dolazili do nositelja lasinjske kulture, ne čudi činjenica da se neke razlike uočavaju u pokretnom arheološkom materijalu različitih regija koje su pripadale arealu ove kulture. Štoviše, čini se da je razlika u keramografiji uvjetovana više geografskim položajem pojedinih nalazišta, a manje razvojem oblika i ukrasa kroz cijelo vrijeme trajanja kulture.

Na Bariloviću je, kao i na brojnim drugim lokalitetima Pokuplja (Ozalj-Stari grad, Dubovac-Stari grad, Bukovlje-Crkvišće), zamijećen hijatus od srednjeg eneolitika do kasnog brončanog doba, kada se intenzivira život na gradinskim naseljima. Kasnobrončanodobna keramika s Barilovića predstavlja uobičajen repertoar oblika i ukrasa ovoga razdoblja s analogijama na ne tako udaljenim lokalitetima: Belaj, Kiringrad, Klinac, Glina-Brekinjova kosa, Dubovac, Kamensko, Staro Čiče i Kostel. Prema tipološko-kronološkoj analizi, malobrojni keramički materijal kasnoga brončanog doba s Barilovića odgovara repertoaru kulture polja sa žarama. Nalazi većinom pripadaju stupnjevim Ha A i Ha B, iako nekoliko ulomaka možemo datirati i ranije, u razdoblje Br C/D i Br D. Dakle, odgovarao bi cijelom vremenu trajanja kulture polja sa žarama, od oko 1300. do oko 800. godine pr. Kr. Kako na Bariloviću nisu pronađene zatvorene cjeline iz ovog razdoblja, ne možemo pobliže definirati točno razdoblje korištenja ovog položaja u kasnom brončanom dobu. S obzirom na nekoliko mlađih ulomaka, s velikom dozom rezerve možemo pretpostaviti dva horizonta zaposjedanja: jedan u razdoblju Br C/D, a drugi u periodu Ha A ili Ha B.

Tek će nam daljnja istraživanja možda otkriti točniju dinamiku naseljavanja u prapovijesnim razdobljima i otkriti u koliko se vremenskih horizonata i kojim intenzitetom odvijao život na ovom visinskom položaju.

14.5. FEUDALNA FAZA

U sadašnjem stupnju istraženosti možemo zaključiti kako je južni dio Staroga grada najstarija feudalna faza grada (slika 39). Obuhvaća južni i jugozapadni obrambeni zid, veliku

unutarnju okruglu kulu i zid unutarnjeg dvorišta. Arheološki materijal jasno se razlikuje od kasnijih faza te se može datirati u razdoblje od druge polovine 15. do kraja 16. st. Popis stratigrafskih jedinica feudalne faze prikazan je u tablici 2. Zidanje u feudalnoj fazi Staroga grada Barilovića vrlo je uredno, uz obilato korištenje veziva te zaglađeno žbukom (slike 40, 41).

Pokretni arheološki nalazi koje pripisujemo feudalnoj fazi Staroga grada ničim ne odstupaju od standardne opreme burgova, plemićkih gradova i utvrda.

Metalni kućni uporabni predmeti (noževi, škare, svijećnjak), konjanička oprema (ostruge, zvjezdice, konjske potkove), oružje i vojna oprema (koplje, vrhovi strelica samostrela), novac (ugarski denar Ferdinanda I iz 1558. godine i *marcello* dužda Pietra Moceniga iz 1474.-1476. godine) te trgovački olovni pečat za tkaninu potvrđuju iznesene pretpostavke o jasno razgraničenoj feudalnoj fazi grada od faza koje slijede.

Staklene predmete koje pripisujemo feudalnoj fazi predstavljaju uglavnom čaše i pehari za konzumiranje tekućina te boce za njihovo čuvanje i posluživanje. Pronađeni repertoar stakla pripada uvoznj robi koja je dolazila iz venecijanskih radionica, ali i srednjoeuropskoga proizvodnog kruga, u kojemu su vodeću ulogu imale budimske, češke i njemačke radionice. To je vrijeme u kojem stakleno posuđe postaje dio inventara kuhinja viših slojeva kasnosrednjovjekovnog feudalnog društva. Zastupljeni su koštani predmeti ukrasne (dekorativne pločice), svakodnevnne (drška noža) i vojne namjene (oplate samostrela).

Keramičke nalaze predstavljaju uglavnom luksuzni majolički proizvodi (vrčevi i tanjuri) dopremljeni s područja Italije. Dominira majolika strogog stila, no evidentirani su i ulomci renesansne majolike, nalazi tipa *alla porcellana* te oni geometrijsko-cvjetnoga stila. Engobirana je keramika znatno manje uvožena, a do Barilovića je, kao i majolika, stizala posredstvom istočnojadranske obale. Uz spomenutu luksuznu uvoznu stolnu keramiku, tijekom feudalne faze Staroga grada upotrebljavane su i jeftinije varijante stolnog posuđa, poput vrčeva prevučenih jednostavnim zeleno pigmentiranom olovnom glazurom i onih neglaziranih ukrašenih crvenim oslikavanjem, ili dekoriranih drugim tehnikama poput otiskivanja kotačića, ubadanja ili žlijebljenja, rijetko neukrašeni. Asortiman stolne keramike upotpunjuju keramičke čaše raznih tipova: izdužene gotičke, ljubljanske te one tipa Celje. U ovoj fazi Staroga grada osobito su omiljene čaše tipa Celje na kojima je dekoracija izvedena slikanjem crvenom bojom, kombiniranim s drugim dekorativnim tehnikama: otiskivanjem kotačića ili drugim instrumenta, ubadanjem, rjeđe urezivanjem ili žlijebljenjem. Kuhinjsko posuđe iz feudalne faze Staroga grada Barilovića lokalni je keramičarski proizvod koji pak pokazuje zajednička obilježja s istovremenim materijalom iz zapadnoga dijela kontinentalne Hrvatske i Slovenije.

Prema nalazima ulomaka čašastih pećnjaka u slojevima feudalne faze, možemo pretpostaviti upotrebu jednostavne glinene peći.

Iako je život niže i srednjeg plemstva 15. i 16. st. do sada relativno nepoznat, na temelju nalaza skupocjenog uvoznog keramičkog i staklenog materijala, na temelju nalaza školjki kamenica (dopremane su s jadranske obale vjerojatno do obližnjeg velikog frankopanskog trgovišta Skrada) i na temelju analize prehrane možemo zaključiti kako način života nije nimalo odstupao od života visokoga plemstva. U prehrani

ove faze dominira meso goveda, a dobro je zastupljeno meso malih preživača i svinja. Najintenzivije bavljeno lovom primijećeno je u ovoj fazi na temelju ostataka divljih životinja: jelena, srne, vepre, zeca, ali i dabra. U prilog luksuznom načinu života ide i nalaz trgovačkog olovnoga pečata, kakve nalazimo u velikim srednjoeuropskim gradovima 16. st.

14.6. FAZA VOJNE KRAJINE

Dolaskom vojne posade na Stari grad Barilović mijenja se njegova osnovna funkcija. Grad više nije sjedište plemićke obitelji već se arhitektonski prilagođava novoj, vojnoj namjeni. Zaslugom inženjera angažiranih za popisivanje utvrda obrambenog sustava Vojne krajine, sačuvani su nam prvi tlocrti Staroga grada. Prema nacrtu Hollsteina iz 1701. godine vojska koristi sjeverni i istočni dio grada. Zidovi koji su zidani za vrijeme faze Vojne krajine rađeni su od kamena lomljenca, relativno uredno obrađenog, uz korištenje veziva (slika 51). Popis stratigrafskih jedinica faze Vojne krajine prikazan je u tablici 3. Arheološki nalazi iz vremena Vojne krajine upotpunjuju još uvijek siromašnu sliku novovjekovnog materijala 17. i 18. st., a jasno se razlikuju od materijala prethodne faze. Nedostaje luksuzno keramičko i stakleno posuđe i mijenja se oružje.

Karakteristični metalni nalazi faze Vojne krajine su razni tipovi jedaćeg pribora. Uporabni predmeti kao ključevi, držalo pisaljke te razna metalna oruđa imaju dulji vijek trajanja te su datirani ovisno o sloju u kojemu su nađeni. Konjanička oprema i oružje postaju uobičajeni nalaz na Starome gradu Bariloviću od 16. st. To je vrijeme kada se na gradu događa niz sukoba koji rezultiraju preuzimanjem grada od Vojne krajine. Shodno tome, nalazi kliješta za lijevanje streljiva, kremenca i olovne žice potvrđuju uporabu vatrenog oružja manjeg kalibra, kakvog vjerojatno koriste krajišnici. Iz razdoblja vojne uprave potječe i nalaz ugarske *polture* kovan u Košicama 1706. godine. Staklenog posuđa više ne nalazimo, jer se potrebe krajiških vojnika znatno razlikuju od potreba feudalnoga načina života. Dva primjerka ljekarničkih ampula i ulomci prozorskih stakala zasad su jedini stakleni nalazi koje pripisujemo fazi Vojne krajine. Ono malo staklenih nalaza ovog razdoblja pripada isključivo radionicama s područja Habsburške monarhije (Austrija, Češka).

Karakteristični keramički nalazi iz vremena Vojne krajine su kuhinjski lonci te velike oslikane ili glazirane zdjele, koje se u ovoj fazi prvi puta javljaju. Drastično se smanjuje količina luksuznih keramičkih proizvoda te se upotrebljavaju jednostavniji i jeftiniji tipovi stolnog posuđa. Majoličke su posude znatno rjeđe. Dominantan oblik stolne keramike tijekom 17. st. predstavljaju crveno oslikani neglazirani vrčevi. Njihova upotreba, kao i onih glaziranih pigmentiranom olovnom glazurom, nastavlja se iz prethodne faze. U 17. st. prvi se put na Starome gradu Bariloviću pojavljuje azijski porculan, zastupljen tek jednim ulomkom šalice ili zdjelice. Tijekom 18. st. stolnu keramiku predstavljaju posude najčešće prevučene pigmentiranom olovnom glazurom. Kao nov oblik stolne keramike pojavljuju se veće zdjele oslikane bijelom engobom te potom glazirane, a česte su i posude na nožicama. Početkom faze Vojne krajine dolazi do promjena i na kuhinjskoj keramici. Lonci ove faze brojniji su nego što su bili tijekom feudalne faze grada, prosječno su većih dimenzija

te se pojavljuju novi tipovi koji su u kasnosrednjovjekovnom razdoblju bili nepoznati. Kao zaseban keramički tip evidentiran u sloju 18. st. izdvajaju se tintarnice u vidu malih glaziranih posuda oblikovno sličnih loncima. U okviru istog sloja zabilježena je i keramička lula istočnoga tipa, kakve su se proizvodile na području istočnog i južnog Sredozemlja.

Najveći broj čašastih i pločastih pećnjaka potječe iz faze Vojne krajine, što sugerira paralelnu upotrebu kaljeve i jednostavne glinene peći.

U prehrani vojne posade smještene na Starome gradu Bariloviću i dalje dominira govedo. Mali preživači, svinje, veprovi i zečevi su u odnosu na feudalnu fazu jače zastupljeni, dok je prehrana mesom jelena i srna u padu. U fazi Vojne krajine također je zastupljena prehrana morskim plodovima, iako znatno manje nego u feudalnoj fazi, dok se konzumiranje puževa vingoradnjaka povećava.

14.7. FAZA CIVILNE UPRAVE

Nakon rasformiranja Vojne krajine (1871. godine), grad dolazi pod civilnu upravu. Na katastru iz 1863. godine prikazan je bez južnoga kuta i bez dijela zapadnog zida gdje je danas ulaz u grad. To vjerojatno znači da je bio u lošem građevinskom stanju (slika 52). Svi zidovi ove faze vrlo su nemarno građeni, najčešće od kamena koje je tek malo priklesano da bi tvorilo zid, uz obilato korištenje veziva (slika 54). U temeljnoj zoni je očito samo slagano u iskopane otvore. Statički su vrlo nesigurni te predstavljaju problem kod istraživanja jer ih je potrebno dodatno osiguravati. Stratigrafske jedinice faze civilne uprave prikazane su u tablici 4. Uz sjeverni zid Staroga grada smještaju se prostorije kotarske uprave, dok su uz jugozapadni zid smještene vjerojatno pomoćne prostorije (svinjci, štale itd.).

U ovoj fazi Staroga grada Barilovića najšire su zastupljeni metalni nalazi. Možda je razlog tome što je nakon Drugoga svjetskog rata Stari grad neko vrijeme služio kao odlagalište otpada. Povremeno su stanovnici samoinicijativno raščišćavali prostor Staroga grada, pa su nalazi iz gornjih slojeva koje pripisujemo fazi civilne uprave poremećeni i nemaju znanstveno prihvatljiv kontekst. Tako smo pronašli aluminijsku žlicu, uteg za vagu, šarke i okove vrata i prozora, čavle, čahure od streljiva od kraja 19. st. do Domovinskoga rata, ostatak tromblonske mine, zvono za stoku, veterinarsku oznaku za registriranje pasa, dijelove motornih vozila, metalnu noćnu posudu itd. U znanstvenu obradu uključeni su nalazi do prije Drugoga svjetskog rata.

U sigurnim slojevima civilne uprave bilo je nalaza novca od 1897. godine (1 heller) do vremena SFRJ (dinari u raznim apoenima). Staklenih i koštanih nalaza u ovoj fazi više ne nalazimo.

Keramiku iz faze civilne uprave predstavljaju uglavnom ulomci kuhinjskih lonaca te glaziranih tanjura i zdjela. Zbog malog broja evidentiranih nalaza, teško je definirati odlike keramičkog posuda jednostavnije tehnološke izrade, lokalne proizvodnje, koje pokazuje sličnost s današnjim tradicionalnim lončarskim proizvodima. Na sadašnjem stupnju istraženosti može se zaključiti postojanje kontinuiteta u keramografiji između ove i prethodne faze. U stolnoj se keramici nastavlja upotreba jednostavnih glaziranih vrčeva, posuda na

nožicama te oslikanih i glaziranih tanjura, a ni kod kuhinjske keramike nisu uočene veće promjene.

U fazi civilne uprave pojavljuju se zdjelasti i pločasti pećnjaci te se može pretpostaviti daljnja upotreba i kaljeve i jednostavne glinene peći. U prehrani u civilnoj fazi definitivno dominira meso goveda, dok se meso svih ostalih skupina znatno smanjuje.

14.8. ZAKLJUČAK

Najvažnijima u rekonstruiranju života i građevnih faza starih gradova pokazala su se arheološka istraživanja. Vrednovanje pokretnog arheološkog materijala daje bolji uvid u svakodnevni život starih gradova, dok pravilno dokumentiranje i interpretiranje stratigrafije nalazišta omogućuje pravilno razumijevanje arhitektonskoga razvoja i namjene prostorija. Tlocrti starih gradova, iako dragocjeni, samo su naznaka aktivnosti i života na njima, dok povijesni izvori ne pružaju dovoljno podataka. Do nedavno se smatralo da je Stari grad Barilović primjer krajiške utvrde 16. st., a arheološkim istraživanjima, interpretiranjem pokretnih nalaza i odnosa građevnih struktura, izdvojili smo tri faze života na Starome gradu te potvrdili njegovu gradnju u 15. st. Stari grad Barilović je na osnovi rezultata arheoloških istraživanja po prvi put upisan na kartu prapovijesnih nalazišta. Zamijećena su dva horizonta naseljavanja: eneolitički (lasinjska kultura) te kasnobrončanodobni.

Feudalna faza Staroga grada Barilovića definirana je u južnome dijelu Staroga grada, a datira u 15. i 16. st. Zidovi ove faze uredno su zidani i obilato zaglađeni žbukom. Pokretni arheološki materijal svjedoči o načinu života nižeg plemstva, koji se ne razlikuje bitno od načina života visokog plemstva. Nalazi ove faze najčešće su luksuzni proizvodi europskih radionica te svjedoče o živoj i dobro organiziranoj trgovini u 15. i 16. st., ali ima i nalaza svakodnevnih upotrebe koji su proizvod lokalnih radionica.

Početkom 17. st. u Stari se grad smješta posada Vojne krajine koja će tu ostati do njezina rasformiranja 1871. godine. Promjenom osnovne funkcije grad se arhitektonski prilagođava novoj, vojnoj namjeni. Zidovi su rađeni od relativno uredno obrađenog kamena lomljenca, uz korištenje veziva. Pokretni arheološki nalazi jasno se razlikuju od nalaza prethodne faze s obzirom na to da su namijenjeni vojnoj upotrebi. Nedostaje luksuzno keramičko i stakleno posuđe i mijenja se oružje, a proizvodnja je uglavnom lokalna.

Nakon ukidanja Vojne krajine, grad dolazi pod civilnu upravu. U sačuvane se prostorije smještaju kotarska uprava i škola, dok ostali dio polako propada. Tijekom ove faze primjetne su manje i loše intervencije na arhitekturi grada, a zidovi su nemarno građeni. Pokretni arheološki materijal ne razlikuje se previše od onog prethodne faze. Proizvodi su lokalne produkcije, a ima ih primjetno manje. To je rezultat kratkog trajanja ove faze te manjeg broja korisnika Staroga grada. Stari grad Barilović definitivno je napušten nakon savezničkog bombardiranja u Drugome svjetskom ratu. Od tada služi kao odlagalište otpada, uz povremeno raščišćavanje koje inicira Općina Barilović. Arhitektonski ostaci Staroga grada Barilovića nakon Drugoga svjetskog rata rapidno propadaju, što je zaustavljeno tek intervencijom Općine Barilović,

Ministarstva kulture i uključivanjem Hrvatskog restauratorskog zavoda na njegovoj obnovi i istraživanju.

Ovom publikacijom pokušali smo prikazati rezultate višegodišnjega rada na jednom kasnosrednjovjekovnom starom gradu te potaknuti multidisciplinarni pristup istraživanjima i obnovi starih gradova. Na inicijativu Općine Barilović razmišlja se i o načinu revitalizacije Staroga grada. Jedna od zanimljivih ideja je smještanje prostorija lokalne samouprave

i uređenja muzeja kamene plastike sa šireg područja okolice Barilovića.

Arheološka istraživanja i konzervatorsko-restauratorski radovi na Starome gradu Bariloviću traju i dalje. Svjesni svih problema i neizvjesne budućnosti Staroga grada Barilovića, ne gubimo entuzijazam i nadu u njegov ponovni život na dobrobit lokalne zajednice, ali i kulturne baštine Republike Hrvatske. ■

15. SUMMARY

A. AZINOVIĆ BEBEK, L. ČATAJ, M. GOLUBIĆ, A. JANEŠ, M. KRMPOTIĆ, A. KUČKO, V. MILOŠEVIĆ, P. SEKULIĆ, E. ŠURINA, T. TRBOJEVIĆ VUKIČEVIĆ, M. VUKOVIĆ BIRUŠ

Slika 110. Zračna fotografija Staroga grada Barilovića iz 2011. godine (Arhiv HRZ-a, snimio J. Kliska).
Fig. 110. Aerial photograph of Barilović Castle from 2011 (CCI Archives, photograph by J. Kliska).

15. 1. INTRODUCTION

Barilović Castle is located in the municipality of Barilović in Karlovac County, in central Croatia. The municipality of Barilović extends between the rivers Korana and Mrežnica, and its seat is the eponymous settlement of Barilović. There are over 60 archaeological sites and zones in the municipality, but Barilović Castle is the only registered cultural monument. At the initiative of the Karlovac Conservation Department of the Ministry of Culture and the municipality of Barilović, Barilović Castle was incorporated into the Croatian Conservation Institute's operating programme in 1998. Since then, work aimed at the monument's preservation has been continually undertaken in the Castle. This work is regularly financed by the Croatian Ministry of Culture, and occasionally by Karlovac County, while the municipality of Barilović organized cleaning of the grounds in and around the Castle, necessary for the execution of works, and it also secures the energy.

The conservation work in Barilović Castle has been devised and well-coordinated between the Croatian Conservation Institute's Department for Intervention Measures on Architectural Heritage and Department for Archaeology. The work has encompassed compilation of documentation, consolidation of the outer ramparts by means of renewed masonry and the walls of the eastern tower by means of injections, as well as reconstruction of the walls on the northern circular tower with openings to the level of the roof cornice. After each season of archaeological exploration and documentation by means of 3-D laser scanning, conservation work has been conducted on the examined walls. The walls have been repaired and conserved and placed under technical protection. The aim of the conservation work is to ensure the best and most rapid possible presentation of Barilović Castle.

Barilović Castle is situated at the very edge of the bedrock above the left bank of the River Korana, southwest of Karlovac, at a vital geostrategic point above the old road which links Carniola via Ozalj and Dubovac to the old feudal seats in the Kupa and Korana basins.

15. 2. HISTORY

The first information on the past of Barilović Castle was put forth by J. Fras in his work *Topografija Karlovačke vojne krajine – Mjestopis iz 1835. godine* (Topography of the Karlovac Military Frontier – Toponymy from 1835). A considerably more extensive historical overview was provided by R. Lopašić in his book *Gradovi oko Kupe i Korane* (Towns around the rivers Kupa and Korana) published in 1895. The first known reference to Barilović Castle dates to the mid-16th century, but archaeological research has established that it was constructed in the 15th century. Members of the Barilović family were first mentioned in preserved written sources in the mid-15th century; they may be classified as belonging to the lower nobility, whose estates were situated around the Castle along the River Korana in the territory of the mediaeval Gorica County.

The 16th century was characterized throughout Croatia by increasingly intense Ottoman attacks, which led to thorough political, economic and social changes. Due to general insecurity and the destruction of their economic base, the members of the Barilović family withdrew to their estates around Ribnik and Ozalj at the end of the 16th century.

In the early 17th century, Barilović Castle was placed under military administration over the protests of its owners, and remained so until the Military Frontier was decommissioned at the end of the 19th century. The Castle's development under military administration reflected the changes that the entire Military Frontier endured from its establishment in the late 16th century until its abolishment in the late 19th century. Barilović Castle became the seat of a captaincy that encompassed a series of watchtowers on the right bank of the River Korana. Preserved architectural schematics show that the feudal castle gradually assumed the appearance of a functional military fortification which met the needs of garrisoning larger troop contingents. When the border moved south to the River Una after the Peace of Carlowitz in 1699, and the threat of Ottoman incursions diminished, the territory of the Military Frontier lost its previous significance and thorough-going reforms were instituted. After reforms in

the mid-18th century, Barilović became the command of the Slunj Border Regiment's 8th Company, and it was adapted to new military needs.

After the Military Frontier was decommissioned in 1871, Barilović became the seat of the district government until 1876, when the latter was transferred to Rakovac, near Karlovac, while the municipal office and primary school were accommodated in the Castle. During the Second World War, the Castle was destroyed by Allied bombardment.

15.3. ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION

Archaeological exploration at Barilović Castle was conducted in 2002, 2003, 2006, and 2010 to 2013, in line with secured funds, which were most often sufficient to open annual test trenches covering an area of roughly 50 m² (Fig. 35). So thus far, approximately 500 m² have been examined, which is approximately one half of the castle's surface (Fig. 36). Bearing this in mind, the work on Barilović Castle will continue over roughly the next decade. This is the reason – besides the high quantity of movable archaeological finds yielded by previous research – that we have decided to publish the result of the first ten years of research. In addition to the high quantity of finds, research has also ascertained that Barilović Castle was established in the 15th century, which is earlier than previously supposed. The greatest problem confronting the interpretation of results even today is consolidation of stratigraphic units (Fig. 38). Most often it was only during the processing the archaeological finds that we could either confirm or refute our hypotheses. At the current phase of research, we may assume with great likelihood three main phases in Barilović Castle's development (Fig. 39):

- feudal phase of the Castle, 15th and 16th centuries;
- Military Frontier phase, 17th to 19th centuries;
- civilian administration phase, end of 19th to mid-20th centuries.

Besides the generally clear differences in the architectural remains, this same division can be easily followed in the movable archaeological finds as well. The prehistoric layer identified in the castle's south-west section is particularly conspicuous. Eneolithic and Late Bronze Age finds have been discovered, confirming the hypothesis on the existence of a prehistoric hillfort at this strategic position above the River Korana. The southern, south-western and, to a lesser extent, middle sections of the castle have been examined, and this interpretation pertains to this researched portion. The north-east entrance tower was examined to a lesser extent in 2002.

15.4. PREHISTORIC FINDS

In the final quarter of the fifth millennium BC and the early fourth millennium BC, this region was encompassed by the Lasinja cultural sphere, whose sites in the Kupa region (Pokuplje) were frequently situated at elevated positions above rivers: Barilović Castle above the Korana, Mali Kučer above the Dobra, Crkvišće-Bukovlje above the Mrežnica, Dubovac Castle and Ozalj Castle above the Kupa. Lasinja pottery finds from Barilović belong to the customary repertoire

for this culture: pots, bowls, jugs and spoons. Nonetheless, the best analogies in the shaping and decoration of vessels were observed at the sites in the Kupa region (Lasinja, Mali Kučer, Crkvišće-Bukovlje, Glina-Brekinjova Kosa), peripheral parts of highland Croatia (Hrsina, Čakovac), Lower Carniola in Slovenia (Moverna Vas) and the extreme north-west of Bosnia-Herzegovina (Cazin). Among the vessels, biconical pot shapes predominate, and these may be divided into several sub-types. The greatest diversity in formation is exhibited by biconical bowls, often decorated. Rounded, undecorated pot and bowl shapes appear in a very small percentage at Barilović. A precise shape cannot be determined for the jugs, but they are characterized by very good facture and diverse decorations. A small number of bowls on a shallow foot were found, generally of an indeterminate shape, except one with a cylindrical foot. Another leading Lasinja culture artefact type, the spoon with a handle socket, is also part of the ceramic repertoire from Barilović. The most common decoration technique present at Barilović is furrowing, sometimes combined with other mechanical decoration or sculpted application techniques. This is followed by imprinting with fingertips or tools, engraving and stippling. The technique involving sculpted applications, such as sculpted ribs, small tongue-, cork- or nose-shaped handles, or conical protrusions on vessel rims, are much less present. A fir branch, set in the upper or middle section of a vessel recipient, stands out as the leading decorative motif at Barilović. The straight linear motifs consist of horizontal, vertical and diagonally placed lines, V- or A-motifs, cross-hatched triangles, barbed wire, funnel-shaped, grid or zigzag patterns. Parallel grooved lines bordered by a row of stippling appear on jugs, while a double row of stippling may run above the parallel diagonal lines on jugs. The curvilinear furrowed decorations of multiple garlands are only present sporadically at Barilović. All of these decorative motifs and techniques are typical of the Lasinja Culture.

Given the various substratal cultures and influences which made their way to the exponents of the Lasinja Culture, the fact that certain differences may be observed in the movable archaeological material from the different regions belonging to this culture's zone is not surprising. Moreover, it would appear that the difference in ceramography is due more to the geographic position of individual sites and less to the development of shapes and decoration through the culture's entire duration.

At Barilović, as at numerous other sites in the Kupa region (Ozalj Castle, Dubovac Castle, Bukovlje-Crkvišće), a hiatus has been noted from the middle Eneolithic to the Late Bronze Age, when life in hillfort settlements intensified. The Late Bronze Age pottery from Barilović consists of the customary repertoire of pottery shapes and decoration from this period, with analogies at not-very-distant sites: Belaj, Kiringrad, Klinac, Glina-Brekinjova Kosa, Dubovac, Kamensko, Staro Čiče and Kostel. According to a typological and chronological analysis, the meagre Late Bronze Age material from Barilović corresponds to the repertoire of the Urnfield Culture. The finds mostly belong to phases Ha A and Ha B, although several potsherds may be dated earlier, to the Br C / Br D and Br D periods. Thus, it would correspond to the entire duration of the Urnfield culture, from roughly

1300 to 800 BC. Since no closed units from this period have been found at Barilović, the exact period of use of this site in the Bronze Age cannot be ascertained more precisely. With regard to several younger potsherds, two horizons of occupation may be assumed, albeit with considerable caution: one in the Br C / Br D period, and the other in the Ha A or Ha B period.

Only further research may reveal a more precise picture of habitation dynamics in prehistoric eras, the number of their chronological horizons and the intensity at which life proceeded at this elevated site.

15.5. FEUDAL PHASE

At the current level of research, we may conclude that the southern section of Barilović Castle is the site of its oldest feudal phase (Fig. 39). It encompasses the southern and south-west ramparts, the large internal round tower and the inner courtyard wall. The archaeological material clearly differs from the later phases, and it may be dated to the period from the latter half of the 15th to the end of the 16th centuries. The list of stratigraphic units in the feudal phase is shown in Table 2. The masonry during the feudal phase of Barilović Castle is very orderly, with abundant use of binder and finished with plaster (Fig. 40, 41).

The movable archaeological finds ascribed to the feudal phase of Barilović Castle in no way deviate from the standard furnishings of burghs, castles of the nobility and fortifications.

The metal household items of everyday use (knives, scissors, a candlestick), riding gear (spurs, rowels, horseshoes), weapons and military gear (spearheads, crossbow bolt-heads), coins (Hungarian denarius issued by Ferdinand I in 1558 and a marcello of Doge Pietro Mocenigo from 1474-1476) as well as a mercantile lead seal for fabrics, confirm hypotheses on a feudal phase in the castle as clearly delineated from the phase which followed.

The glass items attributed to the feudal phase are largely cups and goblets for consuming beverages and bottles used for storage and serving. The glass repertoire found consists of imported goods produced in Venetian workshops and in the Central European manufacturing circle, in which the leading role was played by workshops in Buda, Bohemia and Germany. This was a time when glass vessels became a part of the kitchen inventories of the higher classes of late mediaeval feudal society. There are also bone items for decorative (decorative tiles), everyday (knife handle) and military (crossbow casing) uses.

The ceramic finds are generally luxury majolica products (jugs and plates) brought from the territory of Italy. Strict-style majolica dominates, although pieces of Renaissance majolica, alla porcellana type finds as well as those of the geometric-floral style have been recorded. Ceramics with non-glaze (engobe) slip were imported to a considerably lesser extent, and, like majolica, these came to Barilović via the Eastern Adriatic coast. Besides the aforementioned imported luxury tableware, during the Castle's feudal phase, less expensive types of tableware were also used, such as jugs coated with a simple green-pigmented lead glaze, and unglazed examples decorated with red paint, or decorated using other techniques, such as imprinting with rollers, stippling

or furrowing, or more rarely undecorated. The repertoire of tableware is completed by ceramic cups of various types: elongated Gothic, Ljubljana-type and Celje-type. In this phase of the Castle, Celje-type cups were favoured in particular. The decorations on them were rendered by red paint combined with other techniques: imprinting with rollers or other instruments, stippling, and more rarely by engraving or furrowing. The kitchenware from Barilović Castle's feudal phase was locally produced, and it reflects common traits with contemporary material from the western regions of continental Croatia and Slovenia. Based on the discovered fragments of cup-shaped stove tiles in the feudal-phase layers, it may be assumed that simple clay stoves were used.

Even though the nature of the lives of the lower and middle nobility in the 15th and 16th centuries has remained relatively unknown to date, based on the discovery of expensive imported pottery and glass products, and the oyster shells (brought from the Adriatic coast probably to the nearby Frankopan market town of Skrad) and an analysis of dietary habits, it may be concluded that their lifestyle did not deviate in any way from that of the higher nobility. Beef predominated in the diet of this phase, although the meat of small ruminants and pigs was also well-represented. The most intensive hunting activity was noted in this period, based on the remains of wild animals: red deer, roe deer, wild boar, hares and even beavers. Also indicative of the luxury lifestyle is the find of a mercantile lead stamp of the type found in large Central European cities of the 16th century.

15.6. MILITARY FRONTIER PHASE

The arrival of a military contingent in Barilović Castle altered its basic function. The castle was no longer the seat of a noble family, rather it was architecturally adapted to the new, military purpose. Thanks to the engineers who were engaged to conduct a census of the fortifications within the Military Frontier's defensive system, the first ground-plans of Barilović Castle have been preserved. According to sketches by Hollstein from 1701, the military used the northern and eastern sections of the castle. The walls built during the Military Frontier phase were made of broken stone, relatively regularly dressed, with the use of binder (Fig. 51). The list of stratigraphic units of the Military Frontier phase is shown in Table 3. The archaeological finds from the Military Frontier phase supplement the still meagre picture of post-mediaeval material from the 17th and 18th centuries, but they are clearly distinguishable from the material of the preceding phase. Luxury ceramic and glass vessels are absent, while the weapons changed.

The typical metal finds of the Military Frontier phase are various types of eating utensils. Common-use items, such as keys, pen-holders and various metal implements, had a longer usable life and they were dated based on the layer in which they were found. Equestrian gear, like weapons, became a customary find in Barilović Castle from the 16th century onwards. This was a time when a series of conflicts occurred at the castle, which resulted in its seizure from the Military Frontier. Thus, the finds of pincers used in forging ammunition, flint and lead wire confirm the presence of small-calibre firearms probably used by frontier troops. The

find of a Hungarian polture coins minted in Košice in 1706 also originated during the period of military administration. Glass vessels cannot be found any longer, as the needs of the frontier troops differed considerably from the needs of the feudal lifestyle. Two examples of pharmacy ampoules and shards of window panes are thus far the sole glass finds that may be attributed to the Military Frontier phase. The small number of glass finds from this period came exclusively from the workshops in the territory of the Habsburg Monarchy (Austria, Bohemia).

The typical ceramic finds from the Military Frontier phase are kitchen pots and large painted or glazed bowls, which appeared in this phase for the first time. The quantity of luxury ceramic products declined drastically, and simpler and cheaper types of tableware were used. Majolica vessels are much more rare, while those with engobe slip are entirely absent. Red-painted, unglazed jugs were the dominant tableware type during the 17th century. Their use, like those coated with pigmented lead glaze, persisted from the preceding phase. Asian porcelain appeared for the first time in Barilović Castle in the 17th century, represented by a single fragment of a cup or bowl. During the 18th century, tableware consisted of vessels coated most often with pigmented lead glaze. Larger bowls painted with white paste and then glazed appeared as a new form of tableware, while vessels on small foot mounts were also frequent. The beginning of the Military Frontier phase also brought a change to kitchenware. The pots of this phase were considerably more numerous than they were in the castle's feudal phase; they had larger dimensions on average and new types appeared that were unknown in the late mediaeval period. Inkpots, in the form of small glazed vessels shaped similarly to larger pots, stand out as a separate ceramic type recorded in the 18th-century layer. A ceramic smoking pipe of Oriental type – such as were produced in the eastern and southern Mediterranean – was also recorded within that same layer. The highest number of cup- and plate-shaped stove tiles originated in the Military Frontier phase, which suggests the parallel use of both tile and simple clay stoves. The diet of the military contingent accommodated in Barilović Castle was still dominated by beef, although the meat of smaller ruminants, pigs, wild boar and hares was much more present than in the feudal phase, while consumption of venison had declined. A diet that included seafood was also noted in the Military Frontier phase, even though to a much lesser extent than in the feudal phase, while the consumption of edible snails increased.

15. 7. CIVILIAN ADMINISTRATION PHASE

After the Military Frontier was decommissioned (in 1873), the castle was placed under civilian administration. In the cadastre for 1863, it was depicted without its southern corner and without part of the western wall where its entrance is today. This probably means that it was in poor architectural condition (Fig. 52). All of the walls of this phase were haphazardly constructed, most often using stones that were only slightly dressed for the wall, with abundant use of binder (Fig. 54). In the foundation zone only stacking in excavated openings is apparent. They are statically very precarious, and constitute a problem for exploration, because they need to be

additionally secured. The stratigraphic units of the civilian administration phase are shown in Table 4. The offices of the district government were accommodated along the northern wall of the castle, while auxiliary facilities (pig sties, barns, etc.) were situated along the south-western wall.

Most of the metal finds date from this phase of Barilović Castle. Perhaps the reason for this is that for some time after the Second World War, the Castle was used as a waste dump site. Occasionally, local residents cleaned the Castle's grounds on their own initiative, so the finds from the upper layers attributed to the civilian administration phase have been disturbed and lack a scientifically acceptable context. We therefore found an aluminium spoon, a scale weight, hinges and plates for doors and windows, nails, ammunition shells dating from the late 19th century to Croatia's Homeland War in the early 1990s, remains of a rifle-grenade, a veterinary tag for the registration of a dog, parts of a motor vehicle, a metal chamber pot, etc. The finds dated prior to World War II have been included in scholarly analysis.

In the layers certainly attributed to the civilian administration phase there were coins dating from 1897 (1 heller) to the time of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (dinars in various denominations). Glass and bone finds are no longer found in this phase.

The pottery from the civilian administration phase are generally pieces of kitchen pots and glazed plates and bowls. Due to the small number of recorded finds, it is difficult to define the qualities of the ceramic vessels made locally using simpler production technology, which exhibits similarities with traditional pottery products. At the current level of research, the existence of continuity in the ceramography between this and preceding phases may be ascertained. In the case of tableware, the use of simple glazed jugs, vessels on foot mounts and painted and glazed plates continued, while no greater changes were noted in the kitchenware, either. Bowl- and plate-shaped stove tiles were present in the civilian administration phase, so one may assume the continued use of both tile and simple clay stoves. Beef definitely predominated in the diet during the civilian phase, while the meat of all other animals declined significantly.

15. 8. CONCLUSION

Archaeological research has proven to be the most important component in the reconstruction of life and the architectural phases of old castles. Evaluation of movable archaeological materials provides a better insight into the everyday life in burghs, while the correct documentation and interpretation of stratigraphic finds facilitates a proper understanding of architectural development and the use of individual chambers. Ground plans of castles, although valuable, are only indications of the activities and life in them, while historical sources do not offer sufficient data. Until recently, it was believed that Barilović Castle was an example of a 16th-century Frontier fortress, but archaeological research, interpretation of movable finds and the relationships between architectural structures led to the discernment of three phases of life in the Castle and confirmed its construction in the 15th century. Based on the results of archaeological research, Barilović Castle has been registered on the map of prehistoric hillfort-type sites

for the first time. Two habitation horizons have been observed: the Eneolithic (Lasinja Culture) and Late Bronze Age.

The feudal phase of Barilović Castle has been established in its southern section, and dated to the 15th and 16th centuries. The walls of this phase were built in an orderly fashion and smoothed with abundant use of plaster. The movable archaeological finds testify to the lifestyle of the lower nobility, which did not differ greatly from that of the higher nobility. The finds of this phase are most often luxury products from European workshops and they testify to vigorous and well-organized trade in the 15th and 16th centuries, but there are also finds of everyday use produced by local workshops.

At the beginning of the 17th century, a Military Frontier contingent was posted in Barilović Castle, and it would remain stationed there till the Military Frontier's decommissioning in 1871. As its basic function changed, the castle was adapted to its new, military purpose. The walls were made of relatively uniformly dressed broken stone, with the use of binder. The movable archaeological finds clearly differ from the preceding phase, given that they were intended for military use. Luxury ceramic and glass vessels were absent, and the weapons changed, while the items were generally produced locally.

After the Military Frontier was abolished, the castle came under civilian administration. The district offices and a school were accommodated in the preserved rooms, while the remainder slowly began to decay. During this phase, minor and poorly-rendered interventions have been observed in the

castle's architecture, and the walls were carelessly built. The movable archaeological materials do not differ greatly from that of the preceding phase. The items were locally produced, and their quantity is notably lower. This was a result of the short duration of this phase, as well as the smaller number of users in the Castle. Barilović Castle was definitely abandoned after Allied bombardment in the Second World War. From that point forward, it was used as a dump site, with occasional cleaning campaigns initiated by the municipality of Barilović. The architectural remains of Barilović Castle after the Second World War rapidly fell into ruin, which was halted only by the intervention of the municipality of Barilović, the Ministry of Culture and the involvement of the Croatian Conservation Institute in its restoration and research.

This publication is an attempt to show the results of many years of work on a mediaeval castle as well as the initiated multidisciplinary approach to research and restoration of castles. At the initiative of the municipality of Barilović, methods for the revitalization of the Castle are being considered. One intriguing idea is to accommodate the local government in it, as well as a museum of stone sculpture from the wider area around Barilović.

Archaeological research and conservation and restoration work on Barilović Castle continue. Aware of all problems and Barilović Castle's uncertain future, we have not lost our enthusiasm and hope in its renewed life to the benefit of the local community, but also of the cultural heritage of the Republic of Croatia. ■

16. KATALOG

T. 01.

1. Ulomak gornjeg dijela posude, SJ 75; faktura: glina s primjesama kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: vanjska površina tamnosmeđa, unutarnja siva, presjek crven; površina: zaglađena.
2. Ulomak gornjeg dijela posude lagano izvijenog vrata, suženog oboda, SJ 82; faktura: glina gotovo bez primjesa kamenčića; boja: tamnosiva, vanjska površina smeđa; površina: fino zaglađena.
3. Ulomak gornjeg dijela posude, SJ 62; faktura: glina s malo primjesa kamenčića i usitnjene keramike, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: narančasta; površina: grubo zaglađena.
4. Ulomak gornjeg dijela posude, vjerojatno manjeg lonca ili vrča izvucenog oboda, SJ 82; faktura: glina s malo primjesa sitnih kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: smeđe-siva, vanjska površina tamnosiva; površina: zaglađena.
5. Ulomak gornjeg dijela posude, SJ 61/62; faktura: glina s malo primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: crvena; površina: fino zaglađena.
6. Ulomak gornjeg dijela posude, SJ 72; faktura: pjeskovita glina sa sitnim primjesama kamenčića; boja: tamnosiva, vanjska površina mjestimično crvena; površina: fino zaglađena; tehnika ukrašavanja: ubadanje; ukrasni motivi: dvostruki red uboda ispod oboda.
7. Ulomak gornjeg dijela posude, SJ 61/62; faktura: glina s puno primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: oker, unutarnja površina mjestimično siva; površina: gruba; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje; ukrasni motivi: paralelne vodoravne linije.
8. Ulomak gornjeg dijela posude, SJ 61/62; faktura: glina s puno primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: oker; površina: grubo zaglađena; tehnika ukrašavanja: plitko žlijebljenje; ukrasni motivi: paralelne vodoravne linije.
9. Ulomak gornjeg dijela posude, SJ 17; faktura: glina s malo primjesa kamenčića; boja: crna, vanjska površina

mjestimično svijetlosiva; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje tanke alatke; ukrasni motivi: paralelni kosi otisci na vrhu oboda.

10. Ulomak gornjeg dijela posude izvucenog oboda, vjerojatno vrča, s ručkom koja nedostaje, SJ 82; faktura: glina s malo primjesa sitnih kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: površina svijetlosiva do oker, presjek siv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje alatke; ukrasni motivi: otisci na vrhu oboda.
11. Ulomak gornjeg dijela posude, SJ 61/62; faktura: glina s malo primjesa kamenčića; boja: crvena; površina: gruba; tehnika ukrašavanja: otiskivanje; ukrasni motivi: kružni otisci na vrhu oboda.
12. Ulomak gornjeg dijela posude, SJ 82; faktura: glina s primjesama kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: crvena; površina: fino zaglađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje vrha alatke; ukrasni motivi: otisci na vrhu oboda.
13. Ulomak gornjeg dijela posude, SJ 61/62; faktura: glina s malo primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: tamnosiva, vanjska površina svijetlosiva; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje; ukrasni motivi: kružni otisci postavljeni u traci ispod oboda.
14. Ulomak gornjeg dijela posude, SJ 61/62; faktura: glina s malo primjesa kamenčića i usitnjene keramike, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: površina oker do narančasta, uz obod tamnosiva, presjek tamnosiv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje; ukrasni motivi: niz kružnih otisaka ispod oboda.
15. Ulomak cilindričnog gornjeg dijela posude, vjerojatno vrča, SJ 82; faktura: glina s dosta primjesa kamenčića; boja: narančasta; površina: gruba.
16. Ulomak gornjeg dijela posude, SJ 69; faktura: glina s malo primjesa kamenčića; boja: površina crvenosmeđa, presjek tamnosiv; površina: fino zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje; ukrasni motivi: višestruke girlande.

T. 02.

17. Ulomak tijela bikoničnog lonca konveksnog gornjeg i konkavnog donjeg dijela, SJ 61/62; faktura: glina s primjesama kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: tamnosiva; tehnika ukrašavanja: otiskivanje tanke alatke; ukrasni motivi: niz otisaka na prijelomu lonca.
18. Ulomak tijela bikoničnog lonca konveksnog gornjeg i donjeg dijela, SJ 61/62; faktura: glina s primjesama kamenčića i usitnjene keramike; boja: narančasta, vanjska površina svijetlosiva; površina: fino zaglađena; tehnika ukrašavanja: plitko žlijebljenje; ukrasni motivi: paralelne vodoravne linije.
19. Ulomak tijela bikoničnog lonca konveksnog gornjeg i konkavnog donjeg dijela, SJ 43; faktura: glina s malo primjesa kamenčića; boja: površina crvena, presjek crno-crveno-crni; površina: grubo zaglađena.
20. Ulomak tijela bikoničnog lonca konveksnog gornjeg i ravnog donjeg dijela, s trakastom ručkom iznad prijeloma, SJ 75; faktura: glina s malo primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: površina tamnosmeđa, presjek narančast; površina: zaglađena.
21. Ulomak tijela bikoničnog lonca konkavnog gornjeg dijela, SJ 43; faktura: glina s mnogo primjesa koje su nestale uslijed visoke temperature; boja: oker, presjek siv do oker; površina: gruba; tehnika ukrašavanja: plitko žlijebljenje; ukrasni motivi: paralelne okomite linije.
22. Ulomak tijela lonca s ušicama za vješanje na truhu, SJ 62; faktura: glina s dosta primjesa kamenčića; boja: tamnosiva, ušica mjestimično narančasta; površina: fino zaglađena.
23. Ulomak tijela posude, vjerojatno lonca zaobljenog trbuha, SJ 82; faktura: glina s malo primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: površina oker, presjek narančast; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje, plastična aplikacija; ukrasni motivi: žlijebljene linije postavljene oko ovalne plastične aplikacije.
24. Ulomak gornjeg dijela lonca s ušicom ispod oboda, SJ 72; faktura: glina s malo primjesa usitnjenih kamenčića; boja: narančasta; površina: zaglađena.
25. Ulomak tijela posude s trakastom ručkom proširenom na rubovima; faktura: glina s malo primjesa kamenčića; boja: površina siva, presjek crveno-sivo-crven; površina: fino zaglađena.
26. Ulomak tijela lonca s trakastom ručkom, SJ 59; faktura: glina bez primjesa; boja: površina oker, presjek siv, prema površini narančast; površina: fino zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje; ukrasni motiv: V-motiv.

T. 03.

27. Ulomak gornjeg dijela vrča, SJ 62; faktura: glina s jedva primjetnim primjesama usitnjenih kamenčića; boja: površina tamnosiva, presjek siv, prema površini oker; površina: fino zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje i ubadanje; ukrasni motivi: paralelne okomite linije obrubljene nizom uboda.
28. Ulomak gornjeg dijela vrča, SJ 61/62; faktura: glina bez vidljivih primjesa; boja: površina oker, presjek svijetlosiv; površina: fino zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlije-

bljenje; ukrasni motivi: paralelne okomite linije.

29. Dno vrča, SJ 79/62; faktura: pjeskovita glina sa sitnim primjesama kamenčića; boja: površina crna, presjek siv, prema površini crven; površina: fino zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje; ukrasni motivi: paralelne okomite linije.
30. Ulomak cilindričnog gornjeg dijela posude, vjerojatno vrča, SJ 82; faktura: fino pročišćena glina; boja: narančasta; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: urezivanje, plitko žlijebljenje; ukrasni motivi: plitko urezane kratke paralelne linije na vrhu oboda ispod kojih teku tri paralelne, vodoravne žlijebljene linije.
31. Ulomak gornjeg dijela vrča, SJ 58/59; faktura: glina s malo primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: tamnosiva, površina mjestimično oker (od gorenja); površina: fino zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje; ukrasni motivi: paralelne vodoravne linije.
32. Ulomak tijela posude, vjerojatno lonca zaobljenog trbuha, SJ 82; faktura: glina s malo primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: svijetlosiva; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: plastična aplikacija; ukrasni motiv: duguljasta, vodoravno postavljena plastična aplikacija.
33. Ulomak tijela posude, vjerojatno vrča, SJ 82; faktura: glina s malo primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: siva do oker; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje; ukrasni motivi: vodoravna linija ispod koje su paralelne kose linije.
34. Ulomak tijela posude, vjerojatno vrča, s trakastom ručkom, SJ 75; faktura: pjeskovita glina s malo primjesa usitnjenih kamenčića; boja: vanjska površina tamnosiva, unutarnja crvena; površina: fino zaglađena.
35. Ulomak tijela posude, vjerojatno vrča, s ručkom trokutastog presjeka, SJ 82; faktura: glina s primjesama kamenčića i usitnjene keramike; boja: siva; površina: zaglađena.
36. Ulomak cilindrične noge zdjele na nozi, SJ 43; faktura: glina s primjesama koje su nestale uslijed visoke temperature; boja: površina tamnosiva, presjek sivo-crveno-siv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje i urezivanje; ukrasni motivi: paralelne vodoravne i okomite linije, ljestvičasti motiv.
37. Ulomak tijela i noge zdjele na nozi, SJ 61; faktura: glina s primjesama drobljenih kamenčića; boja: vanjska površina smeđa, unutarnja tamnosiva, presjek siv, prema površini crven; površina: zaglađena.

T. 04.

38. Ulomak ravnog gornjeg dijela zdjele s konusima postavljenim pod tupim kutom, SJ 82; faktura: pjeskovita glina s nešto primjesa kamenčića; boja: površina smeđa, presjek siv; površina: zaglađena.
39. Ulomak bikonične zdjele ravnog gornjeg dijela, SJ 75; faktura: dobro pročišćena glina; boja: oker; površina: fino zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje; ukrasni motivi: paralelne kose linije postavljene u V-motiv.
40. Ulomak bikonične zdjele ravnog gornjeg i donjeg dijela, SJ 75; faktura: glina s malo primjesa kamenčića, dio pri-

- mjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: oker do svijetlosmeđa; površina: fino zaglađena.
41. Ulomak gornjeg dijela bikonične zdjele ravnog gornjeg i donjeg konusa, s okomito postavljenim gornjim dijelom tijela, s ušicom uz obod, SJ 82; faktura: glina s mnogo primjesa kamenčića; boja: siva, vanjska površina smeđa; površina: zaglađena.
42. Ulomak gornjeg dijela bikonične zdjele ravnog gornjeg i donjeg konusa, s okomito postavljenim gornjim dijelom; faktura: glina s malo primjesa kamenčića; boja: narančasta; površina: zaglađena.
43. Ulomak bikonične zdjele ravnog gornjeg i donjeg dijela, SJ 41; faktura: glina s malo primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: površina crna, presjek siv, prema površini crven; površina: polirana; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje, inkrustacija; ukrasni motivi: jelova grančica, s gornje i donje strane te po sredini vodoravne linije.
44. Ulomak gornjeg dijela bikonične zdjele ravnog gornjeg i konveksnog donjeg dijela, SJ 43; faktura: glina s primjesama kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: oker do narančasta; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: plastična aplikacija; ukrasni motivi: aplicirana nosolika drška.
45. Ulomak gornjeg dijela bikonične zdjele ravnog gornjeg i konveksnog donjeg dijela, SJ 82; faktura: glina s dosta primjesa kamenčića; boja: površina oker, presjek siv; površina: gruba i hrapava.
46. Ulomak tijela bikonične zdjele konveksnog gornjeg i donjeg dijela, SJ 58/59; faktura: glina s malo primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: tamnosiva; površina: fino zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje i otiskivanje tanke alatke; ukrasni motivi: kose linije, ispod kojih je niz otisaka.
47. Ulomak gornjeg dijela bikonične zdjele konveksnog gornjeg i konkavnog donjeg dijela, SJ 61; faktura: glina s primjesama drobljenih kamenčića i keramike; boja: površina narančasta, presjek tamnosiv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: kaneliranje; ukrasni motivi: kose paralelne linije.
48. Ulomak bikonične zdjele konveksno oblikovanog gornjeg i donjeg dijela, SJ 75; faktura: glina s malo primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: vanjska površina crvena, unutarnja smeđa, presjek siv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje; ukrasni motiv: jelova grančica.
- T. 05.**
49. Ulomak bikonične zdjele konveksnog gornjeg dijela, SJ 82; faktura: glina s malo primjesa sitnih kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: vanjska površina narančasta, unutarnja tamnosiva, presjek siv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: plitko žlijebljenje; ukrasni motiv: jelova grančica.
50. Ulomak gornjeg dijela bikonične zdjele konveksnog gornjeg i ravnog donjeg dijela, SJ 62; faktura: glina s primjesama kamenčića i keramike; boja: površina narančasta, presjek tamnosiv; površina: zaglađena.
51. Ulomak bikonične zdjele ravnog donjeg dijela, SJ 72; faktura: glina s malo primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: tamnosiva, vanjska površina smeđa; površina: fino zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje i uezivanje; ukrasni motivi: višestruke girlande i ljestvičasti motiv.
52. Ulomak tijela bikonične zdjele konveksnog gornjeg i ravnog donjeg dijela, SJ 82; faktura: dobro pročišćena glina; boja: oker do narančasta, presjek mjestimično siv; površina: uglačana; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje; ukrasni motivi: kose paralelne linije.
53. Ulomak tijela bikonične zdjele konveksnog gornjeg i ravnog donjeg dijela, SJ 62; faktura: glina s primjesama kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: narančasta, presjek mjestimično svijetlosiv do smeđ; tehnika ukrašavanja: plastična aplikacija; ukrasni motiv: mala jezičasta aplikacija na prijelomu zdjele.
54. Ulomak gornjeg dijela bikonične zdjele konveksnog gornjeg i ravnog donjeg dijela, SJ 40; faktura: glina s malo primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: tamnosiva, površina mjestimično crvena; površina: grubo zaglađena.
55. Ulomak gornjeg dijela bikonične zdjele konveksnog gornjeg i ravnog donjeg dijela, SJ 62; faktura: glina s primjesama kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: površina gotovo bijela uslijed gorenja, presjek tamnosiv; površina: grubo zaglađena.
56. Ulomak gornjeg dijela bikonične zdjele konveksnog gornjeg i ravnog donjeg dijela, SJ 75; faktura: glina s malo primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: oker; površina: zaglađena.
57. Ulomak gornjeg dijela bikonične zdjele konkavnog gornjeg i konveksnog donjeg dijela, SJ 61; faktura: glina s primjesama kamenčića; boja: površina narančasta, presjek tamnosiv; površina: zaglađena.
58. Ulomak bikonične zdjele konkavnog gornjeg i konveksnog donjeg dijela, SJ 75; faktura: glina bez vidljivih primjesa, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: crvena, unutarnja površina smeđa; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje; ukrasni motivi: metopno postavljene kose paralelne linije.
- T. 06.**
59. Ulomak gornjeg dijela bikonične zdjele konkavnog gornjeg i ravnog donjeg dijela, SJ 62; faktura: glina s malo primjesa kamenčića; boja: tamnosiva, vanjska površina tamnosmeđa; površina: fino zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje; ukrasni motivi: šrafirani trokuti i motiv bodljikave žice.
60. Ulomak bikonične zdjele konkavnog gornjeg i ravnog donjeg dijela, SJ 62; faktura: glina s dosta primjesa kamenčića; boja: siva, vanjska površina oker; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: plitko žlijebljenje; ukrasni motiv: V-motiv.
61. Ulomak gornjeg dijela bikonične zdjele s trakastom ručkom od oboda do prijeloma, konkavnog gornjeg i ravnog donjeg dijela, SJ 43; faktura: glina s primjesama kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: površina oker do crvena, presjek siv; površina: zaglađena.
62. Ulomak gornjeg dijela zaobljene zdjele, SJ 69; faktura: glina s malo primjesa kamenčića i usitnjene keramike; boja: narančasta; površina: zaglađena.
63. Ulomak gornjeg dijela zaobljene zdjele, SJ 75; faktura: glina s malo primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: površina tamnosmeđa, presjek narančast; površina: zaglađena.
64. Ulomak gornjeg dijela zaobljene zdjele, SJ 62; faktura: pjeskovita glina s primjesama kamenčića; boja: površina nejednoliko tamnosiva, presjek siv do oker; površina: zaglađena, hrapava.
65. Ulomak gornjeg dijela zaobljene zdjele, SJ 82; faktura: fina glina s jedva primjetnim primjesama kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: oker, vanjska površina mjestimično tamnosiva; površina: zaglađena.
66. Ulomak gornjeg dijela zaobljene zdjele, SJ 75; faktura: glina s malo primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: površina narančasta do smeđa, presjek siv; površina: zaglađena.
67. Ulomak gornjeg dijela zaobljene zdjele, SJ 82; faktura: glina s primjesama kamenčića i usitnjene keramike; boja: površina oker do narančasta, presjek siv; površina: grubo zaglađena.
- T. 07.**
68. Ulomak žlice s tuljcem za nasad drške, SJ 43; faktura: glina s malo primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: tamnosiva; površina: grubo zaglađena.
69. Ulomak žlice s tuljcem za nasad drške, SJ 58/59; faktura: glina bez primjesa; boja: crvena, na površini crni tragovi gorenja; površina: fino zaglađena.
70. Dno minijaturne posude, SJ 72; faktura: glina s malo primjesa kamenčića i usitnjene keramike, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: vanjska površina oker, unutarnja svijetlosiva; površina: zaglađena.
71. Ulomak gornjeg dijela minijaturne posude, SJ 62; faktura: glina s primjesama kamenčića i usitnjene keramike; boja: oker do crna; površina: grubo zaglađena.
72. Ulomak dna posude, SJ 40; faktura: glina s malo primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: siva, površina mjestimično oker; površina: zaglađena.
73. Ulomak donjeg dijela posude, SJ 62; faktura: glina s malo primjesa kamenčića; boja: narančasta, unutarnja površina mjestimično siva; površina: zaglađena.
74. Ulomak donjeg dijela posude, SJ 75; faktura: glina s malo primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: površina crvena do siva, presjek tamnosiv; površina: zaglađena.
75. Ulomak donjeg dijela posude, SJ 82; faktura: glina s primjesama kamenčića i usitnjene keramike; boja: oker do narančasta; površina: fino zaglađena.
76. Ulomak donjeg dijela posude, SJ 82; faktura: glina s primjesama kamenčića i usitnjene keramike; boja: tamnosiva; površina: fino zaglađena.
- T. 08.**
77. Ulomak tijela bikonične zdjele ravnog donjeg dijela, SJ 40; faktura: glina s malo primjesa kamenčića; boja: tamnosiva, površina mjestimično crvena; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje; ukrasni motiv: jelova grančica.
78. Ulomak tijela posude, SJ 75; faktura: glina s primjesama većih kamenčića i usitnjene keramike; boja: narančasta; površina: grubo zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje; ukrasni motiv: jelova grančica.
79. Ulomak tijela posude, SJ 61/62; faktura: glina s malo primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: površina tamnosiva, presjek siv, prema površini crven; površina: fino zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje; ukrasni motivi: ravna vodoravna linija i cik-cak uzorak ispod nje.
80. Ulomak tijela posude, SJ 62; faktura: glina s puno primjesa kamenčića; boja: narančasta; površina: grubo zaglađena, hrapava; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje; ukrasni motivi: jelova grančica iznad koje teče niz kratkih vodoravnih linija.
81. Ulomak tijela posude zaobljenog trbuha, SJ 43; faktura: glina s malo primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: površina tamnosiva, presjek crn, prema površini crven; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje; ukrasni motivi: jelova grančica, kose linije odvojene vodoravnom linijom.
82. Ulomak donjeg dijela bikonične zdjele, SJ 82; faktura: glina s malo primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: površina tamnosiva, presjek tamnosmeđ; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje; ukrasni motivi: paralelne kose linije.
83. Ulomak gornjeg dijela posude, vjerojatno bikonične zdjele, SJ 61; faktura: glina s primjesama kamenčića; boja: površina narančasta, presjek tamnosiv; površina: zaglađena.
84. Ulomak tijela posude, SJ 75; faktura: glina s malo primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: tamnosiva; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje; ukrasni motiv: jelova grančica.
85. Ulomak tijela posude, SJ 62; faktura: glina s primjesama koje su nestale uslijed visoke temperature; boja: vanjska površina tamnosiva, unutarnja siva, presjek siv, prema vanjskoj površini crven; površina: fino zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje i ubadanje; ukrasni motivi: paralelne okomite i kose linije obrubljene s jedne strane nizom uboda.
86. Ulomak tijela posude, SJ 79/62; faktura: dobro pročišćena glina bez vidljivih primjesa; boja: vanjska površina siva, unutarnja i presjek oker do narančasti; površina: fino zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje; ukrasni motivi: više redova vodoravnih zarezova.
87. Ulomak tijela bikonične zdjele konveksnog gornjeg i konkavnog donjeg dijela, SJ 62; faktura: glina s mnogo primjesa kamenčića; boja: površina tamnosiva, presjek crven; površina: grubo zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje, uezivanje, ubadanje; ukrasni motivi: V-motiv obrubljen ubodima, ispod teče ljestvičasti uzorak.
88. Ulomak tijela posude zaobljenog trbuha, SJ 75; faktura: glina s malo primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: oker do narančasta; površina: fino zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje i ubadanje; ukrasni motivi: kose paralelne linije tvore A- i V- motiv, iznad njih teče dvostruki niz uboda.

89. Ulomak tijela posude, vjerojatno vrča, SJ 82; faktura: glina s primjesama kamenčića; boja: vanjska površina smeđa, unutarnja tamnosiva, presjek siv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje; ukrasni motiv: mrežasti motiv.
90. Ulomak tijela posude, vjerojatno zaobljene zdjele, SJ 82; faktura: glina s malo primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: vanjska površina tamnosiva, unutarnja crvena, presjek siv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje; ukrasni motivi: koncentrične polukružne linije.
- T. 09.**
91. Ulomak tijela posude, SJ 72; faktura: glina s malo primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: siva, vanjska površina narančasta; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: urezivanje; ukrasni motivi: paralelne linije.
92. Ulomak tijela posude zaobljenog trbuha, SJ 72; faktura: glina s malo primjesa kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: narančasta; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: urezivanje; ukrasni motivi: niz kosih paralelnih linija.
93. Ulomak tijela posude, SJ 61/62; faktura: glina s malo primjesa kamenčića; boja: oker do narančasta; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: plastična aplikacija; ukrasni motiv: kružna plastična aplikacija.
94. Ulomak gornjeg dijela posude, SJ 61/62; faktura: glina s jedva primjetnim primjesama kamenčića; boja: površina oker, presjek svijetlosiv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: plastična aplikacija; ukrasni motiv: konična istaka vodoravno postavljena uz obod.
95. Ulomak tijela lonca zaobljenog trbuha, SJ 61/62; faktura: glina s primjesama kamenčića; boja: vanjska površina siva, unutarnja oker, presjek tamnosiv; površina: grubo zaglađena; tehnika ukrašavanja: plastična aplikacija; ukrasni motiv: kružna plastična aplikacija.
96. Ulomak gornjeg dijela posude, SJ 82; faktura: pjeskovita glina s malo primjesa sitnih kamenčića; boja: površina oker, presjek tamnosiv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: plastična aplikacija; ukrasni motiv: konična istaka vodoravno postavljena na obod.
97. Pršljen, SJ 82; faktura: glina s malo primjesa kamenčića; boja: tamnosiva; površina: fino zaglađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje; ukrasni motiv: jelova grančica.
98. Ulomak tijela lonca, SJ 62; faktura: glina s primjesama kamenčića, dio primjesa nestao uslijed visoke temperature; boja: siva; površina: barbotin.
99. Ulomak gornjeg dijela lonca izvučenog oboda, SJ 72; faktura: glina s malo primjesa kamenčića; boja: tamnosiva, vanjska površina tamnocrvena; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: fazetiranje; ukrasni motivi: vodoravne fazete s unutarnje strane oboda.
100. Ulomak gornjeg dijela posude, vjerojatno lonca ravno izvučenog oboda, SJ 58/59; faktura: glina s primjesama kamenčića i drobljene keramike; boja: crvena; površina: zaglađena.
101. Ulomak gornjeg dijela posude, vjerojatno lonca ravno izvučenog oboda, SJ 62; faktura: glina s primjesama kamenčića i usitnjene keramike; boja: vanjska površina

oker, unutarnja narančasta, presjek tamnosiv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: fazetiranje; ukrasni motivi: fazeta s unutarnje strane oboda.

T. 10.

102. Ulomak gornjeg dijela zdjele uvučenog oboda, SJ 61/62; faktura: glina s malo primjesa kamenčića; boja: površina smeđa, presjek tamnosiv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: kaneliranje; ukrasni motivi: niz kosih kanelura na obodu.
103. Ulomak gornjeg dijela zdjele uvučenog oboda, SJ 62; faktura: glina s malo primjesa kamenčića i drobljene keramike; boja: površina tamnocrvena, presjek tamnosiv, vidljivi tragovi gorenja; površina: fino zaglađena; tehnika ukrašavanja: kaneliranje; ukrasni motivi: niz kosih kanelura na obodu.
104. Ulomak gornjeg dijela zdjele uvučenog oboda, SJ 59; faktura: glina s primjesama kamenčića i drobljene keramike; boja: tamnosiva; površina: fino zaglađena; tehnika ukrašavanja: kaneliranje; ukrasni motivi: niz kosih kanelura na obodu.
105. Ulomak gornjeg dijela bikonične zdjele, SJ 61/62; faktura: glina s malo primjesa kamenčića; boja: tamnosiva; površina: fino zaglađena u gornjem dijelu, ogrubljena kamenčićima u donjem dijelu; tehnika ukrašavanja: fazetiranje; ukrasni motiv: fazeta s unutarnje strane oboda.
106. Ulomak gornjeg dijela bikonične zdjele izvučenog oboda, SJ 72; faktura: glina s malo primjesa usitnjenih kamenčića; boja: siva; površina: grubo zaglađena; tehnika ukrašavanja: fazetiranje; ukrasni motivi: fazete s unutarnje strane oboda.
107. Ulomak gornjeg dijela bikonične šalice s trakastom ručkom ispod oboda, SJ 61/62; faktura: glina s malo primjesa kamenčića; boja: crvena, obod mjestimično crn od gorenja; površina: grubo zaglađena.
108. Ulomak gornjeg dijela bikonične šalice izvučenog oboda, SJ 43; faktura: glina s malo primjesa kamenčića; boja: površina tamnocrvena, presjek tamnosiv; površina: fino zaglađena.
109. Ulomak tijela posude, vjerojatno lonca, SJ 61/62; faktura: glina s primjesama kamenčića i usitnjene keramike; boja: narančasta, presjek mjestimično siv; površina: grubo zaglađena; tehnika ukrašavanja: plastične aplikacije; ukrasni motivi: višestruke girlande.
110. Ulomak tijela posude, vjerojatno lonca, SJ 61/62; faktura: glina s primjesama većih kamenčića; boja: narančasta; površina: grubo zaglađena; tehnika ukrašavanja: plastična aplikacija; ukrasni motiv: vodoravno rebro.

T. 11.

111. Rekonstruirana šalina s trakastom ručkom iznad oboda, SJ 82; faktura: glina s primjesama kamenčića; boja: tamnosiva; površina: fino zaglađena.
112. Ulomak tijela posude s ručkom trokutastog presjeka, SJ 61/62; faktura: glina s malo primjesa kamenčića; boja: vanjska površina oker do narančasta, unutarnja i presjek tamnosivi; površina: zaglađena.
113. Ulomak trakaste ručke s rebrom po sredini, SJ 43; faktura: glina s primjesama kamenčića; boja: površina narančasta, presjek oker; površina: fino zaglađena.

114. Ručka trokutastog presjeka, SJ 62; faktura: glina s dosta primjesa kamenčića; boja: površina oker do narančasta, presjek tamnosiv; površina: grubo zaglađena.

T. 12.

115. Željezna šarka vrata, prozora ili ograde, SJ 1; dimenzije: dužina 19 cm; težina: 183,1 g.
116. Željezna šipka svijena u kuku, vjerojatno reza obora ili vrata, SJ 18/23; dimenzije: dužina 18,5 cm, promjer 0,5 cm; težina 40,6 g.
117. Željezna spojka-ušica s trnom ovalnog presjeka za pričvršćivanje na drvenu površinu, SJ 17; dimenzije: 5,56 x 3,99 cm; težina: 28,1g.
118. Željezna šarka, SJ 18/23; dimenzije: pravokutna pločica dimenzija 6,0 x 3,5 cm, debljine 0,4 cm s perforacijom koja prelazi u traku širine 2,7 cm i debljine 0,5 cm savijene da tvori petlju; težina: 120,7 g.
119. Željezni lanac od sedam bočno uvijenih željeznih karika (prosječne dužine oko 4,5 cm), na oba kraja karike raskovane u kuku, SJ 18/23; dimenzije: dužina 34 cm; težina: 71 g.
120. Donji dio svijećnjaka s četiri plošno iskovane noge svijene u obliku slova S sa širim završetkom, postavljene jedna nasuprot drugoj i gornjim dijelom u obliku tordirane šipke za fiksiranje svijeće pričvršćene kroz perforaciju na noge, SJ 58; dimenzije: tordirana šipka sačuvana u visini od 4,4 cm; težina: 96,9 g.
121. Željezni ključ pločasto raskovane glave u obliku alke promjera 2,5 cm, SJ 17; dimenzije: sačuvana dužina 12 cm, promjer noge 0,5 cm; težina: 14,2 g.
122. Dekorativna brončana pločica brave (možda škrinje), pravokutnog oblika s osam sačuvanih perforacija te okovom za mehanizam sa stražnje strane, SJ 10; dimenzije: 5,2 x 3,7 cm, debljina 0,3 cm; težina: 15,9 g.
123. Dio mehanizma brave, SJ 33; dimenzije: sačuvana visina 2,6 cm, promjer 1,3 cm; težina: 6,9 g.
124. Željezni ključ pravokutnog presjeka s krajem raskovanim u petlju, SJ 40; dimenzije: sačuvana dužina 7,0 cm, širina 1,0 cm; težina: 7,3 g.
125. Šuplji brončani tuljac poligonalnog presjeka, uz rub ukrašen s dva reda četvrtastih perforacija, SJ 10; dimenzije: dužina 13,5 cm, promjer 1 cm; težina: 13,7 g.

T. 13.

126. Ulomak željeznog noža sa sječivom ravnog hrpta i trokutastog presjeka te trakastom drškom koja se trapezoidno širi prema kraju, sačuvana obujmica s uzdužnom kanelurom i tri zakovice, SJ 33; dimenzije: sačuvana dužina 14,1 cm, širina sječiva 1,1 cm, debljina 0,4 cm; težina: 12,4 g.
127. Ulomak željeznog noža sa sječivom trokutastog presjeka i ravnog hrpta koje prelazi u dršku četvrtastog presjeka, SJ 17; dimenzije: sačuvana dužina 8,3 cm, sačuvana širina sječiva 1,0 cm; težina: 9,2 g.
128. Ulomak željeznog noža sa sječivom trokutastog presjeka i ravnog hrpta te trakastom drškom koja se trapezoidno širi prema kraju, sačuvana jedna mjedena zakovica, SJ 17; dimenzije: sačuvana dužina 12,5 cm, širina 1 cm, debljina 0,4 cm; težina: 11,1 g.
129. Ulomak željeznog sječiva trokutastog presjeka i ravnog

hrpta, SJ 18/23; dimenzije: sačuvana dužina 9,1 cm, širina 1,4 cm, debljina 0,4 cm; težina: 11,8 g.

130. Ulomak željeznog noža sa sječivom trokutastog presjeka i ravnog hrpta te trakastom drškom, SJ 17; dimenzije: sačuvana dužina 10,6 cm, širina 1,2 cm, debljina 0,5 cm; težina: 11 g.
131. Ulomak željeznog noža sa sječivom trokutastog presjeka i ravnog hrpta, SJ 40; dimenzije: sačuvana dužina 6,7 cm, sačuvana širina 1,3 cm, debljina 0,3 cm; težina: 5,6 g.
132. Ulomak željeznog noža blago povijenog sječiva zaobljenog hrpta i trokutastog presjeka s trakastom drškom, SJ 58/59; dimenzije: dužina 12,5 cm, širina sječiva 1,3 cm; težina: 11,3 g.
133. Ulomak trakaste drške željeznog noža s dvije sačuvane zakovice, SJ 18/23; dimenzije: sačuvana dužina 5,7 cm, širina 1,4 cm, debljina 0,3 cm; težina: 5,5 g.
134. Željezni sklopivi nožić sa sječivom ravnog hrpta, željezna drška noža s donje strane ima prostor za sklapanje sječiva, SJ 10; dimenzije: dužina 11 cm, širina 1,0 cm, debljina 0,2 cm; težina: 20,9 g.
135. Ulomak koštane trapezoidne drške noža s dvije koštane oplata fiksirane s četiri zakovice za fragment željezne drške te sa sačuvanim trnom za nasad pete drške noža, SJ 17; dimenzije: sačuvana dužina 7,5 cm, širina 1,9 cm, debljina 1,5 cm; težina: 28,9 g.
136. Ulomak željeznog noža, sačuvan mali dio prijelaza sječiva u dršku s obujmicom ukrašenom uzdužnom kanelurom te urezanim krugom i paralelnim kosim kratkim linijama, SJ 18/23; dimenzije: sačuvana dužina 2,2 cm, visina 1,4 cm; težina: 3,1 g.
137. Dekorativna brončana zakovica pete noža u obliku štita, SJ 18/23; dimenzije: 1,6 x 1,2 cm; težina: 1,5 g.
138. Brončana drška nožića s floralnim dekoracijama koja se širi prema peti noža, sačuvana obujmica te tri zakovice, SJ 10/69; dimenzije: sačuvana dužina 6,0 cm, širina 0,7 cm, debljina 0,5 cm; težina: 7,4 g.
139. Željezna dvokraka vilica s krakovima četvrtastog presjeka te sačuvanom koštanom oplatom pričvršćenom s tri željezna čavlića, SJ 17; dimenzije: sačuvana dužina 17 cm, širina drške 1,3 cm, dužina drške 6,3 cm; težina: 28,6 g.
140. Željezni nož sa sječivom trokutastog presjeka i ravnim hrptom, željezna drška trapezoidno se širi prema kraju na kojemu je sačuvana koštana peta, uz rub ukrašena urezanim trakom ispunjenom paralelnim kosim linijama, sačuvane tri zakovice i obujmica s plitkom uzdužnom urezanim linijom uz rub sječiva, djelomično sačuvani tragovi drvene oplata drške, SJ 57; dimenzije: sačuvana dužina 18,5 cm, širina sječiva 1,6 cm, debljina sječiva 0,3 cm; težina: 31,1 g.
- T. 14.**
141. Željezna tordirana, vjerojatno kožarska, alatka, SJ 10; dimenzije: dužina 15 cm; težina: 40,8 g.
142. Željezni nož zakrivljenog sječiva, SJ 57; dimenzije: dužina 13,7 cm, sačuvana širina sječiva 5,8 cm, debljina sječiva 0,3 cm; težina: 36,1g.
143. Željezni srp sječiva trokutastog presjeka i usadnika pravokutnog presjeka, SJ 58; dimenzije: dužina sječiva 31cm (41 cm vanjska), dužina usadnika 10,6 cm; težina: 122 g.
144. Ulomak sječiva željeznih škara, SJ 18/23; dimenzije: du-

- žina 7,8 cm, širina 0,3 cm; težina: 6,9 g.
145. Ulomak željeznih škara, SJ 40; dimenzije: sačuvana dužina 9,7 cm, širina 1,3 cm, debljina 0,3 cm; težina: 12,5 g.
146. Željezna stolarska alatka s dva usadnika četvrtastog presjeka, SJ 18/23; dimenzije: širina sječiva 2,5 cm, debljina sječiva 0,5 cm; težina: 66,8 g.
- T. 15.**
147. Željezna ostruga s izrazito dugim ravnim trnom rasko vanim u obliku slova V na čijim se krajevima nalaze kupolasta ispupčenja te ravnim trakastim krakovima, SJ 18; dimenzije: dužina 18 cm, promjer krakova 9,5 cm, širina krakova 2,5 cm; težina: 79,1 g.
148. Željezni zvjezdasti kotačić ostruge s osam krakova (jedan slomljen), SJ 18/23; dimenzije: promjer 7,2 cm, debljina 0,4 cm; težina: 23,5 g.
149. Željezna psalija s jednodijelnom šipkom žvale, SJ 18/23; šipka žvale četvrtastog presjeka dužine 12 cm na krajevima završava prstenom promjera 1,5 cm, žvala je čavlom s konusnom glavom pričvršćena na psaliju te s njega visi prsten promjera 2,5 cm za provođenje remena, na gornjem dijelu psalije dužine 19,5 cm nalaze se tri perforacije te jedna u donjem dijelu koji je okomit na os psalije; težina: 137,9 g.
150. Željezna karika razvodnika remena za pričvršćivanje sedla, četvrtastog presjeka, SJ 59; dimenzije: širina 9 cm, visina 6 cm; težina: 43,8 g.
151. Ulomak tjemena željezne ostruge s korijenom trna četvrtastog presjeka, SJ 18/23; dimenzije: sačuvana dužina trna 3,6 cm, sačuvana širina 0,7 cm, sačuvana dužina luka 2,6 cm, sačuvana širina luka 1 cm, debljina 0,3 cm; težina: 10,3 g.
152. Ulomak kraka ostruge s dvije kružne perforacije, SJ 18/23; dimenzije: sačuvana dužina 7,2 cm, širina 1,0 cm, debljina 0,3 cm; težina: 8,2 g.
153. Ulomak željezne potkove lučnog tipa sa zadebljanim i istaknutim vanjskim rubom uz koji su četiri četvrtaste perforacije (0,7 x 0,5 cm), SJ 26; dimenzije: dužina 10,8 cm, debljina 0,4 cm; težina: 66,5 g.
154. Ulomak široke željezne potkove pločastog tipa sa sačuvanih pet četvrtastih perforacija uz vanjski rub, SJ 33; dimenzije: širina 10,6 cm, debljina 0,3 cm; težina: 48,2 g.
155. Ulomak željezne potkove s jednim čavlom te djelomičnim tragom druge nasuprotne perforacije, SJ 17; dimenzije: debljina 0,6 cm, čavao dužine 4 cm; težina: 97,6 g.
- T. 16.**
156. Vrh strelice samostrela s kratkim piramidalnim vrhom i tuljcem za nasad, SJ 15; dimenzije: dužina 8,2 cm, širina 1,1 cm; težina: 41 g.
157. Ulomak masivnog željeznog noža sa sječivom trokuta stog presjeka i trnom za nasad obavijenim mjedenom oplatom, SJ 33; dimenzije: sačuvana dužina 14,4 cm, širina sječiva 2,2 cm, debljina 0,5 cm; težina: 47,5 g.
158. Dio kalupa u obliku kliješta za streljivo, SJ 17; dimenzije: dužina 9,6 cm, širina 3,5 cm; težina: 30,5 g.
159. Dio kalupa u obliku kliješta za streljivo, SJ 33; dimenzije: sačuvana dužina 4,0 cm, promjer kalupa 1,2 cm; težina: 8,7 g.
160. Željezni vrh koplja, dvobridno željezno bodilo trokuta stog presjeka s blago naglašenim grebenom i tuljcem, SJ 59; dimenzije: sačuvana dužina 21,5 cm, širina lista 4,0 cm, debljina lista 0,7 cm; težina: 238 g.
161. Ulomak olovne žice, SJ 17; dimenzije: sačuvana dužina 8,0 cm, promjer 0,5 cm; težina: 20,8 g.
162. Kremen za vatreno oružje, SJ 57; dimenzije: debljina 0,7 cm, sačuvana dužina 3,5 cm, sačuvana širina 3,0 cm; težina: 7 g.
163. Željezni predmet četvrtastog presjeka koji se na gornjem dijelu račva na tri usporedne trake od kojih su bočne savijene prema van, na donjem dijelu prelazi u tuljac, SJ 17; dimenzije: dužina 6,8 cm, promjer 0,7 cm; težina: 9,2 g.
164. Brončano kalotasto dugme s perforacijom na ravnoj plohi kraj karičice, SJ 14; dimenzije: visina 1,5 cm, širina 1,3 cm; težina: 1,4 g.
165. Savijeni brončani ovalni lim uz rub ukrašen paralelnim utiskivanjem, SJ 26.
166. Ulomak kamenog brusa izrađen od pješčenjaka, SJ 2/9.
167. Ulomak kamenog brusa izrađen od pješčenjaka, SJ 82.
168. Ulomak kamenog brusa izrađen od pješčenjaka, SJ 15.
169. Kamenu brus izrađen od pješčenjaka, SJ 59.
- T. 17.**
170. Olovna trgovačka plomba s prikazom cvijeta ruže i natpisom *GVIHELMVS ALMANDETEE*, SJ 58; dimenzije: promjer 3,2 cm; težina: 9,9 g.
171. Olovni čep s prikazom Bogorodice s djetetom te tekstom koji teče uz rub: *ALLA S(P)ICIA DI LEA MADONA IN (VI)NITCIA*, SJ 17; dimenzije: promjer 2,3 cm, debljina 0,6 cm; težina: 10,3 g.
172. Bakrena poltura 1706 CM (1704.-1707.), Kaschau (Košice), SJ 10; Av: *POLTURA * A.L. 1706*; Rv: prikaz Bogorodice s djetetom flankiran slovima *C* i *M*, *PATRONA * HUNGARIAE*; dimenzije: promjer 2,2 cm; težina: 2,0 g.
173. Ugarski denar Feridnanda I, Kremnica 1558, SJ 10; Av: prikaz štita s grbom kraljevstva, *FERDINAND·D·G·R·VNG·1558*; Rv: prikaz Bogorodice flankiran slovima *K* i *B*, *PATRONA·VNGARIE*; dimenzije: promjer 1,9 cm; težina: 0,4 g.
174. Srebrni mletački *marcello* dužda Pietra Moceniga (1474.-1476.), SJ 1; Av: prikaz sv. Marka koji predaje barjak duždu flankiran slovima *F* i *B*, *PE·MOCENIGO S MARCUS V*; Rv: spasitelj na prijestolju *TIBI SOLI GLORIA*; dimenzije: promjer 2,3 cm; težina: 2,9 g.
- T. 18.**
175. Ulomak donjeg dijela čaše na visokoj nozi proširene stope, izrađene od prozirnog zelenkastog stakla, SJ 23/43; pri vrhu sačuvanog dijela recipijenta nazire se početak dekorativnih okomitih žlijebova.
176. Ulomak dna posude izrađene od prozirnog bezbojnog stakla, masivnih stjenki, na niskoj prstenastoj nozi, SJ 43.
177. Ulomak posude, vjerojatno čaše koničnog oblika, izrađene od prozirnog stakla zelenkastog odsjaja, SJ 18; na stjenku aplicirane četiri vodoravne, izuzetno fine plave staklene niti, ispod kojih je stjenka ukrašena rebrastim okomito položenim ispupčenjima.
178. Ulomak stjenke posude izrađene od bezbojnog prozir-

- nog stakla, SJ 18; ulomak ukrašen apliciranom vodoravnom kobaltno plavom staklenom niti.
179. Ulomak donjeg dijela čaše na nozi proširene stope, izrađene od bezbojnog prozirnog stakla zelenkastog odsjaja, SJ 77.
180. Ulomak posude, vjerojatno čaše na nozi, izrađene od žućkastog prozirnog stakla, SJ 10.
181. Ulomak posude, vjerojatno čaše na profiliranoj nozi, izrađene od prozirnog zelenkastog stakla, vrlo tankih stjenki, SJ 50/10.
182. Ulomak donjeg dijela čaše koničnog oblika, izrađene od prozirnog zelenkastog stakla, tankih stjenki, izbočenog dna, SJ 18.
183. Ulomak donjeg dijela čaše, vjerojatno koničnog oblika, izrađene od bezbojnog prozirnog stakla zelenkastog odsjaja, SJ 61/62.
184. Ulomak čaše s izbočenim dnom, izrađene od plavkastog prozirnog stakla, neravne površine, SJ 10.
185. Izbočeno dno čaše vjerojatno konkavnog oblika, izrađene od zelenog prozirnog stakla, recipijent izuzetno tankih stjenki, SJ 10.
186. Ulomak donjeg dijela čaše izrađene od zelenog prozirnog stakla, dno čaše izrazito izbočeno, SJ 18.
187. Ulomak donjeg dijela dna čaše koničnog oblika, izrađene od prozirnog zelenog stakla, dno čaše izrazito izbočeno, SJ 21.
188. Ulomak donjeg dijela posude s proširenom stopom, izrađene od prozirnog zelenkastog stakla, SJ 18.
189. Ulomak donjeg dijela čaše koničnog oblika na niskoj punoj nozi, izrađene od prozirnog bezbojnog stakla, SJ 10.
190. Ulomak donjeg dijela čaše koničnog oblika na niskoj punoj nozi prstenasto proširenoj na prijelazu prema recipijentu, izrađene od prozirnog stakla ljubičastog do zelenog odsjaja, SJ 10; stjenke ukrašene nizom okomitih plitkih žlijebova.
191. Ulomak stjenke čaše koničnog oblika, izrađene od bezbojnog prozirnog stakla, SJ 55/57; stjenke ukrašene plitkim okomitim žlijebovima.
192. Ulomak konične čaše, vjerojatno na nozi, izrađene od bezbojnog prozirnog stakla, SJ 10; stjenke ukrašene okomitim širokim žlijebovima.
193. Ulomak čaše gornjeg dijela izvučenog prema van, vjerojatno na nozi, izrađene od prozirnog bezbojnog stakla zelenkastog odsjaja, SJ 10/77.
194. Ulomak dna čaše, vjerojatno blago konkavnog oblika, izrađene od prozirnog bezbojnog stakla, vrlo debelih stjenki, blago izbočenog dna, SJ 10; stjenke ukrašene širokim okomitim žlijebovima
- T. 19.**
195. Ulomak donjeg dijela čaše koničnog oblika, izrađene od bezbojnog prozirnog stakla, debljih stjenki, blago izbočenog dna, SJ 55/57; stjenke ukrašene nizom okomitih žlijebova.
196. Ulomak gornjeg dijela posude s profiliranom ručkom, izrađene od prozirnog stakla, SJ 10.
197. Cilindrično oblikovana bočica izrađena od prozirnog zelenkastog stakla, obod izvučen prema van, izbočenog dna, SJ 14.
198. Ulomak gornjeg dijela boce s ravnim obodom, izrađene od prozirnog bezbojnog stakla, tankih stjenki, SJ 10.
199. Ulomak donjeg dijela bočice izrađene od zelenkasto-plavkastog prozirnog stakla, izbočenog dna, SJ 10.
200. Ulomak gornjeg dijela staklene boce s uskim grlom, izrađene od tamnozelenog stakla, SJ 10.
201. Ulomak gornjeg dijela boce izduženog vrata s prstenastim rebrom i ravnim obodom, izrađene od zelenog stakla, hrpave površine, SJ 50/10.
202. Ulomak gornjeg dijela boce tankih stjenki s nižim cilindričnim vratom i obodom izvučenim prema van, izrađene od zelenog prozirnog stakla s vidljivim sitnim mjehurićima zraka, SJ 10.
203. Ulomci gornjeg i donjeg dijela boce s kružno proširenim otvorom na niskom suženom vratu i izbočenim dnom, izrađene od plavog prozirnog stakla, SJ 10.
204. Ulomak blago izbočenog dna posude izrađene od bezbojnog prozirnog stakla ljubičastog odsjaja, SJ 10; stjenke ukrašene plitkim okomitim širokim žlijebovima.
205. Ulomak donjeg dijela boce četvrtasto oblikovanog tijela s izbočenim dnom, izrađene od prozirnog žućkastog stakla, SJ 14.
206. Ulomak grla boce tipa *Kuttrolf* izrađene od plavozele- nog prozirnog stakla, SJ 1.
207. Dekorativna pločica kružnog oblika izrađena od kosti, s motivom cvijeta, SJ 33.
208. Zviždaljka izrađena od kosti, SJ 10.
209. Ulomak koštano-česlja, zupci razmješteni s obje strane, na jednoj strani finije i uže izvedeni, s druge grublje i šire, većih dimenzija, na središnjem dijelu okrugli otvor, SJ 10.
210. Ulomak koštane oplata samostrela, SJ 77.
211. Ulomak koštane oplata, SJ 79.
212. Drška noža izrađena od obrađenog roga, SJ 10.
- T. 20.**
213. Rekonstruirani tanjur, SJ 22; biskvit žućkaste oker boje; žućkasto bijela majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom i oker bojom; ukrasni motivi: geometrijski, motiv *monticelli a triangolo*. Tip: majolika strogog stila, porodica cvjetne gotike.
214. Rekonstruirani vrč trolisnog otvora, SJ 10; biskvit blijede narančaste boje; sivkasto bijela majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom, oker i smeđom bojom; ukrasni motivi: medaljon *a scaletta*, centralni geometrijski motiv, *monticelli a triangolo*, palmete. Tip: majolika strogog stila, porodica cvjetne gotike.
215. Ulomci vrča trolisno oblikovanog otvora, SJ 18; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela majolička glazura bez sjaja s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje tamnoplavom, svijetloplavom, smeđom, žutom i zelenom bojom; ukrasni motivi: prikaz ptice unutar medaljona *a scaletta*, palmete. Tip: majolika strogog stila, porodica cvjetne gotike.
- T. 21.**
216. Ulomak trolisnog otvora vrča, SJ 77; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje

- tamnoplavom, svijetloplavom i oker bojom; ukrasni motiv: medaljon *a scaletta*. Tip: majolika strogog stila, porodica cvjetne gotike.
217. Ulomak trolisnog otvora vrča, SJ 79; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske strane posude, s unutarnje žućkaste glazura; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom bojom; ukrasni motiv: medaljon *a scaletta*. Tip: majolika strogog stila, porodica cvjetne gotike.
218. Ulomak gornjeg dijela vrča, SJ 15/13/54; biskvit žućkaste oker boje; bijela majolička glazura bez sjaja s vanjske strane posude, s unutarnje žućkaste glazura; tehnika ukrašavanja: slikanje tamnoplavom i zelenom bojom; ukrasni motivi: medaljon *a scaletta* s palmetama, unutar medaljona vegetabilni motivi. Tip: majolika strogog stila, porodica cvjetne gotike.
219. Ulomak gornjeg dijela vrča trolisnog otvora, SJ 10; biskvit žućkaste oker boje; žućkasto bijela majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje tamnoplavom, svijetloplavom, žutom i svijetlosmeđom bojom; ukrasni motivi: medaljon *a scaletta*, palmete. Tip: majolika strogog stila, porodica cvjetne gotike.
220. Ulomak trbuha vrča, SJ 10; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude, s vanjske strane mreža *krakelura*; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom, zelenom, žutom i svijetlosmeđom bojom; ukrasni motivi: medaljon *a scaletta*, unutar medaljona vegetabilni i geometrijski motivi. Tip: majolika strogog stila, porodica cvjetne gotike.
221. Ulomak ramena vrča, SJ 22; biskvit žućkaste oker boje; žućkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude, s vanjske strane mreža *krakelura*; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom i žutom bojom; ukrasni motivi: medaljon *a scaletta*, izvan medaljona niz vodoravnih linija. Tip: majolika strogog stila, porodica cvjetne gotike.
222. Ulomak trbuha vrča, SJ 18; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom, žutom i svijetlosmeđom bojom; ukrasni motivi: medaljon *a scaletta*, unutar medaljona stilizirani vegetabilni i geometrijski motivi. Tip: majolika strogog stila, porodica cvjetne gotike.
223. Ulomak donjeg dijela vrča s trakastom ručkom, SJ 18; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela, mjestimično sjajna, majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom bojom; ukrasni motivi: geometrijski i motiv vitice. Tip: majolika strogog stila, porodica cvjetne gotike.
224. Ulomak trbuha vrča, SJ 18; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom bojom; ukrasni motiv: medaljon s dvostrukim ljestvičastim motivom (*a scaletta*). Tip: majolika strogog stila, porodica cvjetne gotike.
225. Ulomci trbuha vrča, SJ 18; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude, s vanjske strane mreža *krakelura*; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom, žutom i zelenom bojom; ukrasni motivi: medaljon *a scaletta*, unutar medaljona geometrijski motivi. Tip: majolika strogog stila, porodica cvjetne gotike.
226. Ulomak donjeg dijela vrča, SJ 10; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje tamnoplavom bojom; ukrasni motivi: medaljon *a scaletta*, izvan medaljona stilizirane vitice. Tip: majolika strogog stila, porodica cvjetne gotike.
227. Ulomak donjeg dijela vrča, SJ 18; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela majolička glazura bez sjaja s vanjske strane posude, s unutarnje tanka žućkaste glazura; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom i oker bojom; ukrasni motivi: medaljon *a scaletta*, unutar medaljona geometrijski i vjerojatno vegetabilni motivi. Tip: majolika strogog stila, porodica cvjetne gotike.
228. Ulomak donjeg dijela vrča, SJ 15/13/54; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje tamnoplavom bojom; ukrasni motiv: medaljon *a scaletta*. Tip: majolika strogog stila, porodica cvjetne gotike.
229. Ulomak donjeg dijela vrča, SJ 23; biskvit žućkaste oker boje; crvenkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom bojom; ukrasni motivi: geometrijski, vitice i polupalmete. Tip: majolika strogog stila, porodica cvjetne gotike.
230. Ulomak donjeg dijela vrča, SJ 18; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom bojom; ukrasni motivi: medaljon *a scaletta*, prikaz unutar medaljona ne može se definirati zbog fragmentiranosti nalaza. Tip: majolika strogog stila, porodica cvjetne gotike.
231. Ulomak donjeg dijela vrča, SJ 10; biskvit oker boje; sivkasto bijela majolička glazura bez sjaja s vanjske strane posude, s unutarnje žućkaste glazura; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom bojom; ukrasni motivi: medaljon *a scaletta*, palmete. Tip: majolika strogog stila, porodica cvjetne gotike.
- T. 22.**
232. Gornji dio vrča trolisno oblikovanog otvora, SJ 18; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela majolička glazura s vanjske strane posude, s unutarnje tanka žućkaste glazura; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom bojom; ukrasni motivi: geometrijski motivi (linije, točke) i stilizirane vitice. Tip: majolika strogog stila.
233. Ulomci trolisno oblikovanog otvora vrča, SJ 18; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom bojom; ukrasni motivi: geometrijski (okomite, vodoravne i ispresijecane kose linije). Tip: majolika strogog stila.
234. Ulomak trolisno oblikovanog otvora vrča, SJ 18; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela, mjestimično sjajna, majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom bojom. Tip: majolika strogog stila, porodica cvjetne gotike.
235. Ulomci gornjeg dijela vrča, SJ 18; biskvit žućkaste oker boje; žućkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude, s vanjske strane mreža finih *krakelura*; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom bojom; ukrasni motivi: geometrijski (okomite i vodoravne linije te motiv linije sastavljene od niza kraćih linija odnosno točki). Tip: majolika strogog stila.
236. Ulomak gornjeg dijela vrča s trakastom ručkom, SJ 18; biskvit žućkaste oker boje; žućkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; sačuvani ulomak posude nije ukrašen.
237. Ulomak gornjeg dijela vrča s trakastom ručkom, SJ 18; biskvit žućkaste oker boje; žućkasto bijela, mjestimično sjajna, majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude, loše vezana za biskvit (mjestimično se ljušti); sačuvani dio posude nije ukrašen.
238. Ulomak gornjeg dijela vrča, SJ 77; biskvit oker boje; žućkasto bijela majolička glazura s vanjske strane posude, s unutarnje sivkaste glazura, s vanjske strane mreža *krakelura*; tehnika ukrašavanja: slikanje tamnoplavom bojom; ukrasni motivi: geometrijski.
239. Ulomak ramena vrča, SJ 10; biskvit žućkaste oker boje; žućkasto bijela majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje tamnoplavom bojom; ukrasni motivi: geometrijski i stilizirane vitice. Tip: majolika strogog stila.
240. Ulomak posude, vjerojatno vrča, SJ 18; biskvit žućkaste oker boje; žućkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude, s vanjske strane mreža finih *krakelura*; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom bojom; ukrasni motivi: geometrijski (okomite i kose linije). Tip: majolika strogog stila.
241. Ulomak trbuha vrča, SJ 18; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom bojom; ukrasni motivi: geometrijski (okomite linije). Tip: majolika strogog stila.
242. Ulomak donjeg dijela vrča, SJ 18; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske strane posude nanese na neuredno (tragovi slijevanja glazure niz posudu), s unutarnje tanka žućkaste glazura; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom bojom; ukrasni motivi: geometrijski i motiv *monticello a triangolo*. Tip: majolika strogog stila.
243. Ulomak donjeg dijela vrča, SJ 82; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto majolička glazura s vanjske strane posude, loše vezana za biskvit (mjestimično se ljušti); tehnika ukrašavanja: slikanje tamnoplavom bojom; ukrasni motivi: geometrijski. Tip: majolika strogog stila.
244. Ulomak donjeg dijela vrča, SJ 18; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom bojom; ukrasni motivi: geometrijski (vodoravne i okomite linije). Tip: majolika strogog stila.
245. Ulomak donjeg dijela vrča, SJ 18; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom bojom; ukrasni motivi: geometrijski (vodoravne i okomite linije). Tip: majolika strogog stila.
- T. 23.**
246. Ulomci gornjeg dijela vrča trolisno oblikovanog otvora, s trakastom ručkom, SJ 18; biskvit crvenkaste oker boje; sivkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje tamnoplavom, svijetloplavom, žutom i narančastom bojom; ukrasni motivi: pejzažni prikaz lađe u središnjem medaljonu romboidnog oblika iznad koje su prikazane ptice, ispod lađe naziru se crteži drugih lađa ili građevina, izvan medaljona površina je tamnoplavim linijama podijeljena na rombove i druge geometrijske oblike ispunjene sitnim viticama, ručka je ukrašena linearnim motivima. Tip: renesansna majolika, stil *geometrico-fiorito*.
247. Ulomak trbuha vrča, SJ 10; biskvit oker boje; sivkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje tamnoplavom, svijetlosmeđom i žutom bojom; ukrasni motivi: vegetabilni i geometrijski. Tip: renesansna majolika.
248. Ulomak tijela posude, vjerojatno vrča, SJ 23/43; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje tamnoplavom, oker i zelenom bojom; ukrasni motivi: geometrijski i vegetabilni. Tip: renesansna majolika.
249. Ulomci donjeg dijela vrča, SJ 23; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela majolička glazura visokog sjaja s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom, oker, žutom i tamnosmeđom bojom; ukrasni motivi: geometrijski i motiv vitice, *horror vacui*. Tip: renesansna majolika.
250. Ulomak trbuha posude, vjerojatno vrča, SJ 22; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom, žutom, oker i smeđom bojom; ukrasni motivi: linearni, moguće *horror vacui*. Tip: renesansna majolika.
251. Ulomci gornjeg dijela vrča, SJ 18; biskvit svijetle oker boje; sivkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom, žutom i narančastom bojom; ukrasni motivi: prikaz u središnjem medaljonu ne može se odrediti zbog fragmentiranosti nalaza, dok su izvan medaljona oslikani geometrijski motivi i stilizirane vitice. Tip: renesansna majolika, stil *geometrico-fiorito*.
252. Ulomak donjeg dijela trbuha posude, vjerojatno vrča, SJ 23; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela majolička glazura visokog sjaja s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom, oker, žutom i tamnosmeđom bojom; ukrasni motivi: geometrijski (linearni, ljestvičasti). Tip: renesansna majolika.
253. Ulomak trbuha posude, SJ 18; biskvit žućkasto bijele boje; mliječno bijela majolička glazura visokog sjaja s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom i svijetlosmeđom bojom. Tip: renesansna majolika.
254. Ulomak trbuha posude, vjerojatno vrča, SJ 18; biskvit žućkaste oker boje; mliječno bijela sjajna majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom bojom; ukrasni motivi: meda-

- ljon *a scaletta*, izvan medaljona stilizirani vegetabilni motivi. Tip: renesansna majolika, stil *geometrico-fiorito*.
255. Ulomak tijela posude, vjerojatno vrča, SJ 77; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom bojom; ukrasni motivi: geometrijski i stilizirani vegetabilni. Tip: renesansna majolika, stil *geometrico-fiorito*.
256. Ulomak posude, SJ 18; biskvit crvenkaste oker boje; sivkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom i žutom bojom; ukrasni motivi: geometrijski (romb, točke) i stilizirane vitice. Tip: renesansna majolika, stil *geometrico-fiorito*.
257. Ulomak trbuha posude, vjerojatno vrča, SJ 18; biskvit žućkaste oker boje; mliječno bijela majolička glazura visokog sjaja s vanjske strane posude, s unutarnje strane majolička je glazura nanescena tek mjestimično i crvenkasto bijele je boje; tehnika ukrašavanja: slikanje tamnoplavom bojom; ukrasni motivi: stilizirani vegetabilni. Tip: majolika *alla porcellana*.
258. Ulomak naglašenog dna posude, SJ 18; biskvit žućkaste oker boje; mliječno bijela majolička glazura visokog sjaja s vanjske strane posude, s unutarnje strane majolička je glazura nanescena tek mjestimično i crvenkasto bijele je boje; tehnika ukrašavanja: slikanje tamnoplavom bojom. Tip: majolika *alla porcellana*.
259. Ulomak donjeg dijela zdjele, SJ 10; biskvit oker boje; plavkasto bijela majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje nijansama plave boje unutar crno oslikanih obruba; ukrasni motivi: vegetabilni. Tip: majolika *berettina*.
- T. 24.**
260. Ulomak oboda posude, SJ 22; biskvit narančaste boje; sivkasto bijela majolička glazura bez sjaja s vanjske strane posude, s unutarnje strane majolička je glazura nanescena uz obod, dok je na preostalom dijelu olovna glazura; tehnika ukrašavanja: slikanje svijetloplavom bojom; ukrasni motivi: geometrijski (linearni).
261. Ulomak trolisnog otvora vrča, SJ 79; biskvit žućkaste oker boje; žućkasto bijela majolička glazura s vanjske strane posude, s unutarnje sivkasta glazura; tehnika ukrašavanja: slikanje zelenom bojom unutar plavo oslikanih obruba; ukrasni motivi: vegetabilni.
262. Ulomak trolisnog otvora vrča, SJ 22; biskvit žućkaste oker boje; crvenkasto sivkasta majolička glazura bez sjaja s vanjske strane posude, s unutarnje sivkasta glazura; tehnika ukrašavanja: slikanje zelenom bojom unutar plavo oslikanih obruba; ukrasni motivi: vegetabilni. Tip: majolika.
263. Ulomci vrata i trbuha vrča trolisno oblikovanog otvora, SJ 18; biskvit žućkaste oker boje; žućkasto bijela majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje maslinastozelenom, crvenkasto-smeđom i oker bojom unutar plavo oslikanih obruba; ukrasni motivi: vegetabilni.
264. Ulomci trakaste ručke, vjerojatno vrča, SJ 18; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela sjajna majolička glazura; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom i žutom bojom.
265. Ulomak gornjeg dijela posude otvorenog oblika, vjerojatno zdjelice, SJ 10; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela, mjestimično sjajna, majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom bojom; ukrasni motivi: geometrijski (ravne i lučne linije).
266. Ulomak vrata i ramena posude, vjerojatno vrča, SJ 10; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje žutom, narančastom, smeđom, crnom i plavom bojom; ukrasni motivi: geometrijski (vodoravne i kose linije) i vegetabilni. Tip: kasna majolika.
267. Ulomak trbuha posude, SJ 23; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela majolička glazura samo s vanjske strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje tamnoplavom i oker bojom; ukrasni motivi: geometrijski (linearni, mrežasti).
268. Ulomak trbuha posude, SJ 23; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela majolička glazura samo s vanjske strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje tamnoplavom, žutom i zelenom bojom; ukrasni motivi: geometrijski i vegetabilni.
269. Ulomak trbuha posude, SJ 18; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom, svijetlosmeđom, zelenom i žutom bojom. Ukrasni motivi: geometrijski.
270. Ulomak trbuha posude, SJ 18; biskvit žućkaste oker boje; sivkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom, žutom i oker bojom; ukrasni motivi: geometrijski (linearni motivi, točke).
271. Ulomak trbuha posude, vjerojatno vrča, SJ 10; biskvit žućkaste oker boje; mliječno bijela sjajna majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje rijetkom plavom, crnom, žutom i narančastom bojom; ukrasni motivi: geometrijski. Tip: kasna majolika.
272. Ulomak prstenastog dna posude otvorenog oblika, SJ 10; biskvit crvenkaste oker boje; sivobijela, mjestimično sjajna, majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje, pri čemu su obrubi izvedeni crnom bojom i ispunjeni žutom odnosno smeđom, uz prisutnost detalja plave boje; ukrasni motivi: geometrijski i vegetabilni. Tip: kasna majolika.
273. Ulomak donjeg dijela posude na nozi, SJ 14; biskvit blijede žućkaste boje; crvenkasto bijela sjajna majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom, žutom i narančastom bojom uz crno oslikane detalje; ukrasni motivi: geometrijski (linearni), vjerojatno i vegetabilni; s donje strane dna tankim crnim linijama izvedena oznaka, vjerojatno radionička. Tip: kasna majolika.
274. Ulomak gornjeg dijela keramičkog predmeta, vjerojatno posude, SJ 10; biskvit crvenkaste oker boje; mliječno bijela majolička glazura s vanjske i unutarnje strane; tehnika ukrašavanja: slikanje tamnoplavom bojom; ukrasni motivi: geometrijski i vegetabilni.
275. Poklopac posude s otvorom za montiranje zgloba, SJ 10; sjajna bijela majolička glazura.
276. Ulomak gornjeg dijela zdjelice, SJ 10; biskvit blijede narančaste boje; sivkasto bijela majolička glazura bez sjaja, loše kvalitete, s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje plavom bojom; ukrasni motivi: geometrijski (ravne linije).
277. Ulomak donjeg dijela posude, SJ 10; biskvit žućkaste oker boje; bijela majolička glazura visokog sjaja s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje oker i žutom bojom.
278. Rekonstruirani plitki tanjurić, zasip uz profil; biskvit crvenkaste oker boje; mliječno bijela, mjestimično sjajna, majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje razrijeđenom plavom bojom; ukrasni motivi: geometrijski i vegetabilni.
279. Ulomci gornjeg dijela i dna posudice otvorenog oblika s niskim prstenasto oblikovanim dnom, SJ 10; biskvit žućkaste oker boje; bijela majolička glazura s vanjske i unutarnje strane posude; reljefni ukras s vanjske strane u vidu okomito narebrene površine.
280. Dva ulomka gornjeg dijela zdjelice, SJ 2; biskvit oker boje; mliječno bijela majolička glazura bez sjaja s vanjske i unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: slikanje zelenom, crnom i žutom bojom, uz plastično isticanje pojedinih detalja; motivi: vegetabilni i zoomorfni.
- T. 25.**
281. Dva ulomka porculanske šalice, SJ 2/9 i SJ 15; unutarnja površina blijedo plavkastog odsjaja, oslikana kobaltno plavom bojom, obrisi izvedeni tamnijom nijansom plave, vanjska površina smeđe boje; ukrasni motivi: vegetabilni. Tip: azijski porculan.
282. Ulomak zdjele, SJ 10; biskvit narančaste boje; engoba s unutarnje strane posude te s vanjske uz obod, premazana bezbojnom olovnom glazurom; tehnika ukrašavanja: slikanje zelenom i oker bojom. Tip: oslikana engobirana keramika.
283. Ulomak gornjeg dijela posude zatvorenog oblika, vjerojatno vrča, SJ 23; biskvit narančaste boje; engoba s vanjske i unutarnje strane posude, premazana žućkastom olovnom glazurom. Tip: engobirana keramika.
284. Ulomak tanjura, SJ 18; biskvit narančaste boje; engoba s unutarnje strane posude, premazana bezbojnom olovnom glazurom; tehnika ukrašavanja: kombinacija finog urezivanja i urezivanja izvedenog širom alatkom, doslikavanje zelenom i žutom bojom; ukrasni motivi: geometrijski (linearni) i vegetabilni. Tip: engobirana keramika gravirana u tehnici *a punta e a stecca*.
285. Ulomak tijela posude zatvorenog oblika, SJ 18; biskvit narančaste boje; engoba s vanjske i unutarnje strane posude, premazana žućkastom olovnom glazurom; tehnika ukrašavanja: slikanje žutom i zelenom bojom; ukrasni motivi: vegetabilni. Tip: oslikana engobirana keramika.
286. Ulomak tijela posude, vjerojatno vrča, SJ 77; biskvit blijede narančaste boje; engoba s vanjske i unutarnje strane posude, premazana sjajnom bezbojnom olovnom glazurom; tehnika ukrašavanja: fino urezivanje, doslikavanje oker i zelenom bojom; ukrasni motivi: geometrijski, vegetabilni. Tip: engobirana keramika gravirana u tehnici *a punta sottile*.
287. Ulomak posude otvorenog oblika, vjerojatno zdjele, SJ 18; biskvit tamne oker boje; engoba s unutarnje, a bezbojna olovna glazura visokog sjaja s obje strane posude; tehnika ukrašavanja: kombinacija finog urezivanja i tehnike uklanja dijela površinskog sloja engobirane stjenke, doslikavanje oker bojom; ukrasni motivi: geometrijski. Tip: engobirna keramika gravirana u tehnici *a punta e a stecca* (renesansna *grafita*).
288. Ulomak gornjeg dijela zdjele, SJ 1-2; biskvit narančaste boje; engoba s unutarnje strane posude, mjestimično se preljeva i s vanjske strane uz obod; bezbojna olovna glazura s unutarnje strane posude i s vanjske do loma konusa. Tip: neukrašena engobirana keramika.
289. Ulomak gornjeg dijela zdjele, SJ 1-2; biskvit narančaste boje; engoba s unutarnje strane posude nešto niže od oboda; bezbojna olovna glazura s unutarnje strane posude nanescena na nešto veću površinu od engobirane, s vanjske strane tanka linija glazure na lomu konusa; tehnika ukrašavanja: urezivanje češljastim instrumentom; ukrasni motivi: geometrijski (ravne i valovite linije). Tip: gravirana engobirana keramika.
290. Ulomak gornjeg dijela zdjele, SJ 1-2; biskvit narančaste boje; engoba s unutarnje strane posude nešto niže od oboda; bezbojna olovna glazura s unutarnje strane posude nanescena na nešto veću površinu od engobirane; tehnika ukrašavanja: urezivanje češljastim instrumentom; ukrasni motivi: geometrijski (linearni). Tip: gravirana engobirana keramika.
291. Ulomak gornjeg dijela zdjele, SJ 1-2; biskvit narančaste boje; engoba s unutarnje strane posude nešto niže od oboda; bezbojna olovna glazura s unutarnje strane posude i s vanjske strane uz obod. Tip: neukrašena engobirana keramika.
- T. 26.**
292. Ulomak gornjeg dijela vrča trolisnog otvora, SJ 10; faktura: pročišćena glina s malo primjesa finog kvarcnog pijeska; boja: površina oker, presjek narančast; površina: fino zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: kose paralelne linije, valovnica.
293. Ulomak gornjeg dijela vrča trolisnog otvora, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: površina oker, presjek narančast; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: okomite paralelne linije.
294. Ulomak gornjeg dijela vrča trolisnog otvora, SJ 23; faktura: pročišćena glina s malo primjesa finog pijeska; boja: vanjska površina oker, unutarnja svijetlosiva; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: paralelne kose linije.
295. Ulomak posude zatvorenog oblika, vjerojatno vrča, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: oker; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje tamnocrvenom bojom; ukrasni motivi: na prijelazu vrata u rame posude tri vodoravne paralelne linije ispod kojih teče valovnica, na truhu tri vodoravne paralelne linije.
296. Ulomak trakaste ručke, SJ 10; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: površina oker, vanjska s narančastim mrljama, presjek svijetlosiv; površina:

- zaglađena; tehnike ukrašavanja: krupno ubadanje i crveno slikanje; ukrasni motivi: tri okomita niza krupnih uboda između kojih su crveno oslikane okomite linije.
297. Ulomak ramena posude, vjerojatno vrča, SJ 10; faktura: pročišćena glina s malo primjesa pijeska; boja: oker; površina: uglačana; tehnika ukrašavanja: slikanje svijetlo-crvenom bojom; ukrasni motivi: okomite i kose linije.
298. Ulomak ramena posude, vjerojatno vrča, SJ 18; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i pijeska; boja: oker; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: slikanje crvenom bojom i urezivanje širom alatkom; ukrasni motivi: na ramenu posude urezane naizmjenično ravne i valovite linije u kombinaciji s crveno oslikanim okomitim i kosim linijama.
299. Ulomak središnjeg dijela posude zatvorenog oblika, vjerojatno vrča manjih dimenzija, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: oker, površina s tamnosivim i smeđim mrljama; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: unutar okvira izvedenog povlačenjem paralelnih okomitih i vodoravnih linija motiv jelove grančice.
300. Ulomak ramena posude, vjerojatno vrča, SJ 10; faktura: pročišćena glina s malo primjesa finog kvarcnog pijeska; boja: oker; površina: uglačana; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: vodoravne, okomite i kose linije, mrežasti motiv.
301. Ulomak trbuha posude, vjerojatno vrča, SJ 18; faktura: pročišćena glina s primjesama pijeska; boja: oker; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: okomite i kose linije i mrežasti motiv.
302. Ulomak trbuha posude, vjerojatno vrča, SJ 10; faktura: pročišćena glina s primjesama finog kvarcnog pijeska; boja: narančasta, presjek mjestimično oker; površina: kvalitetno zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje svijetlocrvenom bojom; ukrasni motivi: kose linije koje tvore mrežasti motiv.
303. Ulomak ramena posude, vjerojatno vrča, SJ 10; faktura: pročišćena glina s malo primjesa finog kvarcnog pijeska; boja: oker; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: dvije paralelne okomite linije spojene trima kraćim kosim linijama.
304. Ulomak donjeg dijela trbuha posude, vjerojatno vrča, SJ 10; faktura: pročišćena glina s primjesama pijeska; boja: oker; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje tamnocrvenom bojom, mjestimično vrlo blijedo; ukrasni motivi: vodoravne, okomite i kose linije.
305. Ulomak trbuha posude, vjerojatno vrča, SJ 15; faktura: pročišćena glina s primjesama krupnog pijeska; boja: oker; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: ravne, zakrivljene i cik-cak linije.
306. Ulomak trbuha posude, vjerojatno vrča, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i krupnog pijeska; boja: oker; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: linije, mrežasti motiv.
307. Ulomak donjeg dijela posude manjih dimenzija, vjerojatno vrča, SJ 13; faktura: pročišćena glina s primjesama rijetkih sitnih kamenčića i pijeska; boja: oker, unutarnja mjestimično svijetlosiva; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: vodoravne, okomite i zakrivljene linije.
308. Ulomak donjeg dijela posude s prstenasto profiliranim dnom, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama krupnog kvarcnog pijeska; boja: oker; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: tri okomite paralelne linije.
309. Ulomci donjeg dijela posude, vjerojatno vrča, s naglašenim dnom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: oker, površina sa sivo-crnim mrljama; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: vodoravne, okomite i kose linije.
310. Ulomak donjeg dijela posude, vjerojatno vrča, s naglašenim dnom, SJ 10; faktura: pročišćena glina s izuzetno malo primjesa finog kvarcnog pijeska; boja: površina oker, presjek narančast; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: okomite, vodoravne i kose linije.
311. Ulomak donjeg dijela posude, vjerojatno vrča, s naglašenim dnom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: narančasta; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: vodoravne i okomite linije.
312. Ulomak donjeg dijela posude, vjerojatno vrča, s naglašenim prstenastim dnom, SJ 18; faktura: pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i pijeska; boja: površina siva do crna, presjek siv; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: slikanje crvenom bojom, ubadanje; ukrasni motivi: uz dno oslikana vodoravna linija, a neposredno iznad dna niz nemarno izvedenih dubokih krupnih uboda.
313. Ulomak gornjeg dijela vrča trolisnog otvora, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: narančasta; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje kotačića; ukrasni motivi: vodoravan niz otisaka uz obod i drugi niže na vratu posude.
314. Ulomak gornjeg dijela vrča trolisnog otvora, SJ 79; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: narančasta; površina: fino zaglađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje kotačića; ukrasni motivi: vodoravan niz otisaka ispod oboda.
315. Ulomak gornjeg dijela posude, vjerojatno vrča, s masivnom profiliranom trakastom ručkom, SJ 18; faktura: pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: narančasta; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje kotačića; ukrasni motivi: na sredini ručke okomiti niz dubokih otisaka četvrtastog oblika.
316. Ulomak profilirane trakaste ručke posude, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama krupnog kvarcnog pijeska; boja: narančasta, s vanjske strane ručke svijetlosive mrlje; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje kotačića; ukrasni motivi: tri ukrižene linije.
317. Ulomak ramena posude, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: narančasta; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje kotačića; ukrasni motivi: vodoravan niz otisaka na ramenu posude, ispod kojeg teku kosi nizovi otisaka.
318. Ulomak ručke, vjerojatno vrča, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: površina oker, presjek narančast; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: ubadanje, s unutarnje strane ručke otisak crveno slikane linije; ukrasni motivi: na licu ručke okomit niz ovalnih uboda koji se pri njenom korijenu račvaju u tri grane.
319. Ulomak profilirane trakaste ručke, vjerojatno vrča, SJ 23; djelomično pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: sivosmeđa; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: krupno ubadanje; ukrasni motivi: tri okomita niza krupnih dubokih uboda.

T. 27.

320. Ulomak ručke i tijela velike posude, SJ 77; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama manjih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina narančasta s crnim mrljama, unutarnja crna, presjek narančast, smeđ do crn; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje kotačića; ukrasni motivi: kod korijena ručke međusobno ukrižene linije (vodoravne, okomite i kose).
321. Ulomak donjeg dijela, vjerojatno vrča, SJ 18; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitno drobljive keramike i pijeska; boja: vanjska površina svijetlosmeđa, unutarnja narančasta, presjek narančasto-siv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: ubadanje; ukrasni motivi: vodoravan niz sitnih kosih uboda na donjem dijelu trbuha posude te neposredno iznad dna niz nešto većih uboda ovalnog oblika.
322. Ulomak donjeg dijela posude, vjerojatno vrča, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i pijeska; boja: narančasta sa sivim i oker mrljama; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje kotačića; ukrasni motivi: paralelni vodoravni nizovi četvrtastih otisaka iznad dna posude.
323. Ulomci gornjeg dijela vrča s trakastom ručkom, SJ 23; faktura: pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: svijetlosiva; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: otiskivanje, ubadanje, žlijebljenje; ukrasni motivi: neposredno ispod oboda vodoravne žlijebljene linije ispod kojih je ponovo niz manjih uboda, a niže na ramenu vodoravni žlijebovi i kosi otisci, ispod toga niz krupnih ovalnih uboda, ručka ukrašena izrazito dubokim krupnim ovalnim ubodima.
324. Ulomak kljunastog otvora vrča, SJ 10; faktura: pročišćena glina s malo primjesa finog kvarcnog pijeska; boja: oker; površina: fino zaglađena.
325. Ulomak gornjeg dijela vrča s profiliranom trakastom ručkom, SJ 15; faktura: loše pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i krupnog pijeska; boja: oker; površina: zaglađena.
326. Ulomak gornjeg dijela vrča s trakastom ručkom, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama krupnog pijeska; boja: vanjska površina oker, unutarnja narančasta, presjek oker-narančast; površina: zaglađena.

T. 28.

327. Profilirana ručka, vjerojatno vrča, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: oker; površina: zaglađena.
328. Ulomak gornjeg dijela vrča blago ojačanog konkavno oblikovanog oboda, SJ 10; biskvit oker boje; svijetlozelena olovna glazura s vanjske strane posude.
329. Ulomak gornjeg dijela posude zatvorenog oblika, vjerojatno vrča, SJ 10; biskvit oker boje; zelena olovna glazura s unutarnje strane posude i na vrhu oboda.
330. Ulomak gornjeg dijela vrča s masivnom profiliranom trakastom ručkom, SJ 10; biskvit svijetlosive do oker boje; zelena olovna glazura s vanjske strane posude.
331. Ulomak gornjeg dijela vrča s profiliranom ručkom, SJ 2; biskvit narančaste boje; tamnosmeđa olovna glazura s unutarnje strane posude.
332. Ulomak donjeg dijela posude, vjerojatno vrča, SJ 14; biskvit oker boje; svijetlozelena olovna glazura s unutarnje strane posude.
333. Rekonstruirani vrč trbušastog oblika s cjevastim izljevom, SJ 18; biskvit svijetlosive boje; s vanjske strane posude zelena olovna glazura, s unutarnje svijetlosmeđa, glazura loše vezana za biskvit (ljušti se).
334. Ulomak konično oblikovanog gornjeg dijela čaše s blago uvučenim obodom, SJ 22; faktura: pročišćena glina s malo primjesa kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina oker, unutarnja i presjek narančasti; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje tamnocrvenom bojom; ukrasni motivi: ravne, valovite i kose linije.
335. Ulomak konično oblikovanog gornjeg dijela čaše s tzv. *Kragen* obodom, SJ 18; faktura: pročišćena glina s malo primjesa pijeska; boja: oker; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: slikanje crvenom bojom i otiskivanje kotačića; ukrasni motivi: vodoravni nizovi otisaka trokutastog oblika na tijelu čaše, crveno oslikane vodoravne linije.
336. Ulomak koničnog etažno oblikovanog gornjeg dijela čaše, SJ 18; faktura: pročišćena glina s malo primjesa pijeska; boja: svijetlosiva; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: slikanje crvenom bojom, ubadanje; ukrasni motivi: crveno oslikane vodoravne linije, nizovi dvostrukih uboda na izbočenim dijelovima tijela čaše.
337. Ulomak konično oblikovanog gornjeg dijela čaše, SJ 18; faktura: pročišćena glina s malo primjesa pijeska; boja: oker; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: slikanje crvenom bojom, otiskivanje kotačića; ukrasni motivi: vodoravni nizovi plitkih duguljastih odnosno trokutastih otisaka preko kojih su oslikane crvene vodoravne linije.
338. Ulomak konično oblikovanog recipijenta čaše s rebrom u donjem dijelu, SJ 18; faktura: pročišćena glina s malo primjesa finog kvarcnog pijeska; boja: površina svijetlosiva, presjek tamnosiv; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: slikanje crvenom bojom, ubadanje; ukrasni motivi: nizovi kosih uboda izvedenih češljastom alatkom i paralelne vodoravne crveno oslikane linije.
339. Ulomak konično oblikovanog recipijenta čaše, SJ 77; faktura: pročišćena glina s malo primjesa finog kvarcnog pijeska; boja: blijeda žućkasta; površina: fino za-

- gladena; tehnike ukrašavanja: slikanje crvenom bojom, otiskivanje kotačića; ukrasni motivi: vodoravni nizovi dvostrukih pravokutnih otisaka kotačićem, između otisaka oslikane vodoravne linije.
340. Ulomak recipijenta čaše, SJ 10; faktura: pročišćena glina s malo primjesa sitnog pijeska; boja: oker; površina: kvalitetno zaglađena; tehnike ukrašavanja: slikanje tamnocrvenom bojom, otiskivanje kotačića; ukrasni motivi: vodoravni nizovi trokutastih otisaka izvedenih kotačićem upotpunjeni oslikanom vodoravnom linijom.
341. Ulomak konično oblikovanog recipijenta čaše, SJ 77; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: površina sivkasto bijela, presjek bijelo-sivo-bijel; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: slikanje crvenom bojom, urezivanje, ubadanje; ukrasni motivi: urezana valovnica, ispod nje niz uboda, vodoravne oslikane linije.
342. Ulomak konično oblikovanog recipijenta čaše, SJ 23/43; faktura: pročišćena glina bez vidljivih primjesa; boja: oker; površina: fino zaglađena; tehnike ukrašavanja: slikanje crvenom bojom, otiskivanje; ukrasni motivi: vodoravni nizovi finih otisaka i vodoravno oslikane crvene linije.
343. Ulomak konično oblikovane čaše, s profiliranim rebri na visokoj nozi, SJ 77; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska i sitno drobljene keramike; boja: površina oker, presjek oker-svijetlo-sivo-okor; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: slikanje crvenom bojom, ubadanje; ukrasni motivi: na recipijentu vodoravne trake sastavljene od po četiri niza uboda, na rebri na nozi crveno oslikane vodoravne linije.
344. Ulomak donjeg dijela čaše na visokoj nozi, uvučene stajace površine i prstenasto oblikovanog dna, SJ 18; faktura: pročišćena glina s primjesama finog kvarcnog pijeska; boja: površina svijetlosiva, presjek narančast; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: slikanje crvenom bojom, otiskivanje kotačića; ukrasni motivi: paralelni vodoravni nizovi plitkih trokutastih otisaka i vodoravne crveno oslikane linije.
345. Ulomak donjeg dijela čaše na visokoj profiliranoj nozi, s izrazito proširenim, prstenasto oblikovanim dnom, SJ 69; faktura: pročišćena glina s primjesama finog kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina oker sa sivim mrljama, unutarnja i presjek sivi; površina: fino zaglađena; tehnike ukrašavanja: slikanje crvenom bojom, duboko otiskivanje; ukrasni motivi: vodoravan niz okomitih dubokih otisaka na sredini profilirane nože posude, iznad otisaka i uz dno vodoravne crveno oslikane linije.
346. Ulomak donjeg dijela čaše na visokoj nozi, izraženo proširenog dna, SJ 18; faktura: pročišćena glina s malo primjesa kvarcnog pijeska; boja: površina oker, mjestimično siva do crna, presjek svijetlosiv do crn; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje svijetlocrvenom bojom; ukrasni motivi: vodoravne linije.
347. Ulomak visoke profilirane nože čaše, SJ 82; faktura: pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića, kvarcnog pijeska i sitno drobljene keramike; boja: vanjska površina narančasta sa svijetlosivim mrljama, unutarnja svijetlosiva, presjek narančasto-siv, mjestimično naranča-
- sto-sivo-narančast; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje kotačića; ukrasni motivi: vodoravni nizovi četvrtastih otisaka.
348. Ulomak visoke nože posude, vjerojatno čaše, SJ 23; faktura: pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina oker, smeđa, siva do crna, unutarnja crna, presjek sivo-narančast do crn; površina: vanjska zaglađena, unutarnja neobrađena; tehnika ukrašavanja: žlijebljenje; ukrasni motivi: paralelni vodoravni duboki žlijebovi.
349. Ulomak donjeg dijela čaše na niskoj nozi s proširenim, prstenasto oblikovanim dnom, SJ 79; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: oker; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: slikanje crvenom bojom, otiskivanje, ubadanje; ukrasni motivi: vodoravni nizovi okomitih otisaka, ispod kojih je niz sitnih uboda, uz dno i pri vrhu nože čaše vodoravne oslikane linije.

T. 29.

350. Ulomak konično oblikovanog recipijenta čaše, SJ 77; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina oker do siva, unutarnja tamnosiva do crna, presjek siv do crn; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: plitko žlijebljenje; ukrasni motivi: niz vodoravnih paralelnih žlijebova.
351. Ulomak gornjeg dijela konično oblikovanog recipijenta čaše, SJ 77; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina oker do narančasta, unutarnja svijetlosiva, presjek svijetlosiv, mjestimično narančasto-svijetlosiv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje; ukrasni motivi: dva vodoravna niza otisaka.
352. Ulomak konično oblikovanog recipijenta čaše, SJ 23/43; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina narančasta do siva, unutarnja svijetlosiva, presjek narančast do siv; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: žlijebljenje, otiskivanje; ukrasni motivi: vodoravni paralelni žlijebovi i okomiti otisci.
353. Ulomak konično oblikovanog recipijenta čaše, SJ 23; faktura: pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i krupnog pijeska; boja: narančasta do siva; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: otiskivanje duge zašiljene alatke i žlijebljenje; ukrasni motivi: niz okomitih otisaka i vodoravni duboki žlijebovi.
354. Ulomak konično oblikovanog, profiliranog recipijenta čaše, SJ 77; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: površina smeđa, presjek smeđe-crno-smeđ; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: ubadanje; ukrasni motivi: kosi nizovi uboda.
355. Ulomak recipijenta čaše, SJ 18; faktura: loše pročišćena glina s primjesama krupnog pijeska; boja: siva, vanjska površina s narančastim mrljama; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: otiskivanje, urezivanje; ukrasni motivi: okomiti otisci presječeni vodoravnim urezanim linijama.
356. Ulomak recipijenta čaše, SJ 13/15/54; faktura: djelo-

- mično pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: narančasta; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: žlijebljenje, otiskivanje; ukrasni motivi: vodoravne žlijebljene linije, na izbočenim dijelovima stjenke vodoravni nizovi otisaka.
357. Ulomak donjeg dijela čaše na visokoj nozi, s proširenim prstenasto oblikovanim dnom, SJ 18; faktura: pročišćena glina s primjesama krupnog pijeska; boja: narančasta, površina sa sivim mrljama; površina: vanjska zaglađena, unutarnja neobrađena; tehnike ukrašavanja: ubadanje, urezivanje, otiskivanje kotačića; ukrasni motivi: niz krupnih dubokih uboda uz dno posude, iznad uboda vodoravna urezana linija, a na nozi vodoravni nizovi dubokih otisaka četvrtastog oblika.
358. Ulomak donjeg dijela čaše na visokoj nozi, SJ 18; faktura: loše pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i pijeska; boja: siva, vanjska površina s narančastim mrljama; površina: vanjska zaglađena, unutarnja neobrađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje; ukrasni motivi: pravokutni otisci na gornjem dijelu nože.
359. Ulomak donjeg dijela čaše naglašenog dna s uvučenom stajacom površinom, SJ 18; faktura: pročišćena glina s primjesama pijeska; boja: površina narančasta do crvena, presjek narančasto-smeđ; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje kotačića; ukrasni motivi: niz, mjestimično dvostruk, sitnih četvrtastih otisaka neposredno iznad dna posude, na nozi vodoravan niz većih četvrtastih kosih otisaka.
360. Ulomak donjeg dijela čaše naglašenog dna s uvučenom stajacom površinom, SJ 13/15/54; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića, kvarcnog pijeska i sitno drobljene keramike; boja: vanjska površina narančasta sa sivim mrljama, unutarnja crna; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: krupno ubadanje; ukrasni motivi: vodoravan niz krupnih uboda ovalnog oblika uz dno posude.
361. Ulomak donjeg dijela posude, vjerojatno čaše, SJ 77; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i krupnog kvarcnog pijeska; boja: površina oker boje, presjek oker-sivo-okor; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: sitno ubadanje; ukrasni motivi: kosi nizovi od po četiri uboda.
362. Dio trbušastog lončića, moguće u funkciji čaše, SJ 23; faktura: pročišćena glina s primjesama pijeska; boja: vanjska površina narančasta do siva, unutarnja oker sa sivim mrljama; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje kotačića; ukrasni motivi: vodoravni nizovi otisaka četvrtastog i trokutastog oblika.
363. Ulomak gornjeg dijela čaše s blago ojačanim obodom, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina narančasta do siva, unutarnja siva, presjek narančast; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje kotačića; ukrasni motivi: dva vodoravna paralelna niza četvrtastih otisaka, od kojih jedan neposredno ispod oboda.
364. Ulomak donjeg dijela čaše na niskoj nozi, SJ 1-2; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama krupnog kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina narančasta sa sivim mrljama, unutarnja oker do siva, presjek naran-

- čast do siv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje kotačića; ukrasni motivi: vodoravni i kosi nizovi plitkih otisaka četvrtastog oblika.
365. Ulomak donjeg dijela posude manjih dimenzija, moguće u funkciji čaše, SJ 10; biskvit svijetlosive boje; maslinasto zelena olovna glazura s unutarnje strane posude.
366. Ulomak konično oblikovanog središnjeg dijela čaše, s naglašenim prijelazom u nogu posude, SJ 18; biskvit svijetle oker boje; zelena olovna glazura s vanjske strane posude; tehnika ukrašavanja: otiskivanje kotačića; ukrasni motivi: gusti vodoravni nizovi sitnih četvrtastih i trokutastih otisaka.

T. 30.

367. Ulomak masivne zdjele ili keramičke peke, SJ 23; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i pijeska; boja: površina sivosmeđa, presjek oker, narančast do crn; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: plastične aplikacije, otiskivanje prsta; ukrasni motivi: aplicirane vodoravne plastične trake ukrašene otiscima prsta.
368. Dio velike zdjele ili keramičke peke, SJ 18; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama pijeska; boja: siva, vanjska površina mjestimično oker; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: plastične aplikacije, otiskivanje prsta; ukrasni motivi: aplicirane vodoravne plastične trake ukrašene otiscima prsta.
369. Ulomak gornjeg dijela masivne posude otvorenog oblika, vjerojatno duboke zdjele, ojačanog profiliranog oboda, SJ 10; faktura: loše pročišćena glina s mnogo primjesa krupnog pijeska; boja: površina narančasta, presjek narančasto-okor; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje; ukrasni motivi: otisnuta zakrivljena linija na tijelu posude.
370. Ulomak gornjeg dijela zdjele s prema van izvučenim obodom, SJ 18; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i krupnog pijeska; boja: vanjska površina blijedo narančasta, unutarnja siva; površina: nemarno zaglađena.
371. Ulomak gornjeg dijela konične zdjele s ojačanim, konkavno oblikovanim obodom, SJ 10; faktura: loše pročišćena glina s dosta primjesa sitnih kamenčića i krupnog pijeska; boja: oker; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: vodoravna linija neposredno ispod oboda posude.
372. Rekonstruirana zdjela koničnog oblika s ojačanim, konkavno oblikovanim obodom i profiliranim izljevom, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i pijeska; boja: oker; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: vodoravna linija duž ruba oboda i tri paralelne vodoravne linije na gornjem dijelu tijela posude.
373. Ulomak gornjeg dijela zdjele s ojačanim, konkavno oblikovanim obodom, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: oker; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: vodoravna linija duž ruba oboda.
374. Rekonstruirana zdjela koničnog oblika s ojačanim, konkavno oblikovanim obodom i profiliranim izljevom, SJ

- 10; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i pijeska; boja: oker sa sivim mrljama; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: vodoravna linija duž ruba oboda i tri paralelne vodoravne linije na gornjem dijelu tijela posude.
375. Ulomak gornjeg dijela konične zdjele s ojačanim obodom, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s dosta primjesa krupnog pijeska; boja: oker; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: vodoravna linija duž ruba oboda i tri paralelne vodoravne linije na gornjem dijelu tijela posude.
376. Ulomak gornjeg dijela konične zdjele s ojačanim, blago konkavno oblikovanim obodom, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s dosta primjesa kamenčića i krupnog pijeska; boja: oker; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: vodoravna linija duž ruba oboda i tri paralelne vodoravne linije na gornjem dijelu tijela posude.
377. Ulomak dna veće zdjele, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s dosta primjesa sitnih kamenčića i krupnog pijeska; boja: površina oker, presjek narančast; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: s unutarnje strane dna ukrižene linije.
- T. 31.**
378. Ulomak gornjeg dijela posude, vjerojatno duboke zdjele, s jednostavnim blago zadebljanim obodom, SJ 2/9; faktura: loše pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića; boja: siva; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: plastična aplikacija, otiskivanje prsta i ubadanje; ukrasni motivi: vodoravno nisko rebro aplicirano ispod oboda posude, ukrašeno otiscima prsta i duguljastim ubodima.
379. Ulomak gornjeg dijela posude, vjerojatno duboke zdjele, s jednostavnim blago zadebljanim obodom, SJ 2/9; faktura: loše pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića; boja: vanjska površina u nijansama sive, unutarnja svijetlosiva; površina: zaglađena.
380. Rekonstruirana zdjela koničnog oblika s ojačanim obodom, SJ 1-2; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i pijeska; boja: oker, unutarnja površina s crnim mrljama; površina: zaglađena.
381. Ulomak gornjeg djela plitke zdjele, SJ 1-2; biskvit narančaste boje; sjajna olovna glazura oker boje s unutarnje strane posude i s vanjske strane do loma konusa.
382. Ulomak zdjele stepenaste profilacije, SJ 10; biskvit narančasto-okker boje; olovna glazura oker boje s unutarnje i mjestimično s vanjske strane posude, loše vezana za biskvit (ljušti se).
383. Ulomak gornjeg dijela zdjele blago uvučenog ojačanog oboda, SJ 2/9; biskvit narančaste boje; olovna glazura oker boje s unutarnje i mjestimično s vanjske strane posude.
384. Rekonstruirana konično oblikovana zdjela s prema van izvučenim obodom, SJ 4; biskvit narančaste boje; olovna glazura oker boje s unutarnje strane posude, s vanjske strane i na obodu tamnosmeđa olovna glazura.
385. Rekonstruirana zdjelica zaobljenih koničnih stjenki s ojačanim, blago prema van izvučenim obodom, SJ 70; biskvit blijede narančaste boje; olovna glazura oker boje s unutarnje strane posude i s vanjske uz obod.
386. Ulomak otvora zdjele s izljevom, SJ 14; biskvit sive do crne boje; zelenkasto smeđa olovna glazura s unutarnje strane posude i s vanjske uz obod.
387. Ulomak gornjeg dijela duboke zdjele s ojačanim, prema van izvučenim obodom, SJ 2/10; biskvit oker boje; zelena olovna glazura s unutarnje strane posude i s vanjske uz obod, loše vezana za biskvit (ljušti se).
388. Ulomak gornjeg dijela duboke zdjele s ojačanim, prema van izvučenim obodom, SJ 10; biskvit blijede narančaste, oker do sive boje; zelena olovna glazura s unutarnje strane posude i s vanjske uz obod, mjestimično se prelijeva do ramena posude.
389. Ulomak gornjeg dijela duboke zdjele s ojačanim, prema van izvučenim obodom, SJ 10; biskvit svijetlosive boje; zelena olovna glazura s unutarnje strane posude i s vanjske do ramena.
390. Ulomak gornjeg dijela duboke zdjele s prema van izvučenim, blago ojačanim obodom i profiliranom trakastom ručkom, SJ 10; biskvit svijetlosive do oker boje; zelena olovna glazura s unutarnje strane posude i s vanjske uz rub oboda te djelomično na ručki.
391. Ulomak gornjeg dijela duboke zdjele ili posude na nožicama s blago izvučenim ojačanim obodom, SJ 10; biskvit narančaste do oker boje; zelena olovna glazura s unutarnje strane posude i s vanjske uz oboda.
392. Ulomak gornjeg dijela duboke zdjele sa zadebljanim, blago konkavno oblikovanim obodom, SJ 1-2; biskvit s unutarnje strane narančaste, s vanjske oker boje; zelena mrljasta olovna glazura s unutarnje strane posude.
- T. 32.**
393. Rekonstruirana zdjela koničnog oblika s ojačanim obodom, SJ 10; biskvit blijede narančaste boje; unutarnja površina premazana crvenom podlogom te ukrašena stiliziranim vegetabilnim i geometrijskim motivima izvedenim bijelom engobom, nakon čega je prevučena žućkastom olovnom glazurom s unutarnje strane posude i s vanjske uz obod.
394. Rekonstruirana zdjela koničnog oblika s ojačanim obodom, SJ 10; biskvit blijede narančaste boje; unutarnja strana premazana crvenom podlogom te ukrašena geometrijskim motivima izvedenim bijelom engobom, nakon čega je prevučena žućkastom olovnom glazurom.
- T. 33.**
395. Rekonstruirana zdjela koničnog oblika s ojačanim obodom, SJ 4; biskvit blijede narančaste boje; unutarnja strana djelomično premazana crvenom podlogom te ukrašena geometrijskim motivima izvedenim bijelom engobom, nakon čega je prevučena oker pigmentiranom olovnom glazurom.
396. Rekonstruirana zdjela koničnog oblika s blago uvučenim obodom, SJ 10; biskvit oker do blijede narančaste boje; unutarnja strana djelomično premazana crvenom podlogom te ukrašena geometrijskim motivima izvedenim bijelom engobom, nakon čega je prevučena žućkastom odnosno smeđom olovnom glazurom.

397. Rekonstruirana zdjela koničnog oblika s ojačanim obodom, zasip profila; biskvit oker do narančaste boje; unutarnja strana ukrašena geometrijskim motivima izvedenim bijelom engobom i prevučena olovnom glazurom oker boje.

T. 34.

398. Rekonstruirana zdjela s blago uvučenim obodom, SJ 1-2; biskvit narančaste boje; unutarnja strana ukrašena s dvije bijelo oslikane trake uokrug posude te prevučena bezbojnom olovnom glazurom.
399. Rekonstruirani veći tanjur, zasip profila; biskvit oker do blijede narančaste boje; unutarnja strana prevučena žućkastom olovnom glazurom, sa zelenim mrljama na dnu.
400. Rekonstruirani duboki tanjur, SJ 1; biskvit narančaste boje; oker pigmentirana olovna glazura s unutarnje strane posude i s vanjske uz obod.

T. 35.

401. Ulomak gornjeg dijela zdjele s ojačanim obodom, SJ 10; biskvit narančasto-okker boje; unutarnja strana ukrašena geometrijskim motivima izvedenim slikanjem tamnosmeđom bojom i bijelom engobom, nakon čega je posuda prevučena žućkasto pigmentiranom olovnom glazurom s unutarnje strane i s vanjske uz obod.
402. Ulomci gornjeg dijela zdjele s ojačanim obodom, SJ 2; biskvit oker do narančaste boje; unutarnja strana ukrašena geometrijskim motivima izvedenim bijelom engobom, nakon čega je posuda prevučena žućkasto pigmentiranom olovnom glazurom s unutarnje strane i s vanjske uz obod.
403. Ulomak gornjeg dijela zdjele s ojačanim obodom, SJ 10; biskvit narančaste boje; unutarnja strana i dio vanjske premazani crvenom podlogom, unutarnja ukrašena stiliziranim vegetabilnim motivima izvedenim bijelom engobom, nakon čega je posuda prevučena žućkasto pigmentiranom olovnom glazurom s unutarnje strane i s vanjske uz obod.
404. Ulomak gornjeg dijela zdjele s ojačanim obodom, SJ 10; biskvit oker boje; unutarnja strana premazana crvenkasto smeđom podlogom na kojoj su bijelom engobom izvedeni geometrijski motivi, nakon čega je posuda prevučena zeleno pigmentiranom olovnom glazurom s unutarnje strane i s vanjske uz obod.
405. Ulomak gornjeg dijela posude otvorenog oblika, zdjele ili tanjura, SJ 10; biskvit svijetle oker boje; tamnozelena olovna glazura s unutarnje strane posude i s vanjske strane do loma konusa; tehnika ukrašavanja: urezivanje; ukrasni motivi: ravne i valovite linije.
406. Ulomak tanjura, SJ 10; biskvit svijetlosive boje; tamnozeleno olovna glazura s unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: urezivanje; ukrasni motivi: ravne i valovite linije.
407. Ulomak tanjura, SJ 10; biskvit blijede narančaste boje; maslinasto zelena olovna glazura s unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: urezivanje; ukrasni motivi: ravne i valovite linije.
408. Ulomak tanjura, SJ 10; biskvit blijede narančaste boje; žuta olovna glazura s unutarnje strane posude; tehnika ukrašavanja: urezivanje i slikanje zelenom bojom; ukra-

sni motivi: paralelne urezane valovite linije koje teku uokrug posude, zeleno oslikane mrlje.

409. Ulomak donjeg dijela zdjele naglašenog prstenastog dna, SJ 10; biskvit oker boje; dno premazano crvenom podlogom na kojoj je bijelom engobom izveden ukras geometrijskih motiva, nakon čega je posuda prevučena žućkasto pigmentiranom olovnom glazurom s unutarnje strane.
410. Ulomak donjeg dijela zdjele naglašenog prstenastog dna, SJ 10; biskvit oker do narančaste boje; dno djelomično premazano crvenom podlogom, nakon čega je posuda prevučena žućkasto pigmentiranom olovnom glazurom s unutarnje strane.
411. Ulomak donjeg dijela zdjele naglašenog prstenastog dna, SJ 10; biskvit oker do narančaste boje; dno djelomično premazano crvenom podlogom te ukrašeno izvođenjem točkastih motiva bijelom engobom, nakon čega je posuda prevučena žućkasto pigmentiranom olovnom glazurom s unutarnje strane.
412. Ulomak donjeg dijela zdjele naglašenog prstenastog dna, SJ 10; biskvit oker do narančaste boje; unutarnja strana ukrašena geometrijskim motivima izvedenim slikanjem smeđom bojom i bijelom engobom, nakon čega je posuda prevučena žućkasto pigmentiranom olovnom glazurom s unutarnje strane.

T. 36.

413. Dio posude na nožicama koničnog recipijenta, s dvije trakaste ručke koje polaze od oboda, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s dosta primjesa sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: oker, uz dno crna; površina: zaglađena.
414. Ulomak posude na nožicama zaobljenog koničnog recipijenta, s ojačanim obodom, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: površina sivosmeđa do crna, presjek crn; površina: zaglađena.
415. Ulomak posude na nožicama s reljefnom oznakom u obliku kruga s upisanim ukriženim linijama na dnu, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina svijetlosiva, unutarnja smeđa s crnim mrljama pri dnu, presjek crn; površina: zaglađena.
416. Ulomak posude dubljeg recipijenta na nožicama, s reljefnom oznakom u obliku ukriženih linija na dnu, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i krupnog pijeska; boja: vanjska površina oker s crnim mrljama, unutarnja oker do siva, presjek oker-siv; površina: zaglađena.
417. Ulomak posude na nožicama, SJ 11; biskvit oker boje; zelena olovna glazura s unutarnje strane i s vanjske uz obod te niže u mrljama.
418. Ulomak posude na nožicama s cjevastom ručkom, SJ 10; biskvit oker do svijetlosive boje; zelena olovna glazura s unutarnje strane posude i s vanjske u nepravilnim mrljama.
419. Ulomak posude na nožicama, vjerojatno tave, SJ 2; biskvit oker do svijetlosive boje; zelena olovna glazura s unutarnje strane posude i s vanjske uz obod; s donje strane posude vidljivi tragovi izlaganja vatri.

420. Ulomak donjeg dijela posude na nožicama, SJ 10; biskvit oker do narančaste boje; zelena sjajna olovna glazura s unutarnje strane posude; s donje strane posude vidljivi tragovi izlaganja vatri.
- T. 37.**
421. Rekonstruirana posuda na tri nožice s uvučenim obodom i cjevastom ručkom, SJ 10; biskvit svijetle oker boje; olovna glazura žučkaste oker boje s unutarnje strane posude.
422. Rekonstruirana posuda na tri nožice s ojačanim, izvučenim obodom, SJ 10; biskvit svijetle oker boje; zeleno pigmentirana olovna glazura s unutarnje strane posude i s vanjske uz obod.
423. Rekonstruirana posuda na tri nožice, uvučenog oboda, SJ 17; biskvit svijetlosive boje; olovna glazura žučkaste oker boje s unutarnje strane posude.
424. Rekonstruirana posuda na tri nožice s izvučenim, ojačanim obodom i dvije profilirane trakaste ručke, SJ 1; zeleno pigmentirana olovna glazura s unutarnje strane posude i s vanjske uz obod te na vrhovima ručki.
- T. 38.**
425. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konveksno-konkavno oblikovanim obodom, SJ 23/43; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina svijetlosiva do crna, unutarnja oker sa sivim i crnim mrljama, presjek oker, siv do crn; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: plitko žlijebljenje; ukrasni motivi: vodoravne paralelne plitke linije na ramenu posude.
426. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konveksno-konkavno oblikovanim obodom, SJ 23; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića; boja: vanjska površina tamnosiva s crnim mrljama, unutarnja smeđa, prema obodu tamnosiva do crna, presjek smeđ do crn; površina: zaglađena.
427. Ulomak gornjeg dijela lonca manjih dimenzija s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom, SJ 18; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina narančasta sa svijetlosivim mrljama, unutarnja svijetlosiva, presjek siv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje kotačića; ukrasni motivi: vodoravan niz dubokih trokutastih otisaka na ramenu posude.
428. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, blago konkavno oblikovanim obodom, SJ 18; faktura: loše pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: površina oker sa sivim i crnim mrljama, presjek svijetlosiv do crn; površina: zaglađena.
429. Ulomak gornjeg dijela masivnog lonca s ojačanim, dvostruko konkavno oblikovanim obodom ravnog vrha, SJ 18; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i pijeska; boja: vanjska površina oker, uz obod siva, unutarnja narančasta, uz obod smeđa, presjek svijetlo- do tamnosiv; površina: zaglađena.
430. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, dvostruko konkavno profiliranim obodom, SJ 18; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i krupnog pijeska; boja: vanjska površina narančasta s oker i sivim mrljama, unutarnja svijetlosiva, presjek narančast do svijetlosiv; površina: zaglađena.
431. Ulomak gornjeg dijela lonca s konveksno oblikovanim obodom, SJ 79; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina tamnosiva do crna, unutarnja siva, presjek oker do sivosmeđ; površina: zaglađena.
432. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, konveksno-konkavno profiliranim obodom, SJ 18; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i krupnog pijeska; boja: crna, vanjska površina s narančastim mrljama, unutarnja sa sivim i oker mrljama; površina: zaglađena.
433. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, konkavno oblikovanim obodom, ukrašenim otiskivanjem, SJ 18; faktura: pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: površina tamnosiva, presjek smedesiv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje; ukrasni motivi: na rubu oboda niz sitnih kružnih otisaka, pri donjem rubu oboda niz kosih duguljastih otisaka.
434. Ulomak gornjeg dijela posude zatvorenog oblika, vjerojatno lonca, s izrazito prema van izvučenim obodom ukrašenim otiskivanjem, SJ 18; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: površina tamnosiva, presjek narančasto-svijetlosiv, mjestimično crn; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje; ukrasni motivi: završetak oboda ukrašen nizom sitnih otisaka neujednačenog oblika.
435. Ulomak gornjeg dijela posude zatvorenog oblika, vjerojatno lonca, s ojačanim, prema van uvijenim obodom, zalijepljenim za vanjsku površinu stjenke, SJ 18; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i drobljene keramike; boja: površina narančasta sa sivim i crnim mrljama, presjek crn; površina: zaglađena.
436. Ulomak ramena posude zatvorenog oblika, vjerojatno lonca, SJ 79; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina oker do svijetlosiva, unutarnja narančasta, presjek oker do svijetlosiv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: duboko urezivanje; ukrasni motivi: valovite linije na ramenu posude.
437. Ulomak ramena lonca, SJ 18; faktura: pročišćena glina s primjesama pijeska; boja: oker, površina sa smeđim i crnim mrljama; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: plastična aplikacija, otiskivanje prsta i urezivanje; ukrasni motivi: na ramenu aplicirano plastično rebro ukrašeno otiscima prsta, iznad rebra urezane dvije paralelne vodoravne linije.
438. Ulomak ramena posude zatvorenog oblika, vjerojatno lonca, SJ 18; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina siva, unutarnja svijetlosiva s crnim mrljama, presjek crn; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: urezivanje; ukrasni motivi: na ramenu posude izmjenjuju se valovite i vodoravne linije.
439. Ulomak ramena posude zatvorenog oblika, SJ 18; faktura: loše pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina oker sa svijetlosivim mrljama, unutarnja siva, presjek narančast; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje i kaneliranje; ukrasni motivi: paralelne vodoravne kanelure i niz okomitih otisaka.
440. Ulomak ramena posude zatvorenog oblika, vjerojatno lonca, SJ 18; faktura: pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: narančasta; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje kotačića; ukrasni motivi: nizovi vodoravnih otisaka četvrtastog oblika i neujednačene dubine na ramenu posude.
441. Ulomak trbuha posude većih dimenzija, vjerojatno lonca, SJ 18; faktura: pročišćena glina s primjesama pijeska; boja: smeđa; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: urezivanje; ukrasni motivi: kose paralelne linije.
442. Ulomak trbuha veće posude zatvorenog oblika, vjerojatno lonca, SJ 18; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i krupnog pijeska; boja: vanjska površina smeđa sa sivim mrljama, unutarnja siva, presjek narančast, smeđ do siv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: plastična aplikacija, otiskivanje; ukrasni motivi: aplicirano vodoravno plastično rebro ukrašeno kosim otiscima.
443. Ulomak trbuha posude, vjerojatno lonca, SJ 23; faktura: loše pročišćena glina s puno primjesa krupnih kamenčića; boja: vanjska površina oker, odnosno siva gdje se oljuštio površinski sloj, unutarnja narančasta, presjek tamnosiv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: kaneliranje; ukrasni motivi: vodoravne paralelne kanelure na najširem dijelu posude.
444. Ulomak donjeg dijela posude zatvorenog oblika, vjerojatno lonca, SJ 82; faktura: loše pročišćena glina s mnogo primjesa kamenčića, kvarcnog pijeska i sitno drobljene keramike; boja: svijetlosiva; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: plitko žlijebljenje; ukrasni motivi: na donjem dijelu trbuha vodoravni plitki žlijebovi.
- T. 39.**
445. Ulomak gornjeg dijela lonca s jednostavnim, prema van izvučenim obodom zaobljenog završetka, SJ 15; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina crna, unutarnja siva sa smeđim mrljama, presjek svijetlosiv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: pliće i dublje urezivanje, ubadanje; ukrasni motivi: paralelni vodoravni nizovi kružnih do ovalnih uboda između kojih teku vodoravne linije.
446. Ulomak prema van izvučenog, neojačanog, dodatno preoblikovanog oboda, SJ 14; faktura: loše pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića; boja: siva, površina s tamnosivim mrljama; površina: zaglađena.
447. Ulomak gornjeg dijela lonca s prema van izvučenim obodom, blago ojačanim s unutarnje i vanjske strane, SJ 15; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: površina oker s crnim mrljama, presjek siv do crn; površina: zaglađena.
448. Ulomci gornjeg dijela lonca s jednostavnim, prema van izvučenim obodom blago ojačanim s vanjske strane, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i krupnog pijeska; boja: površina siva s crnim mrljama, presjek crn; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: duboko urezivanje i ubadanje; ukrasni motivi: urezana valovita linija na vratu posude, na ramenu vodoravan niz uboda kapljicaštog oblika.
449. Ulomak gornjeg dijela posude zatvorenog oblika, vjerojatno lonca, s prema van izvučenim, blago ojačanim obodom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: površina siva do crna, presjek crn; površina: zaglađena.
450. Ulomak gornjeg dijela lonca s jednostavnim, pri vrhu ojačanim obodom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina tamnosiva s crnim mrljama, unutarnja oker s crnim mrljama, presjek oker do siv; površina: zaglađena.
451. Rekonstruirani lonac naglašenog prijelaza vrata u rame posude, kuglasto oblikovanog tijela, s prema van izvučenim obodom, ojačanim s vanjske i unutarnje strane, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama krupnog pijeska; boja: oker, vanjska površina sa sivim i crnim mrljama; površina: zaglađena.
452. Rekonstruirani lonac s ojačanim obodom s oštrim završetkom, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: površina posude crna sa smeđim mrljama, presjek smeđ do crn; površina: zaglađena.
453. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno profiliranim obodom ravnog vrha, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama pijeska; boja: površina oker s narančastim i sivim mrljama, presjek oker do svijetlosiv; površina: zaglađena.
454. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska, boja: oker, površina sa sivim i crnim mrljama uz obod; površina: uglačana.
455. Ulomak gornjeg dijela lonca s prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom ravnog vrha, SJ 15; faktura: djelomično pročišćena glina s dosta primjesa krupnog pijeska i drobljene keramike; boja: površina oker sa sivim mrljama, presjek narančast; površina: zaglađena.
456. Ulomak gornjeg dijela lonca naglašenog prijelaza u rame, s prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom ravnog vrha, SJ 15; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: oker; površina: zaglađena.
457. Ulomak gornjeg dijela lonca s prema van izvučenim, blago konkavno oblikovanim obodom trokutasto zadebljanog ruba, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama finog kvarcnog pijeska; boja: površina siva s crnim i blijedo ružičastim mrljama, presjek crn; površina: uglačana.
458. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom ravnog vrha, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s pri-

- mjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina svijetlosiva s crnim mrljama, mjestimično oljuštenog površinskog sloja, unutarnja tamnosiva, presjek svijetlosiv do crn; površina: zaglađena.
459. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina tamnosiva do crna sa svijetlim mrljama uz obod, unutarnja svijetlosmeđa, uz obod crna, presjek siv; površina: zaglađena.
- T. 40.**
460. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina svijetlosiva s tamnosivim i crnim mrljama, unutarnja oker sa sivim i crnim mrljama, presjek narančast, mjestimično siv do crn; površina: zaglađena.
461. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno profiliranim obodom, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina svijetlosiva s crnim mrljama, unutarnja oker do svijetlosiva s crnim mrljama, presjeka narančast, siv do crn; površina: zaglađena.
462. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: crna, vanjska površina uz obod siva; površina: zaglađena.
463. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom s plitkim urezom s vanjske strane ruba, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i krupnog pijeska; boja: svijetlosiva, presjek mjestimično narančast; površina: zaglađena.
464. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: svijetlosiva, s crnim mrljama; površina: zaglađena.
465. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: siva; površina: zaglađena.
466. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom ravnog vrha, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: svijetlosiva, površina s crnim mrljama; površina: zaglađena.
467. Ulomak gornjeg dijela lonca s profiliranom trakastom ručkom i ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: crna; površina: zaglađena.
468. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom trokutasto zadebljanog ruba, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama pijeska; boja: površina oker sa sivim i crnim mrljama, presjek svijetlosiv; površina: zaglađena.
469. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s mnogo primjesa pijeska; boja: oker, površina sa sivim i crnim mrljama; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: urezivanje; ukrasni motivi: dvije paralelne vodoravne linije na ramenu posude.
470. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina svijetlosiva s crnim mrljama, unutarnja oker do siva s crnim mrljama, presjek svijetlosiv; površina: uglačana.
471. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: oker do siva, s crnim mrljama; površina: zaglađena.
472. Rekonstruirani lonac s ojačanim konkavno oblikovanim obodom i trakastom ručkom od ispod oboda do ramena posude, SJ 14; faktura: loše pročišćena glina s mnogo primjesa sitnih kamenčića i krupnog kvarcnog pijeska; boja: oker, površina sa sivim i crnim mrljama; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: vodoravna linija duž ruba oboda i tri vodoravne paralelne linije na ramenu posude.
473. Rekonstruirani lonac s ojačanim konkavno oblikovanim obodom i trakastom ručkom od ispod oboda do ramena posude, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i krupnog kvarcnog pijeska; boja: oker, vanjska površina sa sivim mrljama; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: vodoravna linija duž vrha oboda i dvije paralelne vodoravne linije između kojih teče valovnica na ramenu posude.
474. Ulomak gornjeg dijela lonca s prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom s ravnim vrhom, SJ 13; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama krupnog pijeska i sitno drobljene keramike; boja: površina oker sa sivim i crnim mrljama, presjek narančast, siv do crn; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: tri vodoravne paralelne linije na ramenu posude.
475. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom ravnog vrha, SJ 15; faktura: pročišćena glina s primjesama finog kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina oker sa sivim i crnim mrljama, unutarnja svijetlosiva sa smeđim mrljama, presjek svijetlosiv, mjestimično crn; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: vodoravna linija duž oboda i tri paralelne linije na ramenu posude.
- T. 41.**
476. Ulomak gornjeg dijela lonca s profiliranom trakastom ručkom i prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom ravnog završetka, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i pijeska; boja: površina oker sa sivim i crnim mrljama, presjek oker, mjestimično siv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: vodoravna linija duž ruba oboda i tri paralelne vodoravne linije na ramenu posude.
477. Ulomak gornjeg dijela lonca s profiliranom trakastom ručkom i ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama pijeska; boja: vanjska površina narančasta sa sivim i crnim mrljama, unutarnja oker sa sivim mrljama, presjek narančast do siv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: vodoravna linija duž vanjske strane ruba oboda i dvije paralelne ravne linije između kojih teče valovnica na ramenu posude.
478. Ulomak gornjeg dijela lonca s profiliranom trakastom ručkom i ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom ravnog vrha, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: oker, površina sa svijetlosivim mrljama; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: vodoravna linija duž ruba oboda i tri paralelne vodoravne linije na ramenu posude.
479. Ulomak gornjeg dijela lonca s profiliranom trakastom ručkom i prema van izvučenim ojačanim obodom ravnog završetka, SJ 14; faktura: loše pročišćena glina s mnogo primjesa sitnih kamenčića i krupnog pijeska; boja: površina oker do svijetlosiva s crnim mrljama, presjek narančast, oker do crn; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: vodoravna linija duž ruba oboda i tri paralelne vodoravne linije na ramenu posude.
480. Ulomak gornjeg dijela lonca s profiliranom trakastom ručkom i ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom ravnog vrha, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama pijeska; boja: oker; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: vodoravna linija duž ruba oboda i tri paralelne vodoravne linije na ramenu posude.
481. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama pijeska; boja: površina oker sa sivim mrljama, presjek siv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: vodoravna linija duž ruba oboda i tri paralelne vodoravne linije na ramenu posude.
482. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, blago konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: površina svijetlosiva s tamnosivim mrljama, presjek svijetlosiv do crn; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: dvije paralelne vodoravne linije međusobno povezane nizom kraćih kosih linija na ramenu posude.
483. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, dvostruko konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s malo primjesa kvarcnog pijeska; boja: površina siva s crnim mrljama, presjek siv, mjestimično crn; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: vodoravna linija duž ruba oboda i tri paralelne vodoravne linije na ramenu posude.
484. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom ravnog vrha, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: siva, površina sa smeđim i crnim mrljama; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motiv: vodoravna linija duž ruba oboda.
485. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom ravnog vrha, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama krupnog kvarcnog pijeska; boja: površina svijetlosiva s tamnosivim i crnim mrljama, presjek narančast do siv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motiv: vodoravna linija duž ruba oboda.
486. Ulomak gornjeg dijela lonca s profiliranom trakastom ručkom i ojačanim, prema van izvučenim, dvostruko konkavno profiliranim obodom ravnog vrha, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama pijeska; boja: površina oker, presjek narančast; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: vodoravna linija duž ruba oboda i tri paralelne vodoravne linije na ramenu posude.
487. Ulomak gornjeg dijela lonca s trakastom ručkom i ojačanim, prema van izvučenim, dvostruko konkavno oblikovanim obodom ravnog vrha, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: oker; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motiv: vodoravna linija duž ruba oboda.
488. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, dvostruko konkavno oblikovanim obodom ravnog vrha, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama pijeska; boja: površina oker sa sivim i crnim mrljama, presjek oker do siv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motiv: vodoravna linija duž ruba oboda.
489. Ulomak vrata i ramena posude zatvorenog oblika, vjerojatno lonca, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: siva, unutarnja površina s crnim mrljama; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom, široko urezivanje; ukrasni motivi: vodoravna oslikana linija na ramenu, preko koje je urezana i oslikana valovnica.
490. Ulomak vrata i ramena posude zatvorenog oblika, vjerojatno lonca, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: površina oker sa sivim i crnim mrljama, presjek oker do siv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: dvije paralelne vodoravne linije međusobno povezane nizom kraćih kosih linija na ramenu posude.
491. Ulomak ramena posude zatvorenog oblika, vjerojatno lonca, SJ 15; faktura: pročišćena glina s malo primjesa finog kvarcnog pijeska; boja: površina oker, presjek narančast; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: niz naizmjeničnih ravnih i valovitih linija na ramenu posude.
- T. 42.**

492. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, dvostruko konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i krupnog pijeska; boja: površina crna, uz obod siva, presjek narančast, siv do crn; površina: zaglađena.
493. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, dvostruko konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: svijetlosiva, površina s tamnosivim i crnim mrljama; površina: uglačana; tehnika ukrašavanja: urezivanje; ukrasni motiv: vodoravna linija na ramenu posude.
494. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, dvostruko konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama finog kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina siva do crna, unutarnja i presjek crni; površina: zaglađena.
495. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, dvostruko konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina tamnosiva sa svijetlosivim i oker mrljama uz obod, unutarnja siva sa smeđim i crnim mrljama, presjek svijetlosiv do crn; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: urezivanje; ukrasni motivi: dvije paralelne vodoravne linije na ramenu posude.
496. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i krupnog pijeska; boja: površina oker s crnim mrljama uz obod, presjek narančast, uz obod siv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: urezivanje; ukrasni motiv: vodoravna linija na ramenu posude.
497. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, dvostruko konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama finog kvarcnog pijeska; boja: crna; površina: zaglađena.
498. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, dvostruko konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska, boja: vanjska površina oker, uz obod crna, unutarnja svijetlosiva, presjek narančast do svijetlosiv; površina: zaglađena.
499. Ulomak ojačanog, prema van izvučenog, dvostruko konkavno oblikovanog oboda lonca, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama finog kvarcnog pijeska; boja: siva, površina s crnim mrljama; površina: zaglađena.
500. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, konveksno-konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina oker sa sivim i crnim mrljama, unutarnja tamnosiva s crnim mrljama, presjek narančast, siv do crn; površina: zaglađena.
501. Ulomak ojačanog, konveksno-konkavno oblikovanog oboda lonca, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama pijeska; boja: oker; površina: zaglađena.
502. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina smeđa, siva do crna, unutarnja crvena, mjestimično crna, presjek crven, smeđ do crn; površina: zaglađena.
503. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, konveksno-konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: narančasta, vanjska površina sa sivim mrljama; površina: zaglađena.
504. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, presavijenim obodom s oštrim završetkom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina oker sa sivim i crnim mrljama, unutarnja svijetlosiva s crnim mrljama, presjek oker do svijetlosiv; površina: zaglađena.
505. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, presavijenim obodom s oštrim završetkom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: površina narančasta do siva, presjek svijetlosiv; površina: zaglađena.
506. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim presavijenim obodom s oštrim završetkom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina svijetlosmeđa s crnim mrljama, unutarnja narančasta, uz obod tamnosiva, presjek narančast, mjestimično crn; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: plitko urezivanje; ukrasni motivi: tri paralelne vodoravne linije na ramenu posude.
507. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, presavijenim obodom sa zaobljenim završetkom, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: narančasta, površina sa sivim mrljama; površina: zaglađena.
508. Rekonstruirani lonac ovalno oblikovanog tijela s ojačanim, presavijenim obodom s oštrim završetkom ruba, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama manjih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: crna, površina sa smeđim mrljama, presjek pri dnu narančasto-crni; površina: zaglađena.

T. 43.

509. Ulomak lonca manjih dimenzija s prema van izvučenim obodom, ojačanim s vanjske strane, SJ 32; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i krupnog pijeska; boja: površina oker sa sivim i crnim mrljama, presjek crn; površina: zaglađena.
510. Ulomak donjeg dijela posude, vjerojatno lonca, s reljefnom oznakom na dnu, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i krupnog pijeska; boja: vanjska površina siva, unutarnja smeđa s crnim mrljama, presjek crn; površina: zaglađena.
511. Ulomak ramena veće posude, vjerojatno lonca, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: oker, površina sa smeđim i crnim mrljama; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: plastična aplikacija i otiskivanje prsta; ukrasni motivi: na ramenu posude aplicirana plastična traka ukrašena otiscima prstiju.
512. Ulomak donjeg dijela lonca, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: oker, vanjska površina sa sivim i crnim mrljama; površina: zaglađena.
513. Ulomak donjeg dijela lonca, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s dosta primjesa pijeska; boja: vanjska površina oker sa sivim i crnim mrljama, unutarnja oker

do narančasta, presjek oker do svijetlosiv; površina: zaglađena.

514. Donji dio lonca, SJ 14; faktura: loše pročišćena glina s mnogo primjesa sitnih kamenčića i krupnog kvarcnog pijeska; boja: površina oker sa sivim i crnim mrljama, presjek svijetlosivo-okor; površina: zaglađena.
515. Ulomak donjeg dijela lonca, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama kamenčića i krupnog kvarcnog pijeska; boja: površina oker sa sivim, smeđim i crnim mrljama, presjek svijetlosiv; površina: zaglađena.
516. Ulomak donjeg dijela lonca, SJ 15; faktura: loše pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i pijeska; boja: vanjska površina siva, unutarnja blijedo narančasta, presjek svijetlosivo-narančast; površina: zaglađena.
517. Ulomak donjeg dijela lonca, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina svijetlosiva s tamnosivim i crnim mrljama, unutarnja oker s crnim mrljama, presjek oker do crn; površina: zaglađena.
518. Ulomak donjeg dijela lonca, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina svijetlosiva s tamnosivim i crnim mrljama, unutarnja oker, presjek sivo-okor; površina: zaglađena.

T. 44.

519. Ulomci lonca s jednostavnim, neojačanim, prema van izvučenim obodom s ravnim vrhom, SJ 1-2; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i krupnog pijeska; boja: površina svijetlosiva sa smeđim i crnim mrljama, presjek crn; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: plastična aplikacija i urezivanje; ukrasni motivi: urezana valovita linija na ramenu posude, na najširem dijelu trbuha aplicirano vodoravno plastično rebro.
520. Ulomak gornjeg dijela lonca s jednostavnim, neojačanim, prema van izvučenim obodom s ravnim vrhom, SJ 4; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama krupnog pijeska; boja: vanjska površina siva s crnim mrljama, unutarnja narančasta do svijetlosiva s crnim mrljama, presjek svijetlosiv; površina: zaglađena.
521. Ulomak gornjeg dijela lonca manjih dimenzija s jednostavnim, neojačanim, prema van izvučenim obodom sa zaobljenim vrhom, SJ 10; faktura: loše pročišćena glina s mnogo primjesa manjih kamenčića i krupnog pijeska; boja: površina svijetlosiva s crnim mrljama, presjek crn; površina: zaglađena.
522. Ulomak gornjeg dijela lonca manjih dimenzija s neojačanim, prema van izvučenim obodom sa zaobljenim vrhom, SJ 10; faktura: loše pročišćena glina s mnogo primjesa kamenčića i krupnog kvarcnog pijeska; boja: površina tamnosiva do crna, presjek crn; površina: zaglađena.
523. Dio lonca s jednostavnim, neojačanim, prema van izvučenim obodom, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama krupnog kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina smeđa s crnim mrljama, unutarnja oker do smeđa s tamnosmeđim mrljama, presjek crn; površina: zaglađena.
524. Ulomak gornjeg dijela lonca s prema van izvučenim, jednostavnim obodom, ojačanim s vanjske strane, SJ 2/9; faktura: loše pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića; boja: površina tamnosiva s crnim mrljama, presjek crn; površina: zaglađena.
525. Ulomak gornjeg dijela lonca s prema van izvučenim, blago konkavno oblikovanim obodom s trokutasto ojačanim rubom, SJ 10; faktura: pročišćena glina s primjesama finog kvarcnog pijeska; boja: oker, površina sa smeđim i crnim mrljama; površina: uglačana.
526. Ulomak gornjeg dijela lonca s prema van izvučenim, blago ojačanim obodom ukrašenim plitkim otiscima prsta, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama krupnog kvarcnog pijeska i sitno drobljene keramike; boja: površina smeđa sa sivim i crnim mrljama, presjek crn; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje prsta; ukrasni motivi: niz plitkih otisaka prsta na vrhu oboda posude.
527. Ulomak gornjeg dijela lonca s ručkom i prema van izvučenim, s unutarnje strane ojačanim obodom, SJ 10; faktura: loše pročišćena glina s mnogo primjesa manjih kamenčića i krupnog pijeska; boja: oker; površina: zaglađena.
528. Ulomak gornjeg dijela lonca s jednostavnim, neojačanim, prema van izvučenim obodom s ravnim vrhom, SJ 10; faktura: pročišćena glina s primjesama finog kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina tamnosmeđa, unutarnja svijetlosmeđa do crna, presjek crn; površina: zaglađena.
529. Ulomak gornjeg dijela masivnog lonca s prema van izvučenim, blago ojačanim obodom, SJ 10; faktura: pročišćena glina s primjesama krupnog kvarcnog pijeska; boja: površina svijetlosmeđa sa sivim i crnim mrljama, presjek crn; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: plastična aplikacija, otiskivanje prsta, urezivanje; ukrasni motivi: na ramenu aplicirana vodoravna plastična traka ukrašena otiscima prsta, a neposredno iznad i ispod nje urezane valovite linije.
530. Ulomak gornjeg dijela lonca s jednostavnim, neojačanim obodom s ravnim vrhom, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama krupnog kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina crna, unutarnja narančasta, presjek crn; površina: zaglađena.
531. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, blago konkavno oblikovanim obodom, SJ 10; faktura: loše pročišćena glina s primjesama krupnog pijeska; boja: oker, vanjska površina s tamnosivim mrljama; površina: zaglađena.

T. 45.

532. Ulomak gornjeg dijela lonca s prema van izvučenim obodom, ojačanim s vanjske strane, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina crna s oker i sivim mrljama uz obod, unutarnja oker do smeđa s crnim mrljama, presjek crn; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: plastična aplikacija, otiskivanje, plitko široko urezivanje; ukrasni motivi: na vrhu ramena posude vodoravan niz okomitih otisaka ispod kojih su urezane dvije paralelne vodoravne linije, nešto niže niz ovalnih otisaka, urezana valovita linija te aplicirana plastična traka ukrašena otiskivanjem i dvije paralelne urezane valovnice, na najširem dijelu trbuha urezana

- valovita linija.
533. Ulomak gornjeg dijela lonca s prema van izvučenim obodom, ojačanim s vanjske strane, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i krupnog pijeska; boja: površina svijetlosmeđa s narančastim i tamnosivim mrljama, presjek crn; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: plastična aplikacija, otiskivanje prsta, široko plitko urezivanje; ukrasni motivi: na ramenu posude niz okomitih otisaka, ispod njih niz otisaka te vodoravna i valovita urezana linija, na truhu posude aplicirana plastična traka ukrašena otiscima prsta.
534. Ulomak gornjeg dijela lonca s prema van izvučenim obodom, ojačanim s vanjske strane, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: površina smeđa s crnim mrljama, presjek tamnosiv do crn; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: plastična aplikacija, otiskivanje prsta, plitko široko urezivanje; ukrasni motivi: na vrhu ramena posude niz okomitih otisaka, ispod njih urezani lučni motivi i aplicirana plastična traka ukrašena otiscima prsta te urezana valovnica.
535. Ulomak gornjeg dijela lonca manjih dimenzija, s jednostavnim, prema van izvučenim obodom, zadebljanim s vanjske strane, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: crvena, površina sa smeđim i crnim mrljama; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: urezivanje i ubadanje; ukrasni motivi: na vratu posude urezana valovita linija, na ramenu između dviju urezanih valovnica niz kosih izduženih uboda i vodoravna duboko urezana linija.
536. Ulomak gornjeg dijela lonca s prema van izvučenim obodom, ojačanim s vanjske strane, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i krupnog kvarcnog pijeska; boja: crna; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: plastična aplikacija, otiskivanje; ukrasni motivi: na ramenu posude aplicirana plastična traka ukrašena kosim duguljastim otiscima.
537. Ulomak gornjeg dijela lonca s jednostavnim, prema van izvučenim obodom, blago ojačanim s vanjske strane, SJ 10; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: siva do crna; površina: zaglađena.
538. Ulomak gornjeg dijela lonca s prema van izvučenim obodom, ojačanim s vanjske strane, SJ 2/9; faktura: loše pročišćena glina s mnogo primjesa sitnih kamenčića; boja: površina smeđa sa sivim i crnim mrljama, presjek siv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje; ukrasni motivi: niz okomitih otisaka na vrhu ramena posude.
539. Ulomak gornjeg dijela lonca s jednostavnim, prema van izvučenim, s vanjske strane blago ojačanim obodom, SJ 10; faktura: pročišćena glina s primjesama finog kvarcnog pijeska; boja: svijetlosiva; površina: zaglađena.
540. Ulomak gornjeg dijela lonca s jednostavnim, prema van izvučenim, s vanjske strane ojačanim obodom, SJ 10; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: siva; površina: uglačana.
541. Ulomak gornjeg dijela lonca s blago ojačanim, prema van izvučenim obodom kružnog presjeka, SJ 10; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: površina siva, presjek crn; površina: zaglađena.
542. Ulomak gornjeg dijela lonca s prema van izvučenim obodom, ojačanim s unutarnje i vanjske strane, SJ 10; faktura: loše pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i krupnog pijeska; boja: površina oker s crnim mrljama, presjek crn; površina: zaglađena.
543. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim obodom kružnog presjeka, SJ 2/9; faktura: loše pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića; boja: površina oker sa sivim mrljama, presjek crn; površina: zaglađena.
544. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim obodom kružnog presjeka, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama kamenčića i krupnog pijeska; boja: površina smeđa s crnim mrljama, presjek crn; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: urezivanje; ukrasni motivi: valovita linija na ramenu posude.
545. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim obodom kružnog presjeka, SJ 10; faktura: pročišćena glina s primjesama krupnog kvarcnog pijeska; boja: tamnosiva do crna; površina: zaglađena.
546. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim obodom kružnog presjeka, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama manjih kamenčića i krupnog pijeska; boja: površina svijetlosiva, presjek tamnosiv; površina: zaglađena.
547. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim obodom kružnog presjeka, SJ 2/9; faktura: loše pročišćena glina s mnogo primjesa sitnih kamenčića; boja: površina smeđa sa sivim i crnim mrljama, presjek siv do crn; površina: zaglađena.
- T. 46.**
548. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom, SJ 10; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina oker sa smeđim, sivim i crnim mrljama, unutarnja i presjek sivi; površina: uglačana.
549. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom ravnog vrha, SJ 10; faktura: loše pročišćena glina s mnogo primjesa krupnog pijeska; boja: žućkasto-bijela do svijetlosiva; površina: zaglađena.
550. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno profiliranim obodom s ravnim vrhom, SJ 4; faktura: pročišćena glina s primjesama pijeska; boja: narančasta, površina sa sivim i crnim mrljama; površina: zaglađena.
551. Ulomak ojačanog, prema van izvučenog, konkavno oblikovanog oboda lonca, SJ 10; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina svijetlosiva, unutarnja narančasta do siva, presjek oker; površina: zaglađena.
552. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom s ravnim vrhom, SJ 4; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama krupnog pijeska; boja: površina narančasta sa sivim i crnim mrljama, presjek narančasto-sivo-narančast; površina: zaglađena.
553. Ulomak manjeg lonca s ojačanim obodom ukrašenim otiskivanjem, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: površina oker sa sivim i crnim mrljama, presjek oker do siv; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: otiskivanje, urezivanje; ukrasni motivi: na obodu dva niza otisaka, na ramenu posude četiri paralelne vodoravne urezane linije.
554. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, dvostruko konkavno oblikovanim obodom, SJ 1-2; faktura: pročišćena glina s primjesama pijeska; boja: vanjska površina svijetlosiva s tamnosivim i crnim mrljama, unutarnja narančasta sa sivim i crnim mrljama, presjek narančast do siv; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: urezivanje; ukrasni motivi: vodoravna linija na ramenu posude.
555. Rekonstruirani lonac ovalno oblikovanog tijela s ojačanim, dvostruko konkavno oblikovanim obodom, SJ 1-2; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama krupnog pijeska; boja: oker, površina sa sivim i crnim mrljama; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: tri paralelne vodoravne linije na ramenu posude.
556. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konveksno-konkavno oblikovanim obodom, SJ 4; faktura: pročišćena glina s primjesama pijeska; boja: vanjska površina siva s crnim mrljama, unutarnja smeđa s crnim mrljama, presjek crven, siv do crn; površina: zaglađena.
557. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim obodom, ukrašenim plitkim vodoravnim žlijebom, SJ 2/9; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: siva; površina: zaglađena.
558. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konveksno-konkavno profiliranim obodom, SJ 1-2; faktura: loše pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića; boja: površina crvena sa smeđim, sivim i crnim mrljama, presjek crven do siv; površina: zaglađena.
559. Rekonstruirani lonac ovalno oblikovanog tijela s ojačanim, konveksno-konkavno oblikovanim obodom, SJ 1-2; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama pijeska; boja: vanjska površina narančasta sa smeđim i crnim mrljama, unutarnja smeđa, presjek narančast; površina: vanjska površina prevučena uglačanim gline-nim premazom.
- T. 47.**
560. Ulomak gornjeg dijela posude, vjerojatno lonca širokog otvora, s obodom blago ojačanim s vanjske strane, SJ 10; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina tamnosiva s crnim mrljama, unutarnja smeđa, presjek crn; površina: zaglađena.
561. Ulomak gornjeg dijela posude, vjerojatno lonca širokog otvora, oboda ojačanog s unutarnje strane, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina tamnosiva s crnim mrljama, unutarnja svijetlo- do tamnosiva, presjek crno-siv; površina: zaglađena.
562. Ulomak gornjeg dijela posude, vjerojatno lonca, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama krupnog kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina smeđa, unutarnja oker, presjek crn; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: urezivanje; ukrasni motivi: valovita linija na prijelazu vrata u rame posude.
563. Ulomak ramena posude, vjerojatno lonca, SJ 10; faktura: pročišćena glina s primjesama pijeska; boja: površina oker, presjek oker do tamnosiv; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: plastična aplikacija, otiskivanje; ukrasni motivi: na vrhu ramena posude niz okomitih otisaka, ispod njih dva reda ovalnih otisaka i aplicirana plastična traka ukrašena otiskivanjem.
564. Ulomak tijela posude, vjerojatno lonca, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama krupnog kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina crna, unutarnja smeđa, presjek crn; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: plastična aplikacija, otiskivanje prsta; ukrasni motivi: na ramenu posude aplicirana plastična traka ukrašena otiscima prsta.
565. Ulomak gornjeg dijela lonca manjih dimenzija s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i krupnog pijeska; boja: vanjska površina i presjek narančasti, unutarnja površina oker; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: slikanje crvenom bojom; ukrasni motivi: vodoravna linija duž ruba oboda i tri paralelne vodoravne linije na ramenu posude.
566. Ulomak donjeg dijela posude, vjerojatno lonca, SJ 10; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: površina siva s crnim mrljama, presjek crn; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: plastična aplikacija, otiskivanje; ukrasni motivi: uz samo dno posude aplicirana plastična traka ukrašena otiscima trokutastog oblika.
567. Ulomak donjeg dijela posude, vjerojatno lonca, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s mnogo primjesa manjih kamenčića i krupnog kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina tamnosiva do crna, unutarnja svijetlosmeđa s crnim mrljama, presjek siv do crn; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: plastična aplikacija, otiskivanje; ukrasni motivi: uz samo dno aplicirana plastična traka ukrašena otiscima.
568. Ulomak dna posude, vjerojatno lonca, s reljefno izvedenom oznakom kružnog oblika s upisanim križem, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina siva sa smeđim i crnim mrljama, unutarnja svijetlosmeđa s narančastim i crnim mrljama, presjek crn; površina: zaglađena.
569. Ulomak donjeg dijela posude, vjerojatno lonca, SJ 10; faktura: pročišćena glina s primjesama manjih kamenčića i pijeska; boja: vanjska površina siva s crnim mrljama, unutarnja smeđa, presjek crn; površina: zaglađena.
570. Dno posude, vjerojatno lonca, s reljefno izvedenom oznakom kružnog oblika s ukriženim linijama, SJ 10; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: siva, vanjska površina s crnim mrljama; površina: zaglađena.

571. Ulomak dna posude, vjerojatno lonca, s reljefno izvedenom oznakom kružnog oblika s ukriženim linijama i točkama, SJ 10; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina svijetlosiva, unutarnja oker, presjek crn; površina: zaglađena.
572. Ulomak donjeg dijela manje posude, vjerojatno lonca, s reljefno izvedenom oznakom kružnog oblika s ukriženim linijama, SJ 10; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: površina oker s crnim mrljama, presjek crn; površina: zaglađena.
573. Ulomak dna posude, vjerojatno lonca, s reljefno izvedenom oznakom kružnog oblika s ukriženim linijama, SJ 10; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina smeđa, unutarnja narančasta, presjek crn.
574. Ulomak dna posude, vjerojatno lonca, s reljefno izvedenom oznakom kružnog oblika s ukriženim linijama, SJ 2/9; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića; boja: vanjska površina svijetlosiva, unutarnja smeđa, presjek crn.
575. Ulomak dna posude, vjerojatno lonca, s reljefno izvedenom oznakom u obliku ukriženih linija između kojih je smješten manji križni motiv, SJ 2/9; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i krupnog pijeska; boja: vanjska površina svijetlosiva, unutarnja svijetlosmeđa, presjek crn.
- T. 48.**
576. Ulomak gornjeg dijela lonca s prema van izvučenim obodom, ojačanim s vanjske i unutarnje strane, SJ 14; biskvit oker boje; tragovi zelene olovne glazure s unutarnje strane posude, loše vezana za biskvit (ljušti se, kao i površinski sloj vanjske neglazirane površine posude).
577. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama pijeska; mrlje zelene olovne glazure na površini posude.
578. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; biskvit svijetle oker boje; zelena olovna glazura s unutarnje strane posude i s vanjske uz obod.
579. Ulomak gornjeg dijela manjeg lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom, SJ 18; biskvit oker do crne boje; svijetlosmeđa olovna glazura s unutarnje strane posude; ukras u vidu tri vodoravne plitke kanelure na ramenu posude.
580. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno oblikovanim obodom s ravnim završetkom, SJ 15; biskvit svijetlosive boje; svijetlozele- na olovna glazura s unutarnje strane posude.
581. Ulomak ojačanog, prema van izvučenog, konkavno oblikovanog oboda lonca, SJ 10; biskvit oker do sive boje; zelena olovna glazura s unutarnje strane posude i s vanjske uz rub oboda.
582. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, konkavno profiliranim obodom, SJ 1-2; biskvit narančaste boje; zelena olovna glazura s unutarnje strane posude.
583. Ulomak gornjeg dijela posude, vjerojatno lonca, s dvostruko konkavno oblikovanim obodom, SJ 79; biskvit narančaste boje; smeđa olovna glazura s unutarnje i vanjske strane posude.
584. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, dvostruko konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; biskvit tamnosive boje; zelena olovna glazura s unutarnje strane posude i s vanjske uz obod; ukras u vidu dvije urezane vodoravne paralelne linije na ramenu posude.
585. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, blago dvostruko konkavno oblikovanim obodom, SJ 14; biskvit svijetlosive do crne boje; zelena olovna glazura s unutarnje strane posude, djelomično i s vanjske uz obod.
586. Ulomak ojačanog, prema van izvučenog, dvostruko konkavno oblikovanog oboda lonca, SJ 14; biskvit oker boje; zelena olovna glazura s unutarnje strane posude i s vanjske uz rub oboda.
587. Ulomak gornjeg dijela lonca s ojačanim, prema van izvučenim, dvostruko konkavno oblikovanim obodom, SJ 18; biskvit tamnosive do crne boje; zelena olovna glazura s unutarnje strane posude.
588. Ulomak ojačanog, prema van izvučenog, dvostruko konkavno oblikovanog oboda lonca, SJ 14; biskvit sive do crne boje; zelena olovna glazura s unutarnje strane posude i s vanjske uz obod.
589. Ulomak ojačanog, prema van izvučenog, konkavno oblikovanog oboda lonca, SJ 14; biskvit sive boje; zelena olovna glazura s unutarnje strane posude.
590. Ulomak ojačanog, prema van izvučenog, dvostruko konkavno oblikovanog oboda lonca, SJ 14; biskvit svijetlosive do crne boje; zelena olovna glazura s unutarnje strane posude.
591. Ulomak ojačanog, prema van izvučenog, dvostruko konkavno oblikovanog oboda lonca, SJ 14; biskvit tamnosive boje; zelena olovna glazura s unutarnje strane posude i s vanjske uz obod.
592. Ulomak gornjeg dijela lonca s ručkom i ojačanim, prema van izvučenim, dvostruko konkavno oblikovanim obodom, SJ 10; biskvit svijetlosive boje; zelena olovna glazura s unutarnje strane posude i s vanjske uz rub oboda, loše vezana za biskvit (ljušti se).
593. Ulomak ramena posude zatvorenog oblika, vjerojatno lonca, SJ 14; biskvit oker boje; tamnozeleno olovna glazura s vanjske strane posude, s unutarnje maslinasto- zelena s tragovima mjehurića; ukras u vidu urezane valovite linije omeđene s po tri ravne linije na ramenu posude.
- T. 49.**
594. Rekonstruirani lonac s trakastom ručkom i ojačanim, presavijenim obodom s ostrim završetkom, SJ 4; biskvit oker boje; žućkasto smeđa olovna glazura s unutarnje strane posude i s vanjske uz rub oboda te na vrhu ručke.
595. Profilirana trakasta ručka posude, vjerojatno lonca, SJ 14; biskvit tamnosive boje; zelena olovna glazura s unutarnje strane posude.
596. Ulomak profilirane trakaste ručke posude, vjerojatno lonca, SJ 14; biskvit svijetle oker boje; na površini ručke vidljivi tragovi svijetlozelene olovne glazure.
597. Ulomak donjeg dijela manje posude naglašenog dna, vjerojatno lončića, SJ 14; biskvit sivkasto-bijele boje; zelena olovna glazura s vanjske strane posude.
598. Ulomak donjeg dijela posude naglašenog, prstenasto oblikovanog dna, vjerojatno manjeg lonca, SJ 14; biskvit narančaste boje; srebrnasto zelena olovna glazura s vanjske i unutarnje strane posude, loše vezana za biskvit (ljušti se).
599. Ulomak profilirane trakaste ručke, vjerojatno lonca, SJ 14; biskvit narančaste boje; sjajna zelena olovna glazura po cijeloj površini ručke, loše vezana za biskvit (ljušti se).
600. Ulomak donjeg dijela masivne posude, vjerojatno lonca, SJ 1-2; biskvit sive do svijetlonarančaste boje; zelena olovna glazura s unutarnje strane posude.
601. Ulomak donjeg dijela posude, vjerojatno lonca, SJ 10; biskvit oker do narančaste boje; zelena olovna glazura s unutarnje strane posude.
602. Ulomak donjeg dijela posude s blago naglašenim dnom, vjerojatno lonca, SJ 10; biskvit svijetlosive boje; svijetlo- zelena olovna glazura s vanjske strane posude.
603. Ulomak donjeg dijela posude s naglašenim prstenastim dnom, vjerojatno lonca, SJ 10; biskvit oker boje; tamno- zelena olovna glazura s vanjske strane posude.
- T. 50.**
604. Rekonstruirani poklopac, SJ 18; faktura: loše pročišćena glina s mnogo primjesa sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina oker, smeđe i sive boje, unutarnja crna; površina: zaglađena; tehnika ukrašavanja: otiskivanje; ukrasni motivi: niz od šest otisaka.
605. Rekonstruirani poklopac, SJ 1-2; faktura: loše pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i pijeska; boja: crvenkastosmeđa, površina s crnim mrljama; površina: zaglađena.
606. Rekonstruirani poklopac, SJ 10; faktura: loše pročišćena glina s mnogo primjesa sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: oker, površina sa sivim mrljama; površina: zaglađena; na vrhu poklopca reljefno izvedena oznaka u obliku dvije ukrižene linije.
607. Rekonstruirani poklopac, SJ 1-2; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i krupnog pijeska; boja: narančasta, površina sa sivim i crnim mrljama; površina: zaglađena.
608. Ulomak gornjeg dijela poklopca, SJ 23; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i pijeska; boja: vanjska površina oker, narančasta do siva, unutarnja oker do siva; površina: zaglađena.
609. Ulomak gornjeg dijela poklopca, SJ 18; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i pijeska; boja: površina siva, presjek narančast; površina: zaglađena.
610. Ulomak gornjeg dijela poklopca, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina oker do siva, unutarnja tamnosmeđa, presjek oker; površina: zaglađena.
611. Ulomak gornjeg dijela poklopca, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: površina smeđa, siva do crna, presjek siv; površina: zaglađena.
612. Ulomak gornjeg dijela poklopca, SJ 10; faktura: loše pročišćena glina s primjesama kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: površina sivosmeđa, unutarnja s crnim mrljama, presjek siv do smeđ; površina: zaglađena; na vrhu poklopca reljefno izvedena oznaka u obliku zvjezdastog motiva unutar udubljene kružnice.
613. Ulomak gornjeg dijela poklopca, SJ 10; faktura: loše pročišćena glina s mnogo primjesa krupnog pijeska; boja: narančasta; površina: nemarno zaglađena.
614. Ulomak gornjeg dijela poklopca, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: površina siva, presjek oker; površina: zaglađena.
615. Ulomak gornjeg dijela poklopca, SJ 2/9; faktura: pročišćena glina s malo primjesa finog pijeska; boja: vanjska površina i presjek narančasti, unutarnja površina oker; površina: zaglađena.
616. Ulomak gornjeg dijela poklopca, SJ 1-2; biskvit narančaste boje; zelena olovna glazura s vanjske strane poklopca.
617. Ulomak donjeg dijela poklopca, SJ 23; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i krupnog pijeska; boja: vanjska površina oker do siva, unutarnja svijetlo- do tamnosiva; površina: zaglađena.
618. Ulomak donjeg dijela poklopca, SJ 18; faktura: loše pročišćena glina s mnogo primjesa sitnih kamenčića i krupnog pijeska; boja: narančasta, vanjska površina mjestimično oker; površina: nemarno zaglađena.
619. Ulomak donjeg dijela poklopca, SJ 10; faktura: loše pročišćena glina s primjesama kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina crna, unutarnja oker, presjek svijetlosiv; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: plastična aplikacija, otiskivanje; ukrasni motivi: na obodu poklopca niz okomitih otisaka, malo iznad oboda aplicirana plastična traka ukrašena otiskivanjem.
620. Ulomak donjeg dijela poklopca, SJ 18; faktura: pročišćena glina s malo primjesa pijeska; boja: oker do tamnosiva, površina s crnim mrljama; površina: zaglađena.
621. Ulomak donjeg dijela poklopca, SJ 22; faktura: loše pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i krupnog pijeska; boja: siva; površina: zaglađena.
622. Ulomak donjeg dijela poklopca, SJ 23; faktura: pročišćena glina s primjesama pijeska; boja: siva; površina: zaglađena.
623. Ulomak donjeg dijela poklopca, SJ 10; faktura: pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: površina narančasta, uz obod siva, presjek narančasto-okker; površina: zaglađena.
624. Ulomak donjeg dijela poklopca, SJ 10; faktura: pročišćena glina s primjesama pijeska; boja: površina sivosmeđa, s unutarnje strane uz rub tamnosiva, presjek narančasto-crn; površina: zaglađena.
625. Ulomak donjeg dijela poklopca, SJ 14; faktura: pročišćena glina s dosta primjesa kvarcnog pijeska; boja: površina siva do crna, presjek siv; površina: zaglađena.
626. Ulomak donjeg dijela poklopca, SJ 2/9; faktura: loše pročišćena glina s primjesama krupnog kvarcnog pijeska; boja: svijetlosiva; površina: zaglađena.
627. Ulomak donjeg dijela poklopca, SJ 10; faktura: pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: tamnosiva; površina: zaglađena.
628. Ulomak donjeg dijela poklopca, SJ 14; faktura: pročišćena glina s dosta primjesa kvarcnog pijeska; boja: narančasta do siva; površina: zaglađena.

629. Ulomak donjeg dijela poklopca, SJ 10; faktura: pročišćena glina s primjesama pijeska; boja: površina oker, siva do crna, presjek oker-narančast, uz rub poklopca crn; površina: zaglađena.
630. Ulomak donjeg dijela poklopca, SJ 18; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i pijeska; boja: oker; površina: nemarno zaglađena.
631. Ulomak donjeg dijela poklopca, SJ 10; faktura: pročišćena glina s primjesama pijeska; boja: vanjska površina blijedo narančasta, unutarnja oker, presjek oker-narančast; površina: zaglađena.
- T. 51.**
632. Rekonstruirani kalup za pečenje, SJ 4; biskvit narančaste boje; crveni premaz s unutarnje strane posude; uz dno dvostruko perforirani nastavak za vješanje.
633. Tintarnica, SJ 10; biskvit svijetlosive boje; žućkasto zelena olovna glazura s vanjske i unutarnje strane posude.
634. Tintarnica s naglašenim prstenastim dnom, SJ 10; biskvit narančaste boje; rijetka zelena olovna glazura s vanjske i unutarnje strane posude.
635. Rekonstruirana tintarnica s naglašenim prijelazom vrata u rame i istaknutim prstenastim dnom, SJ 10; biskvit narančaste boje; zelena olovna glazura s vanjske i unutarnje strane posude.
636. Ulomak tintarnice, SJ 10; biskvit blijede narančaste boje; zelena olovna glazura s unutarnje strane posude i s vanjske uz rub oboda.
637. Ulomak gornjeg dijela tintarnice, SJ 10; biskvit narančaste boje; zelena olovna glazura s vanjske i unutarnje strane posude.
638. Ulomak gornjeg dijela tintarnice, SJ 18; biskvit oker boje; zelena olovna glazura s unutarnje strane posude i s vanjske uz rub oboda.
639. Ulomak ramena posudice, moguće tintarnice, SJ 10; biskvit svijetle oker boje; zelena olovna glazura s vanjske strane posude; ukras u vidu urezane valovnice na rame-nu posude.
640. Ulomak donjeg dijela posudice s naglašenim izvučenim dnom, SJ 10; biskvit oker boje; maslinasto zelena olovna glazura s vanjske i unutarnje strane posude, loše vezana za biskvit (ljušti se).
641. Ulomak oboda boce, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama finog kvarcnog pijeska; boja: svijetlosiva; površina: zaglađena.
642. Ulomak oboda i vrata boce, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i pijeska; boja: narančasta; površina: zaglađena.
643. Ulomak keramičkog predmeta, vjerojatno čaše, SJ 77; biskvit narančaste boje; sjajna smeđa olovna glazura s vanjske i unutarnje strane.
644. Ulomak perforiranog jezičasto izvučenog oboda posude, SJ 2/9; faktura: loše pročišćena glina s primjesama manjih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: crna, površina sa sivim mrljama; površina: zaglađena; tehnike ukrašavanja: plastična aplikacija, otiskivanje prsta; ukrasni motivi: ispod oboda aplicirana okomito postavljena plastična traka ukrašena otiscima prsta.
645. Ulomak keramičkog predmeta, SJ 18; faktura: pročišćena glina s primjesama pijeska; boja: narančasta; površi-

na: zaglađena.

646. Ulomak keramičkog predmeta, vjerojatno pladnja ili plitkog tanjura, SJ 2.
647. Drška, moguće posude na nožicama, SJ 14; faktura: pročišćena glina s primjesama finog kvarcnog pijeska; boja: svijetlosiva, površina s donje strane mjestimično crna; površina: zaglađena.
648. Keramički ulomak dosta grubo izrađen, s jedne strane zaglađen te je na tom djelu vidljivo pravokutno udubljenje unutar kojeg se nalazi utisnut kružić, SJ 26.
649. Dio keramičke lule, SJ 10; faktura: izrazito fina, pročišćena glina bez primjesa; boja: površina narančasta, presjek siv; površina: uglačana; tehnike ukrašavanja: otiskivanje kotačića, urezivanje i rovašenje; ukrasni motivi: geometrijski i floralni.

T. 52.

650. Rekonstruirani čašasti pećnjak, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina narančasta, oker do crna, unutarnja narančasta.
651. Rekonstruirani čašasti pećnjak, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina oker, narančasta do siva, unutarnja narančasta.
652. Rekonstruirani čašasti pećnjak, SJ 14; faktura: loše pročišćena glina s primjesama kamenčića, kvarcnog pijeska i sitno drobljene keramike; boja: oker, narančasta, siva, smeđa do crna.
653. Rekonstruirani čašasti pećnjak, SJ 14; faktura: loše pročišćena glina s primjesama kamenčića, kvarcnog pijeska i sitno drobljene keramike; boja: vanjska površina oker do narančasta, unutarnja narančasta.
654. Rekonstruirani čašasti pećnjak, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama krupnog kvarcnog pijeska; boja: oker, narančasta, siva do crna.
655. Rekonstruirani čašasti pećnjak, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama krupnog kvarcnog pijeska; boja: narančasta, oker do sivosmeđa.
656. Rekonstruirani čašasti pećnjak, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: oker, narančasta do siva.
657. Rekonstruirani čašasti pećnjak, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama kvarcnog pijeska; boja: vanjska površina narančasta, smeđa do tamnosiva, unutarnja narančasta.
658. Rekonstruirani čašasti pećnjak, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: oker do siva.
659. Rekonstruirani čašasti pećnjak, SJ 14; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: oker do siva. T. 50.

T. 53.

660. Dio zdjelastog pećnjaka, SJ 1-2; faktura: pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: oker do sivosmeđa.
661. Dio zdjelastog pećnjaka, SJ 1-2; faktura: pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: narančasta do sivosmeđa.

662. Ulomak gornjeg dijela čašastog pećnjaka, SJ 14; faktura: loše pročišćena glina s mnogo primjesa kamenčića i kvarcnog pijeska; boja: siva.
663. Ulomak gornjeg dijela čašastog pećnjaka, SJ 14; faktura: pročišćena glina s malo primjesa finog kvarcnog pijeska; boja: oker do siva.
664. Ulomak gornjeg dijela čašastog pećnjaka, SJ 18; faktura: loše pročišćena glina s primjesama drobljene keramike i sitnih kamenčića; boja: oker, narančasta do siva.
665. Ulomak gornjeg dijela čašastog pećnjaka, SJ 35; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama drobljene keramike, sitnih kamenčića i pijeska; boja: narančasta, smeđa do crna.
666. Ulomak donjeg dijela čašastog pećnjaka, SJ 35; faktura: loše pročišćena glina s primjesama drobljene keramike, sitnih kamenčića i pijeska; boja: oker, narančasta, siva do crna.
667. Donji dio čašastog pećnjaka, SJ 18; faktura: loše pročišćena glina s primjesama drobljene keramike i sitnih kamenčića; boja: oker, narančasta, siva do crna.
668. Donji dio čašastog pećnjaka, SJ 18; faktura: djelomično pročišćena glina s primjesama sitnih kamenčića i pijeska; boja: oker do siva.
669. Ulomak donjeg dijela čašastog pećnjaka, SJ 35; faktura: loše pročišćena glina s primjesama drobljene keramike, sitnih kamenčića i pijeska; boja: vanjska površina siva do crna, unutarnja narančasta do crna.
670. Ulomak donjeg dijela čašastog pećnjaka, SJ 35; faktura: loše pročišćena glina s primjesama drobljene keramike, sitnih kamenčića i pijeska; boja: oker do narančasta.

T. 54.

671. Dio pravokutnog pločastog pećnjaka, SJ 10; tamnozeleno olovna glazura na sivo-narančastoj keramici; ukrasni motivi: reljefno izvedeni figuralni motivi (anđeli) i uz rubove stilizirane girlande.
672. Dio pravokutnog pločastog pećnjaka, SJ 1-2; zelena olovna glazura na keramici oker boje; ukrasni motivi: u dubokom reljefu izveden figuralni motiv anđela, uz rub girlande.
673. Rekonstruirani pravokutni pločasti pećnjak, SJ 50; zelena olovna glazura na keramici blijede narančaste boje; ukrasni motivi: reljefno izvedeni vegetabilni motivi.

T. 55.

674. Dio pravokutnog pločastog pećnjaka, SJ 10; zelena olovna glazura na keramici oker boje; ukrasni motivi: u dubokom reljefu izvedeni vegetabilni i geometrijski motivi, uz rub girlande.
675. Dio pravokutnog pločastog pećnjaka, SJ 1-2; zelena olovna glazura na keramici oker boje; ukrasni motivi: u plitkom reljefu izvedeni vegetabilni motivi (list, vitice).
676. Dio pravokutnog pločastog pećnjaka, SJ 1-2; sjajna srebrnasto zelena olovna glazura na keramici narančaste boje; ukrasni motivi: u reljefu izvedeni vegetabilni motivi (lišće), uz rub girlande.
677. Dio pločastog pećnjaka izduženog četvrtastog oblika, SJ 1-2; zelena olovna glazura na keramici narančaste boje (glazura loše vezana za podlogu, ljušti se); ukrasni motivi: u reljefu izvedeni vegetabilni motivi (rozete, vinova loza).

678. Rubni dio pločastog pećnjaka, SJ 10; tamnozeleno olovna glazura na keramici oker boje; ukrasni motivi: u dubokom reljefu izvedeni motivi visećih girlandi te uz rub uzdignuta ukrasna traka kružnog presjeka s lučnim uezima i udubljenjima.
679. Dio pločastog pećnjaka, SJ 10; zelena olovna glazura na keramici narančaste i oker boje; ukrasni motivi: u dubokom reljefu izvedeni vegetabilni motivi i girlande.
680. Dio pločastog pećnjaka, SJ 1-2; svijetlozelena olovna glazura na keramici oker boje; ukrasni motivi: reljefno izvedeni vegetabilni motivi.
681. Rubni dio pločastog pećnjaka, SJ 10; zelena olovna glazura na svijetlosivoj keramici; ukrasni motivi: reljefno izvedeni vegetabilni motivi.
682. Rubni dio pločastog pećnjaka, SJ 10; maslinasto zelena olovna glazura na svijetlosivoj keramici; ukrasni motivi: u plitkom reljefu izvedeni vegetabilni motivi (list, cvijet).

T. 56.

683. Rubni dio pločastog pećnjaka, SJ 10; zelena olovna glazura na keramici oker boje (glazura loše vezana za podlogu, ljušti se); ukrasni motivi: reljefno izvedeni stilizirani vegetabilni motivi.
684. Rubni dio pločastog pećnjaka, SJ 10; zelena olovna glazura na keramici svijetlosive boje; ukrasni motivi: reljefno izvedene višestruke ukrasne trake uz rub pećnjaka.
685. Dio pločastog pećnjaka, SJ 10; zelena olovna glazura na keramici sive i oker boje; ukrasni motiv: reljefno izvedeni geometrijski motivi.
686. Ulomak pećnjaka vjerojatno s kruništa peći, SJ 10; zelena olovna glazura s obje strane na keramici narančasto-okker boje (glazura loše vezana za podlogu, ljušti se); ukrasni motivi: u plitkom reljefu izveden zoomorfni motiv.
687. Dio pravokutnog pločastog pećnjaka, SJ 1-2; svijetla maslinastozelena olovna glazura na keramici oker do narančaste boje; sačuvani dio pećnjaka neukrašen.
688. Ulomak pločastog pećnjaka, SJ 1; tamnosmeđa olovna glazura; ukrasni motivi: u reljefu izvedeni vegetabilni motivi te ispuna pozadine točkicama.
689. Dio pravokutnog pločastog pećnjaka, SJ 2/9; neglaziran, keramika oker boje; ukrasni motivi: u plitkom reljefu izvedeni geometrijski i religijski motivi – unutar kružnice upisana četiri nasuprotno postavljena križa između kojih su smještene manje kružnice.
690. Dio pravokutnog pločastog pećnjaka, SJ 1-2; neglaziran, keramika oker do narančaste boje; ukrasni motivi: u plitkom reljefu izvedeni geometrijski i stilizirani vegetabilni motivi (vitice).
691. Dio pravokutnog pločastog pećnjaka, SJ 10; neglaziran, keramika narančaste boje; ukrasni motivi: reljefno izvedeni vegetabilni motivi (cvijet, listovi) i girlande.
692. Dio pločastog pećnjaka, SJ 10; neglaziran, keramika oker boje; ukrasni motivi: reljefno izvedeni vegetabilni motivi (cvijet, listovi) i girlande.
693. Dio pločastog pećnjaka, SJ 10; neglaziran, keramika oker boje; ukrasni motivi: reljefno izvedeni vegetabilni motivi (list).

17. TABLE

CRTEŽI: ANJA BENDEKOVIĆ, MARIJANA KRMPOTIĆ

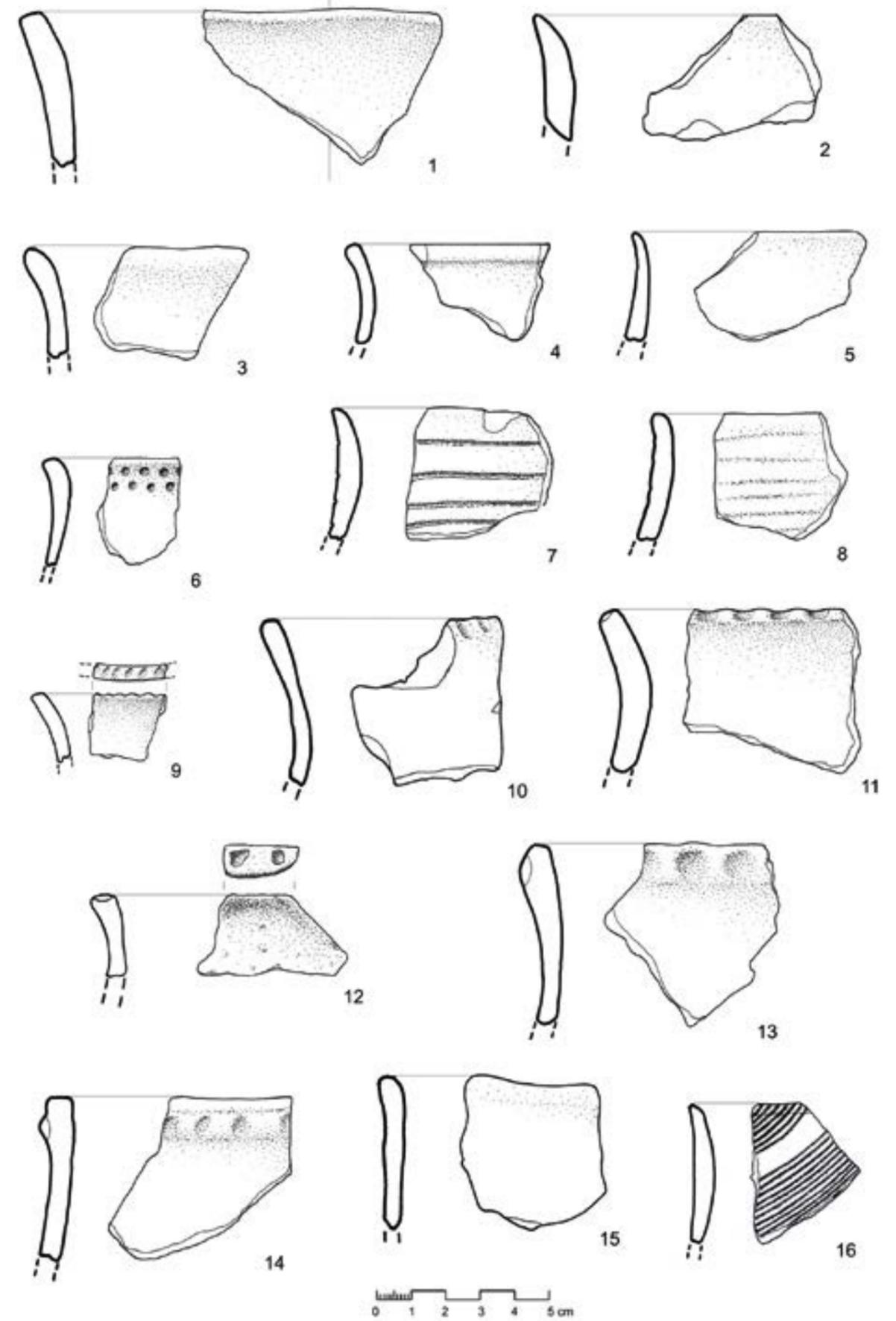

TABLA 02

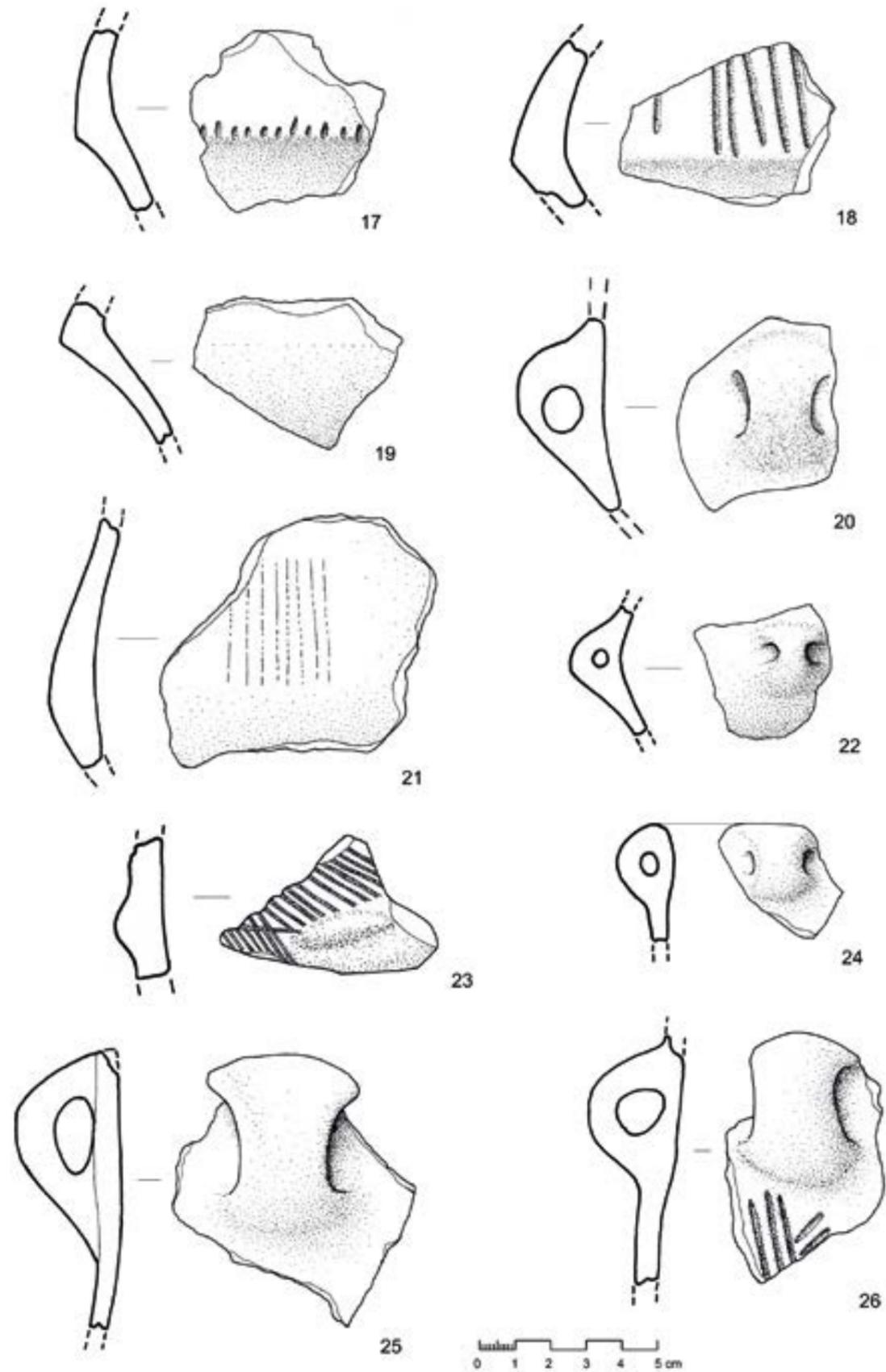

TABLA 03

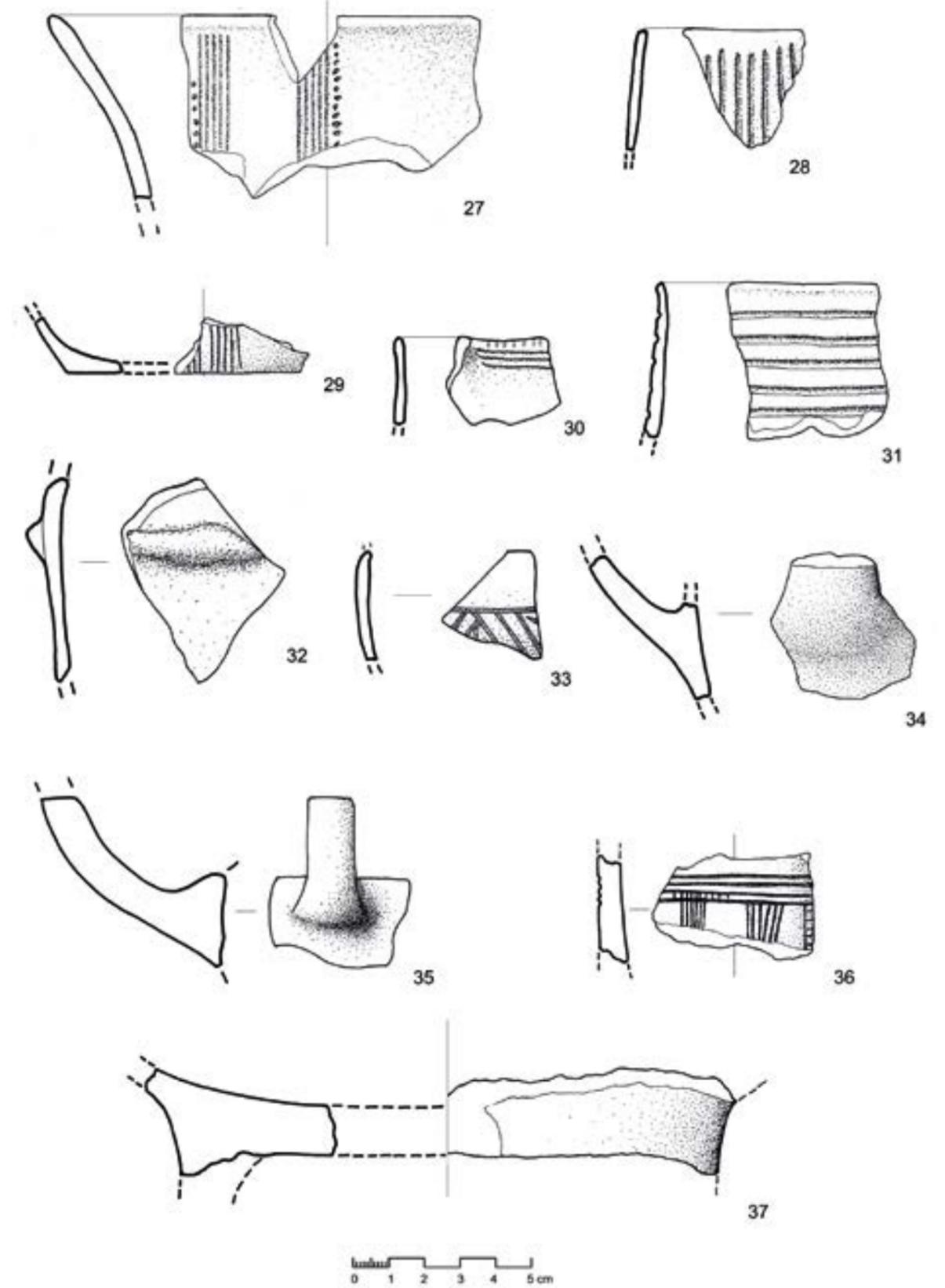

TABLA 04

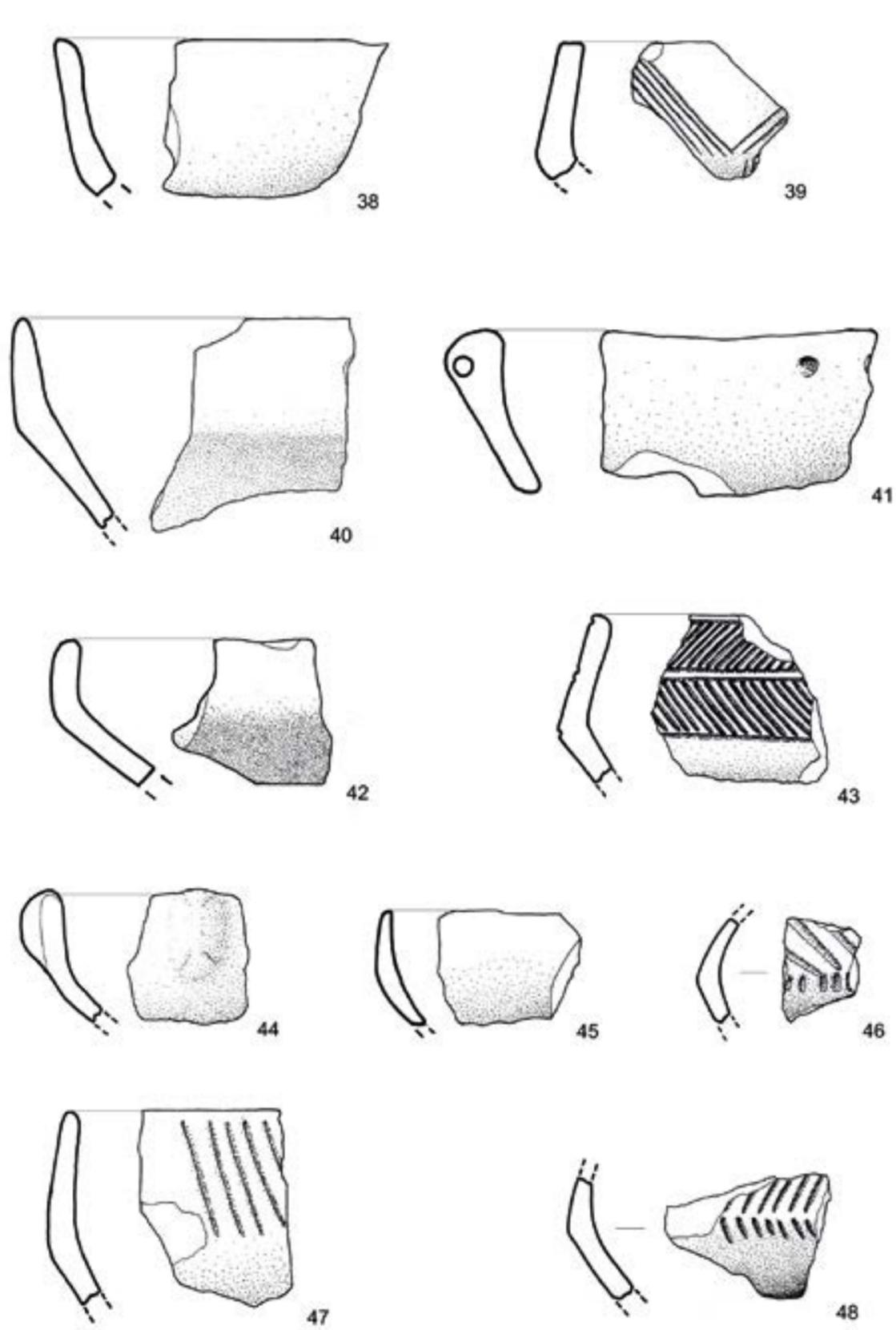

TABLA 05

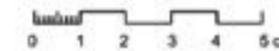
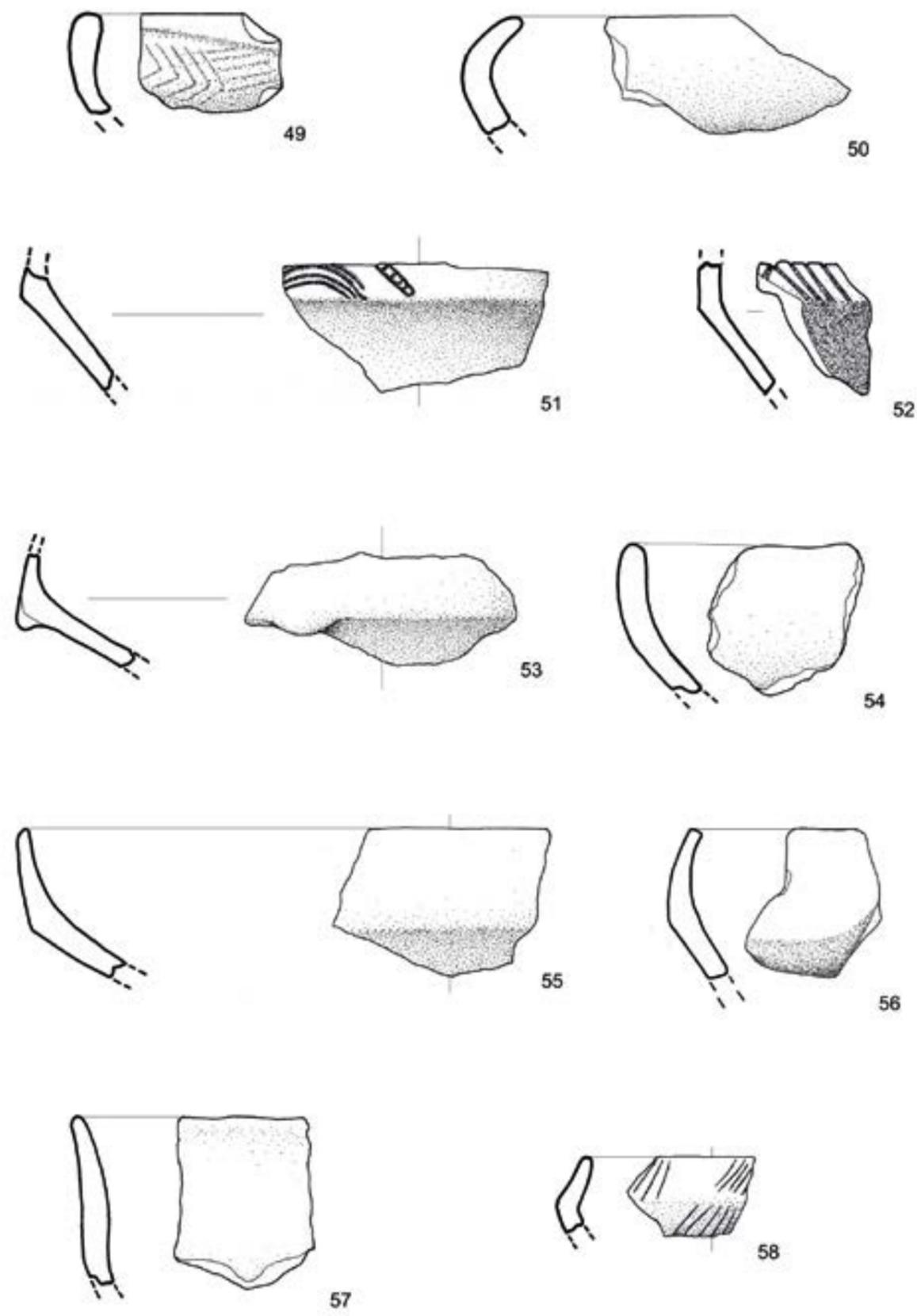

TABLA 06

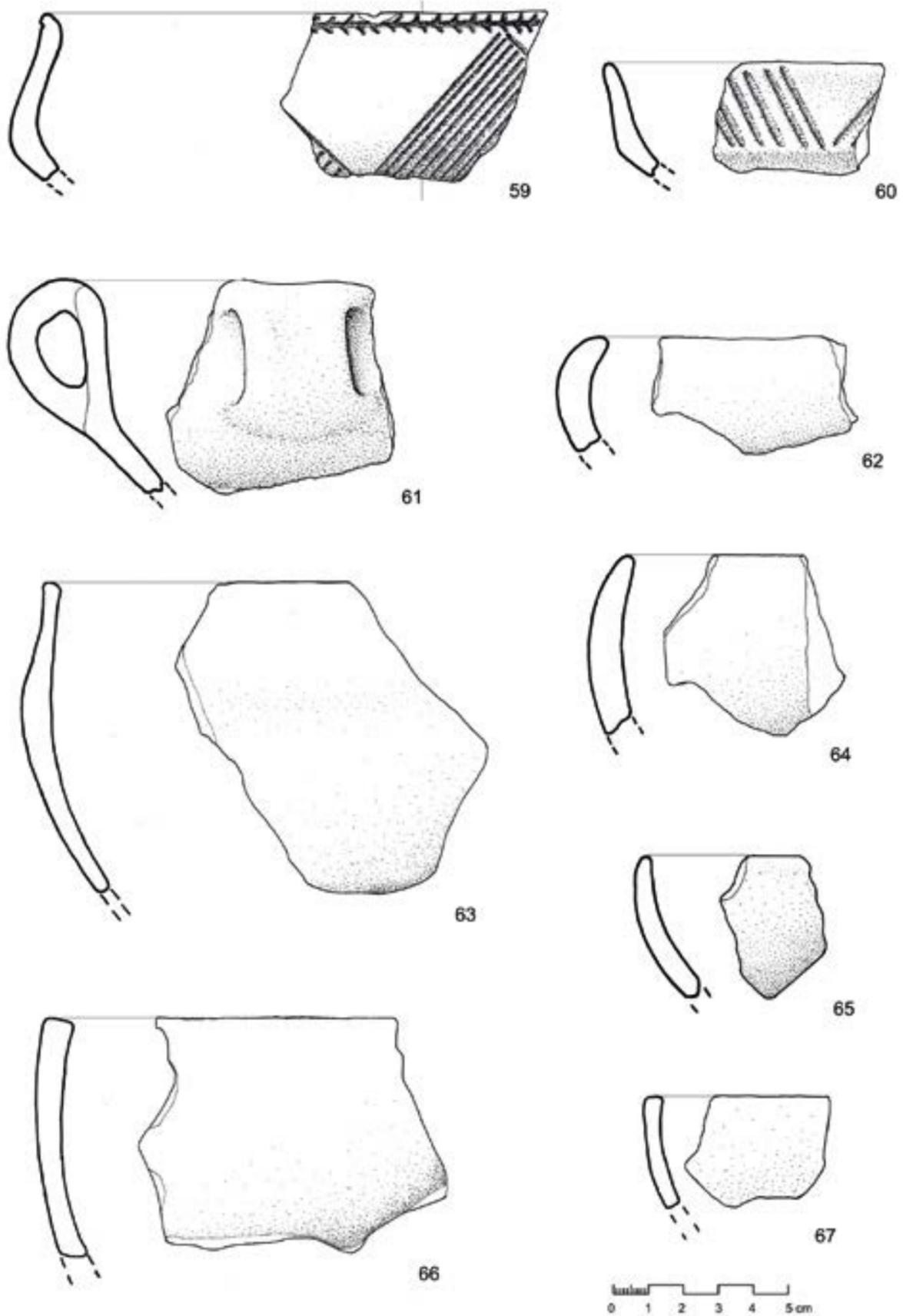

TABLA 07

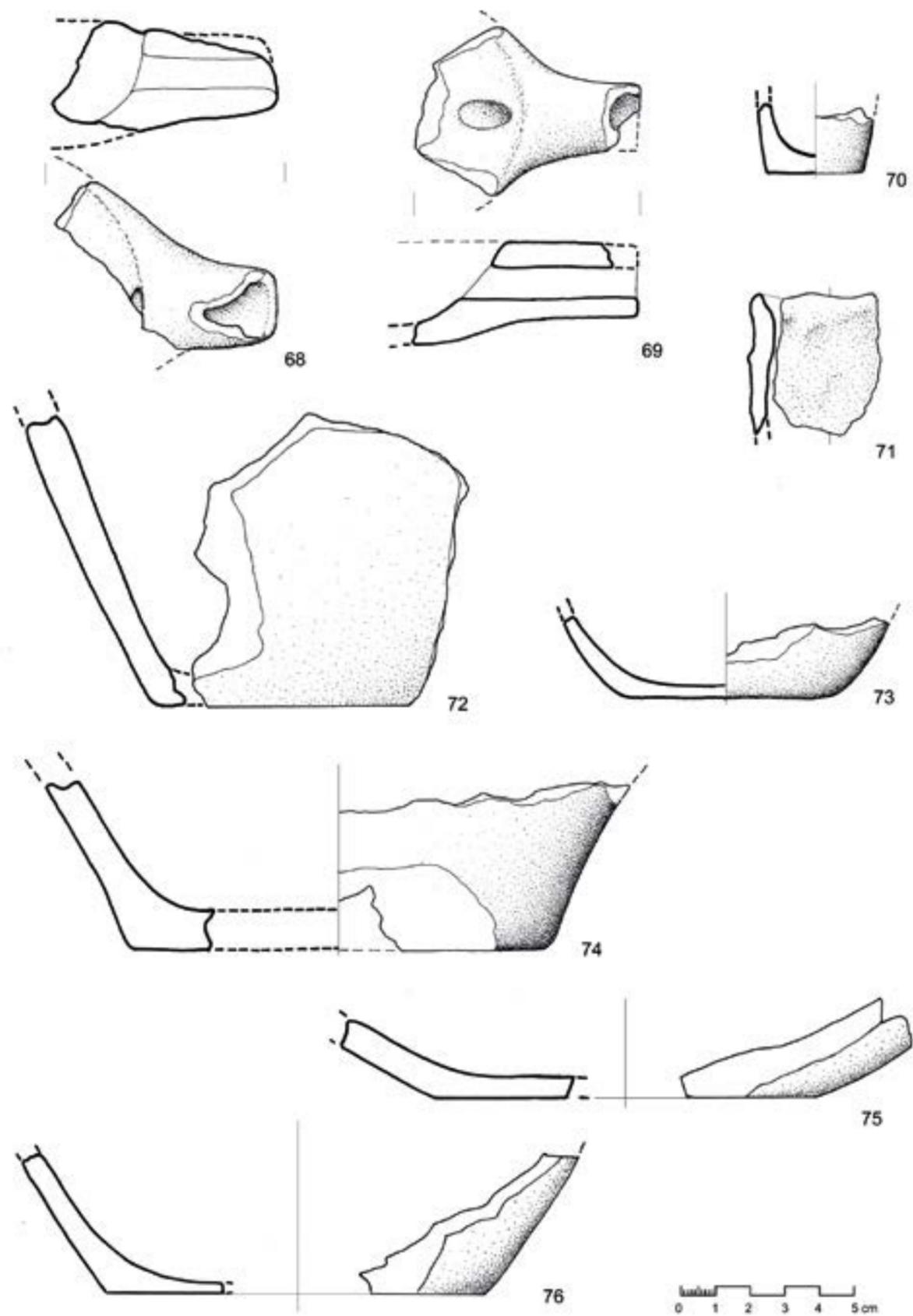

TABLA 08

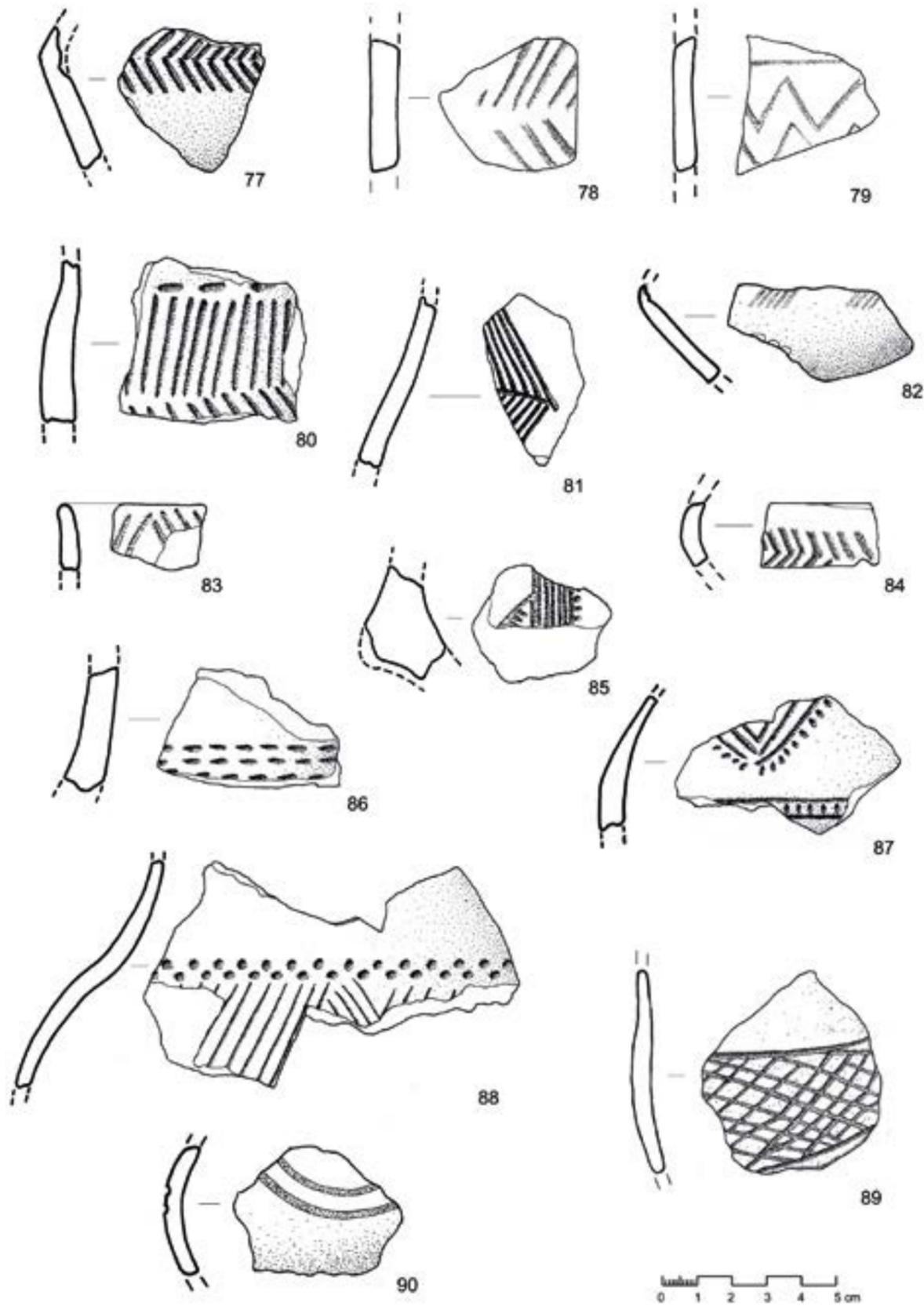

TABLA 09

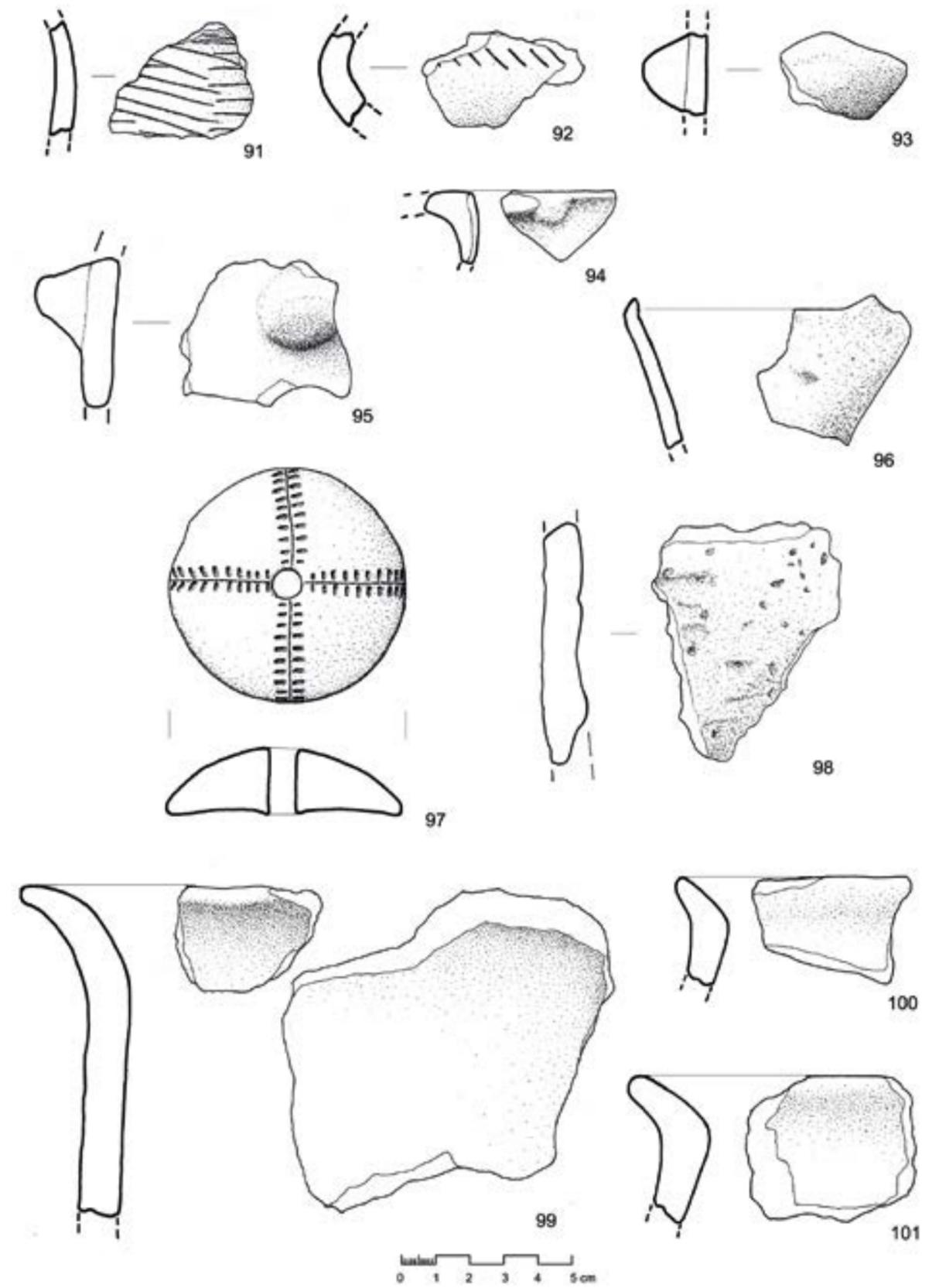

TABLA 10

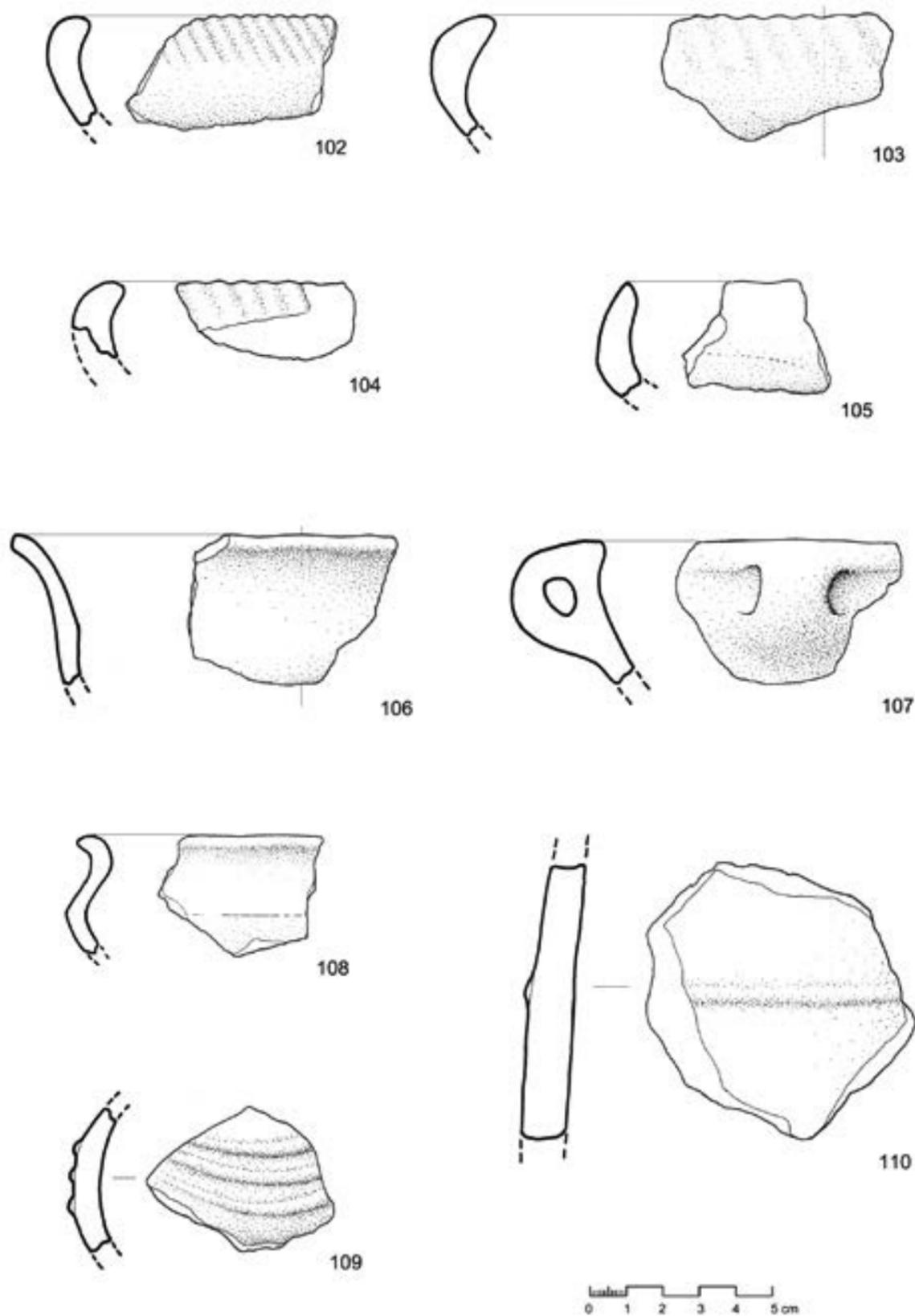

TABLA 11

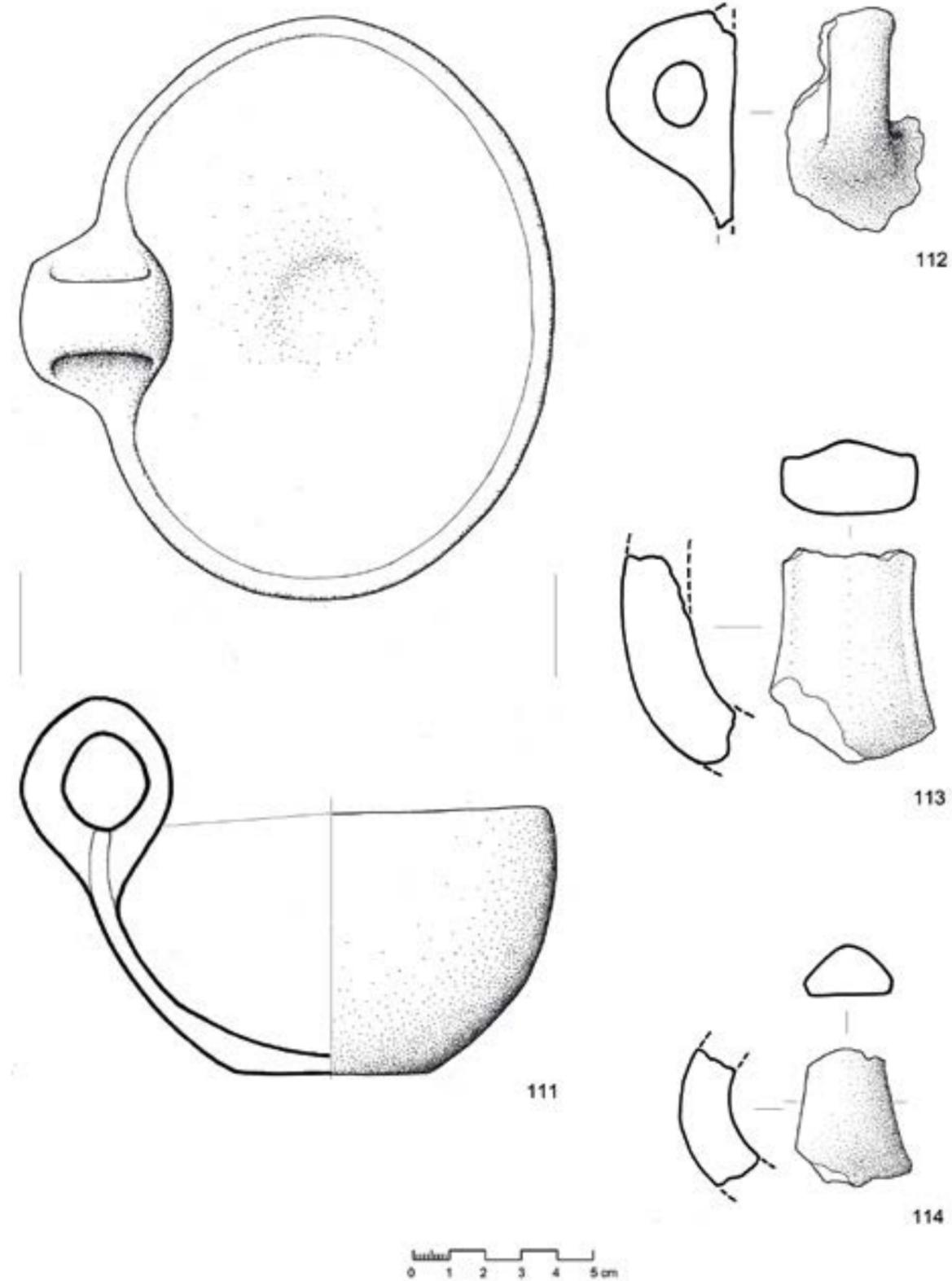

TABLA 12

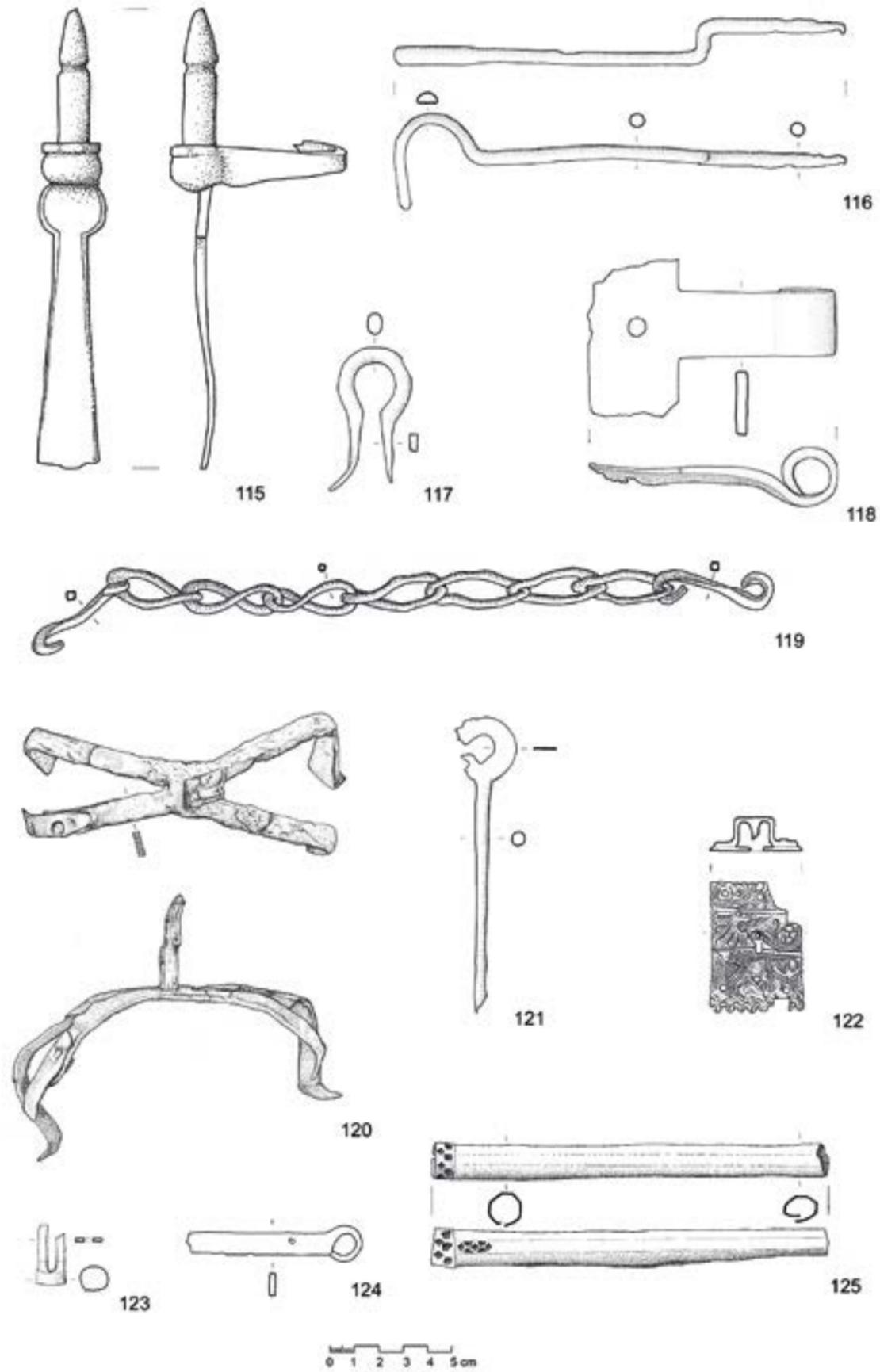

TABLA 13

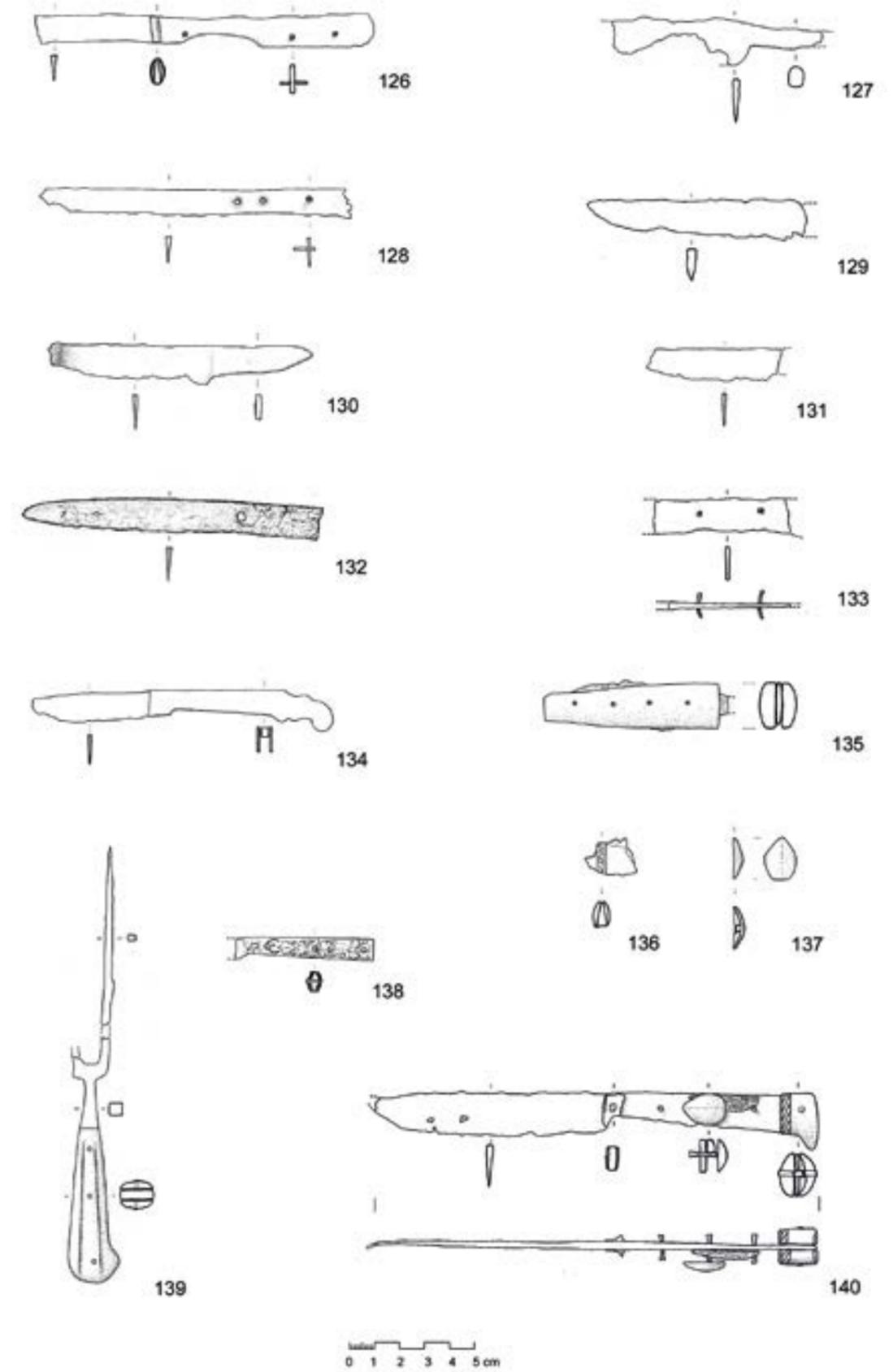

TABLA 14

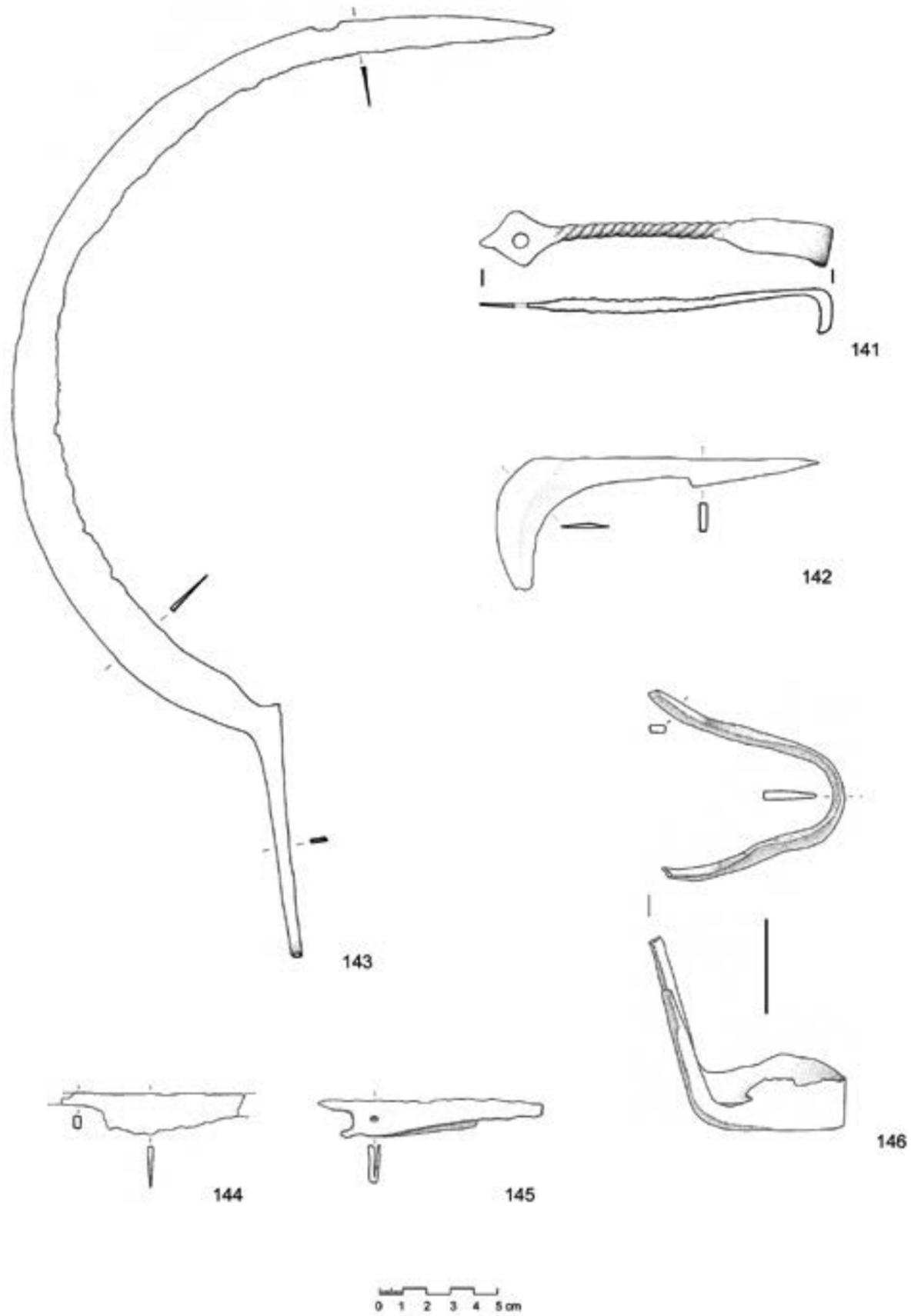

TABLA 15

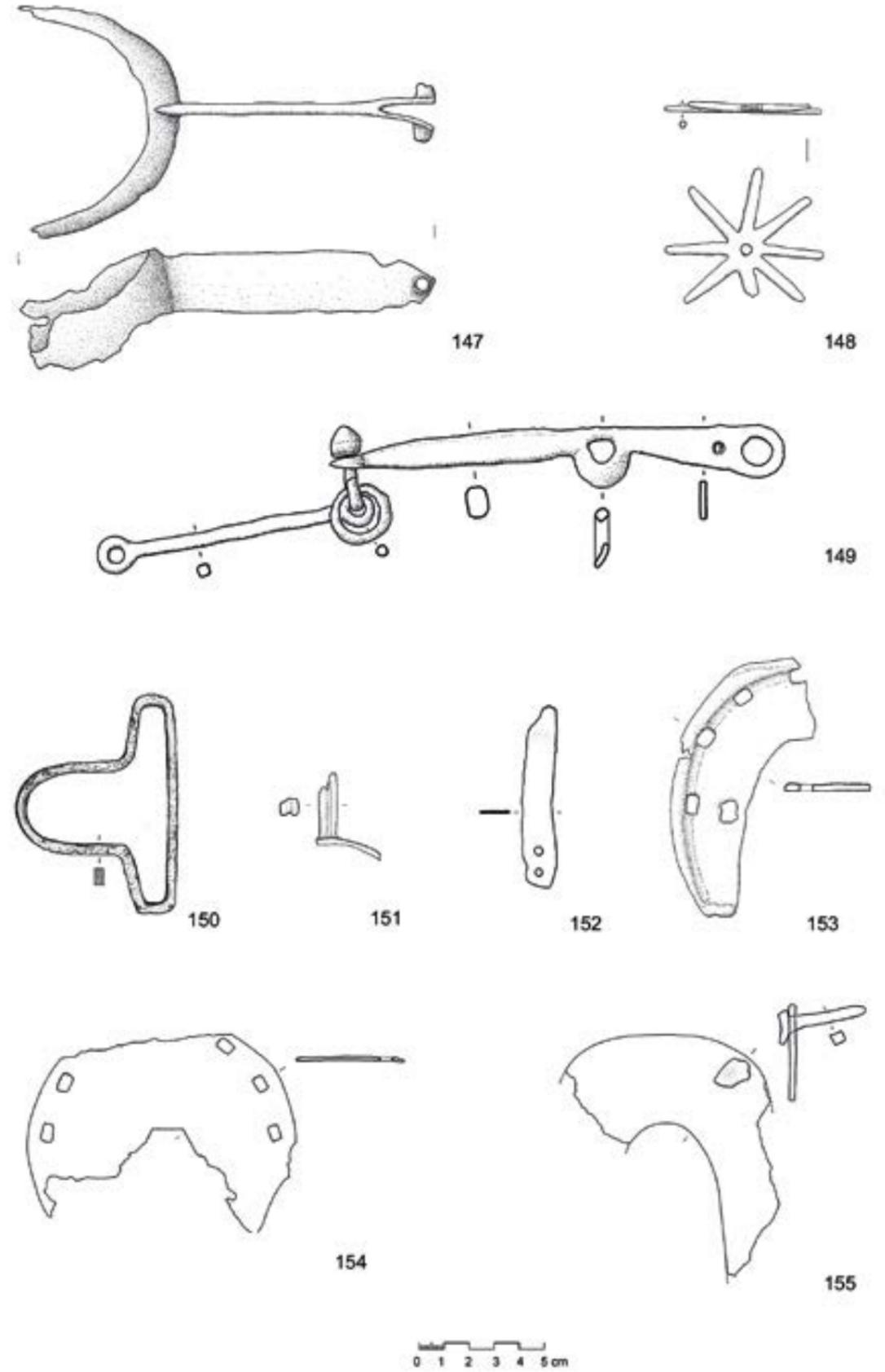

TABLA 16

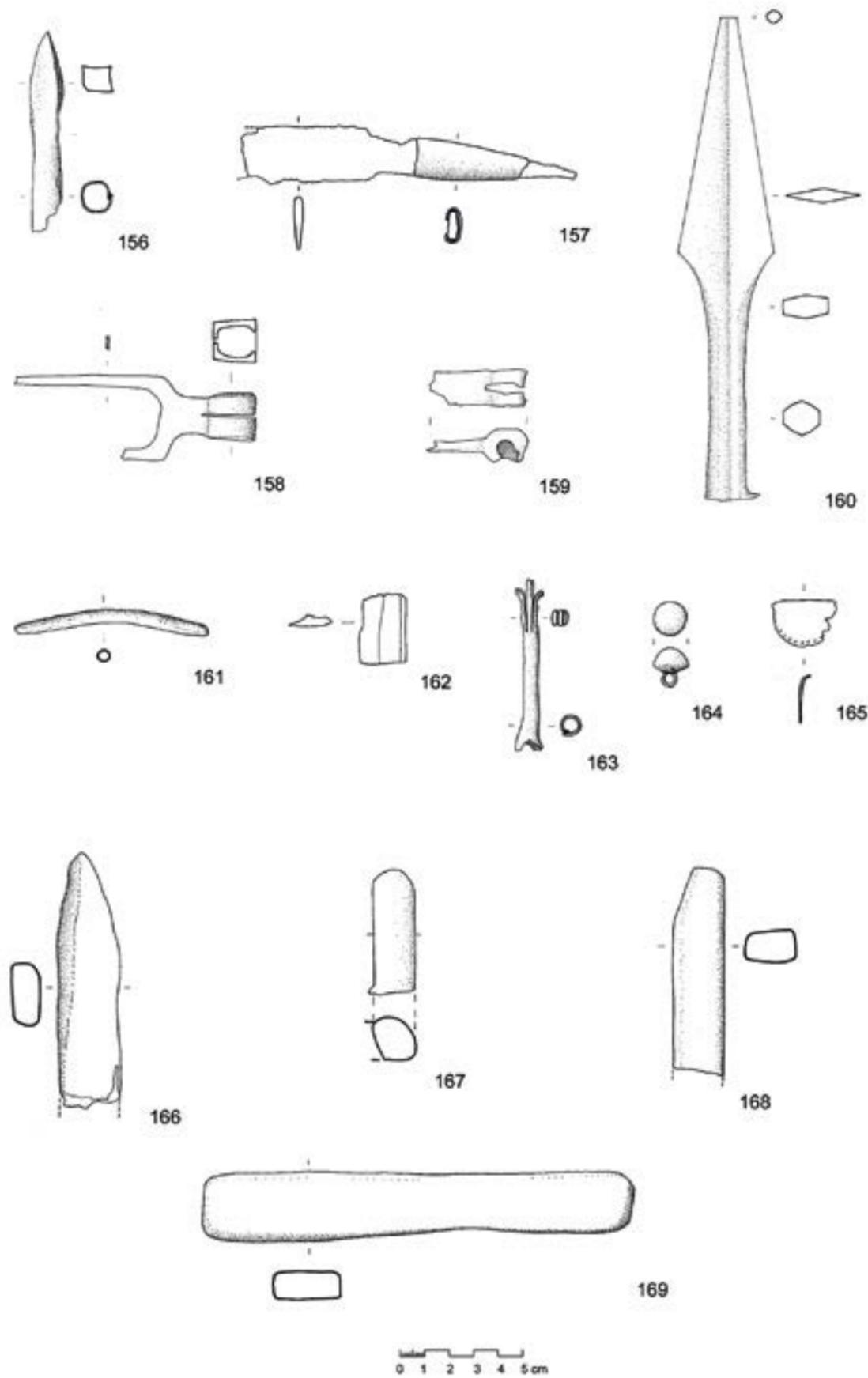
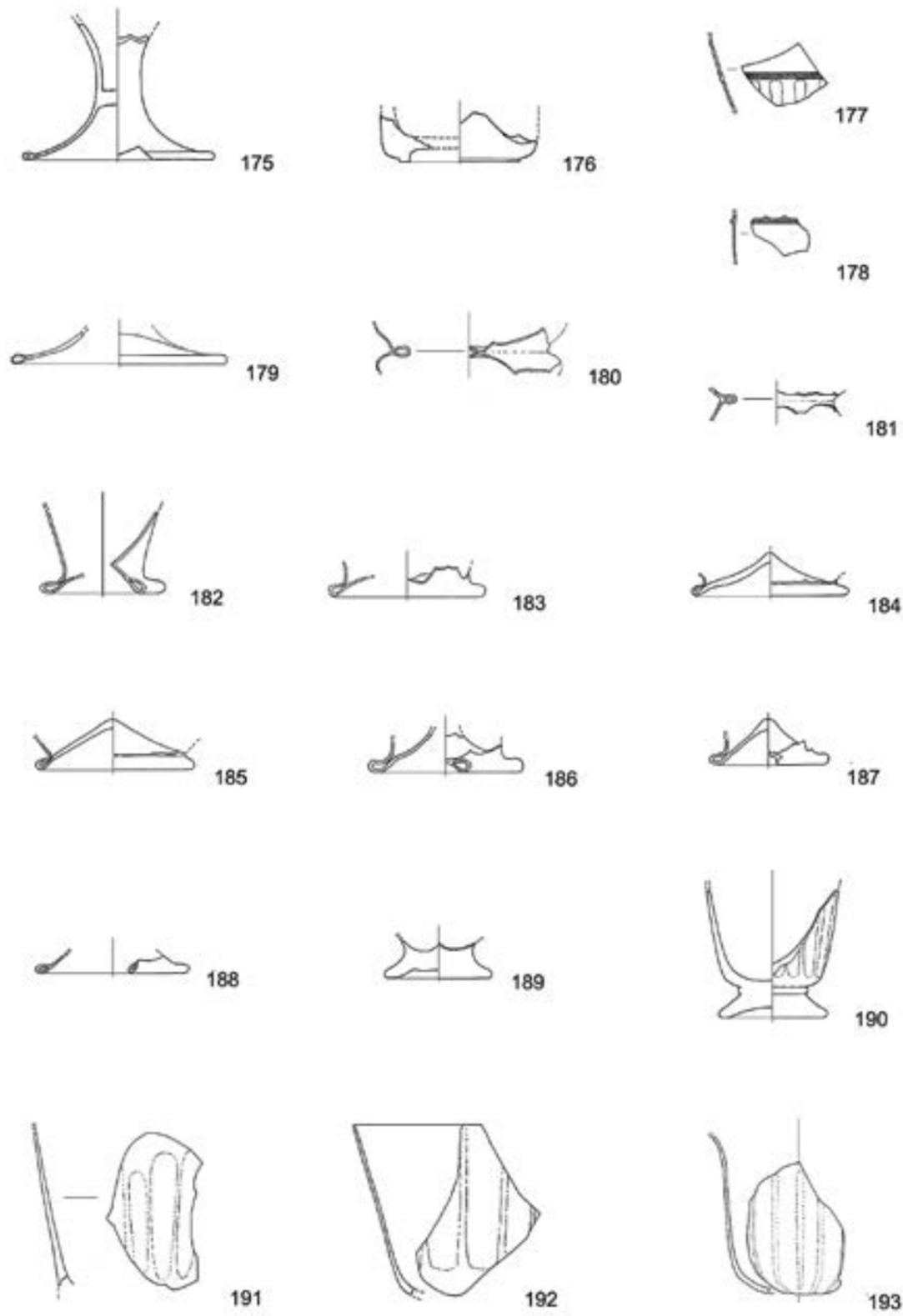
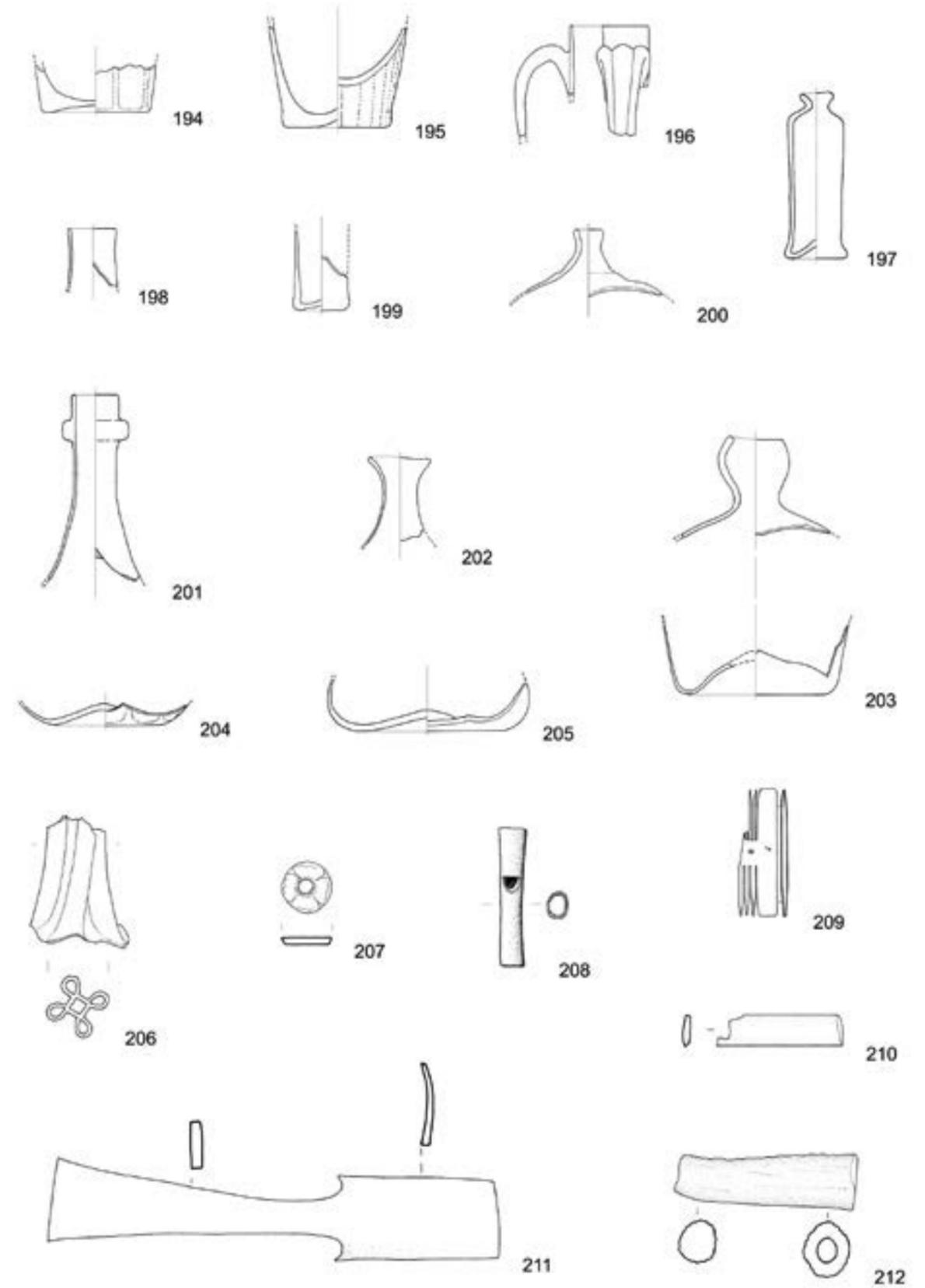

TABLA 17

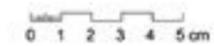
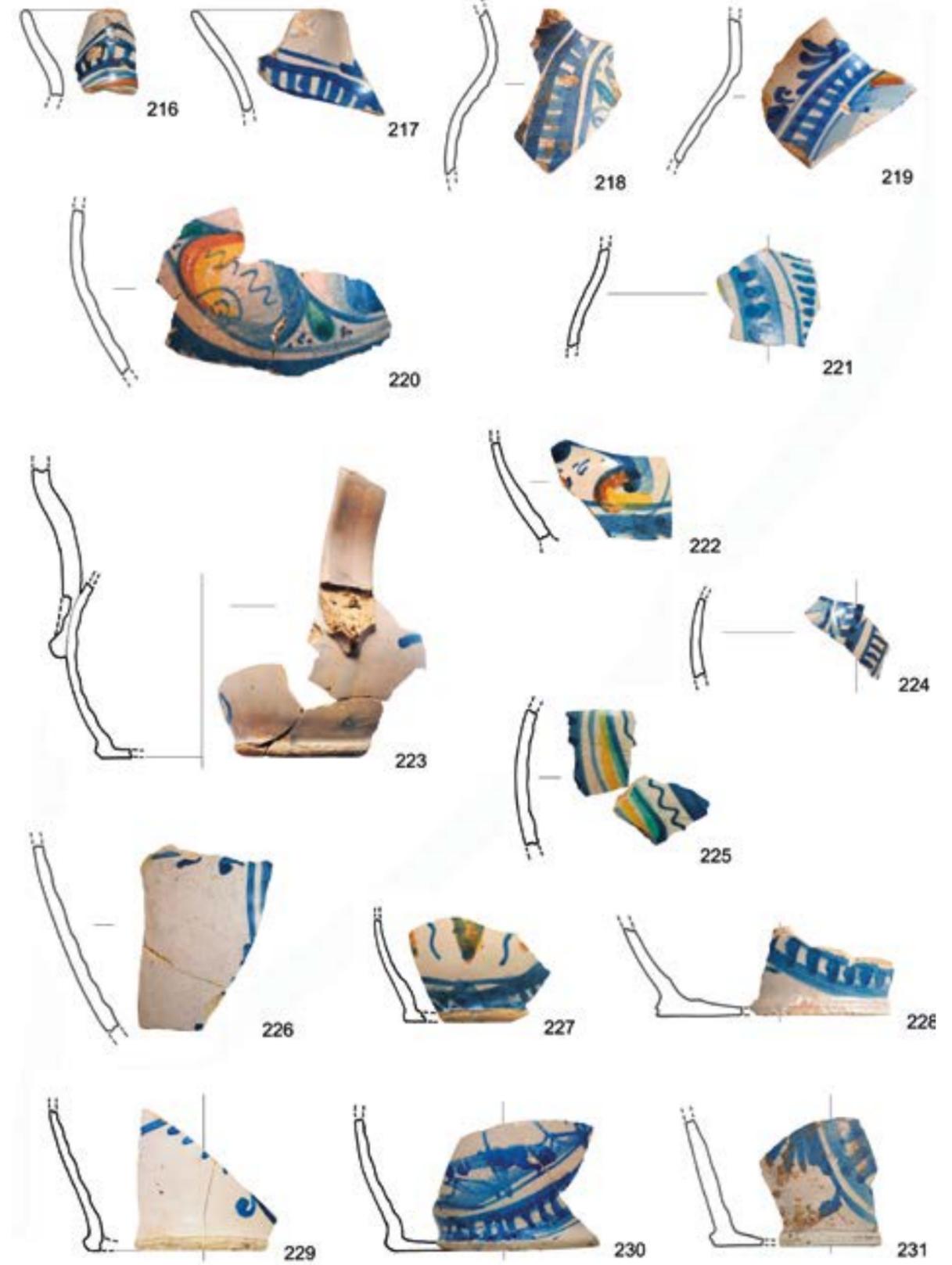
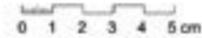
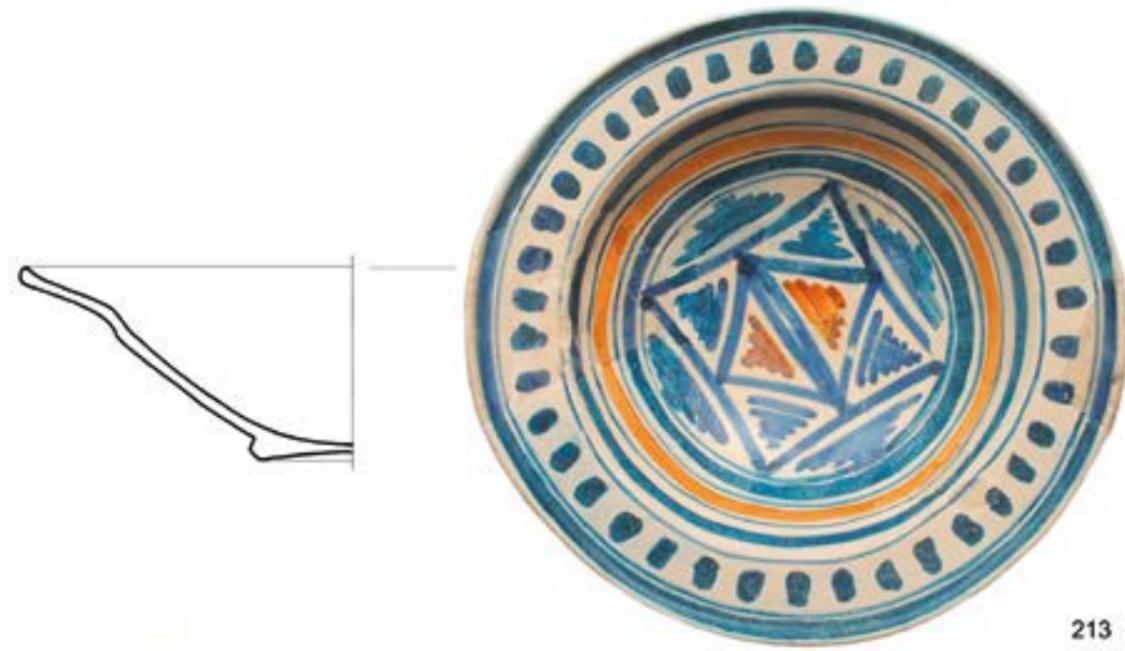

0 1 2 3 4 5 cm

0 1 2 3 4 5 cm

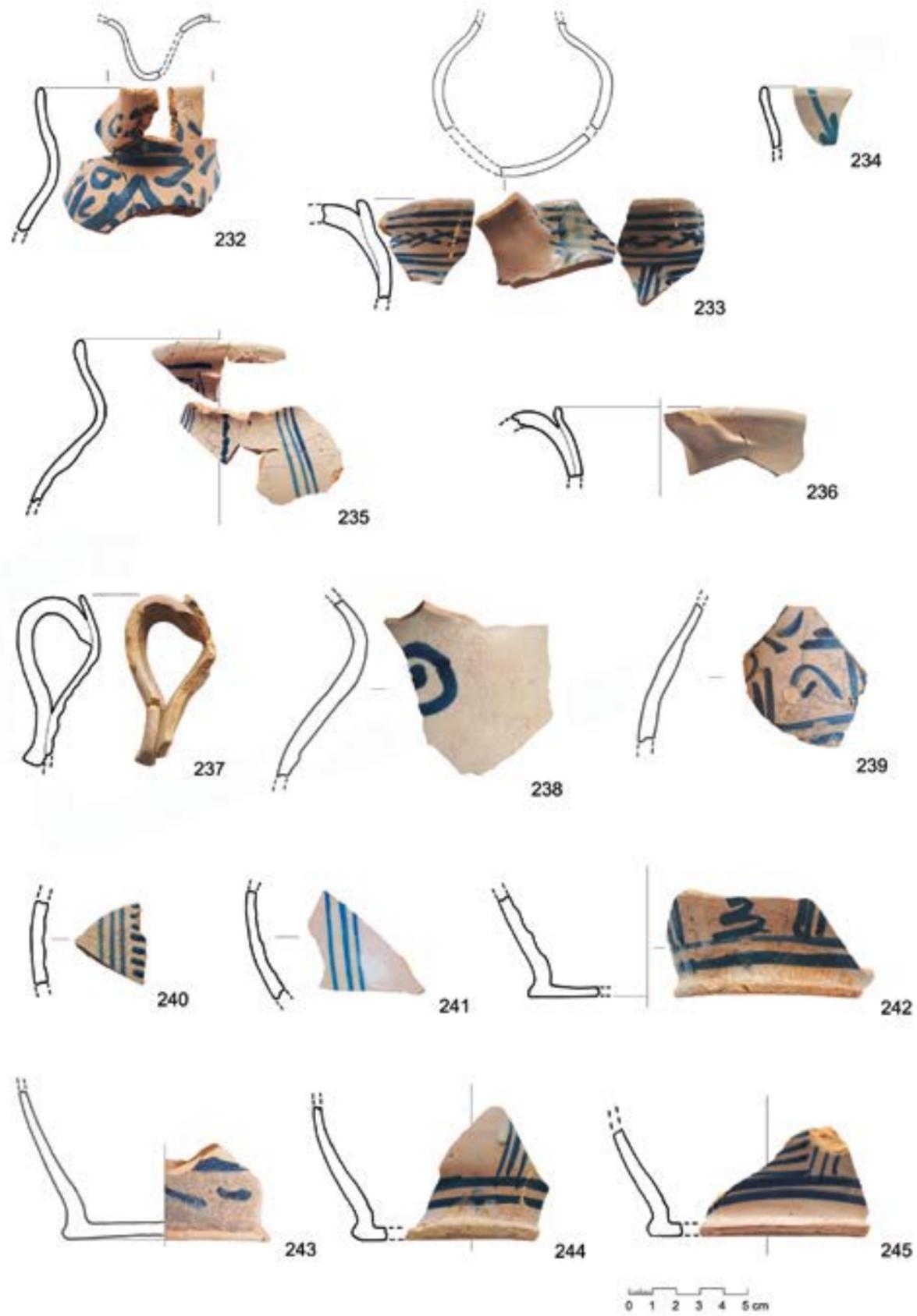

TABLA 24

TABLA 25

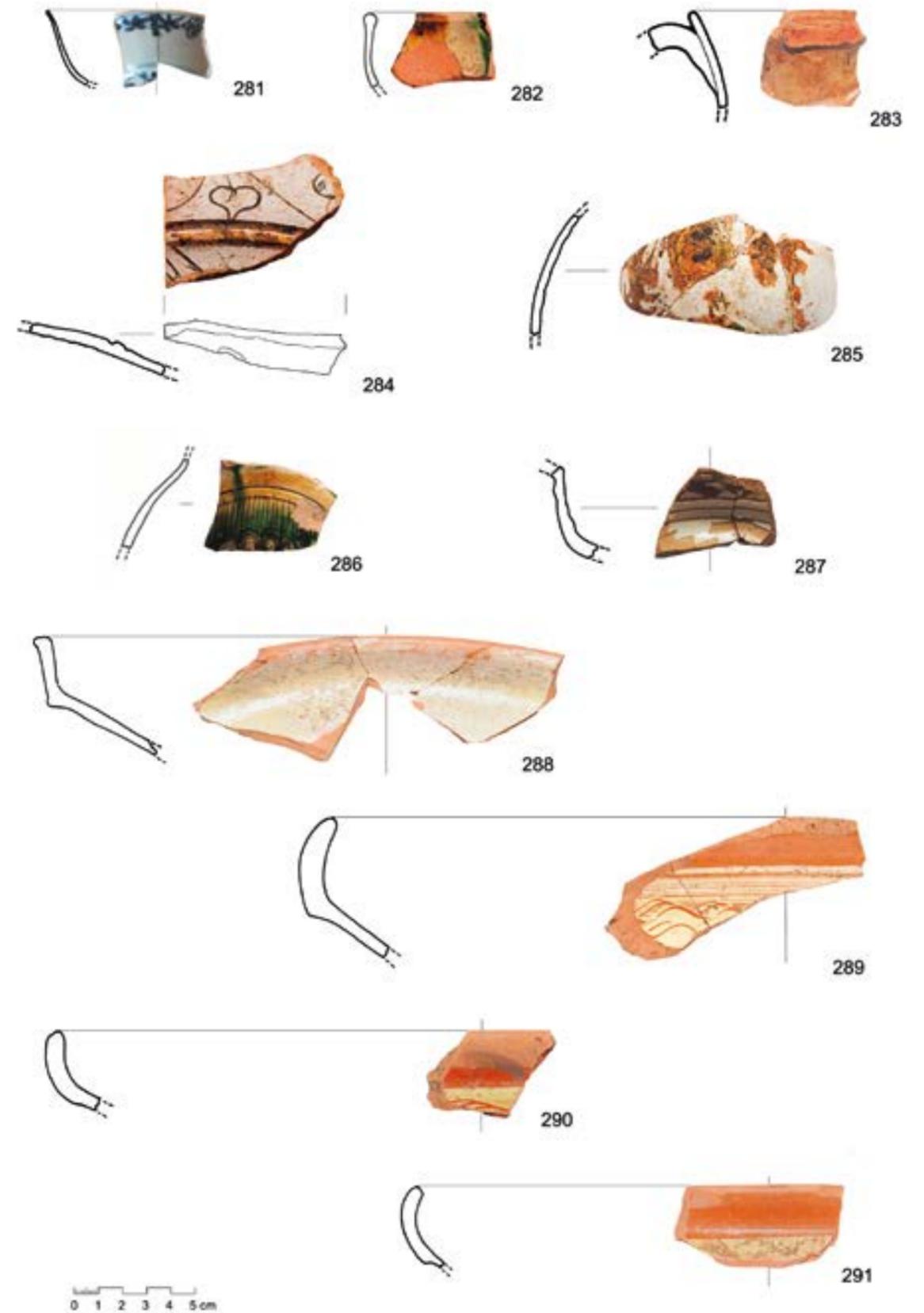

TABLA 26

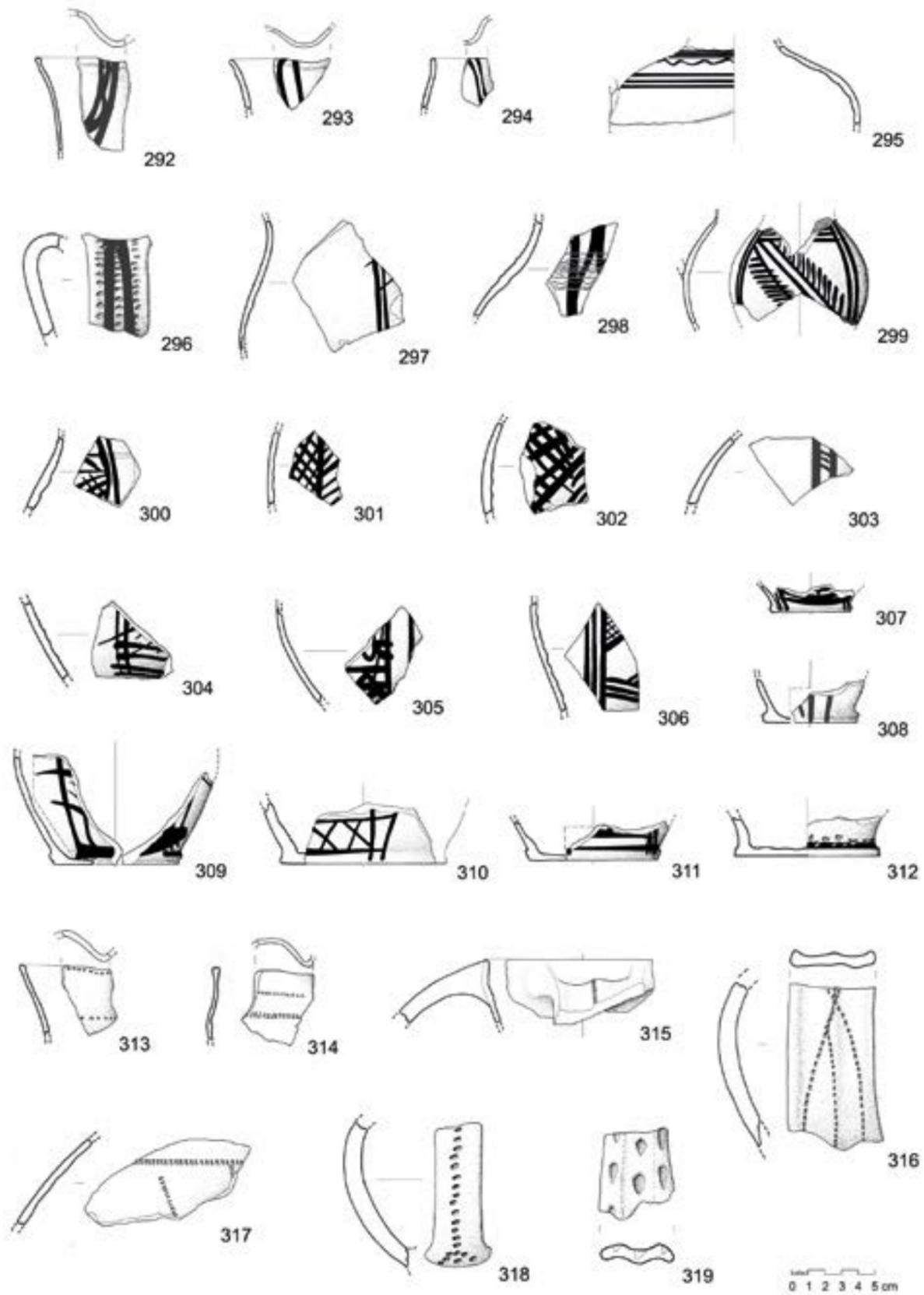

TABLA 27

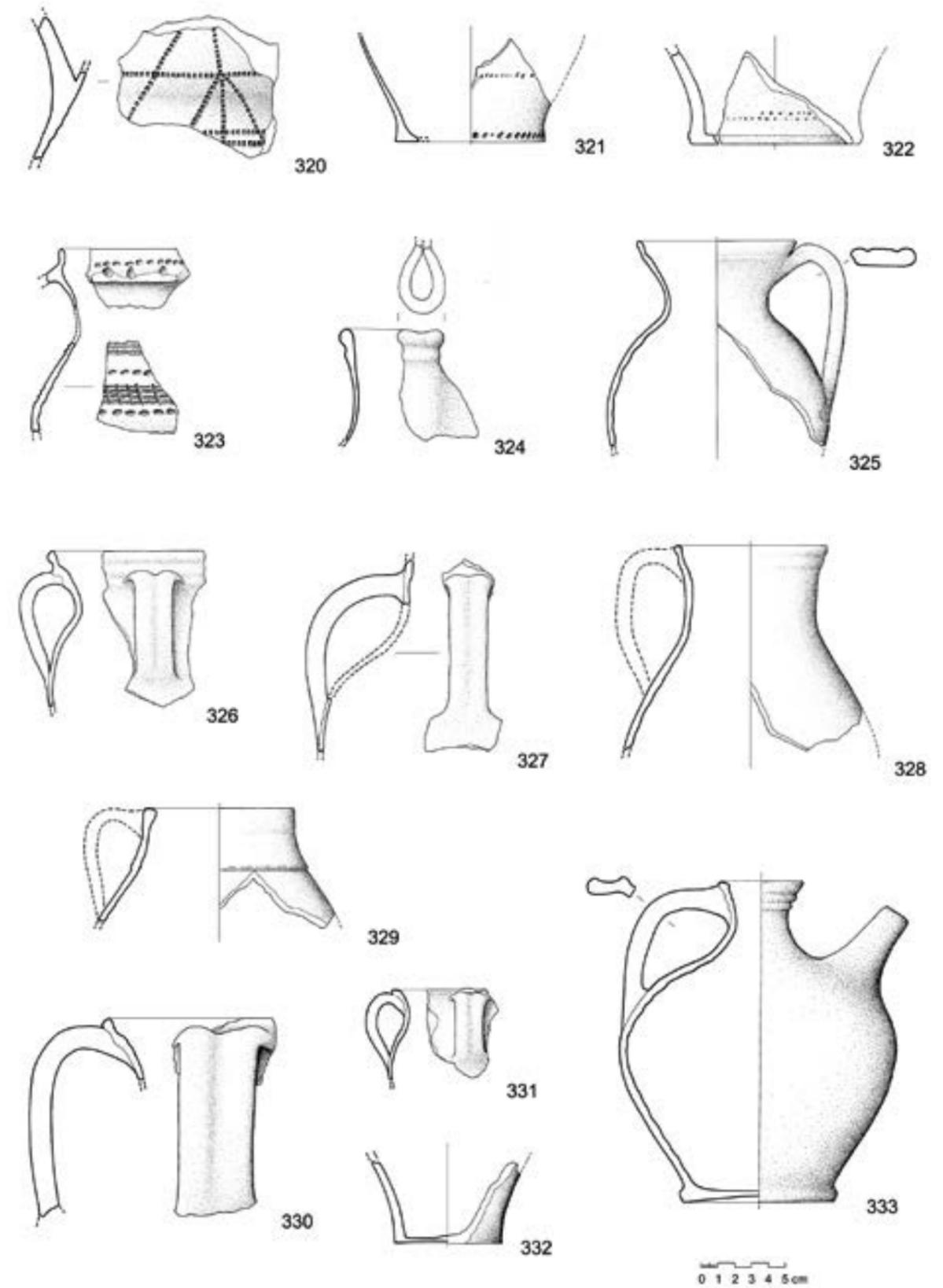

TABLA 28

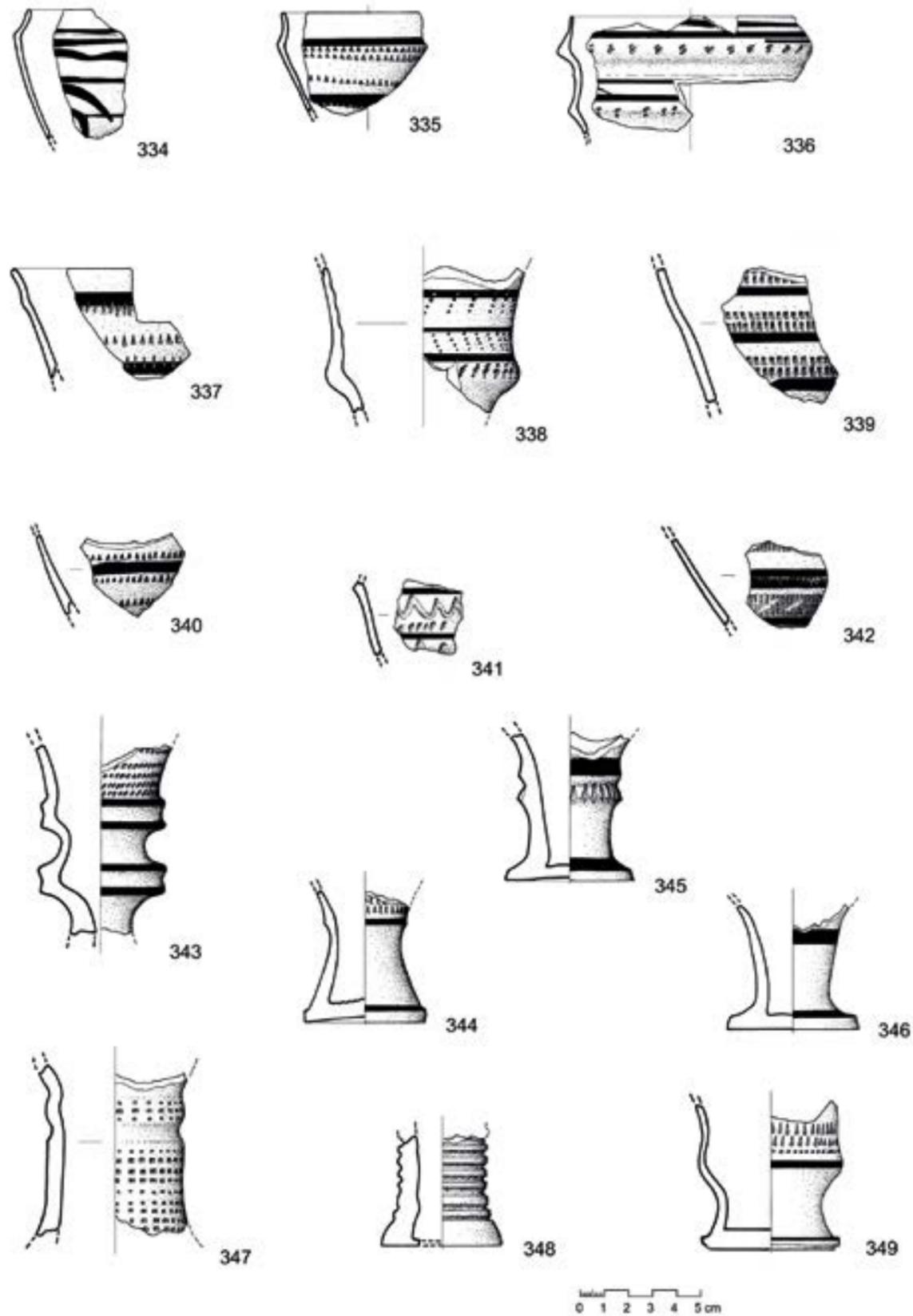

TABLA 29

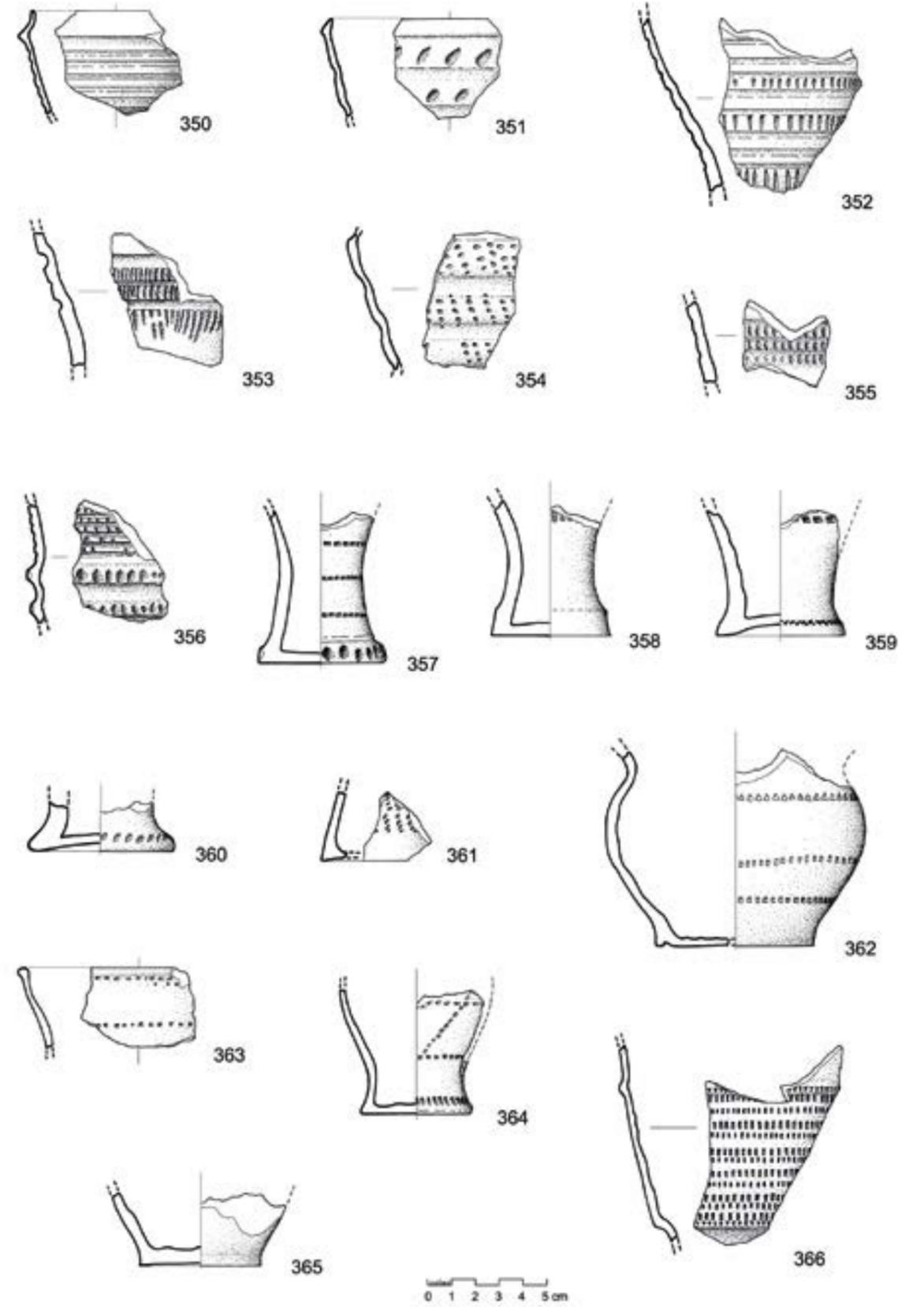

TABLA 30

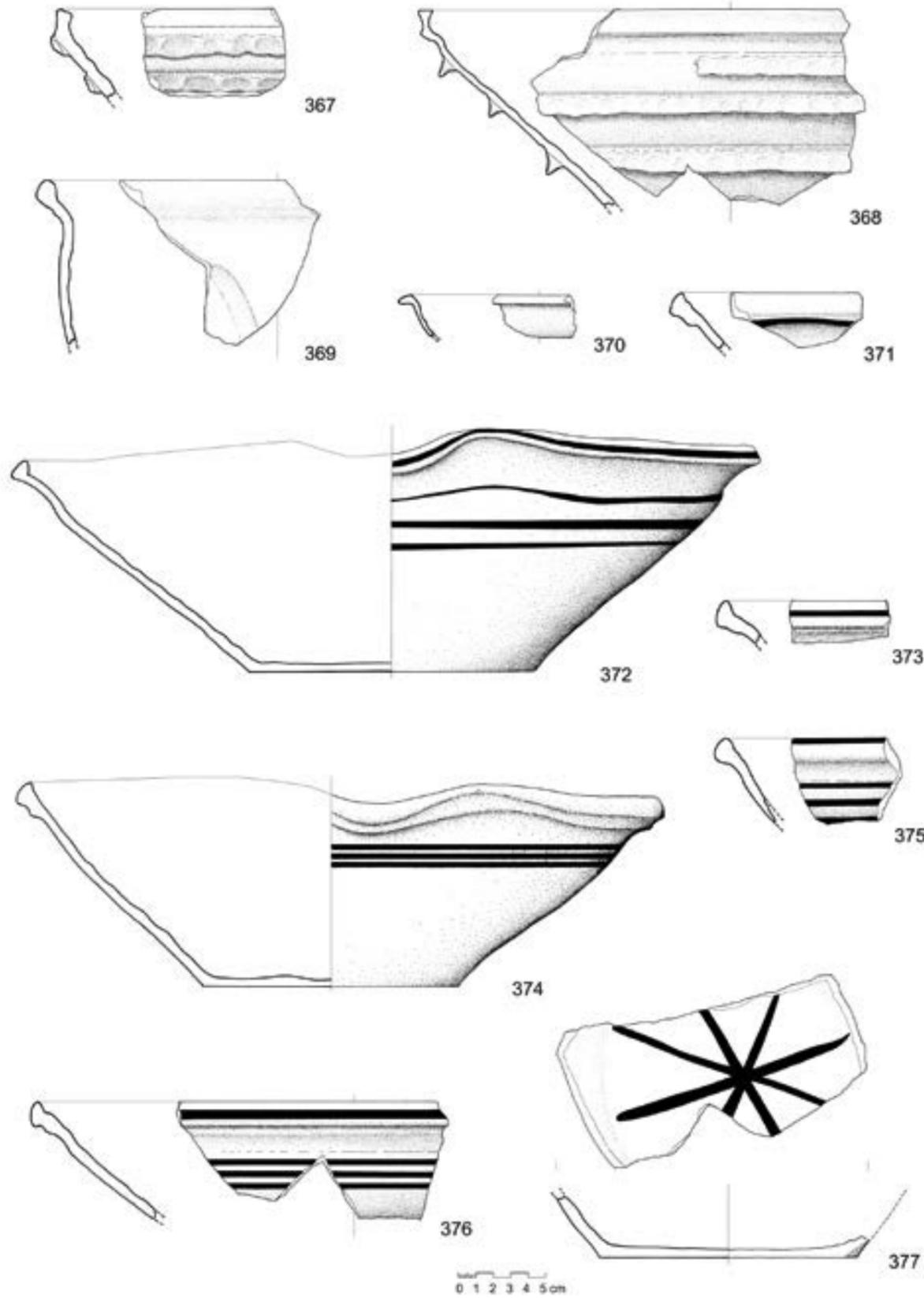

TABLA 31

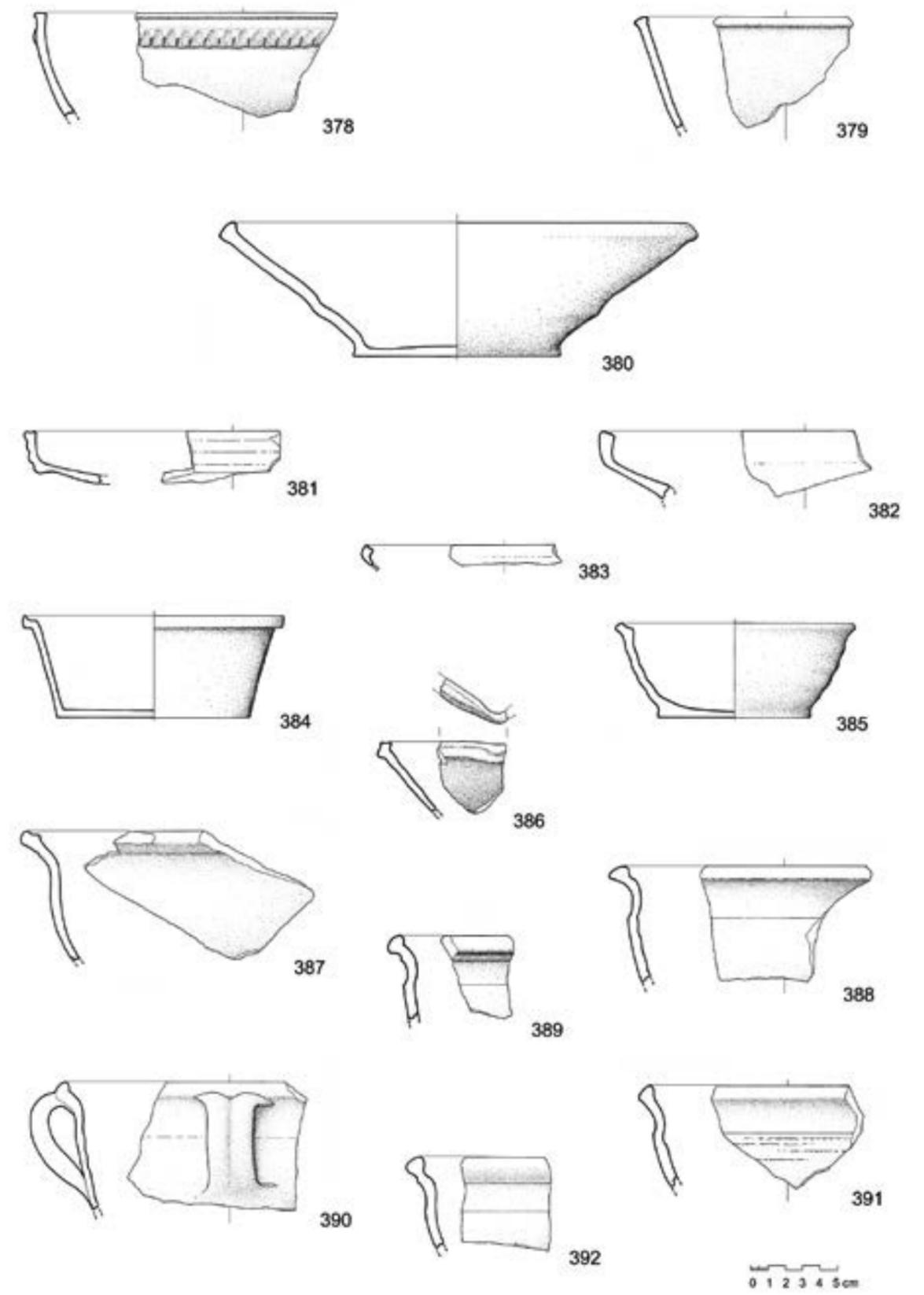

TABLA 32

393

394

0 1 2 3 4 5 cm

TABLA 33

395

396

397

0 1 2 3 4 5 cm

TABLA 34

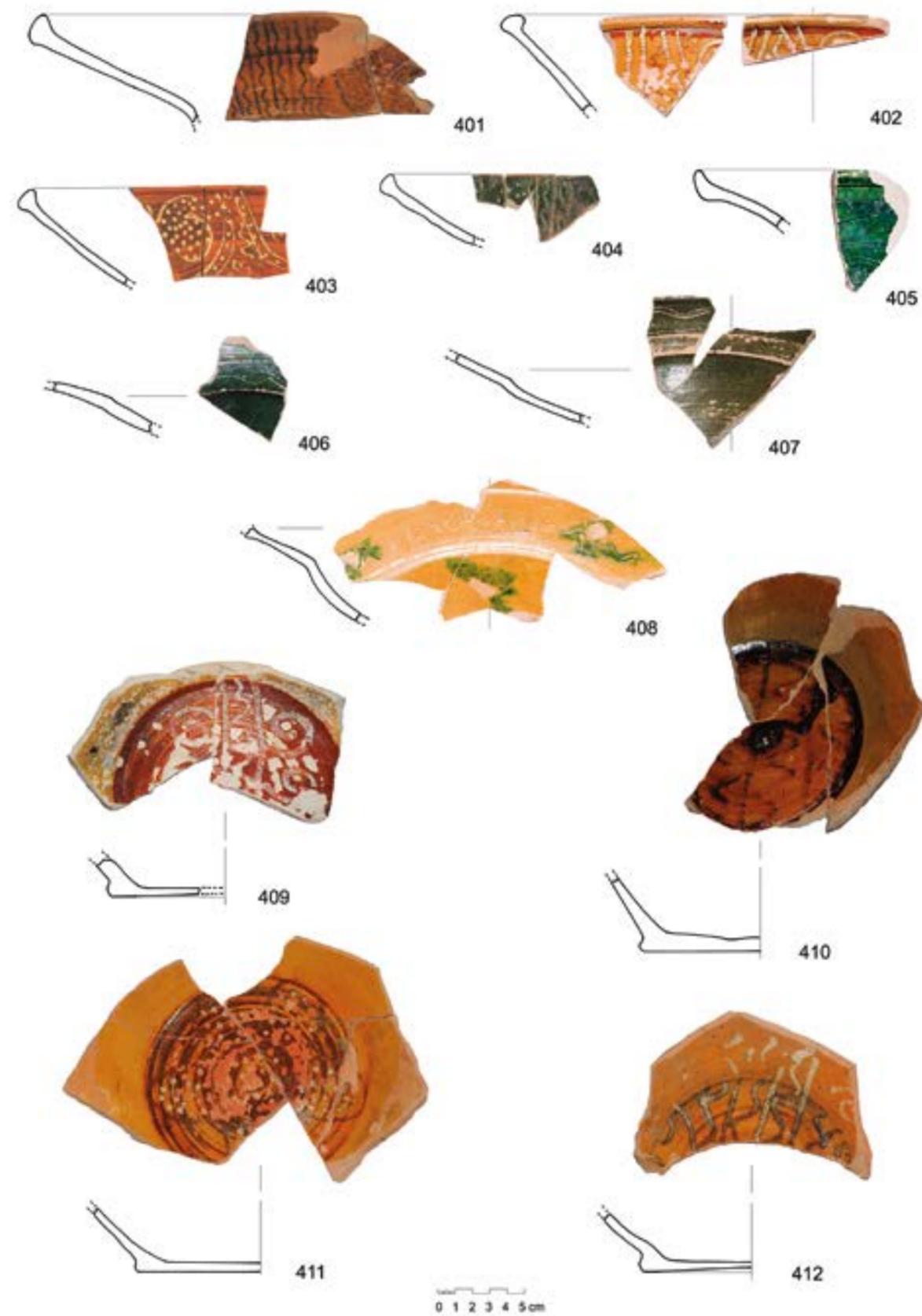

TABLA 35

TABLA 36

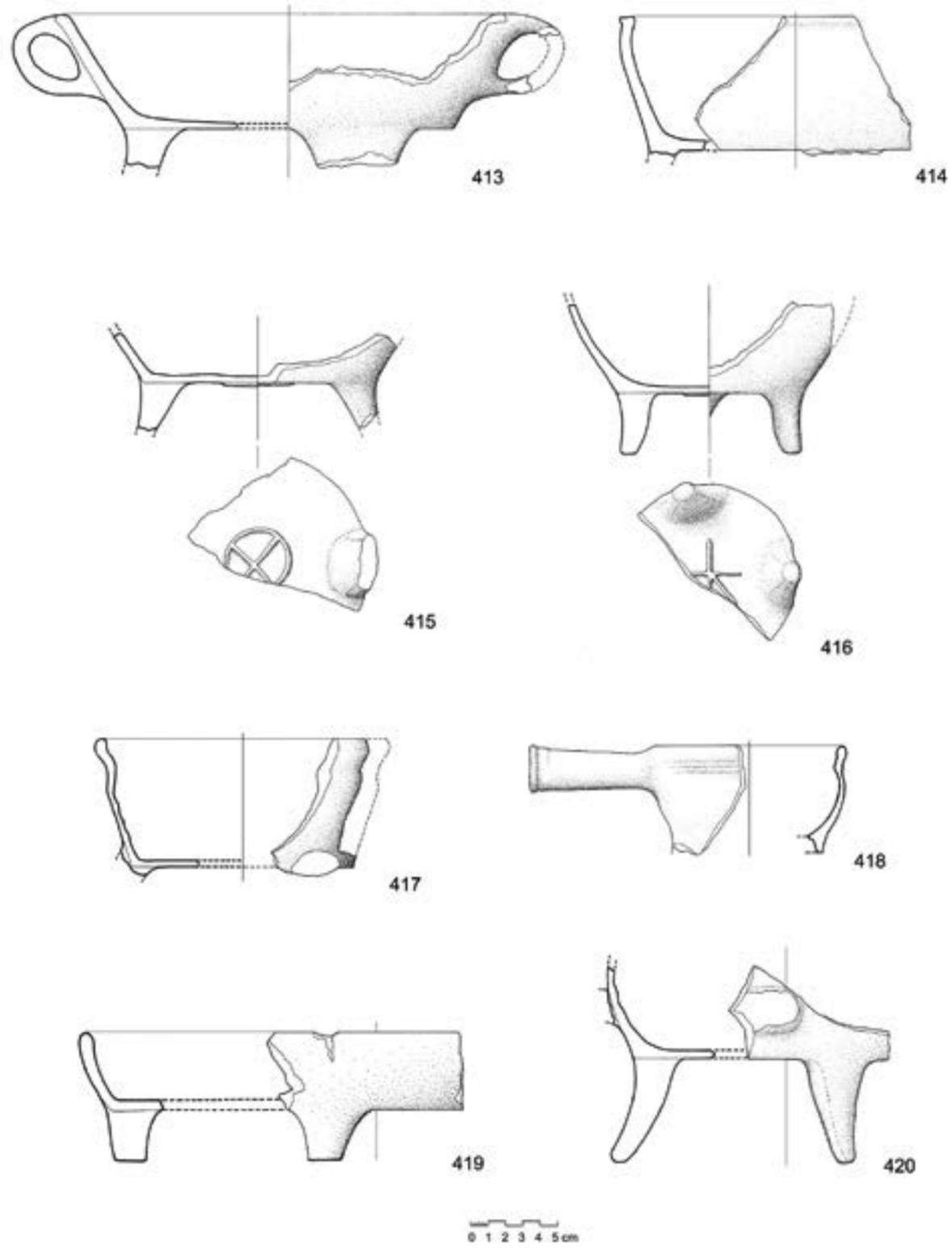

TABLA 37

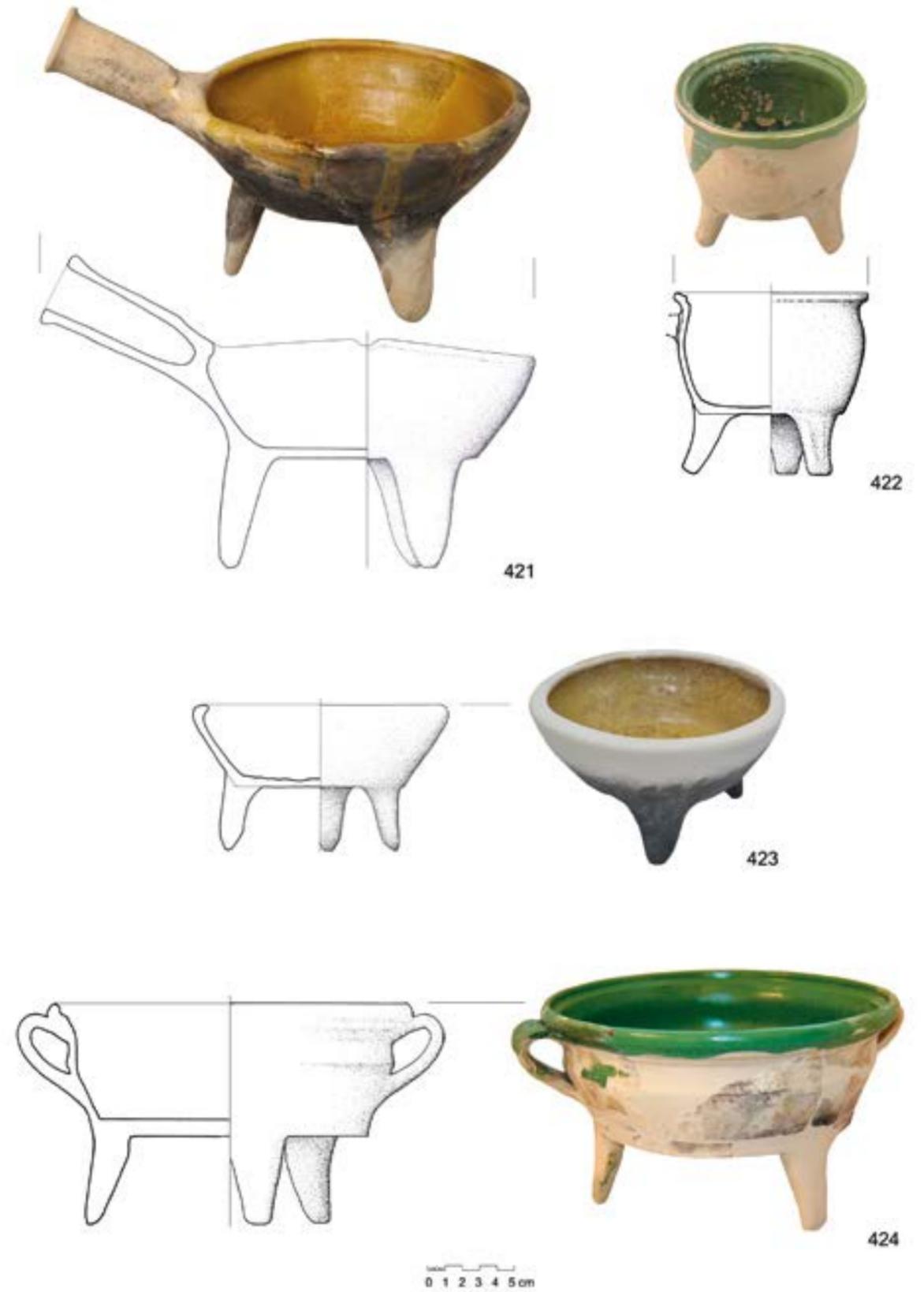

TABLA 38

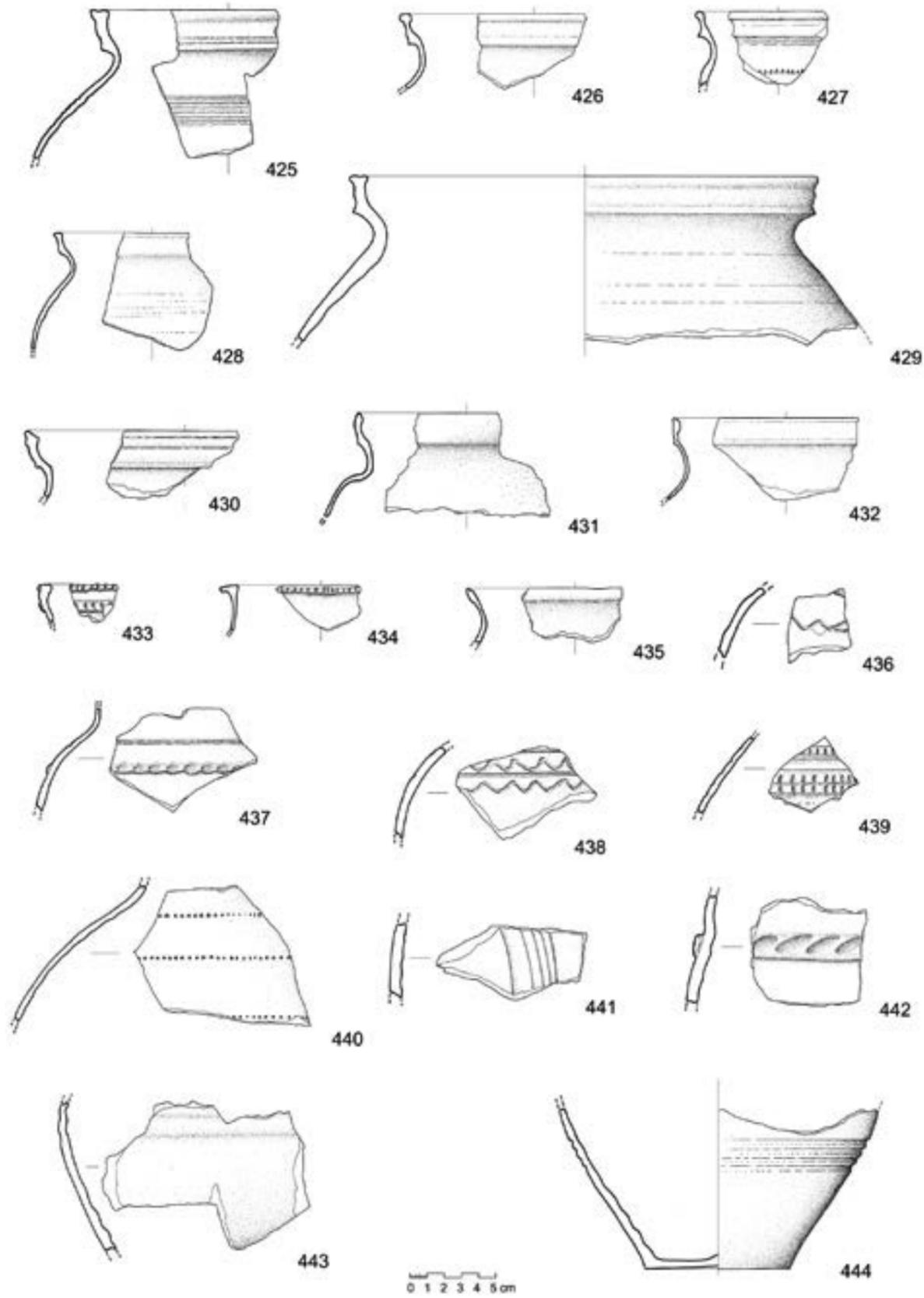

TABLA 39

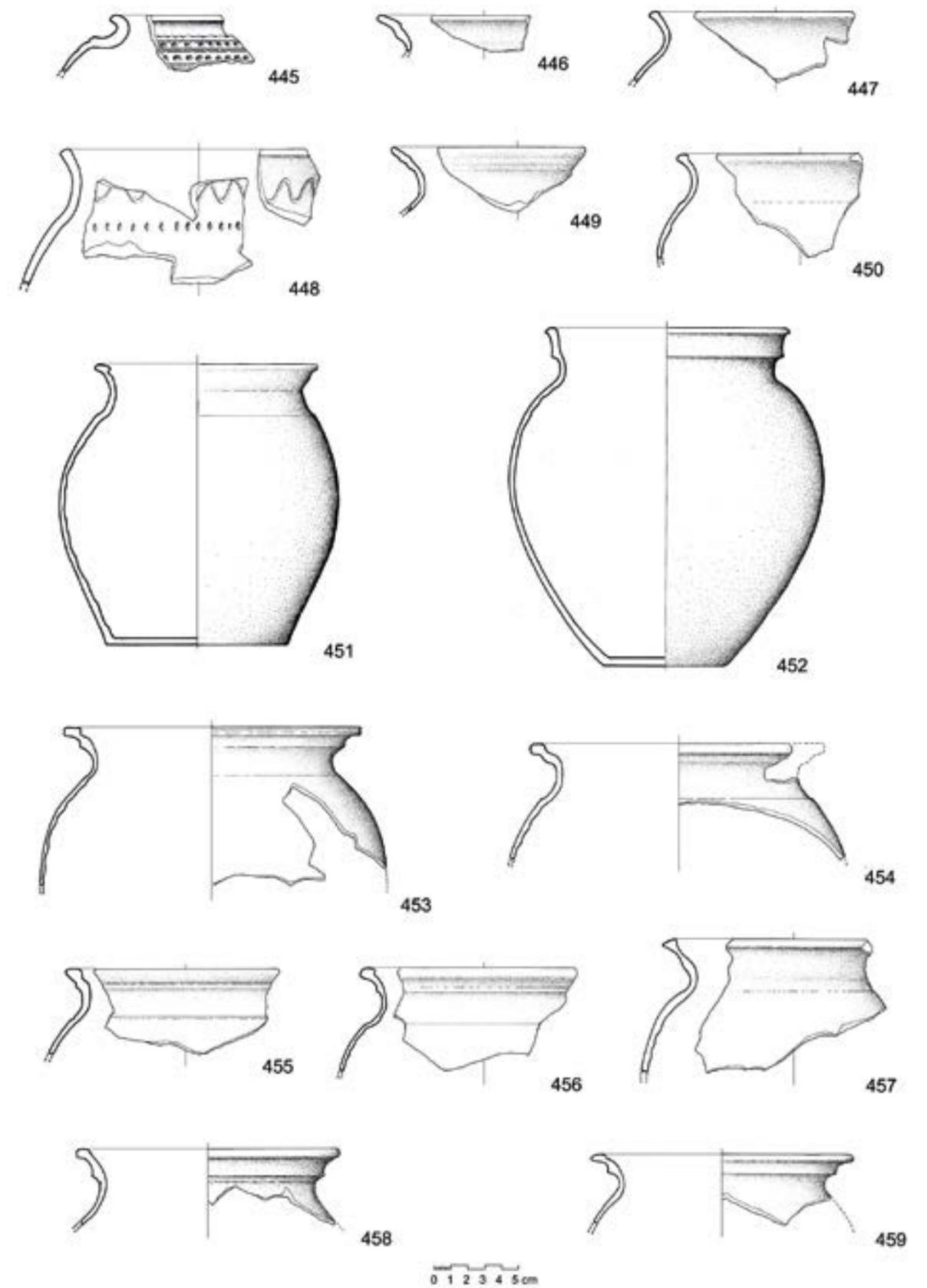

TABLA 40

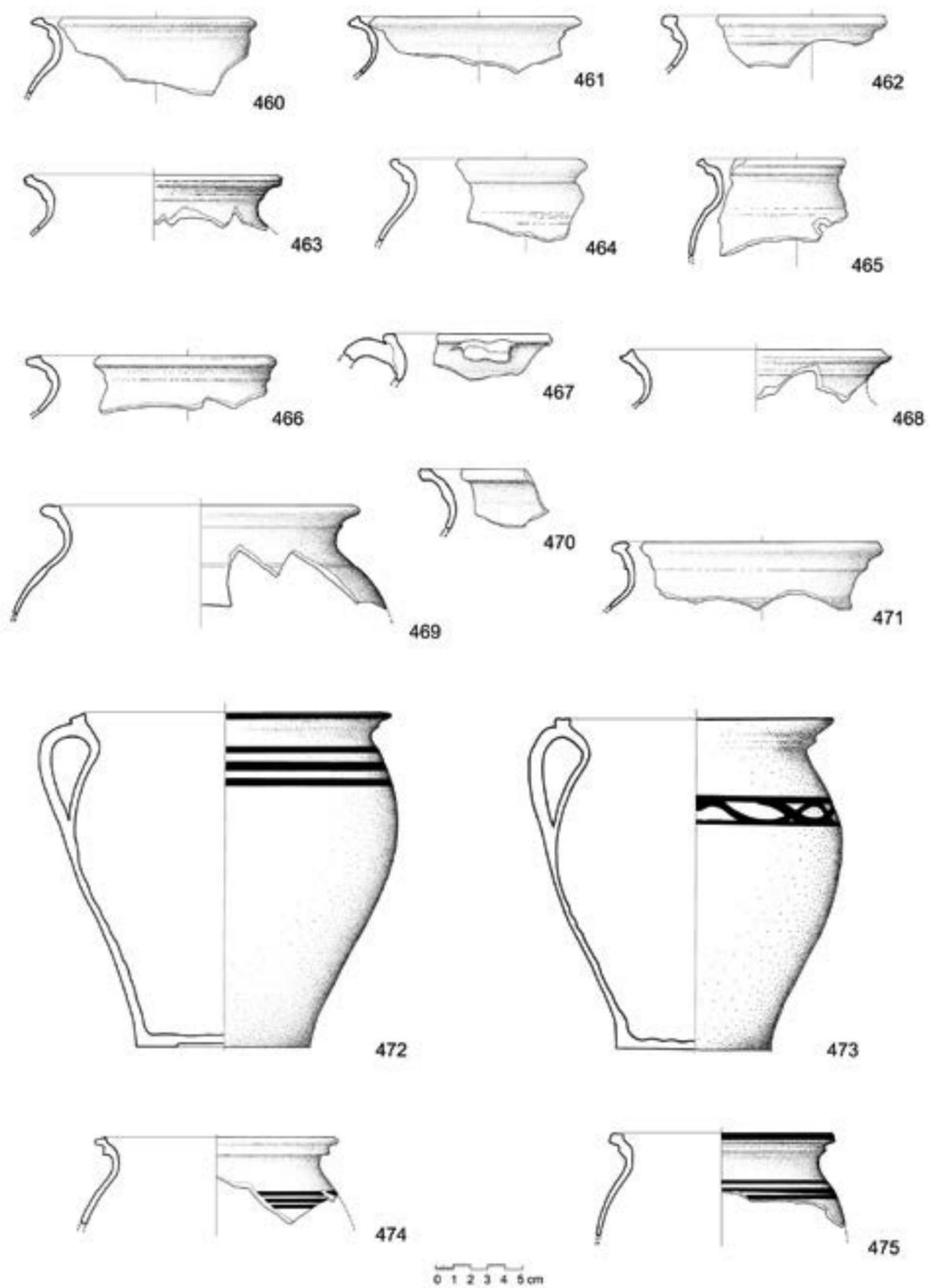

TABLA 41

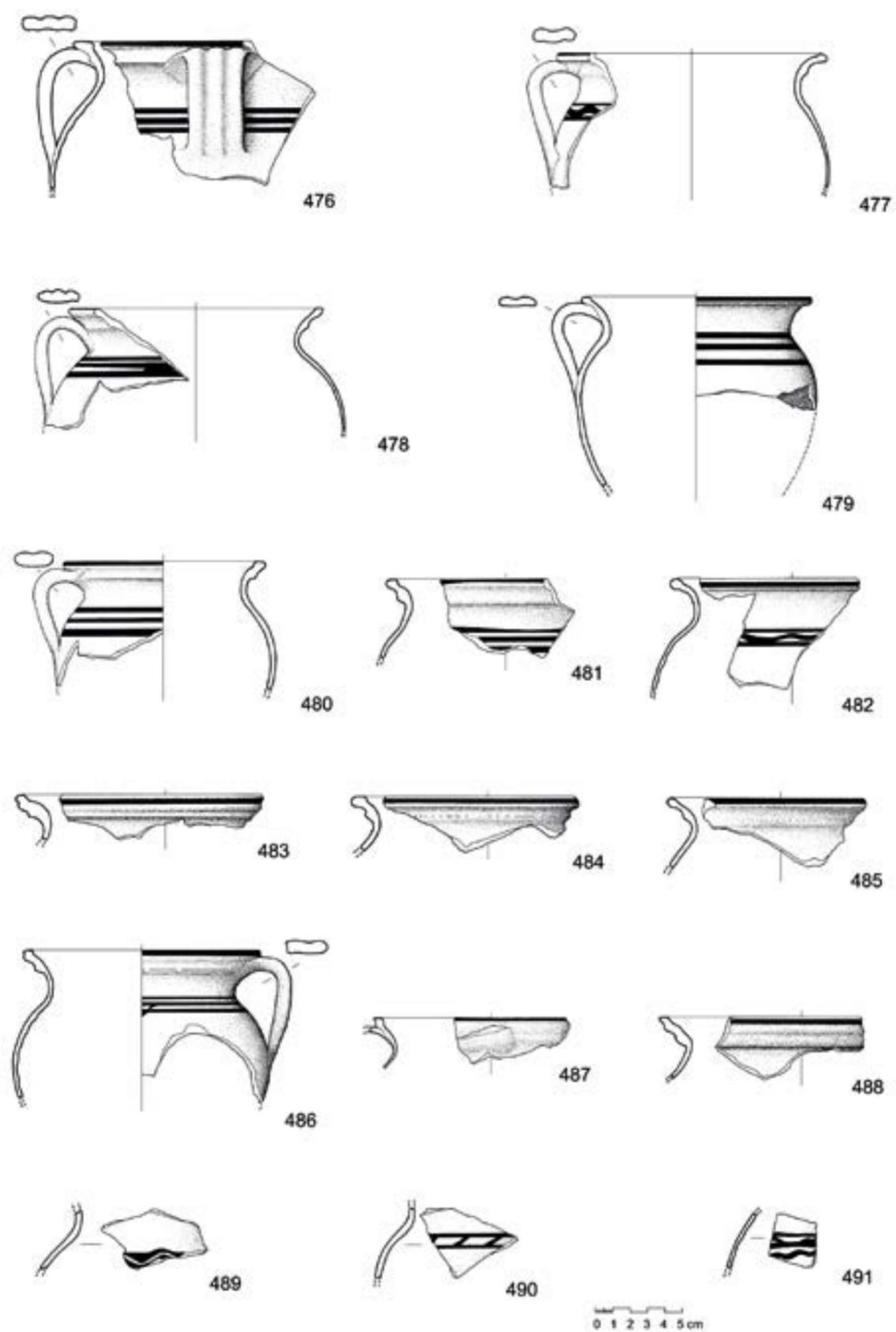

TABLA 42

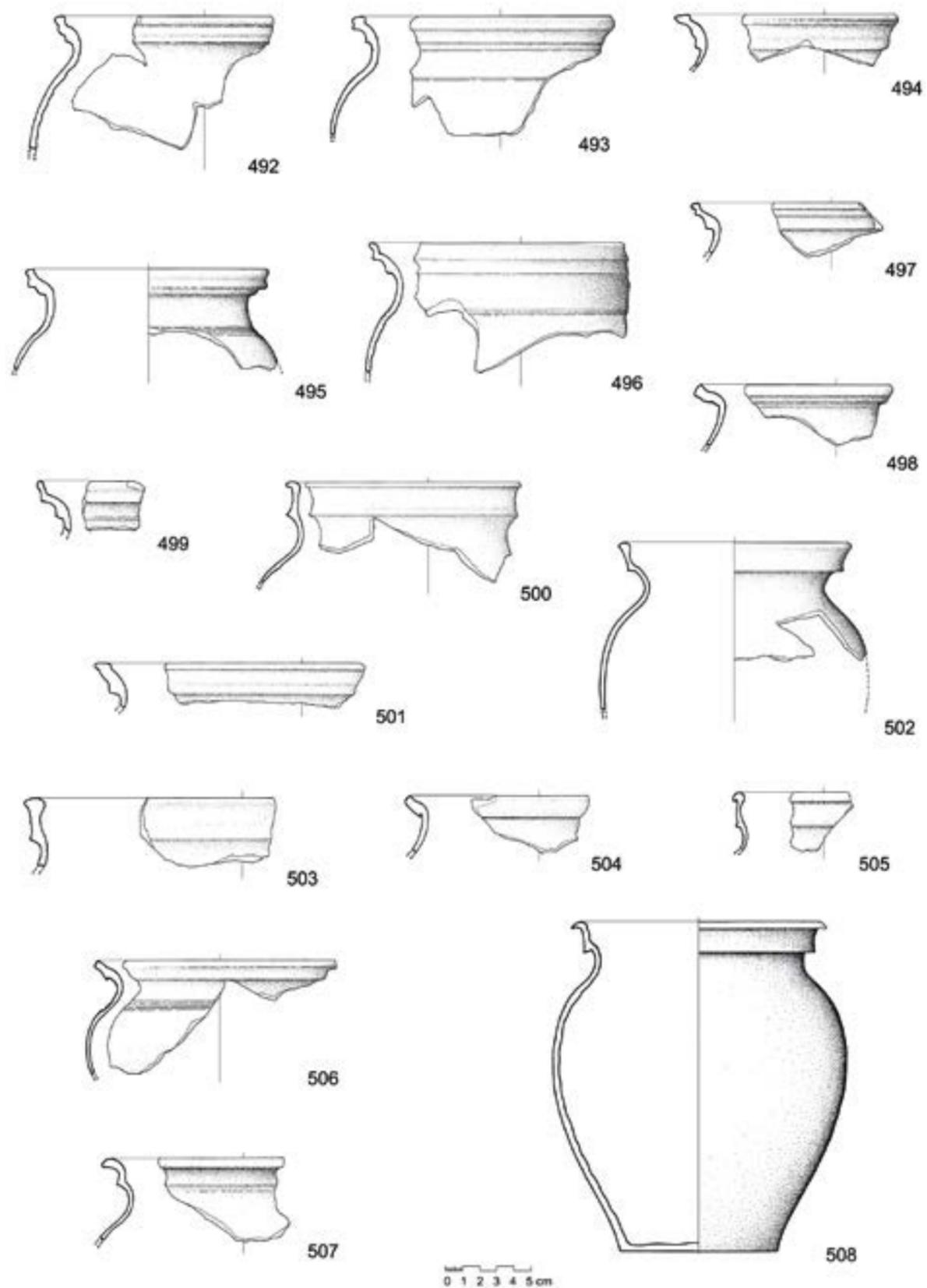
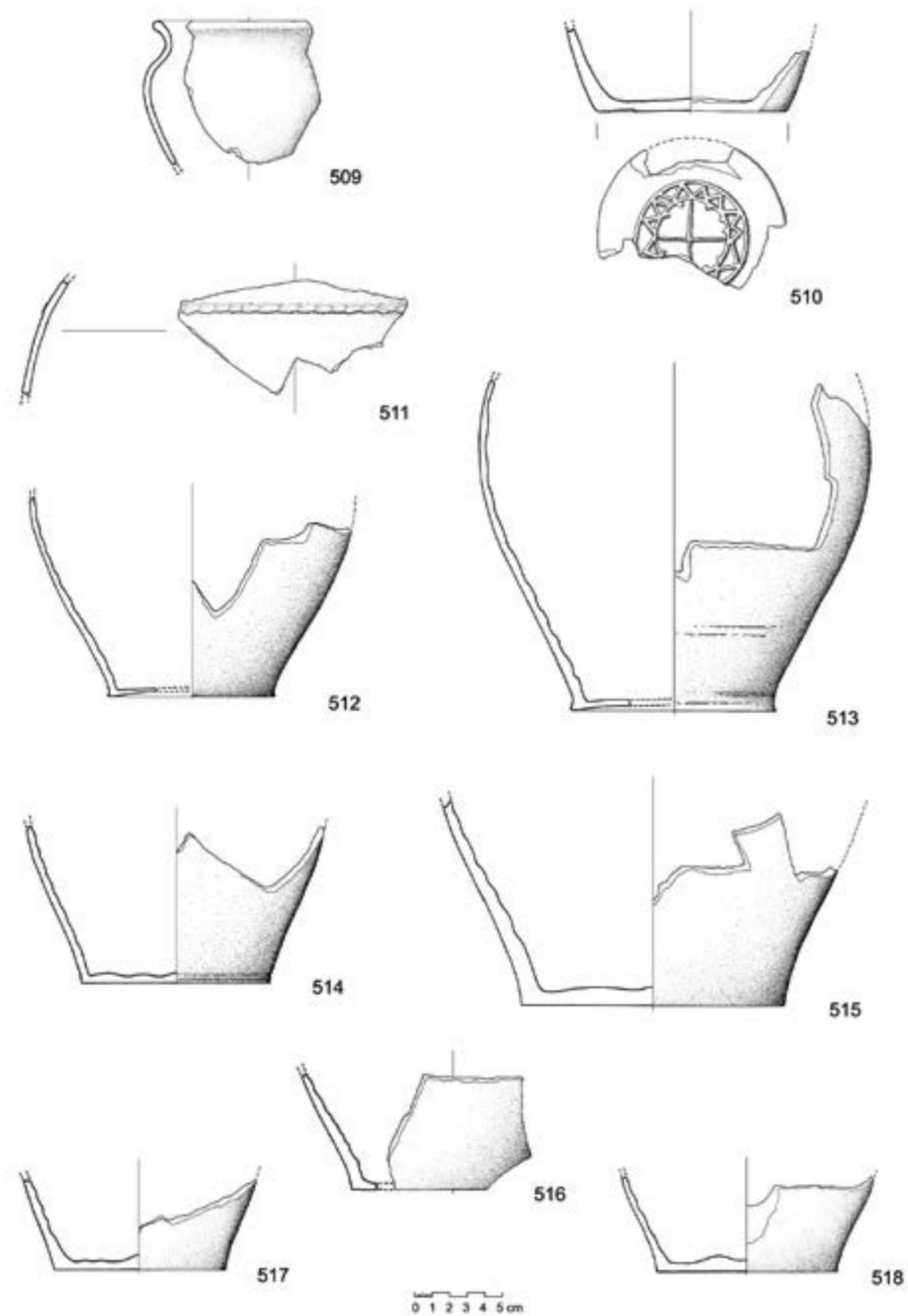

TABLA 43

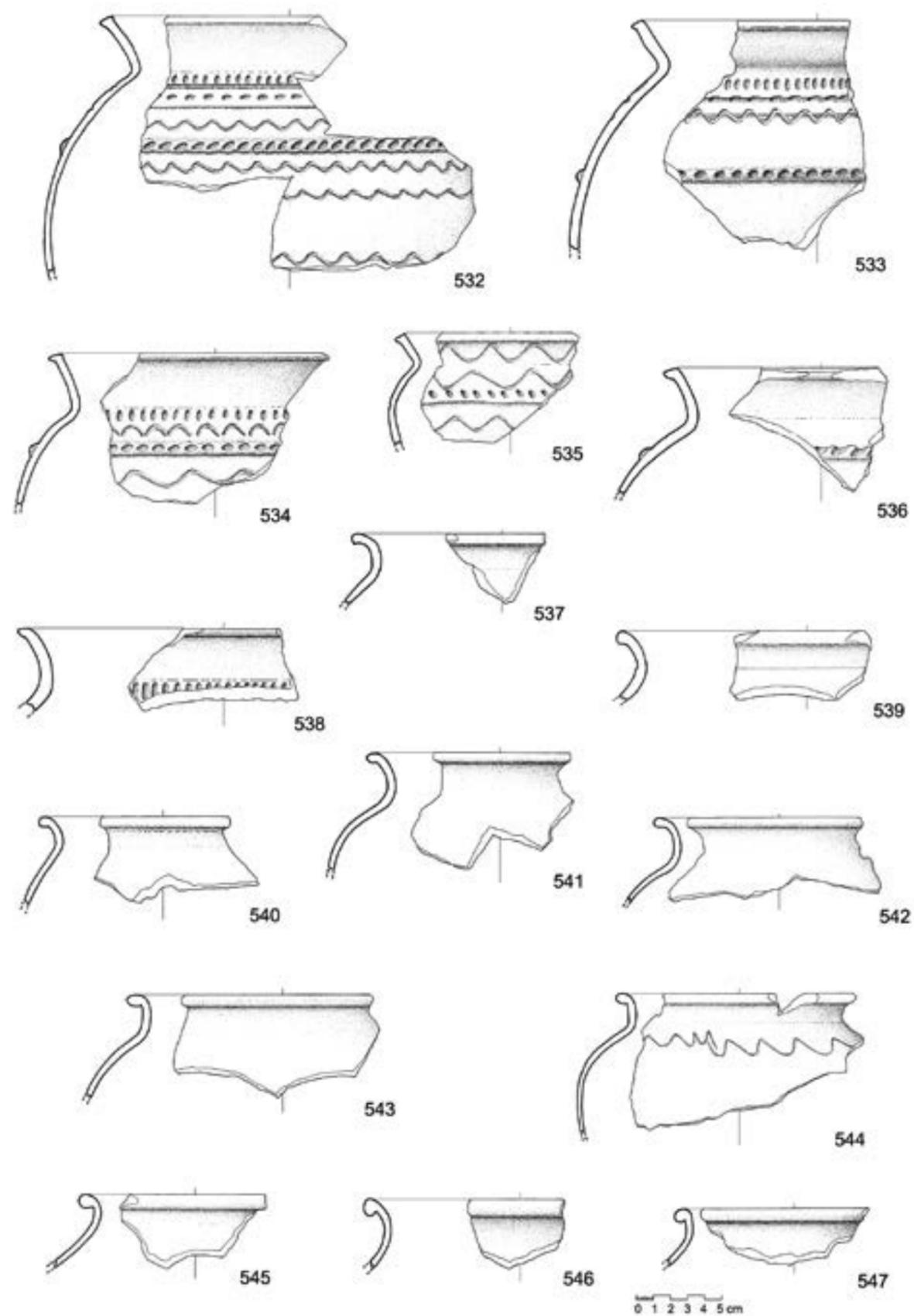
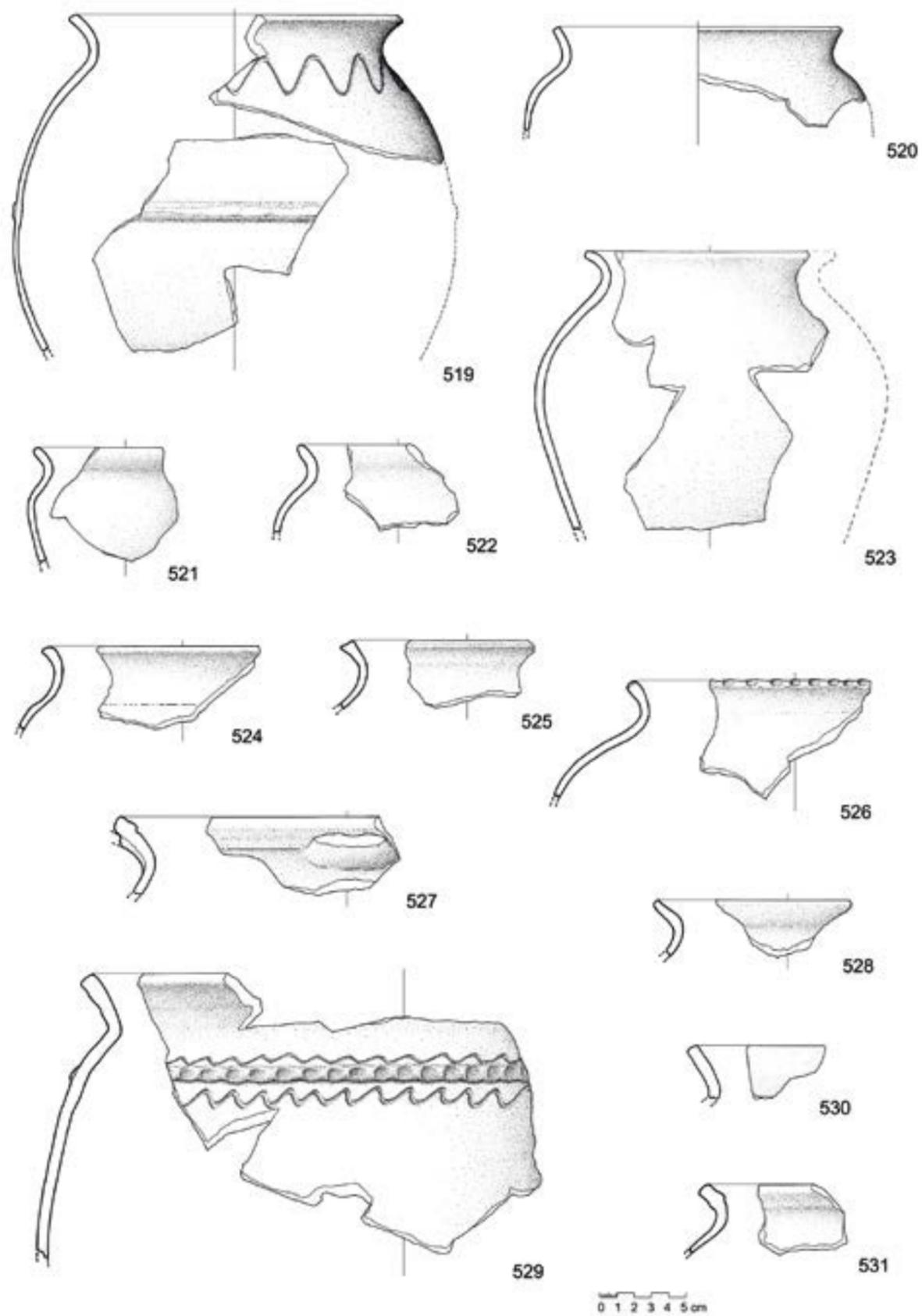

TABLA 46

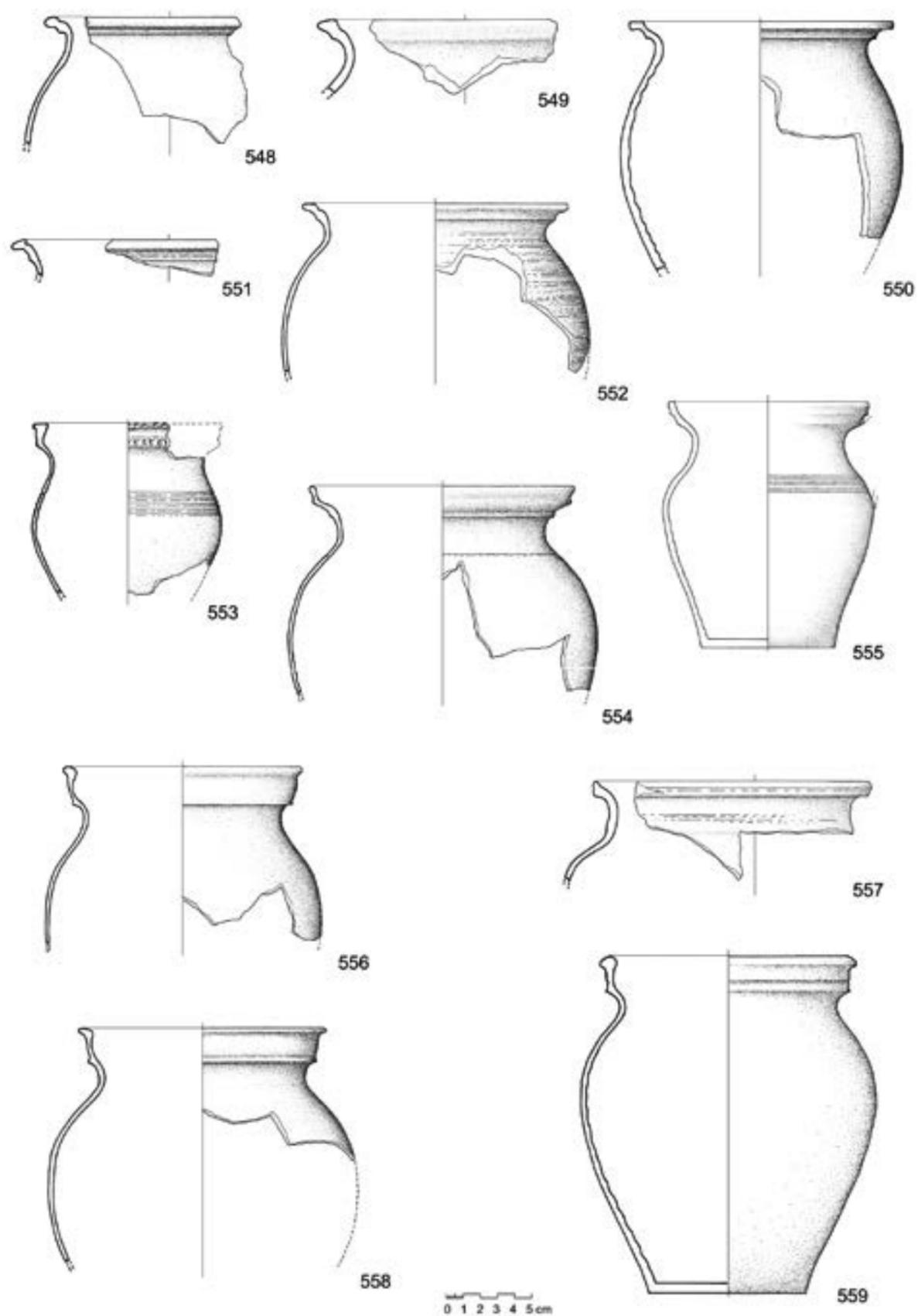
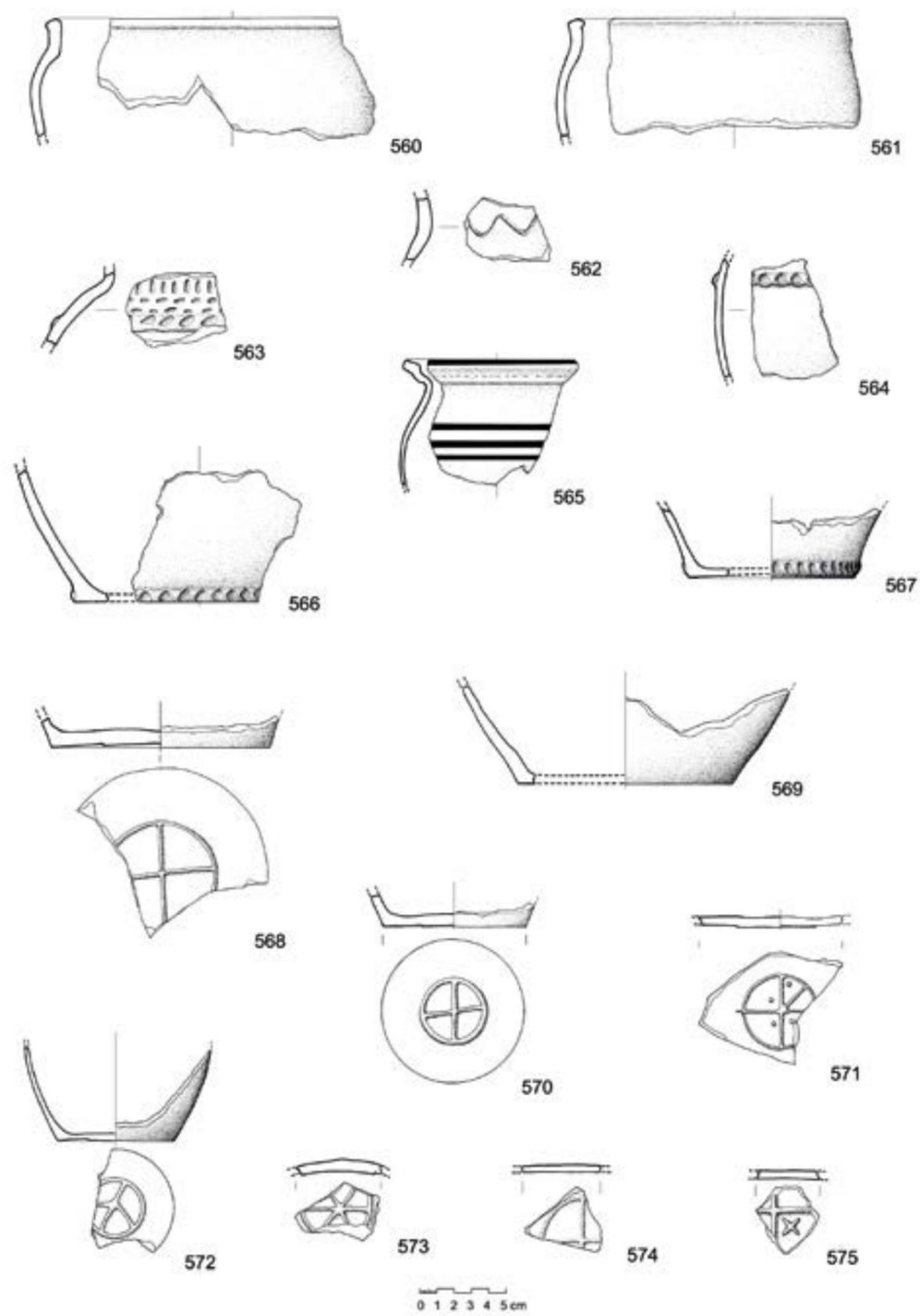

TABLA 47

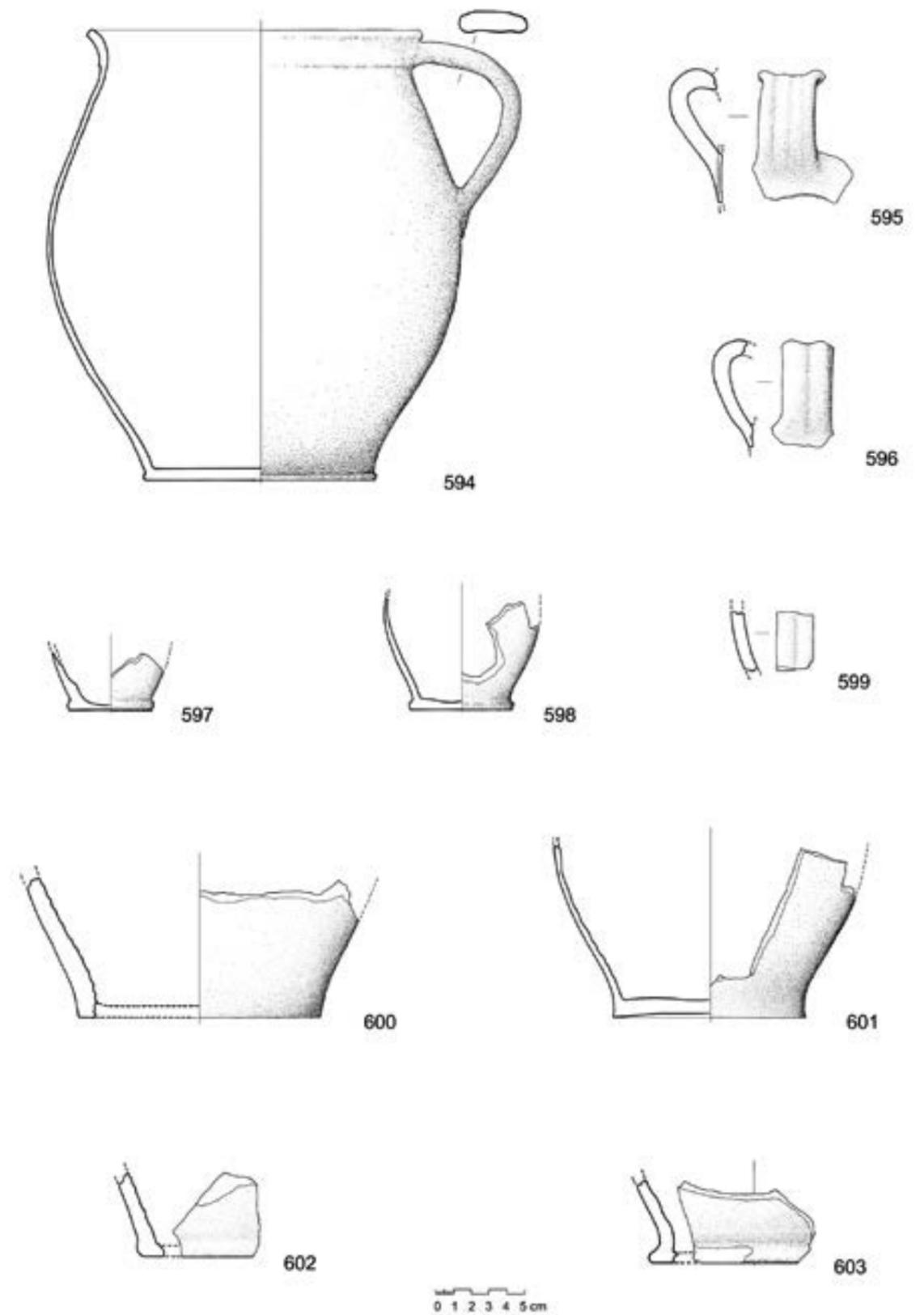
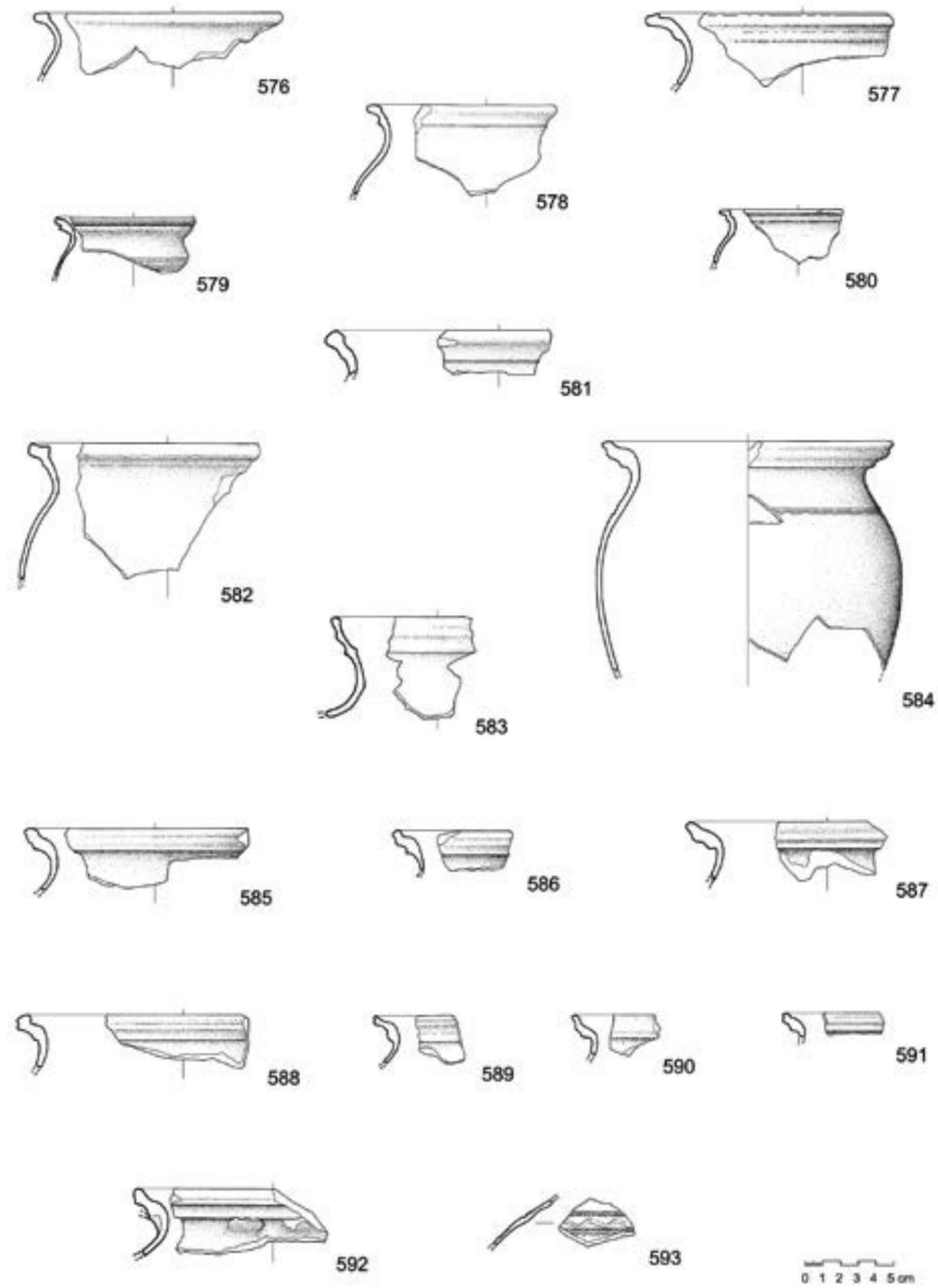

TABLA 50

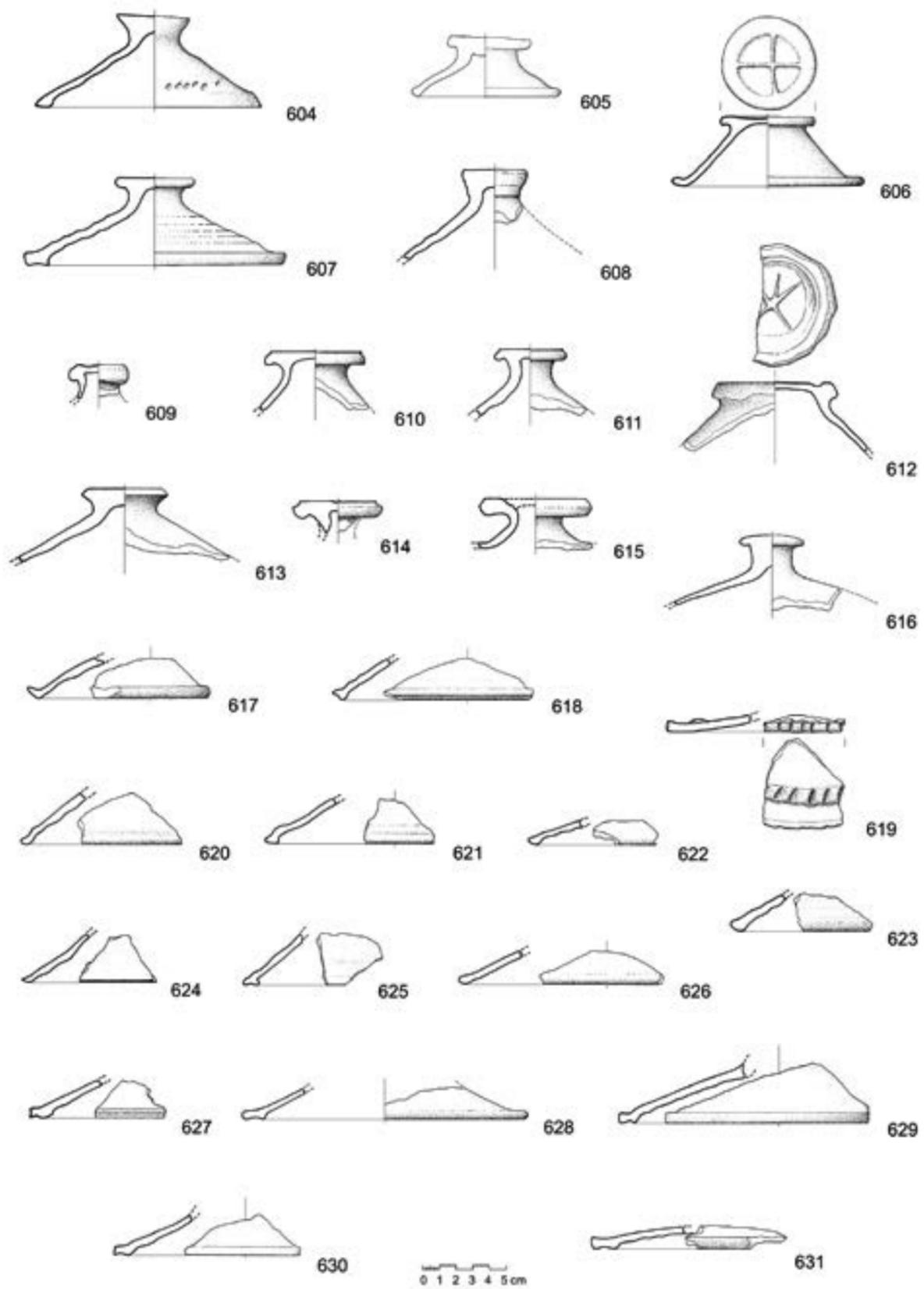

TABLA 51

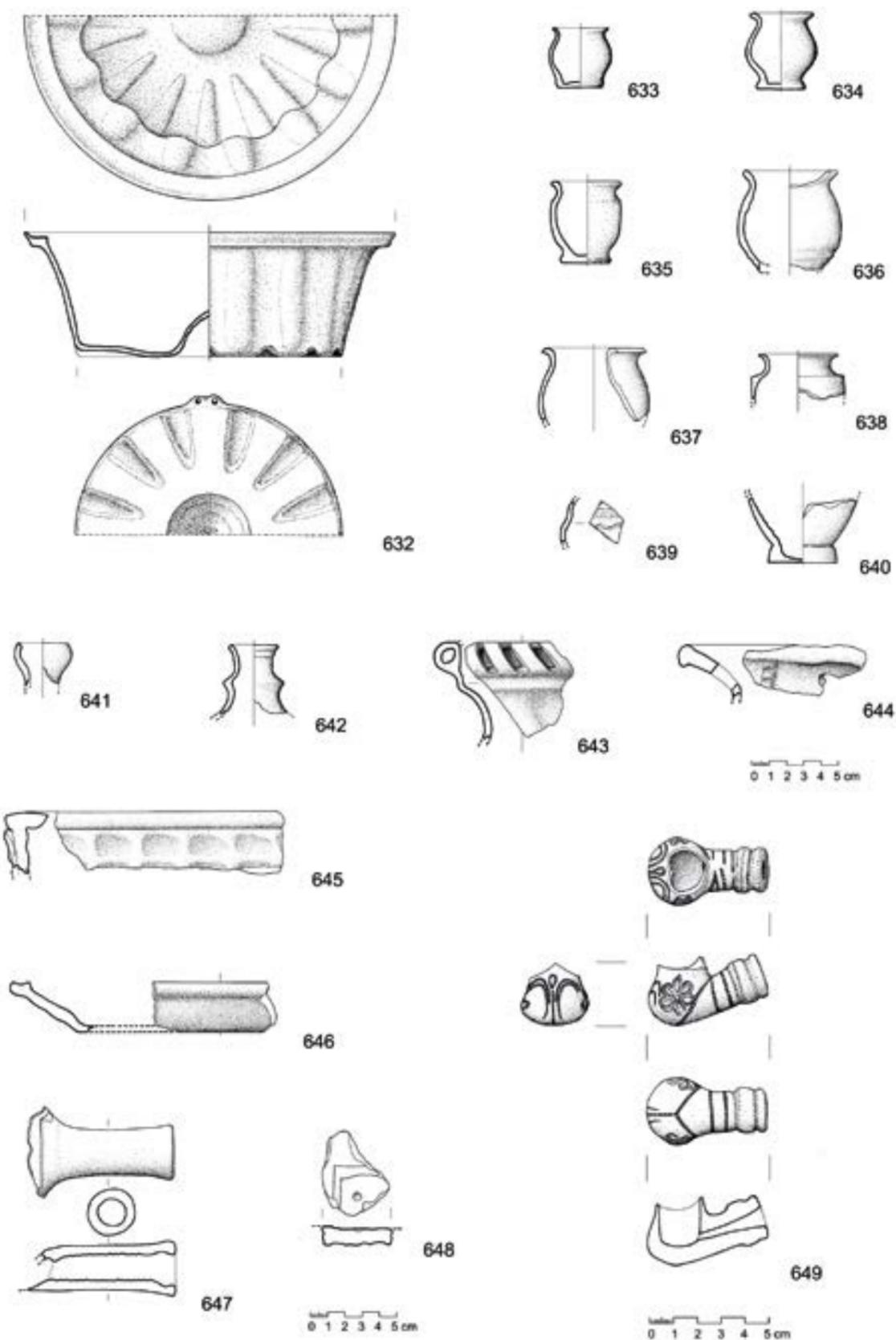

TABLA 52

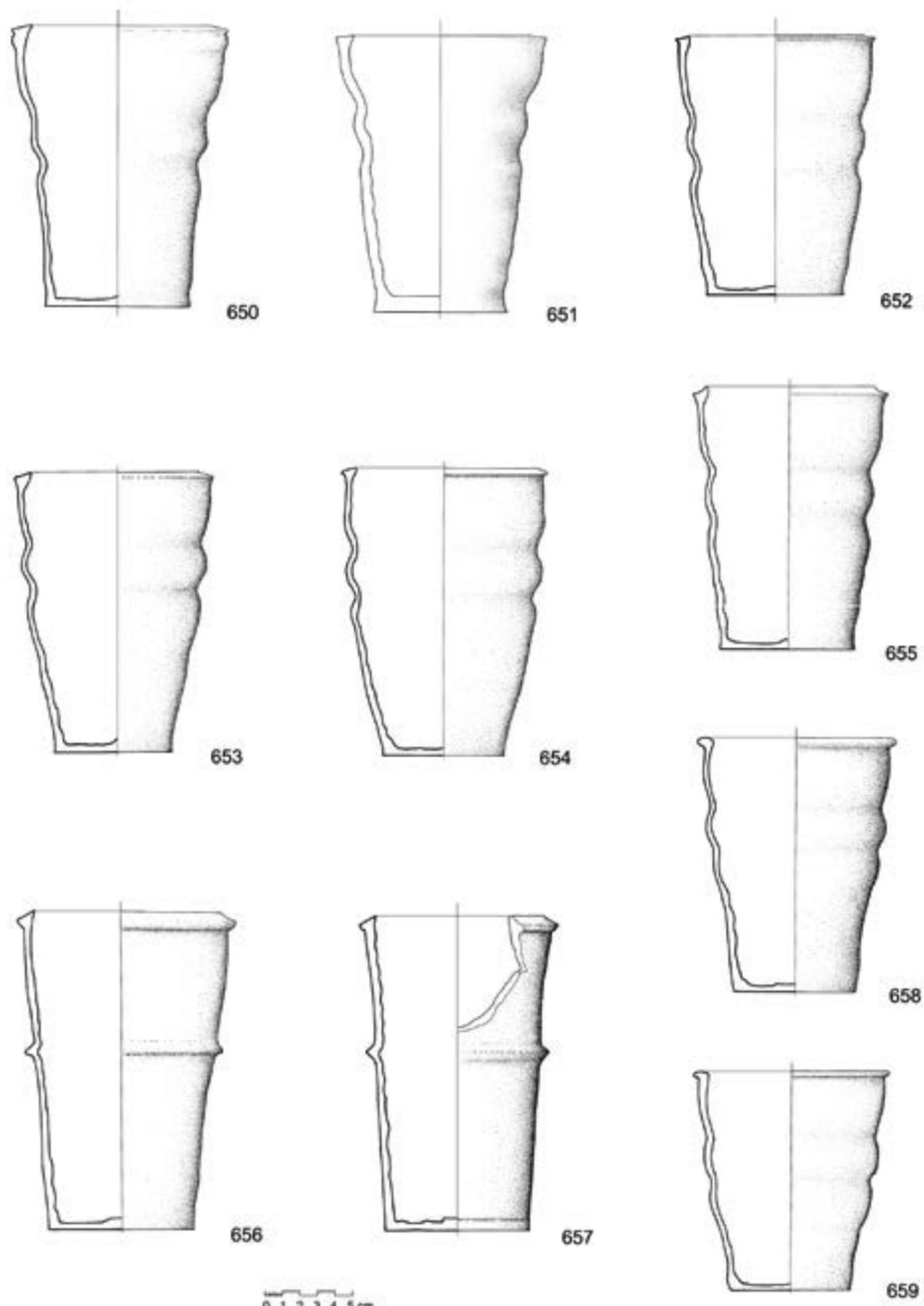
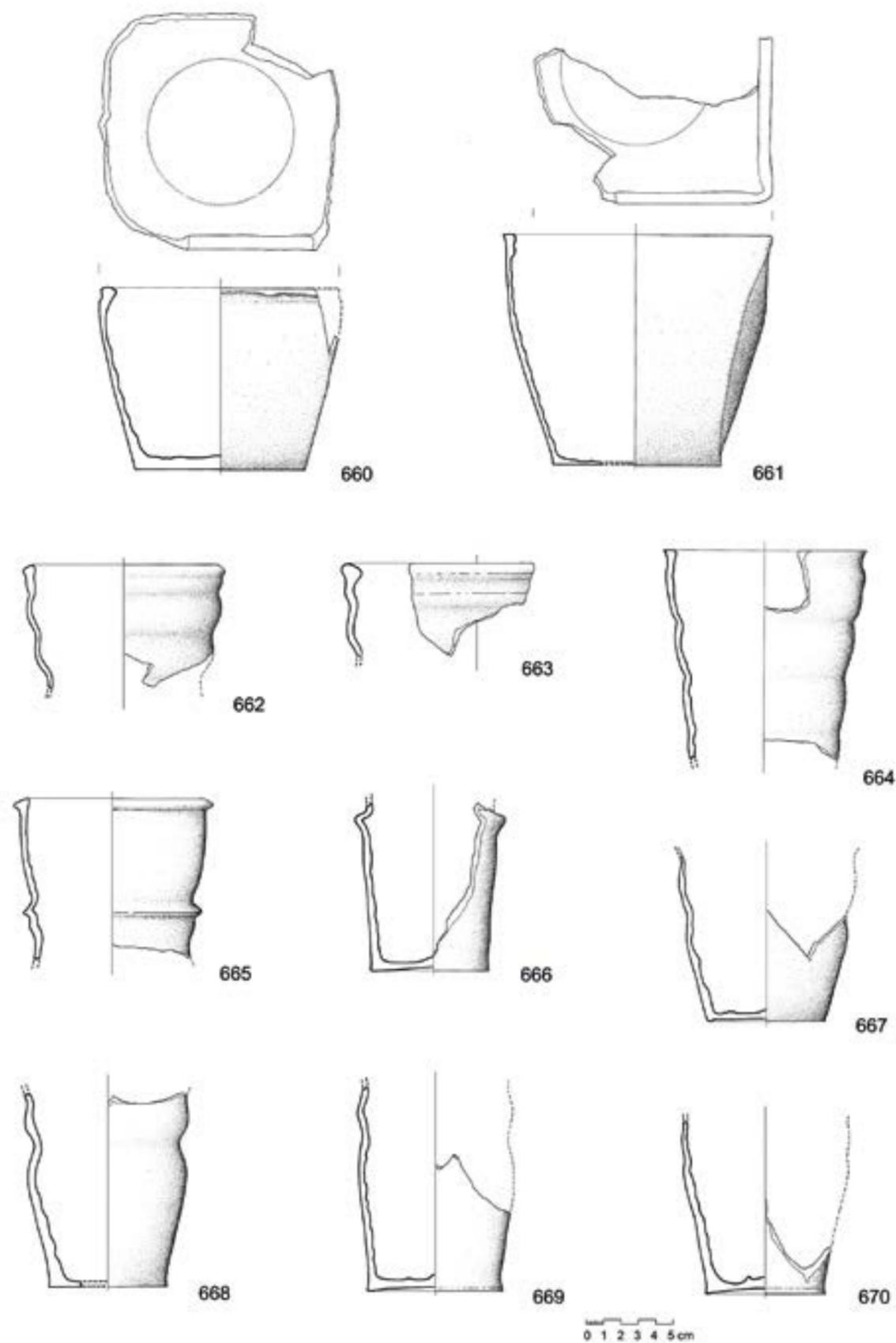

TABLA 53

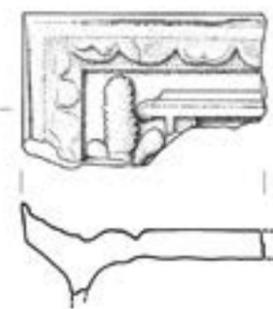

671

672

674

675

676

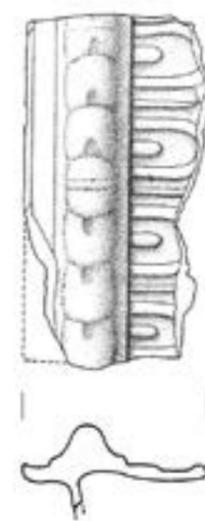

673

0 1 2 3 4 5 cm

677

678

679

680

681

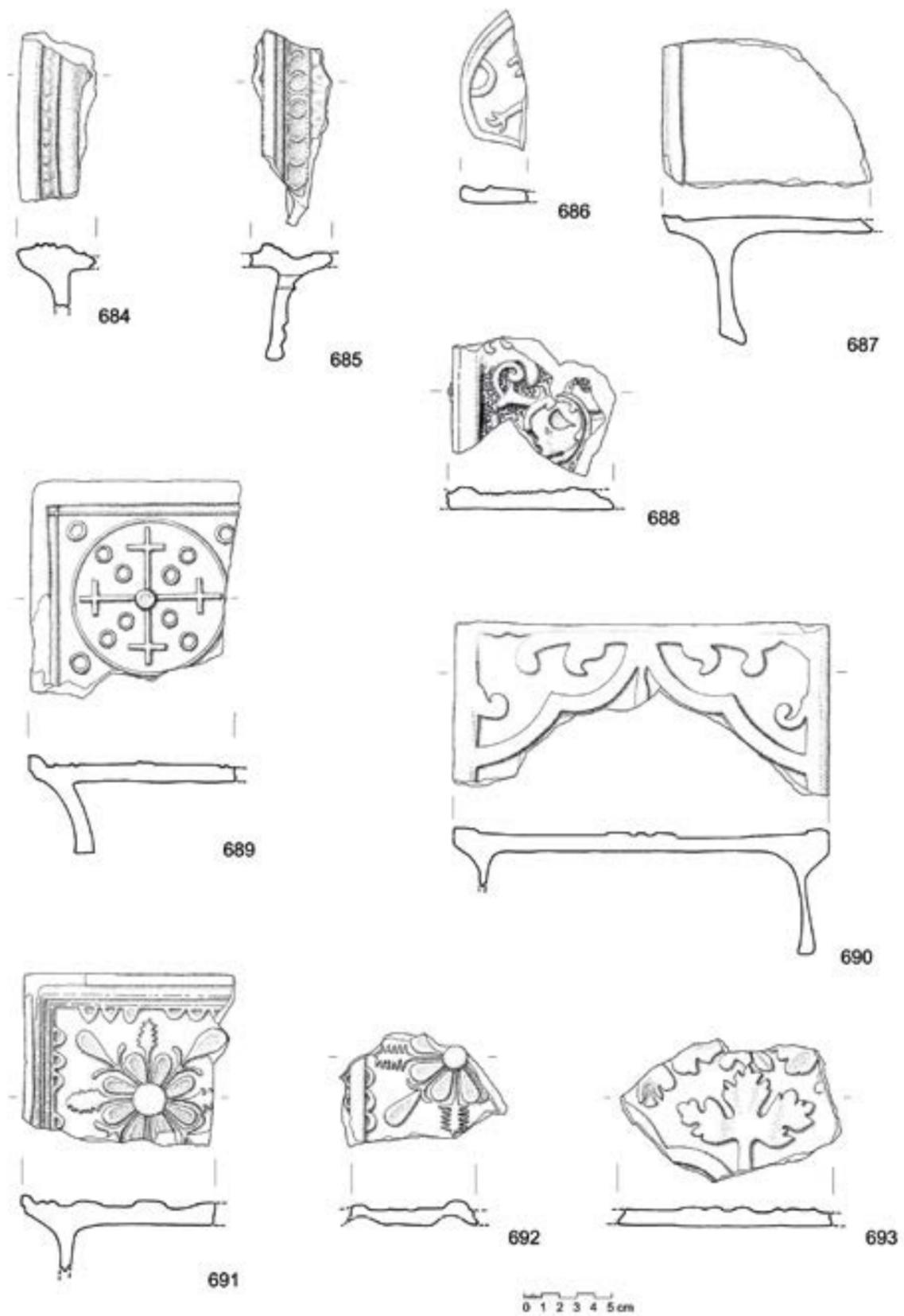

682

683

0 1 2 3 4 5 cm

18. POPIS KORIŠTENIH IZVORA I POVIJESNIH KARATA

18.1. POPIS LITERATURE

Adamček 1980

Adamček J., *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća*, Zagreb.

Adamček 1989

Adamček J., Pavlini i njihovi feudalni posjedi, *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244.-1786: slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo*, Katalog izložbe, Zagreb, 41-67.

Andelić 1973

Andelić P., *Bobovac i Kraljeva Sutjeska, Stolna mjesta bosanskih vladara u XIV. i XV. stoljeću*, Sarajevo.

Azinović Bebek 2006

Azinović Bebek A., Kamensko – pavlinski samostan, *Hrvatski arheološki godišnjak 2* (2005), 183-184.

Babin 2013

Babin M., Keramički ulomci, *Baba lokva, kasnosrednjovjekovno naselje*, Katalog izložbe, Split, 11-17.

Bajalović-Hadži-Pešić 1981

Bajalović-Hadži-Pešić M., *Keramika u srednjovjekovnoj Srbiji*, Dissertationes et Monographie 8, Beograd.

Bajc 2008

Bajc G., Messer und Gabeln von der Burgruine Alt-Scharnstein, Gemeinde Scharnstein, Oberösterreich, *Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereines* 153, 153-200.

Baker, Brothwell 1980

Baker J., Brothwell D. R., *Animal Diseases in Archaeology*, London.

Balen J. 1998

Balen J., Nalazište lasinjske kulture u Dubrancu, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* XXX-XXXI (1997-1998), 13-31.

Balen 2008

Balen J., Apsolutni datumi sa zaštitnih istraživanja na prostoru Slavonije kao prilog poznavanju kronologije srednjeg eneolitika, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* XLI, 17-35.

Balen 2009

Balen J., Tomašanci-Palača, *Hrvatski arheološki godišnjak 5* (2008), 60-62.

Balen 2010

Balen J., *Eneolitičke kulture na prostoru istočne Hrvatske*, Neobjavljena doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu.

Balen u tisku

Balen J., Lasinja-Talijanovo brdo, *Hrvatski arheološki godišnjak 7* (2010).

Balen u pripremi

Balen J., Central European influences and the development of eneolithic cultures between the Sava and Drava rivers, u: *Croatia at the Crossroads, Proceedings of the Archaeological Conference „Welcome Croatia“*, London 24-25 June 2013, BAR International series, Oxford.

Balen-Letunić 1981

Balen-Letunić D., Grobovi kasnog brončanog i starijeg željeznog doba iz okolice Karlovca, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* XIV, 11-20.

Balen-Letunić 1985

Balen-Letunić D., Ostava kasnog brončanog doba iz Maličke, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* XVIII, 35-44.

Balen-Letunić 1986

Balen-Letunić D., Revizijska iskopavanja tumula starijeg željeznog doba u Dugoj Gori, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 10 (1985), 45-57.

Balen-Letunić 1987

Balen-Letunić D., Prehistorijski nalazi s gradine Kiringrad, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* XX, 1-30.

Balen-Letunić 1994

Balen-Letunić D., Dubranec – naselje lasinjske kulture, *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva* XXVI/2, 42-45.

Balen-Letunić 1996

Balen-Letunić D., Novi kasnobrončanodobni lokaliteti sa zagrebačkog područja, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 17 (1992), 13-27.

Balen-Letunić 2000

Balen-Letunić D., Japodske nekropole s ogulinskog područja, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* XXXII-XXXIII (1999-2000), 23-57.

Ballardini 1938a

Ballardini G., *La Maiolica Italiana*, Firenze.

Ballardini 1938b

Ballardini G., *La maiolica italiana dalle origini alla fine del cinquecento*, Firenze.

Bánffy 2002

Bánffy E., A unique southeastern vessel type from early chalcolithic Transdanubia: data on the „western route“, *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 53, 41-60.

Barna 2007

Barna J. P., A new site of the Lengyel culture in Sormás-Török-földek (county Zala, south-western Transdanubia), Preliminary report, u: Kozłowski J. K., Raczky P. (eds.), *The Lengyel, Polgár and related cultures in the Middle/Late Neolithic in Central Europe*, Kraków, 365-380.

Bartosiewicz 1998

Bartosiewicz L., *Archaeozoology*, Summary of the course held at the University of Ljubljana, 4.-7. 05. 1998.

Batović 1975

Batović Š., Odnos jadranskog primorja prema području jugoistočnih Alpa u neolitu i eneolitu, *Arheološki vestnik* XXIV (1973), 62-127.

Bekić 2000

Bekić L., Uvod u problematiku glinenih lula na području Hrvatske, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* XXXII-XXXIII (1999-2000), 249-279.

Bekić 2006

Bekić L., *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina*, Zagreb, 2006.

Bekić 2007

Bekić L., Vinski vrh-Mali Kučer, u: Bekić L. (ur.), *Zaštitna arheologija na magistralnom plinovodu Pula-Karlovac*, Zagreb, 290-292.

Bekić, Čataj 2007

Bekić L., Čataj L., Orišje-Gradišće, prapovijesna gradina, u: Bekić L. (ur.), *Zaštitna arheologija na magistralnom plinovodu Pula-Karlovac*, Zagreb, 213-253.

Benac 1959

Benac A., Slavenska i ilirska kultura na prehistorijskoj gradini Zecovi kod Prijedora, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu* n. s. XIV, 13 – 51.

Benac 1975

Benac A., O odnosima Bosne i Slovenije u neolitskom dobu, *Arheološki vestnik* XXIV (1973), 31-40.

Benkö et al. 1997

Benkö E., Demeter I., Székely A., *Középkori mezőváros a Székelyföldön*, Erdélyi Tudományos Füzetek 223, Koloszsvar.

Bikić 1994

Bikić V., *Srednjovjekovna keramika Beograda*, Beograd.

Bikić 2003

Bikić V., *Gradska keramika Beograda (16-17. vek)*, Beograd.

Bikić 2006

Bikić V., Venetian influences in the Eastern Adriatic hinterland, u: Guštin M., Gelichi S., Spindler K. (eds.), *The heritage of the Serenissima, The presentation of the architectural and archaeological remains of the Venetian Republic*, International conference Izola-Venezia 2005, Koper, 201-210.

Biringuccio 1540

Biringuccio V., *De la Pirotechnia Libri X*, Venezia.

Bobovec 1994

Bobovec A., Pećnjaci moslavačkih srednjovjekovnih gradova, *Zbornik Moslavine* III (1993-1994), 21-39.

Bobovec 2003

Bobovec A., Pećnjaci s prednjom dekorativnom pločom nađeni u moslavačkim srednjovjekovnim gradovima, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 21, 161-174.

Bojani 1997

Bojani G. C., *Per una storia della ceramica di Faenza, Materiali dalle mura di Portello I*, Catalogo, Faenza.

Bradara 2001

Bradara T., Nalazi kasnosrednjovjekovne i renesansne glazirane keramike u Istri (od 14. do 16. st.), *Histria Archaeologica* 32, 31-53.

Bradara 2006

Bradara T., Nuovi rinvenimenti di ceramica tardomedioevale e rinascimentale in Istria, u: Guštin M., Gelichi S., Spindler K. (eds.), *The heritage of the Serenissima, The presentation of the architectural and archaeological remains of the Venetian Republic*, International conference Izola-Venezia 2005, Koper, 45-50.

Bradara 2012

Bradara T., *Keramičko posuđe na istarskom poluotoku od srednjeg vijeka do modernog doba, Analiza arheoloških nalaza i ikonografskih prikaza*, Neobjavljena doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu.

- Bregant 1997
Bregant T., Pečnice s Starega gradu Celje, u: Guštin M., Predovnik K. (ur.), *Drobci nekega vsakdana*, Ljubljana, 29-38.
- Brišnik 1998
Brišnik D., Stari grad nad Celjem, Keramično gradivo iz sektorjev A in B, u: Fugger Germadnik (ur.), *Zbornik mednarodnega simpozija: Celjski grofje, stara tema – nova spoznaja*, Celje 27.-29. maj 1998., 261-307.
- Brišnik, Ravnikar 1999
Brišnik D., Ravnikar T., *Grad Šalek*, Velenje.
- Brunšmid 1898
Brunšmid J., Groblje sa urnama u Krupačama kod Krašića u Hrvatskoj, *Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva* III, 137-143.
- Budja 1992
Budja M., Pečatniki v slovenskih neolitskih naselbinskih kontekstov, *Poročilo o raziskovanju paleolitika, neolitika in eneolitika v Sloveniji* 20, 95-109.
- Bunčić 2010
Bunčić M., Nasebinski pokazatelji kasnog srednjeg vijeka zagrebačkog nalazišta Stenjevec, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* XLIII, 69-110.
- Buturac 1984
Buturac J., Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine, *Starine* 59, 43-109.
- Buys, Oakley 2007
Buys S., Oakley V., *Conservation and Restoration of Ceramics*, Oxford.
- Caple 2000
Caple C., *Conservation skills: judgment, method and decision making*, London.
- Caruso 1997
Caruso N., *Ceramica viva*, Milano.
- Carvalhaes 2011
Carvalhaes C., *An Examination of Gunflints from the Fort St. Joseph Site (20BE23) in Niles, Michigan*, Honors Thesis, Western Michigan University.
- Cech 1985
Cech B., Mittelalterliche Keramik aus dem Stadtmuseum in Wr. Neustadt, *Archaeologia Austriaca* 69, 251-307.
- Cech 1987
Cech B., Die mittelalterliche Keramik aus dem Kamptal und dem Horner Becken, *Archaeologia Austriaca* 71, 173-303.
- Cowgill et al. 1987
Cowgill J., de Neergaard M., Griffiths N., *Knives and Scabbards, Medieval finds from excavations in London 1*, London.
- Crnički, Šinkovec 1993
Crnički J., Šinkovec B., Nemetalne mineralne sirovine Hrvatske, *Rudarsko-geološko-naftni zbornik* 5, 21-37.
- Cronyn 2005
Cronyn J. M., *The Elements of Archaeological Conservation*, London.
- Cunja 1999
Cunja R., Ceramica tardomedievale e rinascimentale a Koper–Capodistria, u: Buora M. (ed.), *Ceramica dal Bassomedioevo al Rinascimento in Italia nordorientale e nelle aree transalpine*, Atti della giornata di studio Udine, 16 Marzo 1996., *Archeologia di frontiera* 2, 131-134.
- Cunja 2001
Cunja R., Italijanska majolika iz Celja, u: Guštin M. (ur.), *Srednjeveško Celje*, *Arhaeologia Historica Slovenica* 3, Ljubljana, 97-124.
- Cuomo di Caprio 2007
Cuomo di Caprio N., *Antiche tecniche di lavorazione e moderni metodi di indagine*, *Ceramica in archeologia* 2, Roma.
- Čataj 2007
Čataj L., Grdun-Gradišće (Grič), u: Bekić L. (ur.), *Zaštitna arheologija na magistralnom plinovodu Pula-Karlovac*, Zagreb, 292-294.
- Čikara, Čurić 2011
Čikara D., Čurić A., O prvotnom izgledu i dataciji velikotaborske utvrde, *Peristil* 54, 63-72.
- Čimin 2008a
Čimin R., Glazirano stolno posuđe na području sjeverozapadne Hrvatske od 15. do 18. st., *Miscellanea Aetatis Mediae*, *Studia Universitatis Hereditati* 1, Koper, 95-135.
- Čimin 2008b
Čimin R., Keramički nalazi s utvrde Čanjevo, u: Bekić L. (ur.), *Utvrdna Čanjevo, istraživanja 2003-2007*, Visoko, 121-189.
- Čimin 2008c
Čimin R., Metalni nalazi s utvrde Čanjevo, u: Bekić L. (ur.), *Utvrdna Čanjevo, istraživanja 2003-2007*, Visoko, 197-234.
- Čimin 2008d
Čimin R., Ostali nalazi utvrde Čanjevo, u: Bekić L. (ur.), *Utvrdna Čanjevo, istraživanja 2003-2007*, Visoko, 243-251.
- Čimin 2009
Čimin R., Kanosrednjovjekovni, novovjekovni i moderni keramički nalazi, u: Bekić L., Radić-Štivić N. (ur.), *Tarsatički principij – kasnoantičko vojno zapovjedništvo*, Rijeka, 333-375.
- Čimin 2010
Čimin R., Zaštitna arheološka istraživanja franjevačkog samostana u Koprivnici, *Podravina* IX/17, Koprivnica, 86-115.
- Čoralić 1997
Čoralić L., *Put, putnici, putovanja, Ceste i putovi u srednjovjekovnim hrvatskim zemljama*, Zagreb.
- Črešnar 2010
Črešnar M., New research on the Urnfield period of Eastern Slovenia, A case study of Rogoza near Maribor, *Arheološki vestnik* 61, 7-119.
- Čučković 1986
Čučković L., Arheološka topografija karlovačke regije, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 10 (1985), 9-18.
- Čučković 1992
Čučković L., Ozalj – zaštitna arheološka iskopavanja 1992. godine, *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva* XXIV/3, 49-51.
- Čučković 1993
Čučković L., Prapovijesne gradine karlovačkog kraja, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 16 (1991), 163-171.
- Čučković 2004
Čučković L., Kolapijani, *Ratnici na razmeđu Istoka i Zapada, Starije željezno doba u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Katalog izložbe, Zagreb, 172-209.
- Čučković 2008
Čučković L., Špilja Vrlovka, *Hrvatski arheološki godišnjak* 4 (2007), 237-238.
- Čučković 2009
Čučković L., Špilja Vrlovka, *Hrvatski arheološki godišnjak* 5 (2008), 302-303.
- Čučković, Čučković 2011
Čučković Z., Čučković L., Arheološko istraživanje na Starom gradu Dubovcu 2001. godine, *Opuscula Archaeologica* 35, 65-132.
- Daim et al. 2009
Daim F., Kührtreiber K., Kührtreiber T., *Burgen: Waldviertel/Wachau Mährisches Thayatal*, Wien.
- Delonga 1987
Delonga V., Staklo srednjovjekovnog Bribira, *Starohrvatska prosvjeta* III/17, 87-110.
- Demo 2007
Demo Ž., *Opatovina: tragovi povijesti izgubljeni u današnjosti, Rezultati arheoloških istraživanja pred crkvom svetog Franje u Zagrebu 2002. godine*, Zagreb.
- Dimitrijević 1961
Dimitrijević S., Problem neolita i eneolita u sjeverozapadnoj Jugoslaviji, *Opuscula Archaeologica* V.
- Dimitrijević 1968
Dimitrijević S., *Sopotsko-lendelska kultura*, Arheološke monografije I, Zagreb.
- Dimitrijević 1979
Dimitrijević S., Lasinjska kultura, u: Benac A. (ur.), *Prapovijest jugoslovenskih zemalja* III, Sarajevo, 137-181.
- Doneus 1991
Doneus M., Zum mittelbronzezeitlichen Keramikdepot von Maisbirbaum, MG Ernstbrunn, PB Korneuburg, Niederösterreich, *Archaeologia Austriaca* 75, 107-128.
- Doračić 2003
Doračić D., Konzervatorsko-restauratorski zahvati na arheološkim predmetima s lokaliteta Torčec–Cirkvišće, uključujući nedestruktivna ispitivanja na pojedinim predmetima, *Podravina* 2/4, 49-55.
- Drechsler-Bižić 1970
Drechsler-Bižić R., Latenski grob iz Trošmarije, u: Miroslavljević V., Rencić-Miočević D., Suić M. (ur.), *Adriatica praehistorica et antiqua, Zbornik radova posvećen Grgi Novaku*, Zagreb, 243-250.
- Drechsler-Bižić 1980
Drechsler-Bižić R., Nekropola bončanog doba u pećini Bezdanjači kod Vrhovina, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* XII/XIII (1979/1980), 27-69.
- Dular 1979
Dular J., Žarno grobišće v Borštku v Metliki, *Arheološki vestnik* 30, 65-100.
- Dular et al. 1991
Dular J., Križ B., Svoljšak D., Tecco Hvala S., Utrjena prazgodovinska naselja na Mirenski in Temeniški dolini, *Arheološki vestnik* 42, 65-198.
- Dular et al. 2000
Dular J., Križ B., Pavlin P., Svoljšak D., Tecco Hvala S., Prazgodovinska višinska naselja v dolini Krke, *Arheološki vestnik* 51, 119-170.
- Dušek 1957
Dušek M., Halštatska kultura Chotínskej skupiny, *Slovenská archaeologia* V-1, 73-173.
- Egan 1998
Egan G., *The Medieval Household: Daily Living c.1150-c.1450, Medieval Finds from Excavations in London*, London.
- Egan, Pritchard 1991
Egan G., Pritchard F., *Dress Accessories 1150 – 1450, Medieval Finds from Excavations in London* 3, London.
- Ferri 2008
Ferri M., Life in the Quarter, Glass Finds; u: Gelichi S. (ed.), *A town through the ages, The 2006-2007 Archaeological Project in Stari Bar*, 59-67.
- Ferri 2011
Ferri M., Un fragile tesoro, I recipienti in vetro dalle discariche dell'isolato 140, u: S. Gelichi (ed.), *Analizzare lo spazio*,

analizzare il tempo, *La storia di un isolato di Stari Bar*, 86-93.

Fras 1988

Fras F. J., *Topografija Karlovačke vojne krajine – Mjestopis iz 1835. godine*, Gospić.

Gaisbauer et al. 2010

Gaisbauer I., Gutjahr Ch., Herold H., Hofer N., Huber E. H., Kaltnerberger A., Kraschitzer J., Kührtreiber K., Lehner M., Scharrer-Liska G., Stadler H., Tarcsay K., *Handbuch zur Terminologie der mittelalterlichen und neuzeitlichen Keramik in Österreich*, Wien.

Gaspari et al. 1994

Gaspari A., Miović R., Miškec A., Tratnik J., Županek B., Predovnik K., Guštin M., Lončena peč, u: Guštin M., Horvat M. (ur.), *Ljubljanski grad – Pečnice*, *Archaeologia historica Slovenica* 1, Ljubljana, 45-68.

Gerevich 1971

Gerevich L., *The Art of Buda and Pest in the Middle Ages*, Budapest.

Gilbert et al. 1981

Gilbert B. M., Martin L. D., Savage H. G., *Avian Osteology*, Wyoming.

Grandić 2001

Grandić M., *Prijedlog analize keramičkog materijala lasinjske kulture na prapovijesnom lokalitetu „Stari grad Ozalj“*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu.

Grant 1826

Grant R. E., Notice of a New Zoophyte (*Cliona celata* Gr.) from the Firth of Forth, *Edinburgh New Philosophical Journal* 1, 78-81.

Gregl 2014

Gregl N., *Tafonomska analiza kostiju goveda s lokaliteta Stari grad Barilović (15-18. stoljeće)*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu.

Gross 1999

Gross U., Schwäbisch Gmünd-Brandstatt, Keramikfunde aus einer Kellerverfüllung der Zeit um 1800, *Fundberichte aus Baden-Württemberg* 23, 667-720.

Gross 2003

Gross U., *Neuzeitliche Keramik im nördlichen Baden (16.-19. Jh.)*, Ein Überblicksversuch anhand ausgewählter Fundkomplexe, Heidelberg.

Grubišić 1979

Grubišić F., *Ribe, rakovi i školjke Jadrana*, Zagreb.

Gusar 2006

Gusar K., Italian glazed pottery from the Venetian period in Zadar, u: Guštin M., Gelichi S., Spindler K. (eds.), *The heritage of the Serenissima, The presentation of the architectural and archaeological remains of the Venetian Republic*, International

conference Izola-Venezia 2005, Koper, 141-147.

Gusar 2007

Gusar K., Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna glazirana keramika s lokaliteta sv. Križ u Ninu, *Archaeologia Adriatica* I, Zadar, 175-198.

Gusar 2008

Gusar K., Arheološki nalazi keramičkih lula za duhan iz zbirke Narodnog muzeja u Zadru, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 25, 135-154.

Gusar 2010

Gusar K., *Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna glazirana keramika na širem zadarskom području*, Neobjavljena doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru.

Guštin 1998

Guštin M., Srednjeveške keramične čaše iz izkopavanj v mestu Celje, u: Fugger G. (ur.), *Zbornik mednarodnega simpozija: Celjski grofje, stara tema – nova spoznaja*, Celje 27.-29. maj 1998., 249-260.

Guštin 2001

Guštin M., Celjske čaše, Srednjeveške in zgodnjeveške lončene čaše na Slovenskem, u: Guštin M. (ur.), *Srednjeveško Celje*, *Arhaeologia Historica Slovenica* 3, Ljubljana, 139-193.

Guštin 2005

Guštin M., Savska skupina Lengyelske kulture, u: M. Guštin (ur.), *Prvi poljodjelci*, Koper, 7-22.

Guštin et al. 2001a

Guštin M., Bressan F., Komplet B., Kovinske najdbe iz Celja, u: Guštin M. (ur.), *Srednjeveško Celje*, *Arhaeologia Historica Slovenica* 3, Ljubljana, 239-285.

Guštin et al. 2001b

Guštin M., Jezeršek M., Prošek N., Katalog keramičnih najdb iz Celja, u: Guštin M. (ur.), *Srednjeveško Celje*, *Arhaeologia Historica Slovenica* 3, Ljubljana, 195-238.

Guštin et al. 2005

Guštin M., Tomaž A., Kavur B., Drulovka pri Kranju, u: M. Guštin (ur.), *Prvi poljodjelci*, Koper, 37-64.

Gutjahr, Tiefengraber 2004

Gutjahr Ch., Tiefengraber G., Die mittelalterliche Wehranlage „Turmbauerkogel“ bei Eibiswald (Ivnik), *Bez. Deutschlandsberg, Weststeiermark, Arheološki vestnik* 55, 439-480.

Gvozdanović, Gvozdanović 1967

Gvozdanović S., Gvozdanović V., Na temu starih burgova, *Arhitektura* 93-94, 85-89.

Han 1975

Han V., The origin and style of medieval glass found in the central Balkans, *Journal of Glass Studies* 17, 114-126.

Han 1978

Han V., Značaj nalaza stakla na Beogradskoj tvrđavi, *Godišnjak grada Beograda* XXV, 169-176.

Harding 1994

Harding A., Reformation in Barbarian Europe, u: Cunliffe B. (ed.), *Prehistoric Europe*, Cambridge, 304-335.

Heege 2010

Heege A., *Keramik um 1800 – Das historisch datierte Küchen- und Tischgeschirr von Bern, Brunngasshalde*, Bern.

Hildesrand 1955

Hildesrand M., Skeletal differences between deer, sheep and goats, *California Fish and Game* 41/4, 327-346.

Hillson 1986

Hillson S., *Teeth*, Cambridge.

Hillson 1992

Hillson S., *Mammal Bones and Teeth, An Introductory Guide to Methods of Identification*, London.

Hirschler, Madiraca 2011

Hirschler I., Madiraca V., Arheološko istraživanje unutrašnjosti prizemlja kule „C“ dvora Veliki Tabor 2009. godine, *Portal* 2, 223-237.

Hodges 1975

Hodges H. W. M., Problems and ethics of the restoration of pottery, u: Bromell N., Smith P. (eds.), *Conservation in Archaeology and the Applied Arts*, Preprints of the contributions to IIC Stockholm Congress, 2.-6. June 1975, 239-241.

Holl 1990

Holl I., A középkori Szentmihály falu ásatása II, A házak, falukép, az írásos adtok tanúsága, *Zalai Múzeum* 2, 189-207.

Holl 2005

Holl I., Tischgerät im spätmittelalterzeitlichen Buda, *Archäologische Angaben und deren Schranken, Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 56, 311-384.

Holl, Paradi 1982

Holl I., Paradi N., *Das mittelalterliche Dorf Sarvaly*, Budapest.

Holjevac, Močanin 2007

Holjevac Ž., Močanin N., *Hrvatsko-slavonska Vojna krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskog Carstva u ranome novom vijeku*, Zagreb.

Homen 1982

Homen Z., Novi kasnobrončanodobni lokalitet u Križevcima, *Muzejski vjesnik* 5, 18-24.

Homen 1990

Homen Z., Lokaliteti lasinjske kulture na križevačkom području, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 14 (1989), 51-68.

Homman 2013

Homman A., *Battlefield Archaeology of Central Europe – With Focus on Early Modern Battlefields*, u: Mehler N. (ed.), *Historical Archaeology in Central Europe*, Special Publications Number 10, Rockville.

Horvat 1993

Horvat Z., Kružne branič kule u hrvatskoj krajini u XVI stoljeću, *Prostor* 1/2-4, 159-188.

Horvat 1994

Horvat Z., Grijanje u srednjovjekovnim burgovima kontinentalne Hrvatske, Kamini, dimnjaci i kaljeve peći, *Prostor* 2/3-4, 215-240.

Horvat 1996

Horvat Z., Zidine i braništa na utvrdama kontinentalne Hrvatske 12–15. st., *Prostor* 4/2/12, 175-200.

Horvat 1999

Horvat M., *Keramika, Tehnologija keramike, tipologija lončnine, keramični arhiv*, Ljubljana.

Horvat 2007

Horvat Z., Branič-kule na burgovima kontinentalne Hrvatske od 13. do 15. stoljeća, *Prostor* 15/1/33, 26-41.

Horvat-Šavel 1989

Horvat-Šavel I., Bronastodobna naselbina Oloris pri Donjem Lakošu, *Arheološki vestnik* 39-40 (1988-1989), 127-145.

Horvat, Biondić 2007

Horvat I., Biondić R., *Keramika i staklo 17. i 18. stoljeća iz starog franjevačkog samostana*, Katalog izložbe, Osijek.

Horváth, Simon 2003

Horváth L. A., Simon K. H., *Das Neolithikum und die Kupferzeit in Südwesttransdanubien*, Budapest.

Hoššo 2003

Hoššo J., Mittelalterliche und neuzeitliche Glasfunde aus der Slowakei-Stand der Forschung, *Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich* 19, 91-106.

Hrg, Kolanović 1989

Hrg M., Kolanović J., *Kanonske vizitacije zagrebačke (nad)biskupije*, Zagreb.

Jakovljević 2009

Jakovljević G., Srednjovjekovna konjanička oprema i naoružanje s područja Bilogore, *Opuscula Archaeologica* 32, 101-132.

Jurišić 2014

Jurišić I., *Preliminarna arheozoološka analiza na arheološkom lokalitetu Stari grad Barilović*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu.

Jurković 2000

Jurković I., Turska opasnost i hrvatski velikaši - knez Bernardin Frankopan i njegovo doba, *Zbornik Odsjeka za*

povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 17, 61-83.

Jurković 2003

Jurković I., Raseljena plemićka obitelj za osmanske ugroze: primjer Berislavića de Wehrreka de Mala Mlaka (Drugi dio: Nasljednici Stjepana Berislavića tijekom 16. stoljeća), *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 21, 119-181.

Kahsnitz 1984

Kahsnitz R., Formen mittelalterlicher Gläser, *Aus dem Wirtshaus zum Wilden Mann, Funde aus dem mittelalterlichen Nürnberg*, Ausstellungskatalog, Nürnberg, 38-56.

Kalafatić 2009

Kalafatić H., Čepinski Martinci-Dubrava, *Hrvatski arheološki godišnjak* 5 (2008), 21-26.

Kalicz 1973

Kalicz N., Über die chronologische Stellung der Balaton-Gruppe in Ungarn, u: Chropovsky B. (Hrsg.), *Symposium über die Entstehung und Chronologie der Badener Kultur*, Bratislava, 131-165.

Kalicz 1995

Kalicz N., Die Balaton-Lasinja Kultur in der Kupferzeit Südost- und Mitteleuropas, u: Kovács T. (Hrsg.), *Neuere Daten zur Siedlungsgeschichte und Chronologie der Kupferzeit des Karpatenbeckens*, Inventaria Praehistorica Hungariae VII, 37-50.

Karavanić 2009

Karavanić S., *The Urnfield Culture in Continental Croatia*, BAR International Series 2036.

Karavanić, Kudelić 2011

Karavanić S., Kudelić A., Istraživanje prehistorijskih gradina Barilović-Osovlje i Crkvina-Bukovlje (Karlovačka županija), *Annales Instituti Archaeologici* VII, 81-84.

Karavanić et al. 2002

Karavanić S., Mihaljević M., Kalafatić H., Naselje Mačkovac-Crišnjevi, prilog poznavanju kulture polja sa žarama, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 19, 47-62.

Karbić 1999

Karbić D., Hrvatski plemićki rod i običajno pravo, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 16, 73-117.

Karbić 2006

Karbić D., Plemstvo – definicija, vrsta, uloga, *Povijesni prilozi* 31, 11-21.

Karbić 2005

Karbić M., Posjedi plemićkog roda Borića bana do sredine XIV. stoljeća, *Scrinia Slavonica* 5, 48-61.

Karlošek 1951

Karlošek J., Lončarstvo na Slovenskem, *Slovenski etnograf* 3-4, 87-110.

Karmelić 2010

Karmelić M., Glazirana keramika s lokaliteta Vrana – crkva sv. Katarine, *Diadora* 24, 179-197.

Kavur 2011

Kavur B., Absolutne datacije, u: Tušek I., Kavur B. (ur.), *Ivankovci (Ivankóc) pri Lendavi*, Ljubljana, 124-127.

Kekez 2012

Kekez H., *Plemićki rod Babonića do kraja 14. stoljeća*, Neobjavljena doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu.

Klaić 1976

Klaić N., *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb.

Klaić 1981

Klaić V., *Povijest Hrvata V*, Zagreb.

Klein, Cruz-Urbe 1984

Klein R. G., Cruz-Urbe K., *The analysis of animal Bones from Archaeological Sites*, Prehistoric Archaeology and Ecology series, Chicago and London.

Kolar et al. 2006

Kolar J., Štolfa A., Strlič M., Pompe M., Pihlar B., Budar M., Simčić J., Reissland B., Historical iron gall ink containing documents, Properties affecting their conditions, *Analytica Chimica Acta* 555, 167-174.

König, Liebich 2009

König H. E., Liebich H. G., *Anatomija domaćih sisavaca*, Jastrebarsko.

Korošec 1960

Korošec J., *Drulovka*, Zbornik Filozofske fakultete III/4.

Korošec 1962

Korošec J., Nekaj neolitskih in eneolitskih problemov v okolici Križevcev na Hrvatskem, *Zbornik Filozofske fakultete IV/1*, 5-54.

Kos, Žvanut 1994

Kos M., Žvanut M., *Ljubljanske steklarne v 16. stoletju in njihovi izdelki*, Ljubljana.

Kos 2007

Kos M., *Steklo iz 15. i 16. stoletja*, Ljubljana.

Kőszegi 1960

Kőszegi F., Beiträge zur Geschichte der ungarischen Urnenfelderzeit (Ha A - Ha B), *Acta Archaeologica Hungarica* XXII, 137-186.

Koštal 2013

Koštal J., *Vízburk, Příběh ztraceného hradu*, Havlovice.

Košťurík 1972

Košťurík P., *Die Lengyel-Kultur in Mähren*, Studie archeologického Ústavu Československé Akademie věd v Brně 6.

Kovács 2002

Kovács G., *Weitschawar/Bajcsa-Vár, Egy stájer erődítmény Magyarországon a 16. század második felében*, Zalaegerszeg.

Kovács, Rózsás 1998

Kovács G., Rózsás M., Törökök a Délnyugat-Dunántúlon (A barcsi török palánkvár), u: Simon Katalin H. (ed.), *Népek a Mura Mentén/Völker an der Mur/ Ljudi uz Muru/Ljudje ob Muri* 2, Zalaegerszeg, 79-101.

Kramberger et al. 1994

Kramberger T., Nadbath B., Petek B., Pinter I., Predovnik K., Guštin M., Pečnice z Ljubljanskega gradu, u: Guštin M., Horvat M. (ur.), *Ljubljanski grad – Pečnice*, Archaeologia historica Slovenica 1, Ljubljana, 69-137.

Krmpotić 1997

Krmpotić Lj., *Izvištaji o utvrđivanju granica Hrvatskog Kraljevstva od 16. do 18. stoljeća*, Hannover-Karlobag-Čakovec.

Krnčević 2000

Krnčević Ž., Strelice iz Podumaca kod Unešića, Prilog poznavanju srednjevjekovnog oružja, *Opuscula Archaeologica* 23-24 (1999-2000), 487-501.

Kruhek 1989

Kruhek M., Povijesno-topografski pregled pavlinskih samostana u Hrvatskoj, *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244.-1786: slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo*, Katalog izložbe, Zagreb, 67-94.

Kruhek 1995a

Kruhek M., *Krajiške utvrde u obrani hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća*, Zagreb.

Kruhek 1995b

Kruhek M., *Karlovac: utvrde, granice, ljudi*, Karlovac.

Kruhek, Horvat 1983

Kruhek M., Horvat Z., Barilović-grad, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 8-9 (1982-1983), 121-137.

Krznarić Škrivanko 1997

Krznarić Škrivanko M., Prapovijesno naselje na Ervenici u Vinkovcima, *Opuscula Archaeologica* 21, 205-215.

Kukuljević Sakcinski 1863

Kukuljević Sakcinski I., *Acta Croatica: Listine Hrvatske*, Zagreb.

Kužir, Trbojević Vukičević 2004

Kužir S., Trbojević Vukičević T., Životinjski nalazi s arheološkog lokaliteta Torčec-Gradić, *Podravina* 3/6, 116-121.

Kvassay 2005

Kvassay J., The medieval settlement at Csesztreg-Mihomi Erdő, *Anateus* 28, 321-346.

Lamut 1989

Lamut B., Kronološka skica prazgodovinske naselbine v Ormožu, *Arheološki vestnik* 39-40 (1988-1989), 235-276.

Laszowsky 1898

Laszowsky E., Izvještaj Ivana Pieronija o hrvatskim krajiškim gradovima i mjestima god. 1639., *Starine* XXIX, 12-32.

Laszowsky 1902

Laszowsky E., *Hrvatske povijesne gradjevine* Knjiga I, Zagreb.

Laszowsky 1914

Laszowsky E., *Monumenta Habsburgica Regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae* I, Zagreb.

Laszowsky 1917

Laszowsky E., *Monumenta Habsburgica Regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae* III, Zagreb.

Lazanin 2000

Lazanin S., Kartografski i narativni izvori za Karlovački generalat u prvoj polovici 18. stoljeća, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta* 32/33 (1999-2000), 399-407.

Lazar 2001a

Lazar I., Arheološke raziskave srednjega in novega veka v Celju, u: Guštin M. (ur.), *Srednjeveško Celje*, Arhaeologia Historica Slovenica 3, Ljubljana, 39-44.

Lazar 2001b

Lazar I., Srednjeveško steklo iz Celja, u: Guštin M. (ur.), *Srednjeveško Celje*, Arhaeologia Historica Slovenica 3, Ljubljana, 69-96.

Lazar 2003

Lazar I., Medieval glass in Slovenia – some principal forms, *Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich* 19, 81-89.

Leben 1973

Leben F., Zur Kenntnis der Lasinja-Kultur in Slowenien, u: Chropovsky B. (Hrsg.), *Symposium über die Entstehung und Chronologie der Badener Kultur*, Bratislava, 187-197.

Linnaeus 1758

Linnaeus C., *Systema naturae per regna tria naturae, secundum classes, ordines, genera, species, cum characteribus, differentiis, synonymis, locis*, Tomus I, Editio decima, reformata, Holmiae.

Lochner 1986

Lochner M., Das frühurnenfelderzeitliche Gräberfeld von Baierdorf, NÖ, eine Gesamtdarstellung, *Archaeologia Austriaca* 70, 263-295.

Lopašić 1879

Lopašić R., *Karlovac- poviest i mjestopis grada i okolice*, Zagreb.

- Lopašić 1884
Lopašić R., *Spomenici Hrvatske Krajine*, Knjiga I, Zagreb.
- Lopašić 1885
Lopašić R., *Spomenici Hrvatske Krajine*, Knjiga II, Zagreb.
- Lopašić 1889
Lopašić R., *Spomenici Hrvatske Krajine*, Knjiga III, Zagreb.
- Lopašić 1894
Lopašić R., *Hrvatski urbari I*, Zagreb.
- Lopašić 1895
Lopašić R., *Gradovi oko Kupe i Korane, Mjestopisne i povjestne crtice*, Zagreb.
- Ložnjak 2002
Ložnjak D., Prilog poznavanju nalazišta ponad Sv. Marije Okičke, *Opuscula Archaeologica* 26, 313-329.
- Ložnjak Dizdar 2005
Ložnjak Dizdar D., Naseljenost Podravine u starijoj fazi kulture polja sa žarama, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 22, 25-58.
- Ložnjak Dizdar 2011
Ložnjak Dizdar D., Starija faza kulture polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj – novi izazovi, *Starija faza kulture polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj – novi izazovi*, Katalog izložbe, Osijek, 12-35.
- Lyman 1994a
Lyman R. L., Quantitative Units and Terminology in Zooarchaeology, *American Antiquity* 59/1, 36-71.
- Lyman 1994b
Lyman R. L., *Vertebrate Taphonomy*, Cambridge.
- Ljubić 1885
Ljubić Š., Prvo otkriće predhistoričkih grobja od žara u Hrvatskoj, *Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva* VII/3, 64-72.
- Ljubić 1887
Ljubić Š., Razne viesti, Prehistorijska mogila iznad Ozlja, *Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva* IX/1, 29.
- Madiraca 2011
Madiraca V., *Stručno izvješće o zaštitnim arheološkim istraživanjima na arheološkom nalazištu Glina-Brekinjova kosa*, Split.
- Majnarić-Pandžić 1986
Majnarić-Pandžić N., Prilog poznavanju kasnog brončanog i starijeg željeznog doba na Kordunu i Baniji, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 10 (1985), 29-43.
- Majnarić-Pandžić 1989
Majnarić-Pandžić N., Prilog poznavanju kasnoga brončanog doba u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, *Arheološki radovi i rasprave* 11 (1988), 9-27.
- Majnarić-Pandžić 1993
Majnarić-Pandžić N., Prilog poznavanju naselja i naseljenosti broskog Posavlja u kasno brončano doba, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 16 (1991), 149-161.
- Maleković et al. 1994
Maleković V., Novak D., Pandžić A., Sančević Z., Tuđman F., Granice Hrvatske na zemljovidima od 12. do 20. stoljeća, Katalog izložbe, Zagreb.
- Maletić 2010
Maletić A., Konzervatorsko-restauratorski zahvati na fibuli od bakrene slitine i željeznom nožu s lokaliteta Jokine i Duševića Glavice u Krnezi, *Portal* 1, 269-274.
- Mandušić 2009
Mandušić I., Ugarski povjesničar Nikola (Miklós) Istvánffy (1538.-1615.) i njegovo djelo *Historiarum de rebus Ungaricus* u hrvatskoj historiografiji, *Croatica Christiana Periodica* 33/64, 33-67.
- Marković 1977
Marković Z., Problem eneolita u našičkoj regiji, *Arheološki vestnik* 27 (1976), 42-59.
- Marković 1985a
Marković Z., Problem ranog eneolita u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, *Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu* XVIII, 1-34.
- Marković 1985b
Marković Z., Ražište tip sopotske kulture, *Arheološki vestnik* 36, 39-76.
- Marković 1986
Marković Z., Neki problemi geneze i razvoja lasinjske kulture, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 10 (1985), 19-28.
- Marković 1994
Marković Z., *Sjeverna Hrvatska od neolita do brončanog doba*, Koprivnica.
- Marković, Botić 2008
Marković Z., Botić K., O neolitičkoj keramici iz Novih Perkovaca kod Đakova, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 25, 15-32.
- Mašić 2002
Mašić B., *Kasnogotički pećnjaci s Nove Vesi*, Zagreb.
- Melem Hajdarović 2011
Melem Hajdarović M., Valvasor, Vitezović i Slava Vojvodine Kranjske, *Studia lexicographica* 5/2/9, 149-176.
- Mesić 1996
Mesić M., Hrvati na izmaku srednjega vijeka, Izabrane rasprave, *Bibliotheca Croatica - Slavonica, Sirmiensa et Baranyensia, Pretisci*, Knjiga 1, Slavonski Brod.
- Mester 2010
Mester E., Úvegművesség a középkorban és a kora újkorban,
- u: E. Benkő, G. Kovács (eds.), *A középkor és a kora újkor régészete Magyarországon* II, 645-673.
- Michl 2008
Michl E. H., Die Ausgrabungen auf der Burg Rodenberg bei Rotenburg an der Fulda, *Zeitschrift des Vereins für hessische Geschichte und Landeskunde* 113, 257-278.
- Mihaljević 2006
Mihaljević M., Istraživanje nalazišta Slavča-Nova Gradiška, u: A. Tomaž (ur.), *Od Sopota do Lengyela: prispjevki o kame-nodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo*, Koper, 29-34.
- Miličević 1976
Miličević J., Istarsko pučko lončarstvo, *Etnološka tribina* 5-6, Izvješća No. 0, 89-101.
- Milišić 1991
Milišić N., *Školjke i puževi Jadrana*, Split.
- Minichreiter 1983
Minichreiter K., Pregled istraživanja nekropola grupe „Gredani“ u Slavoniji, *Anali Zavoda za znanstveni rad u Osijeku* 2 (1982-1983), 7-122.
- Minichreiter, Marković 2009
Minichreiter K., Marković Z., Prapovijesno i ranosrednjovjekovno naselje Bentež kod Bektinaca, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 26, 21-44.
- Minichreiter, Marković 2013
Minichreiter K., Marković Z., *Bektinci Bentež, Naselje iz eneolitika, ranog i kasnog srednjeg vijeka*, Zagreb.
- Minić, Vukadin 2007
Minić D., Vukadin O., *Srednjovjekovni Stalač*, Beograd.
- Moačanin 1960
Moačanin F., Periodizacija historije Vojne krajine (XV-XIX st.), *Historijski zbornik* 13, 111-117.
- Moačanin 1992
Moačanin F., Organizacijske strukture Vojne krajine do sredine 18. stoljeća, *Arhivski vjesnik* 34-35 (1991-1992), 157-163.
- Mordovin 2013
Mordovin M., A 15.-17. századi távolsági textilterekedelem régészeti emlékei Pápán, u: Varga Mátá (ed.), *Fiatal Középkoros Régészek IV. Konferenciájának Tanulmánykötete*, A Kaposváron 2012. november 22-24. között megrendezett, Kaposvár, 267-282.
- Müller 1774
Müller O. F., *Vermivm terrestrium et fluviatilium, seu animalium infusoriorum, helminthicorum, et testaceorum, non marinorum, succincta historia*, Volumen alterum, Havniae, Lipsiae.
- Muñoz Viñas 2005
Muñoz Viñas S., *Contemporary Theory of Conservation*, Oxford.
- Nadilo 2003
Nadilo B., Utvrde na prostoru između Slunja i Karlovca, *Grādevinar* 55, 43-50.
- Nekuda 1985
Nekuda V., *Mstěnice: Zaniklá středověka ves u Hrotovic, Hrádek –Tvrz – Dvůr – Předsumutá opevnění* 1, Brno.
- Novak 2013
Novak D., *Arheozoološko istraživanje s lokaliteta Stari grad Barilović iz razdoblja Vojne krajine*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu.
- Novak et al. 2013.
Novak D., Trbojević Vukičević T., Azinović Bebek A., Gjurčević Kantura V., Butchering practice from Old Town Barilović (central Croatia) from Late Medieval and Modern Ages, *Abstract 19th Annual Meeting of the European Association of Archaeologists*, Pilsen, 361.
- Novotná 1956
Novotná M., Halštatske žiarove pohrebisko v Mužle, *Slovenská archaeologia* IV-2, 213-232.
- Okroša Rožić 2004
Okroša Rožić L., *Lokaliteti lasinjske kulture i problem njezina podrijetla na križevačkom području*, Magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu.
- Olujčić 2005
Olujčić B., Viničica, *Hrvatski arheološki godišnjak* 1 (2004), 133-135.
- Olujčić 2006
Olujčić B., Viničica, *Hrvatski arheološki godišnjak* 2 (2005), 189-191.
- Olujčić 2007
Olujčić B., *Povijest Japoda*, Zagreb.
- Olujčić 2009
Olujčić B., Viničica, *Hrvatski arheološki godišnjak* 5 (2008), 305-307.
- Olujčić 2010
Olujčić B., Viničica (kota 420), *Hrvatski arheološki godišnjak* 6 (2009), 318-319.
- Osterman 2008
Osterman J., Orišje-Gradišće, *Hrvatski arheološki godišnjak* 4 (2007), 233-234.
- Osterman 2009
Osterman J., Orišje-Gradišće, *Hrvatski arheološki godišnjak* 5 (2008), 299-301.

- Osterman 2010
Osterman J., Orišje-Gradišće, *Hrvatski arheološki godišnjak* 6 (2009), 304-305.
- Pahič 1975
Pahič S., Najstarejše seliščne najdbe v severovzhodni Sloveniji, *Arheološki vestnik* XXIV (1973), 12-30.
- Pahič 1983
Pahič V., Zbelovo, *Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji* XI, 85-110.
- Patek 1961
Patek E., Die Siedlung und das Gräberfeld von Neszmély, *Acta Archaeologica Hungarica* XXIII, 33-82.
- Patek 1968
Patek E., *Die Urnenfelderkultur in Transdanubien*, Budimpešta.
- Paulík 1963
Paulík J., K problematike čakanskej kultúry v Karpatskej Kotline, *Slovenská archeologia* 11, 269-337.
- Pavlin 2006
Pavlin P., Grac pri Selih pri Zajčjem Vrhu, u: Tomaž A. (ur.), *Od Sopota do Lengyela: prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo*, Koper, 211-228.
- Perkić 2004
Perkić D., *Autocesta Zagreb-Split, dionica Bosiljevo-Josipdol*, Elaborat sa zaštitnih iskopavanja i istraživanja, Karlovac.
- Perkić 2005
Perkić D., *Crkva Blažene Djevice Marije Snježne i pavlinski samostan u Kamenskom*, Elaborat sa zaštitnih arheoloških iskopavanja i istraživanja 1999-2000. g., Karlovac.
- Perkić 2006
Perkić D., Arheološka iskopavanja špilja u Bodulima kod Hrsine (Karlovačka županija), *Subterranea Croatica* 6, 32-40.
- Perkić, Ložnjak Dizdar 2005
Perkić D., Ložnjak Dizdar D., Kasnobrončanodobna ostava Siča/Lučica, *Opuscula Archaeologica* 29, 41-119.
- Perović 2010
Perović Š., Osvrt na staklene priloge iz starohrvatskog groblja na Ždrijacu u Ninu, *Archaeologia Adriatica* IV, 37-52.
- Pešić 2006
Pešić M., Venetian glass from National museum in Zadar, u: Guštin M., Gelichi S., Spindler K. (eds.), *The heritage of the Serenissima, The presentation of the architectural and archaeological remains of the Venetian Republic*, International conference Izola-Venezia 2005, Koper, 115-121.
- Pešić 2010
Pešić M., Konzervatorsko-restauratorski radovi na keramičkim dolijama s lokaliteta Krvavići-Boškina, *Portal* 1, 261-268.
- Petricioli 1966
Petricioli S., Nekoliko primjeraka majolike iz Zadra s figuralnim motivima, *Peristil* 8-9 (1965-1966), 47-56.
- Petricioli 1968
Petricioli S., Primjerci gravirane keramike XV i XVI stoljeća pronađeni u Zadru, *Peristil* 10-11 (1967-1968), 69-77.
- Petrić 1993
Petrić H., Prilog poznavanju srednjovjekovnih puteva u središnjoj Hrvatskoj, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 26, 17-26.
- Petrović, Jovanović 2002
Petrović J., Jovanović B., *Gomolava – naselje kasnog eneolita*, Novi Sad – Beograd.
- Piccolpasso 1857
Piccolpasso C., *I tre libri dell' arte del vasajo*, Roma.
- Piccolpasso, Lazzarini 1879
Piccolpasso C., Lazzarini G., *I tre libri dell' arte del vasajo*, Pesaro.
- Pittioni 1954
Pittioni R., *Urgeschichte des österreichischen Raumes*, Beč.
- Plestenjak 2010
Plestenjak A., *Gorice pri Turnišću*, Ljubljana.
- Popović 2012
Popović M., *Maglički zamak*, Beograd.
- Predovnik 2003
Predovnik K., *Trdnjava Kostanjevica na Starem Gradu nad Pobočjem*, *Archaeologia Historica Slovenica* 4, Ljubljana.
- Predovnik 2012
Predovnik K., Slovenska arheologija in raziskovanje gradov, *Kronika* 60/3 – *Iz zgodovine slovenskih gradov*, 413-432.
- Priester 1998
Priester L., *Susedgrad ili nedovršena priča o jednom gradu*, Zagreb.
- Prummel, Frisch 1986
Prummel W., Frisch H.-J., A guide for the Distinction of Species, Sex and Body Side in Bones of Sheep and Goat, *Journal of Archaeological Science* 13, 567-577.
- Quinn 2004
Quinn C., An Experimental Use-wear and Functional Analysis of Gunflints, *Lambda Alpha Magazine* V34, 60-71.
- Rackham 1994
Rackham J., *Animal Bones*, London.
- Rada 1989
Rada P., *Ceramic Techniques*, London.
- Radić, Bojčić 2004
Radić M., Bojčić Z., *Srednjovjekovni grad Ružica*, Osijek.
- Randić 1999
Randić M., Svi lički lončari, *Etnološka tribina* 22/29, 11-23.
- Raunig 2001
Raunig B., Prahistorijski nalazi na srednjovjekovnom gradu Cazin, *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine* n. s. 48/49 (1996-2000), 115-163.
- Ravnik Toman 1999
Ravnik Toman B., Gli scavi archeologici a Pusti grad, Waldenberg sopra Zgornja Lipnica, u: Buora M. (ed.), *Ceramica dal Bassomedioevo al Rinascimento in Italia nordorientale e nelle aree transalpine*, Atti della giornata di studio Udine, 16 Marzo 1996., *Archeologia di frontiera* 2, 151-152.
- Regenye 2007
Regenye J., The Late Lengyel Culture in Hungary as reflected by the excavation at Veszprém, u: Kozłowski J. K., Raczky P. (eds.), *The Lengyel, Polgár and related cultures in the Middle/Late Neolithic in Central Europe*, Kraków, 381-396.
- Registar 1997
Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske (drugo dopunjeno izdanje), Bjelovar.
- Reitz, Wing 1999
Reitz E. J., Wing E. S., *Zooarchaeology*, Cambridge.
- Rice 2005
Rice P. M., *Pottery Analysis: A Sourcebook*, Chicago.
- Říhovský 1958
Říhovský J., Žárový hrob z Velatic I a jeho postavení ve vývoji velatické kultury, *Památky Archeologické* XLIX/1, 67-118.
- Říhovský 1965
Říhovský J., *Das Urnengräberfeld von Klentnice*, *Fontes Archaeologici Pragenses* 8.
- Říhovský 1968
Říhovský J., *Das Urnengräberfeld in Oblekovice*, *Fontes Archaeologici Pragenses* 12.
- Říhovský 1982
Říhovský J., *Základy středodunajských popelnicových polí na Moravě*, Studie archeologického Ústavu Československé Akademie věd v Brně X/1.
- Rodenburg 2011
Rodenburg N. M., *Seal and Deal – Cloth Production and Trade between the Netherlands and Scania during the Late Middle Ages and Early Modern Times*, Master Thesis, Lund University.
- Roksandić 2003
Roksandić D., *Triplex confinium ili o granicama i regijama hrvatske povijesti 1500-1800*, Zagreb.
- Roppmann 1878
Roppmann K., *Mitteilungen des Vereins für Hamburgische Geschichte* 1, Hamburg.
- Rothband 2006
Rothband M. N., *Economic Thought Before Adam Smith. An Austrian Perspective on the History of Economic Thought* I, Auburn.
- Rudorfer 2011
Rudorfer J., Siedlungsstrukturen auf den Gjaidalm am östlichen Dachsteinplateau, Oberösterreich, Ergebnisse der archäologischen Untersuchungen in Sommer 2010, *Gjaidalm – Forschungsprojekten der ANISA 2010/2011*, 3-39.
- Ruttkey 1996
Ruttkey E., Zur Chronologie der Kanzianiberg-Lasinja-Gruppe, *Archäologie Österreichs* 7/2, 43-48.
- Schmid 1972
E. Schmid, *Atlas of animal bones for prehistorians, archaeologists and Quaternary geologists*, Amsterdam-London-New York, 1972.
- Sedláčková 2004
Sedláčková H., Středověké sklo z Opavy, *Památky archeologické* XCV, 223-264.
- Sedláčková 2006
Sedláčková H., Ninth- to Mid-16th-Century Glass Finds in Moravia, *Journal of Glass Studies* 48, 191-224.
- Sedláčková 2007
Sedláčková H., From the Gothic period to the Renaissance, Glass in Moravia 1450 – circa 1560, *Studies in Post-Medieval Archaeology* 2, 181-226.
- Sedláčková 2010
Sedláčková H., Vypovídací hodnota archeologických nálezů skla na Moravě z období ca 1200-1550, *Archaeologia historica* 35, 359-366.
- Sekelj Ivančan, Tkalčec 2002
Sekelj Ivančan T., Tkalčec T., Kasnosrednjovjekovna stolna keramika s nekih gradišta iz okolice Kutine i Garešnice, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 19, 165-194.
- Sekelj Ivančan, Tkalčec 2003
Sekelj Ivančan T., Tkalčec T., Kasnosrednjovjekovni lokaliteti okolice Kutine i Garešnice s posebnim obzirom na neke primjerke stolne keramike iz Garić-grada i Popovače, *Zbrnik Moslavine* 5/6 (2002-2003), 25-44.
- Sekelj Ivančan et al. 2005
Sekelj Ivančan T., Tkalčec T., Slovenec D., Lugović B., Analiza keramike s ranosrednjovjekovnog naselja na položaju Ledine kod Torčeca, *Prilozi Instituta za arheologiju* 22, 141-186.
- Sekulić 1991
Sekulić A., Šimun Bratulić i Mirko Esterházy – istaknuti pa-

vlini i zagrebački biskupi, *Historijski zbornik godina XLIV/1*, 77-95.

Simon 1990

Simon K. H., Der Stand und die Aufgaben der Neolithikum- und Kupferzeitforschung im Komitet Zala, *Zalai Múzeum* 2, 47-60.

Smičiklas 1905

Smičiklas T., *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* 3, Zagreb.

Sokol 1989

Sokol V., Grob br. 7 kulture žarnih polja iz Moravča kod Sesveta (Zagreb), *Arheološki vestnik* 39-40 (1988-1989), 425-435.

Stahuljak, Klobučar 1958

Stahuljak T., Klobučar O., Pećnjaci starih gradova Samobora i Susedgrada, *Tkalčićev zbornik* II, Zagreb, 205-242.

Stare 2006

Stare V., Nova spoznanja o usnjarski predelovalnici z Otoka pri Dobravi (Gutenwert), *Argo – Časopis slovenskih muzejev* 49/1, 16-31.

Stopar 1999

Stopar A., Gli scavi archeologici a Stari grad sopra Celje negli anni 1972-1974, u: Buora M. (ed.), *Ceramica dal Bassomedioevo al Rinascimento in Italia nordorientale e nelle aree transalpine*, Atti della giornata di studio Udine, 16 Marzo 1996., *Archeologia di frontiera* 2, 159-160.

Strmčnik-Gulič 1989

Strmčnik-Gulič M., Bronastodobni naselitveni kompleks u Rabelčji vasi na Ptuj, *Arheološki vestnik* 39-40 (1988-1989), 147-170.

Sučević 1953

Sučević B. P., Razvitak „Vlaških prava“ u varaždinskom generalatu, *Historijski zbornik* VI/1-4, 33-70.

Szabo 1914

Szabo Gj., Izvještaj o radu zemaljskog povjerenstva za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika u kraljevina-ma Hrvatskoj i Slavoniji u godinama 1912. i 1913., *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva* 13/1, 317-334.

Szabo 2006

Szabo Gj., *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, preti-sak prema izvornom izdanju iz 1920. godine, Zagreb.

Šaban 1901

Šaban F., Ogulin, Izvještaj muzejskih povjerenika i prijatelja, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva* V, 253.

Šašek 1974

Šašek M., Kalrovačko Pokuplje i Kordun, u: A. Cvitanović (ur.), *Geografija SR Hrvatske* knjiga 2, Zagreb, 179-210.

Šavel 2006

Šavel I., Prekmurje v mlajši kameni dobi, u: Tomaž A. (ur.), *Od Sopota do Lengyela: prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donav*, Koper, 89-94.

Šercer 1972

Šercer M., *Staro oružje na motki*, Katalog muzejskih zbirki VII, Zagreb.

Šercer 1980

Šercer M., *Oružje u prošlosti*, Zagreb.

Šimek 2010

Šimek M., Srednjovjekovno staklo iz Varaždina, *Archaeologia Adriatica* IV, 307-324.

Širec 1985

Širec LJ., Srednjovjekovna keramika iz cisterne kastruma na otoku Brioni, *Histria Archaeologica* 15-16 (1984-1985), 85-107.

Šišić 1916

Šišić F., *Hrvatski saborski spisi*, Zagreb.

Šišić 1917

Šišić F., *Hrvatski saborski spisi*, Zagreb.

Škiljan F. 2007

Škiljan F., *Kulturno-historijski spomenici Korduna s pregledom povijesti Korduna od prapovijesti do 1881. godine*, Zagreb.

Škiljan I. 2007

Škiljan I., Veliki Tabor u svjetlu arheoloških otkrića, u: Horjan G. (ur.), *Veliki Tabor u svjetlu otkrića*, Zagreb, 35-119.

Škiljan 2011

Škiljan I., Kanogotički pećnjaci s Garić-grada, *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru* 4, 161-194.

Špehar 2007

Špehar P., *Oruđe od metala s beogradske tvrđave od antike do kraja 18. veka*, Beograd.

Štukl 2007

Štukl J., O pušičinih osteh za lok in samostrel z območja srednjeveške Škofje Loke, *Arheološki vestnik* 58, 367-374.

Štular 2009

Štular B., *Mali grad, visokosrednjeveški grad v Kamniku*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 15, Ljubljana.

Štular 2013

Štular B., *Grad Smladnik, Raziskave 2011-2012*, Monografije Centra za preventivno arheologijo 2, Ljubljana.

Švenda 2013

Švenda M., *Svakodnevica plemićke obitelji Zrinski u XVI. i XVII. stoljeću – izvori i nastavne metode*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu.

Tasić 1967

Tasić N., *Badenski i vučedolski kulturni kompleks u Jugoslaviji*, Beograd.

Tauber 1980

Tauber J., *Herd und Ofen im Mittelalter*, Schweizer Beiträge zur Kulturgeschichte und Archäologie des Mittelalters, Herausgegeben vom Schweizerischen Burgenvereien 7, Basel.

Teržan 1990

Teržan B., *Starejša železna doba na Slovenskem Štajerskem*, Katalogi in monografije 25, Ljubljana.

Težak-Gregl 1981

Težak-Gregl T., Die Funde der Lasinja-Kultur im Becken von Slavonska Požega, *Archaeologia Iugoslavica* 20-21 (1980-1981), 33-36.

Težak-Gregl 1994

Težak-Gregl T., Prapovijesno nalazište Ozalj-Stari grad, *Opuscula Archaeologica* 17 (1993), 165-181.

Težak-Gregl 2005

Težak-Gregl T., Ozalj-Stari grad, neolitička naseobina, u: Guštin M. (ur.), *Prvi poljodjelci: savska skupina lengyelske kulture*, Koper, 155-162.

Težak-Gregl 2007

Težak-Gregl T., Ponovo o lasinjskoj bočici iz Vrlovke, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 24, 35-40.

Tkalčec 2001

Tkalčec T., Gotičke čaše iz Glogovnice i Ivanca Križevačkog kraj Križevaca i Gudovca kraj Bjelovara, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 18, 213-234.

Tkalčec 2008

Tkalčec T., *Arheološka slika obrambenog sustava srednjovjekovne Slavonije*, Neobjavljena doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu.

Tkalčec 2010a

Tkalčec T., *Burg Vrbovec u Klenovcu Humskome – deset sezona arheoloških istraživanja*, Zagreb.

Tkalčec 2010b

Tkalčec T., Kuhinjska i stolna keramika iz burga Vrbovca, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* XLIII, 455-476.

Tkalčec 2010c

Tkalčec T., Pećnjaci iz drvenog objekta podignutoga na ruševinama srednjovjekovnog burga Vrbovca kod Huma na Sutli, *Archaeologia Adriatica* IV, 325-338.

Tkalčec et al. 2011

Tkalčec T., Karavanić S., Kudelić A., Zaštitna arheološka istraživanja na Starom gradu Dubovcu 2009.-2010., *Annales Instituti Archaeologici* VII, 74-80.

Tomanič-Jevremov et al. 2006a

Tomanič-Jevremov M., Tomaž A., Kavur B., Neolitske in bakrenodobne najdbe s Ptujkega gradu, u: Tomaž A. (ur.), *Od Sopota do Lengyela: prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo*, Koper, 175-194.

Tomanič-Jevremov et al. 2006b

Tomanič-Jevremov M., Tomaž A., Kavur B., Ormož-Škoršičev vrt, bakrenodobna jama, u: Tomaž A. (ur.), *Od Sopota do Lengyela: prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo*, Koper, 155-174.

Tomaž 1999

Tomaž A., *Časovna in prostorska strukturiranost neolitskega lončarstva: Bela Krajina, Ljubljansko barje, Dinarski Kras*, Magistarsko delo, Univerza v Ljubljani.

Tomaž 2005

Tomaž A., Čatež-Sredno polje, u: Guštin M. (ur.), *Prvi poljodjelci*, Koper, 113-130.

Tomaž, Velušček 2005

Tomaž A., Velušček A., Resnikov prekop na Ljubljanskem barju 1962 in 2002, u: Guštin M. (ur.), *Prvi poljodjelci*, Koper, 87-100.

Tomičić et al. 2001

Tomičić Ž., Tkalčec T., Dizdar M., Ložnjak D., Veliki Gradiš, Veliko Gradišće – plemićki grad Vrbovec kraj Huma na Sutli (Stanje istraživanja 2001. godine), *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 18, 253-274.

Trbojević Vukičević, Alić 2008

Trbojević Vukičević T., Alić I., Arheozoološka analiza (Gradski park Virovitica; drveni piloti mosta), u: Kulej M. (ur.), *Srednjovjekovna nizinska utvrda u Virovitici*, 39-44.

Trbojević Vukičević, Štilinović 2008

Trbojević Vukičević T., Štilinović A., Arheozoološka analiza kostiju s utvrde Čanjevo, u: Bekić L. (ur.), *Utvrdna Čanjevo istraživanja 2003-2007*, Visoko, 253-257.

Trbojević Vukičević et al. 2010

Trbojević Vukičević T., Frančić S., Kužir S., Analiza životinjskih kostiju iz srednjovjekovnog burga Vrbovca u Klenovcu Humskome, u: Tkalčec T. (ur.), *Burg Vrbovec u Klenovcu Humskome: deset sezona arheoloških istraživanja*, Zagreb, 234-246.

Turk, Svetličić 2005

Turk P., Svetličić V., Neolitska naselbina v Dragomlju, u: Guštin M. (ur.), *Prvi poljodjelci*, Koper, 65-80.

Tušek et al. 2006

Tušek I., Kavur B., Tomaž A., Najstarejša poselitev v Ivankovcih, u: Tomaž A. (ur.), *Od Sopota do Lengyela: prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo*, Koper, 113-120.

- Unger 1981
Unger J., Hradištní a středověká osada u Šakvic, okr. Břeclav, *Archeologické rozhledy* XXXIII, 55-91.
- Valvasor 1689
Valvasor J. W., *Die Ehre dess Hertzogthumus Crain* 4, Ljubljana.
- Velušček 1996
Velušček A., Kostel, prazgodovinska naselbina, *Arheološki vestnik* 47, 55-134.
- Vidović 1996
Vidović J., Stoljčec čakovečke utvrde, u: Simon Katalin (ed.), *Ljudje ob Muri/Népek a Mura mentén/Völker an der Mur/Ljudi uz Muru*, Zbornik referatov mednarodne znanstvene konference v Lendavi, 10.-12. maj 1995, Murska Sobota - Zalaegerszeg, 143-162.
- Vinski-Gasparini 1973
Vinski-Gasparini K., *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*, Zadar.
- Vinski-Gasparini 1981
Vinski-Gasparini K., Prehistorijski nalazi s područja Zagreba i okolice, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 6, 109-125.
- Virág 2005
Virág Z., Középső rézkori kerámialeletek Zalavár-Basaszigetéről, *Zalai Múzeum* 14, 37-52.
- Višnjic 2008
Višnjic J., Koštane izrađevine s utvrde Čanjevo, u: Bekić L. (ur.), *Utvrda Čanjevo, istraživanja 2003-2007*, Visoko, 107-119.
- Višnjic u tisku
Višnjic J., Kasnosrednjovjekovna, novovjekovna i moderna keramika, u: *Arheološka istraživanja prostorne cjeline trga Pul Vele crikve u Rijeci, srednjovjekovno i novovjekovno razdoblje*.
- Vojnović-Traživuk 2009
Vojnović-Traživuk B., Lončarska tradicija u unutrašnjosti Dalmacije, *Ethnologica Dalmatica* 7/1, 101-115.
- Vrdoljak 1995
Vrdoljak S., Tipološka klasifikacija kasnobrončanodobne keramike iz naselja Kalnik-Igrišće (SZ Hrvatska), *Opuscula Archaeologica* 18 (1994), 7-81.
- Vrdoljak 1996
Vrdoljak S., Prapovijesno naselje na Kosovcu kod Bregane (Samobor), *Opuscula Archaeologica* 20, 179-188.
- Vroom 2006
Vroom J., Corfu's right eye Venetian pottery in Butrint (Albania), u: Guštin M., Gelichi S., Spindler K. (eds.), *The heritage of the Serenissima, The presentation of the architectural and archaeological remains of the Venetian Republic*, International conference Izola-Venezia 2005, Koper, 229-236.
- Vrsalović 1963
Vrsalović D., Kasnosrednjovjekovne ostruge u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, *Starohrvatska prosvjeta* 3/8-9, 151-169.
- Vuković 1954
Vuković S., Ostaci neolitičkih nalazišta Draguševac i Krč, *Peristil* 1, 135-141.
- Vuković Biruš 2009
Vuković Biruš M., Konzerviranje i restauriranje keramičkih arheoloških nalaza, u: Čataj L. (ur.), *Josipovac Punitovački - Veliko Polje I, zaštitna arheološka istraživanja na trasi autoceste A5, eneolitičko, brončanodobno i srednjovjekovno naselje*, Zagreb, 247-252.
- White 1953
White T. E., A method of calculating the dietary percentage of various food animals utilized by aboriginal peoples, *American Antiquity* 18/4, 396-398.
- Williams 2010
Williams S. E., *Monhantic Fort Gunflints: Continuity or Change in Mashantucket Pequot Lithic Manufacturing Patterns Due to European Contact*, Masters Thesis, University of Connecticut.
- Willmott 2009
Willmott H., Southampton French Quarter 1382, Specialist Report Download F8: Glass, <http://thehumanjourney.net>.
- Zagarčanin 2004
Zagarčanin M., *Stari Bar, keramika venecijanskog doba*, Koper.
- Zglav-Martinac 2004
Zglav-Martinac H., *Ulomak do ulomka, Prilog proučavanju keramike XIII-XVIII stoljeća iz Dioklecijanove palače u Splitu*, Split.
- Zglav-Martinec 2006
Zglav-Martinac H., Scelta di ceramiche delle produzioni Venete dalle varie localita sulle isole della Dalmazia centrale, u: Guštin M., Gelichi S., Spindler K. (eds.), *The heritage of the Serenissima, The presentation of the architectural and archaeological remains of the Venetian Republic*, International conference Izola-Venezia 2005, Koper, 123-140.
- Zglav-Martinac 2010
Zglav-Martinac H., Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna keramika s premazom s lokaliteta Plemički grad Vrbovec, u: Tkalcic T. (ur.), *Burg Vrbovec u Klenovcu Humskom: deset sezona arheoloških istraživanja*, Zagreb, 223-233.
- Žákovský 2011
Žákovský P., Zhodnocení kovových artefaků z Nedakonic - Příspěvek k lokalizaci husitského Nového Tábora, *Archaeologia Historica* 36, 485-521.
- Žbona Trkman 1999
Žbona Trkman B., I siti castellani nel territorio isontino sloveno e sui margini del Carso settentrionale: la ricerca archeologica, u: Buora M. (ed.), *Ceramica dal Bassomedioevo al Rinascimento in Italia nordorientale e nelle aree transalpine*, Atti della giornata di studio Udine, 16 Marzo 1996., *Archeologia di frontiera* 2, 135-142.
- Železnikar 2002
Železnikar J., Graščina v Polhovem Gradcu, *Arheološki Vestnik* 53, 301-371.
- Žibrat Gašparič 2008
Žibrat Gašparič A., Strukturna analiza neolitske keramike in lončarske tehnologije, Neobjavljena doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani.
- Žižek 2006
Žižek I., Bakrenodobna naselbina Hardek, u: Tomaž A. (ur.), *Od Sopota do Lengyela: prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo*, Koper, 129-140.

18.2. ARHIVSKA GRAĐA

Dočkal K., *Samostan Majke Božje Snježne u Kamenskom*, Arhiv HAZU XVI 29 c.2.

Locus credibilis, Kaptolski arhiv Zagreb B-143, B-119, B-490.

Neo Registrata Acta, Hrvatski državni arhiv fasc. 483 br. 20.

18.3. ARHIV HRZ-A

AHRZ, 1351/1/2010, Azinović Bebek
Azinović Bebek A., *Stari grad Barilović, Izvještaj o provedenim arheološkim istraživanjima u 2010. godini*, Zagreb.

AHRZ, 1351/1/2011, Azinović Bebek
Azinović Bebek A., *Stari grad Barilović, Izvještaj o provedenim arheološkim istraživanjima u 2011. godini*, Zagreb.

AHRZ 1351/1/2012, Azinović Bebek
Azinović Bebek A., *Stari grad Barilović, Izvještaj o provedenim arheološkim istraživanjima u 2012. godini*, Zagreb.

AHRZ, 2216/2014, Azinović Bebek
Azinović Bebek A., *Crkvišće-Bukovlje, Izvještaj o zaštitnim arheološkim istraživanjima u 2013. g.*, Zagreb.

AHRZ, 2216/2012, Azinović Bebek, Sekulić
Azinović Bebek A., Sekulić P., *Generalski Stol-Crkvišće, Izvještaj o zaštitnim arheološkim istraživanjima u 2012. g.*, Zagreb.

AHRZ, 1351/1999, Bermanec
Bermanec V., *Rezultati mikroskopskih odredbi uzoraka iz Barilovića*, Zagreb.

AHRZ, 1351/1998, Geoexpert EKG d.o.o.
Geoexpert EKG d.o.o., *Stari grad Barilović - južna kula*,

izvedbena dokumentacija, Elaborat za izvedbu konsolidacije zidova južne kule, Zagreb.

AHRZ, 1351/2002, Geoexpert GTB d.o.o.
Geoexpert GTB d.o.o., *Stari grad Barilović, Izvješće o geotehničkim ispitivanjima i geostatičke analize*, Zagreb.

AHRZ, 1351/2009, Geoexpert GTB d.o.o.
Geoexpert GTB. d.o.o., *Stari grad Barilović - južna stijena, Izvješće o geološko alpinističkom pregledu*, Zagreb.

AHRZ, 1351/2002, Geoexpert projekt d.o.o.
Geoexpert projekt d.o.o., *Stari grad Barilović, Izvedbena dokumentacija za radove na konsolidaciji temelja i zidova četvrte kule Starog grada*, Zagreb.

AHRZ, 1351/2003, Geoexpert projekt d.o.o.
Geoexpert projekt d.o.o., *Stari grad Barilović, Izvedbena dokumentacija za radove na konsolidaciji temelja i zidova jugozapadnog ugla Staroga grada*, Zagreb.

AHRZ, 1351/2005, Geoexpert projekt d.o.o.
Geoexpert projekt d.o.o., *Stari grad Barilović, Izvedbena dokumentacija za radove na obnovi, konsolidaciji i zaštiti od vlagu južnog temelja i zida*, Zagreb.

AHRZ, 1351/2007, Geoexpert projekt d.o.o.
Geoexpert projekt d.o.o., *Stari grad Barilović, Izvedbena dokumentacija za radove na konsolidaciji i obnovi sjevernog zida i okrugle kule Starog grada*, Zagreb.

AHRZ, 2155/2/2012, Krmpotić
Krmpotić M., *Izvješće o provedenim arheološkim istraživanjima na nalazištu Klinac - područje prapovijesne gradine*, Zagreb.

AHRZ, 1351/1999, Milošević
Milošević V., *Barilović - stari grad - sjeverna kula, Izvješće o realizaciji ugovorenog programa za 1999. godinu*, Zagreb.

AHRZ, 1351/2001, Milošević
Milošević V., *Barilović - stari grad, Izvješće o realizaciji ugovorenog programa za 2000. godinu*, Zagreb.

AHRZ, 1351/2003, Milošević
Milošević V., *Barilović - stari grad, Izvješće o realizaciji ugovorenog programa za 2003. godinu*, Zagreb.

AHRZ, 1351/2004, Milošević
Milošević V., *Barilović - stari grad, Izvješće o realiziranom programu u 2004. godini*, Zagreb.

AHRZ, 1351/2012, Milošević
Milošević V., *Barilović, stari grad, Okončani izvještaj o realizaciji programa zaštite i očuvanja kulturnog dobra*, Zagreb.

AHRZ, 1351/1997, Spudić
Spudić Z., *Obnova starog grada Barilovića*, Zagreb.

AHRZ, 1351/1991, Uršić
Uršić B., *Barilović, ostaci istoimenog burga, izvještaj i prijedlog*, Zagreb.

AHRZ, 1351/1997, Veršec
Veršec H., *Stari grad Barilović – preporuka za sanaciju*, Zagreb.

18.4. POPIS POVIJESNIH KARATA

SCHLAVONIAE, CROATIAE, CARNIAE, ISTRIAE, BOSNIAE FINITIMARVMQVE / REGIONVM NOVA DESCRIPTIO, AVCTORE AVGVSTINO HIRSVOGELIO; A. Hirschvogel i A. Ortelius Antwerpen, 1573. godina

CROATIAE & circumiacentiū Regionu' versus Turcam / nova delineatio; G. de Jode, Antwerpen, 1593. godina.

CROATIA / cum finitimis lo= / cis uersus Turc= / arum ditionem; M. Quad, Köln, 1594. godina

Croatiae et circumiacentiū Regionu versus Turciam noua delineatio; H. Levinus, Nürnberg, 1596. godina

SCLAVONIA, / CROATIA, / BOSNIA / CVM DALMATIAE / PARTE; G. Mercator, Amsterdam, oko 1630. godine.

PARTIE / MERIDIONALE / DU RME DE HONGARIE / tirée de divers Authers. / Par le S. Sanson d'Abb. Geog. De sa Maj.; N Sanson, Pariz, oko 1670. godine.

Nova et Accurata Tabula / REGNORUM ET PROVINCIARUM / DALLMATIAE, CROATIAE, SCLAVONIAE, / BOSNIAE, SERVIAE, ISTRIAE, ET REPI. / RAGUSANAE, / CUM FINITIMIS REGIONIBUS / Studio et Impensis / MATTHAEI SEUTTERI, / S. CAES. ET REG. CATHOL. MAIEST. / GEOGRAPHI / edita / AUGUSTAE VINDELICOR; M. Seutter, Augsburg, 1709. godina.

AUGUSTISSIMO ROMANOR. IMPERATORI / IOSEPHO I. / HUNGARIAE REGI INVICTISSIMO / MAPPAM HANC / REGNI HUNGARIAE / PROPITTIS ELEMENTIS FERTILISSIMI / CUM ADIACENTIBUS REGNIS ET PROVINCIIS / NOVA ET ACCUERATORI FORMA EX OPTIMIS SCHEDIS COLLECTAM / D. D. D. / EIUSDEM S. MAIESTATIS CAMERA REGIA HUNGARICA. / A. C. MDCC.IX. / opera J. C. Mülleri S.C.M. Ingen; J. C. Müller Beč, 1709. godina

Charta geograph/ica/ über Der Röm. Kay. Auch zu Hyspanien Hun/garn/ und Bohaimb Kö. May. Etc. I.Ö. Gränitzen Des Carlstödischen Cenerallat/s/; M. Claus, Karlovac 1713. godina

REGNUM CROATIAE 1737; van der Bruggen, Beč, 1737. godina.

18.5. POPIS ELEKTRONIČKIH IZVORA

URL1
http://opcina-barilovic.hr/files/ppuo/PPUO_Barilovic_tekst_i_odredbe_USVOJENO.pdf (ožujak 2014).

URL 2
<http://croatia.arcanum.hu/?zom=17&lat=45.37808&lon=15.54488> (veljača 2014).

URL3
<http://www.kiwo.de/en/geschaeftsbereich-kl/wwwkiwodesiebdruck0/kiwo-klebstoffe-im-einsatz/antique-pottery-mecosan-l-tr> (veljača 2014).

URL 4
<http://thehumanjourney.net> (studeni 2013).

